

Tuomas Simula

SUOMALAISESTA PUOLUEESTA LAPUAN LIIKKEESEEN

K. W. Huhtalan poliittis-yhteiskunnallinen toiminta
autonomian ajalta 1930-luvun alkuun

Turku 2025

SUOMALAISESTA PUOLUEESTA LAPUAN LIIKKEESEEN

K. W. Huhtalan poliittis-yhteiskunnallinen toiminta
autonomian ajalta 1930-luvun alkuun

Tuomas Simula

Turku 2025

Turun yliopisto

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos
Poliittinen historia
Yhteiskunta- ja käyttäytymistieteiden tohtoriohjelma

Työn ohjaaja

Professori Vesa Vares
Poliittinen historia, Turun yliopisto

Tarkastajat

Professori Juha Siltala Helsingin yliopisto	Dosentti Heikki Roiko-Jokela Jyväskylän yliopisto
--	--

Vastaväittäjä

Professori Juha Siltala
Helsingin yliopisto

Kustos

Professori Vesa Vares
Turun yliopisto

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

Kannen kuva: K. W. Huhtala kotikylänsä vapaaehtoisen palokunnan päällikkönä Ulvilan Kaasmarkussa 16.8.1928. Kaasmarkun VPK:n kokoelmat.
Taitto: Oy Sigillum Ab / Markus Kivistö

ISBN 978-952-02-0307-8 (PRINT)
ISBN 978-952-02-0308-5 (PDF)

Turku 2025

SAATESANAT

Olin kuunnellut nuoresta asti hajatietoja K. W. Huhtalasta, kun vanhemmat ihmiset Ulvilan Kaasmarkussa kertoivat hänestä. Tiedot herättivät kiinnostusta ja jäivät itämään, kunnes sain kimmokkeen häntä koskevaan väitöskirjaan Tampereen yliopistossa 2000-luvun alussa. Hieman aikaisemmin olin kirjoittanut Kaasmarkun vapaaehtoisen palokunnan 100-vuotishistorian, joka oli antanut herätteitä samaan suuntaan, olihan kyse Huhtalan komennossa aloittaneesta järjestöstä, mutta vasta lisensiaatintutkiminto sekä professori Pertti Haapalan kannustus Tampereella antoivat ratkaisevan virikkeen. Kuitenkin samoihin aikoihin tapahtunut valintani lehtorin virkaan Tampereelle toi työkiireitä siinä määrin, että lupaavasti alkanut hankkeeni Huhtalan elämäkertatutkimuksesta siirtyi vuosikausiksi eteenpäin.

Asia sukelsi uudelleen mieleeni ja tuli ajankohtaiseksi, kun eläkevuoteni Tampereella lähestyivät. Tällöin sain tietää, että Turun yliopistossa toimii poliittisen historian laitos, jonka traditionaalisia vahvuusalueita ovat Suomen sisä- ja ulkopoliittikka. Historia yleensä ja poliittinen historia erityisesti olivat aina kuulleet mielenkiintoni kohteisiin, joten päätin aloittaa viivästyneen väitöskirjani laatimisen Turun yliopistossa. Päätökseeni vaikutti yhtäältä se, että Turku opiskelukaupunkina tuntui ”omalta” siinä kuin Tamperekin, ja toisaalta K. W. Huhtalan monella tapaa kiehtova elämäntarina painottui nimenomaan poliittis-yhteiskunnalliselle puolelle. Alusta pitäen osoittautui onnelliseksi, että työni ohjaajaksi tuli professori Vesa Vares, jonka asiantuntemuksesta ja neuvoista olen päässyt siitä lähtien osalliseksi.

Tutkimukseni tässä muodossa tuskin olisi koskaan valmistunut, elleivät K. W. Huhtalan jälkeläiset Tampereen suunnalla olisi suhtautuneet tekijään niin hyväntahtoisesti kuin tapahtui. Etenkin rouva Hilikka Leinon ystävällisyys ja muistelukset isästään K. W. Huhtalasta siinä vaiheessa, kun kirjoitin Kaasmarkun VPK:n historiaa, sekä myöhemmin professori emerita Annikki Järvisen ja toimittaja, MMK Kaarina Jaakolan myötämielisyys, kun kohteena oli heidän isoisäänsä koskeva väitöstutkimukseni, olivat merkitykseltään ratkaisevia. Esimerkiksi lähteiden puute olisi aiheuttanut ylipääsemättömiä ongelmia, ellen ensimmäisenä ulkopuolisena tutkijana olisi saanut käyttööni Huhtalan laajaa yksityisarkistoa, joka oli perikunnan hallussa. Hilikka Leinoa kiitokseni ei enää tavoita, mutta hänen sukulaistensa joukolle – lähinnä Annikki Järviselle ja Kaarina Jaakolalle – kohdistan kiitolliset ajatukseni.

En tiedä kuinka kyllin voisin kiittää Vapaussodan Invalidien Muistosäätiötä, joka avustuksillaan on muistanut tekijää aina kun olen niitä tarvinnut. Samoin kuin työni olisi keskeytynyt alkuunsa ilman K. W. Huhtalan arkistoa, jonka sain käyttööni, niin yhtä lailla olisin kohdannut suuria vaikeuksia ilman Muistosäätiön taloudellista apua. Tulkoon tässä yhteydessä mainituksi, että Muistosäätiön kaikki apurahat olivat peräisin jääkärieversti Matti Laurilan rahastosta. Tekijä puolestaan sai kunnian tervehtiä Matti Laurilaa heinäkuussa 1980, kun Vapaussoturien Huoltosäätiö vietti kesäpäiviään Säkylän Huovinteellä, missä vastuulleni kuuluivat pääsihteerin tehtävät, joten eräs ympyrä tavallaan sulkeutui hänen nimikkorahastonsa avustusten muodossa. Pienimuotoisempaa taloudellista tukea olen saanut Ulvilan kaupungilta, mistä lausun kaupungille parhaat kiitokset.

K. W. Huhtalan sukulaisista ja Vapaussodan Invalidien Muistosäätiöstä on vielä todettava, jotta väärinkäsitykset tulisivat pois pyyhityiksi, että molemmat jättivät tekijälle täyden vapauden kirjoittamiseen ja myös kriittisten huomioiden tekemiseen. Kumpikaan taho ei asettanut minkäänlaisia ennakkoehtoja sen suhteen, miltä väitöskirjatyöni valmiina pitäisi näyttää.

Väitöstutkimuksen loppuun saattaminen on tehtävä, jonka yhteydessä hyvien ystävien merkitys korostuu. Mieluisa velvollisuuteni on kiittää lähipiiriäni samoin kuin läheisiä sukulaisiani myötäelämisestä ja antoisista keskusteluista kuluneiden vuosien aikana. Erityisen kiitoksen ansaitsee opettaja, HuK Laina Tenkanen-Poikkeus, joka vaivojaan säästämättä on auttanut tekijää monien käytännön pulmien ratkaisemisessa. Poikani, VTM Antti Salminen saa kiitokset isän opastamisesta tietotekniikan saloihin. Tiedekunnan määräämät esitarkastajat, professori Juha Siltala ja dosentti Heikki Roiko-Jokela ovat esittäneet

vartenotettavia täsmennyksiä tutkimukseeni, mistä osoitan heille nöyrimmät kiitokseni. Toisekseen kiitän Juha Siltalaa vastaväittäjäksi lupautumisesta. Tekijän syvä kiitollisuus ohjaajaani, professori Vesa Varesta kohtaan nousee kokemuksista työni kestäessä ja ilmeni käsittääkseni jo edellä.

Kiitän myös kaikkien käyttämäni arkistojen henkilökuntaa, niin pääkaupungissa kuin lähempänä, avuliaisuudesta ja uutteruudesta. Nimeltä haluan mainita asianhallinnan suunnittelijan, VTT Timo Forstenin Ulvilan kaupungintalolta. Hän oli aina valmis saattamaan, kun tekijälle tuli asiaa Ulvilan kotiseutuyhdistyksen arkistoon, joka oli varastoituna kaupungintalolle, sekä opastamaan arkiston käytössä. Ulvilan seurakunnan työntekijät puolestaan vastailivat auliisti sähköposteihini, kun tiedustelin milloin kenenkin edesmenneen henkilöllisyyttä. Seurakuntien keskusrekisteristä ja kaupunginkirjastosta Porissa olen saanut pätevää apua, milloin sitä olen tarvinnut. Ennen julkaisemattomista valokuvista, jotka löysivät paikkansa tutkimukseni sivuilta, saan kiittää lähinnä amanuenssi, FT Minna-Liisa Salonsaarta Satakunnan Museossa, Kaasmarkun vapaaehtoista palokuntaa sekä yksityiskokoelmien osalta Kaarina Jaakolaa Lempäälässä.

Lopuksi viimeiset muttei vähäisimmät kiitokset tutkimukseni englanninkielisen osuuden kääntäjälle, yo Alina Pirttilahdelle, taittotyöstä sekä kuvankäsittelystä Oy Sigillum Ab:lle ja Markus Kivistölle.

Porissa Aleksis Kiven päivänä 2025

Tuomas Simula

TURUN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos

Poliittinen historia

TUOMAS SIMULA: Suomalaisesta puolueesta Lapuan liikkeeseen. K. W. Huhtalan

poliittis-yhteiskunnallinen toiminta autonomian ajalta 1930-luvun alkuun

Väitöskirja, 252 s.

Yhteiskunta- ja käyttäytymistieteiden tohtoriohjelma

Lokakuu 2025

TIIVISTELMÄ

Käsillä oleva tutkimus kuuluu Suomen poliittisen historian alaan, ja kohteena on jyrkkänä kommunismin vastustajana Satakunnassa tunnetuksi tullut Kaarlo Wilho (K. W.) Huhtala (1874–1941). Hänen elämänvaiheidensa kautta paneudutaan ensin autonomian ajan loppuvuosiin paikallisesta näkökulmasta, sitten vuosien 1917 ja 1918 tapahtumiin sekä niiden seuraamuksiin ja lopuksi 1920-luvun poliittiseen kehitykseen, joka tavallaan huipentui laittomaisen oikeiston liikehdintään vuosikymmenen lopulla ja seuraavan alussa. Kaikki mainitut ilmentymät olivat vahvasti läsnä tutkimuskohteen elämässä. Huhtala esimerkiksi kuului Suomalaisen puolueen näkyvimpiin hahmoihin kotikunnassaan Ulvilassa, taisteli valkoisten joukoissa Satakunnan rintamalla ja saavutti johtavan aseman äärioikeiston nimiin liitetyissä Suomen suojelusliitossa ja Lapuan liikkeessä. Eräänlaisina tähtihetkinä näyttäytyivät talonpoikaismarssi sekä nousu eduskuntaan Kokoomuspuolueen listoilta vuonna 1930.

Tutkimuksesta käy ilmi, kuinka K. W. Huhtalan vaikutus Ulvilassa lähenteli inhimillisen osallistumisen äärirajoja. Huhtalan puuhakkuuden tuloksena Ulvilan Kaasmarkkuun perustettiin Ulvilan ensimmäinen VPK, ja lyhyttä keskeytystä lukuunottamatta hän toimi sen päällikkönä kuolemaansa asti. Hänet valittiin myös Ulvilan kunnanvaltuuston ensimmäiseksi puheenjohtajaksi sekä lukuisiin muihin kunnallisiin elimiin, näissäkin tavallisesti esimiesasemaan. Kun luetteloon lisätään vielä hänen luontainen avuliaisuutensa, puheenjohtajuus Kaasmarkun hengellisessä yhteisössä, nousu reservin upseeriksi sekä päällikkyyys Ulvilan suojeluskunnassa, oli luonnollista, että Huhtala nautti kunnioitusta ja arvontoa syrjäisessä kotikylässään. Samaa ei voinut sanoa suhtautumisesta monin paikoin Kaasmarkun ulkopuolella ja etenkin Porin esikaupunkialueilla. Jälkimmäinen seutu sai todistaa Huhtalaan kohdistuneista väkivallan yrityksistä, joihin syyllisinä pidettiin vastapuolen miehiä vuodelta 1918.

Tutkimuksen tarkoitus on osoittaa K. W. Huhtalan tapausta esimerkkinä käyttäen, ettei äärioikeistolaisiksi katsottujen ilmiöiden taustalla vaikuttaneet ensisijaisesti yksittäisten ihmisten valtapyytteet tai hetken mielijohteet, vaan syitä on haettava ennen kaikkea siitä pelosta ja huolestumisesta, joka kohdistui isänmaan tulevaisuuteen sekä omaan turvallisuuteen liittyviin näkökohtiin. Tutkimuksessa tuodaan esille, kuinka punaisten armahdukset sisällissodan jälkeen, näiden paluu kotiseudulle ja edellä mainitut väkivaltaisuuDET, joiden johdosta Huhtala joutui kantamaan asetta henkensä suojelemiseksi, tekivät hänestä valkoisen aatteen esitaistelijan ja lopulta oikeistolaisten äärijärjestöjen suunnannäyttäjän Satakunnassa. Asiaan vaikuttivat myös vasemmiston nopea nousu vallan huipulle Ulvilassa, kommunismin uhkakuvat ja ylipäänsä pettymykset sen johdosta, ettei poliittinen kehitys Suomessa lähtenyt siihen suuntaan kuin moni sisällissodan voittaja olisi toivonut.

Sisällissodan tapahtumia K. W. Huhtalan osalta ja sodan jälkiselvittelyjä kuvataan muita osa-alueita tarkemmin, koska tarkoitus on osoittaa, että juuri nämä tapahtumat taustoittivat sitä kehitystä, mikä teki Huhtalasta – alun perin maltillisesta suomettarelaisesta – jyrkän linjan oikeistoradikaalin. Samalla osoitetaan tavanomaisista kuvioista poiketen, että hänen kotikuntansa jäi kokonaan vaille niitä, jotka lähtivät Saksaan liittyäkseen siellä jääkäripataljoonaan, mutta keisarillisen Venäjän armeijaan Ulvilasta hakeutuneet sijoituivat paikallisten valkoisten kantajoukkoon. Heistä tähänastinen historiankirjoitus on vaiennut. Myös varsinaisten sotatoimien osalta näytetään, ettei vallankumouksen kukistamista Satakunnassa pantu alulle suuresti ihailtujen jääkärien komennossa, kuten on tavattu ajatella, vaan asialla olivat nimenomaan tsaarin Venäjällä koulutetut tai muut sellaiset suomalaisupseerit, joiden sotilasura oli alkanut ennen vuotta 1918 itärajan takana.

Vuosi 1918 näytteli merkittävää roolia K. W. Huhtalan elämässä myös sikäli, että siihen pohjautui hänen näkyvin aikaansaannoksensa valtakunnallisesti, nimittäin Vapaussodan rintamamiesten liitto. Tutkimuksessa valotetaan tämän vuonna 1929 perustetun etujärjestön syntyvaiheita ja kehitystä aina vuoteen 1932 asti, jolloin Huhtalan oli jätettävä sen johtoporras henkilökohtaisten vastoinkäymistensä takia. Varsinaisen kimmokkeen järjestäytymiselle antoi aseveljien nurja kohtelu, joka hänen katsannossaan rehotti sodan jälkeen, sekä toisaalta se seikka, että maan asiat valkoisten voitosta huolimatta olivat menossa kehnompaan suuntaan. Huhtalan mielestä liiton piti sanoa sanansa myös poliittisesti, mutta syytökset fasistijärjestön perustamisesta, joita singottiin paitsi vasemmalta myös omien joukosta, hän kiisti.

Viimeisenä ammattinaan K. W. Huhtala harjoitti maanviljelyä puolisonsa kotitilalla Kaasmarkun Jaakolassa. Sitä ennen hän toimi kauppiana ja maanviljelysseuran rakennusneuvojana Kaasmarkussa, valmistuttuaan näitä ennen rakennusmestariksi teollisuuskoulusta. Hänen piirtämiään, lähinnä jugendtyyliä seurailleita rakennuksia on säilynyt eri puolilla Satakuntaa. Laaja yhteiskunnallisen osallistumisen kirjo, joka kulminoitui Lapuan liikkeeseen, sekä isännän velvollisuuksien laiminlyönti Jaakolassa yhdistyneenä kasvaneeseen velkataakkaan, syöksivät Huhtalan vararikoon ja pakkohuutokauppaan syksyllä 1931. Puolison kuolema seuraavana keväänä täydensi katastrofia siinä määrin, että seurauksena oli masennus sekä luopuminen kansanedustajan toimesta kuten muustakin poliittisesta vaikuttamisesta valtakunnallisella tasolla. Näiden 1930-luvulle sijoittuvien tapahtumien kuvauksiin tutkimus päättyi.

UNIVERSITY OF TURKU

Faculty of Social Sciences

Department of Philosophy, Contemporary History and Political Science

Contemporary History

TUOMAS SIMULA: From The Finnish Party to The Lapua Movement. K. W. Huhtala's

political and social activities from the period of autonomy to the early 1930s

Doctoral Dissertation, 252 pp.

Doctoral Programme of Social and Behavioural Sciences

October 2025

ABSTRACT

The research paper in question belongs to the field of Finnish political history, the focus of which will be on Kaarlo Wilho (K. W.) Huhtala (1874–1941), an extreme protestor of communism, who became known in Satakunta. Exploring his life will firstly enable the examination of the final years of autonomy from a local perspective, then the events that occurred in 1917 and 1918 and the following consequences, and lastly political development in the 1920's, during which the far-right wing movement reached a peak of sorts towards the end of the decade and into the beginning of the next. All of these occurrences were significantly present in his life. Huhtala, for example, was among the most noticeable presences as part of the Finnish Party in his home municipality, Ulvila, fought alongside the White's on the fronts of Satakunta, and achieved leading positions in Finland's anticommunism organization (Suomen suojeluliitto) and the Lapua movement, which both belong to the far-right movement. It could be said that his most significant moments include The Peasant March and his rise from the lists of the National Coalition Party to Parliament in 1930.

Through K. W. Huhtala's significant impact on Ulvila, the research reveals how he exerted himself to his limits in his dedication. As a result of logging work done by Huhtala, Ulvila's very first Voluntary Fire Brigade (VPK) was founded in Kaasmarkku, and, disregarding a short disruption, Huhtala remained the chief until his death. He was further elected to be the first chairman of the municipal council of Ulvila along with multiple roles for other municipal bodies, typically in a superior position. Moreover, he held the position of chairman in the spiritual community of Kaasmarkku along with rising to an Army Reserve Officer and a commander in Ulvila's Civil Guard. When the aforementioned are combined with his helpful nature, the respect and esteem that Huhtala gathered in his remote hometown are to be expected. Despite this, outside of Kaasmarkku, Huhtala was commonly far from being highly regarded. This was particularly visible in the suburbs of Pori, where Huhtala was subjected to an attempt of violence, those responsible being men from the opposing force in 1918.

The purpose of this research is to use the case of K. W. Huhtala as an example to indicate that the leading influences behind far-right favouring campaigns were not the momentary whims of individuals or their hunger for power, but instead rooted in fear and worry for the future of the country and own individual safety. The research conveys that the pardoning of the Red's after the Civil War and their return to their home ground combined with the violent interactions that Huhtala faced, resulting in him carrying a weapon on his person at all times to maintain his life, were the cause behind him becoming an advocate for the White's and eventually a pioneer for the far-right wing of politics in Satakunta. The effecting factors behind these additionally include the left wing's rapid rise to the peak of political power in Ulvila, the

potential threat communism posed, and overall disappointment arising due to political development not advancing towards the direction that many of the winners of the Civil War had hoped.

The events of the Civil War on K. W. Huhtala's behalf and the examination of the events of the war afterwards are described in further detail than other areas to highlight their impact in moulding Huhtala from a restrained, patient, politically patriotic Finnish party member, to a radical advocate of the right-wing movement. Simultaneously this demonstrates the exception of Huhtala's hometown where there was an absence of departers to join the Jäger Battalion in Germany. Instead, those who joined the armies of imperial Russia found positions in Ulvila's local White cadre. History records, however, have to this day mostly failed to mention these White soldiers. Similarly, it is commonly shown that the war acts themselves committed to vanquish the revolution in Satakunta were accomplished under the command of the admired infantry, when in fact success was achieved with the lead of Finnish officers who either trained in the Tsar's Russia or otherwise begun their careers beyond the eastern border before the year 1918.

The year 1918 further played an important role in K. W. Huhtala's life as his most nationally significant accomplishment, The Union of Frontmen of the War of Independence (VRL), was rooted in it. The research explains the founding of the interest group for this union in 1929 and its development until 1932, when Huhtala gave up his leading position due to personal hardship. The initial instigation for the group was the unfair treatment of his brothers in arms, which he regarded as copious after the war. Moreover, another contributor was that despite the White's win, the country's affairs were deteriorating. In Huhtala's opinion the group had to also take a political stand, however he denied allegations thrown by both the left and right wing of him having founded a fascist organization.

As his final profession K. W. Huhtala practiced farming at his spouse's home farm in Jaakola in Kaasmarkku. Before that, having graduated with a bachelor's in construction management from industrial school, he worked as a merchant and construction adviser for the local Agricultural Organization in Kaasmarkku. Buildings of his design, which mostly followed jugend style, have preserved around Satakunta. His participation in a vast range of ways in society, his culminating moment being the Lapua movement, along with his neglect of his duties as the head of the household in Jaakola combined with his increased debt burden, forced Huhtala into bankruptcy and compulsory auction in the autumn of 1931. The death of his spouse the following spring accumulated catastrophe to the point that the consequence was depression along with conceding his position as a member of the Parliament and from other political positions on a national level. The description of these events situated in the 1930's concludes the research study.

Sisällys

SAATESANAT	3
TIIVISTELMÄ	5
ABSTRACT	7
1. KOHTEENA SATAKUNTALAINEN VAIKUTTAJA	11
1.1. Käsitteistä, rakenteesta ja tutkimusmetodeista	11
1.2. Lähdeaineisto ja aikaisempi tutkimus	15
2. PERINTÖTILAN POJASTA RAKENNUSMESTARIKSI	19
2.1. Satakuntalaisen maaseudun sydämessä	19
2.2. Suomalaiseen puolueeseen ja reservimieheksi	26
2.3. Suhde teollisuuslaitoksiin ja kartanoihin	29
2.4. VPK:n perustaminen ja alkutaival	35
2.5. Kaasmarkusta Raumalle ja takaisin	42
3. KOTISEUTUNSA VARHAINEN VAIKUTTAJA	45
3.1. Työväenliike tuo uusia haasteita	45
3.2. Seurantalot kärjistävät ristiriitoja	50
3.3. Rukoushuone vetää puoleensa	53
3.4. Kyläkauppaa ja rakennusneuvontaa	59
4. VENÄJÄN YHTEYDESTÄ ITSENÄISYYTEEN	67
4.1. Eduskuntavaaleja ja poliittisia kannanottoja	67
4.2. Kunnanvaltuuston puheenjohtajaksi	72
4.3. Maailmansodan monet kasvot	76
4.4. Vuosi 1917 – tulta taivas ennustaa	81
4.4.1 Vallankumousjuhlia ja maatalouslakkoja	81
4.4.2 Kotikylä väkivallan näyttämönä	84
4.4.3. ”Semmoiselle haluttiin panna piste”	88
5. VALKOISEN SUOMEN PUOLESTA	93
5.1. Punaisesta Ulvilasta pelastavaan pohjoiseen	93
5.2. „Ryssä, roistoja ja ryöväreitä vastaan”	99
5.3. Joukkueenjohtajasta vääpeliksi	106
5.4. Punaiset lähtevät – valkoiset saapuvat	114
6. VALLANKUMOUKSEN TILINPÄÄTÖS	121
6.1. Punakaartilaisten takaa-ajossa	121

6.2. Kehuja komppanian vääpelille	127
6.3. Nimitys suojeluskunnan päälliköksi	132
6.4. Punavangeille "ansionsa mukaan"	137
7. ISÄNNÄKSI KAASMARKUN JAAKOLAAN	145
7.1. Jaakola pesee kasvojaan	145
7.2. "Eikö Vääpeli nyt olisi niin hyvä?"	149
7.3. Ikämiehenä reservin upseeriksi	153
7.4. Järjestötoiminnan uudet tuulet	159
7.4.1. Työväenyhdistys jää taustalle	159
7.4.2. Paikallaan polkemista ja pappismurhia	163
7.4.3. Kyläyhteisön ylittämätön yhdistäjä	165
8. "ÄLLÖS KÄRSIKÖ KAUEMPAA"	173
8.1. Vastapuolen uhkaava nousu	173
8.2. Suojelusliitto hengen suojaksi	178
8.3. Rintamamiesten liiton esiinmarssi	184
8.3.1. Huhtalan kivikkoinen tie	184
8.3.2. Ensimmäinen varapuheenjohtaja	191
9. HUIPULTA KATKERAAN LOPPUUN	197
9.1. Kutsu kuului Lapualta	197
9.2. "Kommunismin kova kuri"	202
9.4. Senaatintorilta Arkadianmäelle	210
9.5. Jäähyväiset Jaakolalle	214
10. SUOMETTARELAISISTA ÄÄRIVALKOISIIN	221
LIITTEET	227
LIITE 1: Palokuntako tarpeeton?	227
LIITE 2: Porin pataljoonan II komppania	228
LIITE 3: Vapaussodan rintamamiesten järjestäytyminen	233
LÄHTEET	235
I Painamattomat lähteet	235
II Sähköiset lähteet	238
III Sanoma- ja aikakauslehdet	238
IV Kirjallisuus	239
V Haastattelut	244
LYHENTEITÄ	246
HENKILÖHAKEMISTO	248

1. KOHTEENA SATAKUNTALAINEN VAIKUTTAJA

1.1. Käsitteistä, rakenteesta ja tutkimusmetodeista

Tämän tutkimuksen tavoitteena on luoda poliittis-yhteiskunnallinen kokonaiskuva Kaarlo Wilho (K. W.) Huhtalasta, nykyään lähes unohdetusta mutta aikanaan Satakunnassa mainetta saavuttaneesta vaikuttajasta. Tavoitteeseen pyritään biografian keinoin, ja ensisijaisesti tähdätään siihen, että motiivit ja syy-yhteydet tapahtumiin tulisivat asianmukaisesti selvitettyiksi. Huhtala omasi talonpoikaisen taustan, aloitti paikallispoliittikkona suomalaisessa puolueessa ja päätyi sisällissodan melskeiden siivittämänä laitaosaston äänitorveksi Lapuan liikkeessä. Valtakunnallisesti näkyviin poliittikkoihin hän ei kuulunut, lapualaisuutta ehkä jossain määrin lukuun ottamatta, mutta tutkimuskohteena Huhtala on mielenkiintoinen sikäli, että hän lukeutui keskitason vaikuttajiin, jolla oli yhteyksiä sekä politiikan ylätasolle että ruohonjuuritasolle. Siten tutkimus edustaa historiantutkimuksessa yhä enemmän alaa voittanutta mikrohistoriaa, jossa käytetään hyväksi paikallisten yhteisöjen avainhenkilöiden ja myös niin sanottujen tavallisten ihmisten vaiheisiin paneutumista.

Mikrohistoriaa on nimitetty myös arkipäivän historiaksi taikka mentaliteettien historiaksi. Parhaimmillaan sen on katsottu antavan käyttökelpoisia välineitä vanhojen käsitteiden ja teorioiden kritiikkiin sekä uusien muotoiluun. Paneutumalla yksityiskohtiin ja konkreettisiin tilanteisiin tutkija voi löytää uusia asiayhteyksiä sekä sellaisia historian ja yhteiskunnan tasojen kohtaamisia, joita ei aikaisemmin ole tunnistettu. Matti Peltosen mukaan nimenomaan tarkastelun konkreettisuus mikrohistoriassa tuo mukanaan mahdollisuuden uusiin näkökulmiin ja oivalluksiin.¹ K. W. Huhtalan tapauksessa konkreettisuus tiivistyy lähinnä sen historiakuvan hahmottamiseen, missä tarkastellaan 1900-luvun alkupuolen ja maailmansotien välisen Suomen arkea sekä paikallistason tapahtumia. Lisäksi se tarjoaa tilaisuuden kyseenalaistaa sitä tavallaan elitististä ajattelua, mihin myös Matti Peltonen on viitanut, että ainoastaan eturivin merkkihenkilöt kulttuurin ja politiikan alueilla kuuluisivat "varsinaiseen" historiankirjoitukseen, eikä suurempia väestöryhmiä edustavilla takarivin yksilöillä olisi mainittavampaa merkitystä tai painoarvoa.²

Mikrohistoriaan liittyvistä tutkimuksista eniten tunnustusta saaneisiin kuuluu Risto Alapuron väitöskirja Suomen synty paikallisena ilmiönä (Porvoo 1994). Siinä Alapuro on tarkastellut mikrohistorioille tyypilliseen tapaan "pientä historiaa" jännitteisessä suhteessa "suureen historiaan" ja selvittänyt, miten juuri paikalliset ilmiöt tulivat osaksi valtakunnallista kokonaisuutta ja millä tavoin paikalliset luokkaryhmät sekä liikkeet liittyivät tai olivat liittymättä toisiinsa. Näin hän on voinut paikallistutkimuksen avulla kartoittaa sellaisia Suomen synnyn piirteitä, jotka valtakunnallisissa tutkimuksissa ovat unohtuneet tai jääneet vähemmälle huomiolle. Sama pyrkimys poliittisen elämän osalta on tavoitteena K. W. Huhtalan elämäkerrassa, jota yhdistää Alapuron suuntaan myös tarkastelun ajallinen ulottuvuus ja toisaalta se, että siinä missä hän on valinnut kohteekseen satakuntalaisen Huittisten maalaispitäjän ja sen keskeiset toimijat, niin Huhtalan tapauksessa liikutaan niin ikään Satakunnan maaperällä ja siellä monessa suhteessa Huittista muistuttaneessa Ulvilan emäpitäjässä. Samoin kuin Huittinen myös Ulvila oli tavanomaista jyrkemmän luokkajaon pesäke, joka säteili vaikutustaan sekä nivoutui yhteen muiden paikkakuntien kanssa osana valtakunnallisia ilmiöitä ja jakautumia.³

Historiantutkimuksessa yleensä vallitsee melko laaja yksimielisyyttä siitä, ettei elämäkertojen tarkoitus ole kuvata ja selittää ainoastaan kohteeksi valikoitua yksilöä, vaan tavoitteeksi asetetaan laajempia koko-

1 Peltonen 1999, 38–39.

2 Peltonen 1999, 50–51.

3 Alapuro 1994, 316–317; Innamaa 1968, 537–538.

naisuuksia kohdehenkilön kautta ja hänen viiteryhmänsä perspektiivistä.⁴ Samalla kohde tulee liitetyksi siihen yhteiskunnalliseen kontekstiin, mihin tämä toimintojensa ja elämänvaiheita ohjaavien valintojensa perusteella kuuluu. Tässäkään tutkimuksessa ei keskitytä vain K. W. Huhtalan sinänsä kiehtovaan elämäntarinaaan, vaan rinnalla kulkee jatkuvasti valtakunnallisten tapahtumien esittely Huhtalan aikakaudelta sekä niiden vaikutus hänen laaja-alaiseen yhteiskunnalliseen ja poliittiseen toimintaansa. Sitä tietä avautuu mahdollisuus löytää valtakunnallisista uusista vivahteista paikallisten kautta, niin kuin Matti Peltonen on hahmottanut, eivätkä jälkimmäiset tältä osin jää irrallisiksi ilmiöiksi. Pääpaino kuitenkin asetetaan kohdehenkilön elämänvaiheille eli kyseessä on niin sanottu individuaalinen lähestymistapa, jonka yhteydessä otetaan huomioon myös kohteen persoonallisuuden ja luonteen analysointi⁵.

Edellä mainittu kohteen ja häntä ympäröivän todellisuuden suhde korostuu henkilöhistoriallisissa tutkimuksissa. Itse asiassa sitä on pidetty perusedellytyksenä laadukkaalle elämäkertatutkimukselle, sillä vaikka ihmiselämä luonnollisesti on yksilöllistä, niin ihmiset elävät aina yhteisöissä, niiden enemmän tai vähemmän vaikutusvaltaisina jäseninä ja osana tiettyä historiallista kehystä. Ilman taustatekijöiden riittävää tuntemusta sekä ympäristön huomioon ottamista kenen tahansa tutkimuskohteen elämäntulkua on vaikea ellei mahdoton ymmärtää. Kuitenkaan mitään kertakaikkista ohjetta siitä, missä määrin kohde on sidottava taustaansa ja esitettävä oman aikansa tai miljöönsä tuotteena, ei voida antaa. Se on tutkijan itsensä harkittava tapauskohtaisesti ja omista premisseistään riippuen, niin kuin Jukka-Pekka Pietiäinen on todennut.⁶ Vesa Vares puolestaan on ilmaissut saman asian niin, että on epärealistista asettaa mitään yleispätevää ”jakoprosenttia” sille, kuinka suuri osuus eri henkilöiden tutkimuksesta ”kuuluu” yhteiskunnalle ja kuinka suuri kohteelle itselleen. Hän on myös tähdentänyt sitä, että tutkijan tulee ottaa huomioon, millä tavoin yhteiskunta otti tutkimuskohteen vastaan, muovasi kohdetta omiin tarpeisiinsa ja miten eri piirit reagoivat lopputulokseen.⁷ Kaikki mainitut seikat ovat huomionarvoisia myös K. W. Huhtalan elämäkerrassa ja antavat suuntaa hänen biografialleen.

Vesa Vares on myös muistuttanut, että henkilöhistoriallisella tutkimuksella juuri Suomen kaltaisissa maissa on mahdollista tavoittaa yllättäviä ja joskus hyvinkin ratkaisevia episodeja kansakunnan historiassa. Syrjäisiltä vaikuttaneet poliitikot ovat voineet vaikuttaa merkittävästi tapahtumien muotoutumiseen taikka antaa huomattavan panoksen yhteiskunnan eri kehitysvaiheisiin. Varesen mukaan tämä on seurausta nimenomaan siitä, että kontaktit johtavaan eliittiin Suomessa ovat jääneet vähäisiksi, koska näiden valikoituun joukkoon paradoksaalista kyllä on kuulunut niin harvalukuinen osa väestöstä. Vaikka niin sanotut suuret linjat eivät muuttuisikaan, niin joka tapauksessa henkilöhistorian avulla on pystytty löytämään menneille tapahtumille selityksiä ja vaihtoehtoisia malleja. Yksilön näkökulmaa hyödyntämällä saadaan lisää syvyyttä ja vivahteikkautta siihen yleiskuvaan, jonka puitteet ennestään hyvin pitkälle tunnetaan.⁸

K. W. Huhtalan henkilöhistoriassa edetään aihepiiri kerrallaan kronologisessa järjestyksessä alkaen hänen lapsuudestaan Ulvilan pitäjän Kaasmarkun kylässä. Suolisto-nimisen naapurikylän kanssa Kaasmarkku muodosti yhteisön, joka säilyi Huhtalan toiminnan pääasiallisena foorumina koko hänen elämänsä ajan. Nuoruusvuosina tulivat mukaan poliittinen toiminta ja erilaiset järjestöt, joista ensimmäinen sekä kestoltaan pitkäaikaisin oli kyläyhteisön vapaaehtoinen palokunta.⁹ Näitä samoin kuin elämää ja tapahtumia Ulvilan seudulla kuvataan taustan hahmottamiseksi. Aikuisena mielenkiinto ja toimintasektori laajenivat niin monelle alalle sekä useaan eri suuntaan, että on täysin perusteltua puhua paikallisesta monitoimimiehestä tai – aikalaismuistelua siteeraten – kotikuntansa ahkerasta työmyyrästä¹⁰. Huhtalasta tuli puolueensa varhainen eduskuntaehdokas Ulvilassa, kunnanvaltuuston ensimmäinen puheenjohtaja, rukoushuoneyhdistyksen aktiivi, kyläkauppias, itseoppinut eläinvalkääri sekä rakennusmestariksi valmistumisen jälkeen myös

4 Vares 1994, 148 ja 1996, 16–17.

5 Uino 1994, 52.

6 Pietiäinen 1984, 169–170.

7 Vares 1993, 16.

8 Vares 1993, 15.

9 Innamaa 1968, 144; Salminen 1998, 45.

10 US 28.1.1993 (Eino Lehto).

Satakunnan maanviljelysseuran palkattu rakennusneuvoja¹¹. Nämä kaikki saavat tutkimuksessa oman käsitteensä ja tuovat omalta osaltaan lisävaloa Ulvilan ja koko Satakunnan historiaan.

Poliittisesti varhaisimman toimintakentän K. W. Huhtalalle tarjosi edellä mainittu Suomalainen puolue, joka oli saanut alkunsa ja muotoutunut kansallisenä herättäjänä tunnetun J. W. Snellmanin ajatusten pohjalta. Puoluevalintaan antoi aineksia Huhtalan sukutausta isän puolelta. Siihen sekoittui sekä ”tavallista” talonpoikaisuutta Kaasmarkussa että Ulvilaan Köyliöstä muuttaneen isoisän ja tämän vanhemman pojan eli Huhtalan sedän kautta suurtalonpoikaisuutta. Näillä oli merkitystä sikäli, että maata viljeltyt talonpoikaisväestö yleensä lukeutui nimenomaan Suomalaisen puolueen kannattajakuntaan.¹² Puolue oli lähtökohdiltaan fennomaaninen eli suomenmielinen, arvomaailmaltaan konservatiivinen sekä ohjelmaltaan ristiriitaisuuksia keisarillisen Venäjän kanssa välttelevä. Samansuuntaiset piirteet olivat luonteenomaisia myös Huhtalan näkemyksille ja toistuivat hänen varhaisissa poliittisissa kannanotoissaan, joita vastakkaisilmionä leimasi väkevä vastenmielisyys ruotsin kieltä kohtaan.¹³ Puolueessa piillyt kahtiajako tuli näkyvästi ilmi vuosisadan vaihteessa, kun nuorsuomalaiset lähtivät omille teilleen, minkä jälkeen Huhtala jatkoi vanhasuomalaisten eli suomettarelaiten yhteydessä. Vuonna 1918 lähinnä viimeksi mainittujen aatteellisen ”sukulaisuuden” pohjalta perustettiin Kansallinen kokoomuspuolue, ja Huhtala liittyi sen kannattajiin. Hänestä tuli myös puolueen kansallisseurojen liiton perustajajäsen Satakunnassa.¹⁴

Vasta itsenäistyneen maan ajautuminen sisällissotaan talvella 1918, sitä seurannut väkivalta kotiseudulla, rintamataistelut sekä sodan jälkeiset ilmiöt muodostivat avainkokemuksen K. W. Huhtalan elämässä. Hän ei päässyt niistä irtautumaan oikeastaan koskaan, vaan ne säteilivät vaikutustaan periaatteessa kaikkiin hänen yhteiskunnallisiin ja poliittisiin ratkaisuihinsa yhteenoton jälkeisinä vuosina.¹⁵ Siksi tutkimuksessa paneudutaan näiden tapahtumien tarkasteluun muita osa-alueita tarkemmin ja etsitään samalla vastauksia siihen, mitkä seikat saivat Huhtalan liittymään valkoisten joukkoihin ja aseiden vaiettua vaikuttamaan edelleen suojeluskuntaliikkeessä sekä ponnistelemaan valtakunnallisen asevelijärjestön, Vapaussodan rintamamiesten liiton perustamiseksi.¹⁶ Erytystä huomiota kiinnitetään niihin syihin ja motiiveihin, jotka ohjasivat hänet vuoden 1918 tapahtumien johdosta ensin 1920-luvun alkupuolella syntyneeseen Suomen suojelusliittoon ja sitten saman vuosikymmenen lopulla Suomen lukkoon sekä Lapuan liikkeeseen, joissa kaikissa hän saavutti vaikutusvaltaisen aseman. Huomattavan osuuden samaan aikaan saa Huhtalan uusi ammatti perintötilan viljelijänä Kaasmarkun Jaakolassa.¹⁷

Auvo Kostiainen on huomauttanut, ettei sellaista kokoelämäkertaa voi pitää onnistuneena ratkaisuna, missä ”tasapaksusti” esitellään kohdehenkilön vaiheet kehdestä hautaan. Kostiaisen mukaan suosittelavampaa olisi valita tietyt ”huiput” kohteen elämänkaaresta ja keskittyä niihin yksityiskohtaisemmin, jättämättä muitakaan tapahtumia täysin unohtuiksi.¹⁸ Juuri edellä mainittu sisällissota jälkimaininkeineen sekä järjestöistä Kaasmarkun VPK, Vapaussodan rintamamiesten liitto, Suomen suojelusliitto ja Lapuan liike muodostivat sellaisia etappeja K. W. Huhtalan elämässä, että niitä hänen kohdallaan voi pitää Kostiaisen tarkoittamina huipentumina. Myös tästä lähtökohdasta niiden laajempi tarkastelu on perusteltua. Viimeisiin virstanpylväisiin kuuluisi jossain mielessä Huhtalan nousu eduskuntaan Kokoomuspuolueen listoilta syksyllä 1930, mutta toisaalta hänen valintansa valtiopäiville oli jatkoa näyttävälle esiintymisille Lapuan liikkeessä ja varsinkin liikkeen organisoimassa talonpoikaismarssissa, joten lyhyeksi jäänyt vierailu Arkadianmäellä jätetään tutkimuksessa suppeammalle selonteolle.

Tekijä pyrkii lähestymään tutkimuskohdettaan tämän omista näkemyksistä ja lähtökohdista käsin. Kohteen tekemien ratkaisujen, valintojen ja toimenpiteiden oikeutusta nykyajan ”standardien” valossa kavahdetaan kautta linjan, eikä niiden sijoittaminen enempää hyväksyttävien kuin paheksuttavienkaan ilmiöiden joukkoon kuulu tutkimuksen aihepiiriin. Objektiivisuuden ongelma pyritään mahdollisimman

11 Innamaa 1968, passim; Roselius 2013, 182–183.

12 Sukututkimusta Matti Matinp. Hemmin jälkeläisistä 25.3.1963, UkiA; Leino-Kaukiainen – Uino 1994, 82 ja 106.

13 Jaakola 2016, Salokorpi 1988, 16–17.

14 Innamaa 1968, 548; Leino-Kaukiainen – Uino 1994, 270–271; Sarimäki 2016, 9–10.

15 Roselius 2013, 183–184.

16 Innamaa 1968, 548; Uola 1988, 25 ja 28–29.

17 Siltala 1985, 64 ja 66; Uola 1988, 16; SK 13.10.1974.

18 Kostiainen 1994, 20.

tarkkaan tiedostamaan, samoin kuin varomaan tekijän omien mielipiteiden siirtämistä kuvattavalle taikka hänen aikalaisilleen. Tavoitteiksi asetetaan tasapuolisuus ja neutraalius, niin kuin hyvä tutkimustapa edellyttää, unohtamatta kuitenkaan terveen kriittisyyden näkökulmaa, sillä Jussi Niinistön sanoja käyttäen ylistyskirjoituksella tutkija tekee karhunpalveluksen sekä elämäkerran kohteelle että itselleen¹⁹. Yleispätevä ohjenuorana pidetään toteamusta, jonka Jukka-Pekka Pietiäinen on lausunut laajassa Vihtori Kosolan elämäkerrassaan (Helsinki 2023). Pietiäisen mukaan hän ei teoksessaan asettunut Kosolan puolelle eikä häntä vastaan, ei puolustellut kohdettaan muttei panetellutkaan²⁰.

Vesa Vareksen mukaan tyyppisimpiä meidän maassamme ovat myötäelävät biografiat. Niistä ei useinkaan puutu kohteen sillittelyä, kaiken parhain päin selittämistä tai minkä hyvänsä kritiikin torjumista. Varoittavina esimerkkeinä tässä suhteessa hän on viitannut muun muassa Stig Jägerskiöldin Mannerheim-sarjaan ja Juhani Suomen Kekkos-kirjoihin. Tämä ei tarkoita, etteikö tutkija saisi ”eläytyä” kohteensa elämänvaiheisiin – jossain määrin hänen jopa täytyy niin tehdä – mutta kohdehenkilölle olisi sallittava myös virhearviointeja, inhimillisiä heikkouksia ja luonnollisen egoistisia vaikuttimia.²¹ Vareksen esiintämät vaaratekijät, joihin tutkija voi kompastua, pyritään väistämään K. W. Huhtalan biografiasa ja toisaalta muistamaan sellaiset henkilökohtaiset puutteet ja vähemmän tarkoituksenmukaiset ratkaisut, jotka monesti sävyttävät ihmiselämää. Ari Uinon sanoin tutkijan on pidettävä mielessään, ettei ihminen ole muuttumaton eikä pysyvä aina ja kaikissa tekemisissään. Elämään kuuluvat myös epäloogisuudet sekä ristiriitaisuudet, ja ne biografin on hyväksyttävä, vaikkapa sitten elämäkerran ”eheyden” kustannuksella.²²

Vaikka tutkimus on luonteeltaan henkilöhistoriallinen ja kohdistuu nimensä mukaisesti K. W. Huhtalan poliittiseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan, mukaan otetaan myös sellaisia kohdehenkilön vaiheisiin läheisesti liittyneitä elementtejä kuten lähiseudun maatiloja ja kartanoita, teollisuuslaitoksia sekä kunnallisen ja kirkollisen elämän ilmiöitä Ulvilassa. Etenkin viimeksi mainitut sekä niihin liittynyt henkilökohtainen uskonvakaumus leimasivat Huhtalan elämänasennetta siinä määrin, että niiden jättäminen tutkimuksen ulkopuolelle jättäisi hänen ratkaisujensa ja menettelytapojensa motiivit monelta osin käsittämättömiksi. Teollisuuslaitoksista nostetaan näkyvästi esille Kaasmarkun verkatehdas, koska sekin kosketti jossain määrin Huhtalaa ja on lisäksi jäänyt melko vähälle huomiolle tähän astisessa historiankirjoituksessa. Myös vastavoimiin kuulunut paikallinen työväenyhdistys on huomioitava, jotta tuloksena olisi mahdollisimman kattava raportti seudun poliittisesta ilmapiiristä. Olennaista on löytää vastaus siihen tekijää askarruttaneeseen kysymykseen, miksi Huhtalasta tuli niin jyrkkä ja ehdoton työväenliikkeen vastustaja, että hänen toiminnassaan ja edustamisessaan järjestöissä on nähty selkeitä fasismiin viitatteita²³.

Yksityiselämästä kumpuavat usein sellaiset ratkaisut ja valinnat, joilla on merkitystä henkilön käyttäytymiseen. Maailmankatsomuksen ja poliittisen suuntauksen suhteen esimerkiksi sukulaisuudella, perheellä tai kasvumiljööllä voi olla hyvinkin keskeinen merkitys.²⁴ K. W. Huhtala ei tehnyt poikkeusta, mitä perhe-elämään ja ylipäänsä yksityisyyteen tuli, joten henkilökohtaisten taustojen kartoitus nähdään relevanttina osana tutkimusta, kuten myös lähimpien omaisten merkitys. Niiden avulla voidaan elävöittää kokonaiskuvaa Huhtalasta, kotiseutunsa tunnetuimpiin kuuluneesta poliitisesta vaikuttajasta ja itsenäisyyden ajalla kommunismin ehkä kiivaimmasta vastustajasta Satakunnassa. Myöskään ihmissuhteita kodin ja suvun ulkopuolella ei unohteta, yhtä hyvin läheistä ystäväpiiriä kuin satunnaisempia tuttavuuksia ja järjestöväkeä. Viholliset sekä henkilökohtaiset vastustajat, joita temperamenttisen ja helposti kuohahtavan kohteen taipaleelle ilmaantui, ansaitsevat luonnollisesti oman tarkastelunsa.

K. W. Huhtalan elämäkerta tarjoaa tilaisuuden täsmentää sisällissodan kulusta sellaisia detaljeja, jotka ovat unohtuneet aikaisemmista tutkimuksista tai sivuutettu vain lyhyillä maininnoilla. Erityisesti pysähdytään kahteen oleellisesti Huhtalaa ja koko Satakunnan rintamaa koskettaneeseen seikkaan. Ensinnäkin vastapuolta ajatellen kysymys siitä, mikä oli venäläisten osuus taistelutoimiin punaisten rinnalla ja missä

19 Niinistö 1998, 11.

20 Pietiäinen 2023, 9.

21 Vares 1994, 153.

22 Uino 1994, 54.

23 Silvennoinen – Tikka – Roselius 2016, passim.

24 Uino 1994, 52.

määrin heitä majaili Huhtalan kotiseudulla? Ja toiseksi, millainen oli hänen oman joukko-osastonsa eli Porin rykmentin päällystö sodan alkuvaiheessa? Komentajilla ja heidän lähimmillä miehillään oli ratkaiseva merkitys, kun vallankumousta käytiin kukistamaan Satakunnassa, mutta keitä he oikeastaan olivat ja millainen oli heidän sotilasuransa tausta? Samalla luodataan niitä jännitteitä, joita rykmentissä ehkä esiintyi, ja otetaan kantaa siihen paljon kiisteltyn kysymykseen, mikä nimitys vuoden 1918 sodasta olisi asianmukaisin vai löytyisikö hyväksyttäviä vaihtoehtoja kenties useampia? Näiden joukossa sijansa saa myös Huhtalan aseveljineen käyttämä vapaussota-termi, jolle osoitetaan ajan ilmiöistä johtuneet syy-yhteydet.

Takarajaksi asetetaan K. W. Huhtalan vuodet Lapuan liikkeessä, mukaan lukien liikehdinnän varhaisvaiheena pidetty Suomen lukko. Ne sijoittuvat tutkimuksen viimeiseksi keskeiseksi teemaksi. Näin siksi, että vauhdikkaimpiin lapualaisvuosiin osui pahoin velkaantuneen Huhtalan vararikko, jonka aiheuttama kasvojen menetys oli hänelle sellainen isku, että seurauksena oli luopuminen poliittisesta vaikuttamisesta ja näkyvästä järjestötoiminnasta valtakunnan tasolla. Kuvaavaa oli, ettei edes kapinahanke Mäntsälässä (1932) tempaissut mukaansa jyrkkää Lapuan miestä, kun konkurssi Kaasmarkussa vei hetkeksi pohjan pois elämältä.²⁵ Siten lakeuksilta lähtenyt kansanliike yhdistyneenä Huhtalan henkilökohtaisiin vastoinkäymisiin muodostavat luontevan päätepiirteen tutkimukselle. Myöhemmät vaiheet otetaan mukaan vain viitteellisesti ja niiltä osin kuin ne kokonaisuuden hahmottamiseksi ovat tarpeen. Myös vararikko sinänsä jätetään vähemmälle huomiolle, koska se jää tutkimuksen keskeisimmän aihepiirin ääriajoille koskettamatta varsinaista ydinaluetta, minkä lisäksi sitä on perusteellisesti ruodittu Anna ja Kalle -kirjassa (Tampere 2016), jonka Kaarina Jaakola on kirjoittanut isovanhempiansa Anna ja K. W. Huhtalan elämäntarinasta.

1.2. Lähdeaineisto ja aikaisempi tutkimus

Kirjansa esipuheessa toimittaja Kaarina Jaakola on kiittolisuudella maininnut, kuinka hänen äitinsä Hilikka Leino jaksoi uskollisesti säilyttää ja kuljettaa mukanaan vanhempiansa jäämistöä. Pääasiassa siihen tukeutuen Jaakola on kirjoittanut teoksensa. Tekijä puolestaan on suurkiitoksen velkaa sekä hänelle että professori emerita Annikki Järviselle siitä, että tuo laaja aineisto, jota nykyisin säilytetään yksityisasunnossa Tampereella, suurelta osin luovutettiin lähdemateriaaliksi tekijälle. Ilman sitä tutkimukseni tuskin olisi edennyt alkua pidemmälle. Kyseinen materiaali kattaa lähes täydellisesti K. W. Huhtalan ja hänen puolisonsa kaikki elämänvaiheet – yhtä hyvin arkipäivän asiat kuin elämän kohokohdat – ja tekijän kannalta sen parasta antia ovat olleet Huhtalan henkilökohtaiset kannanotot, puheet ja esitelmät sekä hyllymetreittäin kirjeitä ja kortteja, joita hän itse sekä hänen perheensä jäsenet ja eräs sukulaispoika ovat lähettäneet toisilleen. Kaikki tulevat aikanaan yleisön vapaaseen käyttöön, kun toistaiseksi järjestelemätön aineisto saa sijoituspaikakseen Porvarillisen työn arkiston Espoossa.

Kansallisarkiston Helsingin toimipisteessä säilytetään kahden K. W. Huhtalalle läheisen järjestön, Suomen suojelusliiton ja Vapaussodan rintamamiesten liiton asiakirjoja. Huhtalan näkyvä osallistuminen liittojen toimintaan tulee niissä selvästi esille sekä avaa osaltaan hänen poliittista asennoitumistaan. Kolmas ja pitkäaikaisin hänen keskeisistä järjestöistään oli Kaasmarkun VPK. Sen arkisto tuli ensimmäisen kerran tekijälle tutuksi, kun sataa vuottaan lähestynyt maalaispalokunta 1900-luvun lopulla antoi tehtäväkseni VPK:n historian kirjoittamisen. Tätä arkistoa ja kesällä 1998 julkaistua teosta olen voinut hyödyntää Huhtalan biografiassa. Erityisesti teosta varten suorittamani haastattelut ovat osoittautuneet arvokkaiksi, sillä Huhtala vaikutti VPK:n päällikkönä lähes yhtäjaksoisesti kuolemaansa asti (1941), ja melkeinpä kaikki nyt jo edesmenneet informantit muistivat päällikön henkilökohtaisesti. Haastattelujen yhteydessä oli tavallista, että keskustelut jossain vaiheessa ennen pitkää kääntyivät häneen. Lukuun ottamatta Hilikka Leinon pitkää haastattelua, jonka tekijä kokonaisuudessaan on nauhoittanut ja translitteroinut, kaikki muut VPK:n historian osalta ovat hallussani kirjallisina muistiinpanoina.

25 Jaakola 2016, 170-171.

Sata vuotta sanoin ja kuvin -teokseni (Kokemäki 1998) Kaasmarkun VPK:n historiasta lisäsi kiinnostustani K. W. Huhtalaa kohtaan. Samalla se toi esiin hänen keskeisen merkityksensä palokunnan ensimmäisenä päällikkönä ja osoitti, kuinka VPK hänen komennossaan kasvoi paikallista väestöä voimakkaasti yhdistäneeksi järjestöksi.²⁶ Nämä seikat puolestaan vaikuttivat siihen, että lisensiaattitutkimukseni nimikkeeksi tuli Kaasmarkun VPK kyläyhteisönsä sosiaalisena järjestönä, kun aloin myöhemmin suorittaa jatko-opintoja Tampereen yliopistossa. Siellä vuonna 2002 hyväksytty tutkimukseni avarsi edelleen näköalojeni Huhtalasta. Se tarjosi myös käyttökelpoista pohjamateriaalia nyt kyseessä olevalle väitöstutkimukselleni, joka sai alkunsa Turun yliopiston poliittisen historian laitoksella vuonna 2015. Sekä lisensiaattitutkimuksen että VPK:n satavuotishistorian osalta on huomattava, että niiden kirjoittajana käyttämäni Salminen-sukunimi vaihtui syksyllä 2023 Simulaksi vanhimman satakuntalaisen sukuhaarani mukaan.

Mielenkiinto entistä asuinpaikkaani Ulvilaa kohtaan sekä toimintani Vapaussoturien Huoltosäätiössä johdattivat tekijän sisällissodan historian pariin. Tältä ajalta yli 40 vuotta sitten on peräisin toinen kokonaan nauhoittamani ja translitteroimani haastattelu, jota olen voinut käyttää K. W. Huhtalan elämäkerrassa. Siinä on äänessä Huhtalan yksikössä taistellut ja Ulvilan viimeiseksi valkoisen armeijan veteraaniksi jäänyt maanviljelijä Jalmar Mattila. Parhaimpaankin muistitietoon sisältyy kuitenkin omat vaaransa, sillä ihmisen muisti on tunnetusti rajallinen sekä usein myös epätarkka ja valikoiva²⁷. Siksi vuoden 1918 osalta nojaututaan ensisijaisesti kirjallisuuteen sekä arkistolähteisiin. Viimeksi mainituista merkittävimiksi ovat osoittautuneet lähettipoikana sotaan osallistuneen kenraaliluutnantti Olavi Huhtalan autenttiset muistiinpanot. Ne sisältyvät perheen edellä mainittuun yksityisarkistoon Tampereella ja sisältävät osaksi uutta tietoa tapahtumista Satakunnan rintamalla. Puolisoiden ja lasten kirjeenvaihto sotatalven koettelemuksista ja etenkin niiden jälkeisiltä vuosilta taas on auttanut 1920-luvun ilmiöiden kuvaamisessa.

K. W. Huhtalan perheen yksityisarkistoa Tampereella hallinnoi Kaarina Jaakola, joten kyseinen arkisto tässä tutkimuksessa on nimetty hänen mukaansa. Sen ja Kansallisarkiston lisäksi muita tutkimuksessa käytettyjä arkistolähteitä ovat esimerkiksi Ulvilan kaupunginarkisto ja kirkonarkisto sekä kotiseutuyhdistyksen arkisto. Niihin kaikkiin sisältyy Huhtalaa jossain muodossa koskettavaa materiaalia. Kirkonarkiston tiedot sekä sähköpostien vaihto seurakunnan työntekijöiden kanssa ovat mahdollistaneet sen, että useimpien tutkimuksessa mainittujen ulvilalaisten kohdalle on voitu merkitä identiteettiä selventäviä syntymä- ja kuolinvuodet. Muiden henkilöiden yhteydessä on käytetty lisäksi matrikelitietoja sekä geni.com -sukututkimussivustoa internetissä. Lähteitä näiden vuosilukujen yhteydessä ei kuitenkaan yleensä ole merkitty alaviitteisiin. Sen sijaan keskeisimpien henkilöiden elämänvaiheita on selostettu lyhyesti alaviitteissä, koska Huhtalaan tavalla tai toisella liittyneiden ihmisten tai kokonaisten ihmisryhmien lukumäärä on melko runsas, eivätkä läheskään kaikki ole yleisesti tunnettuja edes nimiltään.

Valokuva on tyypillinen esimerkki muistista, johon tallentuu usein paljon näennäisesti tarkoituksetonta ja huomaamatonta. Siinä menneisyys tulee katsojaa mahdollisimman lähelle, se on ikään kuin valmiina historian dokumenttina odottamassa katselijansa kohtaamista. Mikrohistoriaan kuvan liittyy varsinkin lyhytaikaisuus, samoin jossain mielessä myös yksityiskohtaisuus ja tarkkuus.²⁸ Vakuuttavia näyttöjä kuvien hyödyllisyydestä on saavutettu esimerkiksi Risto Alapuron edellä mainitussa Suomen synty -paikallistutkimuksessa, missä niitä on sijoitettu onnistuneesti tekstiin. K. W. Huhtalan elämäkerrallisen tutkimuksen valokuvista on mainittava hyvin järjestetty kokoelma Ulvilan kotiseutuyhdistyksen arkistossa. Sieltä on löytynyt suurelta osin ennen julkaisematonta materiaalia tutkimukseni aihepiiriä havainnollistamaan. Lähiinnä henkilökuvia on peräisin myös Satakunnan Museon kokoelmista sekä Kaarina Jaakolan arkistosta.

K. W. Huhtalaa käsittelevä kirjallisuus on jaettavissa teoksiin, joissa tekijät ovat suhtautuneet häneen joko myönteisesti, neutraalisti tai täysin kielteisesti. Kaarina Jaakolan Anna ja Kalle -kirjassa lähestymistapa on verrattain neutraali, sillä lähisukulaisuudestaan huolimatta hän on hyvin onnistunut välttämään ylisanat. Sitäkin runsaammin niitä esiintyy Vapaussodan rintamamiesten liiton kymmenvuotisjulkaisussa

26 Salminen 2002, 187–188.

27 Uino 1994, 55.

28 Peltonen 1999, 90–91.

(Tampere 1939), johon sisältyy myös Huhtalan henkilökohtainen katsaus²⁹. Mikko Uolan kirjoittama Rintamamiesten liitto 1929–1944 (Rauma 1988) on tavallaan edellisen rinnakkaisteos, ja siinä varsin yksityiskohtaisesti paneudutaan liiton kokonaishistoriaan, joskin syntysanojen lausujan osalta melko ihanteellisin sanakääntein. Selvästi tieteellisiin julkaisuihin on luettavissa Satakunnan historia VII (Pori 2006), jossa lähinnä Jussi Koivuniemi kiihkottomasti ja ammattitutkijan ottein tuo esille Huhtalan osuuden maakunnallisena vaikuttajana. Sen sijaan Kerttu Innamaan kirjoittamaa Suur-Ulvilan historian II-osaa (Pori 1968) on pidettävä vähemmän onnistuneena, vaikka tekijä ilmeisesti on tavoitellut asiallisuutta ja pyrkinyt puolueetomuuteen. Huhtala kyllä tulee teoksessa esille useamman kerran, mutta sekä hänen että sisällön kohdalla ylipäänsä rasisiteina ovat epätasälliset tai suorastaan virheelliset ilmaukset, joita ehkä kiireestä johtuen on päässyt pujahtamaan tekstiin. Pahimpia kömmähdyksiä olen katsonut aiheelliseksi oikoa asianomaisissa yhteyksissä.

Ei ainoastaan kielteistä vaan paikoin jopa solvaavaa sävyä K. W. Huhtalaa kohtaan sisältyy Olli Korjuksen kirjoittamaan Kuusi kuolemaantuomittua -teokseen (Jyväskylä 2014). Korjus on tarkastellut siinä erään Kaasmakun punakaartilaisen kohtaloa yhtenä tuomituista ja nähnyt Huhtalan lähes yksinomaan armoittomana ”lahtarina”, ilman minkäänlaisia vivahteita. Myötätuntoaan punaista osapuolta kohtaan kirjoittaja ei ole edes yrittänyt peitellä, mikä selittyy pitkälle hänen taustastaan ”työväentutkimuksia” tehneenä ja niistä palkittuna punakaartilaisuvun vesana³⁰. Suoraan Korjuksen kirjasta kopioituja käsityksiä Huhtalasta on esittänyt Pentti Lehtonen, joka muutoin varsin laadukkaassa omakustanteessaan Neljä päivää – viisi surmaa on käsitellyt punaista terroria Ulvilan Harjunpäässä (Helsinki 2021). Korjuksen hengessä mutta peitellymmän tutkimuskohdettani ovat lähestyneet Aapo Roselius, Oula Silvennoinen ja Marko Tikka. Isänmaallinen kevät -teoksessaan (Helsinki 2013) Roselius on omistanut hänelle kokonaisen luvun, ja kolmikön yhdessä kirjoittamassa Suomalaiset fasistit -tutkimuksessa (Helsinki 2016) Huhtala liitetään fasistien kamoksuuttuun joukkoon rintamamiesten edustajana³¹.

K. W. Huhtalaa läheisesti koskettaneen sisällissodan kuvauksista Kaarlo Saarenheimon Porin rykmentti vapaussodassa (Pori 1919) puolustaa edelleen paikkaansa, iästään ja niin sanottuun vapaussotakirjallisuuteen kuuluvasta luonteestaan huolimatta. Sen pätevyyydestä etenkin taistelukertomuksien osalta todistaa se, että teos lähes tunnin tarkkuudella pitää yhtä Olavi Huhtalan huolellisesti kirjattujen muistiinpanojen kanssa. Myös Ari Vallinin omakustanne Kapina jokilaaksossa 1918 (Kokemäki 2007) valottaa oivallisesti sotatapahtumia Satakunnan rintamalla. Yhdessä nämä jättävät varjoonsa Tapio Niemen uudemman ja populaaria ilmaisua tavoittelevan Porilaisten sisällissota -kirjaseen (Rauma 2018). Yleisellä tasolla hyvää taustatietoa antavat Ohto ja Turo Mannisen artikkelit Itsenäistymisen vuodet 1917–1920 -teossarjassa (Helsinki 1992–1993), ja vuoden 1918 tapahtumia Huhtalan kotikunnassa avaa Heikki Honkasen ansiokas pro gradu -tutkielma Kartanokapinoista kenttäkäräjille (Turun yliopisto 2000). Tietyin varauksin on suhtauduttava Paavo Solimon julkaisematta jääneisiin muistelmiin vuodelta 1918, mutta Solimon asenteellisuus ei muodosta estettä sille, että osaksi hänen kauttaan välittyy realistinen kuva punakaartilaisten kokemuksista Ulvilassa.

Lisävaloa vuoden 1918 tapahtumiin Ulvilan seudulla tuo Jarmo Mäki-Mikolan teos Kullalaisten sisällissota (Raisio 2018). Hyviä näkökulmia päällystön taustoihin Satakunnan rintamalla antaa Mirko Harjulan tutkimus ”Ryssänupseerit” (s.l. 2013) sekä Tuomas Hopun väitöskirja Historian unohtamat (Tampere 2005). Sotaa edeltäneen vuoden kuluessa suomalaisten suhtautuminen venäläisiin muuttui aikaisempaa kielteisemmäksi ja ilmeni sen jälkeen kasvavana venäläisvihana³². Tätä muutosprosessia, joka ei aivan näkymättömäksi jäänyt myöskään K. W. Huhtalan kohdalla, tarkastelee Outi Karemaa väitöskirjassaan Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä (Helsinki 1998). Vähemmän tunnetun Suomalaisen puolueen, Huhtalan

29 Huhtala 1939, 60–69.

30 Korjus 2014, 314 ja 325–326; SK 6.4.2014.

31 Roselius 2013, 182–195; Silvennoinen – Tikka – Roselius 2016, passim. Tutkijakolmikön teoksissa kiinnittyy huomio lähdeviitteiden vähäiseen käyttöön. Ulkopuolisen on siten vaikea päästä selville, mihin kirjoissa esitetyt tiedot ja tulkinnat K. W. Huhtalasta perustuvat. Kuvaavaa kirjoittajien käsityksille on, että eräälle heistä oli tarjottu autenttista materiaalia Kaarina Jaakolan arkistosta, jotta tuloksena olisi monipuolisempi kuva Huhtalasta, mutta vähäistäkin kiinnostusta kyseinen alkuperäismateriaali ei ollut herättänyt. SK 4.2.2017.

32 Karemaa 1998, 30–31 ja 196–197.

varhaisimman poliittisen viiteryhmän syntyä ja toimintaa avaa perinpohjaisesti Pirkko Leino-Kaukiaisien ja Ari Uinon kirjoittama Suomalaiskansallinen Kokoomus -teosarjan ensimmäinen osa (Vammala 1994), suomettarelaista puoluepoliikkaa taas Hannu Salokorven väitöskirja Pietarin tie (Helsinki 1988). Pentti Virrankosken kaksiosainen Suomen historia (Jyväskylä 2001) tuo tietoa Huhtalan aikakauden poliittisesta myllerryksestä valtakunnallisesti.

Lapuan liikettä koskevasta tutkimuskirjallisuudesta on mainittava primaarilähteenä käytetty ja alansa klassikkona tunnettu Juha Siltalan väitöskirja Lapuan liike ja kyyditykset 1930 (Keuruu 1985). Sellaista henkilöä on vaikea ellei mahdotonta osoittaa liikkeen historiasta, jota ei olisi otettu huomioon tässä perusteoksessa, K. W. Huhtala mukaan lukien. Siltalan lisäksi varteenotettavia näkökulmia ja tarkennuksia ovat esittäneet Jussi Niinistö sekä Jukka-Pekka Pietiäinen, Niinistö kuvateoksessaan Lapuan liike (Helsinki 2003) ja Pietiäinen edellä mainitussa biografiassaan Vihtori Kosolasta. Talonpoikaismarssista kesällä 1930 kehkeytyi liikehdinnän voimannäyte ja myös Huhtalan elämänkaaren ehkä kirkkain tähtihetki, mutta Satakunnan osalta marsssia ei ole tarkasteltu aikaisemmin missään julkaisussa. Sen sijaan porilainen *Satakunnan Kansa* – siihen aikaan Kokoomuspuolueen äänenkannattaja – selosti tapahtumia tuoreeltaan hyvinkin tarkasti, ja näitä vanhoja uutissivuja olen hyödyntänyt tutkimuskohteeni Lapuan liikettä koskevassa pääluvussa.

Satakunnan Kansan ohella olen käynyt läpi eräitä muita lehtiä ja etenkin paikallislehti *Uvilan Seudun* vanhoja numeroita. Näistä sekä omasta leikekokoelmastani olen saanut lisää syvyyttä ja mielenkiintoisia nyansseja K. W. Huhtalan monipuoliseen henkilökuvaan. Varsinkin useat muistelmatyypiset kirjoitukset, joita Hilikka Leino viimeisinä vuosinaan lähetti *Uvilan Seutuun* isästään ja Kaasmarkun kyläyhteisöstä, ovat palvelleet hyvin tässä tarkoituksessa. Huhtalaa koskeneet keskustelut Kaarina Jaakolan ja Annikki Järvisen kanssa ovat niin ikään osoittautuneet antoisiksi, samoin työni kestäessä mielipiteiden vaihto FM, TM Jarmo Mäki-Mikolan ja VTM Esa Tuomisen kanssa paikallishistoriasta. *Iltalehti* julkaisi syksyllä 2015 Lapuan liikettä koskeneen teemanumeron, johon sisältyivät muun ohella Juha Siltalan ja Vesa Vareksen asiantuntijapohjaiset haastattelut. Numero on tarjonnut mainion täydennyksen lapualaisuutta koskeviin tutkimuksiin ja arkistotietoihin, talonpoikaismarssin osalta taas etenkin *Helsingin Sanomien* kuukausiliite kesällä 1990 ja siinä iäkkään tuttavani, everstiluutnantti (evp) Paavo Susitaipaleen haastattelu.

2. PERINTÖTILAN POJASTA RAKENNUSMESTARIKSI

2.1. Satakuntalaisen maaseudun sydämessä

Kaarlo Wilhelm Huhtala, joka yleensä käytti etunimistään lyhyempää muotoa Kalle Wilho, syntyi Ulvilan emäpitäjään kuuluneessa Kaasmarkun kylässä 13. lokakuuta 1874. Varsinaisen elämäntyönsä hän suoritti saman pitäjän samassa kylässä, mutta vielä pojan syntymän aikoihin näytti epävarmalta, selviäisikö hän hengissä aikuisikään asti. Huhtalan sisarusten keskuudessa nimittäin oli kuolema vierailut siinä määrin ahkerasti, että perheen kuudesta lapsesta Kaarlon eli Kallen syntyessä oli jäljellä vain kaksi. Usein toistuneet kuolemantapaukset varjostivat jokapäiväistä elämää ja olivat ehkä yhteydessä keuhkotuberkuloosiin, joka tuohon aikaan raivosi Kaasmarkussa¹. Ennuste lasten tulevaisuudesta näytti siis heikolta ja tilannetta vielä pahensi se, että perheen isä Emanuel Huhtala – aikaisemmin Trumetari (1840–1876) – menehtyi vain kaksi vuotta nuorimmaksi jääneen Kallen syntymän jälkeen.²

Kalle Huhtalan synnyinkoti Kaasmarkussa sijaitsi hänen isänsä omistamalla, Huhtala-nimisellä Paavolan kantatilan toisella puolikkaalla. Se oli lunastettu itsenäiseksi perintötilaksi sen jälkeen, kun Paavola 1770-luvulla oli halottu kahteen yhtäsuureen osaan.³ Emanuel Huhtalan kuoleman jälkeen tila jäi perikunnan haltuun ja pellot viljelyksineen annettiin vuokralle. Monissa käytännön asioissa perikunta sai opastajakseen Emanuelin vanhemman veljen Carl eli Kaarlo (Kalle) Trumetarin (1833–1896), jolla oli aikaisempaa kokemusta talonpidosta Huhtalassa. Kalle Huhtalan lapsuudessa hän vaikutti toisaalla Ulvilassa, isännän sukunimeä kantaneen suurtilan omistajana Vanhankylän kylässä.⁴ Kohde tunnettiin moninkertaisesti Huhtalaa kookkaampana ja vauraampana, Ulvilan keskiaikaisen kirkon tuntumassa sijaitsevana sekä juuriltaan aina 1500-luvulle palautuvana Trumetarin ratsutilana eli rusthollina (ruotsiksi *rusthåll*). Sen isäntä oli saanut perintönä vanhemmiltaan vuonna 1864.⁵ Huhtalan tilalle Kaasmarkkuun hän oli sitä ennen päätenyt avioliiton kautta, sillä tuleva rusthollari oli vuonna 1853 vihitty Huhtalan leskeksi jääneen emännän, Eeva Kristiina Palinin (1828–1861) kanssa.⁶ Avioliiton solmimisen jälkeen Trumetari käytti Kaasmarkussa Huhtala-sukunimeä, mikä sekini viittasi samannimisen maatilan isännyyteen.⁷

Eeva Kristiina Palinilla oli aikaisemmasta avioliitostaan poika Juho Fredrik (J. F.) Palin (1851–1926), joka ennen Emanuel Trumetaria tuli Huhtalan tilan omistajaksi vanhempiensa jättämän perinnön ja oston nojalla. Vuonna 1871 hän myi kotitilansa Emanuelille, joka siis oli J. F. Palinin äidin toisen aviomiehen pikkuveli ja Kalle Huhtalan isä. Ennen kyseistä kauppaa ja ilmeisesti heti sen jälkeen, kun isovelji oli lähtenyt Kaasmarkusta isännäksi Trumetarin tilalle Vanhankylään, Emanuel oli vuokrannut Huhtalan viljelysmaita it-

1 Hilikka Leinon haastattelu 28.9.1993. Hilikka Leinon muistikuviiin liittyy uskomus, jonka mukaan kaasmarkkulaisia piinannut keuhkotuberkuloosi aiheutui kylää ympäröineistä ja metsien keskellä sijainneista soista. Vanhempi väestö oli olettanut, että vaarallinen tauti oli saanut alkunsa ja muhinut niissä. Jaakola 2016, 89.

2 Sukututkimusta ... 25.3.1963. UkiA; Innamaa 1968, 548.

3 Innamaa 1968, 144; Salminen 1995, 33–34. Perintö- eli verotilat olivat kokonaisia maatiloja, joihin niiden yleensä talonpoikaisilla haltijoilla oli perinnöllinen omistusoikeus. Perintöoikeudestaan nämä olivat maksaneet tietyn hinnan kruunulle. Perintötalollisten asema parani 1700-luvun loppupuolelta lähtien, kun verotaakka muodostui kevyemmäksi, ja 1800-luvulla nämä voitiin lukea ylempään sosiaalikerrostumaan maaseudulla. Soininen 1974, 29–31.

4 Henkikirjat 1882–1901. Konzept mantals längd för Ulfsby moderkyrko församling i nedre Satakunda härad 1866–1891. UKH Bac 17. KAT; K. Trumetarin kuitti Hilma Huhtalalle 10.8.1889. MPA. Ote tekijän hallussa; Jutikkala–Nikander 1941, 551.

5 Avellan 1928, 117; Viertiö 2000 b, 88. Vanhankylän Trumetari oli saanut erikoisen nimensä kahdesta Porin ykmentin trumpetinsoittajasta (ruotsiksi *trumpettare*), jotka isännöivät siellä 1600-luvun lopulla. Viertiö 2000b, 88.

6 Sukututkimusta ... 25.3.1963. UkiA; Avellan 1928, 117 alaviite. Ratsutilat eli rusthollit olivat tavallisia talonpoikaistiloja varakkaampia suurtiloja, jotka alun perin 1600-luvulla olivat saaneet tuntuvia verohelpotuksia ratsusotamiehen ylläpitoa vastaan. Vaikka sotaväki hajotettiin Suomen sodan seurauksena v. 1809, ratsutilojen etuoikeuksiin ei kajottu, mikä paransi entisestään ratsutilallisten eli rusthollarien asemaa varakkaina suurtilallisina. Soininen 1975, 30.

7 Virkatodistus sukututkimusta varten 4.4.1991. Johan Fredrik Nyström. UkiA.

selleen.⁸ Kuten edellä ilmeni, myös hän käytti ehkä jo vuokraajana mutta viimeistään perintötilan isäntänä Huhtalaa sukunimenään. Isäntänä ollessaan Emanuel tuskin enää tapasi J. F. Palinia, mutta vuosikymmeniä myöhemmin hänen Kalle-poikansa kohtasi tämän useamman kerran Ulvilan kunnalliselämässä. Tällöin Palin oli saavuttanut huomattavan aseman sekä varallisuutensa puolesta että yhteiskunnallisesti, sillä hänestä oli tullut Ulvilassa sijaitsevan ikivanhan allodiaalisäterin, Sunniemen kartanon omistaja ja taloustirehtööri. Tämän kartanon vaiheita sivutaan tuonnempana muissa yhteyksissä. Kunnallispolitiikkaan molemmat miehet osallistuivat samanaikaisesti 1910-luvulla, taloustirehtööri kunnanvaltuuston vanhimpana jäsenenä ja Huhtala valtuuston puheenjohtajana.⁹

Huhtalan perintötilan vuokraajaksi tuli Emanuelin kuoleman jälkeen Juho Ivar (J. I.) Suojanen (1857–?) Hämeenkyröstä. Ennen pitkää leskeksi jäänyt emäntä Amanda Wilhelmiina (Miina) Huhtala – aikaisemmin Lagerbom (1838–1920) – alkoi odottaa Suojaselle lasta, minkä johdosta emäntä vihittiin toiseen avioliittoon häntä lähes 20 vuotta nuoremman vuokraajan kanssa. Vastasyntyneestä pojasta Huhtalan lapset saivat velipuolen, mutta äidin uusi suhde päättyi Suojasen hakemaan avioeroon, joka tuli virallisesti voimaan joulukuussa 1888.¹⁰ Eron syihin ja Miinan taustoihin palataan tuonnempana Kaasmarkun verkatehtaan yhteydessä. Tässä vaiheessa voi kuitenkin todeta, että äidin elämäntavat ehkä osaltaan vaikuttivat siihen, ettei Kalle Huhtalaa jätetty asumaan hänen luokseen Kaasmarkkuun, vaan sijoitettiin setämies ja rustholari Kalle Trumetarin hoiviin Vanhaankylään.¹¹ Sinne siirtyi myös Kallen vanhempi veli Juho Kustaa (Kustu) Huhtala (1871–1888) päätellen siitä, että molemmat pojat aloittivat opintiansä Vanhankylän kansakoulussa. Kustun koulumenestyksestä ei ole tarkempia tietoja, mutta teräväpäiseksi osoittautunut Kalle lähetettiin sittemmin taikka sai luvan lähteä Harjun maanviljelyskouluun Virolahdelle.¹²

Kaasmarkku, missä Kalle Huhtala syntyi ja suoritti pääasiallisen elämäntyönsä, kuului Ulvilan vanhimpiin kyliin.¹³ Ulvila puolestaan oli itäistä sivukyläänsä iäkkäämpi emäpitäjä, joka laajimmillaan käsitti karttaan 1 piirretyt kunnat. Viivoituksella merkitty alue osoittaa Ulvilaa 1930-luvun alussa, jolloin Huhtalan poliittinen toiminta huipentui eduskunnan jäsenyyteen Kokoomuspuolueen mandaatilla. Myöhemmin pinta-ala on tästä huomattavasti supistunut, samalla kun status on Huhtalan päivästä muuttunut, sillä Ulvila aloitti kaupunkina vuoden 2000 alusta. Tavallaan historia toisti tässä itseään, sillä maantieteellisesti samaan ympäristöön, mitä Huhtala katseli lapsuudessaan Trumetarin tilalla, sijoittui vuonna 1365 perustettu Ulvilan hansakaupunki. Lukuun ottamatta 1400-luvun lopulla rakennettua kirkkokoja, missä seurakunta edelleen (2024) kokoontuu jumalanpalveluksiin, maastossa ei ole säilynyt muita havaittavia merkkejä keskiaikaisesta kaupungista.

Ulvila menetti keskiaikaisen asemansa vuonna 1558 perustetulle Porille, koska viljelyksiä halkova Kokemäenjoki madaltui ja merenranta siirtyi kohti länttä. Ilmiö teki kaupungin satamasta käyttökelvotto-

8 Henkikirjat 1840–1871. Konsept mantals längd ... UKH Bac1. KAT; Avellan 1928, 162. Kirjallisuudessa J. F. Palin on mainittu virheellisesti myös nimellä J. F. Salin. Lehtonen 2021 b, 55 ja 101.

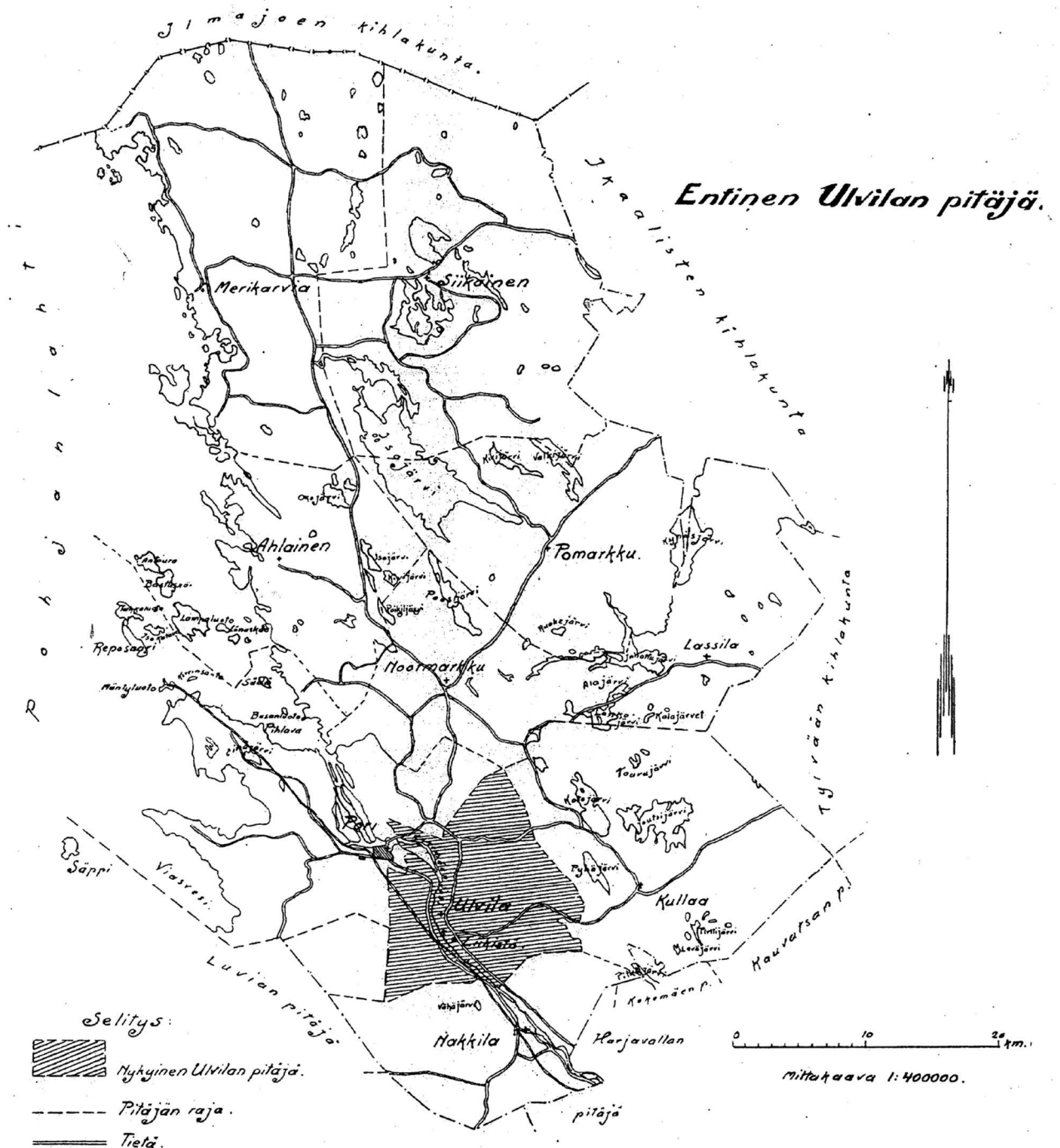
9 UKV:n ptk. 26.1.1914. Kansio Cb:1. UkaA; Avellan 1928, 109. Säterillä tarkoitettiin aatelin omistamaa kartanoa ja rälssisäterillä veroluontoisista rasituksista vapautettua kartanoa, joka kuului aatelin omistukseen. Jos rälssisäteri oli annettu aateliselle omistajalleen kokonaan omaksi, ilman minkäänlaisia rasituksia mihinkään suuntaan, kyseessä oli allodiaalisäteri. Rälssitiloiksi nimitettiin verovapaita maatiloja yleensä. Jutikkala 2003, 273.

10 Avio- ja kihlauserohakemukset 1887-1888. Hakemukset ja anomukset. Saapuneet asiakirjat. TATA Flg:30a. KAT; Rippikirjat 1870–79/206 ja Sukututkimusta ... 25.3.1963. UkiA.

11 Hilikka Leinon haastattelu 28.9.1993. Anna ja Kalle -tarinassa, jonka Kaarina Jaakola kirjoitti isovanhemmistaan, Kalle Huhtalan sedästä Kalle Trumetarista on tullut erehdyksessä hänen isoisänsä. Oikea isoisä siis oli Matias Strömnäs eli Trumetari. Sukututkimusta ... 25.3.1963. UkiA; Jaakola 2016, passim.

12 Sukututkimusta ... 25.3.1963. UkiA; Kalle Huhtalan kirje omaisille 28.11.1892 sekä Kaarlo ja Kustu Huhtalan kaunokirjoitus- ym. vihot v. 1884–1888. KJA. Kalle Huhtalan kirjeestä ei selviä, lähettikö hän sen sedälleen Kalle Trumetarille Vanhaankylään vai äidilleen Miina Suojaselle (Huhtalalle) Kaasmarkkuun. Ensin mainittu vaikuttaisi uskottavammalta, koska Huhtala muistitiedon mukaan sai opiskeluunsa apua ja tukea nimenomaan Kalle Trumetarilta. Jaakola 2016, 11; Hilikka Leinon haastattelu 28.9.1993.

13 Lehtinen 1967, 16. Ruotsalainen kielentutkija Lars Hellberg on otaksunut, ettei esim. Pohjanmaan rannikolla esiintyvä sana *karl* (mies) tarkoittanut ketä hyvänsä mieshenkilöä, vaan nimenomaan kuninkaanmiestä eli soturitalonpoikaa, joka sitoutui puolustamaan maataan ja sai siitä vastineeksi tiettyjä etuoikeuksia. Tästä johtuisivat mm. Kokkolan seudun vanha ruotsinkielinen nimi *Karlaby* ja Hailuodon *Karlö*. Hellbergin teoriaa maantieteellisesti laajentaen voisi olettaa, että myös Kaasmarkun ruotsinkielisen *Karlsmark* -nimen takaa löytyisi näitä seutuja puolustamaan asettunut kuninkaanmies, joka ehkä olisi saapunut tänne – silloiselle Pohjanlahden rannikolle – ”varsinaisesta” Ruotsista. Ajan- kohta sijoittuisi luontevimmin 1200-luvulla tapahtuneen muuttoliikkeen yhteyteen. Virrankoski 2001a, 74.

Kartta 1: Keskiajan Suur-Ulvilasta muodostuneet kunnat 1930-luvun alussa. Hirsjärvi 1932, karttaliite.

man.¹⁴ Pori muodosti itsenäisen kirkkoherrakunnan vuosina 1584–1602, mutta sen jälkeen porilaiset jatkoivat Ulvilan seurakunnan yhteydessä aina 1920-luvun alkuun asti. Asukasluku ylitti vuonna 1917 kaikki muut maalaiskunnat lähisuudella, mikä suurelta osin johtui Ulvilaan kuuluneista Porin esikaupunkialueista. Ulvilalaisia laskettiin silloin olevan noin 8 000, kun taas porilaisia oli vain hieman yli kaksi kertaa enemmän eli 17 500.¹⁵

Kalle Huhtalan kotikylä Ulvilassa oli vähitellen kasvanut kuuden kantatilan ympärille. Kyseiset Kaasmarkun tilat, joiden nimet maarekisteriin merkityssä numerojärjestyksessä olivat Simula, Maunula eli Maula, Hintsala, Rotkus, edellä mainittu Paavola ja Jaakola, joutuivat 1600-luvulla talonpoikien haltuun ja

14 Karimäki 2016, 29; Viertiö 2000 a, 10–11.

15 Hirsjärvi 1932, 144; Innamaa 1968, 509; Honkanen 2000, 5–6.

yleensä myös säilyivät siitä eteenpäin samoilla suvuilla. 1800-luvulle tultaessa niiden tonttialue sijaitsi edelleen vuosisataisilla sijoillaan kylän keskustassa, Vanhaankylään johtavan maantien molemmin puolin. Jaakolan ja Rotkuksen rakennukset oli pystytetty Kylänmäen rinteeseen, Simulan ja Hintsalan näitä vastapäätä maantien ja jokitörmän väliselle kannakselle ja Paavolan sekä Maunulan tien molemmin puolin. Hintsala oli ilmeisesti palanut vuonna 1813 ja saanut uuden tontin toisaalta kylästä, joten Kalle Huhtalan syntymän aikoihin alkuperäisen muodostelman eteläpuolta asuttivat enää Simulan, Paavolan ja Maunulan isäntäväet perheineen.¹⁶ Tilojen rakennuskanta oli runsas perinteiseen satakuntalaiseen tapaan, ja pihapiirit sijaitsivat toistensa välittömässä läheisyydessä vanhan, sarkajakoon palautuneen ryhmäkylän tuotoksina.¹⁷

Kaasmarkussa vuosina 1764–1781 toimitettu isojako ei tuonut merkittäviä muutoksia kyläkuvaan, mutta mahdollisti tilakohtaisen raivaustoiminnan, jonka seurauksena viljelykset laajenivat, tuottavuus parani ja tilojen halkominen tuli mahdolliseksi.¹⁸ 1800-luvun loppuun mennessä halkomistoimitukset oli saatu päätökseen kylän kaikilla kantatiloilla. Sitä mukaa kun toimitukset etenivät, uusia tilanpuolikkaita uusine talouskeskuksineen syntyi vanhan ryhmäkylän ulkopuolelle. Näin sai alkunsa myös Paavolasta halotun Huhtalan tilan talouskeskus, ja laajemmasta perspektiivistä katsottuna koko kyläkuva halkomisten johdosta osittain muuttui ja uudistui. Mäkitupa-asutus vuorostaan hakeutui kylän yhteisille maille, ja keskeisimmän sijan näillä lähinnä joutomaiksi luokiteltavilla tiluksilla sai Fatipori-niminen mökkitaajama. Reuna-alueille puolestaan sijoittuivat kylän torpat, joiden perustaminen pääsi vauhtiin isojaon päättymisen jälkeen. Yhteensä Kaasmarkussa oli 1800-luvun jälkipuoliskolla parikymmentä torppaa.¹⁹

Huhtala kuului ensimmäisten halkomisten tuotoksina syntyneisiin tilanpuolikkaisiin. Kantatilan alkuperäinen Paavola-nimi jäi edelleen toisen puoliskon käyttöön.²⁰ Toinen puoli eli Paavola myös säilyi samalla talonpoikaisella suvulla, joka oli viljellyt näitä tiluksia ainakin 1700-luvulta lähtien, mutta Huhtalan puoli joutui vieraisiin käsiin jo ennen Trumetarin veljeksiä, jotka isännöivät siellä 1800-luvun jälkipuolella. Huhtalan kokonaispinta-ala vuosisadan lopulla suoritetun maanmittauksen mukaan oli 145 hehtaaria, mistä peltojen osuus oli 37 hehtaaria. Paavolassa vastaavat luvut jäivät 105 ja 35 hehtaariin, mutta maaperän laatu täällä oli ilmeisesti siinä määrin parempi, että tuottavuus kantatilan molemmissa puoliskoissa lienee kohonnut suurin piirtein samaan luokkaan.²¹ Huhtalan päärakennus oli pystytetty heti 1800-luvun alussa ja lienee alun perin edustanut satakuntalais-länsihämäläistä perustyyppiä, mikä oli valtasuuntaus näillä seuduilla. Valokuvien perusteella näyttää siltä, että rakennusta oli myöhemmin jatkettu ja huoneiden lukumäärää lisätty, niin kuin Satakunnassa usein tapahtui varallisuuden ja elintason kohotessa (kuva 1).²²

Muut uudet tilanpuolikkaat olivat Jaakolasta, Rotkuksesta ja Simulasta halotut Mäkelä, Äijälä ja Anttila.²³ Mäkelän suhteen on huomattava, että siihen oli liitetty alkuperäisen Hintsalan toinen puolisko, jota sanottiin Hintsala-Mäkeläksi, ja yhdessä näistä muodostui kylän muita maatiloja suurempi kokonaisuus. Tavallista oli, että halkomiseen päädyttiin perinnönjaon yhteydessä veljesten kesken, mutta Maunulan tapauksessa toisena osapuolena oli poikkeuksellisesti kolme torpparia, jotka 1800-luvun loppupuolella ostivat toisen puolen kantatilasta ja jakoivat sen keskenään. Siten kylään muodostuivat pinta-aloiltaan pienehköt Kujalan, Ojalan ja Tuomolan eli Tommilan itsenäiset tilat. Uuden vuosisadan alussa vielä neljäskin Maunulan torppari lunasti tiluksensa itsenäiseksi, jolloin sai alkunsa kantatilasta erotettu Koivisto-niminen

16 Avellan 1928, 162; Salminen 1995, 3 ja 11.

17 Kaukamaa 1961, 10–11; Salminen 1995, 49–50. Keskiäikään palautuvissa ryhmäkylissä talojen tontit rajoittuivat tiiviisti toisiinsa. Ne sijaitsivat kylän yhdellä tai useammalla tonttialueella, jota ympäröivät talojen sarkajakoiset viljelmät. Tonteista muodostui ahtaita, koska niille pystytettiin erilliset rakennukset kutakin käyttötarkoitusta varten. Orman 2003, 115–117.

18 Salminen 1995, 25–28. Halkomisella tarkoitettiin maatilan omistusoikeuden jakoa murto-osiin, tavallisesti kahteen yhtä suureen osaan, ja sen jälkeen samalla perusteella tapahtuvaa tilusten jakoa. Jutikkala 1958, 303.

19 Henkikirjat 1872–1877, 1879–1880 ja 1882–1901. Konsept mantals längd ... UKH Bac17. KAT; Innamaa 1968, 25–26; Salminen 1995, 34 ja 57–59.

20 Avellan 1928, 116.

21 Jutila 1939, 456; Salminen 1995, 90.

22 Hakala 2006, 193 ja 197; Jonasson – Kivialho 1932, 1878. Kaasmarkun maatiloista on arvioitu, että niiden ”mahtavuus” näytettiin päärakennusten pituudessa ja ikkunoiden määrässä. Arviossa kenties oli perää jossain määrin, mutta täysin ehdottomana tuota sääntöä ei voi pitää, sillä esim. Anttilan ja Simulan päärakennukset oli varustettu suuremmalla määrällä ikkunoita kuin Huhtalan, vaikka molemmat olivat Huhtalaa pienempiä tiloja. Arvio perustuu valokuviin tekijän tutkimuksessa Sarkajaosta uusjakoon. Korjus 2014, 303; Salminen 1995, 32, 39 ja 88.

23 Avellan 1928, 116; Jonasson – Kivialho 1932, 1878.

Kuva 1. Huhtalan tilan satakuntalais-länsihämäläistä perustyyppiä edustanut päärakennus lopullisessa asussaan. Tekijän kokoelma.

lohkotila. Samaan kategoriaan viimeksi mainittujen kanssa kuului Prehtin tila, joka sai alkunsa maakaupan seurauksena vuonna 1907 ja lohkaistiin Kaasmarkun Äijälästä.²⁴ Omistajat kyseisillä ”pienituloilla” eivät kuitenkaan olleet talollisia eli talonpoikaisia maanviljelijöitä samassa mielessä kuin viljelijät vanhoilla perintötiloilla, mikä näkyi esimerkiksi siinä, etteivät ensin mainitut vuoden 1918 sisällissodassa tarttuneet aseisiin ”isompien” isäntien tapaan valkoisten, jos kohta eivät punaistenkaan puolella.²⁵

Kalle Huhtalan suku isän puolelta oli muuttanut Ulvilaan Etelä-Satakunnasta, siihen aikaan itsenäisestä mutta nykyisin (2024) Säskylään kuuluvasta Köyliön pitäjästä. Kallen isoisä, Hemmin ratsutilan Köyliön Kankaanpäässä omistanut Matias Matinpoika Hemmi (1801–1863), oli ostanut vuonna 1844 edellä mainitun Trumetarin rusthollin Ulvilan Vanhastakylästä ja muuttanut perheineen sinne asumaan. Sukunimenään hän käytti Ulvilassa sekä Trumetaria että sen ruotsinkielistä *Strömnäs* -muotoa.²⁶ Kalle samastui nimenomaan sukunsa tähän puoleen ja sai siitä voimavaran, jota mielellään esitteli eri yhteyksissä. Tietoisuus omista, talonpoikaisista juurista välittyi vahvasti Trumetarin ratsutilan kautta ja henkilöityi siellä isoisän seuraajaan, pojan lapsuutta hallinneeseen Kalle-setään. Häntä Huhtala piti esikuvanaan ja puhui rusthollarista vielä myöhemminkin suuresti ihailen ja arvostaen.²⁷ Isästään hänellä ei luonnollisesti voinut olla mitään henkilökohtaisia muistikuvia. Myös Trumetari sinänsä, pojan ensisijainen ympäristö hänen herkimpinä kasvuvuosinaan, jätti pysyvän jäljen hänen ajatteluunsa ja arvomaailmaansa. Ratsutilan si-

24 Toim.kirja tiluslohkomisesta Äijälän tilalla 18.4.1910. Ulvila, Kaasmarkku. MLA; Salminen 1995, passim. Kaasmarkun maatiloja on nimetty hieman tarkoitushakuisesti ”ökytaloiksi”, vaikka todellisuudessa kyse oli lähinnä keskikokoisista maanviljelystiltoista, Mäkelää ehkä lukuun ottamatta. Viljelykset jäivät Kaasmarkussa moninkertaisesti pienemmiksi kuin esim. Vanhankylän Trumetarissa, joka on saanut laajan esittelyn Suomen kartanot ja suurtilat -hakuteoksessa. Kaasmarkun maatiloista yksikään ei ole yltänyt tähän hakuteokseen. Jonasson – Kivialho 1932, 1878–1880; Jutikkala – Nikander 1941, 551; Korjus 2014, 301. Vrt. myös Honkanen 2000, 7.

25 Suomen Vapausotaan v. 1918 vapaaehtoisina Valkoisessa Armeijassa Ulvilasta osaaottaneet henkilöt -kuvataulu. Tekijän hallussa; Korjus 2014, 301.

26 Sukututkimusta ... 25.3.1963. UkiA; Avellan 1928, 117; Jonasson – Kivialho 1932, 1887.

27 Jaakola 2016, 11; SK 20.2.1941.

jainti Ulvilan tavallista kookkaamman, keskiaikaisen kivikirkon välittömässä läheisyydessä, sen empire-vaikutteinen, pitkä päärakennus koristeellisine kuisteineen sekä toista sataa hehtaaria laajat viljelykset olivat jotakin aivan muuta kuin parhaimmatkaan perintötilat Kaasmarkussa ja suhteellisen harvinaisen muuallakin Ulvilassa²⁸.

Toisaalta on syytä muistaa, että Trumetari kaikessa komeudessaan oli kuitenkin nuorelle Kalle Huhtalalle vain sijaiskoti, eikä hän siten kuulunut perhekuuntaan samassa mielessä kuin omat lapset, niin sukulaispoika kuin olikin. Vaikka setämies epäilemättä pyrki huolehtimaan veljenpojastaan, tämä kuitenkin oli tavallaan yksin, vailla sellaista turvaa ja läheisyyttä, minkä oma koti ja omat vanhemmat voivat antaa. Siksi on syytä otaksua, että poikaa veti puoleensa myös vaatimattomampi Huhtalan perintötila Kaasmarkussa, mistä hän oli lähtöisin, luultavasti sitä voimakkaammin kuta enemmän ikää karttui.²⁹

Kirjallisuudessa esiintyvä suoraviivainen näkemys Kalle Huhtalasta ”perintötilallolllisena” on kuitenkin ongelmallinen, sillä Kalle ei koskaan saanut Huhtalan tilaa yksin haltuunsa eikä päässyt sen isännäksi. Samoin on tehtävä muistutuksia sen suhteen, että Kalle olisi syntynyt ”varakkaaseen ulvilalaiseen maanviljelijäperheeseen”, niin kuin hänen taustojaan tiettyä mielikuvaa tavoitellen on kommentoitu.³⁰ Maanviljelystä perhe sai kyllä sai toimeentulonsa, mutta Emanuel-isän kuoleman jälkeen kyse oli vain vuokratuloista, jotka luonnollisesti jäivät paljon alhaisemmalle tasolle kuin viljelysten antama todellinen tuotto. Mitä taas Kallen perhe-elämään lapsuudessa tulee, niin Trumetarin vuosien johdosta olisi puhuttava lähinnä orpo-
pojasta ja sukulaistensa kasvatista, jonka tulevaisuus vailla omien vanhempien läsnäoloa riippui viime kädessä henkilökohtaisesta tarmokkuudesta ja neuvokkuudesta.³¹

Vanhankylän kansakoulussa Kalle Huhtala alkoi käyttää nimikirjoituksissaan vain etunimensä ensimmäisiä kirjaimia. Tuohon aikaan tavallinen tapa käy ilmi Kallen ”oikokirjoitus”-vihoista, joihin hän kyseisessä muodossa on merkinnyt nimensä.³² Aikuisena Huhtala käytti kirjainyhdistelmää niin piintynesti, että toisinaan häntä nimitettiin leikillisesti vain ”KooWeeksi”. Niin hän teki joskus itsekin.³³ Koulutovereita hän sai aluksi muistakin kotikunnan kylistä, sillä Vanhankylän kansakoulu oli syksyllä 1880 aloittanut uranuurtaja, joka jatkoi toistakymmentä vuotta Ulvilan ainoana opinahjona. Seuraavat valmistuivat ensin taajasti asuttuun Harjunpäähän syksyllä 1893 ja sitten Kaasmarkkuun syksyllä 1898. Myös Kullaan kunnan puolelle vuonna 1886 perustetussa Leineperin kansakoulussa kävi joitakin kaasmarkkulaisia.³⁴ Vanhankylän oppilaisiin kuului Kallea parisen vuotta nuorempi, 24. maaliskuuta 1877 syntynyt kaasmarkkulainen Anna Dagmar Jaakola, jonka läsnäolon poika lienee erityisesti pannut merkeille. Koulun penkiltä alkanut ystävyys johti kihlaukseen Anna Jaakolan kanssa (1898) ja lopulta avioliittoon lokakuussa 1902.³⁵

Muistitiedon mukaan K. W. Huhtala olisi asunut kouluvuosinaan myös synnyinkodissaan Kaasmarkussa ja viettänyt vain kylmimmät vuodenajat Trumetarin tilalla. Anna Jaakola taas lienee kuulunut niihin, jotka yhtäjaksoisesti läpi kouluvuoden taivalsivat Vanhankylään opetusta saamaan. Milloin koulumatka osui yksin, Anna ja Kalle varmaan taittoivat sen mieluiten toistensa seurassa. Tiesuuteen sisältyi tuohon aikaan useita kilometrejä asumatonta metsätaivalta, ja siksi petoeläimet olivat tiellä liikkuvien alituisena uhkana. Vanhankylän koulun veistosalissa säilytettiin vuosikaudet laitteita, joiden käyttötarkoitus säilyi pitkään arvoituksena opettajakunnalle. Tiedettiin ainoastaan, että oppilaat olivat niitä aikoinaan käsitöi-

28 Jutikkala – Nikander 1941, 551; Lehtinen 1967, 335 (kuva); Viertiö 2000 b, 88.

29 Mälkki 1998, 130–131 (Hilkka Leino).

30 Korjus 2014, 325; Lehtonen 2021 b, 73; Roselius 2013, 183.

31 Henkikirjat 1882–1901. Konzept mantals längd ... UKH Bac 17. KAT; Hilkka Leinon haastattelu 28.9.1993.

32 Oikokirjoitusvihko IV osasto K. W. Huhtala. KJA. Huhtala käytti signeerauksissaan poikkeuksetta W-kirjainta toisen etunimensä alkukirjaimena. Kirjallisuudessa ja muissa yhteyksissä se on yleensä korvattu ”tavallisella” V-kirjaimella. Tässä tutkimuksessa pitäydytään yksinomaan Huhtalan itsensä noudattamaan tapaan eli W-kirjaimen käyttöön.

33 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 31.1.1922. KJA; Innamaa 1968, 548; Hilkka Leinon haastattelu 15.7.1996.

34 Innamaa 1968, 255 ja 260–261; Ulvilan koululaitoksen 100-vuotishistoriikki. Kirj. Vilho Ketola 1980, 7–8. Tekijän hallussa; US 14.6.1990 (Antero Äijälä). Kaasmarkkuun v. 1898 valmistunut koulurakennus suljettiin ja asetettiin käyttökieltoon syksyllä 2022, koska kuntotarkastuksessa oli ilmennyt, että rakennus oli vaurioitunut. Seinähirsistä oli lahonnut, niistä oli löytynyt mikrobikasvustoja ja ilmavuotoja päässyt ylätilaan. Viimeksi rakennus oli palvellut liikuntasalina ja kirjastona. SK 19.11.2022 (Kimmo Vepsä).

35 Kaunokirjoitusvihot v. 1884 Kustu Huhtala ja v. 1888 Dagmar Jaakola. KJA; Sukututkimusta ... 25.3.1963. UkiA; Jaakola 2016, 13.

nään valmistaneet. Mysteeri alkoi selvitä 1900-luvun lopulla, kun koulun historiaa koottiin kansion väliin. Kyseiset esineet paljastuivat metsän petojen varalta tehdyiksi pelottimiksi, joita opintielle aamuhämärässä lähteneet lapset saivat mukaansa. Sata vuotta aikaisemmalle ajalle palautuneen tiedon välitti rehtorille tutkimuskohteen tytär, johdannossa edellä mainittu Hilikka Leino – aikaisemmin Huhtala (1913–2000) – joka oli kuullut asiasta lapsena isältään, kun tämä oli muistellut kouluaikojaan.³⁶

Edellä mainitun Harjun maanviljelyskoulun, sen käytännöllis-tietopuolisen linjan Virolahdella K. W. Huhtala suoritti vuosina 1892–1894. Opintoja seurasivat maataloustyönjohtajan tehtävät Vanha-Sippolassa, joka oli vuonna 1842 kahtia jaetun Sippolan ratsutilan toinen puolisko Ulvilan Ravaninkylässä eli Ravanissa.³⁷ Työpaikan löytymisessä auttoi sukulaisuus, sillä Vanha-Sippola liittyi Huhtala-Trumetarin sukuun tilan silloisen emännän kautta. Vanha-Sippolaan oli 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa liitetty eräitä muita lähiseudun tiloja, jotka huomioon ottaen kokonaispinta-ala vielä torppien ja mäkitupa-alueiden erottamisen jälkeenkin 1920-luvulla ylsi lähes 250 hehtaariin.³⁸ Vuonna 1875 tilakompleksi oli siirtynyt perinnön ja lunastuksien kautta Robert (Roopertti) Jaakkolalle (1852–1912), joka pari vuotta myöhemmin löysi vertaisensa aviopuolison naapurikylästä. Nuorikko oli Kalle Trumetarin tytär ja siten myös K. W. Huhtalan serkku, Kaasmarkussa syntynyt ja täältä vanhempiansa mukana Vanhaankylään muuttanut Eeva-Kristiina Trumetari (1857–1932). Nimensä tuleva emäntä oli saanut äitinsä Eeva Kristiina Huhtala-Trumetarin (Pallinin) etunimien toisintona. Avioliittonsa solmimisen jälkeen pariskunta keskittyi yhdessä maanviljelyyn Ravanissa ja käytti Sippolaa sukunimenään.³⁹

K. W. Huhtala oli 20-vuotias, kun hän sai pestin työnjohtajaksi Vanha-Sippolaan. Tehtäväkenttään kuului huolehtia suurtilan päivittäisistä askareista, maanviljelyksestä ja karjanhoidosta. Viljelysten suhteen sopimuskirjaan sisältyi klausuuli, jonka mukaan työtä oli johdettava niin, että se ”tuottaa suurimman tuolon”. Tämän ei luulisi vaatineen ihmeitä tilanhoitajalta, olihan hänellä Virolahden opit tuoreessa muistissa ja myös täydellinen käskyvalta työmiehiin ja palvelustyttöihin nähden. Huhtalan innostusta ellei peräti intohimoa tehtäviinsä kuvaa se, että hän oli kirjoittanut itselleen muistion, millä tavoin ja missä järjestyksessä työpaikan päivittäiset rutiinit piti suorittaa. Muistiosta käy ilmi, että varsinkin karjan ruokintaan ja navetan puhtauteen kiinnitettiin Vanha-Sippolassa suurta huomiota, mikä ei tuohon aikaan ollut lainkaan itsestään selvää Satakunnassa. Jos oli paljon vastuuta, niin myös palkka kaikkine luontaisetuineen lienee ollut keskimääräistä parempi.⁴⁰

Oli mahdollista, että Sippolat ottivat K. W. Huhtalan palvelukseensa siksi, koska isäntä tunsu maanviljelyn ohella mielenkiintoa myös rakennusalaan kohtaan. Roopertti Sippolan urakoimiksi on mainittu esimerkiksi Vanhankylän ja Kaasmarkun kansakoulut Ulvilassa.⁴¹ Voisi hyvin kuvitella, että Sippola kaipasi pätevää apua maataloustöiden johtamiseen Ravanissa, jotta hän olisi voinut paremmin keskittyä rakennuspuuhiinsa lähiseudun muissa kylissä. Joka tapauksessa luulisi, että pehtoorin paikka Vanha-Sippolassa oli Huhtalalle mieluinen ja nosti hänen itsetuntoaan. Työn touhussa syvenivät tiedot maatalousammattista, jonka päätoimiseksi harjoittajaksi hän vuosia myöhemmin (1919) ryhtyi,⁴² ja isäntäväet muillakin suurtiloilta tulivat tutuiksi, kun nuori pehtoori pääsi näyttämään maamiehen taitojaan. Sana uudesta tilanhoitajasta kiiri nopeasti eri puolille Ulvilaa, ja monet varmasti halusivat tutustua lähemmin emännän sukulaispoikaan Vanha-Sippolassa. Näin Huhtala verkostoitui kotikuntansa varakkaimpien ja vaikutusvaltaisimpien maanomistajien kanssa, mikä sitten oli hyödyksi hänen tulevalle kunnallispoliitikon uralleen.

Nuoruusvuosinaan K. W. Huhtala työskenteli myös sahanhoitajana. Kansanedustajamatrikkelin mukaan tämä vaihe osui samaan ajanjaksoon kuin Huhtalan toiminta maataloustyönjohtajana, joten aivan ilmeisesti tässäkin tapauksessa kyse oli sukulaissuhteiden avulla järjestyneestä työpaikasta.⁴³ Olettamuk-

36 Mälkki 1998, 130–131 (Hilikka Leino).

37 Eduskunnan keskuskanslia 1931, 28–29; Jutikkala – Nikander 1941, 555.

38 Avellan 1928, 117; Jutikkala – Nikander 1941, 555.

39 Avellan 1928, 134. Roopertti Sippolan (Jaakkolan) äiti oli kotoisin Ravaninkylän Vanha-Sippolasta, mutta avioliiton kautta hän oli päätyynyt emännäksi Jaakkolan ratsutilalle Nakkilan Leistilään. Mälkki 1998, 78.

40 Jaakola 2016, 12–13; Kaukamaa 1961, 27.

41 Mälkki 1998, 22, 42 ja 78; Ulvilan koululaitoksen ... 1980, 11. Tekijän hallussa.

42 Ulvilan käräjäk. lainhuudatusas. ptk:t 6.11.1919 §17. UTA Cba1:49. KAT.

43 Siunala 2000, 240–241.

seen päättyy sillä perusteella, että eräessä vuoden 1941 hakuteoksessa mainitaan raamisaha, joka toimi ”ennen” Trumetarin tilalla, mikä todennäköisesti viittaa Kalle Trumetarin 1800-luvun jälkipuolella omistamaan ja ehkä myös perustamaan sahaan.⁴⁴ Sen hoidon isäntä lienee uskonut velivainajansa pojalle eli Kalle Huhtalalle. Samanaikaisesti hänen tyttärensä Eeva-Kristiina Sippola järjesteli serkulleen pehtoorin tehtäviä Ravaninkylän Vanha-Sippolassa.

2.2. Suomalaiseen puolueeseen ja reservimieheksi

Ne yhteydet, joita nuori K. W. Huhtala solmi kotikuntansa talonpoikaisvästöön, näkyivät myös hänen poliittisen aatemaailmansa muovautumisessa. Vähin erin tapahtuneen ”heräämisen” lopputuloksena oli, että Huhtala hakeutui Ulvilan suomenmielisten yhteyteen ja omaksui fennomanian eli kansan sivistystason sekä suomen kielen aseman kohottamista ajaneen ideologian omakseen. Hyvän kasvupohjan aatteen itämiselle antoivat Trumetarin tilalla vietetyt lapsuusvuodet.⁴⁵ Fennomania oli vedetty ideologiselta tasolta päivänpolitiikkaan lopullisesti 1880-luvulla, kun taistelu suomen kielen asemasta oli alkanut jakaa mielipideryhmiä valtiopäivillä.⁴⁶ Luonteeltaan se oli kielipoliittista nationalismia, joka Suomen oloissa merkitsi yleensä samanaikaista sosiaalisen leirin valintaa. Monet fennomanian kannattajista päätyivät kansan syvien rivien puolestapuhujiksi ruotsinkielistä eliittiä vastaan,⁴⁷ ja Huhtalalle kielikysymyksestä kehkeytyi ellei suorastaan pakkomielle niin ainakin sydämen asia 1900-luvulle tultaessa.

Poliittisen toimintakenttensä fennomaanit löysivät kielikysymyksen pohjalta hahmottuneesta Suomalaisesta puolueesta, joka toimi aluksi lähinnä valtiopäivien yhteydessä ilman puolue-eliimiä ja näkyvää organisaatiota.⁴⁸ Sen aatepohja perustui tunnetun valtiomiehen ja fennomanian ideologisen kehittäjän, filosofi Johan Wilhelm (J. W.) Snellmanin (1806– 1881) ajatteluun. Snellman veti ympärilleen joukon innokkaita suomenmielisiä vaikuttajia, joiden keskuudesta merkittävimpään asemaan nousi Georg Zachrias Forsman (1830– 1903), tuleva Suomalaisen puolueen puheenjohtaja, senaattori ja professori. Aateloituna vuonna 1884 hän otti nimekseen Yrjö Sakari (Y. S.) Yrjö-Koskinen. Puolueen lähtökohta sijoittui oman aikansa yhteiskunnan ulkopuolelle ja tähtäsi ruotsinkielisen yläluokan valta-aseman murtamiseen. Kielipolitiikka ja toisaalta eurooppalaiset aatevirtaukset alkoivat lyödä kiilaa kannattajakuntaan 1880-luvulta lähtien, ja lopulta muodollisesti yhtenäinen Suomalainen puolue jakautui kahteen valtavirtaukseen, patriarkaaliseen ”vanhojen” ja liberaalimpaa arvomaailmaa edustaneiden ”nuorten” leireihin.⁴⁹

Ideologisesti suomalaisryhmää hajotti suhtautuminen Venäjään, käytännön tasolla taas monet sosiaaliset kysymykset, tasa-arvoasiat ja sisäpolitiikka nousivat erottaviksi tekijöiksi. Siinä missä vanhasuomalaiset vanhoivat lojaalisuuden nimeen ja kannattivat sovinnollista politiikkaa valtaistuimeen nähden, nuorsuomalaiset torjuivat kokemaansa idän uhkaa perustuslakeihin ja oikeuksiin vetoamalla.⁵⁰ Tässä yhteydessä herää kysymys, kummalle puolelle nuori K. W. Huhtala Ulvilassa asettui, kumman julistus vastasi enemmän hänen omia näkemyksiään?

Vastausta haettaessa on otettava huomioon, ettei suomalaisryhmän jako jäänyt ainoastaan ryhmää sisäisesti koskettavaksi. Lopulta ristiriidat kärjistyivät siinä määrin, että alun perin löyhästi järjestäytyneestä valtiopäiväpuolueesta kuoriutui kaksi poliittista yhteisöä, vanhasuomalaiselle perustalle tästä eteenpäin rakentunut Suomalainen puolue sekä ”nuorten” ajattelutapaa edustanut Nuorsuomalainen puolue.⁵¹ Vuoden 1899 puoluekokous, missä radikaali siipi hyökkäsi rajusti vanhasuomalaisten puheenjohtajaa ja näiden ehdotonta auktoriteettia, professori Y. S. Yrjö-Koskista vastaan, jäi ryhmittymien viimeiseksi yhteiseksi

44 Jutikkala – Nikander 1941, 551.

45 Innamaa 1968, 548.

46 Leino-Kaukiainen – Uino 1994, 12–13.

47 Vares 1993, 85.

48 Leino-Kaukiainen – Uino 1994, 19–20.

49 Salokorpi 1988, 15–16.

50 Leino-Kaukiainen – Uino 1994, 14–15.

51 Ibid.

foorumiksi.⁵² Nämä seikat on pidettävä mielessä, kun pohtii K. W. Huhtalan valintaa ei ainoastaan kahden poliittisen suuntauksen, vaan myös kahden puolueen välillä. Kumman hän valitsi omakseen?

K. W. Huhtala lukeutui alusta pitäen selvästi vanhasuomalaisten eli suomettarelaiten riveihin ja antoi tukensa Suomalaisen puolueen toiminnalle. Nuorsuomalaisten ideologialle hän ei lämmennyt eikä osoittanut myötätuntoa samojen tähtien alla syntyneelle rinnakkaispuolueelle. Päinvastoin hän myöhemmin kansanedustajaehdokkaana niputti nuorsuomalaiset samaan kastiin ”ruotsikkojen” eli inhoamiensa ruotsinkielisten kanssa. Yhtä vähän tulivat kysymykseen mitkään muutkaan puolueet, joita vielä tuohon aikaan oli niukalti tarjolla, ja toisaalta vanhasuomalaisten kannattajakuntaan kuului kaksi merkittävää väestöryhmää, jotka molemmat Huhtala koki itselleen läheisiksi ja arvomaailmaansa jakaviksi, nimittäin maaseudun itsenäiset talonpojat sekä papiston edustajat.⁵³ Runouden kielen hän ilmaisi varhaisen poliittisen kantansa seuraavasti:

Keitä kansallishenki liikuttaa,
Ja joita vastustajat kiikuttaa
Taiston tuiman mainingeilla.
He Suomettaresta luotsin saa
Joka taistojen lomitse kuljettaa
Heitä Snellmanin reimareilla.⁵⁴

Asevelvollisuuden suorittaminen järjestyi aivan kotikulmilla. Ravaninkylän Sippolan rusthollin jaossa (1842) syntyneen toisen puolikkaan, Mäki-Sippolan tilan pellolle oli vuonna 1882 perustettu Suomen Vanhan sotaväen seitsemäs reservikomppania, joka rekrytoi väkensä lähinnä silloisen Satakunnan alueelta. Alun perin K. W. Huhtala oli saanut asevelvollisten Ulvilan alueen ”arvanheitossa” numerokseen seitsemän ja määrätty sillä perusteella vakinaiseen sotaväkeen, mikä tarkoitti kolmen vuoden yhtäjaksoista periodia armeijan leivissä, mutta hieman haetulta vaikuttavalla ”perheolojen perustuksella” hän vapautui arvan langettamasta palveluksesta ja korvasi sen reservipalveluksella Ulvilan Ravanissa kolmena peräkkäisenä kesänä⁵⁵. Määräystä vakinaiseen väkeen, jota siihen aikaan pidettiin ei-toivottuna ja lähes katastrofina, olisi kuvitellut Huhtalan tapauksessa väistämättömäksi, ilman mitään tekosyitä ja verukkeita, mutta ehkä hänen onnistui suhteiden avulla vaihtaa se reservipalvelukseen kotikunnassa. Ainakin palvelus Ravanissa olisi helposti järjestynyt ”tuttavan kauppaan” turvautumalla, mikäli päällystöllä oli yhtään sanansijaa siihen, ketkä ohjautuivat reserviin ja ketkä pelättyyn kolmen vuoden koulutukseen. Sotilaiden muonitus nimittäin hoidettiin Vanha-Sippolasta käsin, ja tässä yhteydessä isäntäväki olisi voinut vaivatta ottaa puheeksi sukulaispojan asiat⁵⁶.

Joka tapauksessa K. W. Huhtala kuittasi asevelvollisuutensa kesäkurseilla Ulvilan Ravanissa vuosina 1897, 1898 ja 1899. Näin hänestä tuli ”suomalainen sotilas sitä vanhaa hyvää mallia”, jota vielä itsenäisyyden ajallakin arvostettiin. Kutsunnoissa vuonna 1896 hänen kotikylänsä oli merkitty Kaasmarkku, mikä selvästi viittasi siihen, että Trumetarin vuodet olivat jääneet taakse ja Kalle asui vakinaisesti samassa kylässä ja luultavasti talossakin missä oli syntynyt, nimittäin äitinsä ja sisarensa Hilma Marian (1862–1929) kanssa Kaasmarkun Huhtalassa. Tähän hänellä oli kiistaton oikeus, sillä isojaonjärjestelyn (1896–1902)

52 Salokorpi 1988, 33.

53 K. W. Huhtalan puhe valitsijayhdistyksensä perustajille 16.12.1909. KJA; Haapala 2018, 30; Leino-Kaukiainen – Uino 1994, 81–82 ja 106.

54 Runon ”Jotka pilalehtiä lukemaan ...” 4. säkeistö. Kirj. K. W. Huhtala. KJA. Huhtala viittanee runossaan sanomalehti *Uuteen Suomettareen*, joka oli Suomalaisen puolueen johtava äänenkannattaja v. 1867–1918. Leino-Kaukiainen – Uino 1994, 59.

55 Turun ja Porin läänin kutsuntatston tod. 1.11.1896. KJA; Innamaa 1968, 144; Jutikkala – Nikander 1941, 556. Reservikomppanioiden luomiseksi Suomen suuriruhtinaskunta jaettiin 32 komppaniapiiriin, jotka yhdistettiin tarkk’ampujapataljoonien reservipiireiksi siten, että kunkin pataljoonan piiriin kuului neljä reservikomppaniaa. Ulvilaan sijoitettu Vanhan sotaväen 7. reservikomppania kuului Turun tarkk’ampujapataljoonan reservipiiriin. Saarinen 1967, 38.

56 Innamaa 1968, 144; Saarinen 1967, 51.

asiakirjat osoittivat Kallen yhdeksi perintötilan omistajaksi.⁵⁷ Miksei hän siis olisi käyttänyt tätä oikeutta hyväkseen? Kustaa-veli oli menehtynyt vain 17-vuotiaana maaliskuussa 1888, mutta Hilma-sisar oli elossa ja vihitty huhtikuussa 1890 avioliittoon Viktor (Vihtori) Kleemolan (1860–1903) kanssa. Vihtori oli kotoisin Kleemolan ratsutilan puolikkaalta Ulvilan Suosmeren kylästä ja kuului siten samaan ”säätyyn” kuin puolisonsa. Pariskunnan ensimmäisiä lapsiakin nähtiin 1800-luvun loppupuolella Huhtalassa, yhdessä vanhempiansa, Miina-isoäitinsä ja Kalle-enonsa muodostamassa perhepiirissä.⁵⁸

K. W. Huhtalan jäljet johtivat Vanhankylän Trumetarilta pysyvästi Kaasmarkkuun myös siksi, että Kalle Trumetari, joka oli määrätty hänen holhoojaksi, kuoli samana vuonna kuin Huhtalan kutsunnat (1896). Rusthollarin kuoleman jälkeen tapahtui Trumetarissa sukupolven vaihdos, sillä ratsutilan sai haltuunsa hänen tyttärensä Eeva-Kristiina, joka aviopuolisonsa Rooperti Sippolan kanssa viljeli ennestään Vanha-Sippolan tiluksia Ravaninkylässä. Yhteensä yli 580 hehtaarin maa-alueiden päätyminen Sippoloille tarkoitti sitä, että puoliset lukeutuivat Ulvilan seudulla harvinaisiin kahden suurtilan omistajiin ja siten kunnan varakkaimpaan väestöön. Olisi vaikuttanut omituiselta, jos aikuisiksi varttunut sukulaispoika edelleen olisi asustanut Trumetarissa, nyt vain sillä perusteella, että emäntä sattui olemaan hänen serkkunsa.⁵⁹

Vanhan sotaväen reservimiehet joutuivat opettelemaan monta uutta asiaa asevelvollisuusaikanaan. Tavanomaiseen päiväohjelmaan kuuluivat erilaiset harjoitukset, joita suoritettiin ensin aamupäivällä kahdeksasta yhteentoista ja sitten vielä iltapäivällä kolmesta kuuteen. Toisinaan nypättiin vielä vapaa-ajastakin pari tuntia ”ylimääräisiin” harjoituksiin. Ampumakoulutusta varten oli rakennettu erityiset patterit ruutivarastoineen lähelle Haistilan kylän rajaa, ja täällä opittuja taitoja K. W. Huhtala voi hyödyntää ensin rintamalla vuonna 1918 ja sittemmin reserviupseerikursilla Kadettikoulussa. Tietopuoliseen koulutukseen kuuluivat esimerkiksi suoranaisten esimiesten sekä keisarillisen perheen jäsenten nimet ja arvot, jotka kaikki oli opeteltava ja vielä oikeassa järjestyksessä. Listan muistaminen ei varmaan tuottanut Huhtalalle suurempia vaikeuksia, ottaen huomioon hänen hyvin sujuneet opintonsa Virolahdella.⁶⁰ Sen sijaan komentojen ymmärtäminen lienee kangerrellut ainakin aluksi, sillä komentokielenä käytettiin Huhtalalle vierasta venäjää, vaikka sotaväen puhekieli muutoin oli suomi. Jos oma kielitaito jäi puutteelliseksi, niin kuin se todennäköisesti jäi valtaosalle reservimiehistä, niin se ei haitannut venäjän kieleen suhtautumista, jota Huhtalan kohdalla voi luonnehtia – ainakin vielä autonomian aikana – neutraaliksi.⁶¹

Kouluttajat olivat muualta muuttaneita ja aluksi outoja reservimiehille. Aliupseerien joukosta on mainittava vääpeli Juho Heikki (J. H.) Talvitie (1859–1919), jota pidettiin ankarana ja vaativana sotilaana (kuva

Kuva 2. J. H. Talvitie palveli 7. reservikomppanian vääpelinä Ulvilan Ravanissa 10 vuotta. Vuonna 1913 hänet valittiin Ulvilan kunnanvaltuuston ensimmäiseksi sihteeriksi ja K. W. Huhtala puheenjohtajaksi. Satakunnan Museon kokoelmat.

57 Asiakirjoja isojaon järjestelystä Kaasmarkun kylässä v. 1896–1902, 2. S. MLA. Ote tekijän hallussa. Turun ja Porin läänin ... 1.11.1896. KJA; SaKa 18.10.1924.

58 Sukututkimusta ... 25.3.1963. UkiA; Avellan 1928, 110–111. Asiakirjoissa Hilman ja Vihtorin yhteisenä sukunimenä esiintyy sekä Huhtala että Kleemola, toisinaan myös Huhtala-Kleemola.

59 Sukututkimusta ... 25.3.1963. UkiA; Avellan 1928, 117; Jutikkala – Nikander 1941, 551 ja 555.

60 Saarinen 1967, 167–168; Siunala 2000, 240–241; UK 6/1980.

61 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 20.7.1916. KJA.

2). Kertoman mukaan päällystö tunsikin kunnioitusta ja rivimiehet jopa pelkoa vääpeliä kohtaan. Talvitie oli aloittanut palveluksensa Ulvilassa vuonna 1889, ja hän toimi tehtävässään aina vuoteen 1899 eli reservikomppanioiden lakkauttamiseen asti. Mainitun vuoden kesäharjoitukset jäivät siten sekä Talvitien että Huhtalan osalta viimeisiksi. Mutta vääpeli jäi ”varuskuntaansa” vielä lakkauttamisen jälkeen, sillä kasarmi-alueen kunnossapito oli uskottu hänen huolekseen, minkä lisäksi Talvitie oli aikaisemmin valittu Ulvilan kunnallislautakunnan puheenjohtajan ”oikiaksi kädeksi”.⁶² Tehtäväkenttä laajeni entisestään vuonna 1913, kun kunnanvaltuusto aloitti toimintansa Ulvilassa. Tällöin J. H. Talvitie valittiin valtuuston sihteeriksi ja K. W. Huhtala puheenjohtajaksi. Tavallaan siis osat vaihtuivat, kun Vanhan sotaväen aliupseeri sai yläpuolelleen entisen alaisensa Ravanin kasarmilta. Molemmat 1800-luvun ”posliinipöksyt” vaikuttivat keskeisesti Ulvilan kunnalliselämässä autonomian ajan loppuvuosina ja Huhtala vielä pitkään itsenäisyyden ajalla.⁶³

2.3. Suhde teollisuuslaitoksiin ja kartanoihin

Oman ilmeensä Kaasmarkulle antoivat vesimyllyt, jotka viimeistään 1700-luvulla jäivät pysyvästi kyläkuvaan. Ne sijaitsivat kylää halkovan Kaasmarkunjoen varrella ja kuuluivat maisemaan niin kiinteästi, että K. W. Huhtalan lähipiiriin kuulunut talollinen Anton Paavola (1870–1949) nimitti Kaasmarkkua Myllykyläksi, kun hän kirjoitti kuulumisia Huhtalalle, joka siihen aikaan asui muualla muutaman vuoden.⁶⁴ Paavolan nimitys oli kuvaava ja osui kohdalleen myös siksi, että kylä tunnettiin myllyistään aina Laviassa asti. Eräs niistä oli alun perin Paavolan tilalle kuulunut Keskinen mylly, jonka omistusoikeus kantatilan halkomisen yhteydessä oli jakautunut puoliksi Paavolalle ja Huhtalalle.⁶⁵ Varhaisimmat kyläkaupat Kaasmarkussa avattiin pian sen jälkeen, kun vuonna 1859 julkaistu asetus vapautti kaupankäynnin maaseudulla. Suurimman sysäyksen kohti nykyaikaa antoi kuitenkin Ulvilan ensimmäinen varsinainen teollisuuslaitos, vuonna 1862 toimintansa aloittanut Kaasmarkun verkatehdas.⁶⁶

Verkatehtaan perusti Ulvilaan Kiukaisista vuonna 1857 muuttanut kanttori Juho Fredrik (J. E.) Nyström (1823–1876). Palsta sijoittui Mäkelän perintötilan maalle, Kaasmarkunjoen Ylisen kosken etelänpuoleiselle rannalle (kartta 2). Yrityksen omistajiksi tuli J. F. Nyströmin lisäksi neljä talollista lähiseudulta, heidän joukossaan myös Kalle Huhtala, jonka nimen takaa löytynee siihen aikaan Kaasmarkun Huhtalassa isännöyttä pitänyt Kalle Trumetari.⁶⁷ Vähäisestä alusta versoi vuosisadan loppuun mennessä suurehko tekstiilialan yritys, kun kapasiteettia ensin laajennettiin ja energian lähteeksi valjastettiin höyry vesiturbiinin rinnalle. Vuodesta 1875 lähtien yritys kuului Karlsmarks Fabriks Aktiebolag -nimiselle yhtiölle, josta paikallisesti käytettiin myös vastaavaa suomenkielistä nimitystä.⁶⁸ Vahvasti ”ruotsalaisen” leiman saanut julkisuuskuva ehkä osaltaan vaikutti siihen, että K. W. Huhtala suhtautui tulokkaaseen hieman ylseästi ja vieroksu-
vasti.⁶⁹ 75 metriä pitkä tehdasrakennus korkeine savupiippuineen ja alle virtaavine juoksutuksineen oli poikkeuksellinen näky, jos sitä vertasi Kaasmarkun muuhun kyläkuvaan, ja varmasti tehtaan tapahtumista riitti päivittelyä ja keskustelua kauempanakin.⁷⁰ Eikä ainoastaan puhutun sanan muodossa, vaan ennen pitkää yritys sai sijansa myös kansanomaisissa laulunpätkissä, jotka toistuivat erilaisina variaatioina. Ulvilan seudulla rallatettiin näin:

62 Innamaa 1968, 191; UK 6/1980 (Lyyli Talvitie).

63 UKV:n ptk. 28.1.1913. Kansio Cb:1. UKaA; Innamaa 1968, 144 ja 402. ”Posliinipöksy”-nimityksellä viitattiin leikkil-
sesti Suomen Vanhan sotaväen sotilaisiin. Näiden vaatetukseen kuuluivat kesällä valkoiset liina- eli suvihousut, mikä
antoi aiheen nimitykselle. Saarinen 1967, 101 ja 155–157.

64 Anton Paavolan kirjeet K. W. Huhtalalle 4.12.1903 ja 24.2.1904. KJA; Jokinen 1970, 4–5.

65 Jutila 1939, 456; Virtaranta 1953, 181 (Matilda Holma); Jokinen 1970, 4.

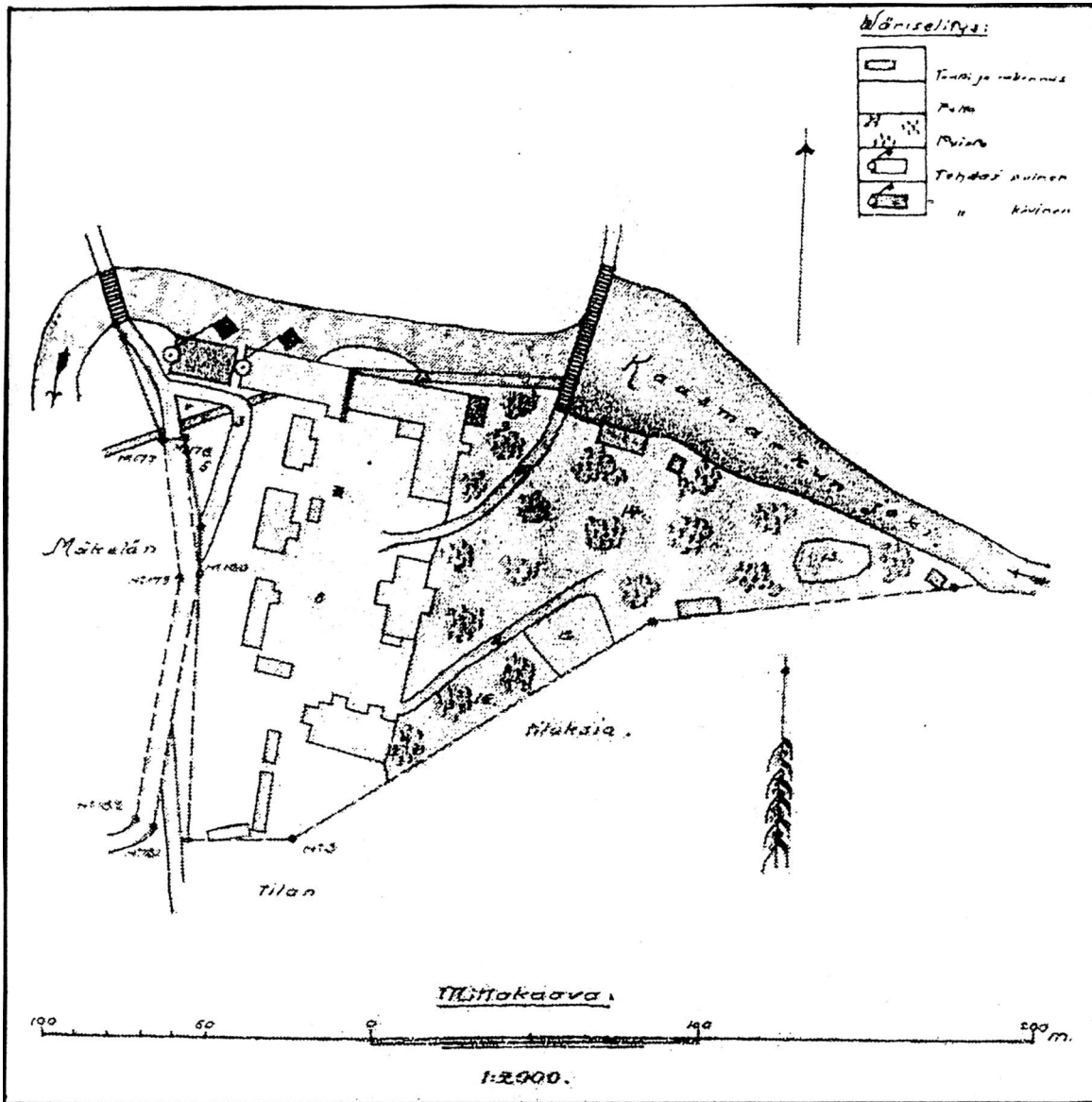
66 Innamaa 1968, 77 ja 98.

67 Virkatodistus sukututkimusta varten 4.4.1991. Johan Fredrik Nyström. UkiA. Kalle Huhtalan (Trumetarin?) lisäksi kol-
me muuta talollista, jotka mainitaan J. F. Nyströmin perustaman tehtaan omistajina, olivat lisäk Lampo, Juho Mäkelä
ja Fredrik Kiilo. Ibid.

68 Mercator 1911, Karlsmarks Fabriks Aktiebolag.

69 K. W. Huhtalan kirjeet Anna Huhtalalle 13.3.1915 ja 27.6.1915. KJA.

70 UK 5/1979; SK 21.7.1961.

Kartta 2: Kaasmarkun verkatehtaan alue Ulvilassa vuonna 1924. Kartta Willakehrutehtaan palsta -nimisestä palstatilasta Kaasmarkun kylässä Ulvilan pitäjää. US 7.10.1987.

Kaasmarkun kylä on parempi,
 siellä on vinkkeli fabriiki.
 Vaikkei se vielä ole reerassa,
 lankaa tehdään tehtaassa.⁷¹

”Vinkkeli” -sanalla viitattiin lopullisessa asussa kulman muodon saaneeseen tehdasrakennukseen, ”reerassa” puolestaan tarkoitti tehtaan laitteistoa toimivassa kunnossa. K. W. Huhtalalla tai oikeastaan hänen äidillään oli siteitä, jotka yhdistivät hänet yrityksen alkuvaiheisiin. Kanttori Nyström nimittäin oli tuonut Kiukaisista mukanaan palvelustyttönsä Miina Lagerbomin, joka enempää sukujuuriltaan kuin sosiaaliselta statukseltaan ei yltänyt lähellekään maita omistaneita talollisia.⁷² Mutta tyttö ei jäänyt mu-rehtimaan vaatimatonta lähtökohtaansa, vaan äkkäsi häntä pari vuotta nuoremman Emanuel-pojan, jonka vanhemmat omistivat Trumetarin rusthollin kanttorilan naapurissa. Hänen kanssaan Miina solmi

71 US 17.9.1990 (Heikki Huhtala) ja 4.2.1998 (Aimo Aho).

72 Sukututkimusta ... 25.3.1963. UkiA; Jaakola 2016, 15.

avioliiton marraskuussa 1861 ja tuli taikka pääsi sitten emännäksi Kaasmarkun Huhtalaan, kun aviomies ensin vuokrasi ja kymmenen vuotta myöhemmin osti perintötilan itselleen ja perheelleen.⁷³

Miina Huhtala oli siis edellä mainittu K. W. Huhtalan äiti, jolle uusi asema ensin vauraan Trumetarin miniänä ja sitten maalaistalon emäntänä merkitsi jyrkkää yhteiskunnallista arvonnousua. Kalle-pojalle isän vankka, talonpoikainen suku oli kuitenkin kaikki kaikessa ja kuvaavaa oli, ettei hän aikuisena suin surmin olisi avautunut ulkopuolisille äidistään eikä halunnut tietää tämän aikaisemmista vaiheista⁷⁴. Syyt eivät niinkään liittyneet Miina-äidin mitättömään lähtökohtaan ja taustaan pojan silmissä, vaan ennen kaikkea hänen lievästi ilmaistuna erikoisiin elämäntapoihinsa Emanuel Huhtalan kuoleman jälkeen. Miinan toinen avioliitto, jonka hän oli solminut vuokraaja J. I. Suojasen kanssa, kariutui nimittäin siitä yksinkertaisesta syystä, että emäntä jäi kiinni niin sanotusti rysän päältä. Suojasen kihlakunnanoikeudelle toimittama erohakemus, johon seuraava kuvaus perustuu, ei jättänyt mitään epäselväksi, vaan osoitti todisteet päinvastoin täysin aukottomiksi.

Syksyllä 1883 renki Evert Grönroos pistäytyi Huhtalaan ja yllätti kesken lemmeleikkien Miina Suojasen ja Hugo Mannilan, joka oli lähes yhtä paljon partneriaan nuorempi kuin J. I. Suojanen ja lisäksi Huhtalan torpparin poika. Molemmille Miina olisi sopinut vaikka äidiksi. Samana päivänä taloon saapui työmies Frans Grönfors verkatehtaalta – kaikesta päättäen jonon jatkoksi pyrkien hänkin – mutta Miina, joka omien sanojensa mukaisesti harrasti ”ainoastaan nuoria miehiä”, antoi vanhempaan ikäluokkaan kuuluneelle Grönforsille lähtöpassin. Kun emännän luvattomat puuhut paljastuivat, Suojanen tietysti pani viireille ja sai avioeron uskottomasta puolisostaan, joka vuoden 1888 syyskäräjillä Porissa tuomittiin tuntuviin sakkoihin. Hugo selvisi huomattavasti vähäisemmällä rahallisella rangaistuksella, mutta pitkään jatkuneet merkinnät Manniloista Huhtalan torppareina päättyivät tähän, joten pojan vierailu emännän sänkykamarissa ilmeisesti johti koko perheen häätöön torpastaan. Kolmas osapuoli eli petetty aviomies Suojanen puhdisti Kaasmarkun tomut jaloistaan ja muutti kauppiaksi Porin Reposaaareen.⁷⁵

Äidin kevytkenkäiset harrastukset olivat mahdollisimman kaukana pojan vanhasuomalaisesta arvo maailmasta, ja kyläyhteisön silmissä ne näyttivät aivan erityisen paheksuttavilta, koska sylin lämpöä tarjosi perintötilan emäntä, joskin yhteiskunnan alimmilta portailta asemaansa loikannut. K. W. Huhtalalle tilanne oli kiusallinen, muttei välttämättä johtanut välien katkeamiseen, mikä on pääteltävissä siitä, että vielä sisällissodan aikana 1918 hän lähetti rintamalta terveisiä ”mammalle” eli äidilleen, joka silloin lähenteli jo yhdeksättä vuosikymmentään⁷⁶. Mutta se seikka, että Miinan luona kävi miesvieraita myös verkatehtaalta, ei varmasti parantanut Huhtalan asenteita jokirannan teollisuusyhteisöä kohtaan. Vaikka yritys tarjosi työpaikkoja ja virkisti muutoinkin syrjäisen maalaiskylän hiljaista elämää, se toisaalta toi kyläyhteisöön myös sellaista ainesta, jolle kiusaus osallistua moraalittomiin puuhiin Kaasmarkussa oli liian suuri. Myöhemmin tulivat kuvaan mukaan vielä joukkotappelut sekä Huhtalan kammoksuma sosialismi, joka sai monta innokasta kannattajaa juuri verkatehtaan väestöstä.⁷⁷

K. W. Huhtalan sävy jäi pysyvästi piikikkääksi, kun hän myöhemmin informoi verkatehtaan asioista Anna-puolisoaan, joka haki sairauksiinsa apua tasoltaan vaihtelevista parantoloista. Miestä ei saanut toisiin ajatuksiin edes se, että tehtaalla järjestettiin suosittuja toripäiviä ja keskikesän iloisia juhannusjuhlia, tai sinne jauhoi sähköä oma generaattori, jonka ansiosta Ulvila sai todennäköisesti ensimmäiset katuvalonsa. Sekään ei Huhtalan vaa’assa paljon painanut, että ulkomaalaiset mestarit toivat Kaasmarkkuun kansainvälistä väriä, tai että lähinnä näiden tarpeisiin hevospelien rinnalle hankittiin henkilöauto, jota sitten tultiin hämmästelemään kauempaakin. Edistipä yritys osaltaan myös kotikylän tunnettavuutta, mitä eteenpäin pyrkineen Huhtalan olisi luullut arvostaneen. Monet tiesivät Kaasmarkun ja sen teollisuuslaitoksen Ulvilas-

73 Avioero- ja kihluserohakemukset ... TATA Fig:30a. KAT; Sukututkimusta ... 25.3.1963. UkiA; Hirsjärvi 1932, 201; Innamaa 1968, 505.

74 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 18.2.1922. KJA; Jaakola 2016, 16.

75 Avioero- ja kihluserohakemukset ... TATA Fig:30a. KAT; Henkikirjat 1840–1871, 1872–1877, 1879–1880 ja 1882–1901. Konzept mantals längd ... UKH Bac1 ja Bac17. KAT; Hilikka Leinon haastattelu 28.9.1993.

76 K. W. Huhtalan kirje omaisille 6.3.1918. KJA.

77 KTy, 6. Tekijän hallussa; US 13.11.1997 (Hilikka Leino).

Kuva 3. Kaasmarkun verkatehtaan henkilökunta yhteiskuvassa tehtaan sisäpihalla. Työntekijöiden määrä 1900-luvun alussa nousi toiselle sadalle. Ulvilan kotiseutuyhdistyksen kokoelmat.

sa, kun tuotteita päätyi asiakkaille eri puolille maata, Porissa palveli oma tehtaanmyymälä ja jonkin verran kankaita meni myös vientiin.⁷⁸

K. W. Huhtalan todellinen suhde verkatehtaaseen paljastui puolisoitten välisestä kirjeenvaihdosta. Maaliskuussa 1915 Anna Huhtala sai Pietikäisen parantolaan Järvenpään kirjeen, jonka mukaan työnantaja oli alkanut periä vuokraa tehtaan huoneissa asuneilta työntekijöiltä, ja polttopuiden ottoa oli tarkoin säännöstelty. Tiettyä vahingoniltoa tuntien aviomies antoi ymmärtää, että syynä säästötoimiin ilmeisesti oli tehtaan revennyt höyrykattila, jota oli paikattu neljä päivää. Tämä tietysti oli aiheuttanut kustannuksia sekä ison loven tuotantoon. Pahempaa oli kuitenkin tulossa, sillä parin päivän kuluttua pannu oli haljennut uudestaan ja tällä kertaa niin perusteellisesti, että korjaustyö vei aikaa kaksi viikkoa ja tuli maksamaan yhtiölle tuhat markkaa.⁷⁹

Teollinen toiminta Kaasmarkussa päättyi joulukuun alussa 1926, kun tehdasrakennus tuhoutui rajussa tulipalossa perustuksiaan myöten. Aika oli siihen mennessä ajanut uranuurtajan ohi, rakennukset ränsistyneet ja konekanta jäänyt tasoltaan vanhanaikaiseksi.⁸⁰ Edellä kuvatun, puolisolille lähetetyn kirjeen rivien välistä kuultaa, ettei K. W. Huhtala asennoitunut etenkin teollisuuslaitoksen tekniseen puoleen erityisen arvostavasti, pikemminkin huvittuneesti. Vielä vähemmän hän antoi arvoa tehtaalle tulipalon jälkeen, jolloin Huhtala kuvaili "koko Tehtaanmäen palanutta höskää" miltei ivallisesti.⁸¹ Silloin hän ei voinut edes kuvitella, että tulipalossa säästyneestä "herrainrivistä" tulisi hänen asuntonsa vanhuudenpäiviksi (kuva 52). Kyläläisten keskuudessa yrityksen tulevaisuus oli herättänyt siinä määrin pahoja aavistuksia, että tuhoon suhtauduttiin ikään kuin odotettuun tapahtumaan. Lopullisesti epäilykset heräsivät kun kävi ilmi, että vakuutusmaksuja oli korotettu juuri ennen tulipaloa ja tehtaan paloletkuihin ilmestynyt outoja hapertumia,

78 SK 21.7.1961.

79 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 13.3.1915. KJA.

80 SK 1.12.1996. Sitkeiden huhupuheiden mukaan verkatehtaan tulipalo sytytettiin tahallisesti. Epäilyt kohdistuivat lähinnä tehtaan lämmittäjän apulaiseen, joka sittemmin muutti Poriin ja sai uuden työpaikan Porin puuvillatehtaasta. Toivo Saarisen ja Esko Vuoren haastattelut 25.6.1996 sekä Arvi Kuuselan haastattelu 1.7.1996.

81 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 6.7.1927. KJA.

jotka tekivät letkut käyttökelvottomiksi. Kun vielä tutkimukset tulen irtipääsyn syistä jäivät melko muodollisiksi, paikallisilla oli painavia perusteita omiin johtopäätöksiinsä.⁸²

Kuitenkin niiden vähäisten julkaisujen mukaan, joita verkatehtaasta on käytettävissä, henkilökunnan lukumäärä kasvoi tuntuvasti ensimmäisinä vuosikymmeninä. Vuonna 1877 väestöön kuului vain 18, mutta 1898 jo 70 ja 1910 peräti 110 työntekijää (kuva 3)⁸³. Huomattava osa väestä kuului Kaasmarkkuun muualta muuttaneisiin, sillä yrityksen perustamista edeltäneinä vuosina kylässä oli vain runsaat kolmesataa asukasta, mutta vuoteen 1917 mennessä asukasluku oli noussut viidensadan tietämille⁸⁴. Tekstiiliteollisuudesta toimeentulonsa ansainneissa piili voimavara työväenyhdistykselle, yhdessä pelloilla ahertaneiden palkansaajien kanssa, kun sosialismi K. W. Huhtalan harmiksi alkoi itää Ulvilan seudulla ja työväenaate 1900-luvun alussa löysi tiensä Kaasmarkun mökkeihin.⁸⁵

Lähistöllä sijaitsi 1800-luvulla toinenkin teollisuuslaitos, joka ainakin välillisesti kosketti Kaasmarkkua ja siten myös K. W. Huhtalaa, nimittäin Leineperin eli Fredriksforsin rautaruukki samannimisessä kylässä. Toisinaan Huhtala raportoi myös tämän yhteisön kuulumisista puolisolleen. Ruukki oli saanut alkunsa 1700-luvun jälkipuolella ja joutunut vuonna 1877 tulevan kauppaneuvoksen ja lahjoittajan, Merikarvialta suurliikemieheksi ponnistaneen Antti Ahlströmin (1827–1896) omistukseen. Samaa yritysrppääseen kuului myös Sollan (Solana) eli Fredriksbergin sisaruukki Kaasmarkujoen alajuoksulla. Enemmän kuin teollinen toiminta, Ahlströmiä kiinnostivat yrityksen valtavat, yhteensä 12 400 hehtaarin maa-alueet metsineen, mikä tarkoitti Leineperin lisäksi suurta määrää sivutiloja lähiseudun kylissä.⁸⁶ Heikosti kannattanut raudanvalmistus tuli tiensä päähän Sollassa vuonna 1898 ja Leineperissä vuonna 1902, minkä jälkeen tuotantolaitoksina jatkoivat lähinnä maatilat, joiden päätilan muodosti Leineperin kartano. Lopullisesti ruukki hiljeni vuonna 1908, jolloin koneet ja laitteet myytiin huutokaupalla. Asukkaiden suhde kaasmarkkulaisiin jäi hieman etäiseksi, koska Leineperin väestö sijoittui Kullaan kuntaan, mutta vielä 1800-luvulla ruukin hevospelit rautamalmilasteineen olivat naapurikylässä tavallinen näky.⁸⁷

Antti Ahlströmin haltuun joutui myös Kaasmarkun eteläinen naapurikylä eli Ulvilan kuntaan kuulunut Suolisto, joka oli seurannut liikemiehen maakaupoissa Leineperiä eräänä sen sivuviljelyksenä. Hänen kuolemansa jälkeen (1896) Leineperi-Suolisto siirtyi kauppaneuvoksen perillisille, joiden hallussa tilakompleksi säilyi vuoteen 1909 asti. Sen jälkeen omistajaksi tuli A. Ahlström Osakeyhtiö.⁸⁸ Vaikka Antti Ahlström edusti suomenmielisiä valtiopäivillä 1870-luvulla ja oli innokas suomalaisuusaatteen kannattaja, hänen jälkeläisensä valitsivat kotikielekseen ruotsin. Valinnan myötä suomen kieli joutui antamaan tilaa toiselle kotimaiselle Ahlströmin perustamassa jättiyrityksessä. Osakeyhtiön vähittäinen ”ruotsalaistuminen” aiheutti närää fennomaanien keskuudessa, ja K. W. Huhtalalle kielen vaihdos oli myrkyä siinä määrin, että positiivisia tai ylipäänsä minkäänlaisia viittauksia Ahlströmin sukuun on turha etsiä esimerkiksi hänen puheistaan.⁸⁹ Kotikylän ruotsinvoittoinen verkatehdas oli eri asia, vaikka Huhtala siihenkin suhtautui haphakosti ja syrjäkarein elämänmenoa yrityksessä katsellen, mutta omistajataho Leineperissä ja Suolistolla jäi mahtavuudestaan huolimatta suomalaisuusmiehelle tyystin vieraaksi.⁹⁰

Suolisto identifioitui sikäli kiinteästi Kaasmarkkuun, että kylät nähtiin käytännössä usein yhtenä kokonaisuutena. Tästä olivat osoituksena esimerkiksi vuonna 1898 yhteisesti alkunsa saaneet vapaaehtoinen palokunta ja koulupiiri sekä osuuskassa 1920-luvulla.⁹¹ Rajaviiva halkoi osittain viljelyksiä, seuraili toisinaan Kaasmarkunjoen käännteitä, ja kyläparista yhdessä puhuttaessa käytettiin tavallisesti vain Kaasmarkun nimeä. Pinta-aloiltaan molemmat olivat samaa luokkaa, eli Suoliston tilukset suunnilleen vastasivat

82 K. W. Huhtalan kirje Jorma Huhtalalle 12.12.1932. KJA; SK 21.7.1961 ja 1.12.1996.

83 Mercator 1911, Karlsmarks Fabriks Aktiebolag; Urbans 1958, 15.

84 Henkikirjat 1840–1871. Konzept mantals längd ... UKH Bac 17. KAT; Honkanen 2000, 6.

85 Sulkunen – Alapuro 1987, 149; US 13.11.1997 (Hiikka Leino).

86 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 15.7.1915. KJA; Innamaa 1968, 147; Kiilo 1994, 15 ja 18.

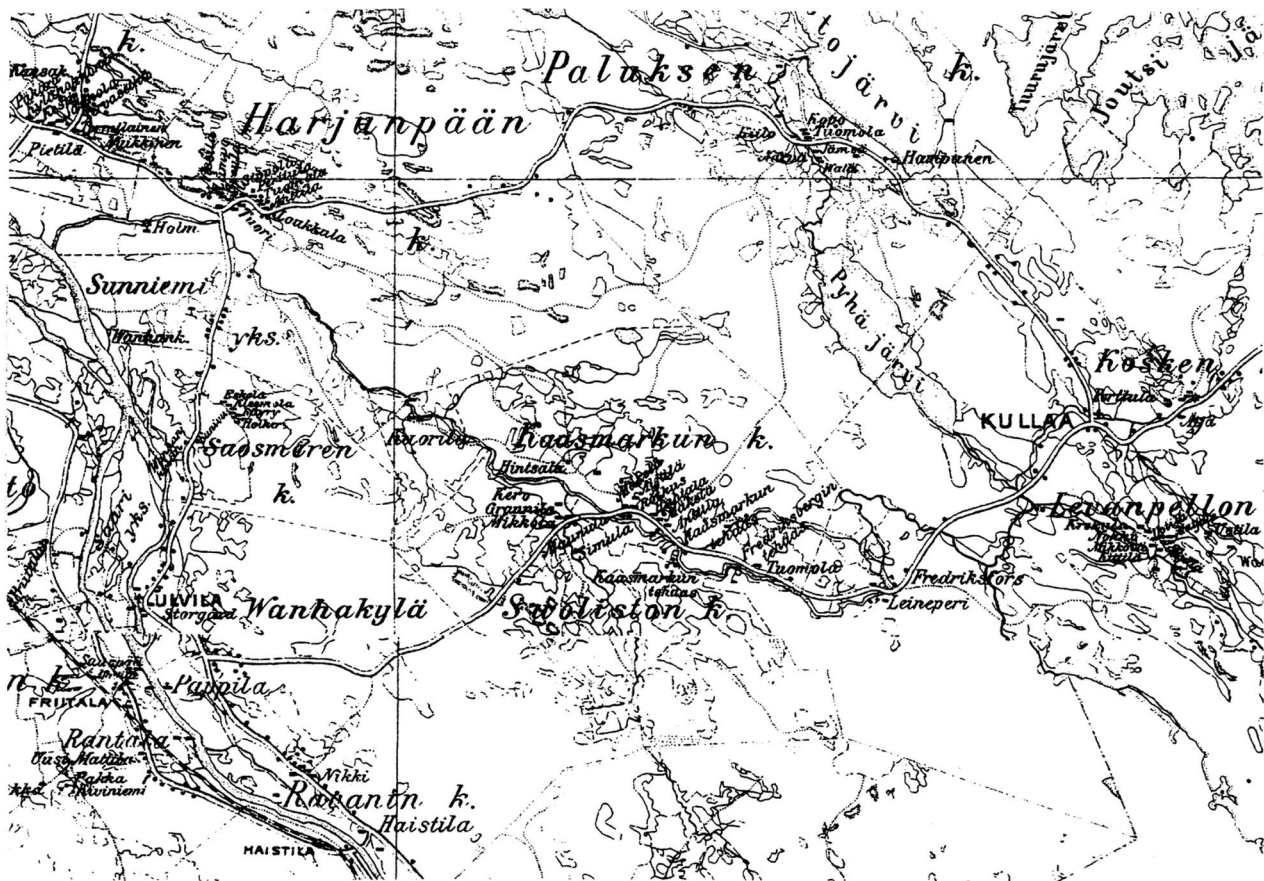
87 Innamaa 1968, 526; Kiilo 1994, 37. Kullaan kunta liitettiin Ulvilan kaupunkiin v:n 2005 alusta. SK 24.12.2022.

88 Avellan 1928, 149–151; Jutikkala – Nikander 1941, 546; Mäki-Mikola 2018, 16. Suoliston epätavallinen, suoperäiseen seutuun viittaava nimi palautuu keskiaikaan, jolloin kylä oli syntynyt alavalle maaperälle silloisen merenlahden tuntumaan. Täällä suot antoivat tuohon aikaan maastolle tyypillisen, hallitsevan leiman. Lehtinen 1967, 9.

89 Grahn 2013, 120–122; Koivuniemi 2006 b, 321.

90 Ks. esim. K. W. Huhtalan puheita 24.2.1909 ja 12.3.1913. KJA.

91 Innamaa 1968, 275; Perttuli 1958, 36; Salminen 2002, 34.

Kartta 3: Kaasmarkku-Suoliston kyläyhteisö ja Kullaan Leineperi lähikyläineen 1900-luvun alussa. Ote Ulvilan kihlakunnan kartasta. Tehty Maanmittauksen ylihallituksessa v. 1901–1905. Tekijän hallussa.

Kaasmarkun maatiloja yhteensä. Keskiajan hämärissä syntynyt Suolisto koostui ylimuistoisista ajoista alkaen kolmesta suurtilasta, nimittäin Grannilan rälssisäteristä ja sen kanssa myöhemmin yhdysviljelykseen liitetystä Keron rälssitilasta sekä Mikolan ratsutilasta. Ahlströmin hallussa tilakolmikko muodosti yhden kokonaisuuden, jota yleisesti kutsuttiin Suoliston kartanoksi. K. W. Huhtalan aikana kyseessä oli Ulvilan suurin "maatilafuusio", jonka kokonaispinta-ala useiden torppien, lohkotilojen ja muiden maa-alueiden erottamisen jälkeenkin lähenteli 900 hehtaaria. Asukkaita Suolistolla oli vuonna 1917 enintään 200 ja torppien lukumäärä 1900-luvun alkaessa yhdeksän.⁹²

Yli muiden asukkaiden sijoittui Suoliston isännöitsijä. Hän vastasi omistajataholle siitä, että työt kartanossa sujuivat suunnitelmien mukaan, eikä väki laiskotellut. Kertoman mukaan tuotannon määrä ja laatu nousivat Suolistolla parempiin lukemiin kuin monilla muilla suurtiloilla, mikä suurelta osin johtui kovaa kuria ja ankaraa työtahtia ylläpitäneistä isännöitsijöistä.⁹³ 1900-luvulla tiukkaa mainetta niitti varsinkin Kaarlo August (K. A.) Talvinen (1883–1969), käskemään tottunut ja kiivasluonteinen herra, joka tuli ensin Leineperiin työnjohtajaksi vuonna 1916 ja aloitti sitten Suolistolla, kun edellinen tilanhoitaja kuoli tapaturmaisesti syksyllä 1917.⁹⁴ Muistitiedon mukaan Talvinen ei kuulunut kyläyhteisön pidetyimpiin henkilöihin, vaikka isännöitsijän ansiot kyllä toisaalta tunnustettiin, mutta päinvastoin kuin suolistolaiset yleensä, hän kuului ainakin teoreettisesti K. W. Huhtalan lähipiiriin.⁹⁵

92 Avellan 1928, 149; Jutikkala – Nikander 1941, 546; Honkanen 2000, 6.

93 UK 3/1977.

94 Seppälä 2004, 217; Toivo Saarisen haastattelu 21.12.1998. K. A. Talvinen oli käynyt Tuorlan maamieskoulun ja toiminut mm. Viialan kartanon tilanhoitajana ennen Leineperiin tuloaan. Ulvilassa hän kuului lukuisiin valtion, kunnan ja srk:n sekä erilaisten kansalaisjärjestöjen hallintoelimiin. Pankkialalla hän toimi ensin Kaasmarkun osuuskassan kirjanpitäjänä ja sittemmin Porin seudun osuuskassan hallintoneuvoston puheenjohtajana. SK 5.11. 1969 (nekrologi).

95 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 14.7.1928. KJA; Yrjö Mäkitalon haastattelu 25.6.1996.

Etäisyydet Ulvilan ja Kullaan muihin kyliin eivät sinänsä olleet pitkiä, mutta metsätaipaleet asutuksellisesti yhtenäisten Kaasmarkku-Suoliston sekä Leineperin taajamien jälkeen antoivat seudulle hieman syrjäisen, muista eristyneen leiman. Syrjäinen kyläkolmikko lähiympäristöineen näkyy kartassa 3, joka on piirretty 1900-luvun alussa. Kartasta huomaa, että rajanaapureihin kuuluivat pohjoisessa Harjunpää sekä Kullaan Palus, idän puolella sijaitti Kullaan Levanpelto, etelässä Ravani ja lännen suunnalla Vanhakylä. Viimeksi mainitun pohjoispuolelle sijoittuivat Suosmeri ja Sunniemi, joiden sekä Kaasmarkun ja Suoliston väliin jäi Kuorilan pikkukylä. Se oli Nakkilan kunnassa sijainneen Villilän kartanon augmentti ja kuului sillä perusteella Nakkilaan⁹⁶. Kartasta näkyy myös, että maantie Kaasmarkusta Vanhaankylään ja muualle Ulvilaan mutkitteli alkumatkasta Suoliston tiluksien halki. Kaasmarkun, Fredriksforsin ja Fredriksbergin teollisuuslaitokset näkyvät kartassa merkintöinä maantien tuntumassa, samoin Huhtala ja eräitä muita paikallisia perintötiloja sekä Suoliston alkuperäistilat Grannila, Kero ja Mikola.

2.4. VPK:n perustaminen ja alkutaival

Harjun maanviljelyskoulua käydessään K. W. Huhtala syytti palokunta-aatteelle. Hän liittyi koulun ”palosammutuskuntaan” ja alkoi ahkerasti osallistua sen harjoituksiin. Harjusta lähetetyistä kirjeistä paistaa selvästi, että nuorukainen oli suorastaan ahminut koulun anteja. Hän oli tiedostanut vapaaehtoisen palokunnan hyödyllisyyden, omaksunut aatteen omalle kohdalleen ja – niin kuin vaikuttaa ilmeiseltä – aloittanut tulta torjuvan yhteisön suunnittelun kotikylään nimenomaan täällä. Kun koulu sitten päättyi (1894) ja koitti aika palata Kaasmarkkuun, hän toi tuliaisina kyläläisille tuoreet tietonsa punaisen kukon taltuttamisesta.⁹⁷ Omaisilleen 18-vuotias maanviljelysoppilas tilitti tuntojaan seuraavasti:

Waikka minä yhtä mittaa istuisin kynä kädessä, niin en sittenkään ehtisi kirjoittamaan kaikesta, joita täällä näen ja oppisalissa kuulen, siellä sitä aina kuulee uutta ja hyödyllistä. Semmoista pitäisi jokaisen maanviljelijän kuulla. Täällä on vakinainen palosammutuskunta, johon kuuluu kaikki (67) oppilasta. Johtajana on maisteri A. Grönvall. Harjoituksia on tuon tuostakin. Siinä on kaksi osastoa ”Sammutusosasto” ja ”Pelastusosasto”; nämät osastot jaetaan sitten useampaan komppaniaan. Minä kuulun sammutusosaston 3 komppaniaan, ja niinmuodoin myöskin ruiskussa N:ro 3.⁹⁸

Vapaaehtoisten palokuntien perustaminen käynnistyi Suomessa 1860-luvulla. Se oli osa laajempaa liberaalien intellektuellien johtamaa kansallista liikettä, jonka päämääränä oli opettaa kansaa itse puolustamaan itseään.⁹⁹ Tiennäyttäjinä toimivat useassa tapauksessa kaupungit, mutta maaseudulla herääminen oli siinä määrin hitaampaa, että palokunta-aate alkoi maalaisväestön keskuudessa nosta päätään vasta 1870-luvulla. Viranomaisten asenne palokuntia kohtaan oli yleensä myönteinen, mutta ratkaisevasti riippui kunkin paikkakunnan vaikuttajista eli asialle omistautuneista puuhamiehistä, millaiseksi toiminta missäkin muodostui.¹⁰⁰

Kaasmarkussa maatilojen isännät eli talolliset olivat tottunut päättämään asioistaan ja ottamaan vastuuta yhteisistä hankkeista. Heidän kantansa viime kädessä ratkaisi, mihin toimenpiteisiin seudulla milloinkin ryhdyttiin. Siten isännät tarjosivat tyypillisen esimerkin voimakkaasta, itsenäisestä talonpoikaistosta,

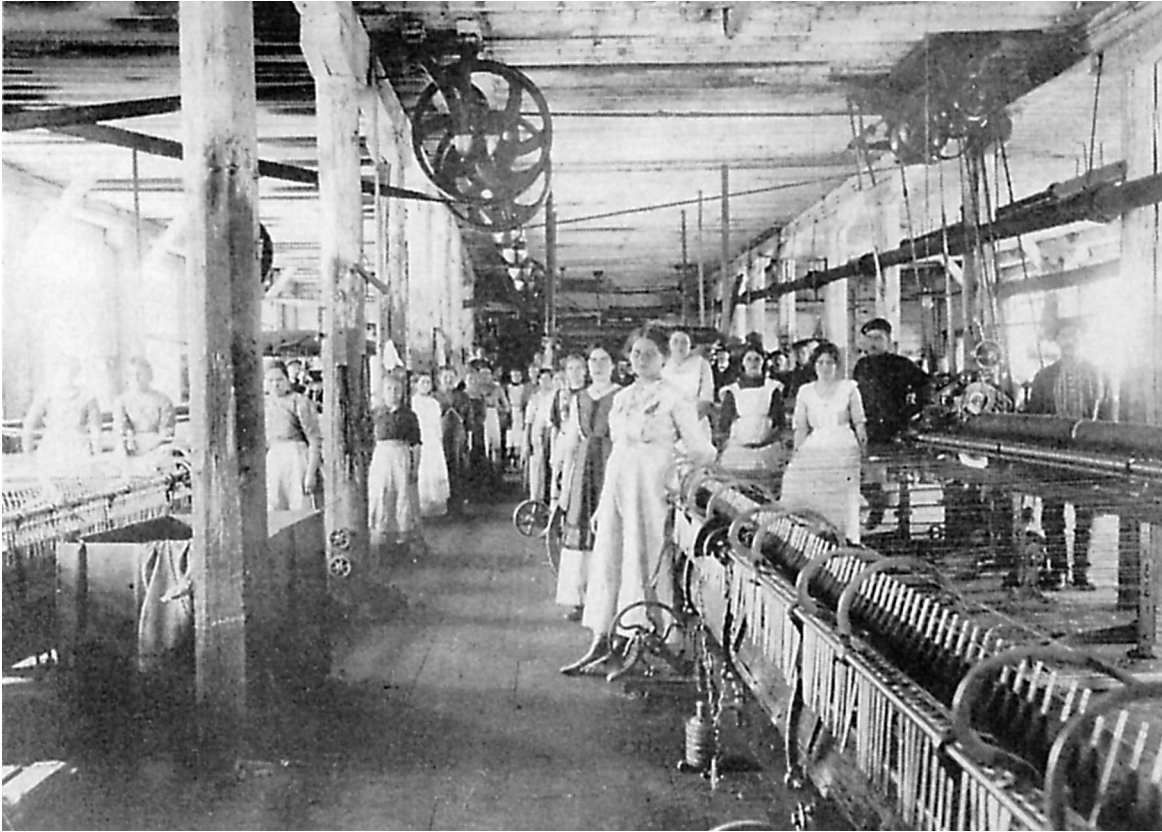
96 Avellan 1928, 167. Augmentilla tarkoitettiin ratsutilalle maakirjaveronsa maksavaa aputilaa. Augmentin käyttöön turvaututtiin silloin, jos ratsutilan verohuojennus jäi niin vähäiseksi, ettei se vastannut ratsumiehen ylläpidosta aiheutuneita kustannuksia. Villilän yksinäissäterin nautinnassa Kuorilan augmentti muodosti itsenäisen perintötilan, joka säilytti pitkään erikoisasemansa keskellä Ulvilaa Nakkilaan kuuluvana kylänä. Valtioneuvoston 7.4.1960 tekemällä päätöksellä Kuorila siirtyi 1.1.1961 lukien Nakkilasta Ulvilaan. Ulvila, Kuorilan kylä, päätös n:o 185. MLA; Jutikkala 2003, 273.

97 Kalle Huhtalan kirje omaisille 28.11.1892. KJA; Salminen 1998, 14.

98 Kalle Huhtalan kirje ... 28.11.1892. KJA.

99 Jussila – Hentilä – Nevakivi 2009, 65.

100 Suomen Yleisen Palokuntaliiton Keskushallitus 1938, 16; Juuti 1993, 49; Stenius 1987, 238.

Kuva 4. Valtaosa Kaasmarkun verkatehtaan työntekijöistä oli naisia. Sukupuolensa takia he eivät voineet kuulua paikalliseen VPK-järjestykseen. Tekijän kokoelma.

jonka suojassa yhteiskuntaa tukeva toiminta sai hyvän kasvupohjan. Palokunta-aatteeseen lienee moni muukin saanut tuntumaa kuin vain K. W. Huhtala, sillä Poriin oli perustettu järjestyksessä Suomen toinen vapaaehtoinen palokunta vuonna 1863, ja kaupunkimatkat Ulvilan seudulta suuntautuivat perinteisesti Poriin. Siellä näyttävästi lippuineen ja paraateineen esiintynyt VPK oli varmasti saanut yhden ja toisen isännän miettimään, olisiko vastaavaan järjestykseen mahdollisuuksia myös kotikylässä.¹⁰¹

Huomattava vaikutus vapaaehtoisen palokunnan perustamiseen oli myös Kaasmarkun verkatehtaalla. Tulipalo, joka lopulta koitui tehtaan tuhoski, väijyi alusta pitäen piilevänä uhkana, sillä pihapiiriin kuului useita eri-ikäisiä puurakennuksia, jotka sijaitsivat suhteellisen lähellä toisiaan. Ahdas tonttialue lopullisessa muodossaan näkyy kartassa 2. Kiinteistön lämmitys hoidettiin sekin puilla, ja varsinaisen tehdasrakennuksen pohjakerroksessa säilytettiin palavia nesteitä, jotka eivät syttyäkseen tarvinneet kuin pienen kipinän.¹⁰² Vaikka paikallisesta näkökulmasta kyseessä oli suurehko teollisuuslaitos, sen väestöpohja oli kuitenkin liian kapea-alainen oman palokunnan perustamista ajatellen. Nimenomaan se seikka, että valtaosa työntekijöistä oli naisia, sulki pois tämän mahdollisuuden (kuva 4)¹⁰³. Sen sijaan lähiseudun yhteinen VPK, joka tarvittaessa olisi rientänyt apuun myös verkatehtaalalle, tarjosi huomattavasti laajemman rekrytointipohjan ja oli siksi varsinaista tehdaspalokuntaa realistisempi vaihtoehto.

Edellä kuvattujen seikkojen valossa oli ymmärrettävää, että kaasmarkkulaiset tarttuivat ensimmäisinä tuumasta toimeen Ulvilassa. Keskeisenä puuhamiehenä ja herättelijänä uurasti K. W. Huhtala, mistä kielii vahvasti se seikka, että uuden palokunnan syntysanat lausuttiin 16. tammikuuta 1898 Huhtalan tilalla, sen

101 Aitto-oja – Sivula 2013, 44–45; Innamaa 1968, 78 ja 145. Porin VPK:n näyttävistä paraateista on valokuvia esim. Suomen palontorjunnan historia -teoksessa. Myös sivun 7 kuvassa mitä ilmeisimmin marssii Porin VPK, koska taustalla näkyy sittemmin Porin kaupungintalona tunnettu Junneliuksen palatsi. Mainitun teoksen mukaan kuva esittää Turun VPK:n juhlarassia, mutta kyseessä täytyy olla erehdys, sillä turkulaiset tuskin olisivat valinneet Poria juhlapaikakseen. Nuorteva 1980, 7, 22 ja 222.

102 SK 1.12.1996. Muistitiedon mukaan verkatehdas siirtyi puulämmityksestä osittain hiilen käyttöön tehtaan viimeisinä vuosina. Siihen asti lämmitykseen käytettiin ainoastaan puuta. Antti Anttilan haastattelu 6.7.1995.

103 Naisten osuudesta vapaaehtoiseen palokuntatyöhön ks. Suomen ... Keskushallitus 1938, 24–25.

”kaksivoovinkisen” (kaksikerroksisen) sivurakennuksen pirtissä.¹⁰⁴ Nuori aktiivi liikkui myös kaiken todennäköisyyden mukaan itse kuuluttamassa kutsua tilaisuuteen, olihan kyse miehen innolla omaksumasta aatteesta ja hänen kotitalostaan. Kutsua noudatti peräti 83 paikallista, jotka yksimielisesti päättivät perustaa VPK:n Kaasmarkun ja Suoliston kylien sekä verkatehtaan alueille.¹⁰⁵ Huhtalan sivurakennus, jonka suojissa päätös syntyi, ulotti harjansa 10 metrin korkeuteen ja palveli palokuntaa vielä myöhemmin. Huomattavan korkeana rakennuksena se tarjosi hyvän harjoituspaikan VPK:n pelastusosastolle, joka käytti sitä rohkeutta vaatineisiin seilihyppyihin¹⁰⁶.

Koska VPK:n perustamiskokous pidettiin Huhtalan tilalla, voi olettaa että päätökset nuijittiin pöytään nimenomaan K. W. Huhtalan johdolla. Olettamusta ei ainakaan vähennä se, että Huhtala valittiin palokunnan ensimmäiseksi päälliköksi eli ”kunnanpäälliköksi”, niin kuin silloinen sanonta kuului. Valinta osoitti, että nuori päällikkö selvästi asui äitinsä ja sisarensa perheen kanssa Kaasmarkun Huhtalassa, missä pidettiin myös VPK:n seuraava yleinen kokous. Tällöin vastikään perustettu yhteisö sai nimen, joka itsenäisyyden ajalla tuli voimakkaasti yhdistämään kyläläisiä. Nimeksi tuli Kaasmarkun Wapaaehtoinen Palokunta, niin kuin nimi alun perin kirjoitettiin, eli silloisessa muodossaan lyhennettynä K.W.P.K.¹⁰⁷ Säilytystilat palokalustoa varten pystytettiin nekin Huhtalan talouskeskuksen tuntumaan – ei tosin aivan pihapiiriin, mutta naapurin puolelle Mäkelän perintötilan maalle. ”Kalusuuliin” päällikkö ampaisi kotoaan tuota pikaa, milloin hälytyskello sattui kilahtamaan. Lukuun ottamatta yhtä keskeytystä, mikä johtui lyhyeksi jääneestä asuinpaikan vaihdoksesta, Huhtala jatkoi päällikön tehtävissä kuolemaansa asti (1941), ja vapaa-ehtoisesta palokuntatyöstä tuli hänelle pitkäaikaisin ja samalla kertaa ehkä läheisin vapaa-ajan harrastus. Päällikkyyden myös tarjosi erinomaisen kokemusalustan joukkueenjohtajan, komppanian vääpelin ja reserviupseerin tehtäviin, jotka odottivat häntä tulevaisuudessa.¹⁰⁸

Toisaalta K. W. Huhtalan osuudesta on esitetty myös liioittelevia arvioita. Palokunta tosin oli selvästi ”isäntien ja ennen kaikkea K. W. Huhtalan järjestö”, jonka aikaansaamisessa Huhtalan panos oli kieltämättä keskeisin, mutta siitä huolimatta on vaikea nähdä hänet yksin ”kuntaa” perustamassa. Alttiita tahoja ja VPK-aatteen ystäviä löytyi toki lähiseudulta muitakin. Vielä vähemmän on perää siinä päällikköä koskeneessa väitteessä, että palokunnantalo olisi ”hänen maalleen aikanaan rakennettu”¹⁰⁹. Kun Kaasmarkun VPK sai oman talonsa (1910), Huhtala ei edes omistanut tarkoitukseen sopivaa tonttimaata puhumattaakaan, että hän olisi isäntänä ylvästellyt omilla tiluksillaan. Jopa se liikehuoneisto, missä päällikkö perheineen siihen aikaan asui, sijaitsi vuokratontilla ja kuului Mäkelän perintötilan omistukseen. Palokunnantalon talon piirustukset kyllä olivat Huhtalan käsialaa, mutta tontin käyttöönsä VPK oli saanut Kaasmarkun Anttilasta, jonka tiluksiin se vastedeskin kuului.¹¹⁰

Ellei K. W. Huhtala yksin ansioitunut kotikylänsä VPK:n perustamisessa, niin kuka tai ketkä sitten hänen lisäksi? Jos avainhenkilöiden joukosta pitäisi nostaa esiin vain yksi aktiivinen puuhemies, tämä olisi eittämättä seudulla ”kaikkien tuolloin tuntema” mylläri Kaarlo (Kalle) Lindgren – sittemmin Salo (1855–1916). Valinta kohdistuisi häneen sillä perusteella, että mylläriin harrastukset ulottuivat myös muualle kotikylän vapaaehtoiseen kansalaistoimintaan, niin kuin tuonnempana rukoushuoneen yhteydestä ilmenee. Kalle Lindgren työskenteli Kaasmarkunjoen suurimman kosken partaalle vuonna 1884 tai viimeistään 1891 valmistuneessa, turbiinista ja vesirattaasta käyttövoimansa ammentaneessa Alisessa myllyssä, jonka hän oli itse rakentanut.¹¹¹ Aikaisemmin samalla paikalla sijainneessa myllyssä ja samassa ammatissa oli ansainnut leipänsä hänen isänsä. Lindgren, joka J. W. Snellmanin satavuotisjuhlan kunniaksi 12. toukokuuta 1906

104 Tauno Nummelinin tervehdyspuhe Kaasmarkun VPK:n 75-vuotisjuhlassa 5.8.1973. Tekijän hallussa.

105 Innamaa 1968, 275.

106 Werner Salmen haastattelu (pvm:tön). KVPKA. Seileillä eli palopurjeilla oli tärkeä merkitys varhaisessa palontorjunnassa. Niihin viittasi myös K. W. Huhtala Palokuntako tarpeeton -runossaan (liite 1). Seilien päälle voitiin tarvittaessa hypätä, ja niiden avulla suojeltiin muita rakennuksia syttymästä. Kaasmarkussa seilien käyttö kuului pelastusosastolle, joka sammutusosaston tavoin oli jaettu erillisiin komppanioihin. Ibid.

107 Tauno Nummelinin ... 5.8.1973. Tekijän hallussa.

108 Heikkilä 1955, 57; Salminen 1998, 20–23; US 29.12.1983 (Tauno Nummelin).

109 Korjus 2014, 308. Liioittelevista arvioista ks. myös SK 11.8.1968.

110 SK 20.2.1941; US 10.6.1996 (Hilkka Leino). VPK:n talon rakentamisesta ja tonttimaasta ks. esim. Frans Anttilan perillisten ja VPK:n välinen vuokrasopimus 1.6.1936 tai ote KO:n kiinnitysasiain ptk:sta 13.1.1913. KVPKA.

111 Innamaa 1968, 86 ja 275–276; Jokinen 1970, 5–7.

suomensi sukunimensä Saloksi, toimi VPK:ssa sammutusosaston päällikkönä sekä johtokunnan jäsenenä. Vuonna 1913 Salo muutti Kaasmarkusta Poriin, minne hän perusti sähkömyllyn ja työskenteli siellä kuolemaansa asti (1916).¹¹²

Myös Suoliston kartanon silloinen isännöitsijä Jaakko Oskar (J. O.) Allén (1862–1912), joka valittiin ensimmäiseksi varapäälliköksi, on mainittu innokkaana palokunta-aatteen ystävänä. Hän muutti Ulvilasta Kiihtelysvaaraan syksyllä 1900, minkä jälkeen varapäälliköt vaihtuivat melko usein.¹¹³ Päällystön ohella aktiivitahoina on mainittava VPK:n johtokunnat. Ensimmäisessä johtokunnassa kiinnittyi huomio siihen, että siihen kuului Kalle Lindgreniä lukuun ottamatta pelkästään talollisia, heidän poikiaan taikka lähi-seudun kahden suurimman työnantajan, Kaasmarkun verkatehtaan ja Suoliston kartanon eli A. Ahlström Osakeyhtiön edustajia¹¹⁴. Epäilemättä näille kaikille kuului kunnia Ulvilan ensimmäisen VPK:n aikaansäämisestä. Mutta yhtä huomionarvoista oli, että liikkeelle lähdetessä Huhtalan pirtissä istui yli 80 asiasta kiinnostunutta paikallista, joista valtaosan täytyi kuulua työväestöön tai joka tapauksessa muihin sellaisiin yhteiskunnallisiin sidosryhmiin, jotka varhaisessa johtokunnassa jäivät kokonaan vaille edustusta.

Työväestön kiinnostus palontorjuntaan selittyi paljolti sillä, että Kaasmarkun kylä oli kehittänyt keskuuteensa vahvan yhteishengen, jonka on katsottu ilmenneen voimakkaimpana vuosisadan vaihteesta uuden vuosisadan alkupuolelle asti. K. W. Huhtalan mukaan yhteen hiileen puhaltaminen näkyi VPK:n toiminnassa siinä, että ”kaikki olivat valmiit vähimmästäkin viittauksesta ryhtymään tosi työhön ja toimintaan”.¹¹⁵ Intoa siis riitti siitä huolimatta, ettei johtokunta lähimainkaan vastannut jäsenistön yhteiskunnallista kokoonpanoa. Toinen työväen aktiivisuuteen vaikuttanut tekijä oli se, että Kaasmarkun seudulta tuossa vaiheessa puuttuivat muut yhteiskunnallisen vaikuttamisen kanavat. Puuhaan siis kannatti lähteä mukaan, ajattelipa itse palokunta-aatteesta mitä hyvänsä, jos mieli saada äänensä kuuluviin yhteisten asioiden hoidossa.¹¹⁶

Satakunnassa vapaaehtoiset palokunnat olivat ensimmäisiä kaikille avoimia ja tasavertaisuuteen perustuneita joukkojärjestöjä. Niiden toimintamuodoille löivät leimansa kulttuurin ja vapaa-ajan harrastukset, jotka nousivat keskeiselle sijalle.¹¹⁷ Kaasmarkussa viimeksi mainitut eivät heti lyöneet itseään läpi, vaan liikkeelle lähdetessä keskeisen motiivin muodosti tulipalojen torjuminen. Tästä todistivat esimerkiksi alkuvuosien monipuoliset kalustoluettelot sekä eräs K. W. Huhtalalle tyypillinen runo (liite 1), jonka lähti päällikön kynästä lähinnä palokunta-aatteen vastustajia silmälläpitäen. Samaa linjaa edusti myös hänen avauspuheensa elokuussa 1900 VPK:n vuosijuhlassa, missä saivat kyytiä nimenomaan ne palokuntalaiset, jotka eivät viitsineet käydä harjoituksissa.¹¹⁸ Mutta ajan myötä kehitys johti siihen, niin kuin 1920-luvun katsauksesta tuonnempana käy ilmi, ettei VPK keskittynyt ainoastaan eikä välttämättä edes ensisijaisesti tulipalojen torjumiseen, vaan lopulta lähes kaikki paikalliset vapaa-ajan riennot, mitä ajatella saattoi, löysivät paikkansa sen siipien suojassa. Kaasmarkku ei toki ollut yksin tässä suhteessa, vaan samaa piirrettä on pidetty leimaa antavana VPK-toiminnalle myös valtakunnallisesti.¹¹⁹

K. W. Huhtala perusteli oheistoimintojen runsautta sillä, että VPK-työssä nimenomaan tarvittiin ”henkistäkin puolta”, koska se hänen mukaansa lisäsi yhteishenkeä palokuntalaisten keskuuteen ja vaikutti vielä ”ympäristöönkin elähdyttävästi”. Päällikkö päätteli, että varsinkin nuoriso saisi nopeasti kyllikseen ja suuntaisi mielenkiintonsa muualle, jos kaikki pyörisi vain harjoitusten varassa¹²⁰. Nuorilla olikin varaa mistä valita, sillä ohjelmatarjonta monipuolistui vuosi vuodelta. Etenkin vuosijuhlista, joista kaasmarkkulaiset sittemmin tunnettiin laajalti lähiseudulla, muodostui luku sinänsä ja yhdistävä tekijä yli ikärajojen. Omissa puheenvuoroissaan päällikkö nosti esiin itselleen mieluisia teemoja, sellaisia kuten liikuntakasvatuksen hyödyllisyys, mistä juhlaväki sai kuulla monet kerrat vielä myöhemmin 1920-luvulla, sekä yksimielisyyden

112 Salminen 1998, 15–16; Jokinen 1970, 7; <<https://www.geni.com/karlaugustlindgren>> [luettu 12.1.2024].

113 VPK:n vuosikokouksien ptk:t. KVPKA; Innamaa 1968, 86 ja 275; tsto.siht. Ritva Pääränän spv. ”H. E. Pajunen” ...13.2.2019. Tekijän <kaasmarkku1@gmail.com> hallussa.

114 Tauno Nummelinin ... 5.8.1973. Tekijän hallussa.

115 K. W. Huhtalan avauspuhe VPK:n vuosijuhlassa 26.8.1900. UkoA; UK 4/1978 (Jaakko Lehtimäki).

116 Innamaa 1968, 526; Korjus 2014, 299.

117 Koivuniemi 2006 b, 308.

118 K.W. Huhtalan avauspuhe ... 26.8.1900. UkoA; Palokuntako tarpeeton? (liite 1). KJA.

119 Alapuro – Stenius 1989, 31–32.

120 K. W. Huhtalan puhe uuden talon vihkimäjuhlassa 14.8.1910. KJA.

ja yhtenäisyyden merkitys kansakunnalle.¹²¹ Viimeksi mainittu ei koskenut ainoastaan VPK-toimintaa, vaan sama aihe kuului Huhtalan kestoosuuskunnalle monissa muissakin yhteyksissä.¹²²

Päällikölle palokunnasta tuli paras paikallinen apu ja tuki hänen omien katsomustensa ajamiseen, olihan sen tärkeimmät johtopaikat miehitetty päällikön oman taustayhteisön edustajilla eli Kaasmarkun talollisilla. Vaikka K. W. Huhtala alusta pitäen korosti VPK:n puolueettomuutta, hän lukuisissa juhla- ynnä muissa puheissaan toi mieluummin esille juuri niitä arvoja ja näkemyksiä, joita hän itsekin kannatti, esimerkiksi vaikkapa VPK:n talon vihkiäispuhe elokuussa 1910. Tässä mielessä palokunnasta muodostui peitellysti myös poliittinen järjestö, kaikesta epäpoliittisuuden vakuuttelusta huolimatta.¹²³ Kesällä 1909 päällikkö lähes sanataksin toisti VPK:n vuosijuhlassa samoja, kansan yhtenäisyyteen tähdänneitä teemoja kuin tätä ennen Suomalaisen puolueen juhlassa, mainitsematta tietenkään sanaakaan puheensa yhteydestä puoluepolitiikkaan. Molemmissa tilaisuuksissa hän korosti yhteen hiileen puhaltamisen tärkeyttä, kehottaen VPK:n juhlassa osanottajia katkaisemaan kaikki ”eripuraisuuden oksat”, puolueväkeä taas odottamaan ”riemuisalla mielellä sitä ihanaa kansallisen eheyden aikaa, jolloinka rikas ja köyhä, mies ja nainen, nuori ja vanha tuntee olevansa ei ainoastaan itseään, vaan myöskin kansakuntaa varten”.¹²⁴

VPK:n päällikköä työllistivät myös erilaiset edustustehtävät, joissa hän tapasi muita palokuntalaisia ja otti kantaa alan ajankohtaisiin kysymyksiin. Helsingin VPK:n aloitteesta oli järjestetty ensimmäinen yleinen palokuntalaiskokous elokuussa 1889, ja sen jälkeen vastaavia tilaisuuksia oli pidetty tavallisesti joka kolmas vuosi eri puolilla maata.¹²⁵ Kahdeksannen kokouksen osanottajat saapuivat kesällä 1913 Poriin, ja täällä K. W. Huhtala käytti puheenvuoron niiden kustannusten korvaamisesta, joita aiheutui vartiopalveluksesta maaseudulla tulipalojen jälkeen. Hänen mielestään aniharva ryhtyi puuhaan ilmaiseksi, eikä palkanmaksua voinut sälyttää paikallisten, niukoissa varoissa toimivien palokuntien tehtäväksi, ei myöskään naapurien saati vahinkoa kärsineen velvollisuudeksi. Ainoat mahdolliset järjestöt, joille asia Huhtalan mielestä luontevasti kuului, olivat paloapuyhdistykset ja palovakuutusyhtiöt. Kannanottoaan, joka herätti salissa sekä myönteisiä että kielteisiä kommentteja, hän perusteli seuraavasti:

Näillä (yhdistyksillä ja yhtiöillä) juuri ensikädessä on etua ei ainoastaan tulipalojen pikaisesta sammuttamisesta, vaan myöskin siitä, ettei tuli pääse uudestaan syttymään, jolloin vahingonkorvaukset vain yhä suurenisivat. Sitäpaitsi olisivat palotarkastusta toimittavat arviomiehet tilaisuudessa itse paikalla tarkastamaan esitetyn laskun oikeellisuuden, sekä näkemänsä ja kuulemansa perusteella karsimaan siitä kaiken, jonka huomaisivat liialliseksi. Kun lasku suoritettaisiin vasta arviomiesten allekirjoittamana, niin tulisi tarpeettomien tai muuten epäiltävien laskujen suoritus täten estetyksi.¹²⁶

Vuosijuhlat kuuluivat alusta pitäen Kaasmarkun VPK:n toimintamuotoihin. Niiden rakenne toistui jokseenkin samanlaisena kesästä toiseen katselmuksineen, marsseineen ja päiväjuhlaineen. Erityistä hohtoa juhlille antoi vuonna 1903 perustettu torvisoittokunta, jonka repertuaarin kuului niin maallisiin kuin hengellisiin tilaisuuksiin tarkoitettua musiikkia. Vetäjäksi saatiin samana vuonna Kaasmarkkuun opettajaksi tullut ja Sortavalan seminaarista vuosisadan vaiheessa valmistunut Juho (Jonne) Suonio – aikaisemmin Henriksson (1878–1959) – joka tunnettiin lahjakkaana musiikkimiehenä.¹²⁷ Vaikkei K. W. Huhtala itse soittanut, hän saattoi muokata soittokunnan ohjelmistoa tietyn suuntaiseksi, omia makutottumuksiaan vastaavaksi ja puheenvuorojaan täydentäväksi. On myös muistettava, että päällikköä viehätti erilaisten paraatien ja muiden juhllisuuksien suunnittelu sekä univormujen ja

121 Jorma Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 20.2.1926 ja Hilikka Huhtalan kirje Jorma Huhtalalle 2.1.1930. KJA; SK 17.8.1925 ja 7.8.1928.

122 K. W. Huhtalan puhe Ulvilan nuorisoseuran iltamissa 12.3.1913. KJA.

123 K. W. Huhtalan puhe ... 14.8.1910. KJA.

124 K. W. Huhtalan puhe VPK:n vuosijuhlassa v. 1909. UkoA; K. W. Huhtalan puhe Kaasmarkussa 24.2.1909. KJA.

125 Nuorteva 1980, 307–309.

126 Nuorteva 1980, 408 ja 418–419.

127 Härkönen 1940, 633; Innamaa 1968, 287; SK 16.1.1948.

arvomerkkien parissa puuhailu, mikä osaltaan viesti hänen mieltymyksestään sotilaselämään. Niinpä puhallinmusiikki ja VPK:n hulmuavat liput, värikkäät kulkueet sekä Huhtalan intoa puhkuneet puheet loivat tilaisuuksiin tunnelmaa, joka tempaisi mukaansa ja puuttui lähiseudun muista kylistä.¹²⁸ Elokuussa 1900 päällikkö kuvaili alkuaikojen ilmapiiriä Kaasmarkussa tähän tapaan:

Päätään nyökkää tutulle tuttu,
kansan suustapa sanaset soi,
kaikkial´ on käymässä vilkas juttu,
siellä vaikka tiimoja seistä voi.¹²⁹

Vuosijuhlien vetonauloina toimivat erityiset palokuntapuvut, jotka otettiin käyttöön heti ensimmäisen toimintavuoden aikana. Niistä tuli vuosien myötä Kaasmarkussa eräänlainen VPK-aatteen näkyvä tunnus, jonka käyttöön kiinnitettiin suurta huomiota. Kyseessä oli yleisväriltään valkoinen yhdistelmäpuku saappaaneen ja suorine housuineen (kuva 5). Vastaavat asut kaikkialla maassa oli tarkoitettu paraatien ohella sammutustehtäviin ja paloharjoituksiin, mutta Kaasmarkussa ne säästettiin yksinomaan kesäistä juhlakatselmusta varten.¹³⁰ Sama käytäntö jatkui vielä itsenäisyyden ajalla, jolloin monet muut palokunnat viimeistään siirtyivät tummiin pukuihin. Valkeaan väriin pitäytymisessä tunnistaa K. W. Huhtalan ja hänen kanssaan samoin ajatelleen päällystön vaikutusta, mihin seikkaan palataan lähemmin VPK:n roolia 1920-luvulla koskevassa katsauksessa. Tässä yhteydessä riittänee toteamus, että valkoisten pukujen tallettaminen pelkästään paraatikäyttöön oli sikäli ymmärrettävää, että harjoitukset ajan mittaan saivat Kaasmarkussa marginaalisen luonteen. Vuosijuhlien merkitys sen sijaan korostui, ja huomiota herättänyt, selvästi arkipäiväisestä erottunut vaatetus teki yhdessäolosta entistä näyttävämpää ja odotetumpaa.

Kaasmarkun valkoisten juhla-asujen esikuvina on pidetty virheellisesti Porin VPK:n univormuja. Todellisuudessa kyse oli laajemmasta ilmiöstä, sillä valkoinen oli tuohon aikaan yleinen palokuntapuvun väri, jota käyttivät monet muutkin kuin porilaiset. Tietyt yksityiskohdat kyllä viittasivat Porin suuntaan, mutta esimerkiksi takin helma jäi Kaasmarkussa huomattavasti lyhyemmäksi kuin porilaisilla. Lisäksi Porissa varusteisiin kuulunut kypärä – verrattain varma palokuntalaisen tunnus – sivuutettiin Kaasmarkussa, ja sen tilalle valittiin ”valkoinen, leveäpohjainen pystylippalakki” eli armeijassa koppalakin nimellä tunnettu päähine.¹³¹ Itse asiassa kaasmarkkulaisten puvuista oli vaikea löytää yhtymäkohtia tulentorjuntaan, olkoonkin että valkoinen väri oli palokuntien yleisesti käyttämä. Huomattavasti enemmän asu muistutti venäläisten upseerien kesäpukuja, joita nähtiin paraatikäytössä myös silloisen keisarin yllä (kuva 6). Koska päällikön sana luonnollisesti painoi eniten univormun suunnittelussa, vaateparren mallia voi pitää lähtökohtaisesti K. W. Huhtalan ideana. Ratkaisu ei tosin ollut ainoa lajissaan, sillä vastaavaan kokonaisuuteen päätyivät esimerkiksi Kosken sekä Idänpään ja ympäristön vapaaehtoiset palokunnat Hämeen läänissä. Mutta täysin sopusoinnussa pukimet oli-

Kuva 5: K. W. Huhtala ja Ulvilan palopäällikkö Frans Nieminen vastaanottavat palokuntalaisten ohimarssin 1930-luvulla. Huhtalan yllä Kaasmarkun VPK:n paraatipuku, johon kuuluivat valkoinen lakki ja takki sekä suorat housut ja saappaat. Ulvilan kotiseutuyhdistyksen kokoelmat.

128 Hilka Leinon haastattelu 15.7.1996.

129 K. W. Huhtalan avauspuhe ... 26.8.1900. UkoA.

130 Suomen ... Keskushallitus 1938, 144; Tauno Nummelinin ... 5.8.1973. Tekijän hallussa; SK 11.6.1955.

131 KVPK:n ohjesäännöt ptk:n liitteenä 22.5.1910. KVPKA; SK 11.8.1968. Vrt. Aitto-oja – Sivula 2013, 46 ja 50.

Kuva 6. Tsaari Nikolai II tarkastaa laivaston kunniakomppaniaa kesällä 1914 Pietarissa. Venäläisupseerien valkoinen univormu, johon tsaari on pukeutunut, toimi esikuvana Kaasmarkun VPK:n paraatipuvuille. Museoviraston kokoelmat.

vat sen yleisen ihailun kanssa, jota kansan syvät rivit kohditsivat keisarikulttiin Suomessa autonomian aikana.¹³²

Venäläisvihan ilmentymiä tutkineen Outi Karemaan mukaan kuva venäläisistä muuttui syvällisemmin vasta vuosina 1917–1918, ja siihen asti se säilyi periaatteessa myönteisenä yhtä hyvin sivistyneistön kuin alempien kansankerroksien keskuudessa. Siksi K. W. Huhtalan väitetty ominaisuus, mitä suvun keskuudessa on pidetty pikkuhiljaa syntyneenä, että hän olisi tuntenut vastenmielisyyttä ”kaikkea venäläistä kohtaan”, perustunee jälkikäteen tehtyihin, anakronistisiin johtopäätöksiin.¹³³ VPK:n ensi aikoina eli vuosisadan vaihteen molemmin puolin mitään sen suuntaista ei voi havaita, eikä yleensä ollenkaan ennen vuotta 1917. Kesällä 1916 Huhtalan perheessä jopa opiskeltiin venäjän kieltä, ja ”oppimestarina” toimi Fogin -niminen mies, joka ilmeisesti oleskeli kylässä sotatarviketilauksien takia. Hän lienee kuulunut niihin venäläisiin, jotka suorittivat laaduntarkkailua verkatettaessa, sillä yritys valmisti maailmansodan aikana kangasta Venäjän armeijalle niin huomattavat määrät, että väki tehtaassa työskenteli kahdessa vuorossa¹³⁴. Huhtala itse ei tosin osallistunut Foginin ”kielikylpyihin”, mutta hänen kouluikäinen poikansa sai monta tuntia opetusta siitä, kuinka venäjää luettiin oikealla äänenpainolla ja miten esiinnyttiin

kohteliaasti ja sivistyneesti emämaan kielellä. Isän arvion mukaan opetus meni hyvin perille, mitä auttoivat pojan yhteiset pyöräilyretket opettajan kanssa.¹³⁵

Mieltymys venäläistyyppeihin univormuihin, joiden ilmeisiä variantteja olivat VPK:n paraatipuvut Kaasmarkussa, kertoi ellei nyt ihastuksesta niin ainakin lojaalisuuden osoituksesta idän suuntaan. Tätä on pidettävä loogisena jatkumona sille, että K. W. Huhtala vanhasuomalaisessa hengessä tuomitsi Voimaliiton, jonka jäsenet perinteisesti on nähty Venäjää vastaan suuntautuneina vapaustaistelijoina. Todellisuudessa talvella 1906 perustettu ja sotilaallisesti organisoitu liitto lienee tähdännyt pikemmin yhteiskuntarauhan ylläpitämiseen, ja vasta itsenäisyyden ajalla yleistyi sellainen tulkinta, että tavoitteisiin olisi kuulunut Suomen vapautuminen Venäjän otteesta. Myöhemmän näkemyksen kannattajiin kuului esimerkiksi Lauri Iivari (L. I.) Kaukamaa, jonka mukaan Voimaliitto kannusti määrätietoisesti suomalaisia ”ottamaan asiansa omiin käsiinsä” eli itsenäisyyteen¹³⁶. Joka tapauksessa ”voimalaisten” puuhailu päättyi lyhyeen kuin kanan lento. Viranomaiset saivat vihiä järjestön toiminnasta, liitto joutui syytettyjen penkille ja seurauksena oli lakkautuspäätös syksyllä 1906.¹³⁷ Runouden keinoin Huhtala ivaili Voimaliiton kannattajia tähän tapaan:

Jotka Voima-liittoja puuhailevat
 Tai salaa toisia surmailevat
 Perustaen ”Karjalan mahdin”
 Niin toiseksipa toimet muuttuu
 Kun kansa vihdoon näihin puuttuu
 Ja asettaa oman vahdin.¹³⁸

132 Nuorteva 1980, 276–277 ja 300–301; Pietiäinen 2023, 47.
 133 Jaakola 2016, 14; Karemaa 1998, 27 ja 30–31; SK 4.2.2017.
 134 K. W. Huhtalan kortti Anna Huhtalalle 8.3.1915. KJA.
 135 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 20.7.1916. KJA; SK 21.7.1961.
 136 Kaukamaa 1933, 26.
 137 Mattila 2001, 34; Virrankoski 2001 b, 599.
 138 K. W. Huhtalan runon ”Jotka suurta suuta soittavat ...” 3. säkeistö. KJA.

Itsenäisyyden ajalla vanha emämaa näyttäytyi uudessa valossa, joka oli K. W. Huhtalalle kaikkea muuta kuin tervetullut, mutta tällöin on tehtävä se täsmennys, että ensi kädessä kyse oli torjuvasta suhtautumisesta bolševismiin ja vallankumoukseen, jotka nousivat mahtitekijöiksi idän suunnalla. Näitä kohtaan tuntemansa antipatian VPK:n päällikkö sitten yhdisti Venäjään ja venäläisyyteen, niin kuin jokseenkin yleisesti tapahtui valkoisessa Suomessa. Autonomian ajalla kyseessä oli keisarillinen imperiumi, yhteiskunnallisesti ja rakenteeltaan täysin toisentyyppinen valtio, jonka suuntaan vanhasuomalaiset aluksi noudattelivat Y. S. Yrjö-Koskisen viitoittamaa maltillista ja sovittelevaa politiikkaa. Jos ajattelee vaikkapa keisarikunnan edustajiin kohdistuneita murhia ja suomalaisten muuta väkivaltaa venäläistä esivaltaa kohtaan, niin suomalainen puolue tuomitsi sellaiset teot järjestään, vieläpä selvemmin kuin yksikään toinen poliittinen järjestö suuriruhtinaskunnassa.¹³⁹ Huhtala nousi vähitellen vanhasuomalaisten vaikuttajien eturiviin Ulvilassa, missä perinteinen suuntaus sai jalansijaa niin kuin maaseutukunnissa yleensä. Näyttäisi selvältä, että päällikkö nimenomaan kannatti eikä vastustanut idänkysymyksessä viiteryhmänsä mukautuvaa linjaa.¹⁴⁰

2.5. Kaasmarkusta Raumalle ja takaisin

J. I. Suojasen jälkeen Huhtalan perintötilan vuokraajina jatkoivat ensin Juho Kulki, joka muutti Huhtalasta isännäksi Kaasmarkun Äijälään vuonna 1883, ja sittemmin Juho Berg. Avioliittonsa solmimisen yhteydessä (1890) perintötilan saivat omistukseensa Hilma ja Vihtori Kleemola, jotka viljelivät sitä vuosisadan vaihteeseen asti.¹⁴¹ Suurehkot velat, joita isännän oli maksettava Kullaan Paluksen mahtimiehelle, talollinen Viktor (Vihtori) Närvälle (1872–1954), olivat todennäköisenä syynä siihen, että moneen kertaan suvulta toiselle siirtynyt tila oli jälleen pantava myyntiin. Lisäksi Kleemoloiden ratkaisuun ehkä vaikuttivat pienten lasten kuolemantapaukset, joiden sarja oli alkanut Huhtalassa jo edellisen sukupolven aikana. Ne olivat jatkuneet Hilman ja Vihtorin kaudella ja koetelleet pahoin perheen kestävyttä.¹⁴² Emännän veli K. W. Huhtala ei nähnyt estettä myynnille, sillä hän oli valinnut 1800-luvun lopulla aivan uuden ammatin, joka ei liittynyt hänen aikaisempaan suuntautumiseensa millään tavalla, mutta johon siirtymistä nousu Kaasmarkun VPK:n päälliköksi (1898) oli ehkä ennakoitunut.

K. W. Huhtalan uusi avaus oli edellyttänyt koulun penkille palaamista. Hän oli hakeutunut 25-vuotiaana Porin yksityiseen teollisuuskouluun, suorittanut siellä kaksivuotisen rakennusosaston oppijakson vuosina 1899–1901 ja valmistunut sitten rakennusmestariksi.¹⁴³ Kyseessä oli siis jo toinen ammatillinen opinkäynti kansakoulun jälkeen. Työpaikan etsintä tuli ajankohtaiseksi valmistumisen jälkeen ja ohjasi Huhtalan Rauman kaupungin palvelukseen. Hän aloitti siellä rakennusmestarina talvella 1903, mutta valinta oli varmistunut jo edellisellä syksynä, koska mestari loppuvuodesta 1902 etsi Raumalta asuntoa itselleen ja perheelleen.¹⁴⁴ Huoneisto, johon Huhtala paikallisen välittäjän avustuksella päätyi, kuului erälle kapteenille ja oli välittäjän mielestä edullinen sekä vuokransa puolesta että sijainniltaan, mutta ongelmana olivat puheliaan kapteenin ”lörpötykset”, joita kukaan ei jaksanut kuunnella. Rouva kuitenkin ehti hätään ja vakuutti, että joulun jälkeen ”kapteni paranta tapansa”, mihin lupaukseen luottaen Huhtalan varmistui huoneiston sopivuudesta ja hyväksyi tarjouksen.¹⁴⁵

139 Leino-Kaukiainen – Uino 1994, 14; Uola 1998, 86.

140 K. W. Huhtalan puhe valitsijayhdistyksen perustajille 16.12. 1909. KJA.

141 Henkikirjat ... 1882–1901. Konzept mantals längd ... UKH Bac17. KAT; Asiakirjoja isojoon järjestelystä ... v.1896-1902, 2. §. MLA.

142 Vihtori Kleemolan kirje K. W. Huhtalalle 25.3.1903. KJA; Innaamaa 1968, 147. Hilma ja Vihtori Kleemolan seitsemästä lapsesta ainoastaan kaksi eli aikuisikänsä asti ja viisi muuta kuolivat aivan nuorina. Korkea lapsikuolleisuus oli synkistänyt elämää Huhtalan tilalla jo Hilman vanhempien aikana. Ks. tarkemmin Sukututkimusta ... 25.3.1963. UkiA.

143 Eduskunnan keskuskanslia 1931, 29; Heikkilä 1955, 57; SK 21.2.1941.

144 Heikkilä 1955, 57; Siunala 2000, 241. Ajankohtana, jolloin K.W. Huhtala aloitti rakennusmestarina Raumalla, mainitaan vuodet 1902 (Heikkilä) ja 1903 (Siunala). Jälkimmäistä on pidettävä oikeampana, koska Ulvilan srk:n sukututkimuksen mukaan Huhtalan perhe asui Ulvilassa vielä v. 1902 ja muutti Raumalle vasta 21.2.1903. Sukututkimusta ... 25.3.1963. UkiA.

145 W. Wahlbergin kirjeet K. W. Huhtalalle 10.12.1902, 15.12.1902 ja 26.12.1902. KJA.

Rakennusmestarin tehtävien ohella K. W. Huhtala toimi taloudenhoitajana, eläinvakuutusyhtiön asiamiehenä ja eläinväliskärinä Raumalla. Poliittisiin ja sotilaselämän harrastuksiin, jotka tulivat näkyvästi kuvaan mukaan myöhemmin, hänen aikansa ei Rauman vuosina riittänyt, tai ainakaan niistä ei ole säilynyt mitään viitteitä lähteissä. Kotieläinten lääkehoitoon Huhtala lienee ”pätevöitynyt” jossain vaiheessa aikaisemmin, koska vakuutusyhtiö, joka kirjeitse otti yhteyttä rakennusmestariin, käytti eläinväliskäri-nimikettä hänen tittelinään. Kyseisen yhtiön perustamispäätös oli tehty Helsingissä syksyllä 1895, ja seuraavana vuonna se oli aloittanut koko maata käsittävän toimintansa hevosten, nautaeläimien ja sikojen vakuuttamiseksi. Vaikka yhtiö pyrki siihen, että kaikki asiamiehet olisivat eläinlääkäreitä, se käytännön syistä otti palvelukseensa myös ”henkilöitä, joilla on tällaiseen toimeen tarvittavat ominaisuudet, ja jotka paikkakunnallaan nauttivat yleistä luottamusta”.¹⁴⁶ Huhtala kaikesta päättäen täytti kriteerit, koska vakuutusyhtiö joulukuussa 1904 oli kääntynyt hänen puoleensa ja pyytänyt asiamiehekseen Raumalle. Uuteen tehtäväkenttään kuului asiakkaiden hankkiminen yhtiölle, vakuutettavien eläinten tarkastus ja näiden vakuutusarvon määrittely sekä sen seikan arvioiminen, ”onko vahingoittuneita tai sairastuneita eläimiä hoidettu oikealla ja tyydyttävällä tavalla”.¹⁴⁷

Kaasmarkussa Huhtalan perintötilalle löytyi ostaja myyjien suvun ulkopuolelta, nimittäin talollinen Frans Viktor (Vihtori) Aarikka (1870–1954) sekä hänen puolisonsa Hilma Sofia Aarikka (1876–1945). Kaupakirja allekirjoitettiin talvella 1903, minkä jälkeen Aarikat ja Kleemolat jakoivat samat huonetilat Huhtalan päärakennuksessa.¹⁴⁸ Vihtori Kleemolan yllättävä kuolema kesällä 1903 muutti suunnitelmia siten, että erästä lähellä verkatehdasta sijainneesta asunnosta, jota Kleemolan perhe oli kaavailut tilapäiseen käyttöön, tuli pysyvä koti Hilmalle ja hänen kahdelle alaikäiselle pojalleen. Myöhemmin heille teki seuraa poikien isoäiti Miina Suojanen (Huhtala), joka ei viihtynyt saman katon alla Aarikan väen kanssa¹⁴⁹. Kohdalon ivaa oli, että K. W. Huhtala joutui myöhemmin voimaton katselemaan, kun Vihtori Aarikka ensin vuokrasi ja lopulta myi työväenyhdistykselle tontin Huhtalan lähinaapurista eli miltei hänen synnyinkotinsa ikkunan alta. Rakennusmestari ja monet Kaasmarkun talolliset karttoivat tästä syystä Aarikkaa pitkät ajat.¹⁵⁰

K. W. Huhtalan kireyteen vaikuttivat osaltaan ne riidat ja epäselvyydet, jotka leimasivat Aarikan väen sekä Kleemoloiden suhteita alusta pitäen. Muste oli tuskin ehtinyt kauppakirjassa kuivua, kun Aarikan Vihtori eräänä päivänä muutaman punssin jälkeen hyppi tasajalkaa Kleemolan Vihtorin edessä, uhkasi toimittaa tämän linnaan ja karjui olevansa Nakkilan poika. Syynä olivat maatilan eloseipäät, joita myyjä oli kieltäytynyt luovuttamasta ostajalle kaupan mukana. Seuraavana aamuna Aarikka tosin pyyteli anteeksi kiivastumisestaan, mutta toisen Vihtorin kuoleman jälkeen kiistat jatkuivat, nyt leskeksi jääneen Hilma Kleemolan kanssa.¹⁵¹ Kyse oli silloin lähinnä välisuorituksista, joita vuosina 1896–1902 Kaasmarkussa toimitetun isojaonjärjestelyn perusteella oli määrätty Huhtalan tilalle. Aarikka oli nostanut rahat itselleen, mutta leski katsoi niiden kuuluvan hänelle, koska hän miesvainajansa ja veljensä kanssa omisti tilan silloin, kun jakotoimituksia suoritettiin ja tiluksia pyykitettiin. Huhtala luonnollisesti tuki kiistassa sisartaan, joka haki siihen ratkaisua aina lakituvasta asti.¹⁵²

Tapahtumien kulkuun vaikutti edelleen avioliitto, jonka K. W. Huhtala solmi Anna Jaakolan kanssa rakennusmestarin paperit saatuaan (1902). Taustalla muhi jo kansakoulun penkillä alkanut ystävyys, mutta alttarilla käyntiin pariskuntaa kiirehtivät perin inhimilliset syyt, sillä heidän ensimmäinen lapsensa syntyi vain kaksi ja puoli kuukautta häiden jälkeen. Esikoinen näki päivänvalon Ulvilassa 1. tammikuuta 1903 eli

146 Suomen eläinvak.yhtiön kirje K. W. Huhtalalle 1.12.1904. KJA; Hellens 1946, 8–10 ja 18; Siunala 2000, 241.

147 Suomen eläinvak.yhtiön kirje K. W. Huhtalalle 22.12.1904. KJA; Hellens 1946, 17.

148 Vihtori Kleemolan kirje K. W. Huhtalalle 25.3.1903. KJA; Huhtalan tilan kpakirja 19.1.1903. MPA. Ote tekijän hallussa.

149 Maija-Liisa Palosen haastattelu 28.12.1993 ja Antero Äijälän haastattelu 31.8.1988.

150 Innamaa 1968, 281; KTy, 4. Tekijän hallussa.

151 Vihtori Kleemolan kirje K. W. Huhtalalle 25.3.1903. KJA; Hilka Leinon haastattelu 28.9.1993.

152 Ulvilan KO:n ptk. talvikäräjillä 9.2.1906. MPA; K. Fr. Nyströmin kirje K. W. Huhtalalle 2.11.1903. KJA.

hieman ennen Raumalle muuttoa ja sai etunimikseen Vilho Olavi (1903–1977).¹⁵³ Viranhoidosta Raumalla muodostui kuitenkin ongelma Anna Huhtalalle, sillä jokapäiväinen elämä länsirannikon pikkukaupungissa, sen outo murre ja vieraat ihmiset olivat jotakin aivan muuta kuin tutut kuviot Kaasmarkussa. Mereltä puhaltautunut kylmä tuulikin sai Annan hytisemään vilusta, vaikka välittäjä asuntoa Huhtalalle tarjotessaan oli kiinnittänyt huomiota myös kohteen suojaisuuteen¹⁵⁴. Kallea uudet olosuhteet eivät haitanneet, sillä mies oli pidetty ja viihtyi mainiosti toimeensa, mutta nuorikkoa vanha kotikylä Ulvilassa veti jatkuvasti puoleensa. Lopulta rakennusmestarin oli suostuttava siihen – tosin kaiketi vastentahtoisesti – että perheestä tulisi paluumuuttajia ja puoliset ryhtyisivät harjoittamaan kyläkauppaa Kaasmarkussa.¹⁵⁵

Samoihin aikoihin kauppias Oskari Stenroos oli sairastunut vaikeasti Kaasmarkussa. Hän valitteli kirjeessään K. W. Huhtalalle, ettei voinut juuri lainkaan ajaa hevosella ja rattailla, ”kuin sattuu kovin sisäältä”. Kauppiaan puoliso taas kärsi oireista jaloissa ja käsissä. Siksi Stenroos ”hyvällä halulla” tarjosi puotiaan Huhtalalle, joka aikaisemmin oli tiedustellut asiaa Kaasmarkusta. Kauppias oli niin tohkeissaan, että lupasi kaiken varastoineen päivineen joko välittömästi taikka tulevan vuoden (1905) alusta. Myyntivalttinaan Stenroos viittasi tuottoisaan verkatehtaaseen, ja Huhtalan hän näki sopivana kauppiana siksi, että tämä ennestään tunnettiin hyvin seudulla. Ilmeisesti osapuolet pääsivät yhteisymmärrykseen hinnasta ja muista ehdoista, koska kyläkauppa vaihtoi omistajaa ja Huhtalat palasivat joulun alla 1904 takaisin synnyinkyläänsä.¹⁵⁶ Täällä Huhtaloita kohtasi yllätys, jota uusi kauppias ei toivonut näkevänsä. Työväestö Kaasmarkussa ja Suolistolla oli alkanut järjestäytyä ja edennyt hankkeissaan niin ripeästi, että Huhtalan hellimän VPK:n rinnalle oli nousemassa vakavasti otettava kilpailija. Toimintansa uusi järjestö, joka sai nimekseen Kaasmarkun työväenyhdistys, aloitti joko vuoden 1905 kuluessa tai todennäköisemmin – kuten suurempi Harjunpään-Sunniemen sisaryhdistys Ulvilassa – heti vuoden 1906 alussa.¹⁵⁷

153 Lipponen 1997, 128–129. Vilho Olavi Huhtala kirjoitti ylioppilaaksi Porin lyseosta v. 1921, kävi Kadettikoulun 1922–1924 ja Sotakorkeakoulun 1929–1931. Sen jälkeen hän palveli toimistoupseerina yleisesikunnan ulkomaanosastolla ja v:sta 1937 lähtien Helsingin teollisuuspiirin päällikkönä talvisodan loppuvaiheisiin asti, jolloin hän toimi patteriston komentajana. Jatkosodan taisteluihin Huhtala osallistui rykmenttiupseerina, tykistökommentajana ja tykistörykmentin komentajana. Sotien jälkeen palvelus jatkui liikekannallepanotoimiston ja operatiivisen osaston päällikkönä, mutta sen katkaisi pidätys ns. asekatkentuotun yhteydessä v. 1946. Vapauduttuaan Huhtala toimi puolustuslaitoksen tutkimuskeskuksen johtajana sekä pääesikunnan viestipäällikkönä ja viestitarkastajana. Kenraaliluutnantiksi hänet ylennettiin v. 1961. Sotilasuransa aikana Huhtala suoritti myös diplomi-insinöörin tutkinnon sekä toimi pitkään mm. Kadettikunnan ja Upseeriliiton luottamustehtävissä. Ibid.

154 W. Wahlbergin kirje K. W. Huhtalalle 15.12.1902. KJA. Jaakolan sukunimi pohjautuu tässä tapauksessa samannimiseen kantatilaan Ulvilan Kaasmarkussa. Nimi esiintyy lähteissä joko Jaakolana tai Jaakkolana, vanhimmissa ruotsinkielisissä asiakirjoissa toisinaan myös Jacola -muodossa. Lähteistä riippumatta tässä tutkimuksessa käytetään vain yhtä, Jaakola-muotoa sekä kyseisen suvun että tilan nimenä Kaasmarkussa.

155 Jaakola 2016, 18; US 10.6.1996.

156 Suomen eläinvalvontayhtiön kirje K. W. Huhtalalle 22.12.1904. KJA; Oskari Stenroosin kirje K. W. Huhtalalle 26.10. 1904. KJA.

157 Innamaa 1968, 280; Korjus 2014, 307; UK 2/1967. Työväenyhdistyksen historiikin mukaan Kaasmarkun ty:n ”syntysanat lausuttiin” vasta kesällä 1906. Ajoitus ei voine pitää paikkaansa, koska yhdistyksellä oli jo silloin säännöt, jotka oli vahvistettu saman vuoden helmikuussa. Innamaa 1968, 280; KTy, 2. Tekijän hallussa.

3. KOTISEUTUNSA VARHAINEN VAIKUTTAJA

3.1. Työväenliike tuo uusia haasteita

Työväenyhdistysten perustaminen pääsi Ulvilan seudulla vauhtiin vuoden 1905 suurlakon pyörteisissä. Valtakunnallinen työnseisaus puhkesi Venäjän-Japanin sodan (1904–1905) seurauksena, kesti viikon verran ja levisi Suomeen vasta sen jälkeen, kun se Venäjällä oli jo päättynyt. Alkuvaiheessa lakko oli Suomessa selvästi kansallinen, mutta pian mukaan tuli myös yhteiskunnallisia päämääriä ja vallankumouksellisia muotoja. Loppuvaiheessa osapuolet olivat yksimielisiä siitä, että säätyedustuslaitos oli poistettava Suomesta ja uusi parlamentti valittava yleisellä sekä yhtäläisellä äänioikeudella, mikä uudistus sitten toteutui keväällä 1906.¹ Suomen osalta lakko myös lopetti keisarikunnan yhtenäistämiseen tähdänneen politiikan. Se oli käynnistynyt Venäjän keisarin vuonna 1899 antamalla helmikuun manifestilla ja hiertänyt siinä määrin emämaan ja suuriruhtinaskunnan välejä, että kyseisestä ajanjaksosta Suomessa (1899–1905) on käytetty ensimmäisen sortokauden eli routavuosien nimeä. Sen päätyttyä suomalaiset saivat tilaisuuden hengähtää hetkeksi, kun sortona koetut toimenpiteet venäläisten taholta keskeytyivät.²

Kaasmarkku-Suolistolla suurlakko muodosti taitekohdan, josta työväestön järjestötoiminnan voi katsoa varsinaisesti alkaneen. Se olikin valtakunnallisen työnseisauksen näkyvin aikaansaannos kyläyhteisössä, sillä informaatio suurlakosta jäi täällä niin olemattomaksi, että esimerkiksi verkatehdas jatkoi täydellä tehollaan koko sen viikon ajan, kun pyörät muualla maassa yleensä seisoivat.³ Paradoksaalista paikallisessa järjestäytymisessä oli, että keskeiset mallinsa ja esikuvansa työväki ammensi yhteisön ensimmäiseltä kansalaisjärjestöltä eli K. W. Huhtalan johtamalta vapaaehtoiselta palokunnalta, joka siten tuli antaneeksi sysäyksen sellaiseen joukkotoimintaan, mitä Huhtala kannattajakuntineen viimeksi olisi katsellut. Nimenomaan VPK tarjosi Kaasmarkussa ja Suolistolla tyypillisen esimerkin ”protopoliittisesta” yhteisöstä, jonka lippujen alle työväki etsiytyi, saadakseen siten ääntään kuuluviin ja voidakseen sitä tietä vaikuttaa itselleen tärkeisiin ratkaisuihin.⁴ Työväenyhdistys omaksui ikään kuin oppipojan roolin suhteessa vanhempaan järjestöön, ja tässä ominaisuudessa se nousi lopulta ”opettajansa” rinnalle, tähtämässään lisääntyvä kannatus sekä aatteellinen hegemonia Kaasmarkku-Suoliston kyläyhteisössä.

Merkittävä vaikutus Kaasmarkun työväenyhdistyksen syntyyn oli kahdella Porin esikaupunkialueella, Toejoella ja Uudellakoivistolla. Kyseiset taajamat sijaitsivat aivan kaupungin laitamilla, mutta siitä huolimatta ne vielä 1900-luvun alkupuolella kuuluivat kahteen kylään Ulvilassa, Toejoki Harjunpähän ja Uusikoivisto Koivistoon. Niiden asema Porin kaupunkiin työntyvänä Ulvilan ulokkeina näkyy kartassa 4 ruudutettuina alueina. Ehkä parhaiten yhteisöt tunnettiin tiheästä asutuksestaan, köyhyydestään ja siitä että työväenaate oli saanut niissä vahvan jalansijan. Molemmissa aate oli alkanut orastaa jo ennen suurlakon puhkeamista.⁵ Paikalliset työväenliikkeen aktiivit kiertelivät ahkerasti Porin ympäristössä ja ulottivat matkojaan myös Kaasmarkkuun ja Suolistolle, vauhdittaen järjestäytymistä sekä iskostaen mieliin oikeaa luokkataisteluhenkä. Myöhemmin Toejoki ja Uusikoivisto toimivat tiennäyttäjinä työväen järjestyskaar-

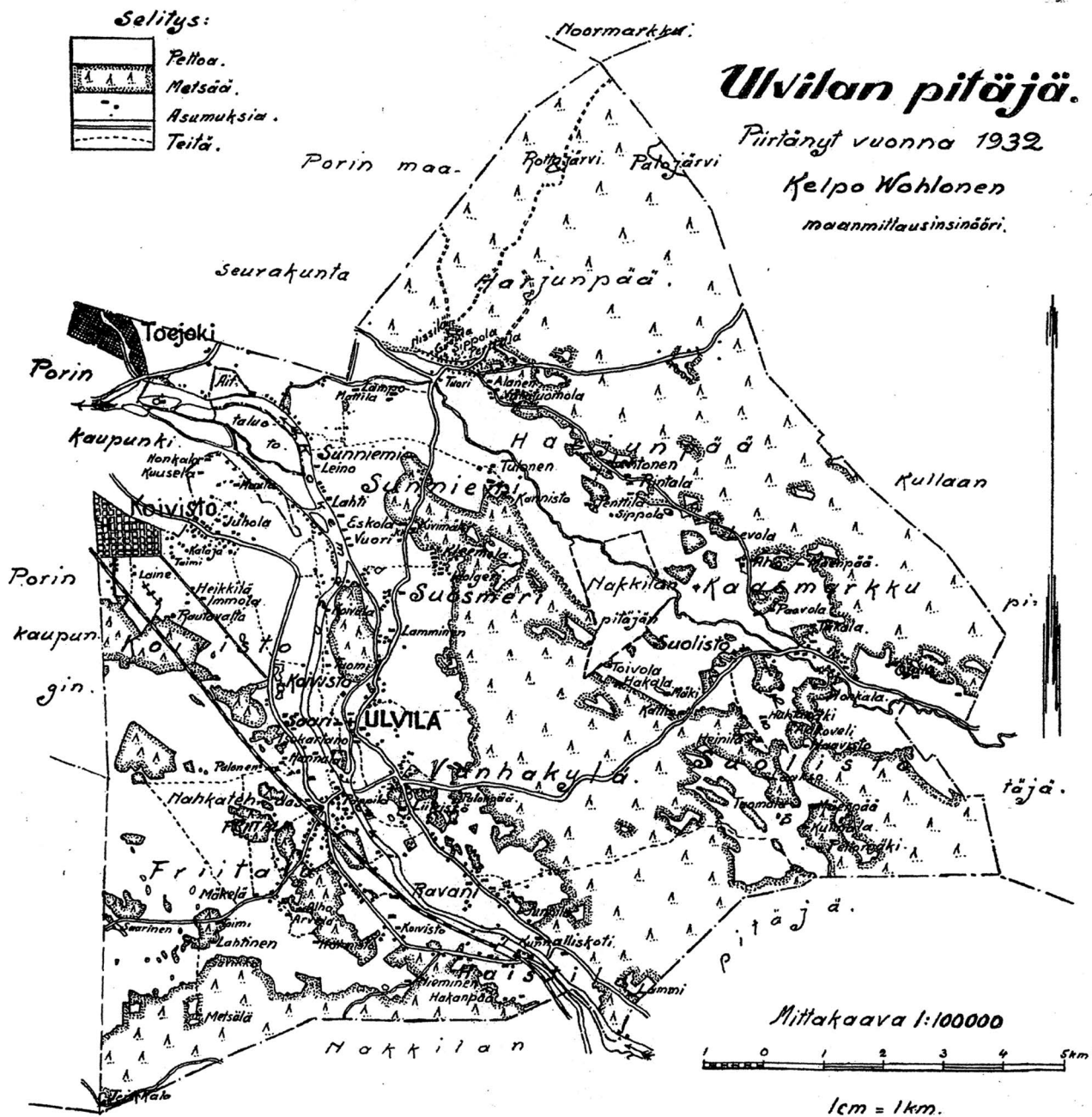
1 Jussila – Hentilä – Nevakivi 2009, 84–85; Honkanen 2000, 8.

2 Virrankoski 2001 b, 585 ja 595.

3 Innamaa 1968, 300.

4 Innamaa 1968, 279. Ulvilan ensimmäinen työväenyhdistys aloitti Porin haaraosastona v. 1903, mutta kyseisen yhdistyksen toiminta hiipui melko pian. Ennen suurlakkoa seudulle perustettiin kaksi työväenyhdistystä, joita on pidettävä ulvilalaisina, koska ne saivat alkunsa ja toimivat Porin esikaupunkialueilla, jotka kuuluivat siihen aikaan Ulvilaan. Honkanen 2000, 8.

5 Niemi 2018, 13; Honkanen 2000, 6–8. Toejoen ja Uudenkoiviston taajamat saivat lainsäädäntöön perustuneen taajaväkisen yhdyskunnan statuksen v. 1909. Koivuniemi 2006 d, 179.

Kartta 4: Toejoen ja Uudenkoiviston taajamat Uvilan pitäjässä. Hirsjärvi 1932, karttaliite.

tien perustamisessa, ja niiden esimerkkiä seurattiin pian laajalti lähiseudulla, Kaasmarkku-Suoliston yhteisö mukaan lukien.⁶

Kyläyhteisöä hallinneessa Kaasmarkussa työväestön enin osa sijoittui verkatehtaalte. Varsinkin ensimmäisinä vuosikymmeninä "fabriiki" veti puoleensa yhä enemmän tekstiilialalle antautuvia uusia tulokkaita, jotka edustivat sikäli uutta elämäntapaa vanhassa agraariyhteisössä, että elanto ansaittiin teollisuuden palveluksessa. Yhtiön johto kiinnitti ainakin jossain määrin huomiota väestönsä pysyvyyteen ja sosiaalisiin oloihin, järjestämällä esimerkiksi kirjaston ja lukusalin henkilökunnan vapaaseen käyttöön. Osa ylempiä toimihenkilöitä puolestaan perusti vuonna 1903 jousiorkesterin, joka viihdytti lähinnä yrityksen omaa väkeä, ja vuonna 1887 työntekijöille valmistui uusi, tilava asuinrakennus tulipalossa tuhoutuneen tilalle. Osa kankureista sijoittui sitten muualle kylään, ostamiinsa tai rakentamiinsa mökkeihin taikka vuok-

6 Innamaa 1968, 432; Kaukamaa 1933, 187; Honkanen 2000, 36.

Kuva 7. Suoliston kartanon työväkeä 1930-luvulla. Tekijän kokoelma.

ra-asuntoihin. Määrältään hyvänä kakkosena verkatehtaan työväestön jälkeen tulivat Kaasmarkun maatalojen torpparit, työmiehet ja palveluskunta sekä itselliset.⁷

Kyläyhteisön Suoliston puolen asukkaat, joista miltei kaikki lukeutuivat työväestöön, jäivät K. W. Huhtalalle käytännössä vieraiksi. Kylässä asui niin sanottuja muonamiehiä eli kartanossa työssä käyneitä tilattomia, jotka saivat osan palkastaan työnantajan tarjoamana ruokana, sekä heidän lisäksi palvelusväkeä, karjanhoitajia ja torppareita. Muistitiedon mukaan kartanon työmailla ahersi itsenäisyyden ajalla 15 vakinaista miestä ja navetassa kuusi naista, joita kutsuttiin karhuiksi (kuva 7). Apuna käytettiin runsaasti tilapäistä työvoimaa.⁸ Ennen itsenäistymistä lukumäärien täytyi olla huomattavasti suurempia, koska pelkästään irtisanottuun työväkeen kuului syksyllä 1917 ainakin yhdeksän ellei peräti 15 henkilöä.⁹ Väki vietti niukkaa elämäänsä miten parhaiten taisi ja yhteys työnantajaan, jota edusti Suoliston isännöitsijä eli tilanhoitaja, oli kaikesta päättäen etäinen sekä osapuolien välistä ”säätjeroa” korostava. Puuhaa riitti yllin kyllin. Valtavan työmaan tarjosi esimerkiksi kartanon lypsykarja, johon kuului 1920-luvulla toista sataa lehmää ja ”pikkukarja päälle”. Nautaeläimiä varten talouskeskukseen oli valmistunut vuonna 1892 suuri, Leineperin rautaruukin ”slagitiilistä” eli masuunikuonasta valetuista harkoista muurattu navettarakennus, joka myöhemmin sai yhteytensä kookkaan tallin. Käytössä oli myös oma viljankuivaamo ja pärehöylä, mutta maito kuljetettiin halki Kaasmarkun Leineperin meijeriin.¹⁰

Lähtökohtaisesti K. W. Huhtalalla ei ollut mitään työväen pyrkimyksiä vastaan. Hilikka Leinon käsityksen mukaan hänen isänsä oli hyvinkin sosiaalinen mieleltään, eikä erotellut ihmisiä näiden yhteiskunnallisen aseman perusteella.¹¹ Kun tutustuu Huhtalan puheisiin ja esitelmiin 1900-luvun alussa, esiin nousee sisäpoliittisten uudistusten kannattaja, joka lähestyy Suomalaisen puolueen linjaa professori, sittemmin

7 Innamaa 1968, 288, 526; Salminen 1995, 75.

8 UK 10/1984 (Hilma Keipilä); US 14.6.1990 (Kaarlo Talvinen).

9 Irtisanottujen määrissä esiintyy eroja lehtitiedoista riippuen. 27.9.1917 ilmestyneen *Sosialidemokraatin* mukaan Suoliston kartanossa erotettiin yhdeksän, Leineperissä viisi ja Jämsän kartanossa Kullaan Paluksella kaksi työntekijää 1.11.1917 alkaen. 3.11.1917 sama lehti totesi, että Suolistolta sai lähteä yhteensä 15 työntekijää, kun työsopimus päättyi 1.11.1917. Joka tapauksessa kaikki syksyllä 1917 lopputilin saaneet työskentelivät A. Ahlström Oy:n palveluksessa Kullaalla ja Ulvilassa. Ks. myös Honkanen 2000, 36 ja Mäki-Mikola 2018, 48.

10 Jutikkala – Nikander 1941, 546; UK 10/1984 (Hilma Keipilä).

11 Hilikka Leinon haastattelu 15.7.1996.

valtioneuvos Johan Richard (J. R.) Danielson-Kalmarin – aikaisemmin Danielson (1853–1933) – hengesä. Professoria pidettiin eräänä aikakautensa etevimmistä historiantutkijoista, ja hänet oli valittu Y. S. Yrjö-Koskisen kuoleman jälkeen (1903) Suomalaisen puolueen puheenjohtajaksi. Kahta vuotta aikaisemmin Danielson oli julkaissut mittavan ”Mihin suuntaan” -ohjelman, missä hän oli jatkanut edellisen puheenjohtajan viitoittamaa, sovinnollista linjaa Venäjän suuntaan sekä korostanut voimakkaasti sisä- ja sosiaalipoliittisten reformien tarpeellisuutta. Vaikka ohjelmaan sisältyi aikalaisten silmissä monissa kohdin radikaaleja elementtejä, se sai jalansijaa ja väritti vahvasti suomettarelaista puolue-elämää nimensä vuonna 1906 Danielson-Kalmariksi muuttaneen puheenjohtajan kaudella.¹²

K. W. Huhtalan kirjeenvaihdosta ja puheista ei ilmene, mikä oli hänen kantansa J. R. Danielsonin kohtua herättäneeseen ”Mihin suuntaan” -ohjelmaan. Mahdollisesti siitä ei tihkunut lähempiä tietoja Ulvilaan asti. Mutta itsenäisyyden ajalla hänen ja valtioneuvoksen aatemaailmat yhtyivät laittimmaista oikeistoa edustaneiden järjestöjen kannatuksessa. Autonomian ajan suvantokauteen verrattuna se merkitsi kummallekin jyrkkää poliittisen linjan suunnanmuutosta, mikä etenkin Danielson-Kalmarin osalta lähti orastavasti liikkeelle jo routavuosien ilmiöistä. Vielä radikaalimman käänteen molempien linjaan toivat vuodet 1917 ja 1918¹³. Yhteenvetona voisi todeta, että kyse oli ikään kuin kahdesta eri henkilöstä ennen kyseisiä, kansakuntaa repineitä vuosia sekä niiden jälkeen. Tähän muutosprosessiin ja sen taustoihin, joilla oli mullistava vaikutus Huhtalan tulevaisuuteen ja jopa hänen elämänsä ulkonaisiin puitteisiin, keskitytään jatkossa muita osa-alueita tarkemmin.

Vielä 1900-luvun alkuvuosina köyhemmästä kansanosasta huolehtiminen yhdisti K. W. Huhtalaa työväenliikkeeseen. Kuvaavaa oli, että hän antoi sosiaalidemokraateille tietyssä määrin tunnustusta siitä, että nämä saivat muutkin puolueet tarttumaan yhteiskunnallisiin epäkohtiin.¹⁴ Siinä mielessä Huhtalasta esitetty arvio, että hän kuului sosialistien vastustajiin aina ”aggressiivisuuteen asti”, ei vastannut todellisuutta vielä poliittisen uran varhaisvuosina, vaan kyseessä oli selvästi myöhempien vuosien ilmiö¹⁵. Itsenäisyyden ajalla hänen asenteensa jyrkkenivät ja saivat hyökkäävän sisällön, mutta alun perin kannanottoja leimasi ainakin joltininkin maltti ja sovinnollisuus. Vastustajinaan nouseva kunnallispoliitikko näki ennen kaikkea ruotsinkielisen yläluokan eli ”ruotsikot”, niin kuin hän näitä nimitti¹⁶. Sosiaalidemokratia sen sijaan sai osakseen näinkin ymmärtäviä arvioita:

Se on arvostelullaan saattanut porvarilliset puolueet lähemmin ajattelemaan yhteiskunnallisia parannuksia, se on ollut yhteiskunnan omanatuntona – sanottakoon vaikka ”pahana omanatuntona”, joka on pakoittanut työhön ja toimintaan. Useimmissa Euroopan maissa on aikaansaatu erityinen työväenlainsäädäntö, perustettu sairaus- ja eläkekassoja, asetettu tehtaat virallisen, terveydenhoidollisen tarkastuksen alaiseksi, ryhdytty toimenpiteisiin köyhälistön lasten ja naisten suojelemiseksi jne. Tämän kaiken ovat tehneet porvarilliset puolueet, koskapa heidän hallussaan on suurimmaksi osaksi ollut lainsäädäntöön kuuluvat yhteiskunnalliset asemat. Mutta näin ovat tehneet ainoastaan sosiaalidemokraattisten puolueitten herätyksestä ja osittain paikoituksestakin; joten mielipiteen ja puolueen merkitystä kuvaa ehkä tässäkin parhaiten se, missä määrin se voi vaikuttaa vastustajiinsa.¹⁷

Oikeastaan vasta siitä lähtien K. W. Huhtalan välit työväenliikkeeseen alkoivat selvästi kiristyä, kun liikkeen johto omaksui marxilaisen sosialismin päämääräkseen. Sama kehityskulku näkyi pian myös kenttävään keskuudessa, kun aatteen kylväjä luokkataistelun henki levisi ylimmiltä portailta suurem-

12 Salokorpi 1988, 36–37; Vares 1993, 87.

13 J. R. Danielson-Kalmarin puhe Isänmaallisen vaaliliiton vaalijuhlassa 28.9.1930. Tekijän hallussa; Salokorpi 1988, 317.

14 K. W. Huhtalan esitelmä 1.9.1906. KJA.

15 Korjus 2014, 307.

16 K. W. Huhtalan puhe ... 16.12.1909. KJA.

17 K. W. Huhtalan esitelmä ... 1.9.1906. KJA.

piin joukkoihin.¹⁸ Huhtala ei nähnyt ilmiössä mitään hyvää, vaan sai sosialismista pysyvän vihollisen, jota kohtaan hän lopulta omaksui vähintään yhtä kielteisen asenteen kuin aikaisemmin ruotsinkieliseen elitismiin Suomessa. Luokkataisteluoppien sijaan hän korosti uskoa ”kansallisen tunteen eläyttämään suomalaisen kansaan ja sen suureen tulevaisuuteen” sekä katsoi, että juuri siinä piili ”suomenmielisten voima ja väki, siinä elämämme sisällitys, siinä työmme ja toimiemme tarkoitus”. Nämä vaikuttimet estivät Huhtalaa ”yhtymästä niiden vallantavoittelijoiden leiriin, jotka parempien elinehtojen kiiltävän kuoren alla tyrkyttävät janoavalle kansalle juomaa, jossa tarjotaan luokkatietoisuutta kansallistunnon sijasta, toveruuden aatetta kansalaisen aseman sijasta, kansainvälisyyttä isänmaan sijasta ja nykyaikaista tiedettä Jumalan sijasta”.¹⁹ Janojuomalla hän tietysti viittasi marxilaiseen sosialismiin ja sen tyrkyttäjillä aatteen johtaviin piireihin Suomessa.

Kielteisiä reaktioita aiheutti myös Suomen sosialidemokraattisen puolueen (SDP) vaatimus uskonnon-opetuksen poistamisesta. Sen johdosta K. W. Huhtala kyseli, mitkä olisivat seuraukset, ”jos me pakolla riistäisimme pienokaisiltamme ja jälkeläisiltämme sen ijäisyyskaihomme opetuksen, jonka kannustamana me kuten esi-isämmekin olemme pyrkineet yhä eteenpäin kohti ijankaikkisuutta”. Eikä vastaus, jonka hän *Raamattuun* viitaten antoi, jättänyt mitään arvailujen varaan. Huhtala muistutti ”suuren Mestariimme” varoittavista sanoista, joiden mukaan pieneen lapseen kohdistunut teko oli yhteydessä mestariin itseensä eli Jeesukseen Kristukseen. Eräässä puheessaan hän meni jopa niin pitkälle, että maalali kuvan tilanteesta, jossa vaille uskonnonopetusta jäänyt lapsi kyseli vanhemmaltaan: ”Miksis näin teit?” Lapsi ei saanut vastausta, mutta onneton vanhempi kuuli tuomion, joka kajahti taivaalliselta foorumilta: ”Menkää pois te kirotut ...” Toisin sanoen Huhtala julisti ikuista kadotusta eli helvetin tulta sosialisteille, joiden tavoitteisiin hänen mukaansa kuului riistää ”kallein opetus maan päällä” eli uskonto koulujen opetusohjelmista. Eivätkä ainoastaan sosialistit, vaan myös näitä myötäilleet tahot nuorsuomalaisista ja ruotsinkielisistä olisivat saaneet passituksen kuumaan paikkaan.²⁰

Sosiaalidemokraatit säestäjineen eivät saaneet armoa K. W. Huhtalan silmissä, mutta luultavasti näidenkin taholla myönnettiin, että äänessä oli verbaalisesti poikkeuksellisen kyvykäs vastustaja. Laajemmin tarkasteltuna hyvän näytteen Huhtalan lahjakkuudesta antoi se nekrologin kirjoittaja, jonka mukaan ”lujina kajahtivat hänen sanansa, ja terävästi iskivät hänen kirjoituksensa, jos hänen mielestään poikettiin oikealta tieltä”. Niinpä oli ymmärrettävää, että kaasmarkkulaisen maine kasvoi vuosien mittaan ja ulottui yhä laajemmalle, kun entistä useampi vakuuttui hänen lahjoistaan sanankäyttäjänä.²¹ Kertoman mukaan hälinä salissa hiljeni heti, kun Huhtala nousi puhujan paikalle, ja jos häiritseviä sivuääniä joskus kuului, silloin puhuja vuorostaan vaikenä, kunnes häiriön aiheuttaja ymmärsi pitää suunsa kiinni. VPK:n juhlassa päällikön osuus oli huipentuma, jota yleisö tarkkaan kuunteli, ja palokunnan kokouksista hänen seuraajansa, maanviljelijä Antti Anttilan (1909–1995) mieleen on jäänyt, kuinka edeltäjä tavan takaa sai tahtonsa läpi nimenomaan taitavalla esitystavallaan.²²

Niihin, jotka hämmästelivät K. W. Huhtalan ominaisuuksista sanataiturina, kuului myös valtakunnallisesti tunnettu antropologi ja oikeistoaktivisti, filosofian tohtori Karl (Kai) Donner (1888–1935). Talvella 1924 hän ja Huhtala olivat läsnä eräässä päivällispöydässä, missä istui edellisenä vuonna julkisuuteen nousseen Suomen suojelusliiton (SSL) vaikuttajia. Kaikesta kuulemastaan Donner oli sitä mieltä, että Huhtala piti tilaisuuden ylivoimaisesti parhaimman puheen. Ilmeisesti tohtori oli lausunnossaan vilpittön ja reaktioista päätellen tulkitsi muidenkin vieraiden tunteja, sillä hän lausui kantansa julki ”tavattoman riemun jatkuessa”. Siten voi epäilyksettä yhtyä siihen arvioon, jonka *Satakunnan Kansa* julkaisi, kun oli kulunut 100 vuotta Huhtalan syntymästä, että hänen puheensa sytytti läsnäolijat eikä soraääniä juuri kuulunut.²³

Vasemmisto jäi K. W. Huhtalan hartaimman kuulijakunnan ulkopuolelle, mutta aina hänen puheensa ja esiintymisensä eivät saavuttaneet suosiota muuallakaan. Jos vastaavasti pitäisi poimia jotakin, mikä oli

18 Virrankoski 2001 b, 590.

19 K. W. Huhtalan puhe ... 24.2.1909. KJA.

20 K. W. Huhtalan puhe 16.12.1909. KJA.

21 SK 13.9.1930 ja 20.2.1941 (nekrologi). Ks. myös Koivuniemi 2006 a, 400.

22 Jaakola 2016, 20–21 (Hilkka Leino); Antti Anttilan haastattelu 20.10.1993.

23 Ahti 1999, 298; Uola 1988, 16; SK 13.10.1974.

omiaan vähentämään Huhtalan arvostusta kansalaisten silmissä, niin negatiivisena tekijänä esille olisi nostettava liiallinen alkoholin käyttö. Pulloon turvautuminen ehkä tuntuu yllättävältä uskonnollisen habituksen huomioon ottaen, mutta muistitiedon mukaan maistissa esiintymistä alkoi ilmetä etenkin vanhemmalla iällä, toisinaan jopa häiritsevässä määrin.²⁴ Väkijuomista ehkä oli osaksi kyse myös silloin, kun Huhtala välitteli puolisolleen lankeemuksiaan sekä totesi, että tämä oli ”ainoa ihminen maan päällä”, joka tahtoi ymmärtää hänen heikkouksiaan. Muutoin hänet olisi aikaa sitten tuho perinyt.²⁵ Toisaalta Huhtalan arvokas olemus ja komeaksi luonnehdittu ulkonäkö, jota kauniisti kaartuneet ja huolella vahatut viikset korostivat, peittivät paljon varjopuolista ja herättivät aikanaan huomiota jopa eduskunnan käytävillä. Edustajatoverien hänelle hyväntahtoisesti antama Satakunnan vaakuna -lempinimi ei ollut aivan aiheeton.²⁶

3.2. Seurantalot kärjistävät ristiriitoja

Kaasmarkun VPK, joka K. W. Huhtalan Raumalta paluun jälkeen oli saanut hänet uudelleen päälliköksi, kaipaili kipeästi omaa seurantaloa. Huvitilaisuudet, näytelmät ja yhteiset kokoontumiset olisivat vaatineet oman tilansa, ja paremman puutteessa vajetta yritettiin aluksi korvata kalustohuoneen katon alla. Sen Huhtala oli piirtänyt Porin teollisuuskoulussa, jonka oppimäärän suorittamiseen palataan tuonnempana, mutta kylmän vajan heikkouksiin kuului, ettei sitä voinut käyttää yhdessäoloon talvela.²⁷ Myös palokaluston määrä kasvoi jatkuvasti alkuvuosina, mikä teki ”kalusuulista” ahtaan muita toimintoja ajatellen. Vaihtoehtoisesti voitiin turvautua tilapäisiin ratkaisuihin, sellaisiin kuten verkatehtaan navetassa esitetty VPK:n ensimmäinen näytelmä tai vuosijuhlien sarjan aloittanut yhteinen tuokio Mäkelän pihamaalla, mutta ajan oloon nämä eivät tietenkään korvanneet omia tiloja, kokoontumista ”oman kurkihirren alla, alla armaan kotoisan katon”, kuten Huhtala eräässä puheessaan muotoili.²⁸

Vuonna 1909 valittiin toimikunta viemään VPK:n talohanketta eteenpäin. Suunnitelmat piti kuitenkin keskeyttää, kun rahaa ei löytynyt riittävästi. Työväenyhdistys sen sijaan oli kartuttanut ahkerasti varojaan, se oli järjestänyt arpajaisia, ”rusettitansseja” sekä iltamia taloutensa turvaamiseksi. Kokouspaikakseen yhdistys oli hankkinut Kaasmarkusta vaatimattoman mökin, joka kylän isäntäpiireissä tunnettiin ennen pitkää ”pikkupirulan” nimellä. VPK:n taholla uutta tulokasta ei katseltu hyvillä silmin, ja ilmiriitä järjestöjen välille puhkesi, kun mökki oli käynyt liian ahtaaksi ja K. W. Huhtala palokuntalaisineen alkanut kaivata oikeaa seurantaloa.²⁹ Tällöin kiistan kohteeksi nousi Kullaan Paluksella sijainnut Närvän sukutilan vanha riihi, jota molemmat järjestöt mielivät omakseen. Rakennuksen omisti Vihtori Närvä, sama kullaalainen vaikuttaja ja myöhempi taloustirehtööri, jolle Vihtori Kleemola Kaasmarkussa oli maksellut velkojaan.³⁰

Vihtori Närvä oli alun perin luvannut Kaasmarkun VPK:lle, että se saisi purkaa riihen palokunnantalonsa materiaaliksi. Mutta työväenyhdistys pääsi vetämään välistä, sillä isäntä edellytti käteismaksua, eivätkä palokuntalaiset siihen hätään saaneet riittävästi rahaa kokoon. Yhdistys sen sijaan oli varoissaan, koska se oli saanut riittävästi alkupääomaa Amerikan mantereella tiliä tehneeltä rahastonhoitajaltaan. Niinpä se löi lukkoon kaupat Närvän kanssa VPK:n nenän edessä ja kuljetutti sitten hirret talkoovoimin Kaasmark-

24 Toivo Saarisen haastattelu 25.6.1996 ja 21.12.1998; Antero Äijälän haastattelu 31.8.1988. Myös Paavo Solimo muistelmissaan viittasi erään pöytäkeskustelun yhteydessä ”jonkin verran humalassa” esiintyneeseen väepeliin, jonka nimeä hän ei maininnut. Mitä ilmeisimmin kyseessä oli K. W. Huhtala. Solimo 1968, 49–50.

25 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 18.2.1922. KJA.

26 Olavi Huhtalan kirje kotoväelle 23.8.1919. KJA. Ks. myös Jaakola 2016, 125.

27 Heikkilä 1955, 57; US 29.12.1983 (Tauno Nummelin) ja 24.8.1988. K. W. Huhtalan piirtämä kalustohuone osittain en-
tisöitiin ja muutettiin kokonaan museokäyttöön v. 1983. Samassa yhteydessä VPK:lle luovutettiin Kaasmarkusta
eräs käytöstä poistettu autotalli, johon oli kunnostettu uudet tilat palokalustoa varten. SK 2.7.1983.

28 K. W. Huhtalan puhe ... 14.8.1910. KJA; Salminen 1998, 73 ja 84.

29 KTy, 2–4. Tekijän hallussa; SK 11.8.1968; US 29.9.1982 (Tauno Nummelin). ”Pikkupirula” purettiin v. 1948, ja sen tilal-
le rakennettiin työväentalon lisäosa, johon kuuluivat ravintolahuone, keittiö sekä vaatesuoja. KTy, 8. Tekijän hallussa.

30 Vihtori Kleemolan kirje K. W. Huhtalalle 25.3.1903. KJA; Innamaa 1968, 147; Jutila 1939, 286.

Kuva 8. Äsken valmistuneen palokunnantalon vihkiäiset Kaasmarkussa 14.8.1910. Jugendtyylisen rakennuksen oli piirtänyt K. W. Huhtala, joka kuvassa seisoo äärimmäisenä vasemmalla. Valokuvannut John Englund. Kaasmarkun VPK:n kokoelmat.

kuun.³¹ Tämä nöyryytys oli K. W. Huhtalalle liikaa ja poisti viimeisetkin rippeet hänen sympatioistaan työväenaaatetta kohtaan, jos päälliköllä sellaisia vielä oli jäljellä.

Velkaraahan turvautumalla VPK ennätti kuitenkin kilpailijansa edelle. Se osti rakentamiseen tarvittavat hirret Kullaan Ahmauksesta ja vuokrasi tontin Kaasmarkun Anttilasta, piirustukset syntyivät K. W. Huhtalan työpöydällä ja palokuntalaiset ahersivat talkoovoimin. Työn tuloksena kylään kohosi kesällä 1910 telttakattoinen seuratalo, joka ulkoasultaan pohjautui selvästi ajan kansallisromanttisiin ihanteisiin, sisältäen siten perimää Huhtalan tyyliä hyvin vastanneesta jugendtyylistä.³² 14. elokuuta Kaasmarkussa juhlittiin näyttävästi uuden palokunnantalon valmistumista (kuva 8). Vihkiäispuheessaan VPK:n päällikkö korosti puolueettomuutta talon käytössä, eikä läsnäolijoille jäänyt epäselväksi, mikä paikallinen taho edusti ei-toivottuja piirteitä päällikön silmissä. Kytämään jäänyt vastenmielisyyys työväenaaatetta kohtaan paistoi selvästi rivien välistä, niin kuin katkelma Huhtalan alleviivauksin kirjoittamasta puheesta osoittaa:

Mutta löytyy vielä toinenkin seikka, jonka epäilemättä yleinen tarve vaikuttaa, ilahduttavasti myöskin ympäristöön nähden. Tarkoitan sen puutteen poistamista, joka täten on paikkakunnalta hävinnyt, saadessamme tänne puolueettoman, kunnollisen seuratalon, jota jokainen tilatussa järjestyksessä voi käyttää ohjesäännössä merkitystä maksusta, kuulukoona pa tilaaja sitte mihin puolueeseen tahansa, joten taloa näiden ohjesääntöjen perusteella voidaan kutsua täydelleen puolueettomaksi seurataloksi. Näin ollen onkin toivottavaa, että paikkakunnaltamme kaikellainen pikkumainen kauna kansalaisten keskuudesta katoaisi, ja ruvettaisiin yksimielisesti tukemaan sitä järjestöä, joka on yksinomaan sovinnaisuuden ja ihmisyyden periaatteille perustettu.³³

31 Innamaa 1968, 281; KTy, 4. Tekijän hallussa; US 29.9.1982 (Tauno Nummelin).

32 Ringbom 1998, 231; Salminen 1998, 24–26.

33 K.W. Huhtalan puhe ... 14.8.1910. KJA.

Kuva 9. Kaasmarkun työväentalo (oikealla) valmistui Fatiporin taajamaan kesällä 1911 ilman K. W. Huhtalan myötävaikutusta. Myöhemmin rakennus palveli varastotilana. Esa Tuomisen kokoelma.

Palokunnantalo seisoj valmiina käyttöönottoa varten, kun työväenyhdistys vasta naputteli ensimmäisiä naulojaan. Vihtori Aarikalta vuokrattu tontti sijaitsi keskellä Fatiporin työläistaajamaa, ja sinne työväentalo alkoi nousta Närväältä ostetuista hirsistä. Hanke toteutettiin niin, että Paluksen materiaalista pystytettiin suuri juhlasali, joka liitettiin yhdeksi kokonaisuudeksi tontille aikaisemmin siirretyn mökin kanssa. Vuoden päivät jatkuneen uurastuksen jälkeen rakennuksen vihkiäisiä vietettiin kesällä 1911.³⁴ Muistitiedon mukaan työ eteni lähinnä talkoilla, joskin mukana ahersi pari kirvesmiestä palkan edestä. Suunnittelusta vastasivat yhdistyksen puheenjohtaja sekä työmies Enok (Eenokki) Lahti (1883–1918), vakaumuksellinen sosialisti ja työväenliikkeen puuhakas aktiivi Kaasmarkussa.³⁵ Huhtala tuskin tässä tapauksessa antoi apuaan rakentajille, mikäli hänen neuvojaan lienee edes kysely. Työväentalosta tuli siten melko askeettinen ja pelkistetty, ilman niitä ratkaisuja ja yksityiskohtia, jotka olivat ominaisia Huhtalan piirtämille kohteille (kuva 9).

Kaasmarkun työväenyhdistyksen jäsenluettelot ovat kadonneet tai tuhoutuneet, ja siksi on mahdollista esittää lukuja siihen liittyneiden määristä. Mutta VPK:n jäsenluvuissa on havaittavissa selvää laskua työväenyhdistyksen perustamisen jälkeen, ja aallonpohja tuli vastaan vuonna 1916, jolloin VPK:n värejä kantoi enää 30 kyläläistä.³⁶ Se oli vain runsas kolmannes perustavassa kokouksessa mukaan tulleiden määrästä, joten hävikki oli todella tuntuva. Hyvällä syyllä voi otaksua, että riveistä poistuneet edustivat lähinnä työläistaustaisia palokuntalaisia, joista ainakin osa siirtyi siihen yhteisöön, jonka he kokivat itselleen lähemmäksi eli työväenyhdistykseen. Kun kehitys kaiken todennäköisyyden mukaan kulki tähän suuntaan eli punalippu valtasi alaa kyläyhteisössä, niin tämä jos mikään tietysti raivostutti K. W. Huhtalaa, vannoutunutta palokunta-aatteen ystävää ja nousevaa suomettarelaista poliitikkoa. Kipukynnys ylittyi lopullisesti, kun työväenyhdistys – niin kuin oli ilmeistä – söi kannattajia päällikön omalta yhteisöltä ja mikä pahinta, jakoi kyläläisiä kahteen leiriin, kun näitä Huhtalan mielestä olisi pitänyt eheyttää ja yhdistää.

34 Innamaa 1968, 281; KTy 4–5. Tekijän hallussa. 2. maailmansodan jälkeen Kaasmarkun työväenyhdistys velkaantui eikä uusia jäseniä enää tullut. 1940-luvun jälkipuolella yhdistykseen kuului enää 11 jäsentä. Työväentalo joutui sittemmin "vasaran alle" ja sitä tietä muihin käyttötarkoituksiin. 1970-luvulla rakennusta käytettiin varastotilana. Korjus 2014, 307; UK 1/1975 (Toivo Takala).

35 Korjus 2014, 315–316; UK 1/1975 (Toivo Takala).

36 VPK:n jäsenmäärä graafisesti esitettyinä 1908–1928. KVPKA.

Talovelkansa vuoksi VPK ajautui taloudelliseen ahdinkoon vuosikausiksi eteenpäin. Lainana oli myönnetty sille ankarin ehdoin, ja lyhennys tuotti palokunnalle suuria vaikeuksia. K. W. Huhtalan mukaan VPK seiso i ”omalla pohjallaan” vasta elokuussa 1919, jolloin ”velka” oli lopullisesti maksettu, ja luultavasti tässä oli kyse nimenomaan rakennusvelasta. Omiin pusseihinsa jäsenet eivät koskeneet, vaikka avokätsyyteen olisi kyllä ollut varaa varsinkin päällystöllä, johon kuuluvista useimmat lukeutuivat maata omistaneisiin talollisiin ja siten kylän maksukykyisimpään väestöön.³⁷ Toisin oli tilanne VPK:n päälliköllä, jota ehtimiseen rasittivat henkilökohtaiset rahahuolet. Avioliittonsa alkuaikoina Huhtala oli joutunut pahasti huijatuksi eräässä lupaavalta näyttäneessä maakaupassa, jonka seurauksena hänelle oli jäänyt velkoja maksettavakseen. Kyläkauppa Kaasmarkussa epäilemättä toi leivän, mutta mikään kultakaivos se ei ollut perheelliselle miehelle. Niinpä veloista muodostui kauppiaille ongelma, joka myöhemmin kärjistyi kohdaloikkaalla tavalla. Lähinnä liioitteluksi on siksi katsottava arvio, joka eräässä julkaisussa on esitetty, että Huhtala ”eteni väijäämättä ... kohti valtaa, johtajuutta ja varakkuutta”.³⁸ Valtaa ja johtajuutta ehkä, mutta ilman sanottavampaa varakkuutta.

3.3. Rukoushuone vetää puoleensa

Uskonnolliset herätysliikkeet edustivat maaseudulla vanhinta joukkojärjestäytymisen muotoa. Ne liittyivät siihen laajemman joukkoliik ehdinnän sarjaan, missä pääpaino kohdistui yhteiskunnan valtarakenteita tukevaan toimintaan. Vaikka alueellisessa esiintymisessä oli eroja, niin mikään liikkeistä ei varsinaisesti tarjonnut uusia opillisia tulkintoja, vaan julistus rakentui kirkon aikaisemman opetuksen pohjalle. Lähinnä korostettiin henkilökohtaista uskonelämää ja sen pohjalta nousevien käytösnormien merkitystä. Sukupuolien väliseen rajaan suhtauduttiin yleensä samalla luontevuudella kuin maalaisyhteisöissä yleensä. Siinä missä vapaaehtoiset palokunnat olivat tyyppillisiä miesten järjestöjä, herätysliikkeet vetivät puoleensa yhtä hyvin miehiä kuin naisia, joskin molemmille määr äytyi omat paikkansa ja tehtävänsä. Vastaava kehitys toistui myös evankelisessä liikkeessä, jonka näkyvin ilmentymä Kaasmarkussa oli rukoushuoneyhdistys.³⁹

Kaasmarkun rukoushuoneyhdistyksen perustava kokous pidettiin mylläri Kalle Salon kodissa 26. joulukuuta 1906. VPK:n sammutuspäällikkönä ja muissa tehtävissä edellä mainittu Salo valittiin myös yhdistyksen ensimmäiseksi puheenjohtajaksi.⁴⁰ Myllärin sekä K. W. Huhtalan mahdollinen ystävyys jää arvailun varaan, sillä Salon vanhin poika August (Aukusti) Lindgren (1881–1947), joka oli myös mylläri ja käytti perheen alkuperäistä sukunimeä, vaikutti sittemmin Ulvilan kunnallisessa elämässä sosiaalidemokraattien listoilla, mikä tuskin ilahdutti vanhasuomalaista Huhtalaa. Mutta vähintään isä ja VPK:n päällikkö tunsivat hyvin toisensa, sillä taitavana kirvesmiehenä Salo oli pystyttänyt Kaasmarkkuun sen edellä mainitun palokalustohuoneen, jonka päällikkö oli piirtänyt.⁴¹ Yhdistyksen sihteeriksi kutsuttiin Jonne Suonio, VPK:n torvisoittokunnan johtajana aikaisemmin mainittu kansakoulunopettaja. Hänen aloitteestaan kyläyhteisössä käynnistyivät samaan aikaan suunnitelmat oman rukoushuoneen pystyttämiseksi.⁴² Tuleva käyttäjäkunta näytti aluksi vähäiseltä, sillä ensimmäiseen jäsenluetteloon kirjattiin Raumalta palanneiden Anna ja K. W. Huhtalan lisäksi vain 34 muun paikallisen asukkaan nimet. Kuitenkin lukuun sisältyi verkatehtaalta suhteel-

37 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 12.8.1919. KJA; US 24.8.1988 (Simo Laine).

38 Korjus 2014, 325. K. W. Huhtalalle oli jäänyt velkoja Äijälän perintötilasta, jonka eräs petollinen välittäjä oli myynyt hänelle Kangasalla. Jaakola 2016, 16–17.

39 Heikkilä – Seppo 1989, 71; Sulkunen 1987, 170. Suomen ev.lut. kirkossa luetellaan tavallisesti viisi kirkon yhteydessä vaikuttavaa herätysliikettä, jotka vanhimmasta nuorimpaan ovat Länsi-Suomen rukoilevaisuus, herännäisyys eli körttiläisyys, evankelisuus, eri suuntauksiin jakautunut lestadiolaisuus ja ns. viides herätysliike. Ulvilan seudulla näistä eniten vaikuttaneisiin kuuluivat rukoilevaisuus ja evankelisuus. Heikkilä – Seppo 1989, 72–73; Huhtala 1981, 177–178.

40 Hirsjärvi 1932, 65; KRh. Tekijän hallussa. KRhy:n perustaminen on ajoitettu virheellisesti v:een 1908, jolloin Kaasmarkussa vietettiin vasta valmistuneen rukoushuoneen vihkiäisiä. Erehdys johtunee siitä, että yhdistyksen perustaminen v. 1906 on sekoittunut rukoushuoneen vihkimiseen v. 1908. Huhtala 1981, 181.

41 UKV:n ptk:t 28.1.1913 ja 30.4.1917. Kansio Cb:1. UkaA; Innamaa 1968, 86 ja 276; <<https://www.geni.com/augustedvardlindgren>> [luettu 15.1.2024].

42 Hirsjärvi 1932, 65; Innamaa 1968, 287.

lisen monta eli 11 työntekijää, mikä siis muodosti vajaan kolmanneksen yhdistyksen jäsenmäärästä, sekä useampia VPK:n perustajajäseniä.⁴³

Kaasmarkun työväenyhdistys oli aloittanut toimintansa hieman aikaisemmin, viimeistään saman vuoden alkupuolella. Perustamisen ajankohdat siis osuivat melko lähelle toisiaan. Muuta yhteistä järjestöillä ei sanottavasti ollutkaan, sillä niiden aatteellinen lähtökohta ja ideologia kumpusivat aivan eri pohjalta. Siten voinee katsoa, että uskonnollisen järjestön esiinmarssi Kaasmarkussa oli jonkinlainen vastareaktio työväestön järjestäytymiselle. Haluttiin aikaansaada yhteisö, johon sekä miehet että naiset olisivat tervetulleita, mutta joka samalla tarjoaisi selkeän vaihtoehdon työväenyhdistykselle. Tosin kyläläisten keskuudesta löytyi myös sellaisia ”kaikkiruokaisia” asukkaita, jotka olivat perustajajäseniä niin vapaaehtoisessa palokunnassa kuin työväenyhdistyksessä ja rukoushuoneyhdistyksessä. Tähän monipuolisten joukkoon lukeutui esimerkiksi räätälimestari Kaarlo Vilho (K. V.) Vuori – aikaisemmin Berg (1879–1941) – joka myös toimi aktiivisesti niissä järjestöissä, joiden perustamiseen hän oli osallistunut, vaikuttaen lisäksi Kaasmarkun kansakoulun johtokunnassa ja monissa Ulvilan kunnallisissa elimissä (SDP)⁴⁴.

Työväestön järjestäytyminen ei kuitenkaan ollut ainoa syy kyläyhteisön hengelliselle heräämiselle. Tuskin se yksin olisi edes riittänyt uskonnolliseen tai ylipäänsä mihinkään liikehdintään. Tarvittiin jotakin enemmän, parempi sysäys koko kyläkuntaa koskehtavan organisaation synnyttämiseksi. Sellaiseksi osoitautui 1800-luvun suurten kansanherätysten uusi aalto eli herännäisyydestä irtautunut evankelinen liike, joka alkoi vaikuttaa Ulvilan seurakunnassa saman vuosisadan jälkipuoliskolta lähtien⁴⁵. Kaasmarkkuun evankelisuus juurtui 1900-luvun alkupuolella, ja siitä lähtien se ilmeni kylän hengellisenä valtavirtauksena, joka jätti taakseen Länsi-Suomen rukoilevaisuuden, seudulla aikaisemmin vaikuttaneen pietistisen herätysliikkeen. Varsinaisen kimmokkeen rukoushuoneyhdistykselle antoi nimenomaan tämä lähtökohta, uuden uskonnollisen liikkeen leviäminen ja vahva jalansija kyläyhteisön keskuudessa. Liikkeen juurtuminen katavasti todisti puolestaan siitä ikivanhasta ilmiöstä, mihin teologian tohtori Heikki Huhtala haastattelussaan viittasi, että kristillisyyden menneinä aikoina käsitettiin enemmän yhteisöä kuin yksilöä koskehtavaksi.⁴⁶

Myös Anna ja K. W. Huhtala tempautuivat innolla mukaan evankelisen liikkeen eli käytännössä Kaasmarkun rukoushuoneyhdistyksen toimintaan. Heti yhdistyksen perustamisen jälkeen he alkoivat osallistua sen järjestämiin hengellisiin tilaisuuksiin tai hiljentyivät yhdessä kotonaan.⁴⁷ Evankelinen uskonnäkemyksen heijastui myös siinä kirjeessä, jonka Huhtala lähetti vuosia myöhemmin puolisolleen, joka sairauden vuoksi oli jälleen turvautunut parantolan apuun. Aviomies viittasi siinä paranemisen enteeksi kokemaansa virteen *Siionin kanteleessa*, joka oli evankelisen liikkeen käyttämä laulukokoelma:

Olin seuraavana sunnuntaina kutsusta kansakoululla. Siellä oli Ruupe myöskin. Yhtä ja toista keskusteltua tuli puhe m.m. rukouksesta ja opettaja luki saarnaajatutkintoa varten alustamansa konseptin ”miten Isää on rukoiltava”. Tällöin tiedustin uskoisivatko he molemmat rukouksen auttavan niinkin vaikeassa asiassa kuin sinun tautisi on. Sanoivat olevansa varmoja uskostaan siinä suhteessa. Koululta menin Jaakolaan, siellä oli myöskin Holmlundska. Otin taas saman asian puheeksi ja olivat myöskin asiasta varmoja. Laajemmin selitti asiaa isoäiti, sanoen, ettei se sairaus semmoisenaan paikallaan parane, vaan että ihminen johdatetaan semmoiseen paikkaan, jossa tauti taukoaa. Uskoin ja luotin siihen ja kotio päästyäni – rukoilin.

43 KRhy:n jäsenluettelo v. 1907. Ahc. UkiA; Salminen 2002, 117.

44 KRhy:n jäsenluettelo v. 1907. Ahc. UkiA; K. V. Vuoren muistikirjoitus (pvm:tön lehtileike). Tekijän hallussa. Muistitiedon mukaan K. V. Vuorta arvostettiin ja pidettiin taitavana räätälinä Kaasmarkussa. Hän lienee ommellut ainakin osan Kaasmarkun VPK:n valkoisista juhlatakeista. Esko Vuoren, Hilikka Leinon ja Heikki Jokisen haastattelut 25.6.1996, 15.7.1996 ja 30.10.2018.

45 Evankelinen liike järjestäytyi koko maan kattavaksi organisaatioksi 1870-luvun alussa, mutta Ulvilassa sen vaikutus alkoi välillisesti jo 1850-luvulla. Huhtala 1981, 178–180.

46 Hirsjärvi 1932, 255; Huhtala 1981, 180–181; Heikki Huhtalan haastattelu 13.10.1993.

47 SK 20.2.1941; Hilikka Leinon haastattelu 28.9.1993 ja Aune Prehtin haastattelu 25.8.1993.

En tiedä kuinka paranemisesi laita lienee, tk 4 päivänä kirjoittamasi kirjeessä siitä vähän mainitset, mutta yhäti uudestaan olen ikäänkuin huomaamattani laulellut 467 Siionin kanteleesta. Ehkä se on enteenä, että ei ainoastaan minun, vaan tietävästi muutamien muidenkin pyynnöt ovat tulleet kuulluiksi.⁴⁸

Läheiset suhteet kirkkoon, papistoon ja evankeliseen liikkeeseen säilyivät K. W. Huhtalan elämässä eräänlaisena kantavana pohjavireenä. Henkilökohtaisesti Huhtala ei ”mainostanut” vakaumustaan, mutta se näkyi selvästi hänen monissa valinnoissaan ja ratkaisuisaan. Paikallisista papeista monet tulivat lähemmin tutuiksi, kun toiminta seurakunnan hallintoelimissä jatkui vuodesta toiseen, ja esimerkiksi talvella 1918 hän oli ensimmäinen allekirjoittaja ja tekstin laatija siinä kirjelmässä, missä valkoisten ylipäällikölle Satakunnassa ehdotettiin jumalanpalveluksien ja hartaushetkien järjestämistä.⁴⁹ Sisällissodan jälkeisiltä vuosilta on mainittava sellainen yksityiskohta, että Huhtala kielsi palvelusväeltään kiroilun ja eläimien rääkkäämisen, kun hänestä tuli isäntä Kaasmarkun Jaakolaan (1919). Ja vielä 1920-luvun lopulla kunnallismies löysi aikaa toimiakseen kotikylänsä rukoushuoneyhdistyksen puheenjohtajana, vaikka hänen nimensä samaan aikaan alkoi näkyä myös valtakunnallisissa yhteyksissä.⁵⁰ Evankelisuuden vaikutusta havaitsi niin ikään siinä tilanteessa, kun opettaja Suonion idea ”kyläkirjokosta” heräteltiin henkiin Kaasmarkussa. Rukoushuoneen suunnittelu ja piirustusten laadinta uskottiin varauksetta Huhtalalle, joka ryhtyi työhönsä välittömästi.⁵¹

Rakennusmestari ei aikailut toimissaan, sillä rukoushuoneen piirustukset hyväksyttiin jo tammikuussa 1907. Materiaaliksi ostettiin Kullaalta, Koskin kylästä Sippolan tilan riihi ja lato, jotka myytiin huutokaupalla. Kullaalaiset riihet palvelivat siten yhtä hyvin rukoushuoneyhdistystä kuin myöhemmin vapaaehtoista palokuntaa ja työväenyhdistystä. Tontin lahjoitti Anna Huhtalan veli, talollinen Juho Anton Jaakola (1867–1937) sillä ehdolla, ettei kinkereistä ja kiertokouluista peritty korvausta siltä osin kuin vuorossa oli hänen omistamansa Jaakolan tila⁵². Paikka oli ihanteellinen rukoushuoneelle, sillä kyseessä oli kylän korkeimman mäen (Kylänmäen) laki. Talosta tuli ensimmäinen lajissaan Ulvilassa, punaiseksi maalattu ja ristikuvioidin koristeltu (kuva 10). Se nousi harjakorkeuteen kesällä 1907, mutta vihkiäisiä vietettiin vasta seuraavan vuoden heinäkuussa, sillä työt keskeytettiin talven ajaksi. Rakennuksen vihkimisessä voi hienokseltaan aistia myös puoluepolitiikkaa. Toimituksen suorittajaksi saapui nimittäin seurakunnan uusi kappalainen Roopertti Rainio – aikaisemmin Robert Söderbom (1870–1929) – joka Ulvilan papeista selvimmin lukeutui vanhasuomalaisen aatesuunnan kannattajiin. Kuvioon sopisi saumattomasti, että kutsun hänelle oli esittänyt K. W. Huhtala, puoluetoveri ja rukoushuoneen piirustusten laatija.⁵³

Senaatti vahvisti rukoushuoneyhdistyksen säännöt kesäkuussa 1907. Toiminta-aluetta ei tarkemmin rajattu, mutta arvatenkin kysymykseen tulivat lähinnä Kaasmarkun ja Suoliston kylät. Erityisesti säännöissä korostuivat tunnustukselliset näkökohdat ja opin puhtaus. Hartaushetkiä pitämään ja *Raamattua* selittämään päästettiin vain ”lutherilaiset papit sekä ne Suomen Evankelis-Lutherilaisen Yhdistyksen suosituksen alaiset maallikot ja muut henkilöt, joille johtokunta katsoen heidän puhtaaseen lutherilaiseen opinkantaansa ja laittamattomaan elämäänsä voi niin tärkeän tehtävän uskoa”.⁵⁴ Myöhempien muistikuvien mukaan

48 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 11.3.1915. KJA. Kirjeessä mainittu ”isoäiti” oli ilmeisesti K. W. Huhtalan anoppi ja Anna Huhtalan äiti, leskiemäntä Maija Jaakola, ”opettaja” Akseli Aarnio, ”Holmlundska” Sandra Holmlund ja ”Ruupe” maanvilj. Ruupe Rotkus Kaasmarkusta. KRhy:n jäsenluettelot v. 1907–1929. Ahc. UkiA; Graafinen esitys Lehtisen suvusta. Tehnyt P. O. Ekko v. 1960. Tekijän hallussa; Boström 1927, 663.

49 Ehdotus Satakunnan Joukkojen Herra Ylipäällikölle 1.3.1918. K. W. Huhtalan Muistiinpanoja Vapaustaistelun retkiltä v. 1918. KJA; Innamaa 1968, 548.

50 Uola 1988, 27–28 ja 34; kirkkoherra Marianne Känän spv. ”K. V. Huhtala ja Kaasmarkun rukoushuone” 3.7.2018. Tekijän hallussa; Hilikka Leinin haastattelu 25.8.1994.

51 SK 20.2.1941 ja 13.10.1974. Rukoushuoneen sisätilat kokivat peruskorjauksen yhteydessä v. 1971 niin täydellisen muutoksen, että K. W. Huhtalan piirtämästä alkuperäisestä rakennuksesta jäi jäljelle oikeastaan vain ulkokuori, sekin laajennettuna ja muutamia ikkunoita lukuun ottamatta täysin uudistettuna. SK 19.7.1978.

52 KRh. Tekijän hallussa; UK 4/1978 (Jaakko Lehtimäki). Lahjoituksesta huolimatta Kaasmarkun rukoushuoneen tontti jäi kuulumaan Jaakolan tilaan. Rauhala-nimiseksi itsenäiseksi tilaksi se lohkottiin vasta 24.9.1931. Maanjakoasiat 1931. N:o 4 (IV Da: 8). KAT.

53 Innamaa 1968, 549; SK 11.6.1955 ja 21.7.1968 (K. A. Talvinen).

54 KRhy:n ohjesäännöt. KRhy:n ptk:t v. 1906–1941. Ahc. UkiA; Hirsjärvi 1932, 65.

Kuva 10. Kaasmarkan rukoushuoneen koristelussa toistuivat ristit. 1930-luvun väentungoksessa rakennuksen suunnittelija K. W. Huhtala erottuu keskellä pappien välissä. Ulvilan kotiseutuyhdistyksen kokoelmat.

tiukka tunnustuksellisuus johti lopulta melko muodolliseen kristillisyyteen, kun julistus keskittyi lähinnä vain oikean opin tähdentämiseen. Vuosittaiset juhlatilaisuudet kyllä vetivät väkeä, mutta niiden hengellinen anti sai yhä kapea-alaisempia muotoja ja alkoi vähitellen toistaa itseään. K. W. Huhtala nähtävästi teki saman huomion jo edellisellä vuosikymmenellä, kun hän tuonnempana tarkemmin siteeratusta kirjeessä katsoi joidenkin puheenvuorojen sisältäneen vain sitä tavallista ”laputusta”.⁵⁵

Roopertti Rainion tavoin vanhasuomalaisiin lukeutunut Ulvilan kirkkoherra, rovasti Karl Emil (K. E.) Stenbäck (1834–1919) ei aina saanut hyväksyntää enempää rukoilevaisilta kuin evankelisiltakaan, sillä näistä poiketen hän lukeutui bekkiläisen eli raamatullisen suunnan kannattajiin. K. W. Huhtalalle niin kuin yleensä seurakuntalaisilleen hän lienee jäänyt jokseenkin etäiseksi. Niiltä maallikoilta, jotka pyrkivät puhumaan Kaasmarkan rukoushuoneeseen, rovasti edellytti saarnalupatutkintoa. Tätä hän piti tarpeellisena, ”koskei ole takeita siihen, että johtokunnan jäsenillä on tarpeeksi kykyä puolueettomasti asiaa punnita”.⁵⁶ Rukoushuoneyhdistyksen säännöistä ei ilmene, että Stenbäck olisi saanut tahtoaan läpi, mutta kaikesta huolimatta lupa-anomuksia kyllä kirjoitettiin Kaasmarkussa. Näin voi päätellä siitä edellä siteeratusta Huhtalan kirjeestä, missä hän viittasi erääseen konseptiin, jonka oli laatinut paikallinen ”opettaja”. Kyseessä oli nimenomaan saarnalupaa koskenut konsepti, ja ilmeisenä kirjoittajana Kaasmarkku-Suolistolla vuonna 1915 aloittanut sekä Kajaanin seminaarista pari vuotta aikaisemmin valmistunut kansakoulunopettaja Kustaa Akseli Aarnio – aikaisemmin Gustafsson (1891–1954).⁵⁷

Akseli Aarniosta tuli evankelisen herätysliikkeen palava saarnamies ja K. W. Huhtalan luotettava kumppani. Hänen virkavuosiinsa Kaasmarkussa osui rukoushuoneyhdistyksen aktiivisin kausi. Opettaja edusti liikkeessään tiukasti tunnustukseen pitäytynyttä siipeä, ja hänet nähtiin säännöllisesti rukoushuoneyhdistyksen hartaustilaisuuksissa, joista suurimmiksi paisuivat vuosittain järjestetyt elojuhlat sekä evankeliumi-

55 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 23.7.1912. KJA; Hilikka Leinon haastattelu 28.9.1993.

56 Huhtala 1981, 110–111 (Oskari Laitinen) ja 183–184; Hirsjärvi 1932, 66; Innamaa 1968, 497. K. E. Stenbäck palveli Ulvilan kirkkoherrana 41 vuotta ja oli seurakuntansa pitkän (650 v.) historian pitkäaikaisin kirkkoherra. Hän osallistui kahdeksille valtiopäiville säätynsä edustajana ja toimi pitkään myös Turun tuomiokapitulin pappisasessorina. Knapas – Heikkilä – Ävist 2009, 201.

57 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 11.3.1915. KJA; Kääriäinen 1950, 179.

juhlat. Niissä rukoushuoneen sisätilat eivät aina riittäneet, vaan tilaisuudet piti järjestää ulkoilmajuhlina.⁵⁸ Aarnio ja Huhtala muodostivat kiinteän kaksikon myös Ulvilan kunnallisessa elämässä, ja tuonnempana selviää, kuinka syksyn 1917 ”punaisella viikolla” molemmat joutuivat yhdessä kokemaan kovia, kun työväen järjestyskaarti kävi päälle ja painosti. Poliittisesti opettaja sijoittui kansallismielisiin, mihin viittasi sekä hänen alkuperäisen sukunimensä suomentaminen että ystävyys ja samanmielisyys Huhtalan kanssa.⁵⁹

Yhteinen poliittinen suuntaus paistoi läpi myös rukoushuoneyhdistyksen säännöistä, joihin K. W. Huhtala selvästi oli jättänyt oman puumerkinsä. Pelkistetymmin ilmaistuna tässä oli kyse sosialismin ehdottomasta vastustamisesta, mikä ehkä selvemmin kuin mikään muu aatteellinen lähtökohta yhdisti Aarniota ja Huhtalaa. Edessä päin poliittisista nyansseista tietyt vaiettiin, jottei olisi karkotettu työväestöön kuuluvia yhdistyksen jäseniä, mutta peiteltysti sosialismin vastainen linja tunki esiin heti sääntöjen ensimmäisestä pykälästä. Siinä säädettiin rakennuksen käytöstä, ettei tiloja ”millään ehdolla vuokrata tai muuten luovuteta semmoisille yhdistyksille, ryhmille, tai yksityisille, jotka ... kannattavat kirkon ja valtion eroittamista tai uskonnon opetuksen poistamista kouluista, eikä niille, jotka omaavat jumalankielteisen kannan”.⁶⁰ Kielto oli kuin kopioitu niistä aikaisemmin siteeratuista lauseista, joissa Huhtala vannoi ikuista kadotusta uskonnonopetuksen vastustajille. Siten maalitauluna oli selvästi Sosialidemokraattinen puolue, joka vuonna 1903 oli hyväksynyt ohjelmaansa vaatimuksen uskonnon julistamisesta yksityisasiaksi, kirkon erottamisesta valtiosta ja kouluissa tapahtuvan uskonnonopetuksen poistamisesta.

Vertailun vuoksi voi todeta, että Suomalainen puolue edellytti uskonnonopetuksen säilyttämistä kansa- ja oppikouluissa, kuten K. W. Huhtalan sanoista on pääteltävissä, ja se torjui myös kirkon erottamisen valtiosta, joskaan puolueen kanta tässä suhteessa ei ollut ehdoton.⁶¹ Huhtala sen sijaan ei tuntenut vaihtoehtoja näissä kysymyksissä, eikä hän kätkenyt kynttiläänsä vakan alle varsinkaan, mitä tuli poliittisen maaperän muokkaamiseen kotikylän järjestötoiminnassa. Päinvastoin rukoushuoneen käyttöä koskeneet kiellot ja rajoitukset paljastivat, että ”kyläpäällikkö” pääsi ujuttamaan tavoitteitaan myös seurakunnallisen toiminnan saralle, samalla tavoin kuin hän oli onnistunut peiteltysti menettelemään johtamassaan Kaasmarkun VPK:ssa.

Sosialidemokraattisen puolueen vastapainoksi perustettiin Tampereella kesäkuussa 1906 Suomen Kristillisen Työväen Liitto (KrTL), joka sai alkunsa pienestä sosiaalidemokraattien oppositiosta ja toimi poliittisena puolueena. Siitä muodostui kattojärjestö eri puolille maata syntyneille kristillisille työväenyhdistyksille, joista yksi perustettiin Poriin syksyllä 1906. Myös Kaasmarkussa ilmeni puolueen toimintaa jossain määrin, koska kylän kristillinen työväenyhdistys hyväksyttiin Kullaan ja Toejoen yhdistyksien kanssa Porin haaraosastoiksi huhtikuussa 1907. Nähtävästi rukoushuoneyhdistyksen silloinen sihteeri, opettaja Jonne Suonio heitteli verkkojaan tällekin taholle, koska hän vieraili puhujana liiton tilaisuuksissa. Valtakunnallisesti protestiliikkeen toiminta jäi eräänlaiseksi tähdenlennoksi ja näyttää sammuneen Kaasmarkussa siihen, kun Suonio vuonna 1909 siirtyi täältä seuraavaan virkapaikkaansa Jokioisten Kiipuun.⁶²

Heinäkuussa 1912 Kaasmarkun rukoushuoneella vieraili pastori Tuure Toivio – aikaisemmin Mennander (1888–1946) – Helsingistä ja hänen kanssaan matkasaarnaaja Antero Toivonen (1862–1930) Turusta. Mukaan liittynyt K. W. Huhtala pani merkille, että väkeä riensi paikalle ensin vähänlaisesti, mutta pikkuhiljaa sanankuulijoiden määrä kasvoi, kun tilaisuuteen ennättivät muutkin kuin lähiseudun asukkaat. Yllättävän paljon ja laajalta alueelta Kaasmarkkuun saavuttiin, sillä tässäkin tapauksessa paikalliset jäivät lopulta vähemmistöön kuulijakunnan keskuudessa.⁶³ Vuoden 1916 heinäkuussa toinen puoli läsnäolijoista olisi yksin täyttänyt rukoushuoneen, ja siksi tapahtuma järjestettiin silläkin kertaa ulkoilmajuhlana. Vaikuttaa siltä, että hyvä yleisömenestys tässä yhteydessä yllätti järjestäjät, sillä emännyydestä vastannut Hilma Kleemola joutui valmistamaan voileipiä ”yhtä mittaa” ja virvokkeet myytiin loppuun puolessa tunnissa, vaikka

58 Huhtala 1981, 181; UK 4/1978 (Aili Lujamaa); SK 21.7.1968 (K. A. Talvinen).

59 Korjus 2014, 324–325; Kääriäinen 1950, 179.

60 KRhy:n ohjesäännöt. KRhy:n ptk:t v. 1906–1941. Ahc. UkiA.

61 Leino-Kaukiainen – Uino 1994, 81; Salokorpi 1988, 89–90.

62 Härkönen 1940, 633; Mäki-Mikola 2018, 36–37.

63 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 23.7.1912. KJA.

Aino-juomaa sekä "lemunaadia" noudettiin Huhtalan puodista kaikki mitä löydettiin.⁶⁴ Osa juhlaväestä joutui siksi nuolemaan näppejään eli nauttimaan hengenravintoa kuivin suin, mutta kauppias tietysti sai olla tyytyväinen, kun hyllyt juomapuolella tyhjenivät tuota pikaa.

K. W. Huhtalaa kiinnosti paitsi puheiden hengellinen sisältö, myös julistajien käyttämä tekniikka. Epäilemättä hän omaksui vaikutteita niiltä saarnaajilta, jotka hänen mielestään vaikuttivat etevimmiltä, ja toisaalta kauppias arvioi puhujien taitoja omien kokemustensa valossa. Kesällä 1912 mukana rukoushuoneella oli maallikkosaarnaaja Adolf Fredrik (A. F.) Reunanen (1849–1935), joka sai Huhtalalta kiitokset siitä, että pysyi tekstissä ja lauserakenne oli selvä. Kauppiaan mielestä Reunanen löisi laudalta "monet täälläkin käyneistä kolporttööreistä". Kuitenkin Friitalasta saapunutta julistajaa voinee pitää lähinnä harrastelijana, koska hän puhui nimenomaan pastori Toivion luvalla.⁶⁵ Pastorin harkinta-valta asiassa lienee tulkittavissa niin, että Reunaselta puuttui tuomiokapitulin valtakirja eli sellainen saarnaajatutkinto, mihin Akseli Aarnion yhteydessä edellä viitattiin. Kuinka hyvänsä, Huhtalan katsannossa luvan antaja itse päihitti niin Aarnion kuin Reunasenkin. Hänen esiintymistään kauppias kommentoi tähän tapaan:

En ole koskaan kuullut pappia, jolla olisi ollut semmoinen puhujanlahja kuin Toiviolla. Hallitsi täydellisesti puhuja-tekniikan vaikeimmatkin määritelmät, ääni sointuva ja vahva, esitystapa pontevaa sekä esiintyminen arvokasta. Ja ulkonainen puheen muoto oli puoleensavetävää ja sisältöäkin kuulin kaikkien kehuvan. Mutta se ei suinkaan ollut sitä tavallista "laputusta", vaan oli puheessa suolaa ja pippuriakin tarpeen mukaan.⁶⁶

Vaikka K. W. Huhtalan vaikutus rukoushuoneessa näkyi ja tuntui myös poliittisesti, niin tämä tuskin aiheutti ongelmia johtoportaan keskuudessa. Rukoushuoneen johto koostui pitkälle samoista henkilöistä kuin VPK:n päällystö ja epäilemättä jakoi ainakin talollisten osalta Huhtalan poliittiset mielipiteet. Hänen edustamansa puolueen juhliakin järjestettiin talollisväestön kodeissa, esimerkkinä vaikkapa Kaasmarkun Simulassa kesällä 1907 pidetty Suomalaisen seuran tilaisuus⁶⁷. Rukoushuoneellakaan tuskin kukaan tohti vastustaa suomettarelaiten nousevaa tähteä, vaikkei hänen toimintansa joka suhteessa olisi kaikkia miellyttänyt. Mutta Huhtalalle itselleen paikka tarjosi oivan areenan hänen suuren visionsa julkituomiselle. Hänen tavoitteenaan oli, että koko kylän väestö asemaan ja sukupuoleen katsomatta kokoontuisi yhteen "saman katon alle", edistämään yhteistä hyvää sekä pois epäilyttävän työväentalon liepeiltä. Tässä mielessä rukoushuoneyhdistyksellä ja VPK:lla oli yhteinen alkutaival; ne kulkivat ikään kuin käsi kädessä ja tarjosivat vaihtoehtoa niille kyläläisille, jotka katselivat haikeina työväenyhdistyksen suuntaan taikka olivat jo liittyneet siihen, rukoushuoneyhdistys etenkin naisille, jotka sukupuolensa takia eivät voineet kuulua VPK-järjestykseen.

Mikään ei viittaa siihen, että K. W. Huhtala olisi varsinaisesti julistanut evankelisen liikkeen tai minäkään muunkaan tahon hengellistä sanomaa, vaikka sellaisiakin otaksimia hänestä on esitetty. Ehkä pisimmälle on menty siinä väitteessä, jonka mukaan Huhtala "oli myös uskonnollinen julistaja, joskin enemmän sotaisen Jehovan kuin uuden liiton miehiä".⁶⁸ Lausumassa aistii enemmän pyrkimystä kohteen maineen mustaamiseen kuin hänen toimintansa asialliseen kuvaamiseen. Jehova ja sotaisuus taas lienee tarkoitettu jonkinlaisiksi humoristisiksi heitoiksi. Kuinka hyvänsä, mitkään luotettavat lähteet eivät sijoita Huhtalaa saarnamiehen paikalle, ei kirjeenvaihto eivätkä aikalaisten muistelmat. Hän kyllä puolusti voimakkaasti kristillisiä arvoja ja viljeli raamatunlauseita puheissaan, mutta kristinuskon varsinaisena julistajana häntä ei voi pitää. Samoin Huhtala korosti kirkon ja uskonnonopetuksen merkitystä, mutta saarnamiehen tehtävät olivat kokonaan toinen asia. Ne jäivät hänelle tuiki vieraisiksi. Tekijän haastateluisissa esille nousi mies, joka

64 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 11.7.1916. KJA.

65 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 23.7.1912. KJA. A. F. Reunanen tuli Ulvilan Friitalassa sijainneen Suurpää-Bjongin (Pionkin) tilan isännäksi v. 1881, mutta myi tilansa v. 1909 talollinen Frans Spinkkilälle. Reunanen tunnettiin paitsi maanviljelijänä ja evankelisen liikkeen saarnaajana, myös pitojen tarjoilijana ja näyttämötaiteen harrastajana. Avellan 1928, 129; UK 2/1976.

66 Ibid.

67 K. W. Huhtalan esitelmä 22.7.1907. KJA.

68 Korjus 2014, 3

tarvittaessa kykeni puhumaan miltei aiheesta kuin aiheesta, mutta evankeliumin julistajana Huhtala jäi kaikkien muistelusten ulkopuolelle.⁶⁹

Oikeastaan enemmille saarnamiehille ei ollut edes tarvetta Kaasmarkussa, sillä vuosien myötä yhä useampi rukoushuoneen maallikoista avasi oman sanaisen arkkunsa. Paikallisten lisäksi kylässä oli mahdollista kuulla Ulvilan papistoa sekä evankelisen liikkeen vierailevia puhujia hyvinkin laajalta alueelta, kuten edellä on käynyt ilmi. Jos puheiden sisältö toisinaan jäi verrattain yksipuoliseksi, niin valikoima julistajien suhteen näyttäisi sitäkin monipuolisemmalta. K. W. Huhtalalle kuitenkin riitti sanankuulijan osa, ja sitä varten hän oli valinnut rukoushuoneen pääsalista oman paikan, joka sijaitsi takaa katsottuna toisessa penkkirivissä.⁷⁰

3.4. Kyläkauppaa ja rakennusneuvontaa

Verkatehdas muutti ympäristönsä perinteistä elämänrytmiä ja nosti Kaasmarkun keskeiseen asemaan Ulvilan kunnassa. Kylään oli perustettu kunnan ensimmäinen VPK ja rakennettu ensimmäinen rukoushuone, siellä toimi lähiseudun ainoa torvisoittokunta ja aktiivinen työväenyhdistys. Kansakoulu lukeutui sekin Ulvilan ensimmäisiin. Postia oli kannettu Ulvilan toimipisteestä ensin kolme ja sittemmin kuusi kertaa viikossa, kunnes vuonna 1907 kylään oli anottu omaa postiasemaa ”suuren ja yhä kasvavan” liikenteen vuoksi. Ainakin vuonna 1915 kyseinen asema oli toiminnassa, ja parantuneen postinkannon lisäksi yhteydenpitoa muualle helpotti oma puhelinkeskus linjoineen.⁷¹ Teollisuuslaitos joudutti myös kauppaliikkeiden perustamista, sillä asiakkaita riitti ainakin määrällisesti niin kauan, kun tehdas jyskytti elantoa. Väestön lukumäärä Kaasmarkussa nousi vuoteen 1917 mennessä noin 500 henkilöön, ja näistä teollisuuden palveluksessa työskenteli arviolta alun toista sataa.⁷²

Huhtalan kaupan liikepaikka oli hyvin valittu asiakkaita ajatellen, sillä puoti sijaitsi aivan verkatehtaalle kääntyvän tien kulmauksessa. Tontti ei ollut oma, vaan kuului Mäkelän perintötilaan, jonka talouskeskus pitkine päärakennuksineen sijaitsi vieressä. Myös Huhtalan tilan rakennusryhmä näkyi kivenheiton päässä.⁷³ Tiskin takana oli aloittanut edellisellä vuosisadalla Henrik (Heikki) Ilander (1855–1887), joka oli entinen talollinen Kaasmarkun Äijälästä. Hänen suvussaan säilynyt muistitieto kertoo, että Heikki oli riitautunut naapurinsa Rotkuksen isännän kanssa, muuttanut sukunimensä Ilanderiksi ja ryhtynyt suutuspäissään kauppiaksi. Äijälän myynnistä saamallaan tuloilla hän oli vuokrannut tontin Mäkelästä ja rakennuttanut sinne liikehuoneiston, jota siihen aikaan sanottiin ”Ilanterin” kaupaksi.⁷⁴ Hänen jälkeensä 1880-luvulla samassa huoneistossa jatkoi Maria Stenroos, seuraavalla kymmenluvulla Kalle Stenroos ja kertoman mukaan muitakin, kunnes Huhtalat saapuivat Raumalta ja ostivat liikkeen. Tarjouksen siitä oli tehnyt Oskari Stenroos.⁷⁵

Puoti ei herättänyt erityistä huomiota ulkonäöllään, päin vastoin kuin rakennuksesta käytetty ”kaupakartano”-nimitys antaa ymmärtää (kuva 11). Vielä vähemmän on perää siinä väitteessä, ettei iäkäs rakennus enää näkyisi kylän vanhojen kiinteistöjen ”inventoinneissa”, sillä myymälä seisoo edelleen (2024) alkuperäisellä paikallaan, joskin ulkoasultaan jossain määrin korjailtuna.⁷⁶ Liiketoiminta ei kuitenkaan jäänyt aivan mitättömäksi K. W. Huhtalan aikana, sillä muutaman lehmän ja isohkon kanalän tuotanto täydensivät valikoimia. Lisäksi pihan perällä sijaitsi leipomo kaksine uuneineen, joista muistitiedon mukaan leijaili tuoreen leivän tuoksua maantielle. Kaasmarkun edellä mainittu postiasema sijoittui sekin Huhtalan

69 K. W. Huhtalan esitelmä 22.7.1907 ja puhe 16.12.1909. KJA; Antti Anttilan haastattelu 20.10.1993.

70 Huhtala 1981, 182; SK 13.10.1974.

71 Innamaa 1968, 137–139; OTK Hannu Vaajalan spv. ”Kaasmarkku / K V Huhtala” 22.12.2015. Tekijän hallussa.

72 Oskari Stenroosin kirje K. W. Huhtalalle 26.10.1904. KJA; Honkanen 2000, 6.

73 US 10.6.1996 (Hilikka Leino).

74 Erik Mattsson 1701–1777, bonde i Härpö. Tab. 8. Sukutukimus. Tekijän hallussa; Uuno Valkaman haastattelu 19.12.1987.

75 Oskari Stenroosin kirje K. W. Huhtalalle 26.10.1904. KJA; Innamaa 1968, 77–78; Antti Anttilan haastattelu 20.10.1993.

76 Korjus 2014, 299–300.

Kuva 11. Huhtalan kauppaliike Kaasmarkussa keväällä 1910. Kaarina Jaakolan kokoelma.

puotiin, ja takahuoneesta löytyi pieni lääkevarasto kylälaisten tavallisimpiin vaipeihin. Myös paikalliset toivat myyntiin itse valmistamiaan tuotteita.⁷⁷

Kauppaan hankittiin puhelin, jolla tarvittaessa voi tiedustella lisäohjeita Porin apteekkeista, ja pahimmat tapaukset kiidätettiin hevosella kaupunkiin sairaalahoitoa saamaan. K. W. Huhtalan mentaliteetin parhaat puolet, ystävällisyys ja tarve huolehtia muista, tulivat tässä selvästi esiin. Kertoman mukaan häneltä haettiin paljon apua erilaisiin sairauksiin, joiden hoidossa kauppias oli itseoppinut.⁷⁸ Maksua hän ei näistä palveluksistaan perinyt, mikä vähitellen johti siihen, että Huhtalan puoleen käännyttiin monissa muissakin ongelmissa, eikä avun tarvisijoista tullut loppua vuosien mittaan, olipa kyse riita-asioiden sovittelusta taikka asiakirjojen laatimisesta. Myös eläimien suhteen kauppias jatkoi Raumalla alkanutta toimintaansa. Hän teki kotikäyntejä lehmän taikka hevosen äkillisesti sairastuessa, kävi tarkastamassa näiden kuntoa ja otti vastaan vakuutuksia. Viimeksi mainituista toimista Suomen eläinvakuutusyhtiö maksoi tietyn prosentin asiamiehilleen.⁷⁹

Käytännössä kyläkaupan pyörittäminen lienee jäänyt pääasiassa Anna Huhtalan huoleksi. Taikka ei oikeastaan hänenkään, vaan luotettavien kauppa-apulaisten, sillä Annaa sairaudet eivät ottaneet jättääkseen, vaan hän joutui edelleen turvautumaan erilaisiin parantoloihin ja kylpylöihin, jotka auliisti tarjosivat kyseenalaisia "hoitojaan".⁸⁰ Kauppiaan itsensä aika taas kului kylälaisten auttamisessa ja lisääntyvässä määrin myös paikallisissa luottamustoimissa, mikä voi viestiä siitä, ettei K. W. Huhtala ehkä tuntenut kaupan alaa aivan omakseen. Jonkinlaisesta kyllästymisestä kielii sekin, että vastenmielisyys, jota hän vanhastaan oli tuntenut kotikylän verkatehdasta kohtaan, alkoi rakoilla. Yhä useammin kauppias nähtiin teollisuuslaitoksen maisemissa, esimerkiksi kesällä 1915 niinkin taajaan kuin "pari, kolme kertaa päivässä". Tehtaalla Huhtala otti johtakseen milloin rakennusten ulkomaalauksen, milloin taas muita huoltotöitä, joita häneltä

77 OTL Hannu Vaajalan spv. "Kaasmarkku / K V Huhtala" ... 22.12.2015. Tekijän hallussa; US 10.6.1996 (Hilkka Leino).

78 US 10.6.1996 (Hilkka Leino); Aune Prehtin haastattelu 25.8.1993 ja Heikki Jokisen haastattelu 30.10.2018.

79 Suomen eläinvakuutusyhtiön kirje K. W. Huhtalalle 1.12.1904. KJA; SK 20.2.1941 ja 13.10.1974.

80 K. W. Huhtalan kirjeet Anna Huhtalalle Ikaalisten kylpylään 28.7.1912 ja 5.8.1912 sekä Pietikäisen parantolaan 11.3.1915 ja 3.4.1915. KJA.

pyydettiin.⁸¹ Vaikkei matka ollut pitkä, niin oma yritys tietysti jäi vähemmälle huomiolle, kun isäntä käytti suurehkon osan ajastaan muihin puuhailuihin. Miksi siis Huhtala ylipäättään vaihtoi ammattia ja palasi takaisin Kaasmarkkuun, jos uudet kuviot eivät miellyttäneet? Ilmeisesti syynä oli vain pariskunnan onni ja kukoistava rakkaus, sellainen jota Kallen sanojen mukaan ”harvemmin tavataan ihmislasten keskuudessa”, sekä onnellisen aviomiehen halu miellyttää puolisoaan, joka ei mistään hinnasta olisi jäänyt Raumalle⁸².

Melko pian oltiin kuitenkin siinä pisteessä, että kauppiaan ammatti alkoi lopullisesti tymppiä rakennusmestaria. Niinpä maanviljelys- ja teollisuuskoulut suorittanut mies, jonka nimi oli tullut yhä laajemmin tunnetuksi, alkoi etsiä itselleen toista leipäpuuta. Näköpiiriin piti ottaa nyt sellaiset tehtävät, jotka paremmin vastaisivat hänen koulutustaan ja yhteiskunnallista asemaansa. Kauan K. W. Huhtalan ei tarvinnut katsella ympärilleen, kun tarppäsi. Satakunnan maanviljelysseura oli Porin maanviljelysseuran nimellä vuonna 1861 aloittanut järjestö, joka suuntautui lähinnä maatalouden ja yleensä maaseudun olojen kehittämiseen. Keskeisen tehtäväkentän muodosti laaja-alainen neuvontatoimi. Huomiota kiinnitettiin alusta asti myös rakennusneuvontaan, ja vuonna 1908 suunnitelmat olivat niin pitkällä, että seura sai määrärahan rakennusalan opastajan palkkaamiseen.⁸³ Koska tointa hoidettiin osaksi etätyönä eli neuvontamatkat maakuntaan tehtiin kotoa käsin, puuha oli kuin luotu Huhtalalle, joka näin voi edelleen panostaa perheeseen ja liikeasioihin Kaasmarkussa sekä samalla syventyä erilaisiin rakennusprojekteihin Satakunnassa, suunnitella ja piirtää uutta sekä solmia lisää kontakteja ympäri maakunnan. Työmaa tarjosi myös erinomaisen tilaisuuden edistää Huhtalan tunnettavuutta, mikä oli tärkeää hänen poliittista tulevaisuuttaan ajatellen.

K. W. Huhtalasta on kirjoitettu virheellisesti maatalousneuvojana, mutta tämän alan neuvonta ei kukaan ollut Huhtalalle, joka siis valittiin vuonna 1908 rakennusneuvojaksi Satakunnan maanviljelysseuraan. Tosin hän varmaan olisi osoittanut kykyä myös maatalousalan asiantuntijana ja opastajana. Uusi neuvontatoimi alkoi välittömästi ja toi Huhtalan eteen haasteellisen tehtäväkentän. Monet asuin- ja kotieläinrakennukset Satakunnassa kaipasivat kohennusta, mutta aina isännät ja emännät eivät olleet vakuuttuneita uudistuksien tarpeellisuudesta. Toisaalta maaseudun rakentamisessa oli ryhdytty jäljittelemään huviloita ja kaupunkilaisten asuntoja, joita molempia Huhtala vastusti, koska hänen mielestään vanha, kansallinen tyyli oli sekä kaunis että käytännöllinen.⁸⁴

Perinteiseen tyyliin pitäytymisessä pääsi esiin K. W. Huhtalan talonpoikainen ajattelu ja arvomaailma. Se luontui hyvin hänen ilmeisesti teollisuuskoulussa omaksumaansa kansallisromanttiseen, jugend-vaikutteiseen suuntaukseen ja antoi piirustuksille oman, tietynlaisen mausteensa. Tyypillisenä näytteenä esitettiin edellä hänen piirtämänsä Kaasmarkun VPK:n talo (kuva 8). Tyyliseikkojen alkulähteenä Huhtalalle voi pitää Porin oppilaitosta, sillä kansallisromantiikan parasta kukoistusaikaa olivat vuodet 1894–1904, ja juuri näihin vuosiin osui hänen opiskelujaksonsa Porissa (1899–1901). Vuonna 1909 rakennusmestarin kynästä lähti peräti 78 tyyppiipiirustusta eri puolille maakuntaa, joskin osa näistä oli paikalla pikaisesti tehtyjä luonnoksia.⁸⁵ Työmäärä kieli jälleen kerran Huhtalalle ominaisesta innostumisesta, täydellisestä ja ehdottomasta antautumisesta sen asian palvelukseen, jonka hän kerran oli ottanut omakseen.

Isän tai äidin taikka joskus molempien poissaolojen aikana Huhtalan pojista huolehti Kallen Hilma-sisar, jota perheen keskuudessa kutsuttiin Kleemolan tädiksi, apunaan ”mamma” eli veljesten iäkäs isoäiti sen minkä jaksoi. Siten esitelmät maakunnassa sujuivat ilman lastenhoitohuolia, ja jäyhät satakuntalaiset saivat esimerkiksi kuulla, kuinka käytännöllisyys, suunnitelmallisuus sekä turhan ylellisyyden välttäminen kuuluivat rakennusalan avainsanastoon. Niitä noudattavalle kustannukset eivät nousisi ongelmiksi maaseudulla.⁸⁶ Huumoriakaan Huhtala ei unohtanut, vaikka työpäivät venyivät usein pitkiksi, sillä ystävien keskuudessa oli varaa hienoiseen leikinlaskuun. Paavolan isäntäväki Kaasmarkussa kuului sisäpiiriin, ja Paavolaan piirretyn navetta- sekä tallirakennuksen ympärillä loikki jäniksiä ja katolla istui komea kanalintu.

81 K. W. Huhtalan kortti Anna Huhtalalle 20.6.1915 sekä kirjeet hänelle 5.6.1915 ja 22.6.1915. KJA.

82 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 15.3.1915. KJA; SK 4.2.2017 (Jarmo Huida).

83 Lähdeoja 1961, 46 ja 289–290.

84 Korjus 2014, 314; Lähdeoja 1961, 65.

85 Heikkilä 1955, 57; Lähdeoja 1961, 290; Ringbom 1998, 234.

86 K. W. Huhtalan esitelmä Kaasmarkussa 24.2.1911, Hilma Kleemolan kirje omaisille 4.2.1904 ja K. W. Huhtalan kirje omaisille 6.3.1918. KJA.

Vaikka eläinaiheita suosittiin myös kansallisromantiikassa, mistä Huhtalan kädenjäljen helposti tunnisti, niin tässä tapauksessa tyyliin liittyneet seikat eivät vaikuttaneet asiaan, vaan Anton-isäntä sai leikkilisen muistutuksen uudesta asuinpaikastaan. Paavolan talouskeskus oli nimittäin siirretty kylän vanhalta tontti-alueelta Ryöpäkin (ruotsiksi *Rödbäck*) palstalle, joka sijaitsi etäällä muusta asutuksesta, metsän laidassa ja siten lähellä eläinkunnan edustajia.⁸⁷

Työnsä puolesta K. W. Huhtala liikkui paljon eri puolilla Satakuntaa, ja ainakin lyhyemmät matkat hän tavallisesti taittoi polkupyörällä, satoi tai paistoi. Heinäkuussa 1912 rakennusneuvoja matkasi työasioissa Keikyään sekä Raumalle asti, ja molemmissa tapauksissa kulkuneuvoksi valikoitui juna. Usein hänen piti yöpyä samassa paikassa missä työskenteli, tien varrelle osuneissa taloissa taikka tuttaviansa luona, sillä kotiinpaluu onnistui harvemmin samana päivänä.⁸⁸ Toisinaan työmatkat venähtivät niin pitkiksi, että maakunnassa vierähti useampi vuorokausi. Näin kävi esimerkiksi elokuussa 1912, kun neuvoja opasti asiakkaitaan Konkan ja Kärjen taloissa Alastarolla sekä poikkesi palatessaan vielä Junttilaan Huittisten Lauttakylässä. Keväällä 1915 työmatka alkoi varhain torstaiamuna ja suuntautui jälleen Lauttakylään, minkä jälkeen olivat vuorossa Kauvatsan Sipi sekä Kukonharjan Viikari Nakkilassa, kunnes lauantai-iltana uupunut neuvoja palasi takaisin kotiinsa Ulvilan Kaasmarkkuun.⁸⁹

Pitkistä etäisyyksistä ja satunnaisista yösjajoista huolimatta K. W. Huhtala näyttää viihtyneen toimesaan. Lukuisat kirjeet puolisolle viestivät kyllä kaipauksesta ja ikävästä häntä kohtaan, mutta sama tunne varmaan kalvoi kotiololoissakin Annan poissaolojen aikana. Rakennusneuvontaan sinänsä kirjeissä ei kohdistu kielteisiä arvioita. Tämä oli ymmärrettävää monesta syystä. Ensinnäkin Huhtala oli selvästi omassa elementissään piirustuslautojensa ääressä, ja toiseksi kotimaakunta tuli entistä tutummaksi liikkuvan työpaikan ansiosta. Samalla avautui yhä enemmän konteksteja maakunnan talonpoikaisväestöön, mihin hän itsekin lukeutui isänsä puolelta. Laaja verkostoituminen taasen oli tärkeää Huhtalan poliittiselle uralle, joka puolestaan luontui hyvin hänen toimelleen maanviljelysseuran neuvojana. Eivätkä uudet tuttavuudet muutoinkaan olleet vastenmielisiä eteenpäin pyrkineelle kansalaisaktiiville, joka luonnostaan oli ulospäin suuntautuva ja ihmisseuraan mielellään hakeutuva.

Sitä paitsi ympäri maakuntaa matkatessa näki, kuinka alkeellisesti ja kehnoin välinein maataloutta monin paikoin harjoitettiin. Tämä taas toi mukanaan ajatuksia paremmasta, siitä kuinka menetelmiä ja laitteita voisi entisestään kehittää. Ehkä jossain Nakkilan vainioilla taikka Huittisten saloilla kypsyi sitten ajatus uudentyypisistä viljankuivaamosta, joka löisi laudalta aikaisemmat ratkaisut. Oivallus johti Huhtalan kenties tunnetuimpaan keksintöön, Tähkä-nimiseen kuivuriin, joka toimi ilmavirran avulla. Kesäkuussa 1912 hän sai keksinnölleen patentin, mikä huomattavasti edisti ”kaapin” myyntiä ja toi lisäansioita idean isälle⁹⁰. Viljelijäväestö suosi uutuutta jonkin aikaa maataloiltaan, ja Ulvilassa sellainen hankittiin ainakin Kaasmarkun Mäkelään, Paavolaan ja Rotkukselle sekä Suosmeren Käyrälle, kunnes aika ajoi lopulta kuivauslaitteen ohitse.⁹¹

Rakennusneuvojan palkka toi tarpeellista lisäansiota Huhtalan perheelle, joka 5. lokakuuta 1908 sai keskuuteensa toisen pojan, Kaarlo Jorman (1908–1941). Lopullisessa vahvuudessaan perhe näkyy kuvassa 12⁹². Tässä yhteydessä on paikallaan todeta, että Huhtalan molemmat pojat käyttivät lapsuudestaan asti kutsumaniminaan toista etunimeään. Ensimmäiset olisivat ehkä liian helposti sekoittuneet isän etunimiin (Kaarlo Wilho). Toisin sanoen pojat tunnettiin Olavina ja Jormana, mikä on helppo tarkistaa esimerkiksi

87 Talousrakennus Kaasmarkun Paavolassa. Piirtänyt K. W. Huhtala. Tekijän hallussa; Jutila 1939, 456–457; Ringbom 1998, 232.

88 K. W. Huhtalan kirjeet Anna Huhtalalle 28.7.1912 ja 15.7.1916. KJA.

89 K. W. Huhtalan kirjeet Anna Huhtalalle 5.8.1912 ja 16.4.1915. KJA.

90 Teoll.hallituksen patentti n:o 4871 rak.mest. K. W. Huhtalalle 18.6.1912. KJA; Innamaa 1968, 55.

91 Jonasson – Kivialho 1932, 1879; Jutila 1939, 456; Antti Anttilan haastattelu 9.8.1990.

92 K. W. ja Anna Huhtalan lapsina mainitaan myös Kaarlo Osmo Huhtala, joka eli vain kaksi päivää lokakuussa 1907, eräs ”yksityinen” sekä vaille tarkempia tietoja syntymä- ja kuolinajoista jäänyt Jorma Olavi Huhtala. Perheen lapsista ks. <<https://www.geni.com/kaarlowilhoHuhtala>> [luettu 19.1.2024].

Kuva 12. K. W. Huhtala perheineen kauppansa takapihalla Kaasmarkussa. Vasemmalta Jorma, Anna, Olavi, Kalle ja Hilkka. Kaarina Jaakolan kokoelma.

heitä koskevista matrikelitiedoista. Sellaisilla nimillä kuin Onni ja Ensio, joita kirjallisuuteen on eksynyt Huhtalan veljeksistä, ei ole mitään tekemistä heidän kanssaan.⁹³

Mutta mitä tuli Huhtalan perheen raha-asioihin, niin ainakaan käteisvaroilla isä ei päässyt liemmin reh-vastelemaan. Siitä pitivät huolen esimerkiksi Annan hoidot, jotka toistuvasti saivat rakennusneuvojan keven-tämään kukkaroaan.⁹⁴ Kesällä 1912 K. W. Huhtala teki työmatkan Porin ”takana” sijaitsevaan Kokemäensaa-ren kylään ja pistäytyi Valli-Jaakolan talossa, mistä hän sai sinne myymänsä kuivurin hinnan (400 mk). Kun neuvoja oli palannut kotiin, hän vei rahat saman tien verkatehtaan konttoriin, sillä vähän aikaisemmin hän oli ostanut tehtaalta suuren erän vilttejä (huopapeitteitä), jotka hän vasta nyt pystyi maksamaan. Kolme vuotta myöhemmin eräs vanha ystävä oli rahapulassa. Huhtala lainasi ystävälleen 200 markkaa, mutta vain sillä ehdolla, että tämä maksaa velan takaisin ”ennen heinäkuun 26 päivää, jolloin lankeaa nisu- ym. jauhojen lasku”.⁹⁵ Perheen käyttövarat näyttäisivät siis huvenneen suurin piirtein sitä mukaa kun tulivat.

Vaikkei raha ilmeisesti koskaan tehnyt suurempaa suvantoa K. W. Huhtalan kohdalla, niin kyvykkyyttä ja taiteellista lahjakkuutta häneltä ei puuttunut. Tästä todistavat edelleen esimerkiksi monet mautilojen tyy-likkää päärakennukset Satakunnassa. Erityisen taitava liikemies saati käytännön maamies Huhtala ei ollut, niin paljon kuin hän arvostikin isän puolelta periytynyttä talonpoikaisuuttaan. Pikemmin hänen kohdallaan voi puhua idealistista tai esteettisten arvojen vaalijasta, mitä osoittaa sekin, että tarvittaessa rakennus-

93 Korjus 2014, 326; matrikelitiedoista ks. Lipponen 1997, 128 (Olavi Huhtala) ja Mattson 1942, 171 (Jorma Huhtala). Jorma Huhtala kirjoitti ylioppilaaksi Porin lyseosta v. 1930 sekä valmistui maat. ja metsät. kandidaatiksi (MMK) Helsingin yliopistosta v. 1937. Hän työskenteli assistenttina Biokemiallisella tutkimuslaitoksella 1934–1937, maatalouskerholiiton joht. apulaisena 1938–1939, kansanhuoltoministeriön elintarvikeosaston sihteerinä 1939–1940 ja pika-asutustoimikunnan jäsenenä 1940–1941. Ylioppilasaikanaan Huhtala toimi yliopp.kunnan hallituksen ja edusta-jiston jäsenenä sekä maatalousyhd. Sampsan puheenjohtajana. Satakuntal. osakunnan kuraattoriksi hänet valittiin v. 1935. Jorma Huhtala osallistui talvisotaan ja kaatui jatkosodan alussa 7.9.1941, haavoituttuaan sitä ennen vaikeasti Nuosjärven taistelussa. Sotilasarvoltaan hän oli luutnantti. Sysimetsä – Hannula 1954, 122.

94 K. W. Huhtalan saate rahalahetyksestä Anna Huhtalalle 5.7.1915. KJA.

95 K. W. Huhtalan kirjet Anna Huhtalalle 28.7.1912 ja 22.6.1915. KJA.

mestarin kynästä lähti myös runoja ja näytelmiä.⁹⁶ Ikään kuin mainittujen ominaisuuksien vastapainona Huhtalasta on kirjoitettu, että hän oli luonteeltaan ”koko lailla karski mies”.⁹⁷ Kiistatta tietty jämyys löi häneen oman leimansa, mikä näkyi selvästi etenkin sotilastehtävissä ja eräissä siviilielämän otteissa, joihin palataan edempänä. Mutta luonnekuva vääristyy tai ainakin saa yksipuolisen sisällön, jos runollinen ja taiteellinen puoli tyystin sivuutetaan, ja kaikki jätetään vain karskiutta tavoittelevan arvion varaan. Pehmeämpään linjaan viittasi myös hänen avuliaisuutensa ja kaunopuheisuutensa, joissa ehkä näkyi perimää äidin puolelta, olivatpa sitten kyseessä työasiat, politiikka taikka vapaa-ajan harrastukset.

Sanankäyttäjänä K. W. Huhtala saavutti siinä määrin suosiota, että hänen nimensä alkoi näkyä myös muiden, rakennusneuvojalle läheisten yhteisöjen esitelmöitsijänä. Järjestöt eri puolilla Satakuntaa pyysivät Huhtalaa puhujaksi iltamiinsa ja muihin tilaisuuksiinsa, joihin hänen oli helppo saapua maakuntaan suuntautuneilla työmatkoillaan.⁹⁸ Tosin Huhtala ei kaihtanut julkista esiintymistä muutoinkaan, ja samoja teemoja vähäisin muunnelmin saattoi käyttää useammassa eri yhteydessä. Joka tapauksessa neuvojan ääni kuului 1900-luvun alkupuolella yhä enemmän, yhtä hyvin politiikan saralla kuin ammattiasioissa, samalla kun maine kasvoi ja nimestä tuli entistä tunnetumpi, kuten työväenliikkeen katsauksessa edellä todettiin. Seuraava näyte on Kaasmarkusta, missä Huhtala vuonna 1911 hehkutti tähän tapaan, sisällyttäen sanoihinsa hienoista ironiaakin:

Maanviljelys, karjanhoito, meijerialous, metsänhoito ja osuustoiminnalliset ym. yritykset ovat kaikki toimintoja, joissa neuvoja voi varmuudella kokemuksesta saaduilla numeroilla todistaa, että kun niin ja niin teette, niin sen paremman sadon pellostä perkaatte, nurmista niitätte; sen kauniimman karjan kasvatatte, runsaan ja rasvasen maidontuotannon turvaatte; sen tyystemmin lanta laitetaan, visummin virtsa säilytetään; sen sievemmat summat sianhoidosta saadaan; sen mehevimmät tulot meijerit antavat; sen paremmin metsät kasvavat, korot karttuvat; osuustoiminnassa varallisuus vankistuu, luottamus lujenee; ym joissa kaikissa on huomattavissa, että yrityksissä luvataan mahdollisimman suurin korko niihin kiinnitetyille pääomille. Ei siis kumma, että asianomaiset toisinaan asiaan innostuvatkin.⁹⁹

K. W. Huhtala jatkoi rakennusneujana 10 vuotta eli sisällissodan puhkeamiseen asti. Kotikylässään hän osallistui samanaikaisesti Jaakolan perintötilan viljelyyn, ja osa Jaakolaan kuuluneesta Kärpäkän (ruotsiksi *Kärrbäck*) vainiosta näyttää kuuluneen suoraan Huhtalan pariskunnan hallintaan. Runnilta ja muista parantoloista apua etsinyt Anna Huhtala sai kirjeitse tarkat selvitykset siitä, kuinka heinä oli Kärpäkällä kasvanut ja milloin se oli kaadettu.¹⁰⁰ Isännys Jaakolassa kuului Annan edellä mainitulle veljelle, rukoushuoneelle tonttimaata lahjoittaneelle Anton Jaakolalle. Vanhempiansa ainoana poikana hän oli yksin saanut kotitilan haltuunsa, niin kuin vakiintunut käytäntö maakunnassa edellytti. Sisaret pitivät Anton-veljeään hyväntahtoisena, mutta hieman saamattomana ja ehkä jossain määrin yksinkertaisena isäntänä, jonka töihin tarttumista haittasi hänen osittainen invaliditeettinsä. Jälkeläisiä Jaakolalla ei ollut, sillä yrityksistään huolimatta hän ei ollut löytänyt itselleen aviopuolisoa, vaan päivät kuluivat poikamiehenä perintötilan askareissa.¹⁰¹

Jaakolan tilan emännyydestä huolehti Antonin itsetietoinen äiti, Kaasmarkun Mäkelästä lähtöisin ollut Maria (Maija) Jaakola (1840–1921) eli ”Wanha Frouv”, niin kuin kylän ensimmäinen opettaja, Sortavalan seminaarista vuonna 1896 valmistunut ja Kaasmarkusta Koiviston kouluun keväällä 1903 siirtynyt Ernst

96 SK 20.2.1941. K. W. Huhtalan runoista ja näytelmistä ks. esim. runot Palokuntako tarpeeton? (liite 1) ja ”Jotka suurta suuta soittavat ...” sekä huvinäytelmä VPK:lle v. 1900. KJA.

97 Korjus 2014, 326.

98 K. W. Huhtalan kirjeet Anna Huhtalalle 21.3.1915 ja 15.7.1916. KJA.

99 K. W. Huhtalan esitelmä ... 24.2.1911. KJA.

100 K. W. Huhtalan kirjeet Anna Huhtalalle 20.7.1916 ja jaakonpäivänä 1916. KJA; Lähdeoja 1961, 290.

101 Kaukamaa 1961, 10; Hilikka Leinon haastattelu 28.9.1993.

Werner (E. W.) Ahonen (1874–1924) kunnioittavasti emäntää nimitti.¹⁰² Muistitiedon mukaan Maija Jaakola suhtautui alun perin nuivasti K. W. Huhtalaan sekä vastusti tämän ja Anna-tyttärensä avioliittoa. Emännän mielestä Huhtalan elämäntavoissa oli toivomisen varaa, mikä ei ehkä ollut ihan aiheeton väite, ja varmasti hänen korviinsa oli kantautunut juoruja myös iloluontoisen äidin edesottamuksista. Ajan mittaan anoppi kuitenkin hyväksyi vävynsä, kaikista tämän pikku puutteista huolimatta, kun talonpito Anton-pojan isännyydessä ja ilman Huhtalan apua ei aina ottanut sujuakseen asianmukaisella tavalla.¹⁰³

Oma osuutensa isoäidin hyväksymiseen oli kaiketi myös tyttärentyttäreillä, joka syntyi 7. syyskuuta 1913 K. W. Huhtalan perheeseen ja sai nimikseen Hilikka Annikki. Joitakin vuosia myöhemmin Hilikka poseerasi tomerana perheen yhteiskuvassa, joka otettiin kauppaliikkeen takapihalla (kuva 12).¹⁰⁴ Isälleen tyttö luonnollisesti merkitsi suurta ilonaihetta, sikäli kuin häneltä riitti aikaa lapsilleen, sillä maakunnallisen rakennusneuvonnan, kotikylän liikeasioiden sekä Jaakolan viljelysten lisäksi Huhtalaa työllisti yhä enemmän Suomalainen puolue ja sen mukanaan tuomat velvollisuudet.

102 E. W. Ahosen kirje K. W. Huhtalalle 5.2.1903. KJA; Erik Mattsson ... Tab. 9. Tekijän hallussa; Härkönen 1940, 223. Tarinan mukaan Maijalla oli ”fioli” (viulu) kainalossa, kun hän muutti aviomiehensä kanssa tämän kotoa Kaasmarkun Äijälästä Jaakolan tilalle. Anton-poikansa tyttöystäviä hän arvioi tähän tapaan: ”Liian tummaa, liian tummaa – paljon vaaleempaa, paljon vaaleempaa!” Graafinen esitys ... P. O. Ekko v. 1960. Tekijän hallussa; Antti Anttilan haastattelu 20.10.1993.

103 Maria Jaakolan kirje Anna Huhtalalle 4.4.1903. KJA; Hilikka Leinon haastattelu 28.9.1993.

104 Jaakola 2016, 13–14 ja 21.

4. VENÄJÄN YHTEYDESTÄ ITSENÄISYYTEEN

4.1. Eduskuntavaaleja ja poliittisia kannanottoja

Vuoden 1904 valtiopäivävaaleissa Suomalaisen puolueen kannatus romahti. Vanhasuomalaiset menettivät asemiaan etenkin talonpoikais- ja pappissäädäyissä, missä heille oli kuulunut enemmistö aina 1870-luvulta lähtien. Puolueen omaksuma sovinnollinen, myöntövyyslinjaksi kutsuttu poliittinen strategia ei auttanut vaaleissa vähääkään, vaan päinvastoin kulutti suomettarelaiten kannatusta. Sellaiset ilmaukset kuten maltillinen suhtautuminen venäläisen esivallan vuonna 1899 julkaisemaan helmikuun manifestiin tai kielimanifestiin kesällä 1900 taikka asevelvollisuusmanifestiin seuraavana vuonna saivat osakseen jyrkkää arvostelua.¹ Vaikka venäläisten toimenpiteet eivät ulottuneet suomalaisten lainsäädäntöön sikäli, että lakien sisältöön olisi kajottu, ne saivat voimakkaasti dramaattisen maineen ja nostattivat vastarinnan myrskyn kansalaisten keskuudessa. Vanhasuomalaisten pidättäytyminen vastatoimista johti syytöksiin epäisänmaallisuudesta ja Suomen myymisestä. Kielteiset asenteet heijastuivat suoraan valtiopäivävaalien tulokseen, minkä seurauksena puolueen kenttäväki alkoi yhä äänekkäämmin vaatia poliittista järjestäytymistä.²

Lopullisena sytykkeenä toimi korkean vanhasuomalaisen virkamiehen (prokuraattorin), valtioneuvos Eliel Soisalon-Soinisen – aikaisemmin Johnsson (1865–1905) – murha helmikuussa 1905. Sanomalehti *Uusi Suometar*, joka oli myöntövyysuunnan johtava äänenkannattaja, tuomitsi teon yksiselitteisesti.³ Ehkä myös K. W. Huhtala ajatteli juuri tätä attentaaattia edellä siteeratussa, salaa toisten surmaamista kritisoineessa runossaan. Siinä tapauksessa Huhtala olisi saanut taakseen arvovaltaisen tahon Ulvilassa, sillä monet valtiopäivät istunut ja Soisalon-Soinisen hyvin tuntenut kirkkoherra K. E. Stenbäck suri avoimesti poliittisen aateveljensä poismenoa.⁴ Tosin tuohon aikaan päästettiin päiviltä monia muitakin venäläisen esivallan edustajia, joista tunnetuimmaksi nousi yhtenäistämispoliittikan sielu Suomessa, kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikov (1839–1904), ja vielä useammat joutuivat murhayrityksien kohteiksi, joten yhtä hyvin Huhtala viittasi väkivallantekojen vahingollisuuteen yleensä.⁵

Laajemmin ottaen säikähdys ja järkytys olivat tavallisimpia reaktioita, kun uutinen Eliel Soisalon-Soinisen kuolemasta levisi vanhasuomalaisten keskuuteen. Se ruokki pelkoa aktivismin noususta ja siitä, että kotimainen terrorismi tulisi vielä kansalle kalliiksi. Tulevat tapahtumat osoittivat, ettei pelko suinkaan ollut aiheeton. Seurauksena oli Suomalaisen puolueen uudistus aikansa poliittisten vaatimusten hengessä, mitä koskeva päätös tehtiin Helsingissä kesäkuussa 1905. Toimilupaa ei kuitenkaan haettu uudelle puoluejärjestölle, koska yhdistys- ja kokoontumisvapauden rajoitukset (1900) pakottivat puolueen perustajia varovaisuuteen, vaan senaatin puoleen kääntyi Suomalainen keskusseura -niminen peitejärjestö, joka luvan saa-

1 Leino-Kaukiainen – Uino 1994, 30–31; Salokorpi 1988, 57; Vares 1993, 87–88.

2 Jussila – Hentilä – Nevakivi 2009, 78–79; Salokorpi 1988, 58–59. Venäläisten toimenpiteitä on vaikea nähdä yllätyksenä muutoin kuin ajankohtansa puolesta. Konflikti oli odotettavissa, koska oppi ”yhtenäisestä ja jakamattomasta” Venäjän valtiosta, mihin myös Suomi olisi kuulunut, yleistyi itärajan takana 1860-luvulta lähtien. Toisaalta suomalaiset samaan aikaan kehittivät ajatusta omasta valtiostaan, joka olisi kuulunut Venäjän keisarikuntaan, mutta jäänyt Venäjän valtion ulkopuolelle. Jussila – Hentilä – Nevakivi 2009, 81.

3 Tuomi-Nikula 2010, 125. Eliel Soisalon-Soinisen käytös herätti aktivistipiireissä pahaa verta, ja Helsingin kaduilla hänen päälleen syljettiin. Kielteisenä ilmiönä nähtiin myös lainvalvojan aatelointi, jonka yhteydessä hänen nimensä oli muuttunut Johnssonista Soisalon-Soiniseksi. Lopulta prokuraattori joutui poliittisen murhan kohteeksi, kun ylioppilas Lennart Hohental ampui hänet Helsingissä 6. 2.1905. Salokorpi 1988, 58; Tuomi-Nikula 2010, 125–127.

4 Koivuniemi 2006 c, 319–320; Lehtinen 2021, 139–140.

5 Virrankoski 2001 b, 591–592. Eliel Soisalon-Soinisen lisäksi poliittiset attentaatit Suomessa v. 1905 kohdistuivat moniin muihinkin. Henkensä menettivät mm. evl. Vladimir Kramarenko, poliisimiehet Johan Forstén ja Nikolai Mitrofanov sekä santarmit Mark Denisjuk ja Karl Sard. Murhayrityksistä selvisivät mm. kenraalikuvernööri Ivan Obolenski, salaneuvos Vladimir Deutrich, kuvernöörit Nikolai Mjasojedov ja Aleksandr Papkov sekä poliisimestarit Axel af Enehjelm ja Woldemar von Gross. Lauerma 1966, 27; Tuomi-Nikula 2010, 130.

tuaan kutsui koolle saman seuran ”perustavan kokouksen”. Kyseinen tilaisuus järjestettiin sitten Helsingissä lokakuussa 1906, ja siinä tapahtui virallisesti uudistetun Suomalaisen puolueen perustaminen.⁶

Pori kuului niihin kaupunkeihin, missä Suomalainen puolue vaikutti jo ennen poliittisen ilmeen modernisointia. Soisalon-Soinisen hautajaisten jälkeen sen lähiympäristössä järjestettiin kansalaiskokouksia kannattajakunnan aktivoimiseksi, mutta yleisesti ottaen maaseudulla ei herätty ennen kevättä 1905. Seuraavan vuoden kesäkuussakin maalaisjärjestöjen lukumäärä oli vasta 15. Tilanne kääntyi valtakunnallisesti parempaan suuntaan syksyllä 1906, kun puoluevaltuuskunta alkoi hyväksyä jäsenjärjestöjensä sääntöjä. Anomuksia saapui valtuuskunnalle tasaiseen tahtiin pitkin syksyä, ja vuoden loppuun mennessä vahvistuksen oli saanut 133 paikallisosastoa.⁷ Viimeistään tässä vaiheessa oli saanut alkunsa myös Ulvilan suomalainen seura. Osaltaan puoluekentän uudelleen muotoutumista vauhdittivat myös yksikamarisen eduskunnan ensimmäiset vaalit, jotka oli määrätty seuraavalle keväälle. Niiden johdosta poliittinen toiminta koko maassa virkistyi selvästi vuoden 1906 kuluessa.⁸ K. W. Huhtala perheineen oli palannut Raumalta Kaasmarkkuun vuoden 1904 lopulla ja vaikutti näihin aikoihin vakiintuneena kauppiana kotikylässään. On todennäköistä, että hän ennätti hyvin mukaan Ulvilan suomalaisen seuran perustamiseen, vieläpä yhtenä aktiivisimmista puuhamiehistä.

K. W. Huhtalan puoluevalintaa taustoittivat ensi sijassa hänen talonpoikainen lähtökohtansa isän puolelta sekä varhaisvuodet Trumetarin vauraalla ratsutilalla. Jää arvailujen varaan, olisiko Huhtala koskaan hakeutunut Suomalaiseen puolueeseen, jos hän olisi jäänyt synnyinkotiinsa, joka oli ”tavallinen” keskikokoinen maatila Kaasmarkussa. Joka tapauksessa hänen omaksumansa rooli vanhasuomalaisena vaikuttajana muodostui siinä määrin keskeiseksi, että Ulvilan suomenmieliset asettivat hänet heti ehdokkaakseen, kun pitäjässä valmistauduttiin tuleviin eduskuntavaaleihin. Suurempia esittelyjä Huhtala ei kaivannut, sillä hänen vaikutuksensa Raumalla jäi niin lyhyeksi, että kauppias kyllä muistettiin Ulvilassa, kaasmarkkulaisista nyt puhumattakaan. Suomalaisen puolueen vaalitoimikunta tarjosi valitsijamiesyhdistykselle neljää henkilöä, mutta ulvilalaisille näistä kelpasi vain lehtori Frans Oskar (F. O.) Rapola (1862–1910), tunnettu raittius- ja kansanvalistuspöytä, joka tuli myös valituksi. Huhtala sekä eräs varatuomari, jonka paikalliset kutsuivat toiseksi ehdokkaakseen, jäivät ilman uuden eduskunnan valtakirjaa.⁹

Menestyksen puute selittyi osaksi sillä, ettei K. W. Huhtalan maine Satakunnassa yltänyt vielä 1900-luvun alkuvuosina lähellekään sitä, mihin se kohosi 1920-luvun kuluessa ja 1930-luvun alussa. Tällöin lähinnä Vapaussodan rintamamiesten liitto (VRL) ja Lapuan liike (LL) olivat ne poliittiset järjestöt, joiden kautta kaasmarkkulainen sai ääntään kuuluviin ja valtakunnallista julkisuutta. Näihin palataan lähemmin omissa alaluvuissaan tuonnempana. Tässä vaiheessa voi todeta, että Huhtala erottui jyrkkyydellään molemmissa laitimmaiseen oikeistoon sijoittuneissa järjestöissä, samaan aikaan kun hänen puolueenaan oli joulukuussa 1918 perustettu Kansallinen kokoomuspuolue. Sen kannattajakuntaan lähes kaikki (91 %) vanhasuomalaiset kansanedustajat olivat liittyneet. Viimeisen kokouksensa Suomalaisen puolueen eduskuntaryhmä oli pitänyt myöhemmin joulukuussa, ja lopullisesti suomettarelaiset olivat siirtyneet historian lehdille seuraavan vuoden keväällä.¹⁰

Riittämätön äänimäärä ensimmäisissä eduskuntavaaleissa ei lannistanut Kaasmarkun kauppiasta, joka yritti uudelleen seuraavana vuonna, tällä kertaa paikallisena ehdokkaana F. O. Rapolan kanssa. Kannatus ei vielääkään vinyt eduskuntaan asti, mutta nosti kylläkin K. W. Huhtalan Ulvilan suomalaisen seuran puheenjohtajaksi. Tehtävän luovutti hänelle Vanhankylän kansakoulun johtajaopettaja Herman Edvard (H. E.) Pajunen (1858–1921), toinen paikallinen kärkihahmo Suomalaisessa puolueessa, vaikutusvaltainen kunnallismies ja eräs Huhtalan näkyvimmistä työtovereista.¹¹ Paikallisseuran hyväksymistä yleisehdokkaina

6 Leino-Kaukiainen – Uino 1994, 35–36 ja 41–43.

7 Leino-Kaukiainen – Uino 1994, 44–45.

8 Jussila – Hentilä – Nevakivi 2009, 86.

9 Innamaa 1968, 301–302.

10 Salokorpi 1988, 280–282; Silvennoinen – Tikka – Roselius 2016, 140–141.

11 Tstosiht. Ritva Päärnän spv. ”H. E. Pajunen” ... 13.2.2019. Tekijän hallussa; Ulvilan koululaitoksen ... 1980, 8–9. Tekijän hallussa. H. E. Pajunen valittiin johtajaopettajaksi Vanhankylän kouluun syksystä 1888 alkaen. Samassa yhteydessä järjestyi opettajan virka myös hänen puolisolleen Helena Pajuselle. H. E. Pajusen virkakausi Ulvilassa kesti yli 30 vuotta ja Helena Pajusen lähes neljä vuosikymmentä. Mälkki 1998, 34.

vuoden 1908 vaalitaistoon kävi kaksi vanhasuomalaisten eturivin miehiin kuulunutta tohtoria, jotka myöhemmin kohosivat näkyviin aseisiin suomalaisen yhteiskunnan huipulla. Heidän nimensä olivat Juho Kusti (J. K.) Paasikivi – aikaisemmin Johan Gustaf Hellstén (1870–1956) – sekä Lars (Lauri) Ingman (1868–1934).¹²

Yksikamarisen eduskunnan alkutaipaleelle olivat tyypillisiä usein toistuneet vaalit, sillä Venäjän keisari oli pidättänyt itselleen oikeuden valtiopäivien hajottamiseen ja käytti kyseistä oikeuttaan tuon tuosta.¹³ Vuoden 1910 koitoksessa K. W. Huhtala oli jälleen mukana, tuttuun tapaansa paikallisena ehdokkaana Ulvilassa. Joulukuussa 1909 hän piti valitsijayhdistyksensä perustajille puheen, joka mielenkiintoisella tavalla havainnollisti hänen poliittista ajatteluaan. Ehdokas rinnasti suuriruhtinaskunnan apilanlehteen, jonka lehdyköistä yksi oli väriltään sinivalkoinen, toinen punasinivalkoinen ja kolmas kirkas. Jokaisella värillä oli oma kuvakielensä ja merkityksensä. Kokonaisuuden hoidosta eli tulevan eduskunnan työskentelystä riippui, millaisiksi kansan sen hetken tilanne ja tulevaisuus muodostuisivat. Sinivalkoinen symboloi luonnollisesti suomalaista kansallishenkeä ja sai esittelynsä ensimmäisenä.¹⁴ Sen merkitystä Huhtala kuvasi tyypilliseen tapaan voimakkaasti värittäen, yltäen sanoillaan miltei runollisiin sfääreihin:

Sinivalkoinen väri on se, joka meissä aina saa kansallisuutemme herkimvät kielet väräjämään. Se on se väri, jonka me suomalaiset yksin ja yksin me tunnustamme ja omistamme kansallisväriksemme. Milloin meistä yksikin tämän unohtaa, milloin me tätä häpeämme, niin silloin me likaamme lapsuutemme kodin. Sillä tämä kansallisväri kuvastaa meille valveutunutta kansallishenkeä sen puhtaimmassa, jaloimmassa merkityksessä. Suomen suomalaisen kansallishengen tulee aina ja kaikkialla olla sinä pontimena ja liikevoimana, jonka liikkeellepanemana ja vaikuttamana kaiken varsinaisen valtiollisen toiminnan yhteiskuntalainsäädäntöuudistusten ja suurvaltiollisten kysymysten pohtimisen kuin myöskin kieli- ja sivistyskysymysten ratkaisun tulee tapahtua.¹⁵

Punasinivalkoinen lehdykkä sai värinsä emämaan symbolista, ”mahtavan Tsaarivaltakunnan” lipusta. Sille K. W. Huhtala antoi täyden olemassaolon oikeuden, vieläpä moitti niitä, jotka tuon oikeuden tahtoivat ”tykkänään kieltää”.¹⁶ Näin siitä huolimatta, että toimenpiteet suuriruhtinaskunnan ja emämaan yhtenäistämiseksi olivat käynnistyneet uudelleen samana vuonna, oltuaan sitä ennen pysähdyksissä jonkin aikaa. Suomalaisten venäläisiin kohdistama väkivallan aalto, jonka seuraamuksia vanhasuomalaiset olivat pelänneet, näytti nyt saavan rangaistuksensa, kun senaattiin valittiin tästä eteenpäin vain venäläismielisiä jäseniä, lopulta pelkästään venäläisiä upseereita ja virkamiehiä. Emämaan toimenpiteet pakottivat suomalaisen puolueen tarkistamaan linjaansa ja lähestymään passiivisen vastarinnan kannattajia. Alun pitäenkin myöntövyvyys oli nähty vain keinona ja välineenä hoitaa isänmaan asioita parhain päin; nyt se oli vaihdettava tarkoituksenmukaisempaan menettelyyn. Tiukka pitäytyminen myöntövyvyyslinjaan ei olisi lyönyt leiville muutoinkaan, sillä tappiot sekä eduskuntavaaleissa että äänestyksissä valtiopäivillä viestittivät, ettei suomalainen puolue ollut saavuttanut laajempaa kannatusta idänpolitiikalleen.¹⁷

Eduskunnassa keskiöön olivat nousseet niin sanotut sotilasmiljoonat, kun K. W. Huhtala avautui valitsijayhdistyksensä jäsenille. ”Miljoonista” käytyä keskustelua hallitsi Ruotsalaisen kansanpuolueen (RKP), nuorsuomalaisten ja sosiaalidemokraattien ehdottoman kielteinen henki. Kyse oli korvauksista, joita suuriruhtinaskunnan piti maksaa Venäjälle hyvityksenä siitä, että suomalaiset oli vapautettu asevelvollisuudesta keisarikunnan armeijassa.¹⁸ Vapautukseen oli päädytty, kun uuden asevelvollisuuslain (1901) mukaiset kutsunnat olivat epäonnistuneet Suomessa. Tämä taas oli seurausta kutsuntalakoista, joita Ka-

12 Innamaa 1968, passim; Vares 1996, 54.

13 Vares 2006, 33.

14 K. W. Huhtalan puhe ... 16.12.1909. KJA.

15 Ibid.

16 Ibid.

17 Vares 2006, 31.

18 Vares 2006, 36.

gaaliksi kutsuttu suomalainen vastarintajärjestö oli organisoitunut vuosina 1902–1905. Sitä ennen vanhaan asevelvollisuuslakiin (1878) perustunut kansallinen armeija oli lakkautettu, lähinnä siksi ettei sitä voinut käyttää keisarikunnan puolustukseen suuriruhtinaskunnan ulkopuolella, vaikka sodanuhka Euroopassa oli kasvanut.¹⁹ Reservikomppaniat olivat saaneet lapun luukulle ensimmäisinä, mikä Satakunnan osalta tarkoitti sitä, etteivät maakunnan asevelvolliset enää päässeet koulutukseen perinteiseen joukko-osastoonsa Ulvilassa. Huhtalalle tästä ei muodostunut ongelmaa, sillä hän oli täpärästi ehtinyt mukaan kotikuntansa reservikomppaniaan sen viimeisen ikäluokan riveissä.²⁰

Sotilasmiljoonien vastustus henkilöityi eduskunnassa silloiseen puhemieheen, nuorsuomalaisten oikeistosuuntausta eli ”pääskysyä” edustaneeseen Pehr Evind (P. E.) Svinhufvudiin (1861–1944). Hänen kannottojaan leimasi ehdoton legalismi ja valtiollinen radikaalius,²¹ jälkimmäinen jopa siinä määrin, että puhemies otti ajaakseen syytetyn puolustuksen, kun Eliel Soisalon-Soinisen murhaa puitiin oikeudessa. Hän vetosi tässä yhteydessä päämiehensä isänmaallisiin motiiveihin.²² 1930-luvun alussa K. W. Huhtala oli valitsemassa ”Ukko-Pekkaa” tasavallan presidentiksi, vieläpä poikkeuksellisen suuren äänimäärän saattelemana, mutta autonomian ajalla miesten ajatukset kulkivat täysin eri latua siinä, kuinka Venäjään tuli asennoitua.²³ Tämä koski yhtä hyvin keisarikuntaa yleensä kuin erityisesti sotilasmiljoonia. Siinä missä puhemies jäädytti kaikki maksut, Huhtala kannatti niiden suorittamista, saadakseen ”pelottavan kuilun keisarikunnan ja meidän maamme väliltä poistetuksi”. Hän luetteli valitsijoilleen kansakunnan toisensa jälkeen, jotka mukisematta maksoivat sotalaitoksiansa ylläpidosta, ja paheksui suuresti niitä puolueita, jotka eivät maksuihin suostuneet. Velvollisuudentunne näytti Huhtalan mielestä kadonneen samassa suhteessa kuin vaatimukset kasvoivat. Ja ikään kuin ei tässä kyllin, mitä määrärahojen vastustajiin tuli, nämä lisäksi ilmoittivat kielteisen kantansa ”kaiken maailman kuuluville”.²⁴

Huomionarvoista oli, ettei K. W. Huhtalan puheesta edelleenkaan löytynyt merkkejä venäläisvastaisuudesta tai kriittisyydestä keisarikunnan toimenpiteitä kohtaan, puolueen idänpolitiikan tarkistuksista huolimatta. Yhtä vähän näkyi lähentymistä taikka edes ymmärrystä niiden päämäärien suhteen, joita perustuslailliset tavoittelivat. Sotilasmiljoonien kannatus päinvastoin osoitti, että Huhtalaa huolestutti kaikki hyödytön vihan lietsonta Pietarin suuntaan. Hän piti perustuslaillisten passiivista vastarintaa yhtä vahingollisena maalle kuin sitä sisäistä erimielisyyttä, joka uhkasi maata ruotsinkielisten taholta. Suomalaisen puolueen vanhan auktoriteetin, professori Y. S. Yrjö-Koskisen julistus, jonka mukaan perustuslain loukkamattomuutta ajaneet suomenkieliset olivat vain ruotsalaisen puolueen ”suomeksi heiluva häntä”, vastasi hyvin Huhtalan näkemyksiä, jotka runomuotoon puettuina saivat seuraavan sisällön²⁵:

Jotka perustuslailla leikkivät
Tai vaalisyötiksi heittivät
Yleisen tasa-jaon.
Heiltä totuus metkut syrjään siirtää
Ja hylkiön merkin otsaan piirtää
Tuottaen vehkeille vilkkaan paon.²⁶

19 Virrankoski 2001 b, 587–588. Vuoden 1901 asevelvollisuuslaki mahdollisti suomalaisten asevelvollisten sijoittamisen venäläisiin joukko-osastoihin. Lain toimeenpanosta jouduttiin kuitenkin luopumaan kutsuntoihin kohdistuneen boikotoinnin vuoksi. Ns. sotilasmiljoonat olivat Suomelle määrätty kompensatio, koska suuriruhtinaskuntaa ei haluttu kokonaan vapauttaa sotilasrasituksista. Hoppu 2005, 29.

20 Turun ja Porin läänin kutsuntatod. 1.11.1896. KJA; Saarinen 1967, 219.

21 Vares 2006, 34.

22 Lauerma 1966, 29; Lehtinen 2021, 140. Taipumattomuutensa vuoksi P. E. Svinhufvud vangittiin ja karkotettiin lopulta Siperiaan v. 1914. Muodollisena syynä oli Svinhufvudin kieltäytyminen, kun kenraalikuvernööri F. A. Seyn määräsi hänet erotettavaksi tuomarin virasta. Virrankoski 2001 b, 699.

23 Satak. kansallisseurojen toimintakertomukset 1918–1945. Satak. kokoomuksen arkisto. PTA.

24 K. W. Huhtalan puhe ... 16.12.1909. KJA.

25 Leino-Kaukiainen – Uino 1994, 31.

26 K. W. Huhtalan runon ”Jotka suurta suuta soittavat ...” 4. säkeistö. KJA.

Kirkkaan värin symbolista merkitystä ei tarvitse kaukaa hakea, kun muistaa K. W. Huhtalan kristillisen arvopohjan. Kirkas lehdykkä kuvasteli Suomen kansan kaipausta kohti iankaikkista elämää, sitä ”joka meille sittenkin on tärkeintä”. Samaan hengenvetoon puhuja kuitenkin tähdensi, että kasviin oli ilmestynyt joukko tuhohyönteisiä, joita tuo päämäärä ei kiinnostanut. Tuholaisilla hän viittasi sosialisteihin, jotka Huhtalan mukaan tekivät kaikkensa, jotta saisivat kirkkautta hehkuvan lehdykän näivettymään. Lehdykkä olikin uhkaavasti heilahdellut sinne ja tänne, koska apilan elinnesteitä oli saastutettu sosialistien kylvämällä ”ateismi-myrkyllä”. Nimenomaan tämä seikka ehkä enemmän kuin mikään muu sai Huhtalan raivoihinsa, vastustamaan sosialistien tavoitteita aina ”aggressiivisuuteen asti”, niin kuin hänen asenteitaan hieman kärjistäen on luonnehdittu. Ehdokkaan mukaan kansalla ei ollut mitään toivoa, jos me ”kaiken muun lystin lisäksi alamme vielä leikkimään pyhien asioiden kanssa”. Siinä tapauksessa suomalaisten kohtalo oli sinetöity, apila pienimpiä juuriaan myöten repäisty pois ja kansakunnasta enää muisto jäljellä.²⁷

Nämä kolme tekijää vertauksessa, sinivalkoinen eli kansallisuuskysymys, punasinivalkoinen eli suhde keisarikuntaan sekä kirkas eli uskonnon tähdentäminen olivat ehdokkaalle ”kaikki kaikessa” ja valitsijat hänen mielestään isojen ratkaisujen edessä. Kannanotot paljastivat jälleen K. W. Huhtalan runsaan väripaletin kielikuvissa, mihin hänellä ruohonjuuritason edustajana oli tietysti enemmän varaa kuin puolueen johtoportaalilla. Uskonnollinen ehdottomuus oli selvästi omaksuttu kotikylän hengellisestä uudistumisesta, ja se istui jokseenkin täydellisesti puolueen linjaan, johon perinteisesti kuuluivat läheiset siteet evankelisluterilaiseen kirkkoon²⁸. Tältä pohjalta itänyt arvokonservatismi sekä kirkkoon kohdistunut myötämielisyys toivat puolueeseen monia tunnettuja, sittemmin hyvinkin korkeaan asemaan kohonneita teologeja, ja kenttäväen keskuudessa kristillinen arvopohja nautti laajaa kannatusta²⁹. Siten Huhtalan toisinaan lähes paatosmaisia ”saarvoja” ei voi pitää poikkeuksina puolueen ohjelmasta tai yksittäisinä ilmiöinä, vaan hän lausui pikemmin niissä julki sen, mitä moni muu suomettarelainen tuohon aikaan ajatteli.

Helmikuussa 1909 K. W. Huhtala latasi täyslaidallisen sosiaalidemokraattien suuntaan, silloinkin edustajaehdokkana ja käyttäen hyvin pitkälle samoja argumentteja kuin apilavertauksessa. Hän tuomitsi ensinnäkin kaikki toimet, jotka tähtäsivät yhteiskuntajärjestyksen romuttamiseen, sen siirtämiseen ”muinaisten muistojen joukkoon”, ja pääsi sitten mielialheeseensa, kirkon ja kristillisen uskon puolustamiseen. Vanhaan tapaan saivat kuulla kunniansa ne, jotka pyrkivät hävittämään uskonnonopetuksen kouluista eli sammuttamaan sen liekin, ”joka lähemmäs tuhannen vuotta on antanut valoa tälle kansalle sen kulkiessa elämän ja kuoleman laaksojen kautta”. Kiivaus asian puolesta osoitti, että Huhtala selvästi lukeutui vanhasuomalaisten konservatiiviseen siipeen, joka vaati uskonnonopetuksen säilyttämistä Suomalaisen puolueen ohjelmassa³⁰. Muttei ainoastaan kiivaus, vaan jonkinlainen ennakkooaavistus kuului sanoista silloin, kun Huhtala viittasi kirkkojen sulkemiseen ja pyhäkköjen häpäisemiseen. Molemmat toteutuivat sitten Venäjällä kammottavalla tavalla, kun bolševikit pääsivät valtaan (1917) ja alkoivat toteuttaa omia oppejaan. Huhtala näki jo tässä vaiheessa (1909), että sosialistit Suomessa olivat saman ateistisen hengen kasvatteja, jotka ”kuumeentapaisella kiihkolla” tyrkyttivät uskonnon tilalle pakanuutta ja tieteen saavutuksia.³¹

Maan ruotsinkielinen vähemmistö sai myös edelleen ankaraa ryöpytystä. K. W. Huhtala ei nähtävästi tietänyt tai ottanut huomioon, että vanhasuomalaisten leirissä kielikysymys oli ottanut askeleen sovinnoisempaan suuntaan ja poliittisten tavoitteiden prioriteetti kokenut sekin vähittäistä uusiutumista. Kaasmarkkulainen edusti puolueensa traditionaalista linjaa eikä lämmennyt uusille suuntauksille. Apilavertauksessaan hän ”liputti” Venäjään kuulumisen puolesta ja lukeutui selvästi niihin, jotka kokivat ruotsin kielen vastenmielisenä ilmiönä Suomessa. Piintyneimmin tuohon aikaan edellisen sukupolven käsityksiin

27 K. W. Huhtalan puhe ... 16.12.1909. KJA; Korjus 2014, 314.

28 K. W. Huhtalan puhe ... 16.12.1909. KJA; Salokorpi 1988, 89.

29 Leino-Kaukiainen – Uino 1994, 81–82; Vares 1993, 92 ja 98.

30 Salokorpi 1988, 89. Puolueen vanhoilliseen siipeen kuulumisesta vrt. myös Virrankoski 2001 b, 640.

31 K. W. Huhtalan puhe ... 24.2.1909. KJA. Bolševikki -nimitys tarkoittaa venäjän kielessä enemmistöön kuuluvaa. Sitä alettiin Venäjällä käyttää, kun sosiaalidemokraatit jakautuivat v. 1903 kahteen puolueeseen. Vähemmistöön jääneistä tuli menševikkejä ja enemmistöön lukeutuneista bolševikkejä, vastaten silloisia voimasuhteita. Nimitykset eivät kuvanneet poliittista tilannetta enää v. 1917, kun vallankumous puhkesi Venäjällä. Silloin vähemmistöä tarkoittaneilla menševikeillä oli laajempi kannatus kuin bolševikeillä. Virrankoski 2001 b, 703.

takertuivat Yrjö-Koskisen vapaaherraveljekset Eino ja Yrjö sekä *Wiipuri*-sanomalehden ympärillä puuhas- tellut kannattajakunta³². Heidän tapaansa Huhtala nimesi ystävänsä ja vihollisensa sen mukaan, mikä oli näiden suhde maan vähemmistökieleen ja sitä käyttäneeseen eliittiin.³³ On vaikea arvioida, kuuluiko hän siihen puheenjohtaja Danielson-Kalmarin vastaiseen oppositioon, joka Yrjö-Koskisten ja muiden johdolla alkoi nostaa päätään vuoden 1910 kuluessa, mutta vähintäänkin näiden hengessä Huhtala katsoi, etteivät kansallismieliset voineet levähtää, ennen kuin sorto ja halveksunta ”ihanaa äidinkieltämme” kohtaan oli päättynyt ja ”vierasmielinen- ja kielinen herrasluokka” tunnustanut suomalaisen kansallishengen ainoaksi korkeaksi ihanteekseen.³⁴ Sen hengen voittoon viemiseksi hän sanaili näin:

Isänmaanrakkauden täydellisyden, kansallismielen, kansalliskielen lopulliseen voittoon vieminen olkoon jokaisen velvollisuus. Wihtoen viiltäköön, liekiten leimutkoon kansal- lishenki meihin nuoruuden hehkuvan innon, miehuuden uupumattoman uurastuksen ja vanhuuden viimeisen siunauksen. Kohotkoon korkealle Suomen kieli, Suomen mieli, kansallishenkemme kirkkain kilpi. Hulmutkoon valtavasti isänmaanrakkauden hehkua hohde, heijastaen kansallemme ainoastaan sitä, mikä on ikuisesti oikeata ja totta, jaloa ja suurta, ennen kaikkea: jumalaista juurta!³⁵

Kolmas ryhmä, jonka K. W. Huhtala koki poliittisiksi vastustajikseen, olivat Suomen juutalaiset. Taus- talla oli eduskunnassa aikaisemmin tehty päätös, jossa hallitukselta pyydettiin toimenpiteitä kansalais- oikeuksien myöntämisestä mooseksenuskoisille. Huhtala piti päätöstä käsittämättömänä ja katsoi, että kansallismieliset sen johdosta punastuivat häpeästä. Hänen mielestään se oli eduskunnassa nuijittu pöytään ”kansallishenkemme vanhojen vihamiesten, ruotsikkojen ja juutalaisten rahoillaan lumoo- vien sosialistien myötävaikutuksella”. Ilmeistä kuitenkin oli, ettei vastenmielisyys kohdistunut niinkään juutalaisten syntyperään taikka muihin rodullisiin näkökohtiin, vaan pikemminkin näiden edustamaan vierauteen uskonnossa ja elämäntavoissa. Niissä edustajaehdokas näki vakavan uhan suomalaisuudelle ja kansalliselle yhtenäisyydelle, joita hän suuresti ihannoï. Huhtalan mukaan kyse oli eräästä tulevien valtiopäivien tärkeimmistä asiasta, eikä merkitystä nähtävästi ollut sillä, että lukumääräisesti juutalaisia oli Suomessa mitättömän vähän.³⁶

4.2. Kunnanvaltuuston puheenjohtajaksi

Ensimmäisissä eduskuntavaaleissa maaliskuussa 1907 vanhasuomalaiset odottivat pääsevänsä edus- kunnan suurimmaksi puolueeksi. Kärkisija meni kuitenkin sosiaalidemokraateille ja niin suurella ääni- vyöryllä, että nämä itsekin sitä ihmettelivät. Saavuttamansa 80 edustajapaikan sijaan SDP:n puolueväki oli arvuutellut, kummalle puolelle viittäkymmentä paikkaluku asettuisi. Varsinaisesta vaalitappiosta ei siitä huolimatta voinut puhua Suomalaisen puolueen kohdalla, etenkin kun muistaa puolueeseen kohdistuneet syytökset ”bobrikovilaisuudesta” ja epäisänmaallisesta keisarivallan hännystelystä. Aina- kin sosiaalidemokraatteihin nähden suomettarelaiset saattoivat omalla tuloksellaan (59) katsoa, että laatu oli korvannut määrän, sillä porvariston piirissä SDP:n edustajia pidettiin yleisesti sellaisina ”taka- metsien miehinä” ja kokemattomina nousukkaina, joilta puuttui tottumus eduskuntatyöhön.³⁷

Suomalaisen puolueen vaalitulokset tyrmistytti nuorsuomalaiset, jotka katsoivat kunnian äsken päättynees- tä suurlakosta ja sen myötä saavutetusta eduskuntauudistuksesta kuuluneen ennen muuta heille. Äänisaalis jäi kuitenkin alle puoleen siitä mitä vanhasuomalaiset saivat ja ylitti vain täpärästi ruotsalaisten paikkaluvun.

32 Vares 1993, 141–142.

33 K. W. Huhtalan puhe 16.12.1909. KJA; Salokorpi 1988, 50.

34 K. W. Huhtalan puheet ... 24.2.1909 ja 12.3.1913. KJA; Salokorpi 1988, 127.

35 K. W. Huhtalan esitelmä ... 22.7.1907. KJA.

36 K. W. Huhtalan puhe ... 16.12.1909. KJA.

37 Haapala 2018, 29-30; Vares 2006, 50 sekä 2006, 11–13 ja 26.

Asiaa eivät auttaneet edes selitykset poikkeuksellisista vaaleista enempää kuin ”kansan järkiintymisestä” tulevaisuudessa, sillä eduskunnan alkutaipaleella muutokset puolueiden voimasuhteissa jäivät suhteellisen vähäisiksi. Pitkässä juoksussa tosin nuorsuomalaisten kannatuksessa tapahtui hienoista nousua ja Suomalainen puolue joutui tyytymään häviäjän rooliin, mutta porvarillisen kumppaninsa edelle nuorsuomalaiset eivät yltäneet. Asemiensa vahvistumisesta saivat iloita sosiaalidemokraatit ja Maalaisliitto.³⁸

Ulvilassa sosiaalidemokraattien kannatus ylitti selvästi valtakunnalliset keskiarvot. Tyypillisen esimerkin tarjosi etenkin vuosi 1916, jolloin SDP onnistui saamaan Ulvilassa lähes 77 % annetuista äänistä. Suuret äänisaaliit johtuivat ennen muuta Toejoen ja Uudenkoiviston tiheään asutuista yhdyskunnista, missä äänet pääsääntöisesti keskittyivät sosiaalidemokraateille. Yksin Toejoella oli kirjoilla vuonna 1918 noin kaksituhatta ulvilalaista, mikä tarkoitti neljäsosaa kunnan asukkaista³⁹. Ulvilaan kuuluneesta Koiviston kylästä, jonka Porin puoleisella laidalla Uudenkoiviston taajama sijaitsi, lähti myös kansanedustajia. SDP:n Nestor (Nestori) Aronen (1876–1954), aloitti eduskunnassa vuonna 1909 ja jatkoi siellä kymmenkunta vuotta, kun taas hänen nuoremman veljensä, Suomen sosialistiseen työväenpuolueeseen (SSTP) lukeutuneen Toivo Arosen (1886–1973) kausi jäi vain pariin vuoteen.⁴⁰ Muiden puolueiden tulokset noudattelivat Ulvilassa suurin piirtein valtakunnallista linjaa, eivätkä asetelmat juuri muuttuneet vuosien saatossa. Paikallispoliittikkaa leimasivat kiihkeät vaalitaistot, vaikkei tiettävästi kenenkään kimppuun käyty ennen vuotta 1917. Mutta ulvilalaisten riitely oli katkeraa, eivätkä kunnan vanha- ja nuorsuomalaiset ajoittain edes tervehtineet toisiaan.⁴¹

Kaikesta huolimatta kunnallishallinnon johto Ulvilassa säilyi vakaasti vanhasuomalaisten käsissä. Ennen valtuustojen asettamista kunnallista päätäntävaltaa käyttivät kuntakokoukset, joissa jokaisella veroa maksavalla kuntalaisella oli periaatteessa äänioikeus. Ulvilan kuntakokousten puheenjohtajana eli kunnan esimiehenä toimi vuodesta 1901 lähtien johtajaopettaja H. E. Pajunen, vähintään yhtä tiukasti perinteiseen linjaan sitoutunut suomettarelainen kuin K. W. Huhtala.⁴² Lojaalisuus emämaata kohtaan näkyi opettajan asenteissa vielä niinkin myöhään kuin vuonna 1912. Kun kouluylhallitus ohjeisti kiertokirjeessään, että oppilaitoksiin oli hankittava silloisen keisarin, tsaari Nikolai II:n (1868–1918) muotokuva, Pajunen totteli empimättä. Vaikka tsaarin ja suomalaisten välejä kiristi samana vuonna annettu yhdenvertaisuuslaki, joka antoi Venäjän kansalaisille täydet oikeudet Suomessa, hallitsija sai potrettinsa välittömästi Vanhankylän kansakoulun seinälle. Lisäksi opettaja huolehti, että kouluun tilattiin runsas valikoima venäjän kielen oppikirjoja ja muita keisarikuntaa käsitelleitä teoksia.⁴³ Kunnallishallinnon ohella Pajunen vaikutti myös Ulvilan seurakunnan luottamustehtävissä, mikä tapahtui usein yhdessä Huhtalan kanssa, varmistaen siten perinteisen linjan jatkuvuuden tälläkin alueella.⁴⁴

H. E. Pajunen johti kunnallista päätöksentekoa aina vuoden 1912 loppuun asti, mutta hänen edustamansa vanhasuomalainen suuntaus Ulvilan hallintoelimissä ei päättynyt tähän. Vuoden 1913 alusta remmiin astui kunnanvaltuusto, ja Pajusen linjan uudeksi takuumieheksi nousi K. W. Huhtala, joka valittiin valtuuston ensimmäiseksi puheenjohtajaksi. Vastaava kuvio oli toistunut Ulvilan suomalaisessa seurassa, kun esimiehen tehtävät olivat siirtyneet Pajuselta Huhtalalle.⁴⁵ Täysin kitkattomasti vaali ei sujunut valtuustossa, sillä puheenjohtajasta äänestettiin ensimmäisessä kokouksessa tammikuussa 1913. Puolet valtuutetuista oli sosiaalidemokraatteja, ja nämä antoivat odotetusti äänensä Huhtalan vastaehdokkaalle, rukoushuoneen perustamisen yhteydessä mainitulle mylläri Aukusti Lindgrenille, joka siis oli Kaasmarkusta samana vuonna Poriin muuttaneen Kalle Salon poika. Tasapelin (8–8) jälkeen suoritettiin arvonta, joka ratkaisi vaalin rakennusmestarin hyväksi. Sihteerikseen hän sai entisen esimiehensä Ravanin reservikom-

38 Vares 2006, 13–15.

39 Korjus 2014, 300–301; Lehtonen 2021 b, 13. Osanotto ensimmäisiin eduskuntavaaleihin Ulvilassa oli huomattavan vilkasta. Äänensä kävi antamassa peräti 95 % siihen oikeutetuista, mikä kertoo keskimääräistä suuremmasta aktiivisuudesta äänestyksessä. Mäki-Mikola 2018, 23.

40 Innamaa 1968, 302–303; Siunala 2000, 59–60.

41 Innamaa 1968, 293–294.

42 Innamaa 1968, 188; Mälkki 1998, 79.

43 Mälkki 1998, 39; Tuomi-Nikula 2010, 187.

44 Hirsjärvi 1932, 143–144.

45 Innamaa 1968, 200–201 ja 302.

Kuva 13. Taloustirehtööri J. F. Palin oli myynyt Huhtalan perintötilan Kaasmarkussa K. W. Huhtalan isälle. Palin kuului vanhimpana jäsenenä Ulvilan ensimmäiseen kunnanvaltuustoon. Satakunnan Museon kokoelmat.

paniasta, vääpeli J. H. Talvitien. Kunnanvaltuusto kokoontui Huhtalan johdolla Ulvilassa kymmenkunta vuotta, sillä hänen oli väistyttävä paikaltaan vasta vuoden 1923 alusta, kun vasemmisto sai taakseen selvän enemmistön valtuustossa.⁴⁶ Tähän kuvioon palataan lähemmin tuonnempana.

Sanomalehdissä tuoreen puheenjohtajan työskentelyä kiiteltiin taitavaksi sekä maltilliseksi, ja ilmeisesti kiitoksiin yhtyivät myös äänestyksessä tappiolle jääneet sosiaalidemokraatit, koska valinta uudelle kaudelle seuraavan vuoden tammikuussa tapahtui yksimielisesti. Tässä yhteydessä sulkeutui eräs ympyrä yli neljän vuosikymmenen

takaa. Kokouksessa johti puhetta vanhin valtuuston jäsen, taloustirehtööri ja kartanonomistaja J. F. Palin, joka oli myynyt vuonna 1871 omistamansa Huhtalan perintötilan Kaasmarkussa K. W. Huhtalan isälle, niin kuin ensimmäisen pääluvun alussa todettiin (kuva 13). Palin oli myös syntynyt Huhtalassa.⁴⁷ Taloustirehtööriä ja kunnanvaltuuston puheenjohtajaa yhdisti siten yhteinen lähtökohta, sama ensimmäisien elinvuosien tyyssija Kaasmarkun kylässä, vaikka mitään sukua miehet eivät olleet toisilleen. Palin oli palannut takaisin Ulvilaan vuonna 1877, jolloin hän oli ostanut erään paikallisista suurtiloista, keskiajalle palautuvan Sunniemen aateliskartanon samannimisestä kylästä⁴⁸.

Kunnanvaltuustoihin siirtymistä vauhditti se, että äänioikeus kuntakokouksissa oli sidottu veronmaksukykyyn eli käytännössä osanottajien varallisuuteen. Siten kunnallinen valta maaseudulla oli keskittynyt etupäässä talollisille ja kasvanut sitä mukaa kuin hehtaarien määrä maatiloilla.⁴⁹ Vasemmiston keskuudessa järjestelmää pidettiin nurinkurisena, tilatonta väestöä kohtaan ”kurjana”, niin kuin Vanhankylän työväenseura asian ilmaisi. Protestimielialaa ilmeni muissakin kylissä ja mielenkiinto kokouksia kohtaan oli laimeaa. Esimerkiksi Harjunpäässä, missä punainen aate vuosina 1917–1918 sai muita lähiseutuja aggressiivisemmän luonteen, paikallinen työväenyhdistys katsoi, että ”manttaalinomistajat, suuripalkkainen kunnan parhaimmisto ja kansakoulunopettajat äänestivät kaikki työläisten ehdotukset ja vaatimukset nurin”, minkä vuoksi innostus osallistua kokouksiin jäi vähäiseksi. Harjunpääläiset päättivät siksi boikotoida vanhaa mallia ja toimia ”muulla tavoin pontevasti”, kunnes kunnalliseen itsehallintoon olisi saatu oikeudenmukaisempi ratkaisu.⁵⁰

Myös Ulvilan suomalaisessa seurassa oli havahduttu äänioikeusongelman olemassaoloon, ja herätelijänä oli toiminut nimenomaan K. W. Huhtala. Hänen aktiivisuudelleen löytyi sikäli perusteita, ettei kauppias omistanut enempää manttaaliin pantua kuin muutakaan maata, mikä olisi antanut laajemman äänioikeuden, mutta toisaalta hän kannatti voimakkaasti yksityistä omistusoikeutta⁵¹. Huhtala ei edennyt suoraan asiaan, mutta kevättalvella 1908 hän ehdotti seuran kokouksessa, että Ulvilaan pitäisi perustaa suomettarelainen kunnallisjärjestö, joka valvoisi päätöksentekoa ja keskusteluja kuntakokouksissa, jotta päätökset muodostuisivat mahdollisimman oikeudenmukaisiksi. Saman asian puolesta hän vetosi myös seuraavassa kokouksessa. Ehdotus hyväksyttiin tällöin Ulvilan suomalaisen seuran kunnanneuvoston nimellä, ja kokoonpanokseen neuvosto sai puheenjohtajan eli Huhtalan, sihteerin sekä tarpeellisen määrän jäseniä eri kulmakunnilta. Toimenpiteen voi nähdä Suomalaisen puolueen avauksena sille, että Ulvilassa viitisen vuotta myöhemmin aloitti kunnanvaltuusto. Vasta perustettu elin kokoontui Huhtalan lapsuuden-

46 UKV:n ptk. 28.1.1913. Kansio Cb:1. UkaA; Koivuniemi 2006 a, 415–416.

47 UKV:n ptk:t 26.1.1914. Kansio Cb:1. UkaA; Innamaa 1968, 201.

48 Avellan 1928, 109.

49 Haapala 2018, 35; Koivuniemi 2006 c, 233; Niemi 2018, 20.

50 Innamaa 1968, 198–200; Lehtonen 2021 b, passim.

51 Omistusoikeudesta ks. K. W. Huhtalan puhe ... 24.2.1909 tai runo ”Jotka suurta suuta soittavat ...” KJA.

Kuva 14. Kaasmarkun verkatehtaan alla kulki kanava, johon vesi virtasi joesta vasemmalla näkyvää ränniä pitkin. Kesällä 1915 K. W. Huhtala urakoi kanavan syventämisen. Ulvilan kotiseutu yhdistyksen kokoelmat.

maisemissa Trumetarin tilalla, viimeisenä sunnuntaina ennen kuntakokousta ja välittömästi jumalanpalveluksen jälkeen.⁵²

K. W. Huhtalan muisti hyvin Kaasmarkussa syntynyt ja ”vercatehtaan varjossa” varttunut taidemaalari Sulo Salmi (1912–1986). Hänen mielestään Huhtala itsenäisyyden ajalla ”kuului mielipiteiltään äärimmäiselle oikealle siivelle, mutta oli samalla harvinaisen oikeudentuntoinen”. Jälkimmäisestä ominaisuudesta saivat jo kesällä 1915 näyttöä ne verkatehtaan johtajat, jotka erehtyivät valehtelemaan kunnanvaltuuston puheenjohtajalle.⁵³ Kyse oli jälleen kerran teollisuuslaitoksen kunnossapidosta eli niistä toimista, joihin Huhtala auliisti oli antanut apuaan ennenkin. Tällä kertaa kohteena oli tehdasrakennuksen alla kulkenut kanava (kuva 14). Vesi virtasi sinne Kaasmarkunjoesta ränniä pitkin ja laski alempana takaisin jokeen, mitä nykyajan näkökulmasta voisi pitää vesistöä kuormittaneena tapahtumana, sillä kanavassa pestiin käytettyjä, toisinaan hyvinkin likaisia tekstiileitä (lumppuja), joita yritys otti vastaan paikalliselta väestöltä. Näitä käytettiin tuotannon raaka-aineena, eli toisaalta asukkaat harrastivat eräänlaista vaatetavaran kierrätystä.⁵⁴ Huhtala oli ottanut urakalla syventääkseen kanavan ja palkannut sitä varten avukseen 12 miestä. Jostain syystä tiimi työskenteli yöllä – ehkä siksi, että tehdas voisi häiriöttä toimia päiväsaikaan, eikä urakka viivästyttäisi armeijalle tärkeitä sotatarviketilauksia.⁵⁵

Juhannukseen mennessä työ oli valmis, ja erään johtajista piti saapua paikalle tarkastamaan, että lopputulos vastasi odotuksia. Näin Huhtalalle oli ilmoitettu. Kun ketään ei näkynyt kolmeen päivään, urakoitsija siitä paikasta marssi suoraan johtajien puheille ja antoi kuulua, mitä hän näistä ajatteli. Selityksistä piittaamatta mies laukoi, ettei kärsinyt asioiden hoidossa ”hiuskarvaakaan vilppiä”, vaikka muutoin ymmärsi huumoria hyvinkin viljalti, ja poistui paikalta ovet paukkuen. Seuraavana päivänä Roiha-niminen

52 Innamaa 1968, 198.

53 Vercatehtaan varjossa käsikirjoitus. Tekijän hallussa. Sulo Salmi suoritti koristemaalarin tutkinnon Taideteollisessa keskuskoulussa v. 1948. Valmistumisensa jälkeen hän toimi vapaana taiteilijana Porissa. Hän osallistui taidenäyttelyihin sekä Suomessa että ulkomailla ja voitti useita paikallisia maalauskilpailuja. Salmi kuului Porin taiteilijaseuraan sen perustamisesta alkaen ja oli pitkään mukana myös Satakunnan kuvataiteilijoiden näyttelytoiminnassa. Sivutoimenaan hän opetti kuvataidetta oppikouluissa ja kansalaisopistoissa. SK 15.6.1986 (nekrologi).

54 Paavo Prehtin haastattelu 15.7.1994.

55 K. W. Huhtalan kortti Anna Huhtalalle 8.6.1915. KJA.

tehtaan insinööri tuli arastellen pyytämään Huhtalaa takaisin, ilmoittaen samalla, ettei asiaa hoitanut porilainen edustaja ollut ”pitkäaikainen mies siinä liikkeessä”. Juhannuspäivän iltana sitten kaikki asianomaiset kokoontuivat työmaalle, kanavan syvennys tarkastettiin ja todettiin hyvin suoritetuksi monien kiitoksien kera. Lopuksi siirryttiin tehtaan sisätiloihin nauttimaan illallista, eikä välikohtausta sen enempää muisteltu puolin eikä toisin.⁵⁶

Kunnanvaltuuston puheenjohtajuus toi K. W. Huhtalalle lisää luottamustoimia, joita hänelle lopulta kasaantui lähes uskomaton määrä. Heinäkuussa 1915 Huhtala valittiin Aukusti Lindgrenin sekä Vilho Vanhatalon – aikaisemmin Wessman (1863–1939) – kanssa käynnistämään järjestelmää, missä kunnallisveron perusteeksi maanviljelijöille asetettiin viljelysten pinta-ala siten, että tilukset mitattiin ja arvioitiin neljään eriasteiseen luokkaan.⁵⁷ Saman vuoden syyskuussa kauppias sai jatkopestin Kaasmarkun kansakoulun johtokuntaan, missä hän käytteli puheenjohtajan nuijaa, ja huhtikuussa 1917 seurasi kutsu rakennuslautakuntaan Aukusti Lindgrenin tilalle, joka tuli ”poistumaan hetimiten paikkakunnalta”.⁵⁸ Jos tarkastellaan vuosikymmentä kokonaisuudessaan, niin sen kuluessa Huhtala lisäksi johti Ulvilan suomalaista seuraa ja sen kunnanneuvostoa, liikkui maanviljelysseuran neuvojana Satakunnan eri puolilla, huolehti ainakin osittain kotikylänsä kauppalikkeestä sekä Jaakolan perintötilan viljelyksistä, auttoi lähimmäisiään missä nämä apua tarvitsivat, veti vireästi toiminutta kyläpalokuntaa ja osallistui aktiivisesti rukoushuoneyhdistyksen puuhailuihin, ehtipä vielä pistäytyä ”sairaskäynneillä” navetoissa ja talleissakin. Siten voi pitää jokseenkin ymmärrettävänä sitä väärinkäsitystä, että Suur-Ulvilan historia II -teoksessa hänet on personoitu kahtena eri henkilönä, maakauppiana ja rakennusneuvojana.⁵⁹ Yhden aika ei olisi kaikkeen riittänyt, tuntuu kirjoittaja ajatelleen.

Eikä tässä vielä kaikki. K. W. Huhtalan tyttärentytär, toimittaja Kaarina Jaakola on laskenut isoisänsä jäämistöön perustuen, että yhden viikon aikana tammi-helmikuun vaihteessa 1915 tämä ”viikset huurussa” riensi taksoituslautakunnan kokoukseen, vuorokauden jatkuneille kunnallispäiville Kankaanpäähän, vilja- ja tavarapörssin perustavaan kokoukseen Poriin, kunnanvaltuuston kokoukseen, kansakoulun johtokunnan kokoukseen, kuntakokoukseen ja vuokralautakunnan kokoukseen.⁶⁰ Tätä on pidettävä melkoisena saavutuksena yksinomaan matkoihin käytetyn ajan takia, sillä tiet olivat tuohon aikaan mitä olivat ja Huhtalan kulkuvälineenä tavallisesti polkupyörä taikka hevosvetoinen ajoneuvo. Vasemmistoon lukeutunut ulvilainen tekniikko Eino Lehto (1921–2010), joka muisti kunnallispolitiikon henkilökohtaisesti, osui varmasti asian ytimeen, kun hän paikallislehdessä luonnehti Huhtalaa kotikuntansa ahkeraksi työmyyräksi⁶¹.

4.3. Maailmansodan monet kasvot

Maailmansodan syttyminen elokuussa 1914 merkitsi sitä, että Suomi muun keisarikunnan tavoin julistettiin sotatilaan. Sodan johdosta venäläisen sotaväen määrää suuriruhtinaskunnassa vahvistettiin tuntuvasti. Vaarana oli, että vihollismaa eli Saksa etenisi Itämeren pitkin Suomeen ja hyökkäisi sitä kautta Pietariin, valtakunnan pääkaupunkiin. Joukkoja ei siirretty ainoastaan Suomenlahden rannikolle, vaan myös Pohjanlahdelta tapahtuvaan hyökkäykseen varauduttiin vihollisen mahdollista maihinnousua silmälläpitäen.⁶² Ulvilassa Friitalan ja Vanhankylän työväenyhdistykset sekä nuorisoseura joutuivat lainaamaan tilojaan venäläissotilaille, ja Ravanissa entisen reservikomppanian kasarmit, joista väepeli Talvitie

56 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 27.6.1915. KJA.

57 UKV:n ptk. 1.7.1915. Kansio Cb:1. UkaA; Koivuniemi 2006 a, 415.

58 UKV:n ptk. 20.9.1915 ja 30.4.1917. Kansio Cb:1. UkaA; K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 17.7.1915. KJA.

59 Innamaa 1968, 580.

60 Jaakola 2016, 22. Kuntakokous jatkoi Ulvilassa toimintaansa vielä kunnanvaltuuston perustamisen jälkeen, ja sillä säilyi paljon esim. taloudellista valtaa. Työnjakoa näiden kahden hallintoelimen välillä ei ollut tarkoin määritelty, eikä myöskään jäsenillä liene ollut jaosta täyttä selvyyttä. Innamaa 1968, 201; Honkanen 2000, 9.

61 US 28.1.1993 (Eino Lehto). Vrt. myös Innamaa 1968, 548 ja Koivuniemi 2006 a, 415.

62 Haapala 2018, 37; Muilu 2010, 15–17.

huolehti tiukkaan tapaansa, heräisivät uudelleen eloon sotilaiden läsnäolosta.⁶³ Kasarmit olivat jääneet lähes autioiksi, kun Suomen oma sotaväki vuosisadan vaihteessa oli lakkautettu. Muistitiedon mukaan tulokkaat eivät aiheuttaneet sanottavaa häiriötä tai vahinkoa paikkakuntalaisille, mutta kasarmialueelta poistuessaan syksyllä 1917 sotaväenosastot seisahtuivat Vanhankylän maanteiden risteykseen, joku sieppasi ”sirmakan” (harmonikan) käsiinsä ja alkoi soittaa, osan sotilaista antaessa asukkaille tanssinäytöksen venäläiseen tyyliin.⁶⁴

Huoli saksalaisten Suomen rannikolle suuntautuvista sotatoimista ei ollut aiheeton. Saksan sodanjohdon mukaan merivoimat aikoi lähettää Suomeen jopa 150 000 miehen vahvuiset maihinnousujoukot, joiden oli määrä hyökätä suuriruhtinaskunnan kautta kohti Pietaria. Joukkoja ei tosin kuulunut, mutta joulukuussa 1914 S/S Everilda -niminen rahtilaiva pian Säpin majakan jälkeen törmäsi miinaan. Niitä saksalainen miinalaiva Deutschland oli kylvänyt edellisenä yönä. Meri imaisi nopeasti Tukholmasta Porin Mäntyluotoon matkalla olleen rahtilaivan, samoin kuin sitä vastaan tulleen ruotsalaishöyry S/S Lunan, johon muutamia Everildan kannelta mereen hypänneitä oli noukittu. Luna osui kahteen miinaan ja vaipui aaltojen alle, mutta miehistö ehti pelastusveneisiin ja selvisi Mäntyluodon satamaan. Yhtä onnekkaita eivät olleet merestä nostetut Everildan haaksirikkoiset, sillä perämiestä lukuun ottamatta nämä jäivät loukkuun Lunan salonkiin ja hukkuivat. Seuraavana päivänä vielä ruotsalainen S/S Norra Svergie ajoi miinaan samalla väylällä, upposi ja vei mukanaan koko miehistön. Kaikkiaan on arvioitu, että Saksan merivoimat olisivat laskeneet Suomen rannikolle jopa toista sataa miinaa.⁶⁵

Suomalaisille sotatila tarjosi hyvän tilaisuuden osoittaa lojaalisuutta hallitsijalleen. Tätä pidettiin tärkeänä, jotta ensinnäkin olisi osoitettu venäläisille, ettei näiden tarvinnut epäillä suomalaisten luotettavuutta eikä odottaa kapinaa suuriruhtinaskunnassa. Molemmista oli esiintynyt väitteitä Venäjän lehdistössä. Toiseksi ajateltiin, että venäläiset vastapalveluksena tekisivät myönnytyksiä suomalaisille. Täydellisestä itsenäisyydestä lienee aniharva haaveillut, mutta kaventuneen autonomian ennalleen palauttamista pidettiin mahdollisena.⁶⁶ Käyttökelpoiseksi lojaalisuuden kanavaksi osoittautui Venäjän armeijaan värväytyminen, mikä sodan alkaessa herätti laajaa kiinnostusta. Se aktivoi etenkin upseerin uralle aikovia nuoria miehiä, mutta myös monet aivan tavalliset kansalaiset ilmaisivat halunsa liittyä mukaan. Kaikkiaan on arvioitu, että yli 1 500 vapaaehtoista, joista Tuomas Hoppu on käyttänyt osuvaa nimitystä ”Historian unohtamat”, olisi pukeutunut ylleen venäläisen sotisovan, mutta halukkaiden joukkoa jouduttiin karsimaan siinä määrin, että lopulta noin 700 suomalaista hyväksyttiin sotilaiksi Venäjän armeijaan. Heistä noin 160 kuoli sodan kestäessä.⁶⁷

Ulvilassa K. W. Huhtala alkoi olla siinä iässä, ettei venäläisten avuksi rientäminen enää tullut kysymykseen, ei siinäkään tapauksessa, vaikka asia olisi häntä henkilökohtaisesti kiinnostanut. Huhtala täytti saman vuoden lokakuussa 40 vuotta, kun maailmansota syttyi elokuussa, eikä vapaaehtoisiksi hyväksytyt yli 35- taikka alle 18-vuotiaita. Tosin viranomaiset tarvittaessa joustivat vaatimusten suhteen, joihin kuului myös riittävä kielitaito, mutta yhtä kaikki venäjää taitamattoman ikämiehen palvelusta vieraassa maassa tuskin olisi tullut mitään.⁶⁸ Se siis pysyi poissa laskuista. Olavi Huhtala, hänen vanhempi poikansa, päätyi sittemmin sotilasuralle ja jäi kenraaliluutnanttina eläkkeelle Suomen armeijasta (kuva 15),⁶⁹ mutta maailmansodan alkaessa poika oli vasta 11-vuotias, joten tie vapaaehtoiseksi Venäjän sotavoimiin pysyi hänellekin suljettuna. Kielitaitoaan Olavi kyllä kartutti siinä määrin, että sen puolesta hän olisi tullut toimeen itärajan takana. Koulutodistuksessa keväällä 1915 pojan venäjän kieli oli noussut seitsemästä kahdeksaan.⁷⁰

63 Honkanen 2000, 26; SK 17.2.1991 (Arvi Suilama). Suilaman muistitieto, johon tässä käytetty SK:n lehtiartikkeli perustuu, sijoittaa kasarmialueelle peräti 1200-1700 Venäjän armeijan sotilasta. Määrä tuntuu vahvasti yliampuvalla, sillä majoitustilat tuskin olisivat riittäneet yhdellä kertaa enemmän kuin tuhannelle miehelle, ja realistinen arvio joukon vahvuudesta Ravanissa liikkuisi joidenkin satojen paikkeilla.

64 Mälkki 1998, 132 (Eero Harkila); US 9.2.1998.

65 Tuomi-Nikula 2010, 194; SK/Porilaine-liite 1.6.2023 (Kimmo Lehto).

66 Hoppu 2005, 37–38.

67 Ahlbäck 2018, 225; Haapala 2018, 37; Hoppu 2005, 43–45 ja 65.

68 Hoppu 2005, 79 ja 123–124.

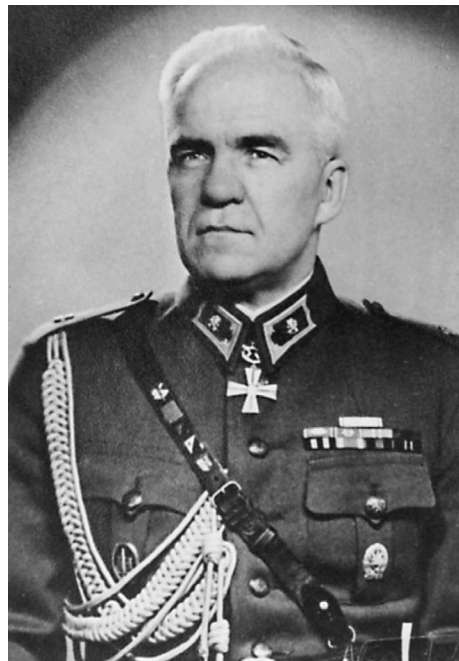
69 Lipponen 1997, 128.

70 Olavi Huhtalan kortti Anna Huhtalalle 1.3.1915. KJA.

Kuitenkin Venäjän vapaaehtoiset ansaitsevat tässä yhteydessä lähemmän tarkastelun, sillä opettaja H. E. Pajunen, joka kunnallispolitiikassa vaikutti K. W. Huhtalan läheisenä työtovereina, saattoi kauppiasta paremmin kasvattaa vapaaehtoisten määrää Ulvilassa. Perheenpää itse tosin jäi täälläkin rannalle, mutta opettajalla oli kaksi poikaa, Lapualla syntynyt Yrjö (1888–1919) sekä Ulvilassa päivänvalon nähnyt Arvi Pajunen (1895–1966). Molemmat kirjoittivat ylioppilaiksi Porin lyseosta, ja vanhempi veli hakeutui sittemmin Helsingin polyteknilliseen opistoon (teknilliseen korkeakouluun) sekä valmistuttuaan vakuutusyhtiö Sammon palvelukseen. Nuorempi sen sijaan tarttui tilaisuuteen Venäjän keisarillisessa armeijassa, aivan ilmeisesti isän määrätietoisella tuella ja kannustuksella. Arvi Pajusen vastikään alkaneet lääketieteen opinnot Suomessa keskeytyivät, kun maailmansota Euroopan sydämessä syttyi, ja syksyllä nuorukainen suuntasi matkansa itärajan taakse tähtäimessään upseerin ura.⁷¹ Täällä hän sijoittui ensin Tverin ratsuväkiopistoon ja sai siellä upseerikoulutuksen, kunnes Riian ampuhautoissa vietetyn vuoden jälkeen seurasi siirto ilmavoimiin. Keväällä 1917 Pajunen sai komennuksen Jevpatorijan lentokouluun Krimille, ja ennen palaamistaan Suomeen saman vuoden syksyllä hän oli kohonnut lentoluutnantiksi Venäjän maaperällä.⁷²

Tuomas Hopun edellä mainittu ”Historian unohtamat” -termi kuvaa hyvin tilannetta paitsi yleisesti, myös nimenomaan K. W. Huhtalan kotikunnassa. Toistaiseksi ainoa pro gradu -tutkimus, mikä syvällisemmin tarkastelee sisällissodan tapahtumia Ulvilassa, mainitsee kyllä Arvi Pajusen Venäjän armeijan upseerina, mutta tsaarin joukkoihin vapaaehtoisesti hakeutuneena Pajunen on jäänyt tutkimuksen ulkopuolelle. Vielä huonommin on käynyt friitalalaiselle Vilho Rikkoselle (1898–1966), Ulvilaan vuonna 1892 nimitetyn poliisikonstaapelin pojalle, jonka nimi uupuu kokonaan samasta, monessa suhteessa muutoin ansiokkaasta pro gradusta⁷³. Rikkonen liittyi Pajusen tavoin vapaaehtoisena keisarikunnan armeijaan, palveli sittemmin Pietarin rajavartioston ratsuväkidivisioonassa, yleni maailmansodan taisteluissa vänrikiksi ja myöhemmin kotimaassaan luutnantiksi. Itsenäisyyden ajalla hänestä tuli merkittävä kieli- ja kansatieteilijä Suomessa⁷⁴. Suur-Ulvilan historia, 1960-luvulla julkaistu laaja kaksiosainen teos, vaikenee täysin Venäjän vapaaehtoisista Suomessa eikä mainitse kumpaakaan Ulvilan ”venäläissotilasta” edes nimiltään.

Jos kahden vapaaehtoisen määrää Ulvilassa vertaa esimerkiksi joihinkin Hämeen läänin kuntiin, luku ei ollut poikkeuksellisen suuri.⁷⁵ Kuitenkin sitä on pidettävä kuntakohtaisesti harvinaisena, sillä molemmat Ulvilan venäläistaustaiset upseerit palasivat ennen sisällissotaa kotimaahansa ja taistelivat sodan puhjettua valkoisen armeijan riveissä. Arvi Pajunen palveli ensin ylipäällikön esikunnassa ja sittemmin kenttätykistö patterin nuorempana upseerina Vilppulan suunnalla, Vilho Rikkonen taas lähinnä Karjalassa Antrean rintamalla.⁷⁶ Sinänsä Venäjän vapaaehtoisten sisällissotaan osallistumisessa ei ollut mitään merkillistä, mutta tässä tapauksessa asetelman teki erikoiseksi Ulvilan valkoisten vähäinen määrä. Käytännössä Pajusen

Kuva 15. Olavi Huhtala jäi kenraaliluutnanttina eläkkeelle Suomen armeijasta. Ylennys kenraalimajuriksi tuli 6.10.1954. Tekijän kokoelma.

71 Mälkki 1998, 80; Sysimetsä – Hannula 1954, 68 ja 84.

72 Harjula 2013, 49 ja 206.

73 Honkanen 2000, 32; Innamaa 1968, 216–217; tsosiht. Terhi Laineen spv. ”Vilho Rikkonen” ... 1.9.2020. Tekijän hallussa.

74 Harjula 2013, 290 ja 430.

75 Hoppu 2005, 78.

76 K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Harjula 2013, 269; Hoppu 2005, 278 ja 282–283. Arvi Pajunen toimi v. 1918 ylipäällikön esikunnassa Mannerheimin lähettiupseerina. Hänelle kuului mm. aseista riisuttujen venäläisten sotilaiden eteenpäin lähettäminen. Tehtävässään Pajunen voi käyttää hyväkseen sujuvaa venäjän kielen taitoaan. Hoppu 2005, 288.

ja Rikkosen kuuluminen hallituksen joukkoihin tarkoitti sitä, että lähes viisi prosenttia niistä valkoisista, jotka sodan syttyessä lähtivät Ulvilasta rintamalle, edusti Venäjän armeijan kasvatteja. Tätä tosiasiaa Saksassa koulutettujen jääkärien puuttuminen joukosta korosti. Todettakoon selvyuden vuoksi, että Ulvilassa syntyneisiin jääkäreihin kyllä kuului ainakin kenraaliluutnantti ja Mannerheim-ristin ritari Aarne Blick (1894–1964), mutta jääkäreiksi aikoneiden sijoittaminen täältä suoraan Saksaan lähteneiksi on ongelmalista.⁷⁷ Sen sijaan ulvilalaisten Venäjän vapaaehtoisten poikkeuksellisen suuri osuus paikallisten valkoisten kokoonpanossa on täysin kiistatonta.

Laajemmin ottaen K. W. Huhtala joutui tekemisiin jääkärien kanssa vasta sisällissodan puhkeamisen jälkeen. Tätä ennen hänen kirjeisiinsä tai esitelmiinsä ei sisälly mainintoja jääkäreistä, mikä tietysti voi johtua siitä, ettei Saksan armeijaan värväytymistä harrastettu Huhtalan kotikunnassa. Mahdollisesti siitä ei edes tarkemmin tiedetty Ulvilassa⁷⁸. Toinen todennäköinen syy Huhtalan vaikenemiseen kytkeytyi hänen poliittiseen viiteryhmänsä. Suomalaisessa puolueessa ei juuri osoitettu ymmärrystä Saksaan pyrkineitä kohtaan, vaan suhtautuminen loppuvuodesta 1914 virinneeseen jääkäriliikkeeseen oli muita puolueita kielteisempää. Kuvaavaa oli, että seuraavana vuonna Pohjois-Suomessa, mihin oli luotu salaisia etappiteitä jääkäreiksi aikoville, venäläinen santarmisto (sotilaallisesti järjestetty poliisikunta) käski suomalaisia poliisivoimia urkkimaan tietoja niistä Nuorsuomalaisen puolueen vaikuttajista, joita se epäili jääkäriliikkeen suosijoiksi. Vanhasuomalaiset sen sijaan jäivät epäilyjen ulkopuolelle, tai ainakaan heidän nimiään ei esiintynyt santarmien laatimissa Pohjois-Suomen luetteloissa.⁷⁹

Vanhasuomalaisten puuttuminen santarmien listoilta oli ymmärrettävää. Yleensäkin kaikki vehkeily emämaata kohtaan tuomittiin suomalaisessa puolueessa, ja jääkärien tapauksessa nähtiin erityisen kielteisenä seikkana se, että tulevien ”vihreätkkien” lähtö vihollismaan armeijaan tapahtui sotatilan aikana. Se löi kaikin tavoin vastaan sitä sillanrakennuspolitiikkaa, jonka suomettarelaiset olivat omaksuneet Venäjän suuntaan.⁸⁰ Monet heistä ajattelivat kuten puolueeton kenraalimajuri Gustaf Mannerheim (1867–1951) talvella 1916, ettei kyseessä ollut enempää eikä vähempää kuin maanpetos. Henrik Meinanderin mukaan Mannerheimin alun perin kielteinen suhtautuminen jääkäriliikkeeseen on vaietuimpia kohtia hänen elämäkerrassaan, samoin kuin se, että kenraalin ensisijainen tavoite pari vuotta myöhemmin, kun sisällissota syttyi Suomessa, tähtäsi Venäjän keisarillisen imperiumin palauttamiseen. Eikä Mannerheim vanhasuomalaisine myötäilijöineen jäänyt yksin, mitä jääkäreihin kohdistuneeseen kritiikkiin tuli, vaan vastustavaa ajattelua ilmeni myös nuorsuomalaisten taholla. Valovoimaisimpana esimerkkinä näiden keskuudessa loisti Kaarlo Juho (K. J.) Ståhlberg (1865– 1952), puolueen liberaalin siiven eli ”varpusten” henkinen johtaja ja professori, joka myöhemmin valittiin ensimmäiseksi tasavallan presidentiksi.⁸¹

Mitä vielä tulee K. W. Huhtalan mietteisiin jääkäriliikkeestä, niin luultavasti hän pääosin yhtyi puolueensa jääkäreitä vierastaneeseen linjaan. Tähän tulokseen päätyy yksinomaan sillä perusteella, että lipsu-mista viiteryhmän ”oikeista” näkemyksistä pidettiin petoksena autonomian ajan loppuvuosina Suomessa, ja Huhtala jos kuka varoi petturin nimeä omiensa keskuudessa.⁸² Kokonaan tietämättömäksi liikkeestä hän tuskin jäi, sillä naapurikunnan puolelta Nakkilasta lähti talvella 1916 kaksi Porin lyseon oppilasta hiihtämään yli Merenkurkun, mistä he päätyivät sotilaskoulutukseen Saksaan. Nämä nuorukaiset olivat tuleva komentaja Kauko Ikonen (1898–1993), jonka elämä päättyi 95 vuoden iässä toiseksi viimeisenä jääkäriin Suomessa, sekä kapteenin arvoon ylennyt Yrjö Kares (1896– 1958).⁸³ Kun Huhtala noihin aikoihin liikkui rakennusneuvojan ominaisuudessa eri puolilla maakuntaa ja ainakin edellisenä vuonna kävi myös Nakkilassa, hänen korviinsa on täytynyt kantautua jotakin vihiä Saksaan tähynneiden hankkeista, vaikei hän näistä tiedoistaan esimerkiksi kirjeissään mitään maininnut.⁸⁴

77 Suomen Vapaussotaan v. 1918 ... -kuvataulu. Tekijän hallussa; Lehtonen 2021 a, 74; Lipponen 1997, 49.

78 Lauerma 1966, 211.

79 Pietiäinen 2023, 51; Wegelius 1934, 72–75 ja 282–283.

80 Lackman 2000, 205; Salokorpi 1988, 14 ja 23.

81 Meinander 2017, 96–97; Uola 1988, 12–13.

82 K. W. Huhtalan kirjeet Anna Huhtalalle 22.1.1922 ja 12.2.1922. KJA; Virrankoski 2001 b, 745.

83 Innamaa 1968, 324; Jääkäriliitto 1975, 204 ja 253; HS 30.9.1993.

84 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 16.4.1915. KJA.

Olavi Huhtala muisteli Kaasmarkun VPK:n 70-vuotisjuhlassa, että maailmansodan aikana Suomeen olisi annettu salainen hävittämiskäske siltä varalta, että saksalaiset onnistuisivat maihinnousussaan länsirannikolle ja etenisivät etenisivät sisämaan suuntaan. Tihutyön suorittajaksi olisi määrätty venäläinen sotaväki. Tuollainen käsky taikka oikeastaan evakointisuunnitelma todella silloin laadittiin, mikä luonnollisesti huolestutti suomalaisia, kun tietoja asiasta tihkui julkisuuteen⁸⁵. Olavin mukaan hänen isänsä oli kertonut, että venäläissotilaat oli tarkoitus yllättää niin sanotun Vääränahteen kallioilla Suolistolla, jos nämä pahoissa aikeissa olisivat lähestyneet kyläyhteisöä. Jopa taisteluasemat oli valmiiksi katsottu ja viivytyssuunta tiedusteltu.⁸⁶ Kertomus sinänsä tuntuu uskottavalta, mutta viittaukset taisteluasemiin ja viivytyssuuntaan herättävät epäilyksiä. Tokkopa K. W. Huhtala tai kukaan muukaan paikallisista olisi hoitanut kyläyhteisön puolustusta näin ammattimaisesti, sillä miehillä oli takanaan lähinnä vain lyhyet reserviläiskurssit Ravanin kasarmilla, kaikilla tuskin niitäkään. Sitä paitsi VPK:n juhlassa oli äänessä venäläisiä vastaan taistellut upseeri ja aikaa tapahtuneesta vierähtänyt yli viisi vuosikymmentä. Nämä seikat huomioon ottaen on syytä olettaa, että viittaukset Vääränahteen kallioihin olivat ensin värityneet pojan mielikuvituksessa ja saaneet lopulta sisällön, joka parhaiten vastasi kenraalin omia sotataktillisia näkemyksiä.

Sotatilan johdosta elintarvikkeet alkoivat uhkaavasti loppua koko maasta. Pulan taustalla vaikutti se, että viljaa ja muita elintarvikkeita oli ennen sotaa tuotettu ulkomailta, etupäässä Saksasta, mutta hyödykkeiden tuonti sieltä Suomeen keskeytyi, kun maa julisti sodan Venäjälle. Vajetta pystyttiin jossakin määrin kompensoimaan venäläisellä tuontiviljalla, mutta vallankumouksen puhjettua maaliskuussa 1917 jäätin ilman sitäkin.⁸⁷ Kuitenkin jo vuoden 1915 heinäkuussa Ulvilasta kantautui viestejä, että vähävarainen kansa eli ”yleisen hädän partaalla” ja seuraavana vuonna tilanne paheni entisestään. Kesällä 1917 Toejoki, ”pitäjän maankuulu kurjuuden kukkanen”, niin kuin sitä kirjallisuudessa on osuvasti luonnehdittu, lähetti Ulvilan kunnallislautakunnan (kunnanhallituksen) puheille noin sata miestä, jotka valittivat kunnaisille surkeita olosuhteitaan ja sitä vaikeaa tilannetta, mikä taajamaa oli kohdannut. Heidän käyntinsä johdosta lautakunta perusti hätätilarahaston, josta ”suurimmin hätää kärsiville” toejokelaisille jaettiin 1 200 ja uusi-koivistolaisille 500 markkaa.⁸⁸

Toinen maailmansodasta aiheutunut vitsaus oli työttömyys. Siinä missä Kaasmarkun verkatehdas porskutti täydellä höyryllä, monet muut teollisuuslaitokset lähiseudulla joutuivat sulkemaan oviaan tai ainakin vähentämään työväkeään. Kaasmarkun valoisa tilanne johtui Venäjän armeijan mittavista sotatarviketilauksista, joihin edellä viitattiin. Niiden ansiosta kahta vuoroa puskenut tehdas kykeni tehokkaasti jatkamaan tuotantoaan sekä välttymään irtisanomisilta.⁸⁹ Synkempää oli Toejoella ja Uudellakoivistolla. Taajamia kohtasi pahin katastrofi myös työssäkäyntien suhteen, sillä elannon asukkaille tarjosivat lähinnä Porin höyrysahat ja muut kaupungin leipäpuut. Alun pitäenkin yhteisöt olivat lähteneet kasvuun siitä, kun työn perässä muualta muuttanut väestö oli havainnut tonttimaiden edullisuuden maalaiskunnan puolella. Työttömyyden kohdatessa asianomaisen piti ensi sijassa kääntyä kotipaikkansa eli Ulvilan kunnan puoleen, joka yritti parhaansa mukaan lievittää pulaan joutuneiden ahdintoa. Numeroilla ilmaistuna tilanteen vakavuutta osoitti se, että yhteensä yli 600 ulvilalaista oli kesällä 1917 vailla työpaikkaa, kun taas Porissa vastaava luku oli ”vain” 300.⁹⁰

Kunnanvaltuuston puheenjohtajana K. W. Huhtala joutui henkilökohtaisesti paneutumaan esikaupunkialueiden ongelmiin. Elokuussa 1917 hänet valittiin Ulvilassa järjestettävien hätäaputöiden valvojaksi, ja tässä ominaisuudessa hän sai laskea ja nostaa työväen palkkoja harkintansa mukaan, kuultuaan sitä ennen työnjohtajaa. Tehtävä oli epäkiitollinen ja aiheutti katkeruutta Toejoen ja Uudenkoiviston asukkaissa, joi-

85 Kaukamaa 1933, 37; Manninen 1992, 331–332.

86 Salminen 1998, 123 (liite).

87 Salminen 2002, 99.

88 Korjus 2014, 300; Honkanen 2000, 23–24.

89 K. W. Huhtalan kortti Anna Huhtalalle 8.3.1915. KJA; Haapala 2018, 39; Innamaa 1968, 306–307.

90 Koivuniemi 2006 d, 179; Honkanen 2000, 23–24. Rakentaminen oli edullista Toejoen ja Uudenkoiviston taajamissa, eivätkä maankäyttöä häirinneet kaupungin rajoitukset. Porissa pinta-ala oli pieni ja tontit kalliita, joten sahojen ja muiden kaupungin työpaikkojen väestö hakeutui mieluummin esikaupunkialueille Ulvilaan. Etuihin kuului myös lyhyt työmatka kaupunkiin. Kun väestönkasvu jatkui voimakkaana, Porin kylkiin kasvaneista taajamista muodostui ylivoimainen rasite Ulvilan kunnalle. Innamaa 1968, 431–432.

den silmätikuksi Huhtala tahtomattaan joutui. Täältä eduskuntaan noussut edellä mainittu Nestori Aronen, joka viiksiään myöten muistutti Huhtalaa ulkonäöltään, kritisoi voimakkaasti kotikuntansa toimenpiteitä. Hänen mukaansa oikeus päättää hätäaputöiden palkoista olisi kuulunut poliittisin perustein valitulle työttömyyslautakunnalle, eikä missään nimessä Huhtalalle.⁹¹ Vielä samana syksynä valvojalle lankesi toinenkin tehtävä, johon taajama-alueet antoivat aihetta. Ulvilalaiset nimittäin kiirehtivät senaattia Pori–Haapamäki-radon rakentamiseen, vedoten siihen että paikkakunnalla vallitsi laaja työttömyys ja nälänhätä. Tilanteen korjaamiseksi ratatyöt olisi pitänyt aloittaa ”mahdollisimman pian tahi heti kun eduskunta on sen myöntänyt”. Hankkeeseen yhtyi muitakin Porin seudun kuntia, ja sitä ajamaan Huhtala valittiin yhdessä vääpeli Talvitien kanssa.⁹²

Jos K. W. Huhtalasta tuli ei-toivottu henkilö esikaupunkialueilla, niin Huhtala puolestaan olisi kiertänyt alueet kaukaa vielä 1920-luvulla. Jatkossa käy ilmi, kuinka kotikunnan laitamista kehkeytyi tuon vuosikymmenen kuluessa suorastaan hengenvaarallisia hänelle. Vastenmielisyyttä ei vähentänyt se, että juuri näiltä seuduista olivat lähtöisin ne työväenliikkeen aktiivit, jotka toivat Huhtalan inhoaman sosialismin aatteen Kaasmarkku-Suolistolle, enempää kuin sekään, että punakaartin perustaminen kyläyhteisöön oli sekin yhteydessä Toejoen ja Uudenkoiviston esimerkkiin.⁹³ Kunnanvaltuuston puheenjohtaja kuului poliittisesti vastakkaiseen leiriin – siihen, jonka keskuudessa voimakkaasti ajettiin taajamien liittämistä Porin kaupunkiin, mihin ne sijaintinsa ja väestöpohjansa perusteella ilman muuta olisivat kuuluneet. Vaikka liitoshanke kariutui vuosikausiksi eteenpäin, koska sitä vastustivat sekä kaupunki että paikalliset asukkaat, niin Huhtala ilokseen ehti nähdä liitoksen toteutuvan vuoden 1941 alusta. Myönteisen päätöksen saavutti myös hänen ajamansa Pori–Haapamäki-rautatiehanke, joka vuonna 1938 liitti taloudellisesti heikoimman osan Satakunnasta Porin seudun rintamaihiniin.⁹⁴

4.4. Vuosi 1917 – tulita taivas ennustaa

4.4.1 Vallankumousjuhlia ja maatalouslakkoja

Kaasmarkun rukoushuoneyhdistys erkani toisinaan hyvinkin etäälle itse viitoittamaltaan tieltä, jos kyseessä oli tietty poliittinen tai yhteiskunnallinen tarkoituksenmukaisuus. Rukoushuone täyttyi esimerkiksi 21. maaliskuuta 1917, vaikka tapahtuman kytkös sääntöjen edellyttämään hengelliseen aihepiiriin jäi olemattomaksi. Venäjän keisari oli luopunut kruunusta muutamaa päivää aikaisemmin, ja nyt juhlittiin väliaikaisen hallituksen antamaa manifestia, jossa kumottiin eräitä suomalaisten autonomiaa kaventaneita toimenpiteitä⁹⁵. Juhlan aihepiiri oli siten täysin maallinen. Vaikka kruunusta luopuneeseen keisariin suhtauduttiin yleensä asiallisesti tai jopa myötätuntoisesti, niin yhtä kaikki uutiset emämaan tapahtumista herättivät Suomessa suurta innostusta. Niillä seuduilla missä asui venäläistä väestöä, suomalaiset liittyivät usein samaan karkeloon näiden kanssa, yhtä hyvin siviilien kuin sotilaidenkin.⁹⁶ Kaasmarkku ei muodostanut poikkeusta juhlinnan suhteen, joskin ilonpito täällä tapahtui ilmeisesti vain kotimaisin voimin, sillä venäläiset sotilaat näyttävät puuttuneen kylästä. Paikalliset täyttivät rukoushuoneen ääriään myöten, ja ilmassa väreili ”valtava juhllisuus, jossa hetken tärkeys näkyi”.⁹⁷

91 SK 20.2.1941; Sos. 27.9.1917. Ks. myös Honkanen 2000, 25.

92 UKV:n ptk. 12.9.1917. Kansio Cb:1. UkaA.

93 K. W. Huhtalan kirjeet Olavi Huhtalalle 6.12.1921 ja 1.5.1922. KJA; Kaukamaa 1933, 186.

94 Innamaa 1968, 435–439; Peltola 2006 b, 463; SK 20.2.1941. Ulvilan kunta anoi valtioneuvostolta jo syksyllä 1922, että Toejoen ja Uudenkoiviston alueet olisi liitetty Porin kaupunkiin, mutta alueliitos toteutui vasta v:n 1941 alusta. Liitoksen johdosta Ulvilan pinta-ala supistui lähes kolmannekseen entisestään. Samassa yhteydessä eräitä alueita Porin maalaiskunnasta liitettiin Poriin. Innamaa 1968, 465–466.

95 Haapala 2018, 43; Virrankoski 2001 b, 702.

96 Karemaa 1998, 41–43; Manninen 1993 b, 60.

97 Sat. 24.3.1917. Ks. myös Honkanen 2000, 11. Eräs hakuteos mainitsee venäläissotilaista Kaasmarkussa, että näitä olisi ”aikoinaan” majoillut Paavolan tilalla. Paavolan pelloilta olisi löydetty sotilaiden ampumia luoteja, joiden kaliiperiksi olisi mitattu harvinaisen suuri 10 mm. Majailu, jos sellaista on tapahtunut, lienee sijoittunut jonnekin 1800-luvulle tai ehkä 1900-luvun alkuun. Jutila 1939, 456.

K. W. Huhtala piti Kaasmarkussa esitelmän, joka ilmensi hyvin rukoushuoneyhdistyksen joustavaa pragmaattisuutta. Hän tarkasteli teemoja, jotka liikkui kaukana siitä, mitä yhdistyksen säännöt julistukselta edellyttivät, nimittäin Suomen kansan valtiollisia vaiheita ja sen hetken suuria tapahtumia. Luonteenomaista Huhtalaa oli muistutus siitä, että valtiollinen vapaus edellytti oikeuksien lisäksi velvollisuuksia, joita kaikkien tuli tinkimättä noudattaa.⁹⁸ Samanaikaisesti järjestettiin vastaava tilaisuus Vanhassakylässä, missä juhlapaikkana oli rovasti Stenbäckin lahjoituksin rakennettu Pappilan rukoushuone. Sen hänen nuorin veljensä, kirkkorakennuksistaan tunnettu arkkitehti Josef Stenbäck (1854–1929) oli piirtänyt⁹⁹. Tämänkin kokoontumistilan kyläläiset olivat täyttäneet ”tavattoman runsaasti”, mieliala heidän keskuudessaan oli ”harras ja juhallinen” ja poliittiset erimielisyydet lakaistu maton alle. Historiallisen katsauksen esitti opettaja Pajunen, joka lähestyi samaa aihepiiriä ja samassa hengessä kuin rakennusmestari Kaasmarkussa. Pajusen lisäksi puheenvuoroja Vanhassakylässä käytti seurakunnan papisto.¹⁰⁰

Täydelliseen itsenäisyyteen K. W. Huhtala lienee pohjimmiltaan suhtautunut skeptisesti ja pitänyt sitä lähinnä yltiöpäisyytenä, niin kuin enemmistö suomalaisessa puolueessa tuolloin ajatteli.¹⁰¹ Kaasmarkun esitelmä osoitti, ettei puhuja edes tässä vaiheessa – vuoden 1917 keväällä – intoutunut kumousaatteiden kannattajaksi eikä emämaan arvostelijaksi, vaan määrätty maltti ja varovaisuus sävyttivät edelleen kannanottoja Pietarin suuntaan. Vaikuttaisi siltä, että Huhtalan epäilykset kohdistuivat nimenomaan kansan kypsyyteen päättää itse asioistaan. Myöhemmin hän sai tässä suhteessa lisää vettä myllyynsä, kun kehitys vasta saavutetun itsenäisyyden tiellä lähti hänen mielestään väärään suuntaan. Vuoden 1927 alkupuolella Huhtala purki tuntojaan porilaisessa *Satakunnan Kansassa* seuraavasti:

... ellei esteitä kansamme alapäin astuman nopean tahdin tasoittamiseksi aikanaan aseteta, niin vähitellen, mutta varmasti himmenee myöskin itsenäisyytemme ihanan päivän kirkas koitto siihen sekasorron herpaannuttamaan hämärään, josta sitten kummana kuiskeena kuuluu: Suomen kansa ei sittenkään ollut saavuttamansa itsenäisyyden ja vapauden säilyttämiseen vielä kyllin kypsyynti!¹⁰²

Vielä maaliskuun vallankumouksen päivinä K. W. Huhtalalla oli aihetta varovaiseen optimismiin. Hänen ihannoimansa ajatus yhtenäisestä kansakunnasta sai orastavan ilmauksen siinä, että vallankumousta ja sitä seurannutta vapautumisen aaltoa juhliittiin Ulvilassa yhteisessä voitonhuumassa. Eräänä osoitukseksi siitä oli punainen rusetti, joka loisti monen paikallisen rinnassa. Eikä huuma vallannut väkeä ainoastaan rukoushuoneissa, vaan seuraavina päivinä Ulvilan nuorisoseura sekä Friitalan ja Vanhankylän työväenyhdistykset jatkoivat juhlintaa, kukin omaan tyyliinsä erilaisten kulkueiden, puheiden ja laulujen siivittäminä. Värien suhteen jako meni tavallisesti niin, että tulipunainen kuului työväenyhdistyksille, ja Suomen luonnosta ammentanutta, Topeliuksen ehdotukseen perustunutta sinivalkeista yhdistelmää käyttivät nuorisoseuralaiset. Myös punakeltaisia lippuja liehui porvarillisella puolella.¹⁰³ K. W. Huhtala osoittautui sinivalkeisten värien kannattajaksi, niin kuin hän oli tehnyt jo edustajaehdokkaana joulukuussa 1909. Olavi Huhtala, joka jatkoi koulunkäyntiään Porissa, auttoi isälle mieluisan yhdistelmän hankinnassa. Hän lähetti Kaasmarkkuun puolitoista metriä sinivalkeaa silkkinauhaa, mistä sitten riitti jaettavaa hänen omaankin rintapieleensä.¹⁰⁴

Kaikesta juhlahumusta huolimatta K. W. Huhtala tunsikin myös epäilyjä maan tulevaisuuden suhteen. Etenkin häntä huolestutti sotatilan johdosta annettujen asetusten purkaminen. Kyse oli lähinnä rajoituk-

98 Ibid.

99 Hirsjärvi 1932, 66; Knapas – Heikkilä – Åvist 2009, 204; Ringbom 1998, 166.

100 Sat. 27.3.1917. Ks. myös Honkanen 2000, 11.

101 Leino-Kaukiainen – Uino 1994, 187; Salokorpi 1988, 14.

102 Jäljennös K. W. Huhtalan kirjoituksesta ”Ajankellon tarkkailua”. Julkaistu SK:ssa v:n 1927 alkupuolella ja lähetty Maakuntain liikkeelle 5.11.1931. KJA.

103 Innamaa 1968, 309; Virrankoski 2001 b, 755; Honkanen 2000, 10–12. Maaliskuun vallankumous, joka päätti Suomessa ns. toisen sortokauden, osui suurelta osin helmikuun puolelle, jos ajankohta laskettiin Venäjällä virallisessa käytössä olleen juliaanisen kalenterin mukaan. Tämän vuoksi siitä on käytetty myös helmikuun vallankumouksen nimeä. Ks. esim. Vares 2006, 47.

104 Koululaisen muistikirja. Olavi Huhtala. KJA.

sista, joiden johdosta työväestön toiminnallinen arsenaali oli huomattavasti kaventunut. Esimerkiksi perinteisiä vappumarsseja ei saanut tätä ennen järjestää, kokoontumisvapautta oli rajoitettu ja lakot sekä työnseisaukset määrätty kiellettyjen toimenpiteiden listalle. Venäjän väliaikainen hallitus kumosi nämäkin määräykset yksin tein, eikä seurauksia tarvinnut pitkään odotella.¹⁰⁵ Työväentalot avasivat jälleen ovensa, työväki ryhtyi kaavailemaan lakkoja kiihtyneellä innolla, ja mikä pahinta monen porvarillisen mielestä, vastapuoli alkoi kuunnella idän suunnalta kantautuvia vallankumousviestejä aikaisempaa herkemmin korvin. Jopa syrjäisessä Kaasmarkussa, minne verkatehdas oli vetänyt yhä luokkatietoisempaa väestöä, alkoi kuulua kuiskeita siitä, että valta pitäisi ottaa kertakaikkisella rynnäköllä työväenluokan käsiin.¹⁰⁶ Huhtalaa tuskin mikään olisi kauhistuttanut enempää.

Maaseudulla lakko-oikeuden toteuttaminen alkoi parhaaseen kylvöaikaan huhti-toukokuun vaihteessa, ja seisaukset ulottuivat lähes kaikkialle eteläiseen Suomeen. Elintarvikepulasta alkunsa saanut tyytymättömyys siirtyi koskettamaan työaikoja, joiden suhteen lakkolaiset vaativat siirtymistä kahdeksantuntiseen työpäivään. Esikuvanaan nämä pitivät teollisuustyöväestöä, joka työaika vaatimustensa suhteen oli saanut nopeasti asiansa kuntoon. Ydinalueeksi maaseudulla muodostui Satakunta, missä maanomistusolot olivat eniten herättäneet tyytymättömyyttä ja isäntien sekä työväestön välit päässeet monin paikoin tulehtumaan. Toisinaan lakkoilu maakunnassa sai suorastaan kapinoinnin luonteen ja johti vakaviin levottomuuksiin. Ulvilassa räikeimmät tapaukset sijoittuivat J. F. Palinin omistamaan Sunniemen kartanoon, missä yhteenotot joukkovoiman innoittamien lakkolaisten ja omistajatahon välillä ylittivät jopa valtakunnallisen uutiskynnyksen.¹⁰⁷

Myös Kaasmarkussa työväenyhdistys eli keväällä 1917 voimansa tunnossa. Iskukyvyistä kieli se, että yhdistyksen vaikutusvalta ulottui Leineperin kartanoon asti eli oman toimintasektorin ulkopuolelle.¹⁰⁸ Leineperiläisiä oli mukana myös silloin, kun ennen varsinaisen lakkoallon puhkeamista pidettiin Kaasmarkussa kokous, jonka yhteydessä työväentaloon ahtautui yhteensä 125 lähiseudun palkansaaajaa. K. W. Huhtalan tuntemuksia voi vain arvailla, jos hän sattui silloin olemaan kotosalla ja katselemaan kaupansa ikkunasta. Työläisten joukko esiintyi ensimmäisen kerran näin monilukuisena ja kaiken huipuksi talossa, jonka Huhtala koki vastenmielisenä rakentamisesta alkaen. Näky sai varmasti kauppiaan mietteliääksi ja katselemaan ulos entistä synkempänä, jos hänet saavutti tieto kokouksessa perustetusta sekatyöväen ammattiosastosta. Siihen ilmoitautui heti paikalla yhteensä 80 jäsentä jokaisesta asianomaisesta kylästä, Kaasmarkusta, Suolistolta ja Leineperistä.¹⁰⁹

Työväentalolla tehtiin päätös kahdeksan tunnin työaikaan siirtymisestä. Kun työnantaja Leineperissä ja Suolistolla kieltäytyi alistumasta päätökseen, lakko molemmissa kylissä alkoi 2. toukokuuta. Kiista molemmilla A. Ahlström Osakeyhtiön suurtiloilla koski työajan lisäksi palkkausta, joka porilaisen *Sosialidemokraatin* mukaan laahasi alhaisempana kuin missään muualla. Kaasmarkussa lakkoon yhdyttiin viikon viiveellä, sillä neljän miehen lähetystö kierteli ensin talollisten luona, esittäen vaatimuksia uusista työehdoista. Perikunnalle kuuluneessa Simulassa ehtoihin suostuttiin ja sopimus allekirjoitettiin ”kaikissa kohdin”, mutta muualla kylässä viljelijät olivat varovaisempia. Etenkin kirjalliset sopimukset olivat muille talollisille liikaa, vaikka periaatteessa isännät yleensä suhtautuivat esityksiin myönteisesti ja lupailivat noudattaa lyhyempiä työaikoja. Asiassa ei kuitenkaan päästy ratkaisuun, ja niin maataloustyöväen lakko laajeni myös Kaasmarkkuun. Se kesti täällä kaksi viikkoa ja siihen osallistui noin sata lakkolaista, jotka Simulan tilaa lukuun ottamatta estivät niin työskentelyn pelloilla kuin maidon kuljettamisen meijeriin.¹¹⁰

K. W. Huhtalaa työnseisaus ja levottomuudet eivät henkilökohtaisesti koskettaneet, koska hän ei kuulunut maata omistaviin talollisiin, mutta maanviljelyyn osallistuvana hän joutui läheltä seuraamaan tapahtumien kulkua puolisonsa veljen maatilalla Kaasmarkun Jaakolassa. Perheen sukulaisiin taas kuului isän-

105 Jussila – Hentilä – Nevakivi 2009, 97; Honkanen 2000, 8–10.

106 Salminen 2002, 99–100; US 13.11.1997 (Hilkka Leino).

107 Uola 1998, 62–63; Niemi 2018, 28; Honkanen 2000, 18–19.

108 Kullaan papiston kertomukset. VHKA. KAH.

109 Mäki-Mikola 2018, 44–45.

110 Simulan tilan katselmuspkt:t 22.4.1912 ja 16.11.1916. Tekijän hallussa; Sos. 5.5.1917 ja 17.5.1917. Ks. myös Honkanen 2000, 16–17.

täväkeä saman kylän Hintsalassa ja Mäkelässä, joten myös heidän kauttaan Huhtalat elivät tapahtumien polttopisteessä.¹¹¹ Jaakolassa töitä yritettiin jatkaa kielloista piittaamatta, mistä ainakin tilalla työskennellyt Robert (Ruupe) Vuorinen (1887–1952) joutui kärsimään.¹¹² Ilmeisesti lakkolaiset kohdistivat Vuoriseen jopa fyysistä väkivaltaa, sillä voimakkeinot eivät olleet tuntemattomia työväestölle Kaasmarkussakaan. Sovintoon päästiin sekä täällä että Leineperin ja Suoliston kartanoissa 21. toukokuuta, ja sopuratkaisun löytämisessä auttoi senaatin lähettämä valtuuskunta. Kahdeksan tunnin työpäivä toteutui nyt Kaasmarkussa yhtäjaksoisesti ympäri vuoden ja Leineperissä sekä Suolistolla vuodenajoista riippuvin sovellutuksin. Ansiotasoon tuli molemmissa viimeksi mainituissa kylissä huomattava korotus.¹¹³

Elintarvikkeiden hintatasoa oli vuodesta 1915 pyritty säätelemään niin sanotuilla rajahinnoilla, joita ei saanut ylittää. Järjestelmän tarkoituksena oli estää hintojen kohtuuton nousu ja tasapainottaa markkinoita. Tulos oli kuitenkin useassa tapauksessa päinvastainen, sillä säädetty hinnat eivät välttämättä kattaneet tuotannon aiheuttamia kustannuksia, minkä johdosta elintarvikkeita alkoi hävitä virallisesta kaupasta laitomaan kaupankäyntiin, jota kansan keskuudessa yleisesti kutsuttiin mustaksi pörssiksi. Se vaikeutti varsinkin heikoimmassa asemassa olevien toimeentuloa. Toukokuussa 1917 astui voimaan laki elintarvikkeiden säännöstelystä, mikä taas kuohutti maataloustuottajien mieliä, koska lain mukaan valtiolla oli oikeus takavarikoida tuottajien ylimääräisiä varastoja sekä jakaa niistä yleiseen kulutukseen. Käytännössä lain noudattamista valvoivat elintarvikelautakunnat, joiden perustaminen kuntiin tuli pakolliseksi touko-kesäkuun vaihteessa 1917. Ne saattoivat itsenäisesti tarkistaa, että tuottajat, yhtiöt ja yksityishenkilöt ilmoittivat varastonsa totuudenmukaisesti.¹¹⁴

Ulvilaan perustettiin koko kunnan kattava elintarvikelautakunta maaliskuussa 1917. Alkupääomakseen se sai 10 000 markkaa ja ryhtyi ensi töikseen tarkistamaan tuottajien viljavarastoja.¹¹⁵ Kaasmarkkulaisista jäsenistä on mainittava kaksi, joista toinen sai keskeisen sijan seuraavan syksyn levottomuuksissa ja toinen sotatapahtumissa seuraavana talvena. Nämä olivat Kaasmarkun opettaja-saarnaaja Akseli Aarnio, josta tuli myöhemmin lautakunnan rahastonhoitaja, sekä työväentalon rakentamiseen innolla osallistunut Eenokki Lahti, paikallisen punakaartin perustajajäsen numerolla 17 sekä kaartin tuleva rintamapäällikkö.¹¹⁶ K. W. Huhtala liittyi kuvioihin sikäli, että kunnanvaltuuston puheenjohtajana hän joutui ottamaan kantaa lautakunnan työskentelyyn. Ulostuloissaan hän osoitti itsenäistä, muiden mielipiteistä riippumatonta ajattelua sekä korosti tuttuun tyyliinsä kunnioitusta lakia ja järjestystä kohtaan. Kannanotot liittyivät lähinnä takavarikointeihin ja ajoittuivat pääasiassa loppuvuoteen, mutta niitä edelsi Huhtalaa läheisesti koskettanut valtakunnallinen yleislakko, johon taustatekijöinä vaikuttivat sisäpoliittiset tapahtumat Suomessa kesällä 1917.

4.4.2 Kotikylä väkivallan näyttämönä

Viimeistä kesää Venäjän yhteydessä värjittivät voimistuneet kahnaukset emämaan ja Suomen hallitusten välillä. Ne olivat omiaan kiihdyttämään muutoinkin levottomia mielialoja. Ensinnäkin Venäjän väliaikainen hallitus oli pyytänyt Suomelta huomattavan suurta lainaa, jolla se olisi rahoittanut venäläisen sotaväen ylläpitoa Suomessa sekä linnoitustöitä, joita täällä tehtiin saksalaisten mairinnousun varalta. Niin sanottujen sotilasmiljoonien maksamisen, mitä K. W. Huhtala oli voimakkaasti puolustanut, Suomi oli lopettanut edellisenä vuonna¹¹⁷. Nyt eduskunta myönsi lainan, mutta supisti sen mitättömän vähäiseksi, ilmeisenä tarkoituksenaan väliaikaisen hallituksen pulaan saattaminen. Kitsaus kuitenkin kääntyi suomalaisia itseään vastaan, kun Pietari vastavetona lopetti linnoitustyöt Suomessa sekä vähensi

111 Jäljennökset virkatodistuksista sukuviiriä varten Kaasmarkun Hintsala N:o 3 16.2.1988 ja Jaakola-Mäkelä 17.2.1988. UkiA; Jonasson – Kivialho 1932, 1878–1879.

112 Rippikirjat 373/1921–30, 415. UkiA; lisäys J. Hintsalan allekirjoittamaan sk:n lausuntoon 17.4.1918. KJA.

113 Honkanen 2000, 16–17. Valtuuskuntaan kuuluivat Ulvilassa ministeri Matti Paasivuori sekä kansanedustajat Oskari Leivo ja Albert Raitanen (kaikki SDP), jotka sovittelivat täällä myös Sunniemen kartano lakon. Ibid.

114 Mäki-Mikola 2018, 62–63; Uola 1998, 61.

115 Sos. 17.3.1917. Ks. myös Honkanen 2000, 21.

116 VROY:n akti 2992. KAH; Työväen järjestyskaartin jäsenkortti, Enok Lahti. KJA; Korjus 2014, 315–316.

117 Hoppu 2005, 29.

tuntuvasti sotatarviketilauksia. Seurauksena oli entistä pahempi työttömyys ja huutava elintarvikepula. Syyskesällä jauhot uhkasivat loppua koko maasta, ja säännöstelystä johtuneet mellakat tulivat osaksi arkipäivää muutamissa Suomen kaupungeissa.¹¹⁸

Toiseksi suomalaisten ja venäläisten välejä kiristi niin sanottu valtalaki, jonka käsittely eduskunnassa johti uusiin vaaleihin ja yleislakkoon. Tarkoituksena oli siirtää ylin valta Suomessa eduskunnalle lukuun ottamatta ulkopoliittikkaa ja sotilasasioita, jotka jäisivät Venäjälle. Esitys meni läpi eduskunnassa, mutta konflikti väliaikaisen hallituksen kanssa oli valmis, kun hallitus ei saanut päätöstä edes nähtäväkseen Pietarissa¹¹⁹. Suomalaista puoluetta tilanne huolestutti, kuten myös nuorsuomalaisten ja RKP:n enemmistöä, sillä nämä pitivät säädöstä arveluttavana ja vähintään edellyttivät uusia vaaleja. Uurnille päästiin lokakuussa 1917, kun venäläiset sitä ennen olivat saaneet tarpeekseen suomalaisten separatismista ja määränneet eduskunnan hajotettavaksi.¹²⁰ Sosiaalidemokraatit, jotka olivat ajaneet valtalain hyväksymistä, suhtautuivat toiveikkaasti uuteen koitokseen, mutta kokivat karvaan pettymyksen, kun SDP hävisi syksyllä vaalitaiston. Tappio kirvoitti vasemmiston keskuudessa protestiaallon, jonka kuohuissa uudet valtiopäivät leimattiin laittomiksi ja vilpillisin keinoin syntyneeksi. Poliittinen tilanne kiristyi äärimmilleen, ja 14. marraskuuta työväenliikkeen johtoelimet julistivat maahan yleislakon, joka alkoi seuraavana yönä.¹²¹

Ulvilassa paljastui lakon julistuspäivänä 14. marraskuuta onnettomuus, joka ei sinänsä liittynyt K. W. Huhtalaan, mutta aiheutti monenlaisia spekulatioita Kaasmarkku-Suoliston kyläyhteisössä ja Leineperissä. Suoliston kartanon isännöitsijä Adam (Aatami) Jalkanen (1870–1917) oli lähtenyt edellisenä iltana hevosellaan Porista kohti Suolistoa, kun matka Koiviston kartanon kohdalla pimeässä oli katkennut maantien ojaan. Hevonen oli ponnistellut ojassa jonkin verran eteenpäin, mutta Jalkanen nähtävästi heti horjahtanut alas rattailta. Seuraavana aamuna isännöitsijän kylmä ja kangistunut ruumis löydettiin tapahtumapaikalta. Kuolinsyyksi osoittautui sydänhalvaus, sillä ruumiinavauksessa vainajan sydän paljastui pahoin laajentuneeksi ja harvinaisen heikoksi.¹²² Vaikkei tapauksessa todettu mitään rikokseen viittaavaa, siinä kuitenkin nähtiin jotain enteellistä, päätellen siitä uhkauskirjeestä, jonka Leineperin kartanon isännöitsijä, agronomi Karl Emil (K. E.) Wuori – aikaisemmin Widberg (1887–1966) – sai nimettömänä Kaasmarkusta tammikuun lopulla 1918. Kirjeessä Wuorelle ennustettiin yhtä kolkkoa loppua kuin Suoliston isännöitsijälle, eli Leineperin herra siirtyisi pian ”oikokoipisten valtakuntaan” kuten Aatami Jalkanen tätä ennen, mikäli hän ei ”lakkaisi haukkumasta työläisiään”. Uhkauksen muotoilu osoitti, että asenne ja ilmapiiri olivat selvästi muuttuneet työväestön suhtautumisessa ylempiin kansankerroksiin.¹²³

Yleislakon kestäessä keskeiseen asemaan nousivat työväen järjestyskaartit, joita eri puolille maata oli perustettu siitä lähtien, kun vapaammat tuulet vallankumouksen jälkeen alkoivat puhaltaa. Niihin kuului työtaistelun alkaessa noin 30 000 miestä, mutta lakko tehosti kaartien vetovoimaa siinä määrin, että vahvuus viikkoa myöhemmin seisauksen päättyessä oli noin 40 000–50 000. Aseistettujen joukkojen ohjeistukseen kuuluivat muun ohella pidätykset ja kotitarkastukset, joita sitten seurasi väkivallan aalto suomalaisessa yhteiskunnassa. ”Punaisena viikkona” tunnettujen lakkopäivien aikana järjestyskaartit, joita syksyn mittaan oli ryhdytty kutsumaan punakaarteiksi, syyllistyivät murhiin sekä pidättivät satoja ”luokkavihollisiaan” taikka sellaisiksi epäiltyjä.¹²⁴

Myös Kaasmarkussa paikallinen kaarti suoritti alusta pitäen kotitarkastuksia, jotka loppua kohden saivat yhä väkivaltaisemman luonteen. Esimerkiksi K. W. Huhtala perheineen joutui punakaartin erityisen

118 Virrankoski 2001 b, 710; Niemi 2018, 23.

119 Jussila – Hentilä – Nevakivi 2009, 99–100; Vares 2006, 63.

120 Leino-Kaukiainen – Uino 1994, 186–187; Niemi 2018, 38.

121 Manninen 1992 a, 346; Vares 2006, 74.

122 Sat. 24.11.1917. Aatami Jalkanen oli kotoisin Suonenjoelta. Maanviljelyskoulun käytyään hän työskenteli isännöitsijänä mm. Mustolan hovissa Hiitolassa ja Rakkolanjoella Viipurin lähellä. A. Ahlström Oy:n palvelukseen Suoliston kartanon isännöitsijäksi hän tuli v. 1909 ja toimi tässä tehtävässä kuolemaansa asti. Ibid.

123 Korjus 2014, 322. K. E. Wuori oli ankan miehen maineessa työväen keskuudessa Kullaalla. Aikaisemmin hän oli työskennellyt Köyliön kartanossa kirjanpitäjänä ja Verhon kartanossa isännöitsijänä. Kullaalla hänen tehtäväkenttäänsä kuului Leineperin kartano, jonka isännyydestä A. Ahlström Oy:lle hän vastasi v. 1916–1927, sekä sk:n paikallispääällikkyyks v. 1918–1920. Sisällissodassa Wuori johti eräitä valkoisten taisteluja ja toimi esikuntatehtävissä Porin rykmentissä. Myöhemmin hän siirtyi vakinaisesti puolustusvoimien palvelukseen ja yleni reservin majuriksi v. 1943. Mäki-Mikola 2018, 52–53; Saarenheimo 1919, 54 ja 62.

124 Manninen 1992 a, 346–347; Uola 1998, 170–174.

mielenkiinnon kohteeksi, ja toimenpiteet tarkastuksien yhteydessä olivat sitä luokkaa, että perheen vanhemmat jäsenet varmasti muistivat ne lopun ikänsä. Siten Suur-Ulvilan historian II-osan näkemykseen, jonka mukaan yleislakko ”sujui paikkakunnalla rauhallisesti”, on vaikea yhtyä ainakaan Huhtalan väen ja heidän kotikylänsä osalta. Samaa on sanottava tilanteesta Harjunpäässä ja Sunniemellä, joiden tapahtumia puidaan seuraavissa luvuissa. Osaltaan myös nämä kylät tarjosivat konkreettisen esimerkin siitä, että punakaarti menetteli kaikkea muuta kuin rauhallisesti, kun sen näköpiiriin ilmaantui asukkaita, joiden se oletti kuuluneen vastustajikseen.¹²⁵

19. marraskuuta Kaasmarkun järjestyskaartin avuksi tuli lisävoimia Harjunpäästä. Sikäläinen kaarti oli vastikään palannut iskultaan, jonka se edellisenä päivänä oli kohdistanut ”kiväärit oikosessa” Sunniemen kartanoon. Yhdessä paikallisten kanssa koko joukon vahvuus Kaasmarkussa nousi noin viiteenkymmeneen. Varustus oli kunnioitusta herättävä, sillä miehet kantoivat mukanaan ”makasiinikiväärejä, browning-pistooleja, haulikoita, puukkoja ja pamppuja”.¹²⁶ Johtajan toimeen oli ilmaantunut Martti Vesa (1894–1918), yhtäältä uskaliaaksi ja tarmokkaaksi kuvattu ”nuori kapinallinen”, toisaalta taas ”koko paikkakunnan kauhuna” pidetty vallankumouksellinen. Jälkimmäinen luonnehdinta sisältyi niihin lausuntoihin, joita Vesan vastapuoli seuraavana vuonna kirjoitteli hänen asiaansa tutkineille tuomareille. Myöhemmin niissä on nähty runsaasti yleislakon tapahtumiin palautuneita vihan ja koston elementtejä. Kaunan kantajaksi on leimattu erityisesti K. W. Huhtala, jonka keskeistä roolia on perusteltu sillä, että hänessä nimenomaan henkilöityi Vesan ja tämän edustaman väestönsä vastavoima Kaasmarkussa ja koko Ulvilassa. Arvio osuneen oikeaan ainakin siltä osin, mitä tulee Huhtalan pitämiseen punakaartin vihollisena numero yksi kotiseudullaan.¹²⁷

Sen sijaan samassa yhteydessä esitettyyn päätelmään, jonka mukaan porvarillinen puoli olisi liioitellut Martti Vesan kauhuna pitämisessä, on suhtauduttava varauksin. Kun tutustuu siihen menettelyyn, mitä Vesa tovereineen harrasti Kaasmarkussa ”punaisella viikolla” ja vielä sisällissodan alussakin, päätelmälle löytää yhtä vähän perusteita kuin yleislakon luonnehdinnalle rauhalliseksi Suur-Ulvilan historian II-osassa. Kuitenkin Vesaan kohdistuneita syytöksiä on pyritty vesittämään ja oletettu, että ne ”ilmeisesti” olivat vain oman aikansa runouden tuotteita, jotka toistuivat ”vaikka kuinka monen henkilön asiakirjassa”. Edelleen ne samojen oletusten mukaan kohdistuivat ihmisiin, joista kirkonkirjoissa ei löytynyt vastaavia merkintöjä rikoksista.¹²⁸ On huomattava, ettei kohdehenkilöiden paljous sinänsä tehnyt näistä syyttömiä, olkoonkin ettei kaikkea välttämättä ollut merkitty kirkonkirjoihin, ja saman asian voi nähdä niinkin, että punakaarteihin todella kuului suuri joukko siihen asti nuhteettomasti eläneitä ihmisiä, jotka valkoinen väestö koki itseensä kohdistuneena uhkana. Kuvaavan esimerkin yleislakon todellisesta luonteesta tarjosi lakkoviikon loppupuoli Kaasmarkussa, missä tapahtumat riistäytyivät väkivaltaiseksi yhteenotoksi Huhtalan kaupassa.

Samana marraskuun 19. päivänä, kun Harjunpäästä riensi järjestyskaartilaisia kaasmarkkulaisten avuksi, Suoliston uusi tilanhoitaja K. A. Talvinen saapui agronomi Wuoren kanssa ratsain Leineperistä Kaasmarkkuun. Heidän tarkoituksenaan oli jatkaa täältä eteenpäin Suolistolle. Osa kaartilaisista seisoi vartiossa Huhtalan kaupan luona, pysäytti ratsastajat, takavarikoi heiltä satulat ja otti haltuunsa Wuoren pistoolin. Lisäpontta antoivat Martti Vesa ja hänen toverinsa, Tupin Verneriksi kutsuttu Kustaa Werner Kataja – aikaisemmin Stubb (1893–1918) – jotka tähtailivät tulijoita ladatuilla aseillaan. Innokkaimmat ryntäsivät sisälle puotiin johtajanaan Arvi Höckert (1897–1918).¹²⁹ Tarkoituksena oli aseiden etsintä, mutta kauppias oli saanut vieraakseen opettaja Akseli Aarnion, ja tunkeilijoiden aggressiot kohdistuivat välittömästi häneen. Motiivina ehkä oli Aarnion toiminta elintarvikelautakunnan rahastonhoitajana tai todennäköisemmin hänen

125 Innamaa 1968, 314; Honkanen 2000, 39–40.

126 VROY:n akti 25282. KAH. Ks. myös Lehtonen 2021 b, 55–57 (Vihtori Hinkkalan kertomus) ja Honkanen 2000, 39–40.

127 Korjus 2014, 319–320 ja 325.

128 SK 6.4.2014 (Olli Korjus).

129 VRYO:n aktit 12760 ja 2992. KAH. Ks. myös Korjus 2014, 297 ja Lehtonen 2021 b, 68–69; Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA. Kesällä 1918 Martti Vesa joutui VRO:n eteen syytettynä mm. Talvisen ja Wuoren pidättämisestä Kaasmarkussa. Oikeudessa Vesa kiisti väkivallan käytön pidätyksen yhteydessä ja vakuutti kaiken tapahtuneen ”ihmismäisesti”. Korjus 2014, 300.

ankara uskonnollisuutensa, joka osittain kohdistui ”jumalattomana” pidettyä työväenliikettä vastaan.¹³⁰

Kaupan portailla Martti Vesa liittyi mukaan Höckertin johtamaan joukkoon ja sisälle päästyään ryhtyi tutkimaan Aarnion taskuja. Kopelointi johti Vesan ja opettajan väliseen nyrkkitappeluun. Taskuista ei löytynyt mitään, mutta Aarniolla tiedettiin olevan haulikko, jota hän kuitenkin kieltäytyi luovuttamasta. Tunkeutujista Frans Raita – aikaisemmin Lundberg (1895–1972) – turvautui tässä vaiheessa pamppuun, jonka iskuilla hän yritti pehmittää opettajaa, samalla kun tämä määrättiin kotiarestiin lakon loppuajaksi. Myös K. W. Huhtala sai vuorollaan maistaa Raidan pampusta.¹³¹ Pahoinpitely ei ollut Aarnion kohdalla ensimmäinen, sillä aikaisemmin samalla viikolla hän oli saanut kaartilaiset kimppuunsa Vihtori Aarikan luona Huhtalan tilalla. Toistakymmentä aseistettua miestä Vesan johdolla oli silloin saapunut Huhtalaan, penkonut siellä ”kaikki paikat” ja ottanut sitten kohteekseen Aarnion, joka pahaksi onnekseen sattui vierailemaan talossa. Opettajan visiitti oli keskeytynyt, kun kaartilaiset olivat käyneet häneen käsiksi ja mukiloineet hänet.¹³²

Eräiden otaksumien mukaan Akseli Aarnio ja K. W. Huhtala olivat ”pyhää henkeä täynnään”, kun he seurasivat Martti Vesan, Frans Raidan ja näiden kumppanien mellastusta. Hengen täyteyttä on vaikea arvioida, mutta vihaa kauppias ainakin puhkui, kun hän jyrkästi kieltäytyi luovuttamasta browning -pistooliaan ”moiselle roistokoplalle”, niin kuin hän kaartilaisia nimitti. Mitään tulosta miesjoukon uhkailu ja painostukset eivät tuottaneet, joten tunkeutujat pidättivät Huhtalan ja veivät hänet vangittuna Kaasmarkun työväentalolle. Siellä kauppias luultavasti ensimmäisen kerran katseli rakennuksen seinää sisältä päin.¹³³ Varmuuden vuoksi kaartilaiset ottivat mukaansa myös kauppiaan pojan, 14-vuotiaan Olavi Huhtalan, joka lakon ajaksi oli saapunut vanhempiensa luokse kouluusunnoltaan Porista. Vähäisistä ikävuosistaan huolimatta lakkolaiset pitivät Olavia ”yhteiskunnalle vaarallisena” tapauksena. Kotiin jätetylle Anna Huhtalalle ”kopla” ilmoitti lakonisesti, että työväentalolla ”poika ruokitaan, mutta isä ravitaan riittävän usein pampulla”.¹³⁴

Kolmas pidätetty Kaasmarkussa oli Anna Huhtalan lanko, paikallisen puhelinkeskuksen hoitaja Rikhard (Riku) Lehtinen (1881 – 1924), joka pidätyksen yhteydessä joutui luovuttamaan työpaikkansa lakkolaisille (kuva 16). Sinänsä keskuksen miehitykseen ei liittynyt mitään poikkeuksellisen vakavaa, koska lakko-ohjeiden mukaan työväenkaartien oli valvottava puhelinliikennettä, ja vastaavia valtauksia tapahtui

Kuva 16. Anna Huhtalan lanko Rikhard Lehtinen, jonka työväen järjestyskaarti pidätti samassa yhteydessä kuin K. W. Huhtalan ja Olavi Huhtalan. Ulvilan kotiseutuyhdistyksen kokoelma.

Kuva 17. K. W. Huhtalan sisarenpoika ja Olavi Huhtalan serkku Esko Huhtala. Yhdessä Huhtalat muodostivat kiinteän kolmikön valkoisten joukoissa, kun Satakunnan hangilla taisteltiin talvella 1918. Kaarina Jaakolan kokoelma.

130 Korjus 2014, 324–325.

131 VRYO:n akti 21691. KAH. Ks. myös Lehtonen 2021 b, 76 ja Korjus 2014, 325; Honkanen 2000, 41. Akseli Aarnion pahoinpitelyitä Kaasmarkussa on myöhemmin tarkasteltu tavalla, jota leimaa selvästi vähättelevä tendenssi. Välikohdat Vihtori Aarikan luona on sivuutettu kokonaan ja katsottu, että Huhtalan kaupassa kyse oli ainoastaan nujakasta tai enintään nyrkkitappelusta Aarnion ja Martti Vesan välillä. Korjus 2014, 325 ja SK 6.4.2014.

132 VRYO:n akti 2992. KAH. Ks. myös Korjus 2014, 325.

133 VRYO:n akti 2992. KAH. Ks. myös Korjus 2014, 321. K. W. Huhtalan ja Akseli Aarnion lausuntoja, joihin kuvaukset tapahtumista Huhtalan kaupassa perustuivat, on pidetty myöhemmin liioiteltuina. Järjestyskaartilaisten aseistus on kuitattu sillä, että syksyllä 1917 oli ”näköjään” tavanomaista liikkua aseistettuna. Viittauksella pyhään henkeen lienee tarkoitettu Huhtalan ja Aarnion punakaarteja vastustanutta asennetta. Korjus 2014, 321 ja SK 6.4.2014.

134 Sat. 22.11.1917; US 13.11.1997 (Hilkka Leino).

eri puolilla maata¹³⁵. Mutta hoitajan vangitsemisessa kaarti meni astetta pidemmälle, ja syynä tässä tapauksessa oli se, ettei Lehtinen suostunut paljastamaan kuulustelijoille, kenelle hän oli myynyt omistamansa pistoolin. Kovistelu jäi kuitenkin turhaksi, sillä enempää Lehtisestä kuin kahdesta muustakaan pidätetystä ei irronnut mitään. Niinpä sisukas kolmikko oli päästettävä samana iltana vapaalle jalalle. Seuraavana päivänä Olavi Huhtala palasi serkkunsa Esko Antero Huhtalan (1901–1922) kanssa Poriin, missä pojat jatkoivat keskeytyneitä lyseo-opintojaan. Pian näiden tapahtumien jälkeen Olavi sai ensimmäisen oman taskuaseen.¹³⁶

Esko Huhtala muodosti kiinteän kolmikon Olavi-serkkunsa ja Kalle-enonsa kanssa, kun sisällissota syttyi seuraavan vuoden alussa, joten hän ansaitsee tässä vaiheessa lähemmän esittelyn (kuva 17). Eskon vanhemmat olivat siis Hilma ja Vihtori Kleemola, mutta sukunimenään poika käytti äitinsä aikaisempaa Huhtala-nimeä. Kaasmarkussa Esko ja Olavi asuivat lähinaapureina, ja Porissa koulua käydessään he jakoivat yhteisen asunnon ”täti Tammelan” luona Mikonkadulla.¹³⁷ Poikien välit olivat niin rehdit ja mutkattomat, että ainakin kirjeenvaihdon valossa he muistuttivat enemmän veljeksiä kuin serkuksia, kun taas Eskon suhde vanhempaan veljeensä Ilmari Kleemolaan (1892–1953) jäi huomattavasti etäisemmäksi.¹³⁸ Kun Esko sodan loppuvaiheessa sairastui ja joutui sittemmin vieraille paikkakunnille hoidettavaksi, hän piti jatkuvasti kirjeilyä ennen kaikkea Olaviin. Joskus hänen viestinsä ilmaisivat masennusta, toisinaan taas iloa ja toiveikkuutta. Harvinaisempia olivat huumorin ja runollisuuden pilkahdukset, joita Olavi sai luettavakseen esimerkiksi tähän tapaan: ”Terve sulle serkkumiesi, siellä vanhassa Porissa, uljahassa Ulvilassa!”¹³⁹ Eskon suhde Kalle-enoonsa täydentää kuvaa K. W. Huhtalasta nuoren sukulaispojan näkökulmasta, ja siihen palataan tarkemmin Jaakolan perintötilaa koskevassa pääluvussa.

Yleislakon tuoksinassa eduskunta julistautui ”toistaiseksi” korkeimman vallan haltijaksi sekä vahvisti kahdeksan tunnin työaikalain ja uudet kunnallislait. Vaikka lakon keskeiset tavoitteet siten toteutuivat, niin saavutukset eivät riittäneet työväenliikkeen jyrkimmälle ainekselle. Radikaalien mielestä taistelua olisi pitänyt jatkaa lopulliseen voittoon eli työväenluokan vallankumoukseen asti, ja monin paikoin kaartilaiset kieltäytyivät hajaantumasta, mikä merkitsi selvää uhmaa keskuskomitean lopettamis päätökselle. Tuliaseiden luovutus ei sekään sujunut ongelmitta. Satakunnassa yksityishenkilöiltä takavarikoidut aseet joko jäivät työväenkaartien haltuun tai palautettiin käyttökelvottomina omistajilleen, kun lakko asteittain päättyi marraskuun jälkipuolella.¹⁴⁰ K. W. Huhtala ja Akseli Aarnio saivat olla tyytyväisiä, kun eivät olleet luopuneet aseistaan, sillä kumpikaan tuskin olisi nähnyt niitä uudelleen, jos aseet lakon yhteydessä olisivat päättyneet punakaartilaisille.

Paineita porvariston lyömiseksi tuli muualtakin. Helsingissä oli piileskellyt kesästä 1917 syksyyn asti Vladimir Iljitš Uljanov (1870–1924), V. I. Leninin nimellä paremmin tunnettu bolševikkijohtaja ja puolueensa etevin teoreetikko, joka aikaisemmin oli käynyt useita kertoja Suomessa. Hän oli yllyttänyt täällä kiihkeästi sosialisteja vallankumoukseen, tarjonnut näille auliisti apuaan ja vakuuttanut suhtautuvansa suopeasti maan itsenäisyyteen. Viikkoa ennen yleislakon alkamista Lenin kannattajineen raivasi tiensä huipulle Pietarissa. Onnistuneen vallankaappauksen jälkeen hän kirjoitti suomalaisille aateveljilleen: ”Nouskaa, nouskaa viipymättä ja ottakaa valta järjestyneen työväestön käsiin!” Osa SDP:n kasanedustajista olisi toellut bolševikkijohtajaa siitä paikasta, mutta keskuskomitea Helsingissä epäröi. Sen piirissä Leninin hallituksen asemaa pidettiin siinä määrin epävarmana, että vetoamukset Pietarista eivät saaneet riittävää vastakaikua.¹⁴¹ Vallankumous Suomessa jäi toistaiseksi odottamaan vuoroaan.

135 Manninen 1992 a, 349–350. Rikhard Lehtinen oli vihitty avioliittoon toukok. 1910 Anna Huhtalan nuorimman sisaren, Fanny Mäen (o.s. Jaakola) kanssa. Kyseessä oli Fannyn toinen avioliitto. Graafinen esitys ... v. 1960. Tekijän hallussa.

136 Sysimetsä – Hannula 1954, 102; Honkanen 2000, 41; US 13.11.1997 (Hilkka Leino).

137 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 25.1.1919 sekä Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA.

138 Sukututkimusta ... 25.3.1963. UkiA; Esko Huhtalan kirjeet Olavi Huhtalalle 20.1.1921, 12.3.1921 ja 25.5.1921. KJA.

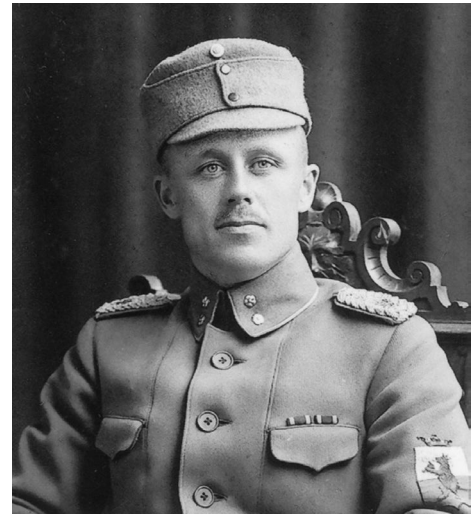
139 Esko Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 4.5.1920. KJA.

140 Manninen 1992 a, 358.

141 Virrankoski 2001 b, 712–713.

4.4.3. ”Semmoiselle haluttiin panna piste”

Työväenjoukkojen mellastus sekä järjestyskaartien perustaminen lisäsivät turvattomuuden tunnetta porvarillisella puolella. Se oli jotakin ennen kokematon ja uskomaton, kerta kaikkiaan niin tavaton, että ”semmoiselle haluttiin panna piste”, kuten K. W. Huhtala eräässä puheessaan asian ilmaisi.¹⁴² Satakunnassa vastatoimet alkoivat keväällä 1917 ja näkyivät aluksi löyhinä, tilapäisinä muodostelmina. Lisääntyneet levottomuudet sekä maatilojen työrauhaan kohdistuneet loukkaukset johtivat sitten omien ”suojelusvartioiden” ja järjestyskuntien asettamiseen. Vielä heinäkuussa nämä toimivat vailla yhtenäistä organisaatiota, mutta elokuun alussa kehitys sai uuden käänteen, kun Porissa perustettiin Satakunnan alueen kattanut maakunnallinen järjestyskunta. *Sosialidemokraatti* samassa kaupungissa oli kokouksesta raivoissaan, ja myöhemmin se nimitti vastustajiansa joukkoa ”manttaalimiesten verikaartiksi”. Järjestyskunta toimi itsenäisesti syys-lokakuun vaihteeseen asti, jolloin siitä muodostettiin valtakunnallisen keskusjohdon alainen Satakunnan piirijärjestö. Taloudellisesti toimintaa tukivat yksityiset lahjoittajat ja paikallisista teollisuuslaitoksista muun muassa Kaasmar-kun verkatehdas.¹⁴³

Kuva 18. Maaherra K. J. M. Collan, jonka K. W. Huhtala kohtasi komppanian vääpelinä vuonna 1918 ja myöhemmin muun muassa Vapaussodan rintamamiesten liitossa. Satakunnan Museon kokoelmat.

K. W. Huhtalan tuttavapiiriin kuului kaksi vaikuttajaa, jotka alusta pitäen profiloituivat Satakunnan järjestyskunnan puuhamiehinä. Innostusta nostatti varsinkin Turun ja Porin läänin maaherra Karl Johan Mikael (K. J. M. tai Mikko) Collan (1881–1964), joka aikaisemmin oli palvellut kadettiupseerina Pietarissa, ja myöhemmin 1920-luvulla hän sai haltuunsa Kiukaisten kunnassa sijainneen Vaaniin kartanon¹⁴⁴. Collanin Huhtala kohtasi komppanian vääpelinä sisällissodan pyörteissä sekä sodan jälkeen muun muassa Vapaussodan rintamamiesten liitossa (kuva 18). Maaherrasta tuli Satakunnan valkoisten esikuntapäällikkö, ja tässä tehtävässä hän vaikutti keskeisesti sotatoimien johtamiseen. Toinen nimi oli harjavaltaisen tilanomistaja Toivo Pohjala – aikaisemmin Uuloo (1888 – 1969) – jonka Porissa perustettu järjestyskunta valitsi ylihallintonsa puheenjohtajaksi.¹⁴⁵ Sitä ennen Pohjala oli johtanut suojeluskuntaliikettä maakunnassaan sekä pannonnut merkittävästi järjestyskunnan kokoamiseen. Sisällissodassa hän kuului maanviljelijä Väinö Ikonen (1883–1940) kanssa siihen valkoisten päällistöön, mikä vastasi intendentuurista eli miehistön huollosta Satakunnan rintamalla. Väinö Ikonen toimi sittemmin suojeluskunnan piiripäällikkönä Satakunnassa ja oli edellä mainitun Kauko Ikonen vanhempi veli.¹⁴⁶

Porin maakunnallisen kokouksen jälkeen paikallisia järjestyskuntia syntyi lähes jokaiseen Satakunnan pitäjään. Syksyllä 1917 K. J. M. Collan oli huolissaan siitä, että venäläiset sotilaat ehkä käsittäisi-

142 Uola 1998, 181; Salminen 2002, 107.

143 Kaukamaa 1933, 103-105; Manninen 1992 a, 302; Sos. 18.8.1917. Ks. myös Kaukamaa 1933, 194.

144 Harjula 2013, 335; Jutikkala – Nikander 1941, 518. K. J. M. Collan valittiin sisällissodan jälkeen elintarveministeriksi, ja hän toimi tässä tehtävässä v. 1918–1920 sekä Turun ja Porin läänin maaherrana v. 1917–1922. Edistyspuolueen kansanedustajana Collan oli v. 1919–1920. V:sta 1921 alkaen hän keskittyi maanviljelyyn omistamassaan Vaaniin kartanossa Kiukaisissa. Koivuniemi 2006 b, 352.

145 Kaukamaa 1933, 98; Linder 1936, 45 ja 65; Uola 1988, 81. Sisällissodan kestäessä K. J. M. Collan ja Toivo Pohjala valittiin kielipoliittisesti mielenkiintoiseen delegaatioon, jonka tehtäväksi tuli ilmoittaa jääkäreille ja senaattoreille, että ”kaikki ruotsalaiset menisivät omaan sakkiiinsa, eivätkä tuppaisi nokkaansa upseerien paikoille”. Valinnasta päätti Pomarkussa kokoontunut Porin rykmentin alemman päällistön kokous. Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA.

146 Kaukamaa 1933, 92–95; Piirinen 2005, 26 (Toivo T. Pohjala); SL 26.5.1921. Toivo Pohjalasta tuli arvostettu ja merkittävä hevosties. Hän kasvatti ja omisti useita jalostus- ja kilpahevosia, joista kuuluisin oli kaksinkertainen ravikuningas ja suomenennätysori Lohdutus. Hevosalan järjestötehtäviin Pohjala osallistui sekä Satakunnan hevosjalostusliiton puheenjohtajana että valtakunnallisen Suomen ravirenkaan (Hippoksen) johtotehtävissä. Hän oli myös tunnettu raskaan sarjan painija, joka saavutti pronssimitalin Tukholman maailmanmestaruuskisoissa v. 1922 ja kaksi Suomen mestaruutta. Piirinen 2005, 27 (Toivo T. Pohjala), 41 ja 128.

Kuva 19. Suomen kaartin aliupseeri Vihtori Hinkkala, joka johti järjestyskunnan lentävää osastoa ja toimi sittemmin apulaisnimismiehenä Ulvilassa. Satakunnan Museon kokoelmat.

vät järjestyskunnat väärin ja pitäisivät niitä itseään vastaan suunnattuina taistelujärjestöinä. Maaherran mielestä ongelma poistuisi, jos senaatti ilmoittaisi sotilaille, että järjestyskunnat tähtäsivät ainoastaan yhteiskuntarauhan turvaamiseen. Hallitus ei pitänyt ehdotusta tarpeellisena, mutta K. W. Huhtala epäilemättä olisi antanut sille tukensa, jos asiaa olisi häneltä kysytty. Huhtala koki uhkana nimenomaan kotimaiset ”sakilaislaumat”, eikä hän suunnitellut esimerkiksi kansannousua Venäjää vastaan tai ylipäänsä katsellut kielteisesti itärajan taakse¹⁴⁷. Myöskään järjestyskunnilla ei näihin aikoihin ollut emämaahan kohdistuneita itsenäisyyspoliittisia tavoitteita. Kesällä 1917 Aktiivisen komitean (AK) matka-asiamies Lauri ”Tahko” Pihkala (1888–1981) tosin vieraili Toivo Pohjalan luona¹⁴⁸, pyrkimyksensä saada jalsansijaa itsenäistymisen ajatukselle Satakunnassa. Pohjala totesi tässä yhteydessä kategorisesti, että ajatus oli kuolleena syntynyt, ja matka-asiamies sai poistua maakunnasta tyhjin toimin.¹⁴⁹

Elokuun loppuun mennessä järjestys- eli suojeluskuntien lukumäärä Satakunnassa kipusi neljääntoista, näiden joukossa vaatimattomasti aloittanut Ulvilan järjestyskunta, jonka riveihin K. W. Huhtala liittyi ensimmäisten joukossa.¹⁵⁰ Päälliköksi Ulvilaan saatiin vääpeli J. H. Talvitie, joka kuului Huhtalan vanhoihin tuttavuuksiin reservikomppaniasta ja sittemmin kunnanvaltuustosta. Vääpeli ei kuitenkaan jatkanut tehtävässään alkua pidemmälle, ehkä ikävuosiinsa (58) vedoten. Lentävää osastoa johtamaan valittiin poliisikonstaapeli Vihtori Hinkkala (1878–1944), myöhemmin Ulvilan apulaisnimismiehenä ja suojeluskunnan paikallis päällikkönä toiminut entinen Suomen kaartin aliupseeri (kuva 19). Jäsenistöä ajatellen ongelmia niin täällä kuin monin paikoin muuallakin aiheutti innostuksen puute. Järjestyskuntaan hakeutui Ulvilassa aluksi vain kourallinen Huhtalan tapaisia valveutuneita asianharrastajia, jotka maanviljelijä Artturi Yli-Rantalan (1892–1975) johdolla yrittivät jotenkuten selviytyä tehtävästään.¹⁵¹

Syksyn kuluessa Ulvilan järjestyskunnan heikkous vastapuoleen nähden paheni entisestään. K. W. Huhtalan sanoja lainaten epäsuhte näkyi siinä, että järjestyskunta oli voimaton vastustamaan niitä lukumääräisesti ylivoimaisia kaartilaisia, jotka ”punaisen marraskuun suurlakkopäivinä villillä elämöimisellään pitivät koko kunnan rauhallista asujamistoa useita päiviä kauhun vallassa”.¹⁵² Vaikka sanoihin sisältyi aimo annos Huhtalalle tyypillistä retoriikkaa, jonka taustalla vaikuttivat hänen yleislakon yhteydessä kuvatut kokemuksensa, kauppias tuskin muutoinkaan olisi jäänyt sivustakatsojaksi vastatoimia käynnistettäessä. Sellainen ei olisi tyydyttänyt hänen aktiivista luonnettaan, johon oleellisena osana kuului selväpiirteisyys ja näkyvä osallistuminen yleensä kaikessa mihin ryhtyi.

Eräs eniten huomiota herättäneistä Ulvilan elintarvikelautekunnan ratkaisuista, jotka päättyivät kunnanvaltuuston ja sitä tietä K. W. Huhtala arvioitaviksi, sai alkunsa Iso-Anttilan tilalla Harjunpäässä. Täällä isäntäväen fyysiseen koskemattomuuteen oli kajottu vakavasti jo maatalouslakkojen yhteydessä,

147 Kaukamaa 1933, 98; Salminen 2002, 109.

148 Aktiivinen komitea kuului Suomen separatistisessa itsenäisyysliikkeessä v. 1915–1916 alkunsa saaneisiin järjestöihin. Komitea hajosi lähes kokonaan syksyllä 1916, mutta se muodostettiin uudelleen seuraavana keväänä. Ensisijaisiin tavoitteisiin kuuluivat taistelujärjestöt, joita AK pyrki perustamaan eri puolille maata. Venäläisten harhauttamiseksi ne verhottiin vapaaehtoisiksi palokunniksi tai urheiluseuroiksi. Toimintaa organisoivat Helsingissä Uuden metsätoimiston peitenimellä esiintynyt yritys, jota johti aktivistien johtoportaaneseen kuulunut fil.tri Elmo E. Kaila. Ahti 1999, 39 ja 45; Manninen 1992 a, 296–299.

149 Manninen 1992 a, 315; Vallin 2007, 25.

150 Mäki-Mikola 2018, 50; SaKa 18.10.1924.

151 Kaukamaa 1933, 142; Honkanen 2000, 28–29; SK 5.7.1928.

152 Salminen 2002, 109; US 9.2.1998.

ja yleislakon aikana rytäkkiä toistui Harjunpään järjestyskaartin toimenpanemana.¹⁵³ Silloin joukko paikallisia kaartilaisia saapui Iso-Anttilaan, osa heistä juovuksissa sekä ammuskelulla tulosaan tehostaen. Rengit ajettiin tiehensä, emäntää pahoinpideltiin ja lähes sata miestä ryhtyi piirittämään päärakennusta. Nähtävästi tunkeutujilla oli jotakin vihiä elintarvikekätköistä, koska kotitarkastukset jatkuivat tämän jälkeen useiden päivien ajan. Vihdoin etsijöiden käsiin osui peräti 3 000 kiloa piilotettua ruista ja leipää. Suurin sallittu tarve omavaraistalouksille oli vain 800 kiloa, joten löytö ylitti moninkertaisesti lain edellyttämän enimmäismäärän. ”Ylimääräiset” viljatuotteet takavarikoitiin, samoin Iso-Anttilasta löytyneet kiväärit, satulat, perunat sekä lehmät, minkä jälkeen Harjunpään osuuskaupalla järjestettiin yleinen tasajako paikalle ensiksi ehtineille.¹⁵⁴

Hieman yllättäen elintarvikelautakunta ja kunnallislautakunta hyväksyivät hiljaisesti Harjunpään hulinat. Jyrkästi vastaan harasi elintarvikelautakunnan rahastonhoitaja, opettaja Akseli Aarnio Kaasmarkusta. Hänen mielestään takavarikoinnin käytöstä päättäminen ei kuulunut paikalliselle järjestyskaartilille, vaan kunnallislautakunnalle. Myös niistä, jotka pääsivät hyötymään jaosta, Aarniolla oli sanansa sanottavana, ja laillisille muodoille kuuliaisena opettaja aavisti, mikä taho varmasti asettuisi hänen taakseen. Eikä rahastonhoitaja erehtynyt, kun kunnanvaltuusto joulukuussa käsitteli Harjunpään asiaa. K. W. Huhtala vastusti hyväksymistä lainsäädäntöön vedoten, huolimatta siitä, että muut valtuutetut olisivat jättäneet asian sikseen. Sama kuvio toistui eräiden raha-avustusten käsittelyssä. Kunnanvaltuustolle luettiin tässä yhteydessä lausunto, jonka mukaan elintarvikelautakunta oli syyllistynyt omavaltaisuuksiin avustuksien jakamisessa, sivuuttanut kunnallislautakunnan ja menetellyt tämän mielestä ”suuresti puolueellisesti”. Vaikka valtuusto totesi, että väärinkäytöksiä oli tapahtunut, se kuitenkin painoi kiistan jälleen villaisella, puheenjohtajan sanellessa eriyvän mielipiteensä päätöksen laillisuudesta.¹⁵⁵

Ehkä kunnan päättävissä elimissä oli halua kompromisseihin, kun lautakuntien omavaltaisuuksiin ei haluttu enempää puuttua. K. W. Huhtala sen sijaan tarkasteli asioita omasta näkökulmastaan. Hänellä ei ollut harhakuvitelmia siitä, mihin suuntaan poliittinen tilanne maassa oli kehittymässä, eikä hyväksymisen häivääkään siksi pitänyt osoittaa vasemmiston edesottamuksille. Ulvilassa päätös työväen aseistetun järjestyskaartin perustamisesta oli tehty 11. marraskuuta, eikä aseistautumisen todellinen tarkoitus jäänyt epäselväksi valtuuston puheenjohtajalle. Siksi oli ymmärrettävää, että hänelle merkitsi ellei nyt ilon niin ainakin tyytyväisyyden aihetta se, että vuoden viimeisessä kuntakokouksessa 28. joulukuuta Ulvilaan perustettiin erityinen toimikunta, joka sai tehtäväkseen seudulla alati pahenevan rikosongelman torjumisen. Puheenjohtaja oli hieman aikaisemmin eronnut hätäaputöiden valvojan tehtävästä esikaupunkialueilla, ja nyt hänet valittiin uuteen toimikuntaan porvarillisen puolen toiseksi edustajaksi. Vaikka kuntakokouksen toimenpide jäi ikään kuin huitaisuksi ilmaan, vallankumouksen puhjetessa tasan kuukautta myöhemmin, se kuitenkin osoitti vakavaa pyrkimystä Huhtalalle mieluisaan suuntaan, eli tilanteen ohjaamista laillisiin uumiin kunnallisella tasolla.¹⁵⁶

Valtiollista elämää ajatellen loppuvuosi 1917 tarjosi tilaisuuden Suomen täydelliseen itsenäistymiseen. Täysi riippumattomuus kävi mahdolliseksi, koska sisäisten ristiriitojen raatelema Venäjä näytti siinä määrin heikolta, ettei se olisi kyennyt estämään läntisen hallintoalueensa lähtöä. Toiseksi siellä oli noussut valtaan Leninin johtama bolševikkipuolue, jota kohtaan suomalaisten keskuudessa tunnettiin niin syvää epäluottamusta, ettei itsenäisyyttä nähty ainoastaan mahdollisuutena vaan myös välttämättömyytenä. Valtiollisen yhteyden katkaisu idän suuntaan sai siksi laajaa kannatusta, joskin menettelyta-voista syntyi erimielisyyttä, ja nyt viimeistään itsenäisyysajatuksen omaksuivat myös ne satakuntalaiset, joita Lauri Pihkala turhaan oli yrittänyt houkutella ”katkaisulinjan” taakse.¹⁵⁷ Puoluekartalla vanhasuomalaisten sisäpiiri, jonka ajattelussa Suomi oli mielletty erottamattomaksi osaksi Venäjää, taipui samalle

153 Korjus 2014, 316; Honkanen 2000, 15.

154 Sat. 27.11.1917. Ks. myös Honkanen 2000, 39.

155 UKV:n ptk. 19.12.1917. Kansio Cb:1. UkaA; Korjus 2014, 316–317.

156 Korjus 2014, 316; Vallin 2007, 31; Honkanen 2000, 37 ja 42–43.

157 Luntinen 1992, 222–223; Vallin 2007, 27.

kannalle yleisen mielipiteen kanssa. Se hyväksyi lopullisesti ajatuksen täydellisestä riippumattomuudesta nimenomaan Leninin valtaannousun johdosta ja sen jälkeen.¹⁵⁸

Yleislakon aikana syntynyttä päätöstä, jonka mukaan korkein valta siirtyi venäläishallinnon sijasta eduskunnalle, lakon jälkeen muodostettu porvarillinen senaatti piti liian hatarana. Niinpä se puheenjohtajansa, nuorsuomalaisten arvovaltaisimpiin edustajiin kuuluneen P. E. Svinhufvudin johdolla määritteli päätehtäväkseen itsenäisyyden turvaamisen sekä tasavaltaisen hallitusmuodon luomisen. Sanoista tekoihin päästiin joulukuun 6. päivänä, kun eduskunta senaatin esityksestä julisti Suomen itsenäiseksi tasavallaksi, ilman näkyviä juhlallisuuksia ja varovaisin sanakääntein. Tunnustusta uudelle statukselle haettiin ensin ohi Neuvosto-Venäjän, mutta kun tärkeimmät ulkovallat edellyttivät yhteisymmärrystä itänaapurin kanssa, senaatti otti yhteyttä Pietarissa majoilleeseen kansankomissaarien neuvostoon. Se tunnusti Suomen suvereniteetin 31. joulukuuta. Yleisvenäläinen toimeenpaneva keskuskomitea puolestaan vahvisti neuvoston toimenpiteen 4. tammikuuta 1918 – joskin vastentahtoisesti ja epäröiden. Sitä ennen Josif Vissarionovitš (J. V.) Stalin – aikaisemmin Džugasvili (1878–1953) – oli antanut komitealle vakuuttelunsa siitä, että itsenäisyys auttaisi Suomen työväenluokan ja talonpoikien ”vapautumista” tulevaisuudessa.¹⁵⁹

158 Roselius 2013, 27; Salokorpi 1988, 191.

159 Manninen 1993 b, 40–42; Vares 2006, 85–86; Virrankoski 2001 b, 715–716.

5. VALKOISEN SUOMEN PUOLESTA

5.1. Punaisesta Ulvilasta pelastavaan pohjoiseen

Rajan takana V. I. Lenin ja J. V. Stalin jatkoivat Suomen sosiaalidemokraattien nostattamista vallankumoukseen, lupailivat näille neuvostohallituksen tukea ja syyttivät hidastelusta. Monet vanhat, hyvinkin arvovaltaiset sosiaalidemokraatit vastustivat lähtemistä vallankumouksen eli avoimen kapinan tielle, etenkin kun työväki syksyn yleislakon yhteydessä oli saavuttanut tavoitteensa, mutta militantti aines oli toista mieltä ja sai lopulta empivät alistumaan. Ratkaiseva merkitys oli Leninin aseellisen avun lupauksella Suomen punakaartille, samoin sillä että kapina voitiin toteuttaa sosialidemokraattisen puolueen nimissä. Ne jos mitkä olivat vetonauloja, jotka takasivat hankkeelle laajojen työläispiirien kannatuksen. Vuoden 1918 alkaessa punakaartit valmistautuivat päättävästi „vanhan maailman“ alasajoon, ja 26. tammikuuta puolueen toimeenpaneva komitea teki päätöksen vallankumouksen aloittamisesta seuraavana päivänä.¹

Porvarilliset järjestyskunnat profiloituivat alusta pitäen vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän ja laillisen esivallan tukipilareiksi, joskaan niiden vahvuus ei yltänyt vallankumouksellisten työväenkaartien tasolle. Joka tapauksessa heti sen jälkeen, kun Satakunnan alueen kattanut järjestyskunta syntyi Porissa, kenraalikuvernööri Mihail Stahovitš (1861–1923) ilmaisi vilpittömän ilonsa sen johdosta, että suomalaisten „terve aines“ vihdoinkin oli puuttunut asioihin, ja eduskunnan luottamusta nauttinut senaatti toimi jatkuvassa yhteistyössä järjestyskuntien kanssa. Tämä oli luonnollista, koska levottomuudet maassa pahenivat ja Suomesta puuttui oma, kansallinen sotaväki sekä yleisesti hyväksytty poliisikunta.² Kun vallankaappauksen uhka kasvoi entisestään, senaatti antoi järjestyksen palauttamisen kenraali Mannerheimin tehtäväksi ja julisti 25. tammikuuta suojeluskunniksi nimitetyt järjestyskunnat maan virallisiksi sotajoukoiksi. Mannerheim, joka oli palannut kotimaahansa Leninin valtaannousun jälkeen, tähyili uudessa tehtävässään ennen kaikkea bolševikkien kukistamista sekä keisarillisen hallinnon palauttamista takaisin Venäjälle. Vahvat siteet yli kolmen vuosikymmenen ajalta yhdistivät hänet menetettyyn tsaarin imperiumiin.³ Sen takaisin saamiseksi hänen oli lyötävä punakaartit ja voitettava sisällissota Suomessa, jotta vallankumous ei pääsisi enempää leviämään.

Alkuperäinen suunnitelma Satakunnassa lähti siitä, että suojeluskuntalaiset keskittäisivät joukkonsa Euraan, Huittisiin, Hämeenkyröön ja Noormarkkuun, mutta aikeesta luovuttiin, koska niiden venäläissotilaiden, jotka vielä majailivat maakunnassa, pelättiin rientävän punaisten avuksi. Pelko osoittautui jokseenkin turhaksi, sillä suomalaisten välienselvittely ei yleisesti ottaen kiinnostanut venäläisiä, joiden keskuudessa useimpia yhdisti toive paluusta kotimaahan.⁴ Aseiden suhteen tilanne oli toinen. Yleislakon aikana osa sotilaista oli lainaillut tai myynyt kivääreitä punakaartilaisille, ja jottei sama olisi toistunut, Mannerheim aloitti hallitukselta saamansa tehtävän venäläisten aseista riisumisella. Näin ylipäällikkö varmisti sen, ettei valkoisten selustaan jäänyt vieraan sotaväen tuottamaa, riskialtista tulivoimaa. Kun vaara oli eliminoitu, hän voi kohdistaa sotilaalliset toimenpiteensä asian ytimeen kotimaassa. Se tarkoitti Leninin yllytyksestä syntyneen punakapinan kukistamista.⁵ Pohjanmaalla valkoisten avaus aiheutti joitakin selkkauksia ja väkivaltaisia yhteenottoja, mutta esimerkiksi Porissa venäläiset olisivat luovuttaneet aseensa suojeluskunnalle

1 Roselius 2006, 70; Uola 1988, 206; Virrankoski 2001 b, 718–721.

2 Manninen 1992 a, 302–303.

3 Manninen 1992 a, 403–404; Meinander 2017, 89–90; Siltala 2018, 77–78.

4 Ahto 1993, 201; Manninen 1992 b, 419; Manninen 1993 b, 72–73.

5 Karemaa 1998, 76; Uola 1998, 185 ja 221. Venäläiset myivät aseitaan myös suojeluskuntalaisille. Kaupankäynti sujui vaivattomasti, koska suojeluskuntiin kuului kuului paljon venäjää puhuvia upseereita. Tikka 2018, 84 ja 90; Tuomi-Nikula 2010, 242.

ilman vastarintaa, niin kuin on arvioitu, jos nämä vain olisivat löytäneet varusteilleen vastaanottajat, sillä suurin osa suojeluskuntalaisista oli poistunut kaupungista 27. tammikuuta.⁶

Porista ympäristöineen tuli vallankumouksen alkaessa helppo „saalis“ punaisille, kun valkoiset vetäytyivät täältä kautta linjan kohti pohjoista. Jälkimmäisten keskeiseksi tukialueeksi muodostui Kankaanpää, jota kohti myös Ulvilan suojeluskuntalaiset pääosin suuntasivat, kun näiden sotaretki alkoi tammikuun 30. päivänä. Välietappinaan seudun valkoiset käyttivät herastuomari Frans Mäkisen (1872–1918) maatilaa Kullaan Paluksella, mistä Mäkinen ennen pitkää sai kalliisti maksaa.⁷ Kaasmarkkulaisten osuus oli 18 miestä, mitä on pidettävä kyläkohtaisesti poikkeuksellisen suurena määränä, sillä se lähenteli miltei toista puolta Ulvilan valkoisten kokonaismäärästä, joka oli 42 vapaaehtoista. Muut rintamalle lähtijät jakaantuivat lähinnä Friitalaan, Harjunpähän ja Vanhaankylään. K. W. Huhtalalla oli täysi syy huomauttaa jakautuman johdosta, että kotikuntalaiset osoittivat „surkuteltavaa raukkamaisuutta“ kaasmarkkulaisiin nähden.⁸ Jarmo Mäki-Mikola on päätenyt valkoisten osalta samaan lukumäärään 42 paljon pienemmässä Kullaan kunnassa, joten ulvilalaisten innokkuudessa ei todella ollut hurraamista Kaasmarkun ulkopuolella.⁹

Kyläkohtaisille eroille on vaikea löytää uskottavaa selitystä, sillä Kaasmarkkua sinänsä ei voine pitää „valkoisempana“ kuin Ulvilan muitakaan kyliä. Varmasti K. W. Huhtala vaikutti asiaan jossain määrin, mutta täysin omaan arvoonsa on jätettävä se punaisten väite, että Huhtala olisi rahalla houkuttellut miehiä hallituksen joukkoihin¹⁰. Sellaiseen kauppiaalla ei ollut mitään syytä eikä ennen kaikkea edes varaa. Tammikuun 30. päivästä tuli joka tapauksessa sotaanlähden momentum Ulvilan valkoisille, joten sitä oli aihetta juhlistaa asianomaisten kesken vielä vastaisuudessakin. Vuoden 1919 tammikuussa nämä saivat luettavakseen seuraavan kutsukortin, jonka muotoilu ja asiasisältö kaikesta päättäen olivat lähtöisin Huhtalan kynästä:

Aseveikko!

Yhteisten, suurten muistojen elvyttämänä pyydämme Teitä perheenne tai omaistenne kerralla, ja mahdolliset esteetkin sivuuttaen, saapumaan vaatimattomaan muistopäivämme viettoon Ulvilaan, Kaasmarkun kylän Jaakolan taloon tammikuun 30 päivänä 1919, ulvilalaisten vapaustaisteluun lähtemisen vuosipäivänä, täsmälleen kello 3 iltapäivällä.

Aseveljeydellä:

Kaasmarkun Aseveikot¹¹

Kutsukortin kirjoittamisen aikoihin K. W. Huhtala toimi käytännössä tilanhoitajana Kaasmarkun Jaakolassa, missä paikallinen muistojuhla järjestettiin, joten hänen rooliaan tilaisuuden primus motorina voi pitää jokseenkin selvänä.¹² Vastaisuudessa mukaan tuli lisää Ulvilan kyliä ja taloja, esimerkiksi talvella 1921 juhliittiin Harjunpään Sippolassa ja seuraavana vuonna Sunniemen kartanossa. Tapahtumat saivat kestävän merkityksen sikäli, että Huhtala ammensi niistä virikkeitä aseveljien kokoontumisille ja

6 Ahto 1993, 202; Kaukamaa 1933, 336; Niemi 2018, 49–50.

7 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Honkanen 2000, 44–45. Osa Ulvilan suojeluskuntalaisista ja joitakin porilaisia koulupoikia lähti samana päivänä (30.1.) Kokemäelle, jatkaakseen sieltä Kauvatsalle riisumaan aseista sikäläistä venäläistä varuskuntaa. Jalava 1928, 42.

8 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 5.2.1918. KJA; Suomen Vapausotaan v. 1918 ... -kuvataulu. Tekijän hallussa. Punaisten takaa-ajovaiheessa valkoisten joukkoihin liittyi lisää vapaaehtoisia Ulvilasta. Liittyjät eivät ole mukana Ulvilan valkoisten kuvataulussa eivätkä siten sisälly siihen lukuun, mikä tässä tutkimuksessa on esitetty valkoisten kokonaismääräksi Ulvilassa (42). K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 28.4.1918 ja Anna Huhtalan kirje K. W. ja Olavi Huhtalalle 30.4.1918. KJA; Suomen Vapausotaan v. 1918 ... -kuvataulu. Tekijän hallussa.

9 Mäki-Mikola 2018, 82. Ulvilan asukasluvu v:n 1917 alussa oli noin 8 000, josta Toejoen ja Uudenkoiviston työläistäajamat muodostivat huomattavan osan. Kullaan srk:n jäsenmäärä v. 1918 oli vain 2 910. Honkanen 2000, 6; Mäki-Mikola 2018, 13.

10 Anna Huhtalan kirje K. W. Huhtalalle 13.2.1918. KJA.

11 K. W. Huhtalan kirjeen liite Olavi Huhtalalle 25.1.1919. KJA.

12 K. W. Huhtalan kirjeet Olavi Huhtalalle 6.12.1921 ja 1.5.1922. KJA.

järjestäytymiselle valtakunnallisesti. Kotikunnan tapaamisten pohjalta hänen oli helppo jatkaa idean kehittelyä, mihin oman värinsä antoivat aikakauden poliittiset tapahtumat, kunnes Huhtalan kesällä 1927 lehdistölle toimittama "Valkoisen armeijan aseveikoille" -vetoamus alkoi tuottaa tulosta. Sen seurauksena käynnistyi tapahtumasarja, jonka päätepineenä oli Huhtalan varsinainen ja pitkään hautoma tavoite, Vapaussodan rintamamiesten liitto. Siitä tuli itsenäisyyden ajan ensimmäinen ja kaikille valkoisille avoin veteraanijärjestö.¹³ Liiton syntysanat siintelivät kuitenkin vielä kaukana edessä, kun ensimmäiseen asevelijuhlauksen valmistauduttiin Kaasmarkussa, minne Huhtala komppanioineen oli saapunut voittajana edellisenä keväänä, työntäen edellään pakenevaa punakaartilaisien joukkoa.¹⁴

K. W. Huhtalaan sisällissota jätti syvän jälkensä niin poliitikkona, sotilaana kuin yksityishenkilönä, ehkä syvemmän kuin mikään muu tapahtuma hänen elämässään. Siksi on perusteltua, niin kuin johdannossa todettiin, että vuoden 1918 taistelut ja niiden jälkipyykki Huhtalan komppanian osalta käydään läpi muita osa-alueita tarkemmin. Samalla tulee yhtenä kokonaisuutena ja ensimmäisen kerran kartoitettua hänen yksikkönsä sotapolku, jonka moniin detaljeihin Olavi Huhtalan muistiinpanot sekä tuovat uutta että täsmentävät vanhaa tietoa. Myös väkivallantekoja Ulvilassa ja punakaartilaisille annettuja tuomioita on syytä tarkastella lähemmin, koska molemmat osaltaan vaikuttivat – maan poliittisten virtausten ja ilmiöiden ohella – niihin ratkaisuihin, joihin Huhtala päätyi 1920-luvulla.

Liikkeelle on lähdeävä erään tammikuun yön tapahtumista Kaasmarkussa. Silloin suutari Juho Nestori Latva – aikaisemmin Renvall (1865–1933) – eli „pikku-Nesto“, niin kuin häntä kyläläisten keskuudessa kutsuttiin, hiipi salaa Huhtalan kaupalle ja koputti varovasti ikkunaan. Latva asui kaupan läheisyydessä Fatiporin kujan suussa ja oli poliittiselta aatteeltaan vankkumaton sosiaalidemokraatti, kuten myös hänen poikansa Väinö Latva (1902 –1991), joka kuului paikalliseen punakaartiin.¹⁵ Edellisenä iltana suutari oli osallistunut työväentalolla pidettyyn kokoukseen, missä oli päätetty Porin suunnalta saapuneen iskuryhmän johdolla, että K. W. Huhtala sekä Riku Lehtinen ammutaan „varoitukseksi muille“. Nestori Latva supisi tietonsa vuoteestaan kömpineelle kauppiaille, joka nopeasti herätti Anna-puolisonsa sekä lapsensa Hilkan ja Jorman. Sitten koko perhe ja ilmeisesti myös lähellä asunut Lehtinen kiiruhtivat Kullaalle Levanpellon kylään, missä kaasmarkkulaisille järjestyi turvapaikka ennestään tutulla Kylä- eli Kirkko-Nokin sukutilalla. Sen näyttävän, jugend-vaikutteisen päärakennuksen Huhtala oli piirtänyt viitisen vuotta aikaisemmin.¹⁶

Ajallisesti pakomatkan täytyi sijoittua joko tammikuun 28. tai 29. päivän jälkeiseen yöhön, koska kunnanvaltuusto kokoontui Ulvilassa K. W. Huhtalan johdolla 28. tammikuuta, mutta kahta päivää myöhemmin kauppias perheineen oleskeli turvallisesti Levanpellon Kylä-Nokilla. Kertomuksen luotettavuutta ei ole syytä epäillä, vaikka yksityiskohdat ehkä olisivat myöhemmin värittyneet, sillä tarina ikkunaan koputelleesta suutarista oli tuttu myös vanhemman polven kaasmarkkulaisille.¹⁷ Sitä paitsi vastaavia tuomioita langetettiin muuallakin Ulvilassa, mikä osoitti, että punakaarti täällä oli valmis äärimmäisiin tekoihin, milloin kohteena oli sen erityisesti vihaama henkilö. Rukoilevaiskodin poika, johdannossa haastattelujen yhteydessä mainittu Kaarlo Jalmari „Jallu“ Mattila (1897–1983) Harjunpäästä oli herättänyt punaisissa vihaa toimimalla aktiivisesti Satakunnan järjestyskunnassa¹⁸, ja kun vallankumous sitten puhkesi, kaarti käski hänet välittömästi Harjunpään työväentalolle (kuva 20). Mattila, joka käytti kutsumanimenä toista etunimeään, aavisti pahaa ja livahti Sunniemenkorven kautta pakoon setänsä luokse Harjunpään Väinölään. Täältä hän sai hevoskyydin ensin Takalaan Kullaan Palukselle ja sieltä edelleen Mäkiselle, tavoitteenaan lä-

13 Esko Huhtalan kirje K. W. Huhtalalle 29.1.1921 ja K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 31.1.1922. KJA; Roselius 2013, 194; Uola 1988, 25–27 ja 32–33; Valkoisen armeijan aseveikoille! (liite 3). Hak. 3/1928.

14 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA.

15 K. W. Huhtalan valtakirja Olavi Huhtalalle 25.5.1918 (Väinö Latva). KJA; tstosiht. Terhi Laineen spv. ”Juho Nestori Latva” ... 27.10.2021. Tekijän hallussa; Antti Anttilan haastattelu 20.10.1993.

16 Jutikkala – Nikander 1941, 570; SK 4.2.2017 (Jarmo Huida); Hilka Leinin haastattelu 28.9.1993. Kirkko-Nokki Kylä-Nokin rinnakkaisnimenä ks. Kaukamaa 1933, 141.

17 UKV:n ptk. 28.1.1918. Kansio Cb:1. UkaA; Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918 ja kirje kotoväelle 2.2.1922. KJA; Antti Anttilan haastattelu 20.10.1993.

18 Länsi-Suomen rukoilevaisuus painottui Ulvilassa Harjunpään kylään, ja etenkin Harjunpään Mattilassa pitäydettiin tiukasti liikkeen perinteisiin muotoihin. Jalmari Mattilan isä, parta-Mattilaksi kutsuttu maanviljelijä Kaarlo (Kalle) Vihtori Mattila (1873–1956) kuului rukoilevaisten hengellisiin johtohahmoihin Porin seudulla. Huhtala 1981, 174–175 ja 191; SK 17.5.1980 (Marjatta Ojanen); US 2.3.1998.

himmät suojeluskuntajoukot. Samana päivänä alkuillasta kuuden punakaartilaisen ryhmä tunkeutui Mattilaan, mukanaan vahvat kettingit, jotka oli tarkoitus kietoa Jalmarin ympärille, kun hänet olisi hukutettu läheiseen Harjunpäänjokeen.¹⁹

Olavi ja Esko Huhtala olivat huolestuneina seuranneet tapahtumien kehitystä, mutta jatkaneet kaikesta huolimatta kouluopintojaan Porissa. Tammikuun 30. päivän aamuna Olavi soitti kotiinsa, missä puhelimeen ilmeisesti vastasi joku kaupan henkilökunnasta, ja sai „määräyksen heti lähteä Kaasmarkkuun”. Poika totteli käskyä välittömästi ja otti mukaansa serkkunsa Eskon. Ruosniemen „viikiltä“ pojat suunnistivat ensin Suosmeren kylään, koska siellä oli mahdollisuus lepoetkeen Kleemolan tilalla, mistä Eskon isävainaja oli kotoisin. Suosmerestä matka jatkui Kuorilaan, minne tarpoessaan lyseolaiset olivat vähällä eksyä, ja sieltä edelleen vaivihkaa Kaasmarkun Jaakolaan, missä pojat saivat syödäkseen. Sen jälkeen maisemat vaihtuivat nopeasti, sillä kaksi Olavin sukulaista otti Jaakolan tallista hevosen ja kyyditsi serkkuset Kaasmarkusta Levanpellon Kylä-Nokille. Perillä Olavi

Kuva 20. Jalmari Mattila kutsuttiin välittömästi Harjunpään työväentalolle, kun vallankumous puhkesi tammikuun lopulla 1918. Aikaisemmin hän oli toiminut aktiivisesti Satakunnan järjestyskunnassa. Satakunnan Museon kokoelmat.

tapasi vanhempansa sekä sisaruksensa Hilkan ja Jorman, jotka olivat tulleet sinne aikaisemmin, samoin valkoisten joukkoihin lähteneet Riku Lehtisen ja Kaarlo (Kalle) Rotkuksen (1888–1974) Kaasmarkusta.²⁰

Vielä samana päivänä Kalle, Olavi ja Esko Huhtala jatkoivat Kylä-Nokilta Paluksen Mäkiselle. Myös Annan ja lasten piti jättää Levanpellon piilopaikka, sillä paikallinen punakaarti otti Kylä-Nokin rakennukset haltuunsa ja järjesteli niitä omiin tarpeisiinsa²¹. Tätä ennen Mäkisen etappiin oli tullut lisää pohjoiseen pyrkijöitä, ja illansuussa sinne saapuivat kullaalaiset isännöitsijä K. E. Wuoren johdolla. Viime hetkellä Mäkiselle ennätti myös pakomatkalta lähtenyt Jalmari Mattila Harjunpäästä²². Sitten joukko suuntasi 10 hevosen letkassa yli Palusjärven Saunakosken maatilalle Noormarkun Lassilaan, minne se saapui puolilta öin. Saunakoskella hevoset syötettiin ja miehet aterioivat hieman itsekin, kunnes aamuyön tunteina matka jatkui. Öinen „rekiretki“ pakkasessa teki kuitenkin tehtävänsä, ja siksi kulkue seisahtui tilapäisesti Tuunajärven ja Laitilan kyläyhteisöön Pomarkun kunnassa. Täällä tulijat hajaantuivat Vanha- ja Uusi-Tuunan taloihin sekä lepäsivät alkaneen päivän. Pomarkkuun asti taival taittui ilman tiettyä päämäärää, kunnes tässä vaiheessa matkalaiset saivat tietää, että Kankaanpäähän oli muodostumassa valkoisten rintamakeskus, jota kohti oli suunnattava.²³

Olavi ja Esko Huhtalan varovaisuus oli viisautta, kun he Porista Kaasmarkkuun matkatessaan väistivät Harjunpään kylän ja valitsivat Suosmeren läpikulkupaikakseen. Paria päivää myöhemmin kaksi serkusten koulutoveria vuotta ylemmältä luokalta lyseosta, Yrjö Harjunen (1901–1918) sekä Tapani Lahtinen (1901–1918), jäivät punakaartilaiden vangeiksi Harjunpäässä. Toverukset olivat salaa vanhemmiltaan päättäneet liittyä valkoiseen armeijaan ja poistuneet potkukelkoilla kaupungista, aikomuksenaan jatkaa Ulvilassa Saaren kartanoon ja sieltä edelleen Kullaalle. Erehdyksessä he olivat potkutelleet Harjunpäähän, jonka kautta toisinaan kuljettiin Porista Kaasmarkkuun. Joukko paikallisia punakaartilaisia Kaarlo Vihtori Heinon – ai-

19 L-S 28.1.1982; Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980. Harjunpäänjoki saa alkunsa Kullaan Joutsijärvestä ja laskee Kokemäenjokeen Porin kaupungin alueella. Tässä tutkimuksessa nimenä käytetään Kaasmarkunjokea, milloin kyse on Kaasmarkun vesialueesta, mutta sama joki tunnetaan tai on tunnettu alajuoksulla Harjunpäänjoen tai Holminjoen sekä yläjuoksulla Joutsijoen, Kullaanjoen ja Lanajoen nimillä. Kokemäenjokea seudulla on sanottu aikaisemmin myös Isoksi joeksi ja siihen Porissa laskevaa Harjunpäänjokea Vähäksi joeksi. VRYO:n akti 12760. KAH. Ks. myös Lehtonen 2021 b, 57; US 19.9.1984; Heikki Jokisen haastattelu 8.8.2007.

20 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA. Olavi ja Esko Huhtalan ”pakomatkasta” on kirjoitettu, että pojat ”rämpivät lumisia metsiä pitkin kotikylänsä (Kaasmarkun) ohitse suoraan Kullaalle”. Todellisuudessa kulku ei käynyt aivan tähän tapaan, vaan se suuntautui siis Porista ensin jalan Suosmereen ja jatkui sieltä Kuorilan halki Kaasmarkkuun. Täällä lyseolaiset kiersivät varmuuden vuoksi kylän, mutta pääsivät sen jälkeen hevoskyydillä Kullaan Levanpeltoon, minne matka päättyi. Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Jaakola 2016, 33; Lehtonen 2021 b, 20.

21 Kullaan papiston kertomukset. VHKA. KAH. Ks. myös Mäki-Mikola 2018, 107.

22 Lehtonen 2021 b, 64; Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980.

23 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Kaukamaa 1933, 338 (K. E. Wuori).

kaisemmin Helin (1874–1958) – johdolla kuulusteli lyseolaisia koko illan aamuyön tunneille asti, kunnes Heino päällikön ominaisuudessa käski ampua vangit.²⁴

Tuonnempana luodaan katsaus niihin johtopäätöksiin, joita K. W. Huhtala teki 1920-luvulla, kun lähes kaikki punakaartilaiset, joiden tilillä oli ihmishengen riistoja Ulvilassa, olivat vältäneet kuolemantuomion ja päässeet ehdonlaiseen vapauteen, istuttuaan sitä ennen lyhyiksi jääneitä ajanjaksoja vankilassa. Tässä yhteydessä on aiheellista nostaa esiin sekä surmatekojen luonne että suorittajat, jotta Huhtalan ja yleensä valkoisten reagointi tekoihin sekä niistä annettuihin tuomioihin kävisi ymmärrettäväksi. Harjusen ja Lahtisen tapaukseen liittyen on ensimmäisenä mainittava harjunpääläinen Frans Raita. Yleislakon aikana hän oli saanut sivulliset pelon valtaan väkivaltaisella esiintymisellään Huhtalan kaupassa, ja nyt välittömästi lyseo-laisten tappomääräysten jälkeen Raita sekä samaan kaartiin kuuluneet Yrjö Palmunen (1899–1918), Ilmari Stenfors (1896–1946), Nikolai Storm (1894–1965) ja Artturi Tuori (1897–1963) ottivat armoa anelleet pojat mukaansa ja veivät Harjunpäänjoen jäälle, myöhemmin puretun kivisillan alle. Siellä miesjoukko toteutti päällikkönsä antaman ampumiskäskyn, hakkasi jäähän avannon ja upotti ruumiit jokeen. Päivemmällä verijäljet yritettiin kätkeä lumeen, jottei teko paljastuisi, mutta yritys epäonnistui.²⁵

Kun Anna Huhtala palasi Hilkan ja Jorman kanssa Kaasmarkkuun, hän sai huomata elämän siellä suu-
restä muuttuneen. Punakaartiin olivat liittyneet „melkein koko kylän miehet ja poikaset“ ja vartiomiehiä liuskeli kujilla „yötä päivää“. Päämajakseen punakaarti oli ominut palokunnantalon, mikä tarkoitti sitä, että isäntä talossa oli vaihtunut ja VPK:n toiminta kylässä päättynyt. K. W. Huhtalan piirtämään rakennukseen oli sijoitettu punakaartin kanslia, asevarasto ja majoitustilat.²⁶ Kaartin kokoontumispaikkana on mainittu myös työväentalo, mutta ehkä VPK:n talon valtauksella haluttiin alleviivata sitä, ettei Huhtalalla ja hänen johtamallaan järjestöllä enää ollut merkitystä Kaasmarkku-Suoliston kyläyhteisössä.²⁷ Houkuttimina niin täällä kuin muuallakin toimivat kohtalainen palkka perheen kokoon porrastettuna sekä vapaa ylläpito. Maaliskuun palkkalistan mukaan kaartiin kuulumisen eduista nautti yhteensä 88 paikallista, joista 22 oli merkitty reserviin. Todennäköisesti lukuihin sisältyi myös Leineperin kylän asukkaita.²⁸

Painostus oli tehokas keino miesvahvuuden lisäämiseksi, ja siihen punakaarti turvautui myös Kaasmarkussa ja Suolistolla. Erityisesti tässä suhteessa „kunnostautui“ yleislakon yhteydessä mainittu työmies Martti Vesa – Raidan ohella pelätyimpiä punaisten päälliköitä valkoisen siviiliväestön keskuudessa. Myöhempien todistusten mukaan Vesa „oikein kiusaamalla“ pakotti joitakin kyläläisiä ottamaan punanauhan, eikä ahdistelun kohteiksi joutuneille yleensä jäänyt valinnan varaa. Osa paikallisista taas – kuten pojat ensimmäisessä pääluvussa mainittujen Koiviston, Ojalan ja Prehtin lohkotiloilta – ennakoivat punakaartin toimenpiteet hyvissä ajoin ja kätkeytyi lähiseudun metsiin. Vähitellen näitä sitten palaili takaisin „ihmisten ilmoille“, kun kaarti huhtikuussa oli jättänyt kyläyhteisön.²⁹

Takavarikoinnit Huhtalan kauppaliikkeestä alkoivat välittömästi 2. helmikuuta ja jatkuivat sen jälkeen lähes päivittäin. Punaiset verottivat kaupan hyllyjä ahkerasti, sillä kokonaisuudessaan kaarti poistui Kaasmarkusta vasta siinä vaiheessa, kun sen pakomatka alkoi. Sitä ennen suurempi joukko kaartilaisia osallistui Harjakankaan veriseen taisteluun, jonka kulkua selostetaan tuonnempana, ja joitakin rintamapalvelukseen lyhyemmissä jaksoissa, tähtäillen vihollistaan lähinnä Noormarkun suunnalla³⁰. Maaliskuun lopulla Huhtalan puoti alkoi olla tyhjäksi koluttu. Siihen mennessä liikkeestä oli toistuvasti hävinnyt muun muassa nauvoja, kintaita, solkia, nahkaa, köyttä, „paperosseja“ sekä kenkiä, ja kun listaan lisätään punakaartin

24 K. W. Huhtalan kirjeet Olavi Huhtalalle 6.12.1921 ja 1.5.1922. KJA; Sysimetsä – Hannula 1954, 99 ja 100; Honkanen 2000, 55.

25 VRYO:n akti 20048. KAH ja UA 4.5.1918. Ks. myös Lehtonen 2021 b, 20–22; Kaukamaa 1954, 120. Yrjö Harjusen ja Tapani Lahtisen surmapaikkana on mainittu myös jään peittämä Kokemäenjoki, mutta oikea paikka oli siis Harjunpäänjoen jää. Keväällä poikien ruumiit löydettiin ja tässä yhteydessä havaittiin, ettei Harjunen ollut menehtynyt punaisten luoteihin, vaan hänet oli upotettu elävänä avantoon. Boström 1927, 142; Lehtonen 2021 b, 22–24; Niemi 2018, 53–54.

26 Anna Huhtalan kirje K. W. Huhtalalle 13.2.1918. KJA; Honkanen 2000, 47.

27 Korjus 2014, 308; UK 1/1975 (Toivo Takala).

28 Honkanen 2000, 49; Solimo 1968, 24. Tekijän hallussa. Päiväpalkka, jota rivimiehille maksettiin punakaartissa, oli 9–15 mk tehtävästä ja perheen koosta riippuen. Niemi 2018, 58.

29 VRYO:n akti 2992. KAH; Anna Huhtalan kirje omaisille 23.4.1918. KJA; Aune Prehtin haastattelu 25.8.1993.

30 Korjus 2014, 291 ja 327; OTL Hannu Vaajalan spv. ”Kaasmarkku / K V Huhtala” ... 22.12.2015. Tekijän hallussa.

anastama polkupyörä, hevonen sekä reki ja rattaat, vieraisiin käsiin joutuneen omaisuuden arvo nousi yhteensä 10 125 markkaan.³¹

Pakko-otoista myymälään jätettiin Kaasmarkun työväenyhdistyksen leimalla varustettuja kuitteja, jotka tavallisesti oli kirjoittanut joku esikunnan jäsenistä. Säilyneistä dokumenteista päätellen innokkain kynämies oli Verner Kataja, Vesan ja Raidan kanssa yleislakon aikana Kaasmarkussa elämöinyt vallankumouksellinen.³² Myös Harjunpään toimielias punakaarti ulotti retkiään Huhtalan puotiin. Kauppias rintamalla ei ollut tietoinen kaikesta, mitä kotikylässä tapahtui, mutta hän muistutti puolisoaan ja henkilökuntaansa, että jos „tavaroita tulee joko rahatta otetuksi tai muuten hävitetyksi, niin koettakaa merkitä muistiin mitä täten katoaa, sillä niistä kyllä aikanaan korvaus suoritetaan, tehtäköönkö vahinkoa sitte muodossa tai toisessa”.³³

4. helmikuuta Kaasmarkun naapurikylään Kullaan Palukselle rynnisti parisenkymmentä miestä Harjunpään punakaartista, johtajanaan lentävän osaston päällikkö Frans Tuori (1891–1959). Määräyksen iskuun he olivat saaneet kaartinsa päälliköltä, kovista otteistaan tunnetulta Vihtori Heinolta. Hänen sanansa punaisille eivät jättäneet sijaa tulkinnoille. Päällikkö oli kehottanut ampumaan poikkeuksetta jokaisen valkoisen, jonka harjunpääläiset löytäisivät aseistettuna.³⁴ Perillä joukko tavoitti ilmeisesti pakoon yrittäneen Peter (Pekka) Tiilikaisen – aikaisemmin Tilikov (1893–1918) – joka oli Paluksen osuuskaupan hoitaja ja kuului paikallisen suojeluskunnan kotiin jääneisiin aktiiveihin. Vaikka Tiilikainen luovutti pistoolinsa vapaaehtoisesti Yrjö Palmuselle, tämä vanhemman veljensä Juho (Janne) Palmusen (1894–1918) kanssa ampui kaupanhoitajaa lähietäisyydeltä useita kertoja. Välillä kaartiin kuulunut Nikolai Helin (1899–1943) hakkasi Tiilikaista halolla päähän ja ihmetteli, miksei maassa kiemurrellut uhri heittänyt henkeään. Kun suojeluskuntalainen viimein todettiin kuolleeksi, joukko palasi kotikyläänsä anastettuaan sitä ennen elintarvikkeita, vaatteita sekä hevosia Kopon, Mäkisen, Närvän ja Takalan taloista.³⁵

5. helmikuuta löydettiin neljäs harjunpääläisen väkivallan uhri, surmattu ja ryöstetty turkulainen ylioppilas Aksel Hellgren (1897–1918). Hän oli kuulunut Huittisiin kokoontuneeseen suojeluskuntalaisten ryhmään, joka oli lähtenyt Köyliön kautta etenemään valkoisten puolelle ja saapunut sitten Tampere–Pori-radnan varteen, sen Peipohjan ja Harjavallan väliselle osuudelle Järilän kylään. Radan ylitys oli onnistunut punaisten vartioinnista huolimatta, mutta jokijään ylittäminen oli vaatinut odottelua siinä määrin, että väsyneet miehet olivat hetkeksi nukahtaneet. Kun joukko sitten yön synkeydessä lähti matkaan, kukaan ei havainnut uneen vaipunutta Hellgreniä, joka kylmästä kohmeisena heräsi yksin valkenevaan aamuun. Tiet ja maisemat olivat aivan outoja, joten epäonnekseen turkulainen lähti väärään suuntaan ja eksyi punaisten käsiin Harjunpäässä. Seurasi kuulustelu ja pahoinpitely työväentalossa, minkä jälkeen paikalliset punakaartilaiset Juho Munter (1888–1919) ja Väinö Nieminen (1894–1930) kuljettivat Hellgrenin Sunniemen kartanon pellolle. Täällä kaksikko suoritti tehtävänsä ampumalla sekä pistimin viimeistelemällä. Käskyt ja ohjeet heille antoi tässäkin tapauksessa kaartin päällikkö Vihtori Heino.³⁶

Samana päivänä Kaasmarkun VPK:n talolle tuotiin vangittuna herastuomari Frans Mäkinen Palukselta. Hän oli katsonut parhaaksi poistua kotoaan Pekka Tiilikaisen väkivaltaisen kuoleman jälkeen, sillä isäntä oli aavistanut henkensä olevan vaarassa. Hän pääsi yli Palusjärven, mutta jäi onnettomuudekseen punaisten vangiksi Levanpellossa, mistä hänet kyydittiin Kaasmarkkuun.³⁷ VPK:n talolla alkoi kuulustelu Eenokki Lahden johdolla, kunnes Mäkinen verta vuotavana lähetettiin Harjunpään työväentalolle, valkoisten silmissä ehkä pahimpaan mahdolliseen paikkaan lähiseudulla. Kyytimiehikseen hän sai Martti Vesan ja Ver-

31 Luettelo Kaasmarkun punakaartin pakko-otoista Huhtalan kaupassa helmi-maalisk. 1918. KJA.

32 Kaasmarkun punakaartin jättämiä kuitteja pakko-otoista Huhtalan kaupassa helmi-maalisk.1918. KJA.

33 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 5.2.1918. KJA; Olavi Huhtalan kirje kotoväelle 11.2.1918. VPSP.

34 Boström 1927, 490; Lehtonen 2021 b, 40 ja 55; Honkanen 2000, 56. Paluksen Järven takana (Järventaustassa) punakaartilaiset murhasivat 27.3. maanviljelijä Kustaa Koskelan (1874–1918) sekä polttivat 28.3. Kirran ja 11.4. Katoperän talot. Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Mäki-Mikola 2018, 93 ja 112.

35 VRYO:n aktiit 20048, 23354 ja 27469. KAH. Ks. myös Lehtonen 2021 b, 40–41, 44–45 ja 65–66.

36 VRYO:n aktiit 18026 ja 25282. KAH sekä UA 23.–24.4.1918. Ks. myös Lehtonen 2021 b, 34–36; Boström 1927, 162; Vallin 2007, 61.

37 Papiston kertomukset Kullaa. KAH; Honkanen 2000, 56. Frans Mäkinen oli keskeinen ja monipuolinen vaikuttaja Kullaalla. Hän toimi paitsi lautamiehenä ja kunnallislautakunnan puheenjohtajana, myös paikallisen säästöpankin ja osuuskaupan hallitusten jäsenenä, elintarvikelautakunnan puheenjohtajana ja rahastonhoitajana, palovakuutusyhdistyksen asiamiehenä ja suojeluskunnassa sekä viljeli omistamaansa maatilaa Paluksella. Lisäksi Mäkinen kuului mm. höyrysahan perustajiin kotikylässään. Boström 1927, 490.

neri Katajan.³⁸ Talvinen taival alkoi Mäkisen hevosella ja reellä, mutta keskeytyi kylien välisellä metsätiellä aseiden laukauksiin. Ensimmäisen luodin ampui ilmeisesti Vesa, joskin miehet oikeuden edessä syyttelivät toinen toisiaan, ja motiiveikseen molemmat ilmoittivat sen, että herastuomari oli hankala kuljetettava alusta asti, kieltäytyi tottelemasta ja vihdoin yritti paeta saattajiltaan. Tällä perusteella on mahdollista, ettei hänen murhansa kuulunut punaisten aikeisiin alusta pitäen.³⁹

K. W. Huhtalaa ajatellen oli selvää, ettei paikallinen terroriaalto mennyt hänen ohitseen jälkiä jättämättä. Valtuuston puheenjohtajana ja tulevana suojeluskunnan päällikkönä Huhtalan on täytynyt tietää hyvinkin tarkasti, mitä Ulvilassa ylipäänsä tapahtui, ja etenkin punaisten suorittamat väkivaltaisuuudet Harjunpäässä ja Paluksella lienee selvitetty hänelle perusteellisesti ja yksityiskohtaisesti. Tähän asiaan palataan tarkemmin seuraavassa pääluvussa. Mutta ellei Palmusen veljesten teloituksia oteta huomioon, niin Harjunpään punakaartin kohdalla nimenomaan se seikka, että rangaistukset niiden kaartilaiden kohdalla, jotka olivat syyllistyneet vakaviin terroritekoihin, jäivät armahduksien johdosta suhteellisen lieviksi, oli Huhtalalle pettymys ja syvensi hänen ennestäänkin kielteisiä asenteitaan „pahoja“ punaisia kohtaan⁴⁰. Kun muistaa vapautuneet punakriminaalit ja yleensä vasemmiston nousun Ulvilassa kukistetun kapinan jälkeen, ei jää suuremmin ihmettelyn aihetta sille, että Huhtalasta tuli poliittisesti oikean ääri-laidan kulkija, joka toiminnassaan lähestyi jyrkempiä mahdollisia linjauksia. Tätä prosessia tarkastellaan lähemmin tutkimuksen kahdessa viimeisessä pääluvussa.

5.2. „Ryssä, roistoja ja ryöväreitä vastaan“

Maailmansodan syttyessä Suomesta lähti Venäjän armeijaan useita satoja vapaaehtoisia, joiden edellä todettiin jääneen historiankirjoituksessa saksalais-suomalaisen jääkärikertomuksen varjoon. Sama pätee Venäjällä ennestään palvelleisiin suomalaisiin upseereihin, jotka kotimaahansa palattuaan osallistuivat sotatoimien johtamiseen valkoisessa armeijassa. Kuitenkin kyseisten, „ryssänupseerin“ nimeä kantaneiden suomalaisten määrä kotimaassa vuonna 1918 nousi toiselle sadalle, ja usein heidän merkityksensä rintamanosien komentajina tai erilaisten yksiköiden päällikköinä oli ratkaiseva.⁴¹ Satakunnassa vastasi lähinnä kolme suomalaista Venäjän armeijan upseeria siitä, että Kankaanpäähän saapuneista siviilimiehistä muodostui sotajoukko, jonka varassa voi lähteä vallankumousta kukistamaan. Nämä kolme olivat ratsumestari, myöhemmin eversti Walter Bergh (1888–1972)⁴², joka sodan jälkeen otetussa valokuvassa oli vielä everstiluutnantti (kuva 21), ja hänen esikuntapäällikkönsä, järjestyskuntien perustamisen yhteydessä aikaisemmin mainittu luutnantti K. J. M. Collan, joka myös sai everstin arvon Suomessa, sekä Oulussa pitkään poliisimestarina palvellut luutnantti, sittemmin majuri Aaro Lindqvist (1875–1922).⁴³

Aaro Lindqvist oli saanut upseerikoulutuksen Venäjällä, ja ennen sisällissodan puhkeamista hän oli vaikuttanut suojeluskunnan päällikkönä Sortavalassa ja Porissa.⁴⁴ Hänen aikaisempi taustansa oli sikäli

38 Korjus 2014, 319–320 ja 325; SK 6.4.2014; Hilka Leinon haastattelu 21.11.1998.

39 VRYO:n akti 2992. KAH; Korjus 2014, 291–293; Lehtonen 2021 b, 68. Murhan taustatekijäksi on arveltu myös sitä, että Frans Mäkinen oli luovuttanut talonsa etapiksi niille valkoisille, joita Kullaan kautta kulki Satakunnan rintamalle. Lisäksi on spekuloitu, että hän oli ehkä kohdellut huonosti työväkeään tai menetellyt häikäilemättömästi liiketoimissaan. Mikään näistä ei tietenkään oikeuta vapaudenriistoon eikä pahoinpitelyyn saati hengiltä ampumiseen edes siinä tapauksessa, että arviot murhan motiiveista pitäisivät paikkansa. Korjus 2014, 297–298.

40 Lehtonen 2021 b, 89 ja 106–119; Tukkinen 2013, 37.

41 Harjula 2013, 286 ja 314–315; Wegelius 1934, 5.

42 Walter Bergh kirjoitti ylioppilaaksi Helsingissä v. 1907, valmistui upseeriksi Pietarissa v. 1911 ja taisteli maailmansodassa itärintamalla keisarillisen Venäjän joukoissa. Suomessa hän komensi sisällissodan jälkeen Savon jääkäri-rykmenttiä ja osallistui ns. heimosotaretkiin Porajärven suunnalla. Talvisodassa Bergh toimi selusta-alueiden komentotehtävissä ja sittemmin Käkisalmen sk.piirin päällikkönä, jatkosodassa Maaselän sotilasläänin komentajana sekä väestönsuojelun ylitarkastajana. Everstiksi hänet ylennettiin v. 1926. Eräitä huomattavampia Vapaussodan Porin Rykmentin miehiä. PA; Harjula 2013, 367, 436 ja 440–441.

43 Harjula 2013, 268 ja 471–472; Hoppu 2005, 283; Linder 1936, 37 ja 44–45. Aaro Lindqvist jatkoi sisällissodan jälkeen poliisimestarina Viipurissa. Tällöin jääkärimajuri Väinö Vainio teki kantelun Lindqvistiä ja hänen ”Viipuriin haalimia entisiä Oulun poliiseja vastaan”. Viimeksi Lindqvist toimi sen pakolaisleirin päällikkönä Hirvensalmen Tuukkalassa, mihin oli sijoitettu Kronstadtin kapinan johdosta v. 1921 Suomeen saapuneita Neuvosto-Venäjän pakolaisia. Harjula 2013, 198 ja 402–402; Wegelius 1934, 140 (alaviite).

44 Ahto 1993, 202; Kaukamaa 1933, 298; Wegelius 1935, 230.

ongelmallinen, että Oulun poliisimestarina Lindqvist oli lähettänyt alaisiaan etsimään ja pidättämään niitä jääkäreitä, joita Venäjän valan vuosina oli saapunut salaa hänen piiriinsä. Itsenäisyysliikkeessä poliisimestarin toiminta oli herättänyt pahaa verta, ja vihamielisyys häntä kohtaan huipentui 1930-luvulla, kun jääkärien "hovikirjailijana" tunnettu Karl Albert (K. A.) Wegelius tarkasteli kollaboraattoriksi leimatun Lindqvistin toimia Oulun läänissä. Kirjoittaja sätti häntä jääkäriliikkeen hillittömäksi vastustajaksi, syytti mielivaltaisuudesta viranhoidossa ja antoi huutia jopa Lindqvistin venäjän kielen käytölle poliisikamarissa.⁴⁵ Hänen nimensä jäi siten ei-toivottujen kansalaisten listalle Venäjää karsastaneiden keskuudessa, mikä selittää sen, miksi luutnantti sisällissodan aattona astui nimenomaan satakuntalaiselle maaperälle. Lindqvist halusi karttaa jääkäreitä, ja piilottelu kävi päinsä nimenomaan Satakunnassa, sillä kyseessä oli ainoa maakunta Suomessa, mihin näitä siihen mennessä ei ollut lähetetty⁴⁶.

Kankaanpään saapuneista satakuntalaisista koottiin neljä komppania käsittänyt kantajoukko, mistä käytettiin Porin pataljoonan nimeä. Aaro Lindqvististä tuli sen ensimmäinen komentaja, ja perustamista tarkoittaneen päiväkäskyn hän antoi 1. helmikuuta. Toisin pataljoona oli liian komealta kalskahtanut nimitys tässä yhteydessä, sillä joukko koostui pääasiassa talonpoikaisväestöstä, jonka kotiseutu oli jäänyt punaisten haltuun, ja useimmat tulijoista olivat siinä iässä, ettei asevelvollisuus ollut koskenut enää heitä.⁴⁷ Vaatetus muodostui monenkirjavista siviilivarusteista usein rikkiäisine jalkineineen, pikkutakkeineen tai vanhoine palttoineen, eikä kaikille riittänyt aluksi edes asetta käteen. Osa miehistä oli suorittanut kesäiset reservikurssit Suomen Vanhassa sotaväessä K. W. Huhtalan tapaan, mutta vakinaisessa väessä palvelleet olivat harvinaisia. Liikkuvasta sodankäynnistä Lindqvist piti teorianunteja Kankaanpään kansanopistolla, mutta kun päästiin harjoituksiin Ruokojärven jälle, niin „alokkaat“ kääntyivät mihin sattui tai suorittivat otteensa välinpitämättömästi siviilien tapaan, jotkut ehkä tahallisesti komentajaa kiusaten. „Se oli hyvi outoo sillo“, muisteli Jalmari Mattila 62 vuotta myöhemmin.⁴⁸

Porin pataljoonan komppanijat pyrittiin muodostamaan saman pitäjän miehistä. Ulvilalaiset ja kullalaiset sijoitettiin pääsääntöisesti pataljoonan toiseen komppaniaan, jonka päälliköksi tuli aikaisemmin mainittujen Kauko ja Väinö Ikonen veli, diplomi-insinööri Matti Ikonen (1887–1965).⁴⁹ Hänen sopivuudestaan tehtävänsä ilmeni vaihtelevia käsityksiä miehistön keskuudessa, mutta päällystöön sijoittunut ja sittemmin vakinaiseen palvelukseen puolustusvoimissa siirtynyt isännöitsijä K. E. Wuori Kullaalta sai osakseen myönteisiä arvioita.⁵⁰ Ikonen komppania jakaantui kolmeen plutoonaan eli joukkueeseen, joista kolmannen sai johdettavakseen K. W. Huhtala. Hänen alaisinaan ryhmien päällikköinä (ryhmänjohtajina) toimivat Kaasmarkun tehtaan perustajan pojanpoika ja ylioppilas, sittemmin filosofian maisteri Toivo Virtanen – aikaisemmin Nyström (1893–1965) – Ulvilasta sekä ylioppilas, sittemmin varatuomari Kaarlo Kallas (K. K. tai Kaarlo) Saarenheimo – aikaisemmin Rask (1895–1979) – Porista. Saarenheimon nimi tulee esiin useam-

Kuva 21. Satakunnassa käytiin vallankumousta kukistamaan ratsumestari (everstiluutnantti) Walter Berghin johdolla. Sotamuseon kokoelmat/Puolustusvoimat.

45 Pietiäinen 2023, 132; Wegelius 1934, 54–55 ja 71–72.

46 Manninen 1993 b, 201; Wegelius 1934, 71–72.

47 Sutela – Mikkola 1986, 160–161. Erään arvion mukaan sk. Kankaanpäässä oli ”käyttökelpoinen ja hyvin motivoitunut voima pitämään punaisia alallaan”. Käyttökelpoisuus tuntuu oudolta, kun ajattelee miesjoukkoa, joka siviilivarusteissaan ja osittain ilman aseita valmistautui epätasaiseen kamppailuun ylivoimaista vihollista vastaan. Myös alallaan pitäminen kummastuttaa valkoisten tilanteeseen nähden, sillä alkuvaiheessa näiden suunnitelmiin kuului vetäytyminen kohti pohjoista lähestyvien punakaartilaiden tieltä. Niemi 2018, 85; Saarenheimo 1919, 53.

48 Saarenheimo 1919, 41–43; Sutela–Mikkola 1986, 194; Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980.

49 Porin pataljoonan II komppania (liite 2). K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Sutela – Mikkola 1986, 160. Matti Ikonen syntyi Nakkilassa, kirjoitti ylioppilaaksi v. 1907 ja valmistui diplomi-insinööriksi v. 1911. Hän työskenteli johtotehtävissä Jakobsonin konepajassa 1914–1919 ja Rosenlew-yhtiössä 1919–1931 sekä johtajana Satakunnan Auto Oy:ssä 1931–1934 ja Porin kaupungin vesilaitoksella 1934–1963. Sotilasarvoltaan hän oli insinöörikapteeni. Ranta 1965, 172; Sysimetsä – Hannula 1954, 65–66.

50 Mäki–Mikkola 2018, 52–53; L-S 28.1.1982; Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980.

Kuva 22. Porilainen varatuomari Kaarlo Saarenheimo kuului K. W. Huhtalan kanssa eniten yhteistyötä tehneisiin aseveljiin. Satakunnan Museon kokoelmat.

man kerran myöhemmin, koska hän kuului Huhtalan kanssa eniten yhteistyötä tehneisiin henkilöihin (kuva 22). Juuri hän kirjoitti tuoreeltaan (1919) Satakunnan rintaman autenttisen taistelukuvausten Porin rykmentti vapaussodassa, jota tässä tutkimuksessa on hyödynnetty etenkin Ikosen komppanian osalta.⁵¹

Edelleen K. W. Huhtalan joukkueen ryhmänjohtajiin kuuluivat maanviljelijät Frans Kirra (1875–1919) Kullaalta ja Yrjö Huovari (1888–1918) Nakkilasta sekä viimeksi mainitun pitäjän ylioppilas, sittemmin varatuomari Niilo Tapani (Niilo T.) Jaakkola (1894–1951), joka oli Vanha-Sippolan yhteydessä aikaisemmin mainitun Roopertti Sippolan (Jaakkolan) veljenpoika.⁵² Pataljoonaan ei perustettu vielä alkuvaiheessa erillistä konekiväärikomppaniaa, vaan jokaiseen yksikköön liitettiin niin sanottu kuularuiskuosasto. Toisessa komppaniassa tämän osaston päälliköksi tuli J. F. Palinin vävy Onni Vanhakartano (1887–1967), jolle Palin edellisenä syksynä oli myynyt omistamansa Sunniemen kartanon. Hänen muista veljistään Heikki (1891–1926) ja Lauri Vanhakartano – sittem-

min Ylikartano (1892–1958) – kuuluivat kuularuiskuosaston miehistöön, samoin kuin tusinan verran muita Kankaanpään maakunnasta matkanneita.⁵³

Joukkueenjohtajan asema toi K. W. Huhtalalle sellaisen edun, että hän pääsi muuttamaan päällystölle varattuun huoneistoon, jonka kalustukseen kuuluivat rautasängyt. Ensimmäiset yöt Kankaanpäässä hän oli viettänyt pahoilla miehistön ja ryhmänjohtajien kanssa. Myös Olavi Huhtala sai käydä päällystön tiloihin, kun hänelle ensin oli löydetty ikään nähden sopiva tehtävä. Kivääriä Olavin käteen ei vielä voitu antaa, ja rintamaharjoitukset hän otti lähinnä huumorin kannalta, mutta sitten tuli määräys saapua pataljoonan esikuntaan, missä oli luvassa lähetin toimi. Se tarjosi sopivasti jännitystä, muttei vaatinut samanlaista fysiikkaa ja vaaran sietokykyä kuin taistelu etulinjassa. Vapaa-aikaakin jäi riittävästi, mikä mahdollisti esimerkiksi edellä mainittujen muistiinpanojen kirjoittamisen.⁵⁴ Myös muiden kaasmarkkulaisten sijoittelussa ikä ja aikaisempi kokemus otettiin huomioon. Talolliset Vihtori Aarikka ja Frans Anttila (1868–1926) määrättiin vanhempina isäntämiehinä tallikomennuskuntaan, ja Esko Huhtala lyseolaisena pääsi heidän kirjuriin. Paavolan Anton-isännästä tuli toisen komppanian varusmestari. Hänen piti vastata muonituksesta eli hankkia komppanialle elintarvikkeet, mistä aiheutui touhua ja hämminkiä siinä määrin, ettei Paavola aina välttynyt miesten hyväntahtoiselta leikinlaskulta.⁵⁵

Porin pataljoonaan kuuluvien lisäksi Pohjois-Satakunnassa majaili kauempaakin tulleita suojeluskuntalaisia. Yhteisellä nimellä näitä kutsuttiin Turun ja Satakunnan piirin sotajoukoksi. Tätä rintamalohkoa komentamaan Mannerheim määräsi 2. helmikuuta Varsinais-Suomen suojeluskuntapiiriin päällikön, edellä

51 Virkatodistus sukutukimusta varten ... Johan Fredrik Nyström. UkiA; K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 5.2.1918 ja Porin pataljoonan II komppania (liite 2). K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA.

52 Porin pataljoonan II komppania (liite 2). K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; <<https://www.geni.com/yrjohannesjaakkola>> [luettu 2.2.2024].

53 Porin pataljoonan II komppania (liite 2). K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... 1918. KJA; Saarenheimo 1919, 40; Honkanen 2000, 40. Vanhakartanon veljekset olivat lähtöisin samannimisestä kartanosta, joka sijaitsi Porin mlk:n Pietniemessä. Siellä oli koettu vakavia levottomuuksia jo v:n 1917 aikana, ja 5.2.1918 joukko lähiseudun punakaartilaisia lähti valloitusretkelle Vanhaankartanoon, mukanaan venäläisiä sotilaita. Tulitaistelua kesti seuraavaan päivään, jonka kuluessa alakynteen jääneet puolustajat päättivät antautua. Heidät kuljetettiin valtavan väkijoukon saattamana ja ivahuutojen kaikuessa Porin lyseon pihaan, missä tilanne päättyi punaisten toimeenpanemaan verilöylyyn. Kaikki 11 puolustajaa ammuttiin nopeassa tahdissa erään virolaisen matruusin johdolla. Sittemmin Porin seudun rintamamiesyhdistys hankki tapahtumapaikalle muistomerkkin, joka pystytettiin v. 1933. Kaukamaa 1933, 196–203 ja 401–408; Niemi 2018, 33–35 ja 60–63; Rekola 1939, 45; Vap. 3/2023.

54 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA.

55 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 5.2.1918 ja Porin pataljoonan II komppania (liite 2). K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA.

mainitun ratsumestari Walter Berghin. Ratsumestari tunsu ylipäällikön ennestään maailmansodan vuosilta ja oli komentokäsken saadessaan käymässä tämän luona Vaasassa. Uuteen sijoituspaikkaansa Kankaanpäähen hän saapui 5. helmikuuta.⁵⁶ Seuraavana lauantaina kansanopistolla vietettiin pienimuotoista juhlaa, joka ilmeisesti oli järjestetty tervetuliaiseksi uudelle komentajalle. Tilaisuudessa kuultiin myös maaherra K. J. M. Collanin sekä K. W. Huhtalan puheenvuorot.⁵⁷

Walter Bergh oli ruotsia äidinkielenään puhunut ja ruotsalaisesta lukiosta Helsingissä ylioppilaaksi kirjoittanut aktiiviupseeri. Keisarillisen henkikaartin Liettuan eliittirykmentissä sekä Itä-Preussin ja Puolan kentillä maailmansodassa hänelle oli karttunut runsaasti kokemusta taistelutoiminnasta. Ruotsin rinnalla Bergh puhui myös ilmeisen virheetöntä venäjää, mutta suomen kieli sujui aluksi heikommin, minkä sotilaat Kankaanpäässä saattoivat panna merkille. Satakunnan rintamalla hän saavutti sekä tulevan esimiehensä, eversti Ernst Linderin (1868–1943) että Kaarlo Saarenheimon mukaan myös rivimiesten täyden luottamuksen. Linder luki suuressa määrin Berghin ansioksi sen, ettei Kankaanpää maakunnan eteläisten osien tavoin joutunut punaisten haltuun, ja Saarenheimo puolestaan kiitteli komentajaa tämän harkintakyvystä, elävän voiman säästämistä ja tehokkuudesta.⁵⁸ Hyvänä tukena Berghillä oli maaherra Collan, keisarillisen Venäjän armeijassa niin ikään palvellut esikuntapäällikkö ja upseeritoveri, joka siviilivirkaansa hyödyntäen järjesteli Satakunnan valkoisille aseita sekä auttoi muutoinkin esimestään rintaman kokoamisessa.⁵⁹

Siinä missä valkoisia lähti Kaasmarkusta enemmän kuin Ulvilan muista kylistä, niin Anna ja K. W. Huhtalalle kuului ulvilalaisten karkisija, mitä tuli sukulaisten määrään rintamalla. Kolme Annan serkkua taisteli Porin pataljoonan toisessa komppaniassa, nimittäin talolliset Juho (Jussi) Hintsala (1874–1939), Juho (Jussi) Mäkelä (1897–1973) ja hänen veljensä Yrjö Mäkelä (1889–1968) Kaasmarkusta. Lankouden perusteella myös Riku Lehtisen voinee sijoittaa samaan sukuun.⁶⁰ Olavi Huhtalan serkkuihin taas kuului Eskon lisäksi myös Veikko Vihervaara (1900–1968), joka asui oikeastaan Kauvatsalla, mutta sodan syttyessä hän sattui vierailemaan Kaasmarkun Jaakolassa, suuntasi täältä ensin Paluksen Mäkiselle ja päätyi sitten suojeluskuntalaisten kokoontumiskeskukseen Kankaanpäähen⁶¹. Kolmen veljeksien voimin punaisia kukistamaan lähdettiin nahkatehtailija Arthur Hellmanin (1874–1937) perheestä Friitalasta ja kolmen sisaruksen Harjunpään Iso-Anttilasta, missä hyvin muistettiin edellisen vuoden väkivaltaisuuDET, mutta serkkuset mukaan lukien parhaiten edustettuina olivat Kaasmarkun Huhtalat.⁶²

Rintamalta käsin K. W. Huhtala kehotti puolisoaan huolehtimaan ennen kaikkea itsensä ja perheensä turvallisuudesta. Hän kyseli Annalta, eikö sittenkin olisi varmintaa matkustaa uudelleen muualle, lähteä pois „semmoisen joukkion“ keskuudesta, jonka „taholta voi naiset jopa lapsetkin olla ainaisessa hengenvaarassa“. Sitten Huhtala neuvoi, että jos perhe kuitenkin jää Kaasmarkkuun, niin vaikeuksista huolimatta sen pitää pysyä levollisena ja turvata Jumalaan. Mutta sinä päivänä, kun varmat viestit kertovat lähestyvistä avusta, kotiväen tulee kaikkien rauhaa rakastavien kanssa poistua kodistaan ja suojautua. Perheenpää uskoi vakaasti oman asiansa voittoon, ja suojaan hakeutumista hän piti välttämättömänä siksi, ettei „vahvimpienkaan seinien sisässä voi olla kukaan turvassa silloin, kun täällä näkemäni aseet ja koneet ovat käytännössä“. Huhtala ei salannut omaisiltaan sitä, että kaikki vielä muuttuu toiseksi, kun valkoiset saapuvat, silloin totuus paljastuu ja „huligaanielämä hiljenee pitemmäksi ajaksi kuin yhdeksi viikoksi“.⁶³ Olavi puolestaan lähetti samansisältöisen kirjeen kuukautta myöhemmin, ja tässä kuten muissakin viesteissään hän lähestyi äitiään kunnioittavasti teititellen, niin kuin lapsilla perinteisesti siihen aikaan oli tapana:

56 Jalava 1928, 65–66; Saarenheimo 1919, 62; Sutela – Mikkola 1986, 160.

57 Olavi Huhtalan kirje kotoväelle 11.2.1918. VPSP.

58 Eräitä ... Rykmentin miehiä. PA; Linder 1921, 33; Saarenheimo 1919, 62.

59 Harjula 2013, 268 ja 315.

60 Jäljennökset virkatodistuksista ... Hintsala N:o 3 16.2.1988 ja Jaakola-Mäkelä 17.2.1988. UkiA; Porin pataljoonan II komppania (liite 2). K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Jonasson – Kivialho 1932, 1878–1879.

61 Porin pataljoonan II komppania (liite 2). K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918 ja Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... 1918. KJA; Hilikka Leinon puhelinhaastattelu 21.11.1998.

62 Suomen vapaussotaan v. 1918 ... -kuvataulu. Tekijän hallussa; Raevuori 1942, 94–95. Tehtailija Arthur Hellmanin perheestä sotaan lähteneet veljekset olivat Artturi, Antero ja Arvi Hellman. Porin valtauksen jälkeen joukkoon liittyi vielä heidän veljensä Aarne Hellman. Arthur Hellmania ja Pomarkun taistelussa 25.2.1918 kaatunutta Antero Hellmania lukuun ottamatta kaikki muut ottivat myöhemmin Hellemaa-sukunimen. Ibid.

63 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 5.2.1918. KJA.

Älkää äiti surko ja peljätkö, sillä me olemme täyttämässä ylevää velvollisuutta: jumalallisen oikeuden puolustamista ja järjestyksen palauttamista niin, että tässä maassa säilyy kaikille vapaus kristillisyyden harjoittamiseen ja lakien turvaama yhtäläinen suoja kaikilla elämän aloilla ... Voikaa kaikki hyvin ja muistakaa esirikouksissanne isää ja poikaa, jotka ajatuksissaan ovat aina kanssanne. Jos jotakin tapahtuu, niin menkää kiireesti kellariin piiloon, sillä kuulia ei estä muu kuin. Jumala olkoon kanssanne ja kanssamme.⁶⁴

Punakaartilaisten kyläkohtaiset nimiluettelot paljastavat näiden suuren määrän Ulvilassa. Hieman suurpiirteisesti laaditut luettelot, joiden kirjoittajaan palataan tuonnempana, osoittavat punaisten kokonaismäärän liikkuneen 500 paikkeilla ilman Toejokea, pitäjän suurinta kaartilaisten keskittymää, jonka kohdalla nimien kirjoitus on jäänyt kesken.⁶⁵ Heikki Honkanen on arvioinut, ettei punaisten määrä Toejoella ole kuitenkaan ylittänyt Ulvilan muita alueita yhteensä ja päätynyt sillä perusteella enintään tuhanteen punakaartilaiseen Ulvilassa. Arvio osuu mitä ilmeisimmin oikeaan.⁶⁶ Toinen huomionarvoinen seikka, mihin ei aikaisemmin ole kiinnitetty sanottavasti huomiota, liittyy kaartilaisten taustoihin. Yhtään Venäjään viittaavaa sukunimeä ei löydy edes malliksi, vaan kaikki järjestään ovat joko suomen- tai ruotsinkielisiä. Jos taas lähdetään siitä, ettei punakaarteihin mahdollisesti kuuluneita vierasmaalaisia otettu mukaan kyläkohtaisiin luetteloihin, niin Jalmari Mattilan mukaan myöskään rintamalla ei „ryssiä mittää pahasti näkyny“, eikä heidän komppaniansa näiden kanssa joutunut tekemisiin⁶⁷.

Kuitenkin Olavi Huhtalan päiväkirjassa alkoi toistua punaryssä-nimitys 7. maaliskuuta lähtien, kun sitä ennen vastustajat olivat hänellekin vain punakaartilaisia tai „punasia“, joitakin satunnaisia venäläisiä lukuun ottamatta.⁶⁸ K. W. Huhtala taas ilmoitti edellisenä päivänä kotiin lähettämässään kirjeessä, että me „emme taistele köyhälistöä, emmekä vähäväkisiä vastaan kuten Sos dem riepu hätääntyneenä raivosta huutaa. Mutta me taistelemme ryssiä, roistoja ja ryöväreitä vastaan, jotka ovat särkeneet kaiken sen, mikä laillisessa yhteiskunnassa on oikeata ja pyhää.“⁶⁹ Ero on huikea, kun lausumaa vertaa „vanhasuomalaisen“ Huhtalan Venäjää myötäileviin kommentteihin, joista ryssä-sanaa sai turhaan hakea, puheisiin „mahtavan tsaarivaltakunnan“ lipusta kansakunnan eräänä peruspilarina tai vaikkapa näyttävään esiintymiseen venäläistyypissä univormussa Kaasmarkun VPK:n vuosijuhlissa. Lojalisuus entistä emämaata kohtaan oli yhtäkkiä vaihtunut aggressioon ja syytöksiin. Mistä tämä johtui?

Ensinnäkin on muistettava, että vallankumouksen taustalla Suomessa vaikutti muitakin tekijöitä kuin bolševikkien aseet, esimerkki ja kiihotus sekä SDP:n taipuminen hankkeen taakse. Vaikka puolue oli saavuttanut keskeiset tavoitteensa edellisen syksyn työtaistelussa, sen kannattajakunnassa ilmeni jatkuvaa tyytymättömyyttä vallitsevia oloja kohtaan. Sama ilmiö oli havaittavissa laajemminkin sen „vähäväkisen“ kansanosan keskuudessa, mihin K. W. Huhtala edellä siteeratusta kirjeessään viittasi. Uudistuksista huolimatta köyhimpien kansankerroksien elämässä ja olosuhteissa oli paljon parantamisen varaa vielä 1910-luvulla, mikä sitten muokkasi maaperää otolliseksi sosialismin aatteiden omaksumiselle ja vallankumouksen puhkeamiselle.⁷⁰ Ulvilan seutu ei muodostanut poikkeusta tässä suhteessa; päinvastoin Toejoen ja Uudenkoiviston kaltaiset taajamat kuuluivat niihin, missä nälkä ja kamppailu toimeentulosta kuuluivat

64 Olavi Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 6.3.1918. KJA.

65 Perho 1995, lista vuodelta 1918 (liitesivusto).

66 Honkanen 2000, 59. Aukusti Pukkilan (Halla-Seppälän) mukaan Ulvilan punakaartilaisten ”henkilöluku lienee ollut 1500-2000”. Sama määrä toistuu myös Suur-Ulvilan historian II-osassa, ilmeisesti Pukkilan lausumaan perustuen. Määrää on ehdottomasti pidettävä ”yläkanttiin arvioituna”, niin kuin Heikki Honkanen pro gradu -tutkimuksessaan on todennut. Honkasen oma arvio Ulvilan tuhannesta punakaartilaisesta on sopusoinnussa myös Pentti Lehtosen laskelmien kanssa. Lehtonen olettaa, että ”jopa 800–1200 ihmistä osallistui tavalla tai toisella punaisten puolella sisällissotaan” Ulvilasta. Papiston kertotomukset. VHKA. KAH; Innamaa 1968, 324; Lehtonen 2021 b, 13.

67 Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980. Jos pitää paikkansa se venäläissotilaita koskeva tieto, että ”heitä nähtiin taistelevan suomalaisten rinnalla” Noormarkun rintamalla (punakaartissa), niin on huomattava, että se valkoisten 2. komppania, johon Jalmari Mattila kuului, taisteli punaisia vastaan Noormarkkun kuuluneissa Harjakankaan ja Lassilan kylissä. Mattilan mukaan venäläisiä ei ”pahasti” näkynyt heidän kaistallaan, joten näissä kylissä vihollisvoimiin ilmeisesti kuului vain joitakin venäläisiä. Kirkonkylässä sen sijaan saattoi suurempi joukko venäläissotilaita täydentää punaisten rivejä. Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Niemi 2018, 79 ja 86–87.

68 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA.

69 K.W. Huhtalan kirje omaisille ja kotoväelle 6.3.1918. KJA. Ks. myös Roselius 2013, 183.

70 Virrankoski 2001 b, 722.

jokapäiväisiin haasteisiin, niin kuin vuoden 1917 tapaukset edellisessä pääluvussa osoittivat. Eikä tarvinnut lähteä esikaupunkialueille asti, jos halusi nähdä sen kotimaisen työntövoiman, mikä sai puutetta kärsineet liittymään punakaarteihin Ulvilassa, sillä vastaavia esimerkkejä löytyi rutkasti, yhtä hyvin kunnan ydinalueilta kuin syrjäkulmilta. Jalmari Mattila muisteli tähän tapaan muonamiesten perheitä ja näiden elämää Sunniemen kartanossa, jonka lähellä hänen synnyinkotinsa sijaitsi:

Ko mää ole kartano viäres ollu ikäni, ja Sunniämel ... tiäsi, millai ne muanamiähet ja perheet siäl meni ... Aatelkaas, ko siäl oli semmosii muanamiähe perheit, ko äiti oli lauantaisinki heinäpellol kuutee saakka. Ja hakotukki pantii torpan oven taa, ettei (lapset) matkaas pääs! Ni mimmone komento siäl sisäl mahto ol, ko ne meni kottii? Ja piäni palkka, kyl mää sen sivult kuuli hyvi, ko ne pahotteli sit kovasti sitä. Ja Sunniämikä ei ollu mikkää pahempi, paljo pahempii oli.⁷¹

Toiseksi on pidettävä mielessä, että suomalaisten kunnioitus Venäjää kohtaan oli kokenut kolhuja keisarikunnan yhtenäistämiskäytännön johdosta, kääntynyt selvään laskuun vuoden 1917 kuluessa ja ajautunut viimein täydelliseen haaksirikkoon, kun kotiuttamistaan odotellut venäläinen sotaväki oli paikoin käynyt kurittomaksi ja häiritseväksi. Syksyn mittaan uutiset sotilaiden edesottamuksista seurasivat toisiaan, ja aiheensa ne ammensivat veriteoista, tappeluista ja varkauksista, joihin venäläisten väitettiin syyllistyneen. Kielteistä huomiota herätti myös sotilaiden seurustelu suomalaisten naisten kanssa, minä seurauksena naiset helposti saivat halveksitun „ryssänmorsian“ -pilkkanimen.⁷² Vieraaksi koetusta armeijasta inho siirtyi Venäjän kansaan, joka kokonaisuudessaan alkoi näyttäytyä epäilyttävässä valossa. Sijaa saivat nyt sellaiset mielipiteet, että venäläiset muka olivat likaisempia ja saastaisempia kuin suomalaiset, henkisesti jälkeenjääneitä ja laumasieluja. Ääritapauksissa vuoden 1917 lopulla heitä ei enää kelpuutettu edes ihmiskunnan jäseniksi, vaan naapurikansa rinnastettiin ikään kuin ruttotautiin, jonka tuhoisa vaikutus suomalaisiin oli eliminoitava.⁷³

Edellä mainitut tekijät vaikuttivat siihen, että valkoisessa Suomessa kansalaisten keskinäinen välieselvittely alettiin nähdä vapaustaisteluna, yhteenotona suomalaisten parhaimmiston ja toisaalta sivistymättömän itänaapurin sekä tämän kanssa yhteen lyöttäytyneen suomalaisen „roskaväen“ kanssa. Yhteiskunnallisten epäkohtien myöntäminen punakapinan osasyysksi oli kiusallista valkoiselle väestölle, jonka keskuudessa monet kuuluivat koulutettuun ja vielä useammat hyvin tai kohtalaisesti toimeentulleeseen kansanosaan. Siksi oli tarpeen etsiä vikapäätä muualta, ja barbaariksi kuvattu venäläinen sopi hyvin sodan syyppääksi valkoisille. Propaganda venäläisyyden näkemisestä keskeisenä vihollisena meni niin pitkälle, että jääkärien keskuudessa virisi epäluuloja jopa niitä suomalaisia upseereita kohtaan, jotka olivat palvelleet keisarikunnan armeijassa. Edes valtakunnan ylin sodanjohto Seinäjoella ei välttynyt Saksasta saapuneiden syytöksiltä itäisen taustansa johdosta.⁷⁴

Menneisyyden painolastia Suomessa kantoi myös Arvi Pajunen, K. W. Huhtalan kotikunnasta Venäjälle lähtenyt ja siellä sotilaskoulutuksen saanut upseeri. Hän joutui jääkärien hampaisiin toiminnastaan maailmansodan aikana ja sai syytteitä epäisänmaallisuudesta sekä venäläismielisyydestä. Pajusen väitettiin esimerkiksi sodan aikana liikuskelleen Riian rintamalla jääkäriliikkeen asioita vakoilemassa. Syytöksen johdosta hänen oli sittemmin puolustauduttava sotaväen kunniauoimioistuimen edessä.⁷⁵ Epäilemättä jäänteitä noiden aikojen asenteista näkyy edelleen siinä vaikenemisessa ja vähättelyssä, mikä jääkäreihin verrattuna on kohdistunut niin Satakunnassa kuin muillakin rintamalohkoilla ansiokkaasti palvelleihin tsaa-

71 Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980. Ylivoimaisesti suurin osa Ulvilan punakaartilaisista oli lähtöisin yhteiskunnan alimmista kerrostumista. Kuolintiedoissa ilmoitettujen ammattien perusteella korkeinta sosiaalista asemaa edustivat työnjohtajat, torpparien pojat ja itselliset. Honkanen 2000, 60.

72 Karemaa 1998, 52–53; Uola 1998, 104–105.

73 Karemaa 1998, 67–68; Pietiäinen 1992, 291–292; Tikka 2018, 96.

74 Alapuro 1994, 211; Karemaa 1998, 85 ja 153; Roselius 2006, 269.

75 Hoppu 2005, 309. Arvi Pajusen sotilasura Suomessa pysähtyi everstiluutnantin arvoon. Tie korkeampiin sotilasarvoihin avautui vasta hänen pojalleen, kenraali Aimo Pajuselle (1931–2013). Lipponen 1997, 301–302.

rinupseereihin. Walter Berghiin kohdistunut jyrkän kielteinen arvio eräältä jääkäriupseerilta huhtikuussa 1918 ei muodostanut poikkeusta tässä suhteessa⁷⁶.

Ensiarvoisen tärkeää viholliskohteen ulkoistaminen oli Helsingistä Vaasaan siirtyneille senaattoreille. Heidän keskuudessaan havaittiin heti alkuvaiheessa, ettei pääkaupungissa puhjennut ja sieltä eteläiseen Suomeen levinnyt vallankumous ollut kukistettavissa pelkästään suojeluskuntavoimin. Avuksi kaavailtiin ensin värvättyjä joukkoja, mutta lopulta turvaututtiin vuoden 1878 asevelvollisuuslakiin, jonka Vaasan senaattiksi kutsuttu toimielin uudisti helmikuussa. Sen nojalla kaikki tiettyyn ikäluokkaan kuuluneet miehet määrättiin kutsuntoihin valkoisten hallitsemilla alueilla. Koska oli pelättävissä, että lakia kierrettäisiin tai se jäisi vaikutukseltaan vähäiseksi, jos viholliseksi ilmoitettaisiin oman maan kansalaiset, senaatti selitti lakia koskeneessa julistuksessaan, että kyseessä oli taistelu „anarkiaa ja sen alkujuurta, maahamme sijoitettua venäläistä sotaväkeä vastaan”.⁷⁷ Todellisuudessa pahoin leimautuneiden venäläissotilaiden kotiuttaminen oli alkanut jo vuoden 1917 puolella, minkä senaatti hyvin tiesi, ja tammikuussa 1918 jäljellä olleista vain murto-osa täydensi punakaarteja rintamalla.⁷⁸ Samaan konstruktion kuului, ettei valkoisen aatteen omaksuneita venäläisiä juurikaan hyväksytty hallituksen joukkoihin, vaikka nämä olisivat tarjonneet hyvän lisän vahvistusta kaivanneelle armeijalle, koska silloin tavallaan olisi pudonnut pohja senaatin julistukselta ja vapaussota-käsitteeltä.⁷⁹

Elokuussa 1917 venäläisten joukkojen vahvuudeksi Suomessa on arvioitu noin 125 000 sotilasta, ja vuodenvaihteeseen mennessä tästä määrästä oli karannut tai kotiutettu väkeä niin, että tammikuussa 1918 jäljellä oli laivasto mukaan lukien noin 40 000 miestä. Poistuma oli siis melko suuri olosuhteisiin nähden, sillä sotatila Venäjän ja Saksan välillä jatkui, ja Suomen alue olisi muodostanut vaarallisen sotilaallisen tyhjiön, jos vieras sotaväki olisi lähtenyt täältä viimeiseen mieheen. Saksalaisten aikaisemmin kuvatut miinoitukset Pohjanlahdella muistuttivat uhasta konkreettisella tavalla.⁸⁰ Vaikka riskitekijät olivat kiistatottomat, monen venäläissotilaan toive paluusta kotimaahan toteutui. Esimerkiksi Kokemäellä, minne sijoittui rautatieliikenteen tärkeä solmukohta, majaili elokuussa 1917 noin 1 000 Venäjän armeijan sotilasta, mutta vuoden 1918 alkaessa näistä oli jäljellä enää 700 miestä eli vajaa pataljoona, joka sekin hääräili lähtöpöyhissä. Ulvilassa taas Ravanin kasarmialue tyhjeni ilmeisesti kokonaan venäläissotilaista syksyllä 1917.⁸¹

Mitä sitten tulee vapaussota-käsitteeseen, niin on hyvin mielenkiintoista, että senaatin ja päämajan äänenkannattajaksi perustettu Valkoinen Suomi -rintamalehti aloitti ilmestymisensä 6. maaliskuuta, siis samoihin aikoihin kun punaryssä-nimitys alkoi toistua K. W. ja Olavi Huhtalan papereissa. Koska lehden 12 000 kappaleen painoksesta peräti 4 000 meni rintamajoukoille ja esikuntiin, vaikuttaisi varsin todentuntuiselta, että Huhtalan isä ja poika omaksuivat termsä Valkoisen Suomen palstoilta tai ainakin saivat sitä kautta vahvistusta omalle sanankäytölleen.⁸² Valkoisten sodanaikaisissa julkaisuissa korostui venäläisten ja venäläisyyden kuvaaminen vihollisina, joista oli päästävä eroon, ja samaan rakennelmaan kuului, että punaiset suomalaiset nähtiin näistä tartunnan saaneina luopioyksilöinä, punaryssinä. Ilmaus toistui sekä Huhtaloiden omissa muistiinpanoissa että kotiin lähettämässä kirjeissä.⁸³ Myöhemmin skaalaa täydensi vie-

76 Kyseessä oli jääkäriiltä. Paavo Talvelan lausunto evl. Walter Berghistä. Huhtik. 1918 Talvela pyysi eräältä jääkäritoveriltaan, että tämä järjestäisi hänelle siirron Porin rykmentistä Karjalan rintamalle, koska rykmentin komentaja (Bergh) hänen mukaansa oli ”ryssäläinen eversti ja suurin nolla”. Ottaen huomioon komentajan suomalaisen syntyperän sekä hänestä esitetyt positiiviset arviot niin satakuntalaisten kuin maan ylimmän sodanjohdon keskuudessa, Talvelan loukkaavaa näkemystä on pidettävä katteettomana ja ehdottomasti upseerin kielenkäytölle sopimattomana. Eräitä ... Rykmentin miehiä. PA; Ahto 1993, 153 ja 438; Lehtonen 2021 a, 43.

77 Manninen 1982, 81; Sutela – Mikkola 1986, 160 ja 179; Tikka 2018, 85.

78 Karemaa 1998, 91–92. Punakaartiin kuuluneiden venäläissotilaiden määrästä esiintyy lukuja, joiden ääripäätt jäävät kauaksi toisistaan. Rohkeimmat arviot liikkuvat 10 000 paikkeilla, kun taas varovaisimmat pyörivät reilun tuhannen tietämissä. Laskemista vaikeuttaa se tosiasia, ettei venäläisten määrä rintamalla ollut vakio, vaan se vaihteli viikosta toiseen tai joskus jopa päivittäin. Yleisimpien arvioiden mukaan noin 2 000–3 000 Venäjän armeijan sotilasta olisi taistellut yhtäaikaisesti punaisten riveissä. Ibid.

79 Karemaa 1998, 84; Manninen 1993 b, 47 ja 58–59.

80 Karemaa 1998, 28 ja 90; SK/Porilaine-liite 1.6.2023 (Kimmo Lehto).

81 Vallin 2007, 2–3 ja 7; US 9.2.1998. Neuvostohallitus veti viimeisetkin venäläiset joukot pois Suomesta sen jälkeen, kun Neuvosto-Venäjä ja Saksa allekirjoittivat rauhansopimuksen Brest-Litovskissa 3.3.1918. Toimenpide tiesi kylmää kyytiä Suomen punakaartille, koska kaarti joutui tästä eteenpäin selviytymään taistelustaan puhtaasti kotimaisin voimin, ilman itänaapurin antamaa tukea. Niemi 2018, 79; Virrankoski 2001 b, 728–729.

82 Manninen 1982, 46–47.

83 Esim. Olavi Huhtalan kirje omaisille 20.4.1918 ja Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Virrankoski 2001 b, 745.

lä bolshu-nimitys, mitä valkoiset myös käyttivät vastapuolestaan, osoittaen siltäkin venäläisten ja punaisten suomalaisten yhteenkuuluvuutta sekä koko joukon altistumista saman bolševismin aatteen „saastuttamaksi“. Valkoisen Suomen oli siksi katkaistava kaikki siteensä venäläisyyteen ja käytävä kamppailuun idän taholta uhkaavaa vaaraa vastaan, mitä kuvanneet käsitteet vapaussota ja vapaustaistelu otettiin tietoisesti käyttöön valkoisten keskuudessa helmikuun jälkipuolella.⁸⁴ K. W. ja Olavi Huhtala monien muiden aseveljiensä tavoin pitivät niistä kiinni koko loppuelämänsä ajan.

5.3. Joukkueenjohtajasta vääpeliksi

Tulikasteensa Porin pataljoonan toinen komppania sai Suodenniemellä laskiaistiistaina 12. helmikuuta. Edellisenä päivänä komppanian aseistusta oli täydennetty Kankaanpäässä, ja pakkasyössä hevosilla matkaten miehet saapuivat „puolikohmettuneina“ määränpäähän.⁸⁵ K. W. Huhtalalle Suodenniemestä muodostui näytön paikka ja oikeastaan uusi avaus hänen monipuoliselle elämäntyölleen, mutta kokonaisuutena arvostellen komppanian suoritusta voisi luonnehtia lähinnä fiaskoksi. Jonkun paikallisen isännän piti olla vastassa ja opastaa tulijoita, mutta kun häntä ei löytynyt mistään ja ylempi päällystö vain ihmetteli tilannetta, ensimmäinen taistelukosketus viholliseen oli vähällä jäädä viimeiseksi.⁸⁶ Punakaarti nimittäin tulitti joukkoa läheiseltä mäeltä, ja valkoiset luulivat ampujia omiksi ensimmäisen komppanian sotilaksi, joita myös oli komennettu Suodenniemelle, eivätkä siksi vastanneet tuleen. Kuulat vain vinkuivat miesten korvissa, kun nämä turhaan tivasivat punaisilta tunnussanaa. Vihollisen osumatarkkuus ei onneksi ollut parasta laatua, ja aikansa luotisateessa maattuaan valkoiset käänsivät hevosensa takaisin kohti Kankaanpäättä. Yhtään miestä ei kaatunut, mutta Jalmary Mattilan mukaan paluumatka tapahtui vähemmän sotilaallisesti eli sillä tavoin „ninko semmoset tullee, kun ei ol mittää johtajaa“.⁸⁷

K. W. Huhtala oli harmistuneena katsellut johtoportaan päättämättömyyttä ja yksikkönsä avuttomuutta, kunnes vastapuolen Suodenniemen kirkontorniin nostama punalippu sai hänet toimimaan. Kahden muun vapaaehtoisen kanssa hän lähti juoksemaan kohti kirkkoa, Huhtala edellä ja toiset jäljessä, poistaakseen tornista „tuon häpeän“. Perässä tulleet ehtivät painautua maantierummun suojaan, mutta Huhtalan oli kaivauduttava lumikinokseen ojan pohjalle ja odoteltava siellä ammunnan taukoamista. Joukkueenjohtaja oli jättänyt aamulla päällystakkinsa rekeen, jotta liikkuminen kävisi ketterämmin, ja nyt hän joutui kyhjäyttämään kinoksessa parikymmentä minuuttia – liikkumatta ja pikkutakkisillaan. Sitten nopea pyrähdys sisälle kirkkoon, missä lattialla lepäsi kuolleita punakaartilaisia, jotka toisen komppanian siviilissä poliisina palvellut Erkki Nikolai (E. N.) Oksanen (1893–1941) oli ampunut⁸⁸, nousu kellotapuliin ja „punainen trasu“ alas saman tien. Valkoisten hurraa-huudot säestivät tapahtumaa, mutta punaisten puolella oli hiljaista. Näiden tuli kohdistui nyt hyökkääjien sijasta toisen komppanian hevosiin, tosin ilman osumia tälläkin kertaa, ja kuormastomiehet pelästyivät pahemman kerran. He aikoivat jättää omat taistelijansa Suodenniemelle ja paeta siitä paikasta takaisin Kankaanpäähän, mutta Huhtala huomasi tilanteen ja browning -pistooli kädessään teki lopun miesten aikomuksesta.⁸⁹

Suodenniemen retken jälkeen toinen komppania majoittui Jaakkolan tilalle Kankaanpään Vihteljärvelle. Myös Olavi Huhtala halusi siirtyä Jaakkolaan miesten mukana, mutta isä oli sitä mieltä, ettei Olavin

84 Karemaa 1998, 73–74, 84–85 ja 98–99; Meinander 2019, 540. Venäjän perustuslakia säättävän kansalliskokouksen vaalissa jouluk. 1917 vain toinen puoli Suomeen sijoitetuista ja äänioikeutetuista venäläissotilaista äänesti bolševikkeja. Tulos jättää mahdollisuuden myös valkoisen aatteen kannatukselle, eikä se missään tapauksessa viittaa erityisen innokkaaseen vallankumouksellisuuteen tai ylipäänsä haluan taistella punaisen Suomen joukoissa. Muilu 2010, 31.

85 K. W. Huhtalan kirje ... 6.3.1918 ja Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA.

86 Saarenheimo 1919, 52–53; Jalmary Mattilan haastattelu 12.6.1980.

87 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Jalmary Mattilan haastattelu 12.6.1980.

88 Linder 1936, 35. Miehistöluettelossa E. N. Oksasen kotipaikaksi on merkitty Eurajoki, mutta Olavi Huhtalan mukaan hän oli Euran poliisi. Tässä Olavi lienee erehtynyt, sillä Oksanen on yhdistetty nimenomaan Eurajoella tapahtuneisiin punakaartilaiden teloituksiin, joihin hän tietävästi osallistui Rauman kaupungin poliisina. Viimeksi Helsingin poliisilaitoksella palvellut Oksanen kaatui Viipurin valtauksen yhteydessä Vääräkoskella 28.8.1941. Tuolloin hänen sotilasarvonsa oli kersantti. Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Porin pataljoonan II komppania (liite 2). K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Roselius 2006, 86; Satamo 2003–2006, 75.

89 K. W. Huhtalan kirje ... 6.3.1918 ja Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Saarenheimo 1919, 57.

Kuva 23. Porin pataljoonan toisen komppanian vääpeli K. W. Huhtala kuvassa keskellä, vasemmalla joukkueenjohtaja T. E. Soini ja oikealla sairaanhoitaja Kyllikki Pohjala. Kaarina Jaakolan kokoelma.

kannattanut lähteä mihinkään Kankaanpään esikunnasta. Isä oli varovainen eikä syyttä, sillä valkoisten asema oli huolestuttava, koska lukumäärältään ylivoimainen vihollinen valmisteli parhaillaan hyökkäystä kohti pohjoista. Itse asiassa oli mahdollista, että valkoisia odotti perääntyminen lähtöasemistaan Hongonjoelle eli Honkajoelle. Tässä hieman alakuloisessa tilanteessa päällystään kuuluneet Matti Ikonen ja K. E. Wuori katsoivat, että mielialoja voisi virkistää rohkea isku punaisten miehittämään Laviaan, jonka rajan tuntumassa Vihteljärvi sijaitsi. Hyökkäys uskottiin toiselle eli Ikosen yksikölle, joka sai vahvistusta ensimmäisestä komppaniasta. Myös tässä yhteenotossa K. W. Huhtalan rohkeus – tai ainakin kyky peittää pelkonsa – pääsi hyvin esiin. Olavi hivuttautui mukaan sillä yksinkertaisella tempulla, että hän siirtyi lähten tehtävistä Kankaanpään esikunnasta lähetiksi toiseen komppaniaan.⁹⁰

Hyökkäys Laviaan käynnistyi 15. helmikuuta K. E. Wuoren johdolla. Alun toista sataa valkoista lähti Vihteljärveltä viideltä aamulla, kiersi Lassilan kylän kautta Karhijärven jälle ja jatkoi sieltä ketjussa kohti Lavian kirkonkylää. Täällä pari sataa punakaartilasta, heidän joukossaan myös Harjunpään ja Toejoen miehiä, puolustautui navetoissa, mäkien rinteissä ja kiviaitojen takana. Puolille päivin puolustajat jaksoivat torjua valkoisten rynnäkköä, kunnes jättivät hyvät asemansa ja pakenivat epäjärjestyksessä paikalta, osa Poriin päin ja toiset Suodenniemen suuntaan. Sitä ennen K. W. Huhtala joukkueineen hyökkäsi sivummalta, tyhjensi asumuksia vihollisotilaista ja ahdisteli näitä pois metsän suojista.⁹¹ Kun Huhtala sitten eteni kohti pappilaa, hänen oli jälleen paiskauduttava syvälle lumikinokseen, koska vastapuolen tuli kylvi kuolemaa rakennuksen vintiltä. Hänen mukanaan lähti kaksi omaa sotilasta, joista porilainen Jarl Helsingius (1897–1918) ensimmäisestä komppaniasta vaipui hengettömänä Huhtalan päälle ja eräs toinen porilainen molempiin jalkoihin haavoittuneena hänen vierelleen. Joukkueenjohtajan onnistui suullaan raahata haavoittunut läheiseen mökkiin, josta valkoisten sanitäärit eli lääkintämiehet ottivat tämän huostaansa.⁹²

90 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Saarenheimo 1919, 53–55.

91 Ibid.

92 K. W. Huhtalan kirje ... 6.3.1918. KJA; Boström 1927, 163.

K. W. Huhtalan päättäväisyys Suodenniemellä ja Laviassa ei jäänyt huomaamatta. Pataljoonan komentajan päiväkäskyllä hänet ylennettiin 18. helmikuuta joukkueenjohtajasta komppanian vääpeliksi (kuva 23). Viimeistään tästä lähtien Huhtalan henkilökuvaan jäi pysyvästi sotilaan leima, mikä ajan oloon vahvistui ja muodosti entistä keskeisemmän osan hänen olemuksestaan. Vääpelin tilalle kolmannen joukkueen johtajaksi tuli Niilo T. Jaakkola ja hänen tilalleen ryhmänjohtajaksi Jussi Hintsala.⁹³ J. H. Talvitien esimerkki Ulvilassa Vanhan sotaväen ajoilta oli ainoa malli, mitä Huhtala voi hyödyntää uudessa asemassaan, sillä kaikki koulutus vääpelin tehtäviin häneltä luonnollisesti puuttui. Toimenkuvaan kuului ensinnäkin ilmoittaa joka aamu komppanian päällikölle, kuinka monta miestä oli lähdössä harjoituksiin taikka vartiopalveluksessa. Edelleen vääpeli kirjoitti kaikki kauttakulku- ja matkalippudistukset sekä miehistön lomaliput, järjesti päällikön kanssa vartiovuorot ja huolehti miehistön vaatetuksesta sekä siitä, että ruokaa saatiin riittävästi, ja se oli „muuten kunnollista“. Vääpeli myös vastasi puhtauden ja järjestyksen säilymisestä sekä yleensä kaikista komppanian sisäistä asioista.⁹⁴

Vääpelin vakanssi oli itsenäinen toimi, jonka hoitamisessa K. W. Huhtalaa auttoi hyvä paikallistuntemus. Maakunta suurin piirtein oli tullut tutuksi, kun hän kymmenen vuotta tätä ennen toimi rakennusneuvojana Satakunnan maanviljelysseurassa. Hänen komppaniansa sotilaista lähes olivat kaikki kotoisin alueilta, jotka siihen aikaan katsottiin Satakuntaan kuuluviksi, ja useimmat edustivat paikallista talonpoikaisväestöä kuten vääpelikin⁹⁵. Yhden ja toisen kotitilalla Huhtala varmasti oli vierailut rakennusneuvojan ominaisuudessa ja muutoinkin. Antoi miehistölle turvallisuuden tunnetta, kun komppanian päällystöön kuului henkilö, jonka monet ennestään tunsivat taikka ainakin tiesivät. Sellaisen puoleen oli helppo kääntyä niin henkilökohtaisissa asioissa kuin yleensä kaikissa mieltä askarruttaneissa kysymyksissä. Vääpelimille taas oli hyödyksi, kun hän oli suunnilleen selvillä siitä, millaisista oloista kukin oli rintamalle lähtenyt. Aivan uusiakin tuttavuuksia syntyi, niiden joukossa myös sellaisia, joiden kanssa säilyi yhteys sodan jälkeisessä poliittisessa elämässä.

Niistä tulevista poliitikoista, joihin K. W. Huhtala vääpelin toimessaan tutustui, on ennen muita mainittava toisen komppanian sairaanhoitaja, myöhempi kunnallisneuvos Kyllikki Pohjala (1894–1979), joka oli kotoisin Uuloon (ruotsiksi *Olofsgård*) sukutilalta Nakkilasta. Hän on muistellut, että sairaanhoitajana rintamalla hän joutui tarttumaan kaikkiin töihin, mitä vain eteen sattui, ja yöt kuluivat usein haavoittuneiden hoivaamisessa ja kuljettamisessa hevosella sairaalahoitoon. Kyllikki Pohjalan kausi eduskunnassa alkoi vuonna 1933 ja kesti sen jälkeen yhtäjaksoisesti lähes 30 vuotta, eli ajallisesti hän jatkoi Kokoomuspuolueen satakuntalaisena kansanedustajana siitä, mihin Huhtalan kausi valtiopäivillä päättyi. Sosiaaliministerinä hän toimi vuosina 1962–1963.⁹⁶ Järjestyskuntien yhteydessä mainittu Toivo Pohjala oli kunnallisneuvoksen vanhempi veli, joka sisarensa tavoin vaikutti Satakunnan rintamalla, valkoisten intendentuuria (huolto) varten perustetun piiritoimiston johdossa. Pohjala, joka vastapuolella kantoi "Satakunnan päälähtäri" -nimitystä utteruudestaan valkoisen aatteen pioneerina maakunnassa, tapasi aseiden vaiettua Huhtalan politiikan saralla, sillä molemmat kuuluivat Vapaussodan rintamamiesten liiton keskeisiin vaikuttajiin, nousivat näkyviin aseisiin kesän 1930 talonpoikaismarssilla Helsingissä ja saavuttivat mainetta muissakin Lapuan liikkeen riennoissa.⁹⁷

Poliittisiin vaikuttajiin on luettavissa myös Parkanon paronina tunnettu aatelismies ja originelli, vapaa-herra Gustaf Wrede af Elimä (1853–1939). Hänet K. W. Huhtala tapasi sodan jälkeen uudelleen siinä Lapualla maaliskuussa 1930 pidetyssä kansalaisyhteisökokouksessa, missä perustettiin Suomen lukko (SL) -niminen järjestö kommunismin vastavoimaksi, samoin Helsingin talonpoikaismarssilla ja suojeluskuntatyössä (kuva

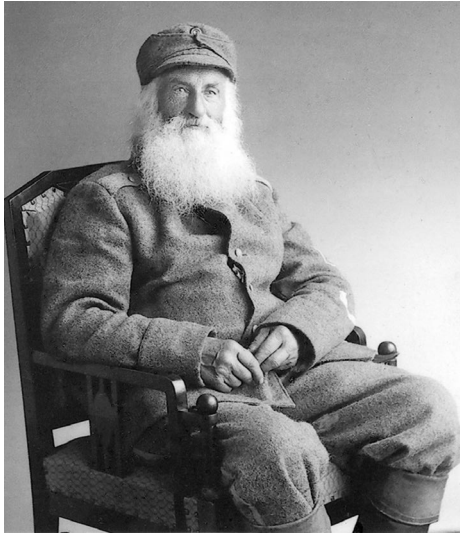
93 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Korjus 2014, 325.

94 Komppanian vääpelin tehtäviä. K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA.

95 Porin pataljoonan II komppania (liite 2). K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA.

96 Piirinen 2005, 24–25 (Toivo T. Pohjala) ja 63; Pohjala 1966, 18 ja 42. Kyllikki Pohjala loi pitkän ja monipuolisen uran poliittikkona sekä terveydenhoidon uranuurtajana. Hän toimi paitsi kansanedustajana ja ministerinä, myös esim. YK:n yleiskokouksen Suomen valtuuskunnan jäsenenä, parlamenttien välisen liiton Suomen ryhmän pj:na sekä Suomen sairaanhoitajaliiton pj:na ja kansainvälisen sairaanhoitajaliiton varapj:na. Osallistumisestaan Viron vapaussotaan (1918–1920) hän julkaisi teoksen Pohjan poikain matkassa. Ibid.

97 Tpm. Helsinkiin 7/7 1930. C 12 19/IV. Tpm. 1930. SHA. KAH; Piirinen 2005, 26–27 ja 70 (Toivo T. Pohjala); Saarenheimo 1919, 63.

Kuva 24. Parkanon paronina tunnettu vapaa-herra Gustaf Wrede. Hänet K. W. Huhtala kohtasi sodan jälkeen Lapuan liikkeessä, talonpoikaismarssilla ja suojeluskuntatyössä. Satakunnan Museon kokoelmat.

24). Myöhemmin Wrede tuli tunnetuksi muun muassa äärioikeistolaisen Facisti-lehden päätoimittajana. Sotaretkelleen hän oli lähtenyt puolueettomaksi julistautuneesta Parkanosta, saanut sotilaskoulutusta Kankaanpäässä ja korkeasta iästään (64) huolimatta ilmoittautunut vapaaehtoisena rintamalle.⁹⁸ Ikänsä ja aatelisen taustansa johdosta paroni nautti valkoisten keskuudessa suurta kunnioitusta, mutta herätti Jalmari Mattilan mukaan myös hilpeyttä erikoisella asullaan ja käytöksellään. Suodenniemen surkeaan iskuun paroni oli osallistunut toisen komppanian mukana ja väijynyt vihollista saman lantatunkion takana kuin Mattila. Täällä vapaa-herra oli asetellut kookkaan karvalakkinsa tunkion viereen ja ker-tonut punaisten tähtävään siihen eikä paronin valkoiseen partaan. „Se oli aina vitsii täyn se miäs“, muisteli nuorempi ase-veli vuoden 1980 haastattelussa iäkstä taistelutoveriaan.⁹⁹

Punakaartin yleishyökkäys Satakunnan rintamalla käynnistyi 21. helmikuuta. Siihen asti vallankumousta oli toteutettu yleensä vain epämääräisin rynnistyksin kohti valkoisten asemia, mutta nyt oli havaittavissa selvää suunnitelmallisuutta. Punaisten oli määrä lähteä liikkeelle Noormarkusta,

Laviasta ja Suodenniemen kuntaan kuuluneesta Sävin kylästä sekä edetä alkuvaiheessa Merikarvialle, Pomarkkuun ja Kankaanpäähän.¹⁰⁰ Hyökkäyspäivän aamuna valkoisten vartiomiehet havaitsivat puolitoista kilometriä pitkän hevosjonon Sävin suunnalla. Se lähestyi uhkaavasti Vihteljärven kansakoulua, missä puolustajien toinen komppania siihen aikaan majaili. Yksikön sotilaat asettuivat kallioille koulun taakse ja odottivat siellä vihollisen ilmaantumista. Komppanian päällikkö käski kuormaston vetäytyä taistelupaikalta Kankaanpäähän, mutta K. W. Huhtala, jonka alaisuuteen kuormastomiehet kuuluivat, oli toista mieltä ja pysytti miehet aloillaan. Iltapäivällä käyty yhteenotto päättyi onnettomasti punaisten kannalta. Olavi Huhtalan mukaan valkoisista kukaan ei edes haavoittunut.¹⁰¹

Seuraavana aamuna punaiset yrittivät uutta läpimurtoa Lavian suunnalta. Mikäli yritys olisi onnistunut, lopputulos olisi voinut muodostua kohtalokkaaksi valkoisille, ehkä avannut tien hyökkääjälle Kankaanpäähän ja sieltä edelleen Pohjanmaalle asti. Edestakaisin vellonut taistelu sai kuitenkin verisen päätöksen, kun umpihangessa tarponet punaiset jäivät kahden konekiväärin ristituleen Sampakosken maatilan tuntumassa. Kentälle jäi noin 40 kaatunutta tai teloitettua kapinallista; valkoiset menettivät viisi miestä. Tappionsa punaiset ottivat niin raskaasti, että mielenkiinto edetä Lavian suunnalta kohti pohjoista sammui siihen.¹⁰² Illalla valkoisten toinen komppania siirtyi lepäämään Kankaanpään kansanopistolle, missä majuriksi ylennetty Walter Bergh kiitti miehiä urhoollisuudesta. Palkinnoksi nämä saivat punaisilta vallatun konekiväärin.¹⁰³

98 Kaján 1930, 61 ja 78–80; Mäkyne-Schouwvlieger 1994, 140–141 ja 160. Gustaf Wreden ulkoista olemusta sävytti tuuhea valkoinen parta, sarkavaatteet tai rohdinkankaasta valmistettu puku leveine vöineen taikka suojeluskuntapuku, pieksut jalassa ja puukko tuohitupessa sekä pitkä kävelykeppi. Varsinaisen elämäntyönsä paroni suoritti metsänhoidon parissa, ensin metsäpäällismiehenä ja sittemmin metsänhoitajana Raja-Karjalassa, Kainuussa ja Satakunnassa. Mäkyne-Schouwvlieger 1994, 7–8.

99 Linder 1921, 38; Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980.

100 Ahto 1993, 283–284.

101 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Saarenheimo 1919, 57.

102 Ahto 1993, 284; Sutela – Mikkola 1986, 165. Sampakosken yhteenotosta on kirjoitettu, että ”myöhemmin valkoiset vetäytyivät voitostaan huolimatta pohjoisemmas, Vihteljärven kylään”. Kyse ei oikeastaan ollut vetäytymisestä, vaan voittajien paluusta taistelun jälkeen takaisin Vihteljärvelle. Tappion kärsineet ja suuria menetyksiä kokeneet punaiset palasivat puolestaan Lavian suunnalle. Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Niemi 2018, 94.

103 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA. Sampakosken taistelun muistomerkki paljastettiin taistelupaikalla v. 1998. Vastaavan kaltaisia monumentteja, jotka ovat yhteisiä sekä valkoisille että punaisille, Suomeen on pystytetty tieltävästi vain kolme. Niemi 2018, 114.

Sampakosken taistelun jälkeen K. W. Huhtalan komppania ei enää jatkanut Porin pataljoonan yksikkönä, sillä pataljoona lakkautettiin osana sitä organisaatiouudistusta, mikä oli seurausta eversti Ernst Linderin tulosta Satakunnan ryhmän komentajaksi¹⁰⁴. Uudistuksen myötä majuri Berghistä tuli eversti Linderin alainen, ja uuden esimiehensä kehotuksesta Bergh ryhtyi kokoamaan rykmenttiä Kankaanpäässä ja rannikkokaistalla taistelevista komppanioista. Myös siihen astiset Porin pataljoonan komppaniat liitettiin uuteen joukko-osastoon, jota komentaja Runebergin hengessä alkoi nimittää Porin rykmentiksi. Tätä nimeä hän oli kuullut miehistön käyttävän jo rykmentin muodostusvaiheessa. K. W. Huhtala komppanioineen sekä muut yksiköt, jotka aikaisemmin sijoittuivat Porin pataljoonaan, kuuluivat tästä lähtien Porin rykmentin ensimmäisen pataljoonaan. Virallisesti aina 1600-luvun sotiin Euroopassa ulottuneen nimensä joukko-osasto sai 1.4.1918.¹⁰⁵

On huomattava, että valkoisten joukkojen uudelleenjärjestely Satakunnassa eteni nimenomaan edellä mainittua tietä. Alkuperäinen Porin pataljoona ei missään vaiheessa saanut Porin rykmentin nimeä, vaikka sellainen tieto valitettavasti on eksynyt sisällissodan kuvauksiin, eikä vasta perustetusta rykmentistä myöhemmin erotettu Satakunnan ryhmää, niin kuin myös jälkikäteen on erheellisesti väitetty. Viimeksi mainittu toimenpide pelkästään komentosuhteita ajatellen olisi merkinnyt melkoista kaaosta, koska siinä everstistä tavallaan olisi tullut majurin alainen. Kerrattakoon vielä selvyuden vuoksi, että Porin pataljoona liitettiin osaksi ensimmäistä pataljoonaa ja tämä vuorostaan Porin rykmenttiin, jota komensi majuri Bergh, ja kaikki valkoisten joukot Pohjanlahdelta Näsijärveen asti muodostivat eversti Linderille alistetun Satakunnan ryhmän. Komppanioiden kokoonpano säilyi periaatteessa samana, joskin taisteluissa harvenneita suojeluskuntalaisten rivejä täydennettiin kutsunnoissa saaduilla uusilla tulokkailla joiden osuus valkoisten kokonaismäärästä kipusi kahteen kolmasosaan. Siten K. W. Huhtala jatkoi edelleen vääpelinä ja Olavi lähettinä vanhassa yksikössään eli toisessa komppaniassa, joka siis tästä lähtien sijoittui Porin rykmentin ensimmäiseen pataljoonaan.¹⁰⁶

Ensimmäisen pataljoonan komentajaksi tuli „porilaisille“ ennestään tuttu Aaro Lindqvist. Hänen ja Walter Berghin keisarillisen Venäjän armeijasta ammentaviin käskyihin miehet olivat totutelleet sodan alkupäivistä lähtien. Mutta vastaisuudessa asetelma muuttui ja sai uutta sisältöä, kun venäläisen tyylin rinnalle tuli Saksan sotavoimien vaikutusta. Käänteeksi johtui siitä, että Mannerheimin ja vanhasuomalaisen vieroksumasta jääkäripataljoonasta, mihin K. W. Huhtalan kotikunnasta ei ilmaantunut yhtään halukasta, saapui ennen pääjoukkoa Suomeen alun toista sataa upseeria ja aliupseeria. Osa näistä päätyi runsaine asekuormineen Kankaanpäähän, missä tulijat sijoitettiin lähinnä komppanioiden päälliköiksi. Siihen asti yksikköjä johtaneet siviilitaustaiset päälliköt jätettiin varamiehiksi. Myös yksikkökohtaiset kuularuiskuosastot yhdistettiin tällöin konekiväärikomppaniaksi kuhunkin pataljoonaan. Ensimmäinen pataljoona sai kyseisen komppanian päälliköksi euralaissyntyisen jääkäri vänrikki Väinö Alasmaan – aikaisemmin Grönroos (1887–1919).¹⁰⁷

Helmikuun lopulla Aaro Lindqvist jätti hyvästit Porin rykmentille ja siirtyi Ikaalisten rintamalle. Tuskin erehtyy jos otaksuu, että siirtymisen taustalla vaikuttivat ne jääkärien vastaiset toimenpiteet, joita Lindqvist oli harrastanut Oulun poliisimestarina. Hänen silloiseen menettelyynsä taatusti palattiin nyt, kun suurempi joukko Saksasta saapuneita tapasi „vanhan vainoojansa“ Kankaanpäässä. Lindqvistin tilalle ei kuitenkaan nimitetty jääkäriupseeria, vaan rykmentin ensimmäistä pataljoonaa alkoi komentaa kaartinkapteeni Allan Aalto (1887–1918). Myös hän oli palvellut keisarillisen Venäjän armeijassa ja kuulunut jopa samaan

104 Linder 1936, 14 ja 27. Satakunnan historian VII-osassa todetaan, että Satakunnan ”rintamalla käytiin ensimmäiset kahakat” vasta sitten, kun Ernst Linder tuli maakunnan valkoisten komentajaksi. Kun tarkastelee Porin pataljoonan komppanioiden sotapolkuja ennen Linderin saapumista, toteamukselle on vaikea nähdä perusteita. Tikka 2006, 365.

105 Eräitä ... Rykmentin miehiä. PA; Ahto 1993, 284; Sutela – Mikkola 1986, 20–22 ja 161. Lähteissä esiintyvä tieto, että Porin rykmentti olisi perustettu ”vasta sodan loppupuolella” ja sen tehtäväksi annettu ”Satakunnan puhdistaminen”, on harhaanjohtava sikäli, että joukko-osastosta käytettiin alusta pitäen Porin rykmentin nimeä, vaikka se vahvistettiin viralliseen käyttöön vasta keväällä 1918. Ensimmäiset viikkonsa talvella 1918 rykmentti kävi ”normaalina” sotaa punakaartilaisia vastaan ilman mainittavimpia puhdistustoimia. Roselius 2006, 121–122; Sutela – Mikkola 1986, 161.

106 Porin pataljoonan II komppania (liite 2). K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Ahto 1993, 282; Niemi 2018, 85; Tikka 2018, 95.

107 Ahto 1993, 284; Jääkäriliitto 1975, 59; Saarenheimo 1919, 64–65.

Kuva 25. Luutnantiksi ylennetty Yrjö Ylänkö ja kompanian vääpeliksi K. W. Huhtalan jälkeen tullut T. E. Soini yhteiskuvassa. Ylängön jalassa näkyy siteitä, jotka muistuttivat hänen haavoittumisestaan Harjakankaalla 30.3.1918. Kirsti Soinin kokoelma.

eliittirykmenttiin kuin Walter Bergh.¹⁰⁸ Omiensa parissa jääkärien syrjäyttämistä ei tietenkään katseltu hyvillä silmin, ja pahinta näiden mielestä oli, että Aalto kuului nimenomaan niihin suomalaisiin vapaaehtoiisiin, jotka maailmansodan puhjetessa olivat hakeutuneet tsaarin joukkoihin. Samaan ryhmään lukeutuivat myös Ulvilan yhteydessä mainitut Arvi Pajunen ja Vilho Rikkonen. Heidän kaltaisensa sotilaat saivat lähes maanpetturin leiman jääkärien keskuudessa, eivätkä nämä mistään hinnasta olisi katselleet parhaitakaan „ryssänupseereita“ aseveljinä saati esimiehinä.¹⁰⁹

Erilaiset taustat nähtiin ongelmana enimmäkseen ylemmissä johtoportaisissa, kun taas alemman päällystön ja miehistön välillä asiat sujuivat joustavammin. K. W. Huhtalan komppania sai uudeksi päälliköksen jääkäri vääpeli, sittemmin kapteeni Yrjö Ylängön – aikaisemmin Palmén (1893–1925), joka asiallisella käytöksellään lienee tasoittanut ristiriitoja, jos sellaisia ilmeni (kuva 25). Hän sai kyllä liikettä ja vauhtia alaisiinsa, mutta päinvastoin kuin joku luutnantti Lammio *Tuntemattomassa sotilaassa*, hän osasi suhtautua miehiinsä oikein. „Ei se ollu häijy“, muisteli Jalmari Mattila vanhoilla päivillään, mutta Mattilan mukaan „tuli luita joukkoo“ toimintaan eli löysäily ja saamattomuus lop-

puivat kertaheitolla. Ylänkö oli kauppiaan poika Vesilahdelta, mikä varmasti auttoi häntä lähestymään kompanian vääpeliä, tämän vanhasuomalaisesta taustasta huolimatta, koska myös Huhtala oli siviiliammatiltaan kauppias.¹¹⁰ Sodan jälkeen Olavi sattumalta tapasi entisen päällikkönsä Helsingissä, ja tässä yhteydessä Ylänkö moneen kertaan tiedusteli isän vointia ja kuulumisia, mikä selvästi viittasi siihen, että kanssakäyminen oli jättänyt hyvät muistot nuoren jääkärien mieleen.¹¹¹

Yrjö Ylänkö saapui Kankaanpäähän juhlavasti, sillä samana helmikuun päivänä Porin rykmentti järjestyi katselmuksiin jääkärien ja eversti Ernst Linderin tulon johdosta. Vapaata miehille ei suotu tarkastuksien jälkeen, päällystön lupauksista huolimatta, sillä iltapäivällä Ylängön komppanialle ilmoitettiin, että hevosia oli jo tilattu seuraavana yönä tapahtuvaa kuljetusta varten.¹¹² Kohteena olisi punaisten hallussaan pitämä Pomarkku, jonka valloitusta majuri Bergh saapuisi Honkakosken kylästä johtamaan. Oikeastaan eversti Linder oli ensin suunnitellut iskua Merikarvialle, mutta hän luopui siitä ja otti kohteekseen Pomarkun, koska Merikarvian tilanne ei vaatinut enempää toimenpiteitä hänen taholtaan. Pomarkun valtaukselle tarjoutui siten „otollinen tilaisuus“, niin kuin Linder muistelmissaan asian ilmaisi. Ylängön komppanian tehtäväksi tuli edetä Honkakosken kautta Kiilholmaan ja lähestyä pitäjän keskustaa siltä suunnalta.¹¹³

Ennen Pomarkkuun lähtöä miehistön keskuudessa levisi uutinen, johon tässä yhteydessä on syytä pysähtyä. Kaksi valkoisten vartiomiestä oli nimittäin jäänyt punaisten vangeiksi Vihteljärvellä ja päättänyt päivänsä heidän käsissään. Molemmat oli „hyvi raakal taval ... pistelty pistimillä“, muisteli jälkikäteen

108 Harjula 2013, 268 ja 286; Wegelius 1934, 54–55 ja 71–72 Allan Aalto oli ainoa suomalainen vapaaehtoinen, joka kohosi kapteeniksi Venäjän armeijassa. Kapteeni oli siten korkein näiden Venäjällä saavuttamista sotilasarvoista. Ylenemiseen vaikutti Aallon moitteeton palvelu kaartinupseerina. Hoppu 2005, 180 ja 277.

109 Hoppu 2005, 180 ja 277; Manninen 1993 c, 154; Saarenheimo 1919, 105. Valkoisten riveissä taistellut Vilho Rikkonen joutui siirtymään Antrean rintamalta Karjalasta Länsi-Suomen joukkoihin. Myös hänen tapauksessaan siirron taustalla ilmeisesti vaikutti jääkäriupseerien painostus. Harjula 2013, 300.

110 Jääkäriliitto 1975, 746; Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980.

111 Olavi Huhtalan kirje kotoväelle 7.7.1919. KJA.

112 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Linder 1936, 37; Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980.

113 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Linder 1936, 38–39; Saarenheimo 1919, 72–73.

Jalmari Mattila, joka henkilökohtaisesti näki ruumiit lumihangella, mihin ne oli tuotu erään rakennuksen ullakolta. Vaatteet vangeilta oli riisuttu pois sekä otettu talteen ennen pistinkäsittelyä ja surmatyöhön ryhtymistä. Teko luonnollisesti herätti järkytystä sekä aiheutti katkeraa suuttumusta, ei ainoastaan miehistön keskuudessa vaan myös valkoisten ylimmissä johtoportaisissa. Reaktioista jälkimmäisellä taholla kertoo jotakin se, että myös Satakunnan ryhmän komentaja viittasi löydökseen molemmissa muistelmateoksissaan.¹¹⁴ Siten Vihteljärven surmat ja ylipäänsä vastaavan kaltaiset julmuudet taustoittavat sitä menettelyä, mikä usein oli ominaista senaatin sotilaille, kun nämä selvittelivät välejänsä hävinneen osapuolen kanssa. Armon ajatukset eivät jyllänneet päällimmäisinä eikä ymmärrystä juuri osoitettu, kun punaisten tekoja puntaroiitiin tästä eteenpäin ja aseiden vaiettua Satakunnassa.

Toinen syy, miksi Vihteljärven tapaukset on syytä mainita, liittyy terrorin toteuttajaan ja hän ehkä välillisesti K. W. Huhtalaan. Surmattujen vartiomiesten vuoro oli osunut punakaartin yleishyökkäyksen alkamispäivään 21. helmikuuta. Pakkasaamu oli valjennut kylmänä, ja viluissaan nämä olivat hetkeksi jättäneet asemansa sekä pistäytyneet lämmittelemään paikalliseen Kiviniemen taloon, kun sisään oli rynnistänyt Suodenniemen kaartin päällikkö Väinö Koivisto (1896–1976) miehineen. Koiviston johdolla lämmittelijät oli ensin vangittu ja sitten surmattu. Molempien ruumiista oli löytynyt toistakymmentä avointa pistinhaavaa, joista suurin osa oli havaittu melko vähäisiksi pintaviilloiksi. Tämä antaisi aiheen olettaa, että vankeja oli kidutettu ennen hengen riistämistä. Ilmeisesti samoihin pistimen jälkiin viittasi myös Jalmari Mattila haastattelussaan kesällä 1980. Lisäksi Koivisto oli henkilökohtaisesti ampunut erään täysin sivullisen pien-tilallisen, joka sattumalta oli osunut vierailulle Kiviniemeen samaan aikaan.¹¹⁵

Mitä tulee K. W. Huhtalaan, niin hän oli voinut tietämättään provosoida väkivaltaiseksi tunnettua Väinö Koivistoa. Suodenniemen kirkolla 12. helmikuuta Huhtala oli näyttävästi repinyt punaisen lipun alas kirkontornista, mikä varmasti oli ärsyttänyt vastapuolta. Menettelyllään väapeli oli ehkä välillisesti laukaissut Koiviston aggressiot, sillä seuraavana päivänä Suodenniemen kirkkoherra Kaarlo Julius (K. J.) Kalpa – aikaisemmin Sandbäck (1867–1918) – joka oli saapunut noutamaan pyhäkkönsä avaimia, oli vietty vangittuna punakaartin esikuntaan ja ammuttu kuulustelujen jälkeen. Murhan motiiveina on mainittu myös kirkkoherran ja kapinallisten tulehtuneet välit sekä Kalvan kolmen pojan lähtö rintamalle valkoisten joukkoihin, mutta ne eivät tee tyhjäksi sitä mahdollisuutta, että Huhtalan lipunpoisto-operaatio ainakin oli vauhdittanut sananpalvelijan surmaamispäätöstä.¹¹⁶ Punakaartin paikallisena päällikkönä vastuun rikoksesta kantoi Koivisto, jonka selviytymiseen ja siitä valkoisten tekemiin johtopäätöksiin palataan tuonnempana.

Pomarkkuun lähtenyt K. W. Huhtalan komppania jalkautui hevosien reistä pari kilometriä ennen kirkonkylää, ja sotilaat kahlasivat lumihangessa loppumatkan. Pakkasmittari lähenteli 30 astetta. Huhtala pysäytti kuormastonsa noin kilometriä ennen taistelupaikkaa – ehkä siksi, etteivät hieman aroiksi Suodenniemellä osoittautuneet ajomiehet säikähtäisi, jos vihollisen tuli kohdistuisi heihin. Kävi kuitenkin niin, että punaiset aloittivat taistelun komeasti 75 millimetrin saksalaisella tykillä, jonka kuulista suurin osa räjähti juuri kuormaston yläpuolella. Nyt tuli miehille kiire, ja väapeli salli näiden vetäytyä hevosineen kauemaksi metsän suojaan. Kanuunaa käyttelivät venäläiset sotilaat, mikä Olavi Huhtalan mukaan johtui siitä, etteivät „punaset ... mitään sen päälle ymmärtäneet”. Iltapäivällä komppania oli vallannut kirkonkylän länsipuolen, mutta kun vihollinen teki sitkeää vastarintaa ja yhteys idästä sekä pohjoisesta hyökänneeseen pääosastoon jäi puutteelliseksi, päällikkö antoi komppanialleen vetäytymiskäskyn.¹¹⁷

Olisi luullut, niin kuin Sampo Ahto on huomauttanut, että punaiset olisivat mobilisoineet lisää joukkoja Pomarkun avuksi, kun valkoisia joukkoja vetäytyi kirkonkylästä ja väylä Porin suuntaan avautui.

114 Linder 1921, 38 ja 1936, 37; Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980. Erään muistitiedon mukaan surmattu partio olisi löydetty ennen Sampakosken taistelua, joka käytiin 22.2. Tällöin ruumiiden olisi pitänyt löytyä jo surmaamispäivänä 21.2. Kuitenkin Ernst Linder mainitsee muistelmissaan, että vasta jälkikäteen ”saatiin tieto siitä, mikä kohtalo oli tullut erään useita päiviä kateissa olleen patrullin osaksi”. Siten on todennäköisempää, että löydöt tehtiin ja valkoiset saivat niistä tiedon 25.2. eli samana päivänä kun Pomarkun taistelut alkoivat. Linder 1921, 38; Roselius 2006, 120–121 (Selim Salonen).

115 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; KS 15.3.2018. Kiviniemen talossa saivat surmansa Porin rykmentin sotilaat Frans Teinonen (s. 1888) ja Kalle Yli-Tensiö (s. 1895) sekä pien-tilallinen Vihtori Välimäki (s. 1865). Boström 1927, 780, 873 ja 880; KS 15.3.2018.

116 K. W. Huhtalan kirje ... 6.3.1918. KJA; Boström 1927, 267–268; Kaukamaa 1933, 464–465.

117 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Ahto 1993, 285; Sutela – Mikkola 1986, 165.

Käyttämättömiä reservejä oleskeli esimerkiksi Kaasmarkussa, missä „vahtipalvelus“ näyttäisi saavuttaneen huomattavasti suurempaa suosiota kuin ruudinkäryn aistiminen rintamalla.¹¹⁸ Pomarkussa kapinalliset valitsivat toisen, näille tyypillisemmän menettelytavan eli pakenivat suin päin taistelupaikalta. Lisävauhtia antoi Väinö Alasmaan konekiväärikomppania, joka oli hälytetty Kankaanpäästä hyökkääjien avuksi. Punaisten pako kohti etelää oli niin rivakkaa, että suuria toiveita herättänyt tykkikin jäi niille sijoilleen ja päätyi valkoisten käsiin, kun hyökkääjien pääjoukko saman päivän iltana otti haltuunsa kirkonkylän. Tappion kärsineet säntäsivät Pomarkusta Noormarkkuun asti ja ryhmittäytyivät sinne puolustukseen, mikä antoi aavistuksen siitä, että näiden peli oli pelattu ja voitto hämmötti senaatin sotilaille. Lisää uskoa valkoisten menestykseen valoi se, että Porin rykmentin esikunta siirrettiin valloituksen jälkeen Pomarkkuun, mistä käsin operaatioita vastedes ohjailtiin rykmentin vastuualueella.¹¹⁹

Kun valkoisten toiminta alkoi Kankaanpäässä, tilanne näytti sotilaallisesti katsoen surkealta. Jopa aseista oli pulaa siinä määrin, että osa tulokkaista joutui tyytymään heinäseipäisiin, kun harjoitukset alkoivat, ja rynnäköstä, syöksyyn lähdöstä tai ketjussa etenemisestä monet kuulivat ensimmäistä kertaa. Jotkut olivat „täydellisiä ryysyläisiä siviilivaatteissaan“ pitkälle keväaseen asti, kun asianomaisilta uupuivat sotilaspuvut.¹²⁰ Mutta vajaan kuukauden kuluessa Venäjältä palanneet suomalaisupseerit olivat muovanneet näistä miehistä sotajoukon, joka torjui punaisten hyökkäykset ja pääsi niskan päälle alakynteen jääneestä vihollisestaan. Myös rintaman johto säilyi samanaikaisesti entisten tsaarinupseerien käsissä, ja maakunnan ensimmäiset taistelut käytiin nekin itänaapurissa palvelleiden suomalaisten johdolla. Jääkärien vuoro astua näyttämölle suurempana ryhmänä tuli vasta nyt helmikuun lopulla, kun sotatoimet Satakunnassa oli käynnistetty ja saatu hyvään alkuun.

K. W. Huhtalalle alkuvuosi rintamalla muodostui väkevä ja syvästi mieleen painunut, joskaan ei erityisen kunniakkaita muistoja herättänyt kokemus.¹²¹ Silloisiin yhteenottoihin hän palasi esimerkiksi siinä kortissa, jonka Porin lyseossa opintojaan jatkanut Olavi sai Kankaanpäästä helmikuussa 1919. Toki Huhtala taisteli valkoisessa armeijassa sodan loppuun asti, mutta juuri ensimmäiset kosketukset viholliseen, paukkuvat pakkaset ja monet hengenvaaralliset tilanteet näyttävät erityisesti syöpyneen hänen mieleensä. Samalla Kankaanpään kortti välitti viestin siitä, että väepelin lähes runollinen tapa ilmaista asioita oli säilynyt karuista rintamakokemuksista huolimatta:

Poikani!

Niitä samoja mantereita matkustellen, joita tasan vuosi taaksepäin tallattiin (Pomarkku–Kankaanpää – Vihteljärvi – Lavia), askartele ajatukseni niissä ajoissa, jolloin ”nousi Suomi suurena rynnistäin, nousi vaaroista vaarojen alta” ja näitä muistoja mietiskellen lähetän Sinulle ja Eskolle näiltä elämässämme monessa suhteessa muistorikkailta mailta sydämellisen tervehdykseni. – Eläköön isänmaa! Jumala synnyinmaata suojatsoon! Tervehdien Isäsi.¹²²

118 VRYO:n akti 2992. KAH; Ahto 1993, 286; Mäki-Mikola 2018, 130–131.

119 Ahto 1993, 286; Linder 1936, 42–43; Saarenheimo 1919, 76–77. Valkoisten 2. komppania menetti Pomarkun valtauksessa ryhmäpäällikkö Yrjö Huovarin Nakkilasta ja tämän avuksi rientäneen lääkintämies Tuomas Timgrenin Porin mlk:sta. Pääjoukon kaatuneisiin kuuluivat ulvilalaiset Niilo Iso-Tuomola ja Antero Hellman, joka haavoittui Pomarkussa ja menehtyi Kankaanpään sotilassairaalassa. Yrjö Raevuoren mukaan Hellman kuului 2. komppaniaan, mutta kuolinilmoituksessa sekä hänen että Iso-Tuomolan yksiköksi oli merkitty 1. komppania. K. W. Huhtalan miehistöluettelosta molempien nimet puuttuivat. Porin pataljoonan II komppania (liite 2). K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Raevuori 1942, 91; Saarenheimo 1919, 77.

120 Jalava 1928, 147–148; Kaukamaa 1933, 365–366.

121 SL 9.9.1920 (K. W. Huhtala).

122 K. W. Huhtalan kortti Olavi Huhtalalle 8.2.1919. KJA.

5.4. Punaiset lähtevät – valkoiset saapuvat

Valloituksen jälkeen K. W. Huhtalan komppania palasi Pomarkun kirkonkylään ja majoittui kansakoululle. Nyt miehille tuli muutama päivä rauhallisempaa aikaa, jonka Huhtala käytti erääseen kirjalliseen aloitteeseen. Sen muotoiluun olosuhteet antoivat vasta nyt tilaisuuden, koska vihollista kukistamaan oli käyty tähän mennessä niin ahnaasti, ettei Jalmari Mattilan ilmaisua käyttäen aina „ollu oikee yästäkä tiatoo”.¹²³ Esitys liittyi vääpelille varsin läheiseen aihepiiriin – luterilaisen uskonnon harjoittamiseen ja sen pyhänä pitämiseen. Allekirjoittajiksi hän sai mukaansa neljä oman yksikkönsä kristillisestä vakaumuksestaan tunnettua henkilöä. Nämä olivat kasööri Einar (Eino) Kivekäs – aikaisemmin Stenbäck (1883–1958), sairaanhoitaja Kyllikki Pohjala, ensimmäistä joukkuetta johtanut kansakoulunopettaja Toivo Edvard (T. E.) Soini (1881–1975) Köyliöstä sekä Huhtalan tilalle kolmannen joukkueen johtajaksi noussut Niilo T. Jaakkola.¹²⁴ „Vapaana kaikesta ahdasmielisestä kirkollisesta seremonia-harrastuksesta” aloitteentekijät ehdottivat Satakunnan joukkojen ylipäälliköille, että,

mikäli mahdollista, miehistö päällikköineen vapautettaisiin sunnuntai- ja juhlapäivinä, ainakin aamupäivisin, kaikista harjoituksista varaamalla heille siellä, missä se suinkin sopii, tilaisuus, vapaaehtoisen ilmoituksen perusteella komennuskunnittain, ottamaan osaa kirkollisiin jumalanpalveluksiin tai hartaushetkiin; ja että arvonantoa ja harrastusta kristillisyyden harjoituksille herra Ylipäällikön arvoisan harkinnan mukaan joukoissa muutenkin edelleen jatkuvasti kehitettäisiin, jotta ne saisivat kiinteämmän, yhtenäisemmän muodon, tullakseen joukkojen kanssa eri osastoissa samalla tavoin käyttöön otetuiksi.¹²⁵

Samana maaliskuun ensimmäisenä päivänä K. W. Huhtala järjesti ehkä tahtomattaan ylimääräistä puuhaa esikunnalle. Miehet nauttivat juuri aamiaiseksi harvinaista herkkua – satakuntalaista ohraryynipuuraa – kun heidät yllätti tieto, että punakaartilaisia oli lähtenyt Noormarkusta valloittamaan Pomarkkua takaisin. Yrjö Ylänkö järjesti välittömästi komppaniansa kirkon ja Peltomaan talon väliselle aukealle, kolmas komppania levittäytyi siitä vasemmalle ja Pomarkussa majoillut Turun komppania oikealle vastaanottamaan hyökkääjiä. Vaivalloisesti punaiset etenivät kohti kirkonkylää mukanaan uusi tykkinsä, jonka ensimmäinen kuula pelästytti jälleen valkoisten kuormastomiehet. Eräs ammuksista jäi räjähtämättä, ja sen Huhtala jostain syystä sieppasi mukaansa ja kantoi taistelun jälkeen esikuntaan, toimenpiteen vaarallisuudesta huolimatta. Täällä suutari aiheutti melkoisen hämmingin, kunnes se kiireen kaupalla upotettiin avantoon. Mitään vahinkoa ei onneksi sattunut, eikä tapausta ilmeisesti muisteltu jälkikäteen, koska tärkeintä oli, että hyökkäys saatiin torjuttua ja punaiset ajettua takaisin Noormarkkuun.¹²⁶

Jumalanpalveluksien järjestämistä ja muuta koskenut aloite lienee päätyneet eversti Linderille Kankaanpäähän, koska se oli osoitettu „Herra Ylipäälliköille” Satakunnassa, mutta vastaus tuli majuri Berghin allekirjoittamana. Syynä ehkä oli Linderin suomen kielen taito, joka oli vielä heikompi kuin Berghillä, tai sitten ehdotus alun perinkin oli jäänyt majurin työpöydälle. Joka tapauksessa Porin rykmentin päiväkäskyssä 5. maaliskuuta 1918 määrättiin, että ne sotilaat, jotka halusivat käydä sunnuntaisin jumalanpalveluksessa, voisivat sen tehdä ilmoittautumalla komppaniansa päälliköille, jonka tulisi lähettää halukkaat yhtenä komennuskuntana kirkkoon jonkun alipäällikön johdolla. Aamupäivät sunnuntaisin pidettäisiin vapaina harjoituksista. K. W. Huhtalan ja hänen lähipiirinsä aloite sai siten rykmentin komentajalta myönteisen päätöksen.¹²⁷

123 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Jalmari Mattilan haastattelu 2.6.1980.

124 Ehdotus Satakunnan ... 1.3.1918 ja Porin pataljoonan II komppania (liite 2). K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA. Joukkueenjohtaja T. E. Soini valmistui kansakoulunopettajaksi Rauman seminaarista, mutta sisällissodan jälkeen hän keskittyi maanviljelyyn kotitilallaan Mouhijärven Mierolassa. Soini toimi myös Mouhijärven säästöpankin johtajana sekä useiden eri seurojen ja järjestöjen puheenjohtajana. Sotilasarvoltaan hän yleni kapteeniksi. Kun Vapaussoturien Huoltosäätiö perustettiin Tampereella v. 1954, Soini kuului säätiön perustajajäseniin. Jonasson – Kivialho 1932, 1162–1163; Kurvinen 1947, 439–440; Vap. 1/2023 (Matti Soini).

125 Ehdotus Satakunnan ... 1.3.1918. K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA.

126 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Jalava 1928, 99–101; Saarenheimo 1919, 98–100.

127 Ehdotus Satakunnan ... 1.3.1918. K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Linder 1936, 201.

Pomarkun taisteluiden jälkeen jälkeä valkoiset valloittivat lopullisesti Lavian kirkonkylän. Jotteri vihollinen olisi päässyt tämän jälkeen yllätyshyökkäyksillä ahdistamaan Laviaa ja Pomarkkuu tai pahimmissa tapauksessa kaappaamaan näitä takaisin, eversti Linder määräsi majuri Berghin lähettämään yhden yksiköistään vartiointitehtäviin Lassilaan. Noormarkkuun kuulunut kylä sijaitsi pitäjien puolivälissä.¹²⁸ Berghin valinta kohdistui Yrjö Ylängön toiseen komppaniaan, joka aloitti matkansa maaliskuun 5. päivän iltana. Aamuyön kalpea kajo valaisi heräilevän Lassilan ääri viivoja, kun miehet varovasti ja aseet ampumavalmiina saapuivat vihollisen jättämään taajamaan. Täällä Naperoisen (etymologisena lähtökohtana saksan *Nachbar*) ikivanha sukutila avasi ovensa valkosotureille, muonatarvetta tyydytti Lassilan Saunakoski, missä kaasmarkkulaiset olivat nauttineet huolenpitoa jo sotarekensä ensimmäisenä yönä, ja maidon saannin turvasi paikallinen Passilahden sukutila.¹²⁹

K. W. Huhtala kuormastoineen lähti Lassilaan vasta päivänkoitteessa. Hän sijoittui yksikkönsä mukana Naperoiselle, tarttui kynään ja raportoi Annalle, mitä kaikkea siihen mennessä suurin piirtein oli tapahtunut. Väpeli aloitti toteamalla, että silloin oli „keskiviikko ja siis täsmälleen viisi viikkoa siitä,“ kun Huhtalat olivat joutuneet „punaisten roistojen takia“ jättämään kotinsa sekä kaiken sen, mikä heille oli „rakkainta ja kalleinta maan päällä“. Sitten kirje jatkui kuvauksilla Suodenniemen ja Lavian taisteluista sekä Pomarkun valloituksesta, jonka päätteeksi voittajat saivat katsella „joukottain yhteen läjään kuularuiskun kaatamia punaryssiä“. Edelleen väpeli mainitsi, ettei Kaasmarkun valkoisista kukaan ollut menettänyt henkeään, ja että sukulaismies Riku Lehtinen oli päässyt puhelinkeskuksen päälliköksi. Lopuksi kirjoittaja varoitti uskomasta porilaisen *Sosialidemokraatin* sotaa koskeneita uutisia, jotka hänen mukaansa olivat „aivan valheellisia ja liioiteltuja“.¹³⁰

Myös Olavi Huhtala muisti kotiväkeään samana päivänä, arvatenkin isän kehotuksesta. Molempien kirjeet oli kaiketi varovaisuussyistä päivätty „Rintamaosastossa“ eikä Lassilassa, ja kummastakin puuttuivat sekä postileimat- että merkit, mikä selittyi olosuhteista johtuneella kuriiripostilla. Sen isä oli luvannut järjestää Lassilasta Kaasmarkkuun. Kirjeensä alussa Olavi katkaisi siivet huhulta, jonka eräs tiedustelija oli hänelle välittänyt. Sen mukaan kotikylässä juoruttiin yleisesti, että Huhtalan isä ja poika olisi surmattu, samoin heidän komppaniaansa kuuluneet verkatehtaan veljekset, Olavi Nyström (1890–1956) ja Toivo Virtanen. Sitten poika puuttui isänsä tavoin *Sosialidemokraatin* kirjoitteluun ja mainitsi esimerkkejä lehden totuutta vääristelevistä uutisista, joihin kotiväen ei pitänyt luottaa. Lopuksi hän kertoi komppaniastaan, sen vaiheista Satakunnan rintamalla ja muista samantyyppisistä asioista, unohtamatta terveisiä ja hyviä toivotuksia. Väpeli kirjeessään vaikenä edelleen jääkäreistä, mutta Olavin sanoista paistoi vilpitiön ihailu: „Eteviä ja urhoollisia poikia.“¹³¹

9. maaliskuuta punakaarti yritti jälleen läpimurtoa Satakunnan rintamalla, ja osansa aallosta sai myös valkoisten komppania Lassilassa. Punaiset lähestyivät kolmelta taholta strategisesti tärkeää kylää, puolustajiin nähden moninkertaisella ylivoimalla ja konekivääreillä tuloaan tehostaen. Välillä ammunta kiihtyi ja toisinaan taas vaimeni, mutta kun ratkaisua ei syntynyt, punaisten partio koetti kiertoliikeellä yllättää vastustajat. K. W. Huhtala huomasi kiikarillaan tulijat ja muutaman hevostiehen kanssa ajoi miehet tiehensä. Valkoisten huolto pelasi sikäli paremmin kuin vastapuolella, että sotilaat voivat pistäytyä Naperoisen pirtissä lämmittelemässä ja sitten taas palata ketjuun. Huoneisiinkin tosin vihollisen tuli kohdistui, kunnes Huhtala keksi peittää ikkunat, ja konekiväärin luotisuihkut iskivät pimeässä talon kivijalkaan. Sinnikkäästi punaiset painoivat päälle, kunnes kymmenen maissa illalla tuli vaimeni ja loppui kokonaan puolilta öin. Lähtöasemiinsa vetäytynyt hyökkääjä menetti viisi miestä kaatuneina, mutta valkoiset selvisivät jälleen tappioita.¹³²

Toista kuukautta toinen komppania oleskeli Lassilassa eli pidemmän ajan kuin yhtäjaksoisesti missään muualla. Aina ei vihollinen häirinnyt eikä luotien laulu soinut, vaan lukuun ottamatta harjoituksia, vartio-

128 Linder 1936, 54–61 ja 69–70.

129 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Saarenheimo 1919, 108–110.

130 K. W. Huhtalan kirje ... 6.3.1918 ja Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA.

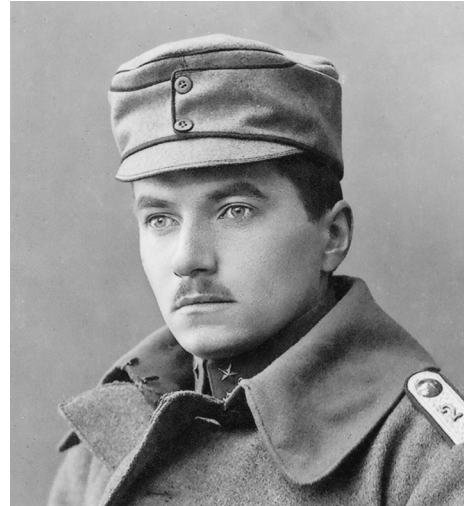
131 K. W. ja Olavi Huhtalan kirjeet ... 6.3.1918 ja Porin pataljoonan II komppania (liite 2). K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA.

132 Olavi Huhtala Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Saarenheimo 1919, 110–111; SL 9.9.1920 (K. W. Huhtala).

palvelusta ja punaisten selustaan suoritettuja tiedusteluretkiä, miehiltä liikenä aikaa rauhanomaisempiin harrastuksiin. Kaarlo Saarenheimo totesi Porin rykmentin historiassaan, että toisinaan Lassilassa järjestettiin tansseja ja osa sotilaista solmi „runollisia suhteita“ paikallisten neitosten kanssa.¹³³ Jalmari Mattila ei tähän asiaan puuttunut haastattelunsa yhteydessä, mutta Olavi Huhtalan mukaan Mattila ja eräs Jussi saapuivat 12. maaliskuuta päällikön puheille, koska edellinen yö miehiltä oli vierähtänyt „flikoilla“. K. W. Huhtalaa kiinnosti myös lähi-seutu asukkaineen, mutta eri syistä kuin nuorempaa ikäluokkaa. Esimerkiksi vierailu Olavin ja Eskon kanssa lääkäri Oskar Paavolan luona Kairilassa toi tervetullutta vaihtelua arkipäivän rutiineihin, ja lääkärin kodissa nautittu päivällinen toi mieleen Annan ja Hilman kotoiset ruokapöydät Kaasmarkussa.¹³⁴

14. maaliskuuta toisen komppanian vieraaksi saapui pataljoonan komentaja, kapteeni Allan Aalto. Hän tervehti miehiä ja lausui komppanialle kiitoksensa sen suorittamista „urotoista“. Sotilaiden rivejä katsellessaan kapteeni ei voinut aavistaa, kuinka lähellä hänen loppunsa oli. Kahta päivää myöhemmin Aalto kaatui vihollisen väijytykseen, kun pataljoonan ensimmäinen komppania hänen johdolla lähestyi Noormarkun kirkonkylää. Komentajan ruumis kätettiin tilapäisesti Pomarkun kirkkomaahan, ja tähän tilaisuuteen K. W. Huhtala osallistui yhdessä Eino Kivekkään (Stenbäckin) kanssa.¹³⁵ Kapteenin seuraajaksi tuli jääkäriyliluutnantti Gunnar von Hertzen (1892–1979), joka johti sittemmin vapaaehtoisia suomalaisjoukkoja Itä-Karjalassa ja tunnettiin Huhtalan tavoin intomielisenä valkoisen aatteen kannattajana (kuva 26). Molemmille vapaussodan perinnöstä tuli loukkaamaton, miltei pyhä käsite, jota oli herkeämättä puolustettava idän uhkaa vastaan. Näin tapahtui esimerkiksi siinä edellä mainitussa Lapuan kansalaiskokouksessa, mikä pidettiin keväällä 1930 kommunismin kitkemiseksi Suomesta juuriaan myöten.¹³⁶

Pääsiäisen lähestyessä punakaartin tappio alkoi näyttää entistä selvemältä. Valkoisten ylin johto valmistautui lyömään punaisten joukot Tampereella, minne muodostui sodan katkera päänäyttämö. Satakuntalaisten joukkojen tuli sitoa vihollisvoimat niin, ettei punainen Tampere saisi apua lännen suunnalta. Tässä tarkoituksessa Porin rykmenttiä komentanut Walter Bergh, joka maaliskuun alussa oli ylennetty everstiluutnantiksi, sai eversti Linderiltä käskyn hyökätä Noormarkkuun, maakunnallisesti punakaartin vahvimpaan tukipesäkkeeseen. Bergh puolestaan käski Gunnar von Hertzenin valloittaa ensin Noormarkun Harjakangas ja jatkaa sitten kirkonkylään, minne toisen pataljoonan komentajan, jääkärikapteeni Paavo Talvelan – aikaisemmin Thorén (1897–1973) – tuli samanaikaisesti edetä Ahlaisten puolelta. K. E. Wuori, joka avusti rykmentin komentajaa tämän ”oikeana kätenä”, kohdistaisi Noormarkkuun valehyökkäyksen Pomarkun suunnalta.¹³⁷

Kuva 26. Porin rykmentin ensimmäisen pataljoonan komentaja, jääkäriyliluutnantti Gunnar von Hertzen. K. W. Huhtalan tavoin hänet tunnettiin intomielisenä valkoisen aatteen kannattajana. Satakunnan Museon kokoelmat.

133 Pohjala 1966, 18; Saarenheimo 1919, 112–113.

134 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980.

135 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Saarenheimo 1919, 104–105. Allan Aallon ruumis siirrettiin aseiden vaiettua Pomarkusta Turkuun, mikä oli hänen kotikaupunkinsa, ja laskettiin täällä kaupungin sankarihautaan tuomio-kirkon viereen. Boström 1927, 1.

136 Kajan 1930, 65–66; Saarenheimo 1919, 64–65; Silvennoinen – Tikka – Roselius 2016, 161. Gunnar v. Hertzen kirjoitti ylioppilaaksi Porvoon ruotsink. lukiosta v. 1911 ja valmistui lääket. kand.ksi v. 1915. Heimosotaretkien jälkeen hän suoritti lääket.lis:n tutkinnon ja toimi kunnanlääkärinä ensin Viitasaarella ja sittemmin Pihtiputaalla eläkkeelle siirtymiseensä asti (1957). Talvisotaan v. Hertzen osallistui päällikkölääkärinä ja jatkosotaan piirilääkärinä sotatoimi-alueilla. Lääk.evI:ksi hänet ylennettiin v. 1940. Jääkäriiliitto 1975, 172–173.

137 Linder 1936, 99; Saarenheimo 1919, 62; Sutela – Mikkola 1986, 166–167. Valkoisten hyökkäystä Noormarkkuun on myöhemmin tulkittu niin, että kyse oli kahden kunnianhimoisen jääkäriupseerin, Gunnar v. Hertzenin ja Paavo Talvelan itsenäisestä toimenpiteestä. Tulkinta on kestävä, kun tutustuu Satakunnan ryhmää komentaneen Ernst Linderin muistelmiin, ja muutoinkin on tietysti itsestään selvää, etteivät jääkärit olisi ryhtyneet näin suurisuuntaiseen yritykseen omin päinsä Linderin tai edes rykmenttiä komentaneen Walter Berghin selän takana. Linder 1936, 178–179; Niemi 2018, 108 ja 112–113;.

Hyökkäystä edeltänyt päivä oli pitkäperjantai, ja sen kuluessa Lassilassa valmistauduttiin Harjakankaalle lähtöön. Puoli yhdentoista maissa illalla kaikki Lassilaan kokoontuneet joukot lähtivät liikkeelle kohti määränpäättä. Sitä ennen Gunnar von Hertzen toimitti katselmuksen sekä rohkaisi miehiä taisteluun hie-
man etäämmällä kylästä. Rohkaisuun komentajalla olikin syytä, sillä hän itse haavoittui ja useampia hänen sotilaistaan kaatui tulevassa yhteenotossa, josta tuli Satakunnan rintaman kiivain ja verisin. „Se oli minust kaikkei kiperämpi“, muisteli Harjakankaan mittelöä Jalmari Mattila, joka siten teki tyhjäksi myöhemmin esitetyt, taistelun lähes samaan kategoriaan muiden kanssa latistaneet otaksumat¹³⁸. K. W. Huhtala pyysi kahdesti päästä mukaan, mutta lupa heltisi vasta lauantaiaamuna, ja kiukkuinen väepeli jäi poikansa kans-
sa yöksi Lassilaan. Kun hän kuormastoineen saapui seuraavana päivänä Harjakankaalle, kylän itälaidalla sijaitsevan Pelttarin talon pihamaalle, taistelu oli täydessä käynnissä.¹³⁹

Laukausten vaihto oli alkanut puoli viideltä aamulla, eikä loppua näkynyt. Yrjö Ylängön toinen komppania oli kiertänyt metsätietä Paluksen ja Harjakankaan väliselle maantielle ja aloittanut hyökkäyksen sieltä. Kun komppania lähestyi punaisten asemia, jotkut oikaisivat Pelttarin pihan halki, heidän joukossaan kaasmarkkulainen Kustaa Robert (Ruupe) Rotkus (1884–1918), jonka etenemisen kuula pysäytti.¹⁴⁰ Hänestä tuli kotikylänsä ensimmäinen ja ainoa sotilas, joka kaatui valkoisten riveissä. Kapinalliset puolustautuivat sitkeästi talojen alustoissa tai navetoissa, ja hyökkääjien piti rakennus rakennukselta raivata tietään eteen-
päin. Hyviä asemia puolustajille tarjosi myös pitkä, kyläkuvalle leimallinen Svensbergin kiviaita.¹⁴¹ Kesken kaiken yksikköään rohkeasti johtanut Ylängö haavoittui pahoin konekiväärin tullesta ja menetti tajuntansa (kuva 25). Hänen tilalleen tuli varapäällikkö Matti Ikonen ja vielä samana iltana jääkäriäänrikki Kaino Niemeläinen (1888–1977). Sitä ennen Niemeläinen hiihto-osastoineen oli miehittänyt Porin suuntaan joh-
taneen talvitien sekä torjunut sitä kautta Harjakankaalle yrittäneet punaisten apuvoimat.¹⁴²

Iltapäivällä Harjakangasta lähestyi noin 60 miestä Kaasmarkun ja Kullaan punakaarteista. Parempi myöhään kuin ei milloinkaan, tuntuvat tulijat ajatelleen, sillä enimmäkseen näiden paikalliskaartien miehet olivat majailleet kotinurkissaan ja lähteneet rintamalle vasta, kun vallankumous jo natisi liitoksissaan¹⁴³. Joukkoa johti sama Arvi Höckert, joka eräänä innokaimmista oli syksyllä mellastanut Huhtalan kaupassa. Valkoisten kuormastoväki Pelttarin pihassa säikähi tuttuun tapaansa, otti jalat alleen ja paineli aina Ru-
danmaahan asti, mistä karkulaisia sitten haeskeltiin vähän lähemmäksi. K. W. Huhtala sen sijaan pysytteli alallaan ja oli valppaana. Hän kokosi ympäriltään tusinan verran rohkeimpia ja avasi tulen punaisia ky-
länmiehiään sekä kullaalaisia kohti. Höckert sai surmansa välittömästi, mikä pelästytti muun apujoukon hillittömään pakoon. Kun Olavi myöhemmin illalla saapui taistelupaikalle, selvittyään sitä ennen kuin ihmeen kaupalla harhailustaan linjojen välissä, hän tapasi isänsä valppaana vartioimassa ympäristöään kivääri kädessä.¹⁴⁴

Niiden punaisten apujoukkojen, jotka pääsivät perille Harjakankaalle asti, toiminta on aiheuttanut sittemmin sekaannusta. Myöhempien kuvausten mukaan Porin, Kullaan ja Paluksen apuvoimat onnistuivat „saartamaan valkoisten jo uupuneet, yksittäiset ryhmät“, joille „tuli suuria vaikeuksia päästä murtautumaan saarroksesta vapaaksi ja vetäytymään lopulta verissä päin takaisin Lassilan suuntaan“. Toisaalta Olavi Huh-
tala mainitsee muistikirjassaan, että Kullaalta saapuneet apujoukot „isä 12 miehen kanssa nopeasti kar-
koitti“. Kaarlo Saarenheimon kertomus tapahtuneesta tukee Olavin muistiinpanoja. Saarenheimon mukaan „Väepeli Huhtala sai lähinnä olevista miehistä kerättyä joukon, jolla hajotti punaisten ketjun ja pakoitti sen vikkellästi perääntymään“. Sen sijaan toinen, Noormarkun kirkonkylästä punaisten avuksi rientänyt

138 Niemi 2018, 112; Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980. Harjakankaan taistelun kiivaudesta kertoo omaa kieltään se, että kylässä paljastettiin 30.3.1938 Porin seudun rintamamiesyhdistyksen pystyttämä muistomerkki, joka oli ensimmäinen laatuaan Satakunnassa (kuva 27). Siihen kiinnitettyssä levykkeessä on Hj. Nortamon sanat: ”Eestä kotikonnun, Satakunnan maan, eestä Suomen.” Rekola 1939, 43; Uola 1988, 133.

139 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Saarenheimo 1919, 119–120 ja 126. Suur-Ulvilan historian II-osassa Harjakankaan taistelusta saa sellaisen kuvan, että punaiset olisivat hyökänneet ja valkoiset puolustautuneet. Kirjoit-
tajan väärinkäsitys ilmeisesti johtuu taistelun ajoittain sekavasta luonteesta. Innamaa 1968, 322.

140 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Boström 1927, 663; Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980.

141 Suomen Vapaussotaan v. 1918 ... kuvataulu. Tekijän hallussa; Niemi 2018, 108–109.

142 Jääkäriliitto 1975, 437–438; Saarenheimo 1919, 120–122; SL 9.9.1920 (K. W. Huhtala).

143 Innamaa 1968, 322; Mäki-Mikola 2018, 131; Niemi 2018, 109.

144 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Saarenheimo 1919, 122–123; Tukkinen 2010, 14.

Kuva 27. Harjakankaan taistelun muistomerkki taistelupaikalla Noormarkussa. Taustalla Kuurin tila, jonka suojissa K. W. Huhtalan komppania lepäsi ennen lähtöään Kullaalle. Valokuvannut Anton Setälä 1947. Satakunnan Museon kokoelmat.

iskujoukko pääsi yllättämään valkoisten päävoimat Harjakankaan länsipuolella. Osa näistä voimista jäi saarroksiin, vetäytyi ja rämpi „verissä päin“, niin kuin pakomatkaa on kuvattu, pitkin metsiä Lassilaan. Nähtävästi juuri Noormarkun punaisten iskujoukko on myöhemmin sekoittunut Kaasmarkun ja Kullaan punaisiin, jotka eivät ketään saartaneet, vaan päin vastoin pakenivat taistelupaikalta kauhun vallassa.¹⁴⁵

Tässä vaiheessa yleistilanne oli muodostunut niin arveluttavaksi, että Walter Bergh antoi vetäytymiskäskyn kaikille Noormarkun hyökkäykseen osallistuneille sotilaille, Paavo Talvelan joukot mukaan lukien.¹⁴⁶ Myös Harjakankaalla taistellut toinen komppania, joka oli päässyt osittain tunkeutumaan punaisten aseisiin, järjestyi paluumatkalle Pelttarin pihassa. Päämääränä oli tutuksi tullut Lassilan kylä, minne komppania saapui yöllä kolmen tietämissä. Miesten yöni jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä paikallisen kyläkirkon kellot kutsuivat pääsiäisaamun jumalanpalvelukseen – irvokkaasti kyllä pääsiäisen kristillistä ilosanomaa ajatellen, kun kaatuneet ja haavoittuneiden avunhuudot vielä täyttivät miesten mielet.¹⁴⁷ Kirkonpenkissä torkkuessaan harvempi varmaan tuli ajatelleeksi, että kaikki aseelliset yhteenotot tähän mennessä olivat osuneet kirkkovuodessa paastonaikaan, alkaen ensimmäisestä kahakasta Suodenniemellä laskiaistiistaina ja päättyen nyt viimeiseen rajuun mittelöön Harjakankaalla pääsiäislauantaina. Sen sijaan useampi lienee tuntenut jonkinlaista huojennusta siitä, että päätavoite oli saavutettu eli Tampereen operaatiota lännen suunnalta kevennetty, vaikka viimeinen ponnistus olikin kilpistynyt vihollisen hurjaan vastarintaan.¹⁴⁸

Gunnar von Hertzeniltä kaatui Harjakankaalla yhdeksän ja haavoittui 23 sotilasta, mikä oli hänen pataljoonastaan enemmän kuin yhdessäkään aikaisemmassa taistelussa. Paavo Talvelan osasto, jonka eteneminen myös oli pysähtynyt, kun avustavaa hyökkäystä Harjakankaalta ei kuulunut, menetti miehiään suunnilleen samassa suhteessa. Arviot vastapuolen kaatuneista liikkuvat yleensä vajaan viidenkymmenen paikkeilla yhteensä Noormarkussa.¹⁴⁹ Mutta jos on uskominen erästä punaisten vangiksi jäänyttä ja sittemmin pakoon päässyttä Porin rykmentin sotilasta, niin kapinalliset itse ilmoittivat Porin kaartille, että heidän

145 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Niemi 2018, 109; Saarenheimo 1919, 121–123.

146 Linder 1936, 180; Sutela – Mikkola 1986, 167.

147 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... 1918 ja kirje vanhemmilleen 6.4.1922. KJA; Saarenheimo 1919, 120 ja 123.

148 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... 1918; Linder 1936, 183; Niemi 2018, 112–113.

149 Niemi 2018, 112 (Tauno Tukkinen ym); Vallin 2007, 88; Honkanen 2000, 60 (alaviite).

joukostaan yksin Harjakankaalla menetti henkensä 80 ja haavoittui toista sataa miestä. Edelleen sama valkoisten sotilas, joka pääsi pakoon punaisten käsistä, kuvaili tilannetta näiden keskuudessa niin katastrofaaliseksi, että kapinalliset „ampuivat toinen toisiaan“, mikä selittäisi henkensä menettäneiden suuren määrän, sekä surmasivat yhteenoton aikana myös erään omista päälliköistään.¹⁵⁰

Pääsiäispyhien jälkeen valkoiset tyytyivät häiritsemään punaisia Lassilasta käsin, kunnes odotettu uutinen vihollisen vetäytymisestä saavutti K. W. Huhtalan komppanian 12. huhtikuuta. Eräs yksikön joukkueista oli edellisenä yönä käväissyt salaa Harjakankaalla saamatta vastaansa yhtään punakaartilasta. Miehet lähtivät heti liikkeelle suuremmin voimin, ja Huhtala kuormastoineen seurasi perässä. Perillä Kuurin maatila tarjosi tulijoille levähdyspaikan (kuva 27), mutta oleskelu Harjakankaalla jäi lyhyeksi, sillä seuraavana yönä kilisi Kuurin puhelin ja komppania sai käskyn valloittaa Kullaan Palus. Varsinaiseen valloitukseen ei kuitenkaan enää ollut syytä, sillä Kalle Rotkus toi ennen lähtöä yksikölleen tervetulle viestin. E. N. Oksanen, joka oli ylennetty korpraaliksi ja nimitetty tiedusteluosaston päälliköksi, oli ottanut „varaslähdön“ ja ajanut punaiset tiehensä. Hän oli hyökännyt Palukselle parinkymmenen miehen voimin ja saanut vastaan peräti 350 kapinallista, jotka ehkä omaa tappiotaan peläten olivat jättäneet asemansa ja paenneet tai antautuneet. Joukkoon oli kuulunut myös Porin maalaiskunnasta perääntyneitä punakaartilaisia.¹⁵¹

Valkoisille ei ollut tehtävä eikä mikään miehittää kukistunut Palus, missä K. W. Huhtalan komppania jalkautui puolilta päivin Kiilon, Kopon, Närvän, Paavolan, Takalan ja Vallin taloihin sekä kansakoululle.¹⁵² Vangeiksi jäi Olavi Huhtalan mukaan noin 40 punakaartilasta, joista neljä välittömästi teloitettiin. Myöhemmin Olavi on täydentänyt tätä kohtaa päiväkirjassaan merkinnällä „pika-kenttäoikeus“.¹⁵³ Teloitukset suoritettiin Paluksen jokirannassa ja kuulustelut sitä ennen Närvän päärakennuksessa, minne vangitut tuotiin yksi kerrallaan renkipirtistä. Huhtala ja pojat vierailivat sekä Närvällä että Kopolla, mutta teloituksia he tuskin näkivät, sillä iltapäivällä kolmikko kiirehti Levanpellon Kylä-Nokille. Sen punaiset olivat paetessaan jättäneet. Lähtiessään Huhtala sujautti korpraali Oksasen käteen kirjeet, jotka hän Olavin kanssa oli hätäisesti kirjoittanut.¹⁵⁴ Oksasen tiedusteluretki suuntautui tällä kertaa Leineperin kautta Kaasmarkkuun, ja hänen mukanaan lähtenyt väepelin viesti kotiväelle kuului seuraavasti:

Rakkaat Omaiset!

Kiiruhdan lähettämään viestin kotio, että vielä olen elossa kuten Olavikin. Tiedustelujoukon päällikön, korpraali Oksasen mukana saan kyllä taas ensi hätään kuulla mitä jaksatte. Kohtamaihin olen itse tilaisuudessa taas tapaamaan omaisiani. Jääkää siihen saakka Jumalan rauhaan.

Isä.¹⁵⁵

E. N. Oksanen viipyi Kaasmarkussa vain muutaman tunnin ja palasi sitten takaisin Kylä-Nokille. Hän kertoi, että punakaarti oli edellisenä päivänä paennut kylästä, missä kaikki oli rauhallista. Korpraali

150 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918 (Edvard Rajakangas) ja Porin pataljoonan II komppania (liite 2). K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA. Mahdollisesti surmansa saanut punapäällikkö oli Sven Tuominiemi, joka oli johtanut erästä komppaniaa ja "kaatunut" Harjakankaalla 30.3.1918. Perho 1995, 24; Tukkinen 2010, 41.

151 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Innamaa 1968, 323; Saarenheimo 1919, 143. Valkoiset eivät tulleet Palukselle Porista, niin kuin myöhemmin on virheellisesti otaksuttu, vaan Noormarkun Harjakankaalta. Paluksen jälkeen valkoisten eteneminen jatkui Kullaalla muihin kyliin. Niemi 2018, 197; Saarenheimo 1919, 143.

152 Mäki-Mikola 2018, 134 ja 141. Olavi Huhtalan mukaan korpr. Oksasen ryhmään kuului 18 miestä, jotka ajoivat Palukselta pakoon 500 punakaartilasta. Ilmeisesti Olavi on virheellisesti yhdistänyt Palukselta paenneet ja Kullaan kirkolta pakojoukkoon liittyneet kaartilaiset, joiden kokonaismäärä liikkui 500 paikkeilla. Paluksella valkoisia vastassa oli "vain" 350 punaista. Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Mäki-Mikola 2018, 134.

153 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA. Kuolemantuomion saivat nähtävästi samat neljä punavankia, joiden teloitukseen Olavi Huhtala viittasi muistiinpanoissaan. Paluksen jokirannassa näkyi pitkään veristä ruohoa sillä paikalla, missä teloitukset suoritettiin (Suoma Rimpinen). Eräs tuomituista pääsi pakenemaan, ja hänet ammuttiin Kullaan hautausmaan laidalla myöhemmin, kun valkoiset saivat karkulaisen kiinni. Mäki-Mikola 2018, 147–148 ja 150.

154 K. W. Huhtalan ja Olavi Huhtalan kirjeet omaisille 13.4.1918. KJA; Mäki-Mikola 2018, 148.

155 K. W. Huhtalan kirje omaisille 13.4.1918. KJA.

oli jopa kylpenyt kauppiaan saunassa, lauantaiehtoo kun oli käsillä. Enempää ei tarvittu, kun K. W. Huhtala, Olavi ja Esko siitä paikasta lähtivät matkaan. Nopeasti kolmikko jätti taakseen Kullaan kirkon, ohitti Leineperin kartanon ja näki pian edessään Anttilan sekä Mäkelän pihapiirit ja verkatehtaan pitkän profiilin, mutta ennen kaikkea kyläkaupan piirteet näiden tuntumassa. Kotiväki oli juuri asettumassa levolle, mutta keskeytti kaikki toimensa, kun tutut hahmot kurkistelivat ovella. Pian Huhtalan huoneet täyttyivät uteliaista naapureista ja kerrottavaa, kysymyksiä ja vastauksia riitti myöhäiseen yöhön asti. Kaksi ja puoli kuukautta kestäneet piina ja odotus olivat ohi.¹⁵⁶

Sunnuntaiamuna Huhtalan kauppaan saapui lisää toisen komppanian kaasmarkkulaisia, jotka eivät malttaneet odottaa yksikkönsä lähtöä Palukselta. Pian seisoivat vartiomiehiä Käärin sillalla, Kirkkosillalla ja verkatehtaan takamaastossa Hongåsin (Harjun) torpan luona merkkeinä vallan vaihtumisesta. Päivemmällä väkeä oli liikkeellä „vaikka kuinka paljon“ ja iltaan mennessä saapuvilla toinen komppania kokonaisuudessaan. Miehistö majoittui yöksi Anttilaan, Mäkelään sekä Vihtori Aarikan omistamalle Huhtalan tilalle. Päällystöstä asetettiin Huhtalan kauppaan. Kertoman mukaan tulijat olisivat kaavailleet tässä vaiheessa työväentalon polttamista, mutta rakennuksen sijainti keskellä Fatiporia (kuva 9) sekä lähellä Huhtalan talouskeskusta pakotti nämä luopumaan aikeestaan, koska tulen pelättiin leviävän Fatiporiin ja sieltä Huhtalaan asti. Sen sijaan „voittajapuolella olevat“ särkivät kostoksi työväentalon ikkunoita, ampuivat lipputangon poikki ja räjäyttivät lattian käsikranaateilla.¹⁵⁷

15. huhtikuuta toinen komppania jatkoi etenemistään Kaasmarkusta Ulvilan Vanhaankylään. Ennen lähtöään K. W. Huhtala pistäytyi poikansa kanssa verkatehtaalla ja Anttilassa, jonka pienempään päärakennukseen punakaarti oli muuttanut VPK:n talolta helmikuun puolivälissä. Osa kaartilaisista oli jopa majoittunut Anttilan „pikkuriviin“, ja Liljeroos-niminen punasotilas oli vetänyt sinne sähköjohdot verkatehtaalta.¹⁵⁸ Uuden päämajansa seinään kaarti oli kiinnittänyt puhelimen, jonka se oli anastanut „omaa tarvettaan varten“ Huhtalan kaupasta. Laite palautui nyt takaisin tyhjyyttään ammottaneeseen puotiin, sillä Olavi Huhtalan mukaan sieltä oli „viety mitä vaan irti saatu“. Verkatehdas, joka oli jatkanut toimintaansa maaliskuun loppupuolelle asti, oli sekin kärsinyt vaurioita. Esimerkiksi tehtaan kassakaapin punaiset olivat särkeneet ja ilmeisesti myös tyhjentäneet. Ajoneuvoikseen pakolaisjoukko oli ominut miltei kaikki kylän hevoset ja rattaat, joista sitten tuli huutava pula, kun maatioilla piti aloittaa toukotyöt.¹⁵⁹

156 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Saarenheimo 1919, 143.

157 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; KTy, 5. Tekijän hallussa; UK 1/1975 (Toivo Takala).

158 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Saarenheimo 1919, 143. Kaasmarkun Anttilasta on kirjoitettu, että ”Anttilan talo ja sen työmiehet eivät näytä sinänsä olleen vallankumouksen ytimessä”. Työmiehet ehkä jäivät sivuun kapinasta, mutta maatila sinänsä oli vallankumouksen ytimessä, koska Kaasmarkun punakaartin päämaja sijoittui Anttilan sivurakennukseen ja joitakin kaartilaisia jopa yöpyi siellä. Pakari taas palveli kapinallisten kenttäkeittiönä. Korjus 2014, 320; Verkatehtaan varjossa -käsikirjoitus. Tekijän hallussa; Antti Anttilan haastattelu 9.8.1990.

159 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918, Anna Huhtalan kirje omaisille 30.4.1918 ja Kaasmarkun järjestyskunnan (punakaartin) kuitti 16.2.1918. KJA; Korjus 2014, 304. Ulvilan punakaartista on kirjoitettu kahdessakin eri teoksessa, että monet kaartilaisista olisivat marssineet ”Kaasmarkun verassa ja Friitalan saappaissa”. Päätelmiä on pidettävä liioitteluna ja tulkittava lähinnä kirjoittajien kevyiksi heitoiksi. Korkeintaan voisi ajatella, että joku yksittäinen punasotilas ehkä olisi käyttänyt paikallisten tehtaiden tai niiden myymälöiden tuotteita ”univormussaan”. Korjus 2014, 308; Niemi 2018, 71.

6. VALLANKUMOUKSEN TILINPÄÄTÖS

6.1. Punakaartilaisten takaa-ajossa

Punakaartin ylemmän tahon kehotuksista huolimatta päätös pakomatkan aloittamisesta viivästyi Porin piirissä. Se syntyi vasta 10. huhtikuuta 1918, mikä koitui kohtalokkaaksi seudun punaisille. Vetäytymistäivalta oli enemmän kuin maan muilla kaarteilla, Tampereen valloitus oli katkaissut rautatieyhteydet edemmäksi, ja käyttökelpoisen väylän Venäjälle tarjosivat oikeastaan vain maantiet, jotka nekin olivat kelirikkoisia ja täyttyivät pian idän suuntaan pyrkivistä pakolaisista. Pääosin punaiset lähtivät liikkeelle sekä Porista että Ulvilasta 12. huhtikuuta, mistä sitten seurasi, että lähes kolmeen tuhanteen noussut pakolaisjoukko ponnisteli eteenpäin Kokemäenjokilaakson kapeilla teillä. Kun viimeiset matkalle lähtijät olivat jättäneet Porin seuraavana päivänä, saapuivat ensimmäiset valkoiset kaupunkiin vain puolitoista tuntia myöhemmin. Realistisesti arvioiden näytti lähes mahdottomalta, että maakunnan punaiset tästä lähtökohdastaan olisivat selviytyneet Venäjän puolelle taikka edes Kymijoelle, minne uutta rintamaa oli suunniteltu. Epäselvyys yleistilanteesta kuitenkin aiheutti sen, että mieliala kaartilaisten keskuudessa oli enimmäkseen toiveikas ja usko menestymiseen vielä tässä vaiheessa vahva.¹

Kaasmarkusta saapunut valkoisten toinen komppania, johon ulvilalaiset pääsääntöisesti kuuluivat, majoittui Vanhassakylässä Isonkartanon (ruotsiksi *Storgård*) rälssisäteriin sekä Trumetarin ratsutilalle ja Putilan virkataloon. Kyseiset maatilat sijaitsivat aivan Ulvilan kirkon lähituntumassa. K. W. Huhtala ja pojat lähtivät kotikylästään vasta muun komppanian jälkeen ja asettuivat perillä Isoonkartanoon, jonka isäntä Paavo Palin – myöhemmin Paala (1883–1955) – kuului niihin harvoihin valkoisiin, jotka kaasmarkkulaisten lisäksi olivat rientäneet Ulvilasta Satakunnan rintamalle (kuva 28).² Palin oli aktiivisesti osallistunut myös paikallisen järjestys- eli suojeluskunnan perustamiseen, ja itsenäisyyden ajalla hän sai Huhtalasta samoin ajattelevan ”työmyyrän”, kun Ulvilaan siihen asti kuuluneita esikaupunkialueita ryhdyttiin liittämään Poriin.³ Toinen komppania viiپی kirkonseudun maisemissa vain kaksi vuorokautta ja käytti suurimman osan ajastaan kyläkohtaisten suojeluskuntien järjestämiseen. Tässä yhteydessä jäivät kotiin Kaasmarkusta Vih-tori Aarikka, Frans Anttila, Jussi Hintsala, Anton Paavola sekä hänen veljensä, Harjakankaalla vaikeasti haavoittunut Paul (Paavali) Ylinen (1871–1918). Varapäällikkö Matti Ikonen määrättiin komendantiksi Rauhalle ja kasööri Eino Kivekäs (Stenbäck) Kullaalle.⁴

Ulvilalaisten yksikkö sai myös vahvistusta, sillä ”kotona” viipyessään se täydentyi uusilla vapaaehtoisilla. Kaasmarkusta sotilaiden mukaan lähtivät Jenny ja Martta Aarikka eli myöhemmät Jenny Äijälä (1900–1970) ja Martta Ylinen (1898–1982), jotka palvelivat muonitustehtävissä Urjalaan asti. Ennen kuin täydennetty komppania aloitti punaisten takaa-ajon, järjestettiin Porin kauppatorilla eräs itsenäisen Suomen ensimmäisistä paraateista. Siihen osallistui joitakin yksikköjä Porin rykmentin ensimmäisestä ja toisesta pataljoonasta, mutta jostain syystä Olavi Huhtala muistiinpanoissaan ei noteerannut tätä tapahtumaa. Kenties osanottajien määrää jouduttiin rajaamaan, eikä Olavin Ulvilassa oleskellutta komppaniaa ainakaan kokonaisuudessaan kutsuttu mukaan kauppatorille. Paraatijoukkoja komensi kapteeniksi ylennetty Gunnar

1 Tikka 2006, 366–368; Honkanen 2000, 61; Solimo 1968, 27. Tekijän hallussa. Toimittaja Hannes Uksila (1888–1936), joka oli punakaartin viimeinen rintamapäällikkö Satakunnassa, suunnitteli aluksi punaisten laivaamista Porin seudulta Ruotsiin, missä nämä olisivat antautuneet viranomaisille. Suunnitelma osoittautui kuitenkin siinä määrin epärealistiseksi, että siitä oli pian luovuttava. Niemi 2018, 116.

2 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 5.2.1918. KJA; Suomen Vapaussotaan v. 1918 ... -kuvataulu. Tekijän hallussa; Viertö 2000 a, 80, 84–85 ja 96.

3 Innamaa 1968, 432 ja 440; Korjus 2014, 307 ja 315.

4 Ote lainhuudatusptk:sta syyskäräjissä Vanhankylän kylässä 8.9.1900. Paavolan talon asiakirjoja. UkoA; Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Mäki-Mikola 2018, 142. Haavoittumisensa seurauksensa Paavali Ylinen menehtyi syksyllä 1918 sairaalan leikkauspöydällä. Honkanen 2000, 60 (alaviite).

von Hertzen ja katselmuksen toimitti Satakunnan ryhmän komentaja, kenraalimajurin arvon (Suomen armeijassa) saanut Ernst Linder.⁵

Punakaartilaiden kuulustelut saati kenttöoikeudet Paluksen mittakaavassa eivät tulleet kysymykseen Ulvilassa, koska punaisten vetäytymisaalto oli temmannut täältä mukaansa kapinalliset miltei tyystin, osalla seuranaan puoliso taikka tyttöystävä, joillakin jopa lapsia. Kotiseudulle oli yleensä jäänyt vain vanhempia miehiä, ja näistäkin monet pidätyksien pelossa piileskelivät metsissä. Valkoisen terrorin niitolle ei siten ollut käytännön edellytyksiä, mitä Ulvilan seudun punaisiin laajemmin ottaen tuli. Toisaalta Porin rykmentin oleskelu paikkakunnalla kesti niin lyhyen ajan, etteivät sotilaat olisi edes ehtineet syyllistyä enempiin laittomuuksiin, vaikka vastapuolen edustajia olisi löytynyt tai saatu kiinni suuremmin joukoin. Niissäkin harvoissa tapauksissa, joissa ”porilaiset” ehkä ylittivät oikeutensa, todisteet ovat jääneet puutteellisiksi ja yksityiskohdat hämäräksi. Vastuu väkivaltaisuuksista lankeaisi lähinnä ensimmäisen pataljoonan toiselle ja kolmannelle komppanialle, jotka tuohon aikaan suorittivat sotilastoimia Porin seudulla.⁶

Toisen komppanian osalle on ehkä luettavissa yksi vaille laajempaa huomiota jäänyt väkivallanteko, joka sivusi läheisesti myös K. W. Huhtalaa. Sodan alussa Huhtala oli vakuuttanut puolisolleen ”kaiken pyhän nimessä”, että huhut vankien mielivaltaisesta kohtelusta olivat perättömiä. Sen jälkeen hänen korviinsa oli kantautunut ikäviä uutisia vastapuolen raakuuksista, sellaisista kuten Vihteljärvellä vangiksi jääneiden valkoisten kiduttamisesta tai Suodenniemen kirkkoherran ampumisesta taikka A. Ahlström Osakeyhtiön henkilökuntaan kuuluneiden joukkomurhasta Noormarkun Koliahteella.⁷ Epäilemättä hän viimeistään nyt Ulvilassa sai selvityksen myös Harjunpään punakaartin veriteoista ja vielä varmemmin Frans Mäkisen murhasta, koska Olavi Huhtalakin noteerasi viimeksi mainitun muistiinpanoissaan 14. huhtikuuta. Nämä ja muut terroriteot, joita oli kertynyt sodan aikana vastapuolen tilille, muodostivat taustan sille, että vääpeli omaksui vähitellen entistä jyrkemmän asenteen vangittujen punaisten kohtelussa ja katseli läpi sormien myös sitä väkivaltaisuutta, mihin hänen komppaniansa ehkä syyllistyi Ulvilassa 16. huhtikuuta.⁸

Renfors–Stubb-suvun historiikki kertoo, että August (Aukusti) Stubb (1897–1918), joka asui Suolistolla ja kuului Kaasmarkku-Suoliston punakaartiin, ammuttiin 16. huhtikuuta Vanhankylän metsässä.⁹ Edellisenä päivänä K. W. Huhtalan komppania oli jättänyt Kaasmarkun ja marssinut halki metsän Vanhankylään

Kuva 28. Tilanomistaja Paavo Palin (Paala) kuului harvoihin Ulvilan valkoisiin rintamamiehiin Kaasmarkun ulkopuolella. Ulvilan kotiseutuyhdistyksen kokoelmat.

5 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Honkanen 2000, 62; SK 17.4.1918. Ks. myös Sutela – Mikkola 1986, 175. Suomalaisyntyinen Ernst Linder asui Ruotsissa, mutta erosi everstinä Ruotsin armeijan palveluksesta v. 1918 ja liittyi vapaaehtoisena Suomen valkoiseen armeijaan. Linder nousi Ruotsissa kenraalikuntaan v. 1927 ja saavutti Suomessa harvinaisen ratsuväenkenraalin arvon v. 1940. Lipponen 1997, 244.

6 Honkanen 2000, 61 ja 64; Solimo 1968, 27 ja 54–58. Tekijän hallussa.

7 K. W. Huhtalan kirje omaisille 11.2.1918. KJA; Tikka 2006, 365. Punaist toimeenpanivat Koliahteen joukkomurhan Noormarkun ja Porin välisellä maantiellä 10.3.1918. Tällöin 16 pääasiassa A. Ahlström Oy:n johtajiin ja virkailijoihin kuulunutta siviiliä menetti henkensä. Taustatekijöinä on pidetty sekä punaisten katkeruutta edellisen päivän tappioiden johdosta että päällystön taipumusta väkivaltaisiin otteisiin. Tragediasta kertova Koliahteen uhrien muistomerkki paljastettiin tapahtumapaikalla 16.5.1992. Niemi 2018, 102–103; Tikka 2006, 365; SK 17.5.1992.

8 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Salminen 2002, 134 (alaviite).

9 Salminen 2002, 134 (alaviite). Muistitietojen, jopa kuulopuheiden ja oletuksien pohjalta koottu ns. terroritilasto mainitsee Aukusti Stubbin kohdalla, että tämä ”ammuttiin Kokemäellä huhtikuussa”. Tieto on ristiriitainen sikäli, että Ulvilan kirkonkirjojen mukaan Stubb sai surmansa 16.4. ja ensimmäiset valkoiset saapuivat Kokemäelle vasta 17.4. Sitä paitsi hänen kuolemastaan ilmoitti srk:lle poliisikonst. Vihtori Hinkkala, joka tuskin olisi tietänyt saati tiedottanut asiasta mitään, jos Stubb olisi ammuttu Kokemäellä. Terroritilasto, Ulvila. TA; Rippikirjat 349/1911–20, 1129. UkiA; Roselius 2006, 81; Vallin 2007, 99–100.

edellä mainittuihin majapaikkoihin. Täältä sotilaat jatkoivat matkansa eteenpäin 17. huhtikuuta, joten ajallisesti olisi täysin mahdollista, että Aukusti Stubbin teloittajat olivat Huhtalan yksiköstä. Nähtävästi Stubb oli jäänyt kotiin, kun punakaartilaiset pakenivat Ulvilasta, piileskellyt sitten jossain lähistöllä ja päätyneet lopulta seudulle saapuneiden valkoisten käsiin. Aukustin kohtaloon lienee vaikuttanut se, että hänen veljensä oli punaisten päällystöön kuulunut ja pakomatalle lähtenyt Verner Kataja, jonka osuus Frans Mäkisen murhaan oli voitajan tiedossa.¹⁰

Paavo Solimo – aikaisemmin Sundvall (1900–1983) – joka taisteli Vanhankylän punaisten mukana Satakunnan rintamalla, kirjoitti 50 vuotta myöhemmin vahvasti subjektiivisissa ja julkaisematta jääneissä muistelmissaan, ettei ketään pakotettu lähtemään pakomatalle (kuva 29). Ehkä pakotus jäi vähemmälle Vanhassakylässä, mutta Solimon väite ei tunnu uskottavalta, jos sitä vertaa erääseen Kaasmarkun suojeluskunnan postittamatta jääneeseen kirjeeseen. Sen mukaan kaasmarkkulainen Jalmari Hakala (1891–1918) ja eräät muut paikalliset työmiehet olivat joutuneet ”pakosta ... lähtemään punasten mukana”.¹¹ Myös Anna Huhtala kirjoitti omaisilleen rintamalle huhtikuussa, että ”paljon syyttömiä” eli ilmeisen vastahakoisia taikka vain muodollisesti punakaartiin kuuluneita ”otettiin mukaan juuri lähteissä”. Esimerkkinä hänkin mainitsi Jalmari Hakalan, jonka K. W. Huhtala sitten pyysi palauttamaan välittömästi kotiinsa, jos Hakala olisi tuotu tai tuotaisiin vangittuna Hämeenlinnaan. Väepelin vetoisuus ei kuitenkaan tuottanut tulosta, vaikka hän esitti sen henkilökohtaisesti tutkintotuomarin kansliassa, missä pyyntö ”myös kernaasti luvattiin toimittaa”, sillä Jalmari jäi sille tielleen ja menehtyi heinäkuussa Hämeenlinnan vankileirillä.¹²

17. huhtikuuta K. W. Huhtalan toinen komppania lähti Ulvilasta pakenevan punakaartin takaa-ajoon. Matka taittui Kokemäenjoen pohjoispuolta ja keskeytyi yöpymisen johdosta Harjavallan Setälään. ”Porilaisten” tulon myötä paikkakunnalle perustettiin jonkinlainen kenttäoikeus, jonka määräyksestä valkoiset teloittivat ainakin kaksi Harjavaltaan jäänyttä punakaartilasta.¹³ Pataljoonan kolmas komppania oli jättänyt edellisenä päivänä Porin ja edennyt sen jälkeen Kokemäenjoen eteläpuolta Peipohjaan, missä yksikkö sai kosketuksen punaisten jälkijoukkoon. Täällä käyty taistelu äityi niin ankaraksi, että valkoisten piti tarttua pistimiin, ennen kuin puolustukseen ryhtyneiden punaisten vastarinta murtui.¹⁴ Komppanian tappiot jäivät yhteen haavoittuneeseen, mutta puolustaja menetti kaatuneina toistakymmentä miestä, heidän joukossaan rintaman päällikkö, työväentalon rakentamisessa ahertanut Eenokki Lahti sekä Juho (Jussi) Koski – aikaisemmin Grönfors (1893–1918) – Kaasmarkusta ja Yrjö Sileävuori (1896–1918) Suolistolta.¹⁵

Välittömästi Peipohjan jälkeen valkoisten kolmas komppania valloitti Kokemäen kirkonkylän eli Tulkilan. Sekä Peipohjassa että Tulkilassa valkoiset johti voittoon luutnantti Arvo Lyytinen (1891–1970), keisarillisen Venäjän armeijassa aloittanut ja kotimaassaan myöhemmin everstiksi kohonnut upseeri, joka oli johtanut voitokkaasti taistelua myös Sampakoskella 22. helmikuuta ja saapunut karkijoukon mukana Poriin. Lyytinen ja toinen komppania kohtasivat Kokemäellä, minne jälkimmäinen marssi vastarintaa koh-

Kuva 29. Paavo Solimo kuului Vanhankylän punakaartiin ja kirjoitti myöhemmin oman versionsa vuoden 1918 sotatapahtumista. Satakunnan Museon kokoelmat.

10 Rippikirjat 349/1911–20, 1129. UkiA; Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Korjus 2014, 291.

11 Kaasmarkun sk:n kirje Hämeenlinnan sotilasvankilan päällikölle 24.5.1918. KJA; Solimo 1968, 27. Tekijän hallussa.

12 Rippikirjat 333/1911–20, 663. UkiA; Anna Huhtalan kirje omaisille 23.4.1918 ja K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 7.5.1918. KJA.

13 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Vallin 2007, 116. Valkoisten Harjavallassa teloittamat kaksi punakaartilasta kuuluivat paikallisiin asukkaisiin, jotka eivät olleet seuranneet tovereitaan pakomatkan alkaessa. Mahdollisesti surmansa saaneisiin kuului muitakin kapinallisia, koska Olavi Huhtalan mukaan ”Harjavallassa ammuttiin 3 hulikalaa”. Olavi Huhtalan kirje omaisille 20.4. 1918. KJA; Vallin 2007, 116.

14 Harjula 2013, 307; Korjus 2014, 327; Saarenheimo 1919, 145.

15 Rippikirjat 1911–20, passim. UkiA; Tukkinen 2010, passim; Lalli 17.4.1928. Ks. myös Vallin 2007, 99. Kertoman mukaan Kaasmarkku-Suoliston punakaartilaiden eteen tuli aita, kun nämä muiden punaisten mukana pakenivat valkoisia Peipohjassa. Tällöin rintamapäällikkö Eenokki Lahti oli huudahtanut, että pelkurit painukoot aidan alta ja rohkeimmat hypätkööt yli. Aitaa ylittäessään Lahti oli sitten kaatunut. Taisto Terhon haastattelu 25.8.1999.

taamatta 18. huhtikuuta.¹⁶ Olavi ja Esko Huhtala puuttuivat marssijoiden joukosta, sillä he olivat jääneet yöksi Harjavaltaan Hauvolan Tupille, missä emäntänä hääri Olavin tati, Kaasmarkan Jaakolasta kotoisin ollut Julia Tupi (1872–1948). Huhtalan perheen ja Tupin isäntäväen välisiin yhteyksiin palataan lähemmin seuraavassa pääluvussa. Muulle komppanialle järjestyi majoitus Simulan ja Väylän maataloilla sekä Vuolteen kartanossa, jotka kaikki sijaitsivat lähellä Kokemäen keskustaa. Jalmari Mattilan mukaan kävi niin, ettei heidän yksiköllään enää takaa-ajovaiheessa ollut ”torellist sottaa (sotaa) ... sit lainka”, eli toinen komppania jatkoi myös Kokemäeltä eteenpäin joutumatta kertaakaan tulitaisteluun punaisten kanssa.¹⁷

Tietty tehottomuus, mikä oli lyönyt leimansa punaisten sotatoimiin ensimmäisistä laukauksista lähtien, kääntyi näiden pakomatkan jatkuessa suorastaan farssiksi. Vetäytyminen, jonka alkua Kokemäellä oli juhlistettu torvisoittokunnan sävelin, sai vähitellen piirteitä, jotka enteilivät synkkää loppua vallankumoukselle. Olavi Huhtalan mukaan Kokemäen taisteluissa kaatui yhteensä ”parikymmentä punasta” ja lukemattomia muita haavoittui, mutta valkoisten tappioihin kirjattiin vain yksi Peipohjassa lievästi haavoittunut. Luvut kertoivat vääjäämätöntä kieltään punakaartilaiden avuttomuudesta ja väsymyksestä, samoin kuin vangeiksi jääneiden huomattavan suuri joukko – noin 40 kapinallista. Näistä useampi oli lähtöisin Kaasmarkusta tai Leineperistä, minkä Huhtalan serkukset saivat tietää, kun he komppaniansa Kokemäelle saapumisen jälkeen kävivät vankeja katsomassa.¹⁸

K. W. Huhtala ei lähtenyt heti sotilaiden mukana, kun nämä suuntasivat Vanhastakylästä kohti Nakkilaa, Harjavaltaa ja Kokemäkeä. Hän osallistui ensin Ulvilassa työtään aloitelleen elintarvikelautakunnan kokoukseen ja kävi sitten Porissa, mistä hän haki miehistölle kuuluneet palkkarahat¹⁹. Huhtala saapui kaupunkiin ratsastaen ja hevosen selässä hän myös lähti sieltä – ilman saattajia ja taskussaan 75 000 markkaa käteistä rahaa. Väepelin mukaan oli kyllä tarjottu aseellista vartiostoa, mutta kun hän selitti saavansa sellaisen kotikunnastaan, niin Porin jätti taakseen yksinäinen ratsastaja. Näin Huhtalan matka jatkui Kokemäelle asti, vaikka Ulvilassa hän ajatteli ensin siirtyä rattaille ja ottaa turvakseen kiväärimiehen. Kummankin saatavuus osoittautui kuitenkin siinä määrin hankalaksi, että kaasmarkkulainen päätti suoriutua taipaleestaan omin neuvoin.²⁰ Jälleen kerran päätös osoitti Huhtalalle tyypillistä uhmakkuutta vaarallisen tilanteen edessä; väapeli ei pelännyt juuri mitään tai ainakin hän pystyi peittämään pelkonsa niin, että ilmentyi sivullisille esimerkiksi poikkeuksellisesta rohkeudesta.

Vääpeli ratsuineen oli onnellisesti perillä Kokemäellä huhtikuun 19. päivän iltana. Seuraavana aamuna miehistö kuittasi palkkaraheista 100 markkaa kukin, mutta Huhtala itse päällystään kuuluvana sai tilinsä vasta myöhemmin. Samana päivänä toinen komppania siirtyi Kokemäenjoen toiselle puolelle Tulkkilaan, missä saapuvilla oli nyt valkoisten ensimmäinen pataljoona kokonaisuudessaan.²¹ Olavi ja Esko Huhtala käyttivät jälleen tilaisuutta hyväkseen ja pistäytyivät vieraisille sikäläiseen Kleemolaan, mutta poikien viisi loppui lyhyeen, sillä puolen tunnin kuluttua eräs sotilas tuli ilmoittamaan, että joukot lähtisivät pian etenemään. Pataljoonan komentaja oli saanut selville punaisten suunnitelmat, joiden mukaan Huittisten keskustaajama eli Lauttakylä roihuaisi liekeissä seuraavana yönä, niin kuin oli tapahtunut läheisessä Vammalan kauppalassa kahta vuorokautta aikaisemmin²². Kahdeksan maissa illalla pataljoona lähti liikkeelle, ja yhden aikoihin aamuyöstä se saavutti lähes aution Lauttakylän – viime hetkellä, sillä niin laajassa mitassa

16 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Harjula 2013, 307 ja 473; Saarenheimo 1919, 58–59 ja 141. Kertomukset punakaartin pakomatkaista Kokemäen jälkeen eroavat hieman toisistaan. Erään tiedon mukaan punaiset onnistuivat pitämään rautatieyhteyden auki Kokemäellä niin kauan, että ”Sastamalaan” (tarkoittanee silloista Vammalan kauppalaa) matkanneet kaartilaiset ehtivät pois valkoisten alta. Osa pakolaisjoukosta olisi taas lähtenyt Peipohjasta Kiukaisten kautta Euran Kauttualle ja jatkanut sieltä Loimaan kautta Hämeenlinnaan. Niemi 2018, 128.

17 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980.

18 Olavi Huhtalan kirje omaisille 20.4.1918. KJA; Saarenheimo 1919, 150–151; Vallin 2007, 94 ja 99.

19 Kankaanpäähän saapuneet valkoiset voivat kirjoittautua joko vapaaehtoisiksi sotilaiksi tai vakinaiseen väkeen. Ero oli siinä, että jälkimmäisille maksettiin palkkaa mutta vapaaehtoisille ei. Ainakin nuorempien keskuudessa suosittiin pääasiassa vakinaista väkeä, koska ”ei ollut hullumpaa saada rahaakin silloin tällöin”. Jalava 1928, 66.

20 K. W. Huhtalan kirje omaisille 20.4.1918 ja Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA.

21 K. W. Huhtalan ja Olavi Huhtalan kirjeet omaisille 20.4.1918. KJA; Saarenheimo 1919, 148.

22 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Saarenheimo 1919, 148; Tikka 2006, 369 (kuvateksti).

kuin Vammalassa punakaarti ei täällä ehtinyt toteuttaa aikeitaan. Sen aika oli riittänyt vain muutaman rakennuksen sytyttämiseen.²³

Punakaartin yritys polttaa Lauttakylä ei tullut yllätyksenä valkoisille. Siihen mennessä nämä olivat saaneet niin monta näyttöä punaisten tulentekotaidoista, että yhtä hyvin pakenevaa vihollista olisi voinut seurata palavien rakennusten perusteella. Tuhkana olivat Harjavallan, Kokemäen, Kytälän ja Kauvatsan asemat, samoin Peipohjan vuonna 1895 valmistunut komea, uusrenessanssityylinen asemarakennus.²⁴ Tuho oli kohdannut myös Harjavallan riippusiltaa, jonka jäännökset pilkistivät esiin kosken kuohuista, Kokemäen maantiesiltaa sekä Kokemäenjoen ylittävää Pahankosken rautatiesiltaa ja useita junanvaunuja. Matkustajaliikenteen sabotoinnin teki jotenkin ymmärrettäväksi se, että punakaartin yleisesikunta oli antanut määräyksen niin sanottujen strategisten kohteiden hävittämisestä, jotta valkoisten eteneminen olisi hidastunut, mutta paljon vaikeampi on käsittää, miksi sellaiset kohteet kuten Harjavallan meijeri tai Kokemäen pappila, jota punakaarti oli käyttänyt kasarminaan, piti tuikata tuleen.²⁵ Näillä tuskin oli merkitystä varsinaista sodankäyntiä ajatellen. Pikemmin olisi kuvitellut samaan tapaan kuin Sampo Ahto, ettei pakenejilla olisi ollut syytä eikä varaa ärsyttää takaa-ajajiaan, sillä kaiken todennäköisyyden mukaan punaisten jääminen näiden armoille oli vain ajan kysymys.²⁶

K. W. Huhtala katseli mietteissään savuavia raunioita, kun hän komppaniansa palkkarahat taskussaan ratsasti Kokemäelle. Sitä ennen Porissa asioidessaan hänen oli täytynyt kuulla kaupungin rautatieaseman tulipalosta, jonka viimeiset punaiset olivat lähtiessään sytyttäneet, samoin Friitalan nahkatehtaan vähittäismyymälän ja tuotevaraston ryöstöistä, jokirantaan ankkuroitujen laivojen upottamisesta sekä muusta ilkeväkälästä, mihin kapinalliset olivat syllistyneet.²⁷ Henkilökohtaisesti raskain uutinen tavoitti hänet Lauttakylässä. Siellä kävi ilmi, että Huittisten Sammuksen kylässä sijainneen Sepän sukutilan upea, 10 huonetta käsittänyt uusi päärakennus, jonka piirustukset olivat Huhtalan käsialaa, oli maan tasalla. Sen lisäksi oli poltettu Sepän viisi muutakin rakennusta.²⁸ Kaikki olivat palaneet aivan äskettäin (19. huhtikuuta), ja tuhoystä todennäköisesti oli vastuussa Kullaan punakaartin lentävä osasto, joka yksin tein lienee sytyttänyt myös Maantie-Laurilan talon Sammuksessa. Siihen mennessä näkemänsä, kuulemansa ja kokemansa väepeli tiivistä muutamaan sanaan, jotka Anna Huhtala sai luettavakseen Kaasmarkussa: ”Poltettu, särjetty ja ryöstetty, siinä ohjelma.”²⁹

K. W. Huhtalan kuvailema ”ohjelma” sai Huittisissa lisäyksen, joka kiihdytti entisestään pitäjään saapuneiden valkoisten mielialoja. Ennen lähtöään punakaartilaiset olivat paitsi upottaneet höyrylaiva ”Lauttakylän” ja takavarikoineet ruista evääkseen pitäjänmakasiinista, myös kaataneet suuret määrät viljaa Loimijokeen tai antaneet jyvien valua säkeistä maantielle, vallelleet parisataa tynnyriä silliä ja lihaa paloöljyllä sekä pilanneet muulla tavoin röykkiön livekalaa (lipeäkalaa), jotta elintarvikkeet eivät päätyisi käyttökelpoisina takaa-ajajille. Lisäksi erilaista käyttömateriaalia satuloista polkupyöriin ja kaasunaamareista pu-

23 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Sutela – Mikkola 1986, 176; Vallin 2007, 118. Porin seudun punapakolaisten on mainittu majailleen Lauttakylässä ”kymmenen vuorokauden ajan”. Todellisuudessa on puhuttava enintään kolmesta vuorokaudesta, sillä pakolaisjoukko lähti etenemään Kokemäeltä kohti Lauttakylää 17.4. ja Porin rykmentin sotilaat saapuivat sinne lauantain jälkeisenä yönä 21.4., jolloin pakolaiset olivat poistuneet Lauttakylästä. Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Niemi 2018, 219.

24 Olavi Huhtalan kirje omaisille 20.4.1918. KJA; Peltola 2006 a, 130. Kertoman mukaan erään työmiehen vaimo, joka huomasi punakaartilaisien aikeet polttaa Lauttakylä, esti sytytyksen viime hetkellä ennen punaisten lähtöä. Vaimon toimenpide ei kuitenkaan estänyt hänen teloittamistaan, kun valkoiset saapuivat paikalle. Alapuro 1994, 203.

25 Olavi Huhtalan kirje omaisille 20.4.1918. KJA; Tikka 2006, 368; SK 19.3.2023.

26 Ahto 1993, 440. Paavo Solimo väitti muistelmissaan, että punakaartilaiset eivät suorittaneet ”mitään sanottavia hävityksiä” pakomatkinsa aikana Satakunnassa. Rautatieliikenteen sabotoinnin hän myönsi joiltakin osin, mutta punaisten muista tuhoista, kuten rakennuksien polttamisista useilla paikkakunnilla, hän joko ei ollut selvillä tai vaiken niistä tietoisesti. Solimo 1968, 28. Tekijän hallussa.

27 Kaukamaa 1933, 438–444; Honkanen 2000, 48. Sen lisäksi, että punakaartilaiset ryöstivät Friitalan myymälän ja varaston Porissa, nämä tunkeutuivat useita kertoja yrityksen Ulvilassa sijainneelle tehtaalle, anastivat sieltä käyttötavaraa sekä takavarikoivat ”valtiolle” valmista nahkaa. Kaikki vahingot huomioon ottaen menetykset omistajalle nousivat yhteensä 500 000 markkaan. Raevuori 1942, 95.

28 K. W. Huhtalan kirje omaisille 21.4.1918. KJA; Jutila 1939, 226.

29 K. W. Huhtalan kirje omaisille 21.4.1918. KJA; Mäki-Mikkola 2018, 136. Sepän pihapiiriin valmistui v. 1919 uusi, kaksikerroksinen ja mansardikattoinen päärakennus. Sen oli piirtänyt arkkitehti Ilmari Launis tulipalossa tuhoutuneen tilalle. Jutila 1939, 226.

helinlaitteisiin lojui särjettynä jokirannassa.³⁰ Voittajan keskuudessa punaisten sabotaasi ylitti sietokyvyn ja sai ottamaan oikeuden omiin käsiin. Jos kapinoitsijat ja etenkin näiden johtajat tahtoivat säilyttää henkensä, näiden oli nyt viisainta pysytellä kaukana Huittisista, missä koston pyyteet ryöpsähtivät valloilleen.

Teloitukset alkoivat heti 21. huhtikuuta, kun valkoiset aikaisemmin aamuyöstä olivat tunkeutuneet Huittisiin. Tuomioita jakamaan perustettiin samana päivänä Satakunnan rintamaoikeus Huittisissa -niminen kenttäoikeus, joka jatkoi istuntojaan aina kesäkuun alkupuolelle asti.³¹ Ongelmallisinta näissä, usein häthätää kokoon kyhätyissä tuomioistuimissa oli, etteivät ne olleet sovellettavissa kapinaan, sillä niiden käyttö edellytti sotatilaa, jota Suomeen ei ollut julistettu. Siten vuoden 1918 kenttäoikeudet, joiden päättöksi viralliset instanssit eivät tarkistaneet, toimivat Suomen lakien ulkopuolella. Laittomuudestaan huolimatta näitä pidettiin yleensä asianmukaisina ja tarpeellisina valkoisen väestön keskuudessa.³² Huittisissa leivättömän pöydän ääreen tuotiin kevään kuluessa noin 550 punavankia, mutta yhteensä määrä lienee kivunnut toiselle tuhannelle, kun otetaan huomioon kaikki kapinalliset, joita saatiin kiinni tämän oikeusistuimen toimialueelta Keski-Satakunnasta. Tyypillisenä piirteenä on mainittu, ettei paikkakunnalla yksilöity vangittujen syytteitä lukuun ottamatta ensimmäistä syyllisyysluokkaa eli kuolemantuomioita, joita seurasi rangaistuksen välitön täytäntöönpano. Näitä rintamaoikeus Huittisissa, jota johti varatuomari Gustaf (Gösta) Munck (1859–1934), langetti kevään kuluessa 103 punakaartilaiselle. Lisäksi voittajat toimeenpanivat täällä mielivaltaisia ampumisia ohi muodollisen oikeuskäsittelyn.³³

Risto Alapuron Suomen synty -mikrohistoriassa (1994) on kuvailtu teloitustapahtumien luonnetta Huittisissa vartiopalvelusta suorittaneiden muistelusten perusteella. Autenttisina kuvauksina näiden todistusvoima lienee kiistaton, minkä lisäksi Huittisten tapahtumia voinee käyttää esimerkkinä teloitusten kulusta myös maakunnassa yleisemmin. Alapuron mukaan

vartija luki vankien kuunnellessa paperilapusta teloitettaviksi määrättyjen nimet. Jotkut joutuivat pakokauhun valtaan, ja monet täytyi väkisin tuoda ulos. He tarrautuivat tuoleihin ja ovenpieliin, joista kädet piti irrottaa kiväärinperällä iskemällä tai potkaisemalla. Noin kuuden tai kahdeksan hengen ryhmä marssitettiin teloituspaikalle; toisinaan joku yritti turhaan lähteä karkuun. Teloitukset tapahtuivat illalla tai yöllä ja aluksi ilman vakiopaikkaa ... Monet niistä pantiin toimeen hiekkakuopilla Kokemäelle menevän tien varrella tai kansanopiston läheisellä kankaalla. Osa ammuttavista joutui itse kaivamaan hautansa. Ruumisrattaat olivat noina viikkoina tavallinen näky. Teloitusryhmässä tai -ryhmissä oli sekä vieraspaikkakuntalaisia että huittislaisia, vakituisempia ja tilapäisempiä.³⁴

Voittajan koston kohteeksi Huittisissa joutui myös Vampulan kirkkoherran nuorin poika, lakitieteen ylioppilas Lahja Johannes eli Junno Manner (1895–1918). Koska hänen tapauksellaan on laajempaa yleistä merkitystä, sekin on syytä ottaa tässä yhteydessä lähemmän tarkastelun kohteeksi. Junno Manner oli kansanvaltuuskuntaa eli punaisen Suomen hallitusta johtaneen Kullervo Mannerin (1880–1939) veli ja vallankumousoikeuden jäsen, jonka sympatiat kallistuivat selvästi kapinallisten puolelle.³⁵ Mahdol-

30 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Korjus 2014, 321 (Martti Vesa); *Lalli* 21.4.1928. Ks. myös Kaukamaa 1933, 483 ja Vallin 2007, 118.

31 Vallin 2007, 118–119. Suunnitelman kenttäoikeuksien perustamisesta Satakuntaan oli laatinut sotatuomari Julius Lagus (1890–1978). Alun perin oli tarkoituksena, että maakunnan kaikki kapinalliset tuomittaisiin kotipaikkakunnillaan ja tuomioita jakaisivat kiertävien kenttäoikeuksien osastot. Tikka 2006, 370.

32 Roselius 2006, 26; Virrankoski 2001 b, 746. Valkoiset surmasivat nopeasti kyhätyjen kenttäoikeuksien tuomitsemina lähes 5 000 punakaartilaisista. Tuomioiden jakelu v. 1918 jatkui aina kesäkuun alkuun asti, vaikka virallisesti sotatoimet katsottiin päättyneiksi toukokuun alkupuolella. Tikka 2018, 102–103.

33 Vallin 2007, 118–119.

34 Alapuro 1994, 207.

35 Lackman 2017, 80; Tukkinen 2013, 31. Kullervo Manner oli Vampulan kirkkoherran, rovasti Gustaf Mannerin esikoispoika, joka sai diktaattorin valtuudet punaisessa Suomessa. Tappion hämmöittäessä hän pakeni Venäjälle ja menehtyi sittemmin Stalinin puhdistuksissa. Nuoremmista pojista Veikko Manner lukeutui Kullervon ja Junnon tavoin punaisiin, kun taas Arvo ja Eino Manner olivat valkoisen puolen kannattajia. Arvo Mannerista tuli kristillishenkinen oikeistopoliitikko, juristi ja Viipurin läänin pitkäaikainen maaherra. Lackman 2017, 77–80 ja 203–204.

lisesti hän oli matkalla kotiinsa Vampulan pappilaan tai tulossa sieltä, kun ”porilaisten” korpraali E. N. Oksanen, jonka liipaisinsormi näyttää olleen erityisen herkkä, otti ylioppilaan kiinni ja ampui siihen paikkaan. Matti Lackmanin mukaan pidätys olisi tapahtunut Vampulassa, mistä Junno olisi viety köysis-sä pois ja teloitettu toukokuussa, mutta komppaniansa tapahtumia tarkasti kirjanneen Olavi Huhtalan muistiinpanoista ja kotiin lähettämistä selostuksesta ilmenee kiistattomasti, että kyseessä oli ”J. Manner”, jonka päivät päättyivät korpraali Oksasen ampumaan laukaukseen Huittisissa 22. huhtikuuta.³⁶

Huittisista K. W. Huhtala ja pojat taivalsivat yksikkönsä mukana Tyrvälle (Vammalaan), Punkalaitumelle ja Hämeen läänin Urjalaan. Jostain syystä komppanian piti ensin palata Kokemäelle 22. huhtikuuta ja marssia sitten takaisin Huittisiin seuraavana iltana. Toimenpiteen tarkoitusta on vaikea ymmärtää, mutta punaisille siitä koitui ainakin se hyöty, että pakojoukolla järjestyi parin päivän etumatka. Takaa-ajoon valkoiset pääsivät vasta Kokemäellä käyntinsä jälkeen 25. huhtikuuta. Samana päivänä miehet saavuttivat Vammalan ja asettuivat yöksi yhteiskoululle, joka oli säästynyt punaisten tuhopoltolta. Olavi Huhtalan mielestä ”kauppala oli koko lailla sukkelassa kunnossa”, sillä hänen arvionsa mukaan noin 200 neliömetrin alueella törröttivät pystyssä ainoastaan savupiiput, vailla ensimmäistään asuinrakennusta. Kaikki muu oli joutunut liekkien saaliiksi. Punkalaitumelle lähtöä varten komppania herätettiin jo viiden maissa seuraavana aamuna, ja Urjalaan se saapui Punkalaitumen halki marssittuaan ja Rasin sukutilalla yövyttyään 26. huhtikuuta. Matkaa sinne oli kertynyt viiden edellisen vuorokauden kuluessa yhteensä 150 kilometriä ja maantie perille ollut Olavi Huhtalan mukaan ”tavattoman ahteista ja lokaista”.³⁷

6.2. Kehuja komppanian vääpelille

Urjalaan kokoontuivat Porin rykmentin molemmat takaa-ajoon lähteneet pataljoonat, erillisyyksiköt sekä esikunnan kaikki osastot. Gunnar von Hertzenin johtama ensimmäinen pataljoona, johon myös ulvilalaisten toinen komppania kuului, sijoitettiin Urjalan kirkonkylään ja toinen pataljoona Paavo Talvelan komennossa Asemankylään. Pitäjässä kävi melkoinen kuhina, sillä yksin jalkaväkeä oli liikkeellä pari tuhatta miestä ja näiden lisäksi ratsuväkeä, tykistöä ja polkupyöräosastoja suuret määrät. Jalmari Mattilan mukaan kirkko oli ”kauhees kunnos”, sillä pyhäkköä oli käytetty eläimien teurastamiseen, ja Olavi Huhtalan päiväkirjasta käy ilmi, että alttarista oli revitty punaista verkkaa kapinallisten lakkeja koristamaan.³⁸ Myös pappilassa punaiset olivat vierailleet ja vieneet kirkkoherran kaksi poikaa ”kiväärimieheksi bolshujen joukkoon,” niin kuin K. W. Huhtala asian ilmaisi. Siksi oli ymmärrettävää, että valkoinen väestö otti sotilaat riemulla vastaan ja oli niin innoissaan odotettujen vieraiden saapumisesta, että koko rykmentti hevoset mukaan lukien sai paikallisilta ilmaisen ylläpidon. Lisäksi molempiin edellä mainittuihin kyliin järjestettiin vapaa kahvitarjoilu miehistölle.³⁹

K. W. Huhtalalle teki jälleen tiukkaa ehtiä mukaan, sillä hän ratsasti Urjalaan vasta pari tuntia komppaniansa jälkeen. Punaisia kunnassa ei enää näkynyt, sillä noin 3 000 hengen pakolaisjoukko oli pari päivää aikaisemmin jatkanut matkaansa Hämeenlinnan ja Lahden suuntaan. Urjalassa vääpelin apuun turvautui aliupseeri Toivo Virtanen, jonka sotapolku oli alkanut Huhtalan joukkueessa ryhmänjohtajana. Sieltä verkatetaan ylioppilas oli komennettu saman pataljoonan ensimmäiseen komppaniaan, mistä hän halusi nyt takaisin ”omiensa joukkoon” eli toiseen komppaniaan, mutta päällikkö ensimmäisessä komppaniassa oli

36 Olavi Huhtalan kirje kotiväelle 27.4.1918 ja Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Lackman 2017, 80. Junno Mannerin kohtaloon tuo lisävalaistusta hänen teloittajansa E. N. Oksasen ammatti. Yli puolet valkoisen terrorin toimijoista kuului virkamiehiin tai itsenäisiin maanviljelijöihin, ja Oksanen teki elämäntyönsä poliisina, joiden osuus terroriin osallistuneista virkamiehistä oli suurin. Roselius 2006, 47 ja 307; Satamo 2003–2006, 75.

37 Olavi Huhtalan kirje kotiväelle 27.4.1918 ja Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA. Vammalan kauppalan tulipalo 18–19.4.1918 kuului sisällissodan suurimpiin tuhoihin Satakunnassa. Kaikkiaan yli 50 taloa ja toista sataa muuta rakennusta paloi silloin maan tasalle. Tikka 2006, 369.

38 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980. Porin rykmenttiin perustettiin kolmas pataljoona ylipäällikön päiväkäskyllä 1.4.1918. Se operoi Kangasalta etelään Pälkäneen sekä Hauhon suuntaan ja kotiutettiin punakaartin antauduttua 1.5.1918. Samassa päiväkäskyssä määrättiin myös rykmentin täydennyspataljoonasta, jonka sijoituspaikaksi tuli Pori. Sutela-Mikkola 1986, 172–174.

39 K. W. Huhtalan kirje omaisille 28.4.1918. KJA; Saarenheimo 1919, 153 ja 156.

eri mieltä ja ”rimpuili” vastaan. Väepeli sai panna peliin kaiken arvovaltansa ja neuvottelutaitonsa, kunnes kiista ratkesi ja Virtanen hyvillä mielin asteli joukkueen varajohtajaksi toiseen komppaniaan. Ulvilan Vanhassakylässä mukaan liittyneet sen sijaan jäivät edelleen ensimmäiseen komppaniaan, mihin heidät lähtökohtaisesti oli sijoitettu.⁴⁰

Yleensä K. W. Huhtalan yhteistyö ylemmän päällystön kanssa sujui mallikkaasti, muttei kuitenkaan aina. Harjakankaalla pahasti haavoittuneen Yrjö Ylängön jälkeen toisen komppanian päällikkyyttä oli jatkettu väliaikaisin jääkärivoimin, ensin luutnantti Kaino Niemeläisen ja sitten vänrikiksi ylennetyn sekä Esko Huhtalan kirjeessä ”*jägarhuligan*” (jääkärihuligaani) -nimityksen saaneen Akseli Isopuron (1894–1952) komennossa.⁴¹ Molemmat olivat äidinkielenään suomea puhuneita, ilmeisen hyvin miestensä kanssa toimeentulleita upseereita, mutta tilanne kääntyi toiseen suuntaan Huittisissa, kun komppanian vakinaiseksi päälliköksi tuli jääkäriluutnantti Karl Teodard (Tiddy) Nordman (1896–1922), joka oli kotoisin ruotsinvoittoiselta Pohjanmaalta (Vaasasta). Hänen suomen kielen taitonsa jätti runsaasti toivomisen varaa, eivätkä uuden päällikön otteet nähtävästi muutoinkaan vastanneet sitä, mihin yksivakaiset satakuntalaiset olivat tottuneet.⁴²

Kun rykmentti toukokuun alussa siirtyi Urjalasta Toijalaan, ensimmäisen pataljoonan komentaja sai luettavakseen kirjallisen valituksen, jonka toisen komppanian miehistö oli laatinut päälliköstään. ”Kireä kriisi” vaati nyt komentajan päättävistä puuttumista asiaan, ja siksi jääkärikapteeni kutsui puheilleen komppanian väepelin, jonka kanssa keskustelemalla hän arveli löytävänsä parhaan ratkaisun ongelmaan. ”Minä luottaa teihin, sillä teillä on paljon ansioita toise komppania kunnollisuudessa”, aloitti Gunnar von Hertzen, joka myös melko vahvasti murtaen puhui suomea. Sitten komentaja vaati väapeliltä suoraa vastausta siihen, mistä tämän mielestä riita päällikön ja miesten välillä johtui. Huhtala vastasi kuten esimies käski, kiertelemättä ja puhuen suunsa puhtaaksi, mikä ilmeisesti miellytti komentajaa ja antoi myös hänelle eväät kriisin ratkaisemiseksi, sillä tilanne rauhoittui nopeasti tämän jälkeen, ja palaverin päätteeksi von Hertzen lausui kiitoksensa väapelille: ”Suoraan minä kysy, ja suoraan te vastasitte. Se ole hyvä, kiitos, saatte mennä.”⁴³

Seuraavana päivänä K. W. Huhtala sai hoidettavakseen toisen, hieman Toivo Virtasen tapausta muistuttaneen jutun. Kun vihollinen käytännössä oli lyöty, ja toisaalta toukokuun maaseudulla vaativat jokaisen kynnelle kykenevän panoksen, sotatoimia johtanut kenraali Mannerheim antoi käskyn, jonka mukaan rykmenteistä piti laskea työlomalle maanviljelijöitä sellainen määrä, että komppanioiden vahvuudeksi jäisi vain 75 miestä. Nähtävästi joukko-osastot saivat tässä kohdin käyttää harkintaa, sillä Huhtalan mukaan Porin rykmentin yksiköissä kiintiö pyöristettiin sataan. Toisessa komppaniassa loma heltisi yhteensä 90 viljelijälle tai näiden pojille, heidän joukossaan myös Jalmari Mattilalle, joka omien sanojensa mukaan oli ”sitä melskaamista” (sotaa) jo nähnyt tarpeeksi, ja sitä paitsi isä kotitalalla Harjunpäässä kaipasi apu työvoimaa.⁴⁴ Sen sijaan Yrjö Mäkelälle ja Kaarlo (Kalle) Simulalle (1896–1978) tie näytti aluksi nousevan pystyyn (kuva 30), sillä komppanian Ulvilasta lähdön jälkeen molemmat Kaasmarkun isännät olivat lomailleet jo kerran aikaisemmin. Väepeli vetosi jälleen tuttujen miesten puolesta, juoksi ”kaikki kansliat” ja riiteli lopuksi yksikkönsä päällikön kanssa sillä seurauksella, että Mäkelä ja Simula saivat kuin saivatkin lomalitterat kouriinsa.⁴⁵

Loppunäytös esitettiin miehistökasarmin pihalla. Kaikki 90 lomalle päässyttä seisoivat asennossa valmiina lähtöön, kun väepeli luovutti heitä koskevan luettelon päivystävälle upseerille, jonka tehtäviin kuului laskea miehet vapaalle. Läsnä oli myös komppanian päällikkö, jääkäriluutnantti Tiddy Nordman, jota koskeva kantelu vastikään oli lähtenyt miehistöltä pataljoonan komentajalle. Yhtäkkiä kesken kaiken Ahlaisten seurakunnan kanttori astui esiin rivistöstä ja hihkaisi: ”Miehet! Kolmenkertainen eläköönhuuto komppa-

40 K. W. Huhtalan kirje omaisille 28.4.1918. KJA; Niemi 2018, 130.

41 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918 ja Esko Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 12.3.1921. KJA. Akseli Isopuro ylennettiin luutnantiksi Viron armeijassa, mutta Suomessa hänen upseerinarvonsa jäi virallisesti vahvistamatta. Isopuro kuului Virossa Pohjan Poikain rykmentiin, missä hän palveli komppanian päällikkönä. Jääkäriliitto 1975, 211.

42 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Jääkäriliitto 1975, 446.

43 K. W. Huhtalan kirje omaisille 10.5.1918. KJA.

44 Saarenheimo 1919, 157; Sutela – Mikkola 1986, 177; Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980.

45 Anna Huhtalan ja K. W. Huhtalan kirjeet omaisille 30.4.1918 ja 10.5.1918. KJA.

nian kelpo vääpelille!” Välittömästi 90 suuta karjaisi huudot sellaisella voimalla, että Huhtalan mukaan ”tanner tärisi”. Sivummalla seissyt Nordman ei sanonut sanaakaan vaan lähti kiireesti pois.⁴⁶

Siihen mennessä Porin suunnalta vyöryneet punakaartilaiden joukot olivat pääosin tulleet tiensä päähän. Huittisten Lauttakylästä nämä olivat jatkaneet pakomatkaansa Punkalaitumelle, punaiset edellä ja valkoiset perässä. Tällä muodostelma oli paisunut yhä muhkeammaksi, kun Lavian ja Suodenniemen rintamaloikoilta vetäytyneet punaiset olivat liittyneet mukaan. Pakolaisjoukon huoltaminen oli vaatinut väistämättä takavarikoita, joita punakaarti oli kohdistanut maalaistalojen keittiöihin, mutta isäntäväet olivat yleensä varautuneet tilanteisiin ja piiloutuneet kuka mihinkin, mikä supisti veritekojen ja väkivallan määrää pakko-ottojen yhteydessä. Huomattavia aineellisia vahinkoja maataloilta luonnollisesti aiheutui. Punkalaitumelta punaisten pitkä karavaani, joka päivä päivältä oli venynyt entisestään, oli jatkanut Urjalaan, Toijalaan, Iittalaan ja Hämeenlinnaan.⁴⁷ Päätepiste vaellukselle tuli sitten Lahden liepeillä Hollolassa, kun punaisten rintamataistelijat saivat kaupungin edustalla vastaan eversti Otto von Brandensteinin (1865–1945) komentaman osaston saksalaissoitilaita, jotka 7. huhtikuuta olivat nousseet maihin Loviisassa.⁴⁸

Porin rykmentti suoritti sinä aikana, kun taistelut riehuivat Lahden tienoilla, valkoisen vallan varmistusta Toijalassa. Sen miehistökasarmina palveli kansakoulu, päällystö puolestaan asettui paikalliseen meijeriin. Pikkuhiljaa rykmentti taikka oikeastaan se vähäinen joukko-osaston jäännös, mikä oli jäljellä muonavahvuudesta, kun työloman saaneet olivat poistuneet, alkoi valmistautua näyttävään voitonjuhlaan pääkaupungissa.⁴⁹ Myös K. W. Huhtala odotti juhlapäivää (16. toukokuuta) ja kirjoitti innoissaan kotiin, että ”päiväkäskyn mukaan manöveerataan Helsinkiin koko Länsiarmeija paraatiin, siis noin 50 000 miestä”. Hänen mielestään ”kaikki merkit ja valmistelut” viittasivat siihen suuntaan, että valkoisten triumfi tulisi olemaan suurenmoinen, niin kuin sitten tunnetusti tapahtuikin. Jopa Saksan keisarin oli kerrottu silloin saapuvan Suomeen, mitä tietoa Huhtala kuitenkin epäili.⁵⁰

Näihin aikoihin K. W. Huhtalan ajatukset askaroivat yhä enemmän Kaasmarkun siviililämässä. Anna sai yksityiskohtaisia ohjeita siitä, kuinka esimerkiksi Kärpäkän kylvöä oli kiirehdittävä ”ennenkuin se kovasti kuivuu” ja puutarhasiemenien saamiseksi oli tehtävä yhteistilaus, minkä jälkeen piti kääntyä Hankkijan konttorin puoleen Porissa. Olavi oli löytänyt perheen nälkiintyneen hevosen Hämeenlinnasta, minne se oli vetänyt punaisten kuormastoja Kaasmarkusta, ja kuljettanut ”Valpurin” rautateitse takaisin kotiin. Pojan ripeydestä isä antoi erityisen tunnustuksen kirjeessä, jonka hän lähetti äidille Toijalasta. Hevosen vääpeli ohjeisti sijoittamaan Jaakolaan kylvöitä varten, koska punakaarti oli vienyt mennessään kaikki maatilan omat työjuhdat.⁵¹

Antautuneet punakaartilaiset ja pakolaiset koottiin yhdeksi valtavaksi ihmismassaksi Fellmanin kartanon niitylle, Lahdessa Fellmaninpuistona myöhemmin tunnetulle alueelle. Yhteensä noin 20 000 punavankia joutui viettämään useita vuorokausia taivasalla ilman, että mitään muonitusta olisi järjestetty, joskin lapset ja heidän äitinsä pyrittiin palauttamaan kotiseuduilleen. Niityltä massaa alettiin siirtää paikalliseen varuskuntaan Hennalan kasarmeille, jotka kuitenkin täyttyivät nopeasti, ja kapinallisten kohtaloksi koitui

Kuva 30. Maanviljelijä Kalle Simula oli Kaasmarkun isännistä toinen, jonka työloma Porin rykmentistä järjestyi K. W. Huhtalan ansiosta. Tekijän kokoelma.

46 K. W. Huhtalan kirje omaisille 10.5.1918. KJA.

47 Honkanen 2000, 63; Solimo 1968, 29–30. Tekijän hallussa. Punaiset surmasivat sinä aikana, kun näiden joukot pakenivat idän suuntaan Satakunnassa, 57 paikallista maakunnan asukasta. Näistä 11 sai surmansa silloisessa Tyrvään kunnassa. Niemi 2018, 131; Tikka 2006, 369.

48 Ahto 1993, 383 ja 405. Saksalaiset olivat kutsuneet itsensä Suomeen sen jälkeen, kun Saksassa olleet Suomen edustajat olivat tehneet asiasta avunpyyntöjä. Saksan interventio, jonka se korosti suuntautuvan bolševikkejä eikä Venäjää vastaan, tapahtui Vaasan senaatin tietämättä ja vastoin kenraali Mannerheimin tahtoa. Pietiäinen 1992, 269–270 ja 272.

49 Olavi Huhtalan kirje ilman merkittyä vastaanottajaa toukok. 1918. KJA; Saarenheimo 1919, 157 ja 161–163.

50 K. W. Huhtalan kirjeet omaisille 8.5.1918 ja 13.5.1918. KJA.

51 K. W. Huhtalan kirjeet omaisille 28.4.1918, 7.5.1918 ja 10.5.1918 sekä Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA.

hajasijoitus vankileireille eri puolille maata, ulvilalaiset pääasiassa Hämeenlinnan leirille, missä nälkäkuolema, taudit ja etenkin alkuaikoina laittomat teloitukset harvensivat nopeasti joukkoa.⁵² Myös tilanpuute jatkui ellei pahentunut Hämeenlinnassa, ja 7. toukokuuta kaksi kaasmarkkulaista Porin rykmentin sotilasta sattui seisoskelemaan Toijalan asemalla, kun Tamperetta kohti porhaltanut juna pysähtyi hetkeksi sinne. Vaunuihin oli ahdettu arviolta 2 000 punavankia, heidän joukossaan pari tuttua Kaasmarkun miestä, jotka kertoivat kaatuneista tovereistaan ja siitä, että vankeja kuljetettiin nyt täpötäydeltä Hämeenlinnan vankileiriltä Tampereelle. Tilanteen kaoottisuus näkyi siinä, että myöhään illalla sama juna samoine lasteineen palasi takaisin, koska Tampereelle ei enää mahtunut.⁵³

Päätynyt vapaussota, niin kuin valkoinen osapuoli sitä kutsui, toi K. W. Huhtalan poliittiseen ajatte- luun uuden piirteen. Sen keskeisenä sisältönä oli Venäjään kuuluneen Itä-Karjalan liittäminen Suomeen, mikä oli noussut tärkeimmäksi ulkopoliittiseksi tavoitteeksi tasavallan johdon keskuudessa. 10. toukokuuta valtionhoitaja P. E. Svinhufvud ilmoitti eduskuntaryhmille, että kyseinen alueliitos pantaisiin viipymättä toimeen, joko diplomaattista tietä tai valloittamalla. Kaavailuihin liittyi läheisesti Pietarin ”puhdistaminen” punaisista. Asiantuntijana Svinhufvud oli kuullut Mannerheimia, joka sodan loppuvaiheessa oli keskittänyt armeijansa huomattavan osan Karjalassa ikään kuin valmiiksi Venäjän rajalle. Jopa valkoisten mahtipontin- nen spehtaakeli Helsingissä toteutettiin sitä silmälläpitäen, että pääkaupunkiin saapuneet länsiarmeijan joukot olisivat helposti siirrettävissä rautatiekuljetuksin itään – ei tosin Huhtalan ennakoimassa vahvuus- dessa (50 000), muttei myöskään aivan vähäisin voimin, sillä noin 12 000 miestä täytti 16. toukokuuta Helsingin kadut. Porin rykmentti loman saaneita lukuun ottamatta lähti juhllisuuksiin Toijalasta, mutta itäarmeijan sotilaita paraatiin saapui vain nimeksi.⁵⁴

K. W. Huhtala omaksui nopeasti mielipiteet rajan siirrosta idän suuntaan, niin kuin Olli Korjus on otak- sunut, Olavi Huhtala ehkä vielä innokkaammin kuin isänsä.⁵⁵ Käytännössä ekspansio tarkoitti Suur-Suomen luomista, mikä pyrkimys elähdytti yleisesti valkoisen väestön ajattelua itsenäisyyden ajan ensimmäisinä vuosina. Väepeli näyttää jopa harkinnan lähtemistä mukaan Itä-Karjalan valloitusretkille, joita päämaja suunnitteli, mutta esteenä hänen kohdallaan olivat lukuisat luottamustoimet ja muut askareet kotiseudulla, samoin ikä ja velvollisuudet perhettä kohtaan. Urjalassa kunnallispoliitikko horjui kahden vaiheilla, mikä selvästi näkyi hänen kirjeestään Anna Huhtalalle, joka ehdottomasti vastusti moisia kaavailuja.⁵⁶

Mutta paljon vielä tarvitaan taistelua, ennen kuin Suursuomi on syntynyt, koko Vienan Karjala vallattu. Tämmöiselle n k yli-ikäiselle miehelle, jolla on perhe ja monen monet muut toimet kotipaikallaan, tuntuisi siirto esim. Länsi-Suomesta Karjalan kannakselle ja mahdollisesti yhä etäämmäksikin vaikealta. Vaikka toisaalta velvollisuudentunto ja isän- maanrakkaus vaatiikin esim. isän ja pojan yhdestä perheestä olemaankin mukana va- paustaistelussamme, niin toisaalta kuitenkin velvollisuus perhettä kohtaan asettaa siksi suuria pykäläiä edellisen eteen, että ristiriita on ilmeinen. Vallankin sen takia, että viimek- simainituilla on vielä voimassaoleva asevelvollisuuslaki puolellaan.⁵⁷

Suur-Suomi jäi syntymättä ja K. W. Huhtalalta Itä-Karjalan retki tekemättä, mutta sisällissodan taistelut jättivät pysyvän jäljen hänen elämäänsä, niin kuin johdannossa ja edellisen pääluvun alussa todettiin. Yhteenoton muistot seurasivat lakkaamatta Kaasmarkun väepeliä, jonka kohdalla vuoden 1918 kamp- pailu ei oikeastaan päätynyt koskaan, niin kuin Aapo Roselius osuvasti on tiivistänyt, ja vaikuttivat merkittävästi hänen elämäänsä tästä eteenpäin. Liioittelematta voi todeta, että sota muovasi ratkai-

52 Piilonen 1992, 229; Honkanen 2000, 75–77; Solimo 1968, 41–45. Tekijän hallussa.

53 K. W. Huhtalan kirje omaisille 8.5.1918. KJA.

54 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Manninen 1993 a, 470–471 ja 473; Salokorpi 1988, 292.

55 Olavi Huhtalan kirje ilman merkittyä vastaanottajaa toukok. 1918. KJA; Korjus 2014, 325–326.

56 K. W. Huhtalan kirje omaisille 28.4.1918 ja Anna Huhtalan vastaus siihen 30.4.1918. KJA; Manninen 1993 d, 131. Val- koisten keskuudessa Itä-Karjalaan suuntautuneet valloitusretket nähtiin ikään kuin jatkeena vapaussodalle. Menestys retkillä jäi kuitenkin heikoksi ja rauhansopimuksessa, joka allekirjoitettiin Tartossa lokakuussa 1920, suomalaisten oli luovuttava vaatimuksistaan Itä-Karjalassa. Roselius 2018, 138–139.

57 K. W. Huhtalan kirje omaisille 28.4.1918. KJA.

sevalla tavalla Huhtalan ajattelua ja menettelytapoja sekä nosti hänet näkyvästi esille ensin rintamiesten joukkotoiminnassa ja sitten valtakunnanpolitiikassa.⁵⁸ Myös Olavi Huhtalan kohdalla mittelön seuraukset olivat laajakantoisia. Rajantakaisiin seikkailuihin ei hänkään tosin osallistunut, vaikka Aunus houkutteli kesällä 1919, mutta kokemukset Satakunnan rintamalla johdattivat Olavin Kadettikouluun ja sitä tietä upseerin uralle heti sen jälkeen, kun ylioppilaslakki oli saavutettu (1921) ja varusmiespalvelus suoritettu. Eikä tuleva kenraaliluutnantti unohtanut lähtökohtaansa, sillä hänet nähtiin aseveljiensä vieraana esimerkiksi 27. tammikuuta 1958 Porissa, kun kaupungissa vietettiin ”tammisunnuntain” eli vapaussodan alkamispäivän 40-vuotisjuhlaa.⁵⁹

Olavi ja Esko Huhtala, joita yhteiset kokemukset yhdistivät lapsuudesta alkaen, saivat rintapieliinsä Vapaussodan muistomitalit Satakunta-soljilla, kun aseet vaikenivat, samoin toisen luokan Vapaudenmitalit osoittamastaan rohkeudesta. Kunniamerkit luonnollisesti lämmittivät nuorukaisten mieliä ja valoivat uskoa tulevaisuuteen.⁶⁰ Tyytyväinen sai olla myös Harjakankaan haavoista täpärästi selviytynyt Yrjö Ylänkö, joka huhtikuussa oli ylennetty luutnantiksi. Vielä heikkona mutta vammoistaan toipuvana hänet nähtiin mukana toukokuun 16. päivän paraatissa Helsingissä. Triumfi huipentui Ylängön sekä konekiväärikomppanian päällikkönä palvelleen ja samoin luutnantiksi ylennetyn Väinö Alasmaan kohdalla kaupungilla järjestettyyn illanviettoon. Sen yhteydessä molempia jääkäriupseereita odotti yllätys – miehistöjen näille lahjoittamat kultakellot.⁶¹ Unohtumattomia muistoja paraatipäivästä jäi monille muillekin sotilaille, jotka osallistuivat juhlallisuuksiin, mutta sisällissodan aikainen Porin rykmentti oli silloisessa kokoonpanossaan koolla viimeistä kertaa. Joukko-osaston rivit nimittäin harvenivat jatkuvasti juhlan jälkeen, ja toukokuun lopulla suurin osa jäännöksestä komennettiin vartiointitehtäviin Tammisaareen.⁶²

Tammisaaren komennus aiheutti kielteisiä reaktioita, sillä uusi palveluspaikka osoittautui Dragsvikin vankileiriksi, joka oli perustettu venäläisen varuskunnan entiselle kasarmialueelle. Maailmansodan syttyessä sitä oli pidetty todennäköisenä paikkana saksalaisten mairinnoiselle. Uudessa olomuodossaan Dragsvik saavutti synkän maineen, sillä punavankeja menehtyi siellä nälkään ja tauteihin enemmän kuin missään muualla.⁶³ Kasarmeihin mahtui venäläisten alkuperäisen arvion mukaan enimmillään 4 000 henkeä, mutta touko-kesäkuun aikana alueelle tungettiin noin 10 000 punavankia, joista yli 3 000 menehtyi nopeasti epäinhimillisissä oloissa.⁶⁴ Heikkokuntoiset ja aliravitut vangit olivat vastenmielistä katseltavaa vartijoiksi määrätuille Porin rykmentin sotilaille, joista monet säälivät entisiä vastustajiaan ja katselivat sopivasti toisaalle, kun näitä loikki omille teilleen. Leirin siviilijohtoa ”porilaisten” leväperäisyys ei miellyttänyt, mikä heinäkuussa 1918 johti rykmentin hajottamiseen ja lakkauttamiseen.⁶⁵

On vaikeaa päätellä, millä perusteella Dragsvikiin lähtijät saivat komennuksen Porin rykmentistä, sillä K. W. Huhtala palasi poikansa kanssa kotiin, kun aseet vaikenivat, mutta Esko Huhtala sijoitettiin vankileirin vartiostoon. Omasta halustaan tuskin kukaan hakeutui kolkkoihin ja venäläisten jättämiin kasarmeihin. Vastentahtoisesti leirille jäi myös opettaja T. E. Soini, joka Huhtalan lähdön jälkeen oli noussut tämän tilalle komppanian vääpeliksi. Kuvaavaa tilanteelle oli, että Soini jopa harkitsi epärehellisiä keinoja, jotta olisi päässyt pois Dragsvikista, kun hän vielä Pomarkussa Huhtalan ja muiden kanssa oli esiintynyt kristillisten arvojen puolestapuhujana⁶⁶. Opettajan asemaa pahensi varusmestarin tehtävä, johon hänet oli määrätty,

58 Roselius 2013, 184; SK 13.10.1974.

59 Esko Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 2.8.1919. KJA; SK 28.1.1958 ja 3.5.1977.

60 Lipponen 1997, 129; Sysimetsä – Hannula 1954, 102; US 9.11.2000 (kuva).

61 Saarenheimo 1919, 165–166; SL 9.9.1920 (K. W. Huhtala). Väinö Alasmaa osallistui v. 1918 mm. Pomarkun, Noor-markun ja Harjakankaan taisteluihin. Hän erosi armeijan palveluksesta v. 1919 ja liittyi Aunuksen retkikuntaan, jonka riveissä hän kaatui. Jääkäriliitto 1975, 59.

62 Sutela – Mikkola 1986, 178; Honkanen 2000, 64.

63 Lindholm 2017, 17–19 ja 332–334; Manninen 1993 d, 131.

64 Lindholm 2017, 7 ja 75.

65 Lindholm 2017, 145 ja 253–257; Saarenheimo 1919, 167.

66 Ehdotus Satakunnan ... 1.3.1918. K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA. Porin rykmentissä tapahtui muitakin muutoksia. Vielä kesällä 1918 rykmentin piirissä oli kuiskittu, että Walter Bergh ottaisi lomaa ja jäisi sille tielleen, minkä jälkeen majuriksi ylennetystä Gunnar v. Hertenistä tulisi uusi komentaja. Näin oli oletettu sitä suuremmalla syyllä, kun kytemään jääneet jännitteet tsaarinupseerien ja jääkäriupseerien välillä olivat uudelleen leimahtaneet liekkiin. V. Hertzen joutui kuitenkin tyytymään Pohjanmaan jääkäripataljoonaan, jonka komentajaksi hän samana vuonna (1918) siirtyi Porin rykmentistä. T. E. Soinin kirje K. W. Huhtalalle 4.6.1918. KJA; Jääkäriliitto 1975, 173.

sillä elintarvikkeiden vähäisen saatavuuden tai oikeastaan niiden puutteellisesti organisoidun jakelun takia muonaa riitti hädin tuskin edes omille sotilaille, ja senkin vähän laatu ja ravintoarvo mitä nämä saivat, oli "heikonpuoleinen". Monien muiden tavoin Soini surkutteli punavankeja, joiden ruokahuolto lähenteli katastrofia, vaikka toisaalta hän muistutti, että "kyllä he (vangit) osaansa ovat jo kuluttaneet". Huhtalalle Soini antoi täyden tunnustuksen ja lausui hänelle sydämelliset kiitokset "yhdessä olost ja tosi toveruudesta", mutta yksinäisyyttään vääpeli valitteli, kun uskollinen kumppani oli häipynyt muihin maisemiin.⁶⁷

Dragsvikissä olosuhteet eivät käyneet sietämättömiksi ainoastaan ruokapulan takia, vaan täyteen tungetussa ja epähygieenisessä vankileirissä kulkutaudit levisivät kulovalkean tavoin. Selvää jälkeä teki etenkin täiden välityksellä tarttunut toisintokuume, eikä sen tuhoilta välttynyt täysin edes henkilökunta ja kaupunkilaisväestö.⁶⁸ Myös vartijoita sairastui, ja kesäkuun alkupäivinä tuli Esko Huhtalan vuoro. Poika valitteli lievää kuumetta, jonka lääkäri huolettomasti diagnosoi tavalliseksi flunssaksi, vaikka kyse mitä ilmeisimmin oli toisintokuumeesta.⁶⁹ Tauti ei ottanut talttuakseen, olipa sen alkulähteenä mikä hyvänsä leirin vitsaus, vaan paheni ensin keuhkokuumeeksi ja osoittautui lopulta pelätyksi keuhkotuberkuloosiksi. Se tiesi loppua palvelukselle Porin rykmentissä ja kaatoi kaikki suunnitelmat, joita Eskolla kenties oli tulevaisuuden varalle. Lyseo Porissa piti keskeyttää kuudennelta luokalta, ja potilaalle tulivat tutuiksi kolmatta vuotta jatkuneet hoitajaksot Takaharjun ja Nummelan parantoloissa, kunnes Eskon ilmausta käyttäen "ilkeä, kavala ja salaisesti hiipivä vihollinen" katkaisi nuoren miehen elämäntaipaleen huhtikuussa 1922.⁷⁰

6.3. Nimitys suojeluskunnan päälliköksi

Hiljenikö sitten "huligaanielämä" Ulvilassa valkoisten voiton myötä, niin kuin K. W. Huhtala oli ennustanut, eli tukittiinko punaisten perheiden suut niiden viikkojen aikana, jolloin voittajat ajoivat takaa hävinneitä? Paavo Solimo on kirjoittanut useampia sivuja Friitalan, Harjunpään ja Suosmeren tapahtumista sen jälkeen, kun taistelevat osapuolet olivat jättäneet Ulvilan. Hänen selostuksiinsa liittyy kuitenkin se ongelma, että kirjoittaja itse on kuulunut vetäytyneiden punaisten kolonnaan, istunut sittemmin Hennalan ja Lappeenrannan vankileirit sekä nojautunut kuulopuheisiin ja toisen käden tietoihin asioita muistiin merkitessään. Lisäksi on ilmeistä, että Solimo on menetellyt joissakin kohdin vastoin parempaa tietoaan tai vähintään valikoivasti, sillä esimerkiksi Ulvilan punaisen terroriaallon hän on kuitannut vain muutamalla väheksyvällä lauseella. Aksel Hellgrenin, Pekka Tiilikaisen sekä Frans Mäkisen surmista hän on vaiennut täysin, vaikka hänen paikkakuntalaisena on täytynyt tietää niistä, ja Harjunpäässä surmattujen lyseolaisten kohtalosta hän on todennut ylimalkaisesti, että punaisten vartiomiehet olivat ampuneet kylässä "kaksi suojeluskuntalaista", havaittuaan sitä ennen "nämä valkoisiksi ja arvaten heidän aikeensa".⁷¹

Toisaalta Heikki Honkasen pro gradu -tutkimuksen valossa näyttää siltä, että monet kuvaukset, joita Paavo Solimo on kirjoittanut Ulvilaan jääneiden punaisten viimeisistä vaiheista, vastannevat osapuulleen tapahtumien totuudenmukaista kulkua. Solimon mukaan vangituille Ulvilan punakaartilaisille jakoi "oikeutta" Friitalan kylässä istunut valkoisten kenttöoikeus, joka passitti vangit kuulustelujen jälkeen Poriin.⁷²

67 T. E. Soinin kirje K. W. Huhtalalle 4.6.1918. KJA; Virrankoski 2001 b, 750–751.

68 Lindholm 2017, 176–177 ja 220–221.

69 T. E. Soinin kirje K. W. Huhtalalle 4.6.1918. KJA.

70 Esko Huhtalan kirjeet Olavi Huhtalalle 12.6.1919, 19.10.1919 ja 25.5.1921. KJA. Esko Huhtala ei ollut ainoa Porin rykmentin sotilas, joka haki voimia Nummelan parantolasta. Eräänä päivänä häntä vastaan parantolan käytävällä asteli tutun näköinen potilas, jonka Esko heti tunnisti Toijalassa pahan arvovaltatappion kärsineeksi Tiddy Nordmaniksi. Mihinkään keskusteluihin Esko ei ryhtynyt jääkäriluutnantin kanssa, vaikka hän ilmeisen hyvin oli oppinut lyseossa tämän äidinkielen. Nopeasti edennyt keuhkotauti sai yliotteen myös Nordmanista, joka menehtyi siihen joulukuussa 1922. Esko Huhtalan kirjeet Olavi Huhtalalle 2.8.1919 ja 11.12.1920. KJA; Jääkäriliitto 1975, 446.

71 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 5.2.1918. KJA; Solimo 1968, 36, 47 ja 54. Tekijän hallussa.

72 Solimo 1968, 47. Tekijän hallussa. Olavi Huhtalan muistiinpanoissa esiintyy eräs Nylander, joka lähti 14.4. muutaman muun valkoisen kanssa Kaasmarkusta Poriin. Mahdollisesti kyseessä oli yksi punakaartilaisien teloitajista Porin mlk:n Vähälläraamalla, missä kuolemantuomiot pantiin toimeen, koska Nylanderin nimeä ei löydy Huhtalan komppanian miehistöluettelosta, mutta aikalaisten muistelmissa "sellainen Nylander" mainitaan teloituksien suorittajana. Vähällärauman kylässä ammuttiin myös Ulvilassa kuolemantuomion saaneita punavankeja. Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Niemi 2018, 142.

Työmies Ilmari Nordman (1895–1918) Friitalasta sai kuolemantuomion sillä perusteella, että häntä epäiltiin osallisuudesta edellä mainittuun Koliahteen joukkomurhaan, missä menetti henkensä A. Ahlström Osakeyhtiön johtoa ja virkailijoita (kuva 31). Todennäköisesti Nordman oli syytön, mutta hänen kotoaan oli löydetty omaisuutta, jota punaiset olivat varastaneet Ahlström-yhtiöltä Noormarkusta. Tämä yhdessä eräiden muiden seikkojen kanssa johti siis hänen kohdallaan ankarimpaan rangaistukseen. Vihtori Laakso (1886–1918) Suosmerestä taas ammuttiin Porissa väärinkäsityksen seurauksena, vaikka hänen asioidensa tutkinta oli vielä kesken.⁷³

Myös Poriin lähetettyjen punaisten aviopuolisoita olisi Paavo Solimon mukaan vangittu ja pidetty päiväkausia telkien takana, uhkailtu ja piesty. Harjunpäähän taas olisi perustettu valkoisten kyläesikunta, joka vuorostaan olisi kutsunut paikalle pohjalaisista jääkäreistä koostuneen iskuryhmän, koska ”esikuntalaiset eivät itse henkilökohtaisesti halunneet tahria käsiään kyläläisten vereen”. Väitetty pohjalaisryhmä, josta Solimo toisaalla käyttää nimitystä ”hurrijoukko”, olisi siten jatkanut Harjunpäästä löydettyjen punakaartilaisten kuulustelua ja pahoinpitelyä sekä ulottanut samoja toimenpiteitä Suosmeren kylään asti. Osansa terrorista olisivat saaneet myös punaisten perheenjäsenet.⁷⁴

Jos Paavo Solimon tiedot pitävät paikkansa, niin Harjunpäästä ja Suosmerta ehkä terrorisoi jääkärivääpeli, sittemmin everstiluutnantti ja Mannerheim-ristin ritari Auno Kuirin (1897–1978) johtama erillisosasto, joka toukokuun alussa saapui Kullaalta Poriin suorittamaan ”epämiellyttävää puhdistustehtävää” kaupungin lähiympäristössä. Hänen joukkonsa ei kuitenkaan muodostunut pohjalaisista eikä ”hurreja” (suomenruotsalaisista), vaan Hämeenkyrön ja Viljakkalan suojeluskuntalaisista.⁷⁵ Tässä tapauksessa näille teloittajille – mikäli kyse todella oli Kuirin osastosta – lankeaisi vastuu siitä, että kaksi Harjunpään vanhempaa punakaartilaista kyydittiin kuulustelujen päätteeksi Mäkäräkorven metsikköön Friitalaan sekä ammuttiin siellä 9. toukokuuta.⁷⁶ Iän perusteella vaikuttaisi vähemmän todennäköiseltä, että teloitettut olisivat syllistyneet mihinkään raskauttavaan. Pikemmin voisi ajatella, että nämä joutuivat tavallaan sijaiskärsijöiksi, kun punaisen terrorin todelliset syypäät, jotka olivat livistäneet Harjunpäästä punakaartin pakojoukon mukana, istuivat nyt vangittuina Lahden suunnalla ja odottivat siellä tuomioitaan.

Suosmeressä punakaarti sjoittui Ulvilan pienimpiin, ase kädessä siihen oli kuulunut vain parikymmentä paikallista, ja pakomatkalta näistä oli lähtenyt ainoastaan kaksi. Paavo Solimon mukaan kylään jääneet punaiset pamputettiin kuulustelujen jälkeen erään maatilan päärakennuksessa ja laskettiin sitten vapaalle jalalle, mutta samana iltana 12. toukokuuta viisi heistä noudettiin lisäkuulusteluihin. Kovistelun päätteeksi miehet kuljetettiin hevosiin kytkettyinä Harjunpäähän, missä heidät ammuttiin linnoitustöiden yhteydessä

Kuva 31. Punakaartiin kuulunut työmies Ilmari Nordman Friitalasta. Hän sai Ulvilan valkoisilta kuolemantuomion, koska häntä epäiltiin osallisuudesta Koliahteen joukkomurhaan Noormarkussa. Eija Simosen kokoelma.

73 Terroritilasto, Ulvila. TA; Tukkinen 2013, 35 ja 79; Honkanen 2000, 66–67

74 Honkanen 2000, 65–66; Solimo 1968, 54 ja 57. Tekijän hallussa.

75 Jääkäriilto 1975, 310–311; Lehtonen 2021 a, 177; Mäki-Mikola 2018, 143.

76 Honkanen 2000, 65–66; US 9.2.1998. Friitalassa ammutut Harjunpään punakaartilaiset olivat Aleksander Mannila (s. 1874) ja Frans Mäkelä (s. 1866). Ibid.

kaivettuun juoksuhautaan. Seuraavana päivänä joukko lapsia löysi hätäisesti peitellyt ruumiit ja kertoi löydöstä vanhemmilleen, jotka taas ilmoittivat asiasta teloitettujen omaisille. Nämä saivat luvan haudata vainajat Ulvilan seurakunnan Uudelle hautausmaalle Vanhaankylään, samaan perimmäiseen nurkkaukseen, minne Mäkäräkorven metsiköstä oli kuljetettu myös kahden surmatun harjunpääläisen ruumiit.⁷⁷

Kaasmarkusta punakaarti oli poistunut lähes viimeiseen mieheen, suurin osa ilmeisen vapaaehtoisesti mutta joitakin vähemmän innokkaita myös painostuksen tuloksena, kuten aikaisemmin todettiin. Ehkä omiltaan piiloutumalla pakomatkan oli välttänyt maatalouslakkojen yhteydessä mainittu Ruupe Vuorinen, joka vain muodollisesti oli kuullut kaartiin ja ilmoitellut ”isännälleen maanvilj. Jaakolalle punasten hommistu etukäteen”. Hänet Olavi Huhtala oli vienyt ”tutkittavaksi Ulvilaan” sen jälkeen, kun valkoisten toinen komppania huhtikuussa oli miehittänyt Kaasmarkun. Ilmaisullaan Olavi lienee tarkoittanut Friitalan kylää ja siellä istunutta kenttöoikeutta. Hänen muistiinpanoistaan ei ilmene, että suojeluskuntalaisten käsiin olisi jäänyt muita Vuorisen kaltaisia rajatapauksia saati taistelujoukkoihin kuuluneita, mutta punaisten perheenjäseniä ja omaisia Kaasmarkkuun luonnollisesti oli jäänyt.⁷⁸ Näitä sitten kuulusteltiin ja piestiin VPK:n talolla, mikäli eräät haastattelutiedot pitävät paikkansa, tai ainakin määrättiin palokunnantalon siivoukseen, kun valkoinen voittaja oli asettunut kylään.⁷⁹

Väkivaltaisempaa argumenttia tukee taidemaalari Sulo Salmen kertomus, joka perustuu hänen hatariin muistikuviansa, sekä Kaasmarkun työväenyhdistyksen 50-vuotishistoriikki. Taidemaalarin mukaan punaisten lähdön jälkeen joukko ”paikkakuntalaisille tuntemattomia miehiä” tunkeutui Salmen kotiin, joka sijaitsi verkatehtaan lukusalin yhteydessä, komensi lapset riviin ja ojensi aseensa jopa hänen, kuusivuotiaan pojan rintaan. Perheen isä, kankurimestari Werner (Verner) Salmi (1882–1952) ja vanhin poika Onni Salmi (1902–1918), jotka olivat kuuluneet punakaartiin, olivat paenneet sitä ennen muiden kaartilaisien mukana. Sitten tunkeutujat olivat ammuskelemalla pelotelleet kotiin jääneitä ja ottaneet mukaansa Sulon toisen veljen sekä Jenny Salmen – aikaisemmin Palola (1882–1923) – joka oli poikien äiti. Heidät oli raahattu VPK:n talolle, mistä palattuaan äiti ei saanut edes vaatteita yltään, koska pahoinpitely valkoisten valtaamalla talolla oli vienyt häneltä voimat. Kertoman mukaan iskuja olisivat jalleet kaksi punaisille katkeraa kaasmarkkulaista, opettaja Akseli Aarnio ja maanviljelijä Frans Rotkus (1881–1920). Samantyyppisestä väkivallasta todistaa myös työväenyhdistyksen historiikki.⁸⁰

Kaasmarkun rukoushuoneessa kaikki tilaisuudet oli kielletty vallankumousviikkojen ajan, joten rakennus pysyi nämä viikot suljettuna. Punakaartin lähdön jälkeen evankelisen liikkeen paikallisia ystäviä alkoi käynnistellä toimintaa uudelleen. Näiden sympatiat valkoisia kohtaan näyttäytyivät siinä, että ensimmäisiä toimenpiteitä oli seppeleen hankinta Harjakankaalla kaatuneen Ruupe Rotkuksen haudalle. Rotkus siunattiin Ulvilassa 24. huhtikuuta, ja Anna Huhtala sai kyydin hänen hautajaisiinsa Kaasmarkun Prehtistä. Punakaarti oli lähtiessään jättänyt Prehtiin hevosen, koska perheeseen kuului paljon lapsia ja halvaantunut isäntä, mutta kaiken viljan mitä talossa oli, punaiset olivat ensin pakottaneet puimaan ja sitten vieneet mennessään. Aune Prehtin (1913–2015) mukaan kaartia johtanut Eenokki Lahti apurinaan Jussi Suomi olivat maanneet riihen edessä ja odottaneet, kunnes puinti oli ohi ja vilja säkitetty valmiiksi poiskuljetusta varten.⁸¹

Samana päivänä Ruupe Rotkuksen kanssa laskettiin maan poveen Pomarkussa kaatuneet Antero Hellman (1897–1918) Friitalasta ja Niilo Iso-Tuomola (1894–1918) Harjunpäästä. Ajalle tyyppilliseen tapaan kaikki kolme saivat viimeisen leposijansa kirkon kupeesta (kuva 32), päinvastoin kuin ne Uuden hautausmaan perälle kätkeytetyt punakaartilaiset, jotka olivat joutuneet voittajan koston kohteiksi Ulvilassa. Valkois-

77 Solimo 1968, 54–55 ja 57–58. Tekijän hallussa. Harjunpäässä ammutut Suosmeren punakaartilaiset olivat Kalle Lahti (s. 1887), Herman Laine (s. 1878), Kustaa Lindroth (s. 1883), Anton Taimi (s. 1874) ja Vihtori Taimi (s. 1891). Honkanen 2000, 65–66; US 9.2.1998.

78 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918 ja lisäys J. Hintsalan ... 17.4.1918. KJA.

79 Aune Prehtin haastattelu 25.8.1993 ja Taisto Terhon haastattelu 25.8.1999.

80 KTy, 6 ja Verkatehtaan varjossa -käsikirjoitus. Molemmat tekijän hallussa; OTL Hannu Vaajalan spv. Kaasmarkku / K V Huhtala” ... 22.12.2015. Tekijän hallussa. Frans Rotkusta katkerointi paitsi hänen toisen veljensä kaatuminen Harjakankaalla 30.3.1918 myös se, että Rotkuksen talosta oli löytynyt syksyllä 1917 viljakätköjä, jotka punakaarti oli takavarikoinut ilman korvausta. Akseli Aarnion syytä kantaa kaunaa punaisille selittävät monet edellä kuvatut kiistat ja yhteenotot näiden kanssa. Korjus 2014, 316 ja 328.

81 Anna Huhtalan kirje omaisille 23.4.1918. KJA; SK 21.7.1968 (K. A. Talvinen); Aune Prehtin haastattelu 25.8.1993.

Kuva 32. Kaatuneet Ulvilan suojeluskuntalaiset saivat viimeisen leposijansa läheltä Ulvilan kirkkoa. Hautakivi paljastettiin 4.4.1920. Satakunnan Museon kokoelmat.

ten jäähyväisten kirkollista luonnettakorosti myös juhlallinen surusaatto, joka ennen vainajien siunaamista aloitti matkansa Vanhankylän maanteiden risteyksestä. Tilaisuuden yhteiskunnallinen merkitys taas näkyi siinä, että paikallinen kansakoulu sulki ovensa hautauspäivän ajaksi.⁸²

Ajan henkeä Kaasmarkussa ilmensi hyvin tapahtuma, joka sai puitteet huhtikuun lopulla Anna Huhtalan luona. Kaupan tiloihin oli kokoontunut lähinnä kylän valkoista väestöä, muiden muassa kaikki kotiin jääneet Porin rykmentin sotilaat eli Vihtori Aarikka, Frans Anttila, Jussi Hintsala, Anton Paavola ja Paavali Ylinen. Ulvilan seurakunnan edustajaksi mukaan oli kutsuttu pastori August Verner (A. V.) Jaakkola (1887–1954), evankelisen herätysliikkeen pappi sekä tunnettu virsirunoilija. Aiheen kokoontumiselle oli antanut puuseppä Kaarlo (Kalle) Numminen (1860–1928) – pyhäkoulunopettaja ja eräs Kaasmarkun saarnamiehistä, joka oli kuultavana tilaisuudessa. Hänen asemansa oli tukala, sillä kaksi puusepän poikaa oli kuulunut paikalliseen punakaartiin ja paennut sen mukana. Läsnaolijat tutkivat yhdessä monta tuntia sitä *Raamatun* lukua, jota saarnaaja oli selittänyt rukoushuoneessa, koska epäiltiin hänen tarkoittaneen jotain pahaa hallituksesta ja suojeluskunnasta. Numminen selvisi kiirastulestaan puhtain paperein, mutta rukoushuoneyhdistys sai valtuudet päättää kokouksessaan, päästettiinkö hänet tästedes puhumaan vai ei.

Jos K. W. Huhtala tarkoitti huligaanilämällä ylipäänsä punakaartin vallanpitoa, joka hänen mukaansa tulisi hiljenemään ”pitemmäksi ajaksi kuin yhdeksi viikoksi”, niin on todettava, että hiljaista Ulvilassa tuli ainakin vähäksi aikaa kukistetun kapinan jälkeen. Edellä mainitut esimerkit antanevat havainnollisen kuvan siitä, millaisia pelon ja kauhun hetkiä punaisten perheet kokivat keväällä 1918, kun muualta tulleet ja tuntemattomat miehet tunkeutuivat koteihin, pahoinpitelivät tai surmasivat löytämiään punaisia taikka sellaisiksi epäiltyjä, ja perheiden huoltajat samanaikaisesti kävivät viimeisiä taistojaan rintamalla. Poikkeuksellisen lievinä valkoisten toimenpiteitä ei voi pitää, etenkin kun ottaa huomioon, että paikkakunnalle oli jäänyt lähinnä vain

82 Mälkki 1998, 43; SK 20.4.1918. Valkoisten kaatuneiden hautakivi paljastettiin Ulvilan Vanhalla hautausmaalla 4.4.1920. Tilaisuudessa puhui sankarivainajien muistolle op. H. E. Pajunen. US 9.2.1998.

iäkkäämpiä kaartilaisia ja omaisia, joiden tilillä tuskin oli mitään erityisen vakavaa.⁸³ Siksi näkemys ”Ulvilan seudulla vallinneesta humanisen myötämielisestä suuntauksesta”, mikä Suur-Ulvilan historian II-osassa on liitetty sisällissodan jälkiselvittelyihin, vaikuttaa oudon vähättelevältä. Teoksessa myös sivuutetaan vaike-
nemalla Friitalan ja Harjunpään laittomat teloitukset, vaikka olisi pidettävä pienenä ihmeenä, jos kirjoittaja ei olisi informoitu niistä tai vähintään siitä muistomerkistä, jonka työväenjärjestöt vuonna 1945 olivat pystyttäneet uhrien viimeiselle leposijalle Ulvilan Uudella hautausmaalla.⁸⁴

Valkoinen terrori olisi päässyt huomattavasti pidemmälle, jos olisi toteutunut se, mitä Ulvilassa kaavailtiin K. W. Huhtalan poissaolon aikana. Paikallinen järjestyskunta eli suojelusvartio, josta toisinaan käytettiin myös suojeluskunnan nimeä, oli aloittanut toimintansa uudelleen 14. huhtikuuta, ja sen komendantiksi oli valittu tai määrätty turkulainen ylioppilas Herman Forstén (1896–1968). Eräs poliisikonstaapeli Uudelta-
takoivistolta oli lähettänyt Forsténille luettelon Harjunpään, Toejoen ja Uudenkoiviston punakaartilaisista sekä toivonut, että komendantti ”kryssaisi” näitä eli täydentäisi listaa asianmukaisilla merkinnöillä, jotta ”rosvot” eivät pääsisi ennen tutkintaa ”pakenemaan tai vääriellä todistuksilla pois vankileiristä”.⁸⁵ Todennäköisesti juuri Forstén oli sitten laajentanut nimiluetteloa muualle Ulvilaan sekä merkinnyt kullekin kaartilaiselle rangaistusehdotuksen, jonka hän oli valinnut kolmesta eri luokasta. Allekirjoittajiksi oli merkitty neljä Ulvilan esikunnan jäsentä ja komendantti. Luettelo ei ollut lähimainkaan täydellinen, sillä esimerkiksi Kaasmarkkuun ja Suolistolle oli kirjattu yhteensä vain 67 kapinallisen nimet, kun oikea lukumäärä palkkalistojen mukaan oli 88, ja joitakin kunnan alueita yhteenvedosta puuttui kokonaan.⁸⁶

Punakaartilaisien luettelossa havaitsee kaksi erikoista piirrettä. Ensinnäkin lähes toiselle puolelle (223) listojen yhteensä 495 kapinallisesta oli ehdotettu ”sotalain ankarinta rangaistusta” eli kuolemantuomiota. Toteutuessaan nämä ehdotukset olisivat tarkoittaneet sitä, että teloitettujen määrä Ulvilassa olisi kivunnut ennätysmäisen korkeaksi, niin kuin Heikki Honkanen on aiheellisesti todennut. Tosin Ulvila ei olisi jäänyt yksin, vaan sama ilmiö olisi toistunut lähes koko maassa, jos punavankeja tuomitsemaan perustetut valti-
orikosoikeudet (VRO) olisivat noudattaneet paikallisten suojeluskuntien evästyksiä sellaisinaan.⁸⁷ Toiseen, ehkä vielä omituisempaan seikkaan on kiinnittänyt huomiota Aarno Perho. Julkaisemassaan omakustanteessa (Pori 1995) hän on todennut, että dokumentin teksti allekirjoituksia myöten on saman henkilön käsialaa. Toisin sanoen ”todistajien” signeeraukset Ulvilan asiakirjassa olivat juridisesti katsoen kelvottomia, sillä yksikään niistä ei ollut omakätinen – lukuun ottamatta tietenkään Herman Forsténia itseään, mikäli hän oli laatinut asiakirjan.⁸⁸

Aivan erityisen mielenkiintoiseksi edellä kuvatun dokumentin tekee K. W. Huhtalan väitetty osuus. Asiakirjan mukaan hän olisi Toijalassa 12. toukokuuta todistanut ja nimikirjoituksellaan vahvistanut, että listaa koonneiden henkilöiden sanaan voitiin ”täydellisesti luottaa aivankuin valaehoitoseen todistukseen konsanaan”. Ken vähääkään on tutustunut Huhtalan näyttävään, lennokkaasti edenneeseen käsialaan, huomaa oitis, ettei hän ole todistuslausumaa itse kirjoittanut.⁸⁹ Kuitenkin kyseistä reunamerkintää on useassa eri yhteydessä pidetty aitona ja jopa ihmetelty, miksi Ulvilan suojeluskunta Huhtalan johdolla antoi myöhemmin lausuntoja, jotka ”poikkesivat osaksi kovasti 10.5. laaditun listan vaatimuksista” – ja nimenomaan punaisten eduksi.⁹⁰ Ristiriitaiselta näyttävään menettelyyn on löydettävissä yksinkertainen selitys. Vääpelin lausumaksi merkitty todistus on itse asiassa väärennös – joko luvallinen tai luvaton – kuten myös

83 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 5.2.1918. KJA; Niemi 2018, 142; Honkanen 2000, 64.

84 Innamaa 1968, 327; <<https://www.tyovaenliike.fi/punaisten-muistomerkit-ulvila>> [luettu 15.2.2024].

85 Honkanen 2000, 69–70. Poliisikonstaapelin kirjettä on tulkittu myös niin, että se olisi lähetetty Ulvilasta vankileireille eikä Herman Forsténille, mutta kyseessä täytyy olla väärikkäsitys, koska vastaanottajaksi oli merkitty selvästi ”Herra Komendantti” eli Forstén, eikä esim. tietyn vankileirin päällikkö. Lehtonen 2021 b, 79.

86 Perho 1995, lista v:lta 1918 (liite); Honkanen 2000, 70 (alaviite). Neljä esikunnan jäsentä, jotka oli merkitty allekirjoittajiksi Ulvilan sk:n luettelossa, olivat Arttur (p.o. Arthur) Hellman, Jussi Hintsala, Nestor Vainio-Mattila ja Artturi Yli-Rantala. Perille toimittajaksi oli valtuutettu konstaapeli Arvid Kiviniemi. Kyseessä oli sama luettelo, mihin tässä tutkimuksessa viitattiin punakaartilaisien lukumäärää arvioitaessa. Ibid.

87 Lehtonen 2021 b, 72 (Jukka Kekkonen); Honkanen 2000, 71.

88 Perho 1995, 109 ja lista v:lta 1918 (liite).

89 Ibid.

90 Lehtonen 2021 b, 80 ja 120; Honkanen 2000, 70; OTL Hannu Vaajalan spv. ”Kaasmarkku / K V Huhtala” 22.12.2015. Tekijän hallussa.

esikunnan jäsenten signeeraukset, ja aktiivisena tahona tässäkin tapauksessa näyttäisi toimineen komendantti Herman Forstén.

Kaikesta päättäen Herman Forstén oli vetänyt mutkat suoriksi ja lukenut itse madonluvut Ulvilan punaisille, kyselyään sitä ennen osviittaa joiltakin esikunnan jäseniltä ja muilta paikkakuntalaisilta. Nimikirjoituksia hän ei ole ottanut keneltäkään, vaan on raapustanut nekin henkilökohtaisesti samaan paperiin. Lopputuloksena oli asiakirja, jota pidettiin liian ankarana ja mielivaltaisena Ulvilassa. Syytökset kohdistettiin nähtävästi juuri Forsténiin, mistä kieli vahvasti seikka, että komendantti erotettiin tehtävästään ja hänen tilalleen valittiin K. W. Huhtala, kun vääpelin sotaretki päättyi 20. toukokuuta ja hän palasi takaisin kotikuntaansa.⁹¹ Virallisen määräyksen tehtävänsä Huhtala sai tosin vasta 10. kesäkuuta, jolloin Satakunnan suojelusvartio nimitti hänet paikallisen suojelusvartion pitäjöpäälliköksi. Forsténin tähdenlento katkesi siihen, mutta Huhtalaa vaikutusvaltaisempaa kuntalaista sai näihin aikoihin hakea. Syksyllä 1918 vääpeli valittiin myös Ulvilan kirkkovaltuustoon, joka silloin aloitti toimintansa, ja ennestään hänelle kuului kunnanvaltuuston puheenjohtajuus sekä monia muita paikallisia luottamustoimia ja harrastuksia, joihin on viitattu edellä.⁹²

Vaihdos suojeluskunnan johtopaikalla kieli siitä, ettei K. W. Huhtala ollut samoilla linjoilla kuin edeltäjänsä Herman Forstén, jonka syrjäyttämistä hän lienee itse vaatinut. Uuden pitäjöpäällikön mielestä oli kaiketi kohtuutonta, että asiakirjassa 10. toukokuuta vaadittiin äärimmäisiä sanktioita esimerkiksi Kaasmarkun palokuntalaisille ja rukoushuoneyhdistyksen jäsenille, joita myös oli mukana listoissa.⁹³ Toisin sijoittuivat yllyttäjät, raskaisiin rikoksiin syyllistyneet tai ylipäänsä ase kädessä innokkaasti mellastaneet. Näitä pitäjöpäällikkö kyllä olisi rankaissut ja langettanut asianomaisille tuomioita, joita tekojen törkeysaste hänen mielestään vaati, mutta sitä kirjallisuudessa toistettua väitettä, että Huhtala oli ”ankara puhdistusten kannattaja keväällä 1918”, on ehdottomasti pidettävä yliampuvana. Jalmari Hakalan vääpeli yritti kaikin keinoin pelastaa Hämeenlinnan vankileiriltä, samoin kuin hänen yhteydessään mainitsematta jääneen Kalle Grönholmin, ja kesäkuuhun mennessä niiden punavankien määrä, jotka Huhtalan mielestä olisivat kuuluneet kotikulmille eikä telkien taakse, kasvoi entisestään.⁹⁴

Jäänee vaille vastausta, motivoiko K. W. Huhtalaa ainoastaan syyttömyys ja hyvä maine, kun hän kaavaili tiettyjen punavankien palauttamista Ulvilaan, vai ajatteliko hän myös työvoiman tarvetta esimerkiksi Jaakolassa ja muilla Kaasmarkun maatiloilla. Joka tapauksessa pitäjöpäällikkö toimi niin, että Olavi Huhtala sai käteensä isän signeerauksilla varustettuja, määrättyjen vankien kotiuttamiseen tähdänneitä valtakirjoja. Ilmeinen tarkoitus oli, että valtakirjojen nojalla poika noutaisi syyttömiksi katsotut pois vankileirien kurimuksesta, mikäli leireistä vastanneet viranomaiset ja muut ylemmät tahot sen sallisivat, ja kotona sitten omat suojeluskuntalaiset tutkisivat miesten asiat.⁹⁵ Kysymykseen siitä, riittävätkö vääpelin kannanotot ja valtakirjat toteuttamaan näitä kaavailuja, jotka eivät olleet aivan ongelmattomia, palataan edempänä Kaasmarkku-Suoliston järjestötoiminnan yhteydessä.

6.4. Punavangeille ”ansionsa mukaan”

K. W. Huhtalan arkistoon sisältyy kaksi Hämeenlinnan sotilasvankilan päällikölle osoitettua kirjelmää, joihin on viitattu edellä. Niissä Kaasmarkun suojeluskunta pyytää Jalmari Hakalan, hänen veljensä Sulo (Sulho) Hakalan (1901–1919), Kalle Latvan (1877–1934) ja Kalle Sundelinin (1888–1918) lähettämistä vankileiriltä Ulvilaan suojeluskunnan tutkittaviksi. Pyyntöjä kaasmarkkulaiset perustelivat sillä, että kaikki neljä olivat kunnollisia miehiä, jotka ”yleisestä pakosta” olivat joutuneet ”punasten mukaan”.

91 G. v. Hertenin todistus K. W. Huhtalalle 20.5.1918. KJA; Lehtonen 2021 b, 73; Honkanen 2000, 71.

92 Satakunnan sk:n määräys K. W. Huhtalalle 10.6.1918. KJA; Hirsjärvi 1932, 148; SaKa 18.10.1924. Vaikutusval-
lasta vrt. myös Olavi Huhtalan kirjeeseen kotoväelle 2.2.1922. KJA.

93 KVPK:n ansio- ja vuosimerkkien saajat 25-vuotisjuhlassa 22.7.1923. KVPKA; KRhy:n jäsenluettelo v. 1907. Ahc. UkiA; Perho 1995, lista v:lta 1918 (liite).

94 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 7.5.1918. KJA; Korjus 2014, 325–326; Lehtonen 2021 b, 73.

95 Kaasmarkun sk:n valtakirjat sotilaslähetti Olavi Huhtalalle 25.5.1918 ja 5.6.1918. KJA; Lehtonen 2021 b, 81. Punavangit, joiden noutamiseksi Ulvilaan Olavi Huhtala sai isältään valtakirjat, olivat Jalmari Hakala, Sulho Hakala, Kalle Latva, Väinö Latva, Eliel (Eeli) Numminen, Eino Setälä, Toivo Setälä ja Kalle Sundelin. Ibid.

Molemmat kirjelmät oli allekirjoittanut omakätisesti paikallispäällikkö Jussi Hintsala, mutta vertaamalla näitä signeerauksia edellä mainittuun Herman Forsténin listaan, missä Hintsala oli merkitty yhdeksi allekirjoittajaksi, väärennös on selvästi todennettavissa myös hänen kohdallaan. Anomukset eivät kuitenkaan lähteneet eteenpäin, vaan ne jäivät avoimessa kirjekuussa Huhtalan pöytälaatikkoon. Katkos ehkä kertoi siitä, että tällä kertaa pitäjäpäällikkö vastusti ja muut Kaasmarkun valkoiset kannattivat tuttujen miesten kotiin noutamista. Toisaalta kirjelmään sisältyi juuri niiden punavankien nimiä, jotka toistuivat vääpelin Olaville antamissa valtakirjoissa, joten ei luulisi Huhtalan yhtenä päivänä hyväksyneen ja toisena torjuneen samaa tarkoittaneen hankkeen.⁹⁶

Kiistattomampi tilanne oli niiden punaisten kohdalla, joiden tilillä oli selviä rikoksia. Yli muiden kohosi epäilemättä Martti Vesa, syksystä 1917 saakka uhmakkaasti esiintynyt ja kyläläisiä punakaartiin painostanut kapinoitsija, jonka käsiä kaiken lisäksi tahrasi osallisuus murhaan.⁹⁷ Vesaan kohdistunutta vihaa ja katkeruutta ei vähällä pyyhitty pois, mitä kuvasi hyvin häneen punakaartilaisten luettelossa liitetty ”pääbelsebuupi”-nimitys. Kuulusteluissa toukokuun lopulla Vesa vakuutti viattomuuttaan ja esiintyi niin uskottavasti, että portit Riihimäen vankileirillä olivat vähällä avautua, kunnes Kaasmarkusta sekä Kullaalta lähetetyt kirjelmät muuttivat tilanteen vangitulle epäedulliseksi.⁹⁸ Omassa lausunnossaan Ulvilan suojeluskunnan Kaasmarkun osasto, jota edustivat paikallisen esikunnan jäsenet, esitti yksimielisesti Vesalle ”ankarinta rangaistusta” eli hengen menettämistä. Viimeisenä lausuntoon oli kirjoittanut nimensä pitäjäpäällikkö K. W. Huhtala. Vesa teloitettiin syyskuussa 1918 Suomenlinnassa, kun valtiorikosoikeus sitä ennen oli langettanut ja valtiorikosylioikeus (VRYO) vahvistanut hänelle kuolemantuomion. Sekä rangaistuksen langettaja että vahvistaja olivat valtiovallan toukokuun loppupuolella asettamia virallisia toimielimiä, joiden perustamisen yhteydessä valkoisten tilapäiset, laittomat kenttäoikeudet oli kielletty.⁹⁹

Vernerin Kataja, Martti Vesan aisapari ja Ulvilassa surmatun Aukusti Stubbin vanhempi veli, sai myös valtiorikosoikeuden päätöksellä kuolemantuomion, mutta toisin kuin Vesan, Katajan rangaistus lieveni valtiorikosylioikeudessa elinkautiseksi vankeudeksi. Käytännössä VRYO:n lievennys jäi merkitykseltään vähäiseksi, sillä Kataja siirrettiin tuomion julistamisen jälkeen Iso Mjölön (Isosaaren) vankileirille Helsinkiin, missä kulkutaudit raivosivat, ja hän menehtyi siellä elokuussa 1918. Siten Kaasmarkun punakaartin ”johtotriokka” kokonaisuudessaan eli Kataja, Vesa sekä rintamalla kaatunut Eenokki Lahti menetti henkensä vallankumousvuoden melskeissä.¹⁰⁰ Katajan kohtalosta voisi hieman spekuloiden todeta, että hän olisi vapautunut viimeistään 1920-luvulla, jos olisi selvinnyt elävien kirjoissa Helsingin vankileiriltä, joka oli maineeltaan yksi pahimmista, sillä kaikki punavangit rikosten laatuun katsomatta armahdettiin ja laskettiin vapaalle jalalle mainitun vuosikymmenen kuluessa¹⁰¹.

Eräs esitetyt kortti, jonka K. W. Huhtala sai Hämeenlinnan vankileiriltä kesäkuussa 1918, todistaa yhteydenpidosta hänen ja tiettyjen Kaasmarkku-Suoliston punavankien välillä (kuva 33). Kortin oli lähettänyt edellä mainittu kankurimestari Salmi poikansa Onnin ja nuoremman veljensä Ilmari Halmeen (1886–1948) kanssa. Veljekset eivät olleet keitä hyvänsä kotiseudultaan paenneita ja vangeiksi jääneitä punaisia, sillä kumpikin heistä lukeutui Kaasmarkun VPK:n aktiiveihin ja kankurimestari lisäksi palokunnan sekä rukoushuoneyhdistyksen perustajajäseniin. Siten molemmat sijoittuivat kyläyhteisössään siihen joukkoon, jolla oli erityinen asema Huhtalan silmissä.¹⁰² Ehkä juuri tämä seikka oli vaikuttanut siihen, että pitäjäpäällikkö yhtä kaikki vaihtoi viestejä vankikolmikun kanssa, vaikka nämä päällikön katsannossa oli-

96 Kaasmarkun sk:n kirjelmät Hämeenlinnan sotilasvankilan päällikölle 24.5.1918. KJA; Perho 1995, lista v:lta 1918 (liite). Kirjallisuudessa Juho (Jussi) Hintsalasta on käytetty virheellisesti myös Jouni Hintsalan nimeä. Lehtonen 2021 b, 93 ja 120.

97 VRYO:n akti 2992. KAH; SK 6.4.2014.

98 Korjus 2014, 286-297; Perho 1995, 109 ja lista v:lta 1918 (liite). Martti Vesaa koskeneet ”tehostetut” lausunnot lähtivät Kaasmarkusta heinäkuussa 1918. Niiden keskeiseksi puuhamieheksi on nimetty Akseli Aarnio, jonka osalle siten on vieritetty päävastuu Vesan kuolemantuomiosta. Korjus 2014, 324.

99 VRYO:n akti 2992. KAH; Korjus 2014, 289; Tukkinen 2013, 52; Vallin 2007, 119. Kaasmarkun sk:n esikunnan jäsenet, jotka ehdottivat Martti Vesalle ”ankarinta rangaistusta”, olivat Vihtori Aarikka, Akseli Aarnio, Jussi Hintsala, Riku Lehtinen, Kaarlo Fredrik (K. Fr.) Nyström, Anton Paavola ja K. A. Talvinen. Korjus 2014, 289.

100 Rippikirjat 349/1911–20, 1129. UkiA; Korjus 2014, 311; Lehtonen 2021 b, 69–70; Honkanen 2000, 46.

101 Virrankoski 2001 b, 774.

102 Krhy:n jäsenluettelo v. 1907. Ahc. UkiA; KVPK:n ansio- ja vuosimerkkien ... 22.7.1923 sekä Ilmari Halmeen ja Werner Salmen haastattelut (päiväämättömät). KVPKA.

miehet haettu kotiin. O. Huhtala
Hämeenlinnassa, kesä kuun 9 p. 1918.

Ilmoitan että olen täällä ja pyydän teitä hankkimaan minulle sikäläiseltä suojeluskunnalta, kirkkoherranvirastolta y. m. todistukset koskeva syyttömyyttäni. Todistukset ovat osoitettavat Tutkintotuomarille Hämeenlinnaan. Terveisiä nyt taas ja kiitos paljon kortistanne josta saimme vastaan ottaa ja pyytäisimme tietoa jos teillä on tietoa joko nämä todistukset ovat lähetetyt pyytäisimme että jos olisitte hyvä hammaisitte meirät sinne koti paikalle töihin jos olisitte hyvä ja koittasitte vielä kerran meitä johtaa oikealle tielle Hyvästi ja voikaa hyvin

Osotteeni on: Hämeenlinna, Sotavankileiri, ^{Werner} kasarmi, 2 rak.,
9 kerr., ^{keittiö} huone.

Nimi: Ilmari Halme. O. Salmi

Kuva 33: Ilmari Halmeen, Werner Salmen ja Onni Salmen kortti K. W. Huhtalalle Hämeenlinnan vankileiriltä kesäkuussa 1918. Kortti oli vastaus Huhtalan aikaisempaan yhteydenottoon. Kaarina Jaakolan kokoelma.

vat taistelleet "väärällä" puolella. Kortti, joka on säilynyt Kaarina Jaakolan arkistossa, oli vastaus Huhtalan aikaisempaan yhteydenottoon, ja siinä veljekset ja poika turvautuivat hänen hyvään tahtoonsa, hieman läpinäkyvää katumusta osoittaen ja ilmeisesti Halmeen muotoilemin lausein. Kortin käsin kirjoitettu tekstiosuus kuuluu selvennettyinä näin:

terveisii nyt taas ja kiitos paljon kortistanne josta saimme vastaan ottaa ja pyytäisimme tietoa jos teillä on tietoa joko nämä todistukset ovat lähetetyt pyytäisimme että jos olisitte hyvä hommaisitte meirät sinne koti paikalle töihin jos olisitte hyvä ja koittasitte vielä kerran meitä johtaa oikealle tielle Hyvästi ja voikaa hyvin

I Halme

W Salmi

O Salmi

Siitä, ryhtyikö K. W. Huhtala tässä tapauksessa auttamaan kylänmiehiään, ei ole säilynyt yksiselitteisiä dokumentteja. On vain eräs aihetodiste, joka on tulkittavissa avunannon suuntaan. Kuvan 33 kortissa, jonka väpeli sai Hämeenlinnasta, näkyy yläreunaan tehty merkintä: "miehet haettu kotiin. O. Huhtala". Kuitenkin voi päätellä, kun tätä merkintää vertaa Olavi Huhtalan myöhempiin kirjeisiin ja kortteihin, joita hän on lähettänyt kotiväelleen, että teksti on selvästi Olavin, mutta käsiala paljon "aikuismaisempi" kuin nuorempana. Siten kirjoittamisen ajankohta sijoittunee myöhäisemmäksi kuin vuoteen 1918. Tämä taas jättää sijaa epäilykselle, että kirjoittaja on voinut erehtyä nimissä tai muistaa asian väärin. Oikeustieteen lisensiaatti Hannu Vaajalan selvitys, jonka hän on tehnyt Ilmarin, Vernerin ja Onnin vaiheista Kaasmarkku-Suoliston punakaartissa, viittaa joko erehtymiseen tai tahalliseen harhauttamiseen.¹⁰³ Se osoittaa, että reunamerkintä Hämeenlinnan kortissa on virheellinen ja kolmikko jäi vankileirillä oman onnensa nojaan.

103 Ilmari Halmeen ym. kortti K. W. Huhtalalle 9.6.1918. KJA; OTL Hannu Vaajalan spv. "Kaasmarkku / K V Huhtala" ... 22.12.2015. Tekijän hallussa. Vrt. merkintää Halmeen kortissa Olavi Huhtalan käsialaan esim. hänen kirjessään kotiväelle 2.5.1922. KJA.

Vernerin Salmen ja Ilmari Halmeen tapauksissa kiinnittyä huomio siihen, että molempien nimet puutuivat niistä valtakirjoista, joita K. W. Huhtala kirjoitti pojalleen punavankien noutoa varten. Sen sijaan Herman Forsténin luettelossa molemmat olivat mukana ja saaneet merkinnän "I punasella", mikä tarkoitti kuolemanrangaistusta. Sama tuomio ilman allekirjoituksia toistui myös listan oheen liitettyissä pahvilappusissa, joita oli kirjoitettu joistakin Ulvilan punakaartilaisista Hämeenlinnan vankileirillä.¹⁰⁴ Toijalassa tuolloin taistellut Huhtala tuskin oli selvillä Forsténin listauksista, niin kuin edellä todettiin, enempää kuin lappusistakaan Hämeenlinnassa, mutta kuukautta myöhemmin, kun vääpeli oli palannut Ulvilaan ja valittu suojeluskunnan päälliköksi, hän joutui ottamaan kantaa muun muassa Salmen ja Halmeen tapauksiin. Tuntuu siltä, ettei Huhtala esikuntineen oikein tietänyt, millaisia seuraamuksia veljeksille olisi pitänyt ehdottaa, sillä esikunta todisti heidät ahkeriksi, moitteettomiksi työmiehiksi, jotka tosin olivat osallistuneet elintarvikkeiden takavarikoiteihin ja muihin laittomuuksiin, sekä suositti lopuksi heille "ansionsa mukaista rangaistusta". Toisin sanoen suojeluskunta Huhtalan johdolla ikään kuin pesi kätensä lopullisten tuomioiden laadusta ja jätti viimeisen sanan valtiorikosoikeudelle. Salmen asioista tuomioistuin olisi halunnut lisäselvityksiä, mutta Ulvilan esikunta ehkäpä epävarmuuttaan ei niitä enää lähettänyt.¹⁰⁵

Molemmat veljekset tuomittiin avunannosta valtiopetokseen, Halme heinäkuussa kolmeksi ja vanhempi veli elokuussa kuudeksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Ankarampaan tuomioon kenties vaikutti se, että Salmi oli toiminut punakaartin "komissaarina" eli jonkinlaisena ylivalvojana, kun punaiset pitivät verkatehdasta toiminnassa kapinaviikkojen aikana. Nuorempi veli sai rangaistuksensa ehdollisena ja jätti heti taakseen vankileirin, vanhemmalle taas koitti vapaus niiden tuhansien punavankien joukossa, joille suotiin ehdollinen armahdus joulukuussa – ikään kuin vastapainona sille arvostelua herättäneelle syytesuojalle, jonka valtionhoitaja P. E. Svinhufvud antoi kapinan kukistamisessa kohtuuttomuuksiin menneille valkoisille. Mikään ei tue sitä, jos Olavi Huhtalan jälkikäteen tekemä lisäys jätetään huomioon ottamatta, että Huhtalat tai yleensä ketkään ulkopuoliset olisivat vedonneet veljesten puolesta, edistäneet heidän vapautumistaan taikka hakeneet heidät vankileirin porttien takaa kotiseudulle.¹⁰⁶

K. W. Huhtalan ilmeinen epärointi sen suhteen, miten punavankeihin pitäisi suhtautua tai millaisia rangaistuksia näille langettaa, näkyi muissakin kuin Vernerin Salmen ja Ilmari Halmeen tapauksissa. Kuten edellä on selvinnyt, hän pyysi yhtenä päivänä "kunnan miehiksi" tuntemia paikkakuntalaisia pois vankileiriltä, toisena näyttäisi työntäneen sivuun suojeluskunnan vastaavat anomukset ja kolmantena antoi pojalleen valtakirjoja miesten noutamiseksi Ulvilaan. Soutaminen ja huopaaminen näissä yhteyksissä osoitti Huhtalalle sinänsä poikkeuksellista hapuilua ja horjuvuutta. Vesan ja Katajan "selvät" tapaukset olivat eri asia, samoin kuin jonkun Frans Raidan, joka syksyllä 1917 hutki opettaja Aarniota pampulla kasvoihin sekä telkesi Huhtalan isän ja pojan työväentalolle, osallistui vielä Harjunpään surmatöihinkin seuraavana talvena. Hänestä pitäjöpäällikkö totesi, että Raita toivottavasti "joutuisi sotalain koko ankaruuden mukaan tuomittavaksi".¹⁰⁷ Toisaalta esimerkiksi Olavi Huhtala ei sijoittanut isäänsä yhteenkään kenttöoikeuteen, joita valkoiset perustivat, vaikka Olavi merkitsi päiväkirjaansa kaikki vähänkin merkittävät tai poikkeukselliset tapahtumat sotaretkensä aikana. Eikä sitäkään Sulo Salmen muistitietoa pidä väheksyä tässä yhtey-

104 Perho 1995, lista v:lta 1918 (liite); OTL Hannu Vaajalan spv. "Kaasmarkku / K V Huhtala" ... 22.12.2015. Tekijän hallussa. Rangaistusehdotukset pahvilappuissa olivat samat kuin Forsténin listassa, joka alun perin lienee toimitettu ainoastaan Hämeenlinnan vankileirille. Lehtonen 2021 b, 78–79.

105 Ibid. VRO:t pyysivät aina asianomaiselta sk:lta lausunnon, ennen kuin ne antoivat ratkaisunsa sen punakaartilaisen asiassa, mikä kulloinkin oli käsiteltävänä. Toisinaan sk:t lähettivät myös oma-aloitteisesti esityksiä punaisille langetettavista rangaistuksista. Lehtonen 2021 b, 72.

106 Korjus 2014, 295; Virrankoski 2001 b, 773; OTL Hannu Vaajalan spv. "Kaasmarkku / K V Huhtala" ... 22.12.2015. Tekijän hallussa. Onni Salmi ei voinut kuulua vankileiriltä kotiin noudettaviin enää myöhäiskesällä eikä sen jälkeen. Hän osallistui punakaartin taisteluihin Noormarkussa, Peipohjassa sekä Lahden ympäristössä, ja antautumisen jälkeen hänet siirrettiin Lahdesta Hämeenlinnan vankileirille. Siellä nuori kaartilainen menehtyi kuumetautiin elokuun alussa. Verkatehtaan varjossa -käsikirjoitus. Tekijän halussa.

107 VRYO:n akti 21692. KAH. Ks. myös Lehtonen 2021 b, 21 ja 76.

dessä, että Kaasmarkun vääpeli poliittisista ääriasenteistaan huolimatta ”vaikutti ratkaisevasti” siihen, että ”lukuisia kyläläisiä” vapautui vankileireiltä.¹⁰⁸

Punavankien lisäksi pitäjöpäällikköä askarruttivat puute ja köyhyys, jotka lähtivät kasvuun Kaasmarkussa. Jo huhtikuussa Anna Huhtala oli kirjoittanut punakaartilaisten takaa-ajoon lähteneelle miehelleen, että kylään oli jäänyt suuria perheitä, jotka nyt olivat ”rahatonna ja ruuatonna”, kun elannon tuojat olivat luikkineet tiehensä pakolaisjoukon mukana. Eniten köyhimmistä Anna, opettajan rouva ja eräät muut kyläläiset yrittivät yhdessä pitää huolta, etteivät nämä joutuisi kohtuuttomasti kärsimään.¹⁰⁹ Suuri merkitys oli viljakätköllä, jonka kyläkaupan väki oli onnistunut sodan aikana tekemään myymälänsä kivijalkaan. Viljaa oli säkitetty yöllä punakaartilaisilta salaa ja kannettu sitten piiloon rakennuksen alle, mikä punaisilta oli jäänyt huomaamatta, koska puuseppä Juho (Jussi) Weckman (1875–1954) – Huhtalan uskottu luottomies ja VPK:n monitaitoinen ruiskumestari – muka muureja korjatakseen oli rakentanut alustaan väliseinän, joka esti näkemästä kätköä. Sen eteen oli varmuuden vuoksi kannettu kaikenlaista rojua.¹¹⁰ Täältä pitäjöpäällikkö jakoi harkintansa mukaan siemenviljaa kyläläisille, ja jos on luottamista Huhtalasta julkaistuun satavuotiskirjoitukseen, hän teki sen ottamatta huomioon, kummalla puolella avun tarvitsijat tai heidän omaisensa olivat alkuvuodesta taistelleet.¹¹¹

Ulvilan kunnanvaltuusto aloitti heinäkuussa työskentelynsä uudelleen. Ensimmäisessä kokouksessa K. W. Huhtala valtuuston puheenjohtajana palautti mieliin ”niitä vakavia aikoja, joita sitte viime kokouksen on eletty”, ja lausui tutun toivomuksensa, että ”jokainen täyttäisi velvollisuutensa lainalaisen yhteiskuntajärjestyksen säilyttämiseksi maassamme”.¹¹² Samaan teemaan hän palasi elokuussa, kun Satakunnan nuorisoliitto juhli Ulvilan Friitalassa. Huhtala muistutti puheessaan, että kuri ja järjestys olivat kaiken valtiollisen, taloudellisen ja sivistyksellisen toiminnan välttämättömiä edellytyksiä. Hänen mukaansa parhaatkin suunnitelmat onnellisemmän tulevaisuuden luomiseksi raukeavat tyhjiin, ellei järkevän ja terveeseen suuntaan tähdätyn kasvatuksen keinoin päästä siihen, että kansalaisissa syntyy kunnioitusta lakien loukkaamattomuutta kohtaan. Alkuvuoden tapaukset mielessään hän asetteli sanojaan Friitalassa tähän tapaan, hahmotellen suuntaviivoja myös tulevaisuuden varalle:

Meidän ei tarvitse enään palauttaa mieliimme viime aikojen surullisia tapahtumia, jotka paljastivat kansassamme piileviä heikkouksia, mutta joiden synnä sitä paitsi oli idästä käsin levinnyt henkinen tartunta. Kapinan kukistuttua ovat kansamme siveelliset voimat päässeet vapaiksi taistellaksensa sitä valheellisuutta ja kurittomuutta vastaan, joka on laajoihin kansankerroksiin levinnyt ja uhkaa mädättää koko yhteiskunnan. Nyt on huomiomme kohdistettava tähän taisteluun. Elämme aikaa, jolloin valtion tulisi lujittaa ja yhteiskuntamme uudistaa. Kaikki on voitettavissamme, jos käsitämme oikein hetken vaatimuksen, mutta yhtä helposti voimme menettää kaikki tähänastiset saavutuksemme, itsenäisyytemme ja vapautemme, jos annamme sisäisen eripuraisuuden ja kurittomuuden lannistaa voimamme.¹¹³

K. W. Huhtala jatkoi Ulvilan suojeluskunnan johdossa noin kolme kuukautta, ensin pitäjöpäällikön nimikkeellä heinäkuun alkuun ja sitten paikallisapäällikön tittelillä syyskuun loppuun. Myöhemmin hän toimi puolisen vuotta myös sotilastarkastajana Satakunnan suojeluskuntapiirin alueella. Kuvaan kuului lähinnä erilaisia järjestelytehtäviä kotikunnassa ja toiminnan uudelleen organisointia maakunnassa.¹¹⁴

108 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Verkatehtaan varjossa -käsikirjoitus. Tekijän hallussa. Vankileireillä kuoli yhteensä 167 Ulvilan punakaartilaista. Näistä vähintään joka kolmas oli kotoisin Toejoelta. Ulvilalaisista 59 menehtyi Hämeenlinnan vankileireillä, mihin heitä oli sijoitettu eniten. Menehtyneiden lukumäärä Ulvilan osalta kasvoi Hämeenlinnassa suuremmaksi kuin yhdelläkään toisella leirillä. Honkanen 2000, 77–78.

109 Anna Huhtalan kirjeet omaisille 23.4.1918 ja 30.4.1918. KJA.

110 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Salminen 1998, 15; Hilikka Leinon haastattelu 28.9.1993.

111 SK 13.10.1974.

112 UKV:n ptk. 2.7.1918. Kansio Cb:1. Uka. Ks. myös Innamaa 1968, 398.

113 K. W. Huhtalan puhe Satak. nuorisoliiton iltamassa 18.8.1918. KJA.

114 Honkanen 2000, 71; SaKa 18.10.1924.

Kesällä 1918 Huhtala valittiin Satakunnan suojeluskunnan uudistettuun ylihallintoon, johon hänen lisäkseen tulivat kuulumaan muiden muassa Matti Ikonen, Toivo Pohjala, Onni Vanhakartano ja K. E. Wuori – kaikki Satakunnan rintamalta tuttuja maakunnan miehiä. Ylihallinnon jäsenyyteen liittyi Jyväskylässä 5. heinäkuuta 1918 järjestetty valtakunnallinen suojeluskuntakokous, johon Huhtala osallistui Satakunnan piirin edustajana. Siinä hahmoteltiin järjestön tärkeimmät suuntaviivat pitkälle tulevaisuuteen.¹¹⁵ Paikallisen tason toimintaan taas sijoittui esimerkiksi Friitalan Hannulassa syksyllä järjestetty kansalaisjuhla, missä kunniavieraina olivat rintamalla taistelleet paikkakunnan valkoiset sekä neljän kaatuneen omaiset. Huhtalan keskeinen osuus näkyi siinä, että tilaisuuteen saapui myös Kaasmarkun VPK:n torvisoittokunta, joka viihdytti yleisöä musiikkiesityksillään.¹¹⁶

Olisiko sisällissota kaikkine raakuuksineen sitten voitu välttää? Omalla tavallaan vastauksen kysymykseen antoi edellä K. W. Huhtala, kun hän linjapuheessaan elokuussa 1918 viittasi maassa puhjenneeseen punakapinaan ja sen idän suunnalta levinneeseen yllytykseen¹¹⁷. Saman asian voisi kääntäen ja tietyin olettamuksin lausua niin, että sota olisi jäänyt syttymättä, mikäli SDP ei olisi kallistanut korvaansa Leninin kehotuksille ja lupauksille eikä ryhtynyt vallan anastajaksi vasta itsenäistyneessä tasavallassa. Mannerheimin pikaisesti koottu armeija ei olisi käynyt kenenkään kimppeun, ellei konkreettista vastustajaa olisi ilmaantunut, toisin sanoen jos sosiaalidemokraatit olisivat jättäneet vallankumousseikkailunsa sikseen. Kenenkään ei olisi tarvinnut pelätä henkensä puolesta siinä tilanteessa, tuskin edes niiden venäläisten sotilaiden, jotka vielä siihen aikaan maailmansodan johdosta oleskelivät Suomessa.

Kaasmarkku tarjosi hyvän esimerkin sodan sytymissyystä paikallisesti. Kuten edellä on selvinnyt, kylän valkoinen osapuoli pyrki välttämään ristiriitoja loppuun asti, vaikka varuillaanolo oli lisääntynyt sitten edellisen vuoden levottomuuksien, ja aseellinen yhteenotto lähti viime kädessä liikkeelle siitä, kun punakaarti otti vallan Kaasmarkussa. Venäläisiä sotilaita, joiden maasta karkottamiseen niin sanottu va-pausotakirjallisuus on vahvasti ankkuroitunut, kylässä ei kaikesta päättäen majailut. Suunnitelmat K. W. Huhtalan pään menoksi taas osoittivat, että ainakin kauppiaan oli suorastaan pakko vaihtaa maisemaa, jos mieli selviytyä hengissä punaisen vallan syövereissä. Sama vaara valkoisia väijyi myös Harjunpäässä, missä Jalmari Mattila viime tingassa ehti lähteä pakomatkalta ennen kotiinsa saapuneita punaisia teloittajia.

Jos tarkastellaan Ulvilaa kokonaisuudessaan, niin useassa eri yhteydessä on väitetty, etteivät kapinalliset surmanneet täällä yhtään paikkakuntalaista sotatoimien aikana.¹¹⁸ Väitteitä ei voi täysin kiistää, mutta ne sijoittuvat lähinnä puolitotuuksien joukkoon, sillä edellä mainitut terroriteot paljastavat, että yrityksiä valkoisen väestön hengen riistämiseksi kyllä tehtiin, joskin ilman punakaartin tavoittelemia lopputuloksia, eikä ole poissuljettua sekään, vaikka kohteiksi olisi kaavailtu muitakin kuin K. W. Huhtala ja Jalmari Mattila, jotka olivat kiistattomia tapauksia. Vastapuolen eliminointi kuului punaisten kuvioihin Ulvilassa, ja vain valkoisten valppaus, onnekkuus tai varjelus – miksi sitä nimitettäneenkin – sekä Huhtalan yhteydessä myös hyvän naapurin lojaalisuus pelastivat kohteet varmalta kuolemalta.

Kuitenkin Paavo Solimo todisteli vielä vuonna 1968 päivätyissä muistelmissaan, että valkoinen osapuoli aloitti hyvissä ajoin ennen vallankumousta valmistelut kansalaissotaa varten. Hänen mukaansa sodan varsinainen päämäärä oli työväestön joukkovoiman musertaminen kotimaassa, eikä punaisille jäänyt ”muuta mahdollisuutta kuin nousta vastarintaan tai alistua”. Solimo ei toki jäänyt yksin omaperäisine tulkintoineen, sillä sosialistien radikaali aines oli maalailnut vastaavia uhkakuvia jo kesällä 1917, ja vallankumouksen aattona tammikuussa 1918 SDP:n puoluetoimikunta selitti samassa hengessä, että Svinhufvudin senaatti tähtäsi asevoimin tapahtuvaan työväenliikkeen tuhoamiseen. Mutta harvinaiseksi Solimon kirjoittelun teki se, että hän täysin vakavissaan laukoi samoja perättömyyksiä vielä 50 vuotta myöhemmin.¹¹⁹ Silloisen (1918) hallituksen ja yleensä porvarillisen puolen tavoitteisiin kuului ainoastaan vallankumouksen,

115 Hersalo 1962, 15–22 ja 371; SaKa 18.10.1924; SL 26.5.1921.

116 SK 6.9.1918. Ks. myös Honkanen 2000, 73.

117 K. W. Huhtalan puhe Satak. nuorisoliiton iltamassa 18.8.1918. KJA.

118 Korjus 2014, 328; Lehtonen 2021 b, 17 ja 73; Mäki-Mikola 2018, 92.

119 Virrankoski 2001 b, 721; Solimo 1968, 26. Tekijän hallussa.

ei suinkaan työväenliikkeen saati työväestön kukistaminen. Ajatus ”köyhälistön” alasajosta oli täysin vieras myös K. W. Huhtalalle, niin kuin hänen maaliskuussa 1918 rintamalta kotiin lähettämänsä kirje osoitti.¹²⁰

Toisaalta Paavo Solimo myönsi muistelmissaan, että heidän aseidensa voitto vuonna 1918 olisi johtanut ”todennäköisesti venäläiseen työväendiktatuuriin”. Tässä kohdin hän osui oikeaan, sillä Leninin johtamien bolševikkien taholla kaavailtiin maamme liittämistä ”neuvostokansojen suureen perheeseen” eli myöhempään Neuvostoliittoon, ja tien sinne mitä ilmeisimmin olisi avannut punakaartin voittoisa taistelu Suomessa, tahtoivat punaiset sitä tai eivät. Se voitto taas, jonka valkoinen armeija saavutti keväällä 1918, varmisti Suomelle periaatteessa valtiollisen riippumattomuuden, joskin samaan hengenvetoon on todettava, että riippumattomuus jäi aluksi näennäiseksi ja merkitykseltään vaillinaiseksi, koska saksalaisten sotajoukkojen viipyminen maassa kenraalimajuri Rüdiger von der Goltzin (1865–1946) alaisuudessa sitoi Suomen kiinteästi Saksan syyliin. Tätä etenkin Mannerheim ei katsellut suopein silmin. Se muistutti häntä ikävästi siitä, että keisarillisen hallinnon palautus Venäjälle piti siirtää hamaan tulevaisuuteen, vaikka tuon hallinnon ennallistaminen oli kenraalin salainen toive ja ykköspyrkimys, kun hän otti vastaan ylipäällikön tehtävät talvella 1918.¹²¹

Irtiotto Neuvosto-Venäjältä oli kuitenkin varmistettu ja bolševismin vaara karkoitettu, mistä nuori tasavalta sai kiittää kotimaahansa palannutta tsaarin kenraalia ja hänen kansalaisarmeijaansa. Sen merkityksestä K. W. Huhtala totesi kesällä 1927, kun saksalaiset olivat poistuneet ja näköpiirissä siinteli rintamiesten etujärjestön perustaminen, että juuri valkoiset sotilaat ”ase kädessä ovat tälle maalle itsenäisyyden lopullisesti lukkoon lyöneet”. Päinvastainen lopputulos sen sijaan olisi merkinnyt – kaiken todennäköisyyden mukaan – itsenäisyyden menettämistä ja johtanut lopulta sosialistiseen Suomeen neuvostoimperiumin osana tai liittovaltiona. Venäjältä vasta itsenäistyneen Ukrainan kohdalla skenaario kävi toteen lähes saman tien (1919) – väestölle sittemmin katastrofaalisin seurauksin¹²² – ja Suomi bolševikkihallinnon jatkeena kangasteli Leninin silmissä jo tammikuun lopulla 1918, kun Pietarista lähti täyteen lastattu asejuna kohti Helsinkiä vallanvaihdoksen turvaamiseksi. Vain kolmisen viikkoa aikaisemmin hän oli tekopyhästi tunnustanut maamme itsenäisyyden. Kansalaisten keskinäisen yhteenoton vuonna 1918 voi siten nähdä lopputulokseltaan myös vapaussotana, mikä nimitys valkoisten keskuudessa vakiinui lähes yksinomaiseen käyttöön.¹²³

120 K. W. Huhtalan kirje omaisille ja kotoväelle 6.3.1918. KJA.

121 Manninen 1993 b, 40; Pietiäinen 1992, 329–330; Solimo 1968, 8. Tekijän hallussa.

122 Meinander 2017, 121–122; Valkoisen armeijan aseveikoille! (liite 3). Hak. 3/1928. J. V. Stalinin käskystä Neuvostoliitto 1930-luvun alussa takavarikoi suurimman osan ukrainalaisviljelijöiden sadosta. Sen seurauksena jopa yli 10 miljoonan ukrainalaisen on arvioitu kuolleen nälkään. Elokuussa 2021 Odessan lentokentän ympäristöstä löytyi arviolta 5 000–8 000 ihmisen jäänteet. Niiden todettiin kuuluneen Stalinin vainoissa v. 1937–1939 teloitetuille ukrainalaisille. SK 23.2.2022 (Harri Vallin).

123 Manninen 1992 b, 415; Manninen 1993 b, 51; Virrankoski 2001 b, 723 ja 728.

7. ISÄNNÄKSI KAASMARKUN JAAKOLAAN

7.1. Jaakola pesee kasvojaan

Tulevaisuutta ajatellen Huhtalan perhe teki syksyllä 1918 useita merkittäviä ratkaisuja. Rakennustoiminta oli pysähtynyt käytännöllisesti katsoen kokonaan, kun aseet puhuivat maakunnassa vuoden ensimmäisellä puoliskolla, eikä perheenpää enää syksyllä jatkanut alan neuvojana maanviljelysseudussa.¹ Toisaalta kyläkauppa, joka ei ilmeisesti koskaan ollut erityisen kannattava yritys, hiljeni entisestään kesällä 1918, kun elintarvikepula iski Kaasmarkkuun niin raskaalla kädellä, että esimerkiksi Verneri Salmen perheessä nuorimpien lapsien piti kerjätä ruokansa. Anna Huhtala päätteli toukokuussa realistiseen tapaansa, ”ettei hankita puotiin enää tavaraa. Tämä kylä on nyt niin köyhä, ettei täällä juuri mitään ostettaisi.”² Luopumisen aika koitti sitten lokakuussa, kun Huhtalat myivät kauppaosuutensa liikemies Onni Viitaselle ja muuttivat sieltä Äijälän taloon Rukoushuoneenmäelle (Kylänmäelle).³

Äijälän päärakennus oli jäänyt tyhjilleen, kun omistajat olivat kuolleet muutamia vuosia aikaisemmin ja heidän alaikäiset poikansa muuttaneet Huittisiin tätinsä luokse. Huoneita vuokrasi Kaasmarkussa Prehtin isäntäväki, jota Äijälään yhdisti läheinen sukulaisuus.⁴ Huhtaloiden muuttoa puolsi se, että perheen uusi asunto Rukoushuoneenmäellä sijaitsi vain sadan metrin etäisyydellä Jaakolan talouskeskuksesta. Sieltä käsin Kalle voi entistä kiinteämmin valvoa, että työt Annan vanhalla kotitilalla suoritettiin asianmukaisesti ja ajallaan. Tilanne oli huolestuttava, sillä Anton Jaakolalle ominainen hitaus oli lisääntynyt vuosien myötä, ja tämä yhdistyneenä käsivammasta johtuneeseen haittaan aiheutti sen, ettei perheetön isäntä enää selviytynyt yksin kaikista toimistaan.⁵ Vaikuttaa siltä, että sotaretkensä kalkkiviivoilla viimeistään K. W. Huhtala kyllästyi Antonin saamattomuuteen, kun vääpeli samaan aikaan näki Hämeen läänin puolella monia tuttuja Ulvilan isäntiä, jotka tarmokkaasti haeskelivät hevosiaan punaisten jäljiltä. Tuohtuneena hän kirjoitti kotiin Annalle Toijalasta:

Miksikä ei Jaakola ole muitten mukana lähtenyt hevosiaan etsimään, tai lähettänyt edes Lehtistä? Täälläpäin, Tampereella, Hämeenlinnassa, Lahdessa y m liikuskelee paljon hevosen etsijöitä, m m Ulvilasta tapasin Hämeenlinnassa 14 hevosen hakijaa, joukossa Aarikka ja Söderlundkin. On viisainta matkustaa joukossa, jotta on todistuksia mukana; vaaditaan näet kaksi todistajaa, että se ja se on hevosen oikea omistaja.⁶

Kesäkuussa 1918 Anton Jaakola vihdoinkin lähti matkaan, tosin vastahakoisesti ja seuranaan sotaretkiltä kotiutunut Olavi Huhtala, jonka tehtävänä kaikesta päättäen oli hieman katsoa enonsa perään. Pari-valjakko kolusi kaikki mahdolliset paikat, missä punakaartilaiden tiedettiin liikkuneen, mutta hyvistä yrityksistä huolimatta tulokset jäivät laihoiksi. Hevosia kyllä löytyi talleilta satapäin, muttei yhtään Jaakolan työjuhtaa, samoin rattaita ja muita ajopelejä suuret määrät, mutta nekin kaikki vieraita. Anton ja Olavi kävivät aina Kotkassa ja Kouvolassa asti, yöpyivät mistä sattui majapaikan saamaan, kunnes paluumatkalla Lahdessa alkoi näyttää siltä, että etsintä oli turhaa. Muita kaasmarkkulaisia oli onnistanut

1 Lähdeoja 1961, 290.

2 Anna Huhtalan kirje K. W. Huhtalalle toukok. 1918. KJA; Verkatehtaan varjossa -käsikirjoitus. Tekijän hallussa.

3 K. W. Huhtalan kirje Jorma Huhtalalle 12.12.1932 ja K. W. Huhtalan sekä Onni Viitasen välinen kpakirja 4.10.1918. KJA; US 10.6.1996. Rukoushuoneenmäki Kaasmarkussa tunnettiin aikaisemmin Kylänmäkenä. Uusi nimitys viittasi mäen laelle rakennettuun rukoushuoneeseen, joka valmistui v. 1908. US 7.10.1987 (Hilkka Leino).

4 Aune Prehtin haastattelu 25.8.1993. Äijälän edesmennyt emäntä oli Prehtin emännän sisar, ja näiden lapset olivat siten serkuksia. Ibid.

5 Hilkka Leinon haastattelu 28.9.1993; Heikki Jokisen haastattelu 30.10.2018.

6 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 7.5.1918. KJA.

paremmin; Aarikka oli saanut takaisin hevosensa ja Frans Rotkus jopa maitorattaansa, mutta Jaakolan anastetusta omaisuudesta ei näkynyt jälkeäkään. ”Eno on tavattomasti kyllästynyt ja haluaa kotiin”, raportoi Olavi tilanteesta isälleen, joka kaikkien kiireittensä keskellä yritti järjestellä töitä Jaakolassa, missä arvonsa tuntenut vanhaemäntä piti komentoa kuolemaansa asti (1921). Sinne myös etsijät palasivat kesä-heinäkuun vaihteessa, tyhjin toimin ja turhautuneina tuloksettomasta vaivannäöstään.⁷

Jaakola oli yksi Kaasmarkun kuudesta kantatilasta taikka oikeastaan puolet siitä, sillä kylän muiden kantatilojen tavoin myös Jaakola oli halottu kahtia, kuten tämän tutkimuksen alussa mainittiin. Toinen puolisko tunnettiin itsenäisenä, Mäkelä-nimisenä perintötilana. Jaakolan puolta ei voinut pitää sukutilana kuten Mäkelää, sillä Anton Jaakolan suvulle se oli kuulunut vasta 1860-luvulta lähtien eli vajaat 60 vuotta, eikä se siten täyttänyt sukutilojen jatkumolle asetettua, vähintään 200 vuoden ikävaatimusta.⁸ Kaikki Kaasmarkun maatilat mitattiin isojaonjärjestelyn yhteydessä 1800-luvun lopulla, ja tässä toimituksessa Jaakolan kokonaispinta-alaksi tuli 125 hehtaaria, josta viljeltyä maata oli 57 hehtaaria. Viimeksi mainitun osuus oli suurempi kuin Kaasmarkussa keskimäärin, mutta metsää taas oli niukemmin kuin kylän muilla perintötiloilla. Talouskeskus sijaitsi samalla tonttialueella, missä se oli sijainnut ylimuistoisista ajoista lähtien, alueen ehkä parhaalla tai ainakin keskeisimmällä paikalla.⁹

Jaakolan pitkä ja kapea, punaiseksi maalattu päärakennus teki hyvin erikoisen vaikutelman ja näkyi kauas Suolistolle asti, sillä se seiso i Rukoushuoneenmäen rinteessä toisesta päästään pari, kolme metriä korkean kivijalan päällä ja halkoi pihapiiriä laidasta laitaa (kuva 34). Rakennuksen matalampaan päähän oli sijoitettu hevostalli ja asuinhuoneet siitä eteenpäin maantien suuntaan; näiden väliin jäi katettu sola, jonka kautta kävi kulku pihamaalta puutarhan puolelle. Kivijalassa maantien puolella sijaitsi ensin varastona käytetty juurihulikka, sitten välihuone eli halssi ja perimmäisenä kellari. Lähin naapuri oli Rotkusen vanha sukutila, jonka kaksi aittaa oli pystytetty samaan riviin Jaakolan aittaparin kanssa piha-alueiden pohjoispuolelle.¹⁰

Näyttävä Jaakolan tila tarjosi mahdollisuuksia myös Huhtalan lapsia ajatellen. Olavin suhteen oli päivänseivää, että poika hakeutuisi upseerin uralle, mutta hänen nuorempi veljensä, 10-vuotias Jorma käänsi vanhempien katseet entistä tiiviimmin kohti Jaakolaa. Jos isä saisi maatilan haltuunsa, niin Jorma kannattaisi kouluttaa ensin ylioppilaaksi kuten Olavi ja sitten yliopistossa vaikka agronomiksi asti. Silloin molemmilla pojilla olisi arvostettu ammatti ja Jaakolan tuleva isännöisyys taitavissa käsissä. Näin perhe oli kaavaillut.¹¹ Asia ei kuitenkaan ollut aivan yksinkertainen ja ongelmaton, sillä Anton Jaakola oli toistaiseksi tilan omistaja, ja kasvattilapsikseen hän oli ottanut kaksi sisarensa Fanny Lehtisen (1880–1953) poikaa tämän edellisestä avioliitosta, Heikki (1904–1990) sekä Taavetti eli Taavi (1905–1939) Mäen.¹² Kaiken lisäksi isäntä oli luvannut vanhemmalle pojalle, että tästä aikanaan tulisi jatkaja perintötilalle. Tässä tarkoituksessa Jaakola oli lähettänyt Heikin Virolahdelle samaan Harjun maanviljelyskouluun, minkä K. W. Huhtala oli suorittanut edellisen vuosisadan lopulla. Koulu vieraalla paikkakunnalla sujui pojalta hyvin, mitä nyt rahaa tahtoi kulua enemmän kuin kitsas eno lähetti, mutta kertomansa mukaan Mäki sai vasta opiskeluaikanaan tietää, kun hän 1920-luvun alussa saapui lomalle Kaasmarkkuun, että Huhtalat pari vuotta aikaisemmin olivat ostaneet Jaakolan tilan.¹³

7 Olavi Huhtalan kortti kotiväelle 29.6.1918 ja K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle tapaninp. 1921. KJA. Ks. myös Jaakola 2016, 42–44.

8 Jutila 1939, 7; Salminen 1995, 31. Sukutilan statuksen sai maatila, joka vähintään 200 vuotta oli kuulunut yhtäjaksoisesti samalle suvulle. K. W. Huhtalan satavuotiskirjoituksessa Jaakolasta käytettiin sukutila-nimitystä, vaikkei nimitykselle ollut asianmukaisia perusteita, sillä Anna Huhtalan isä David Äijälä eli Rotkus (1842–1904) oli tullut Jaakolan isännäksi vasta 1860-luvulla (eges af bonden David Rotkus 1863–1869) ja luovuttanut tilan sittemmin pojalleen Anton Jaakolalle. Sen sijaan Jaakolan Mäkelä-niminen puoli täytti sukutilan ehdot, koska se oli kuulunut Jaakola-Mäkelän suvulle v:sta 1632. Rippikirjat 174/1856–62 ja virkatodistus. Jaakola-Mäkelän sukuviiriä varten 17.2.1988. UkiA; SK 13.10.1974 ja US 22.6.1988.

9 Salminen 1995, 11–12 ja 90.

10 Jonasson – Kivialho 1932, 1879 ja 1888; US 9.6.1982 ja 24.6.1999; Antti Anttilan haastattelu 20.10.1993 ja Uno Valkaman haastattelu 19.12.1987

11 Olavi Huhtalan kirje kotiväelle 30.10.1921. KJA; Hilka Leinon haastattelu 15.7.1996. Ks. myös Jaakola 2016, 91–92.

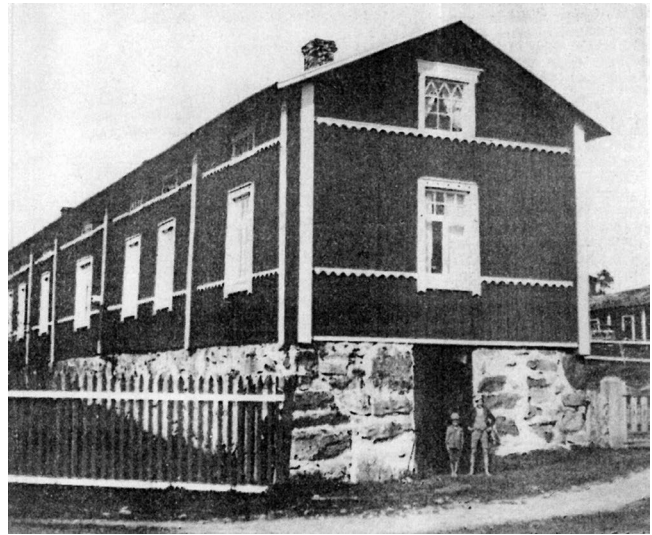
12 Rippikirjat 493/1921–30, 375. UkiA; Graafinen esitys ... P. O. Ekko v. 1960. Tekijän hallussa.

13 K.W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 18.3.1922. KJA; Heikkilä 1955, 57; Heikki Mäen haastattelu 6.7.1989.

Sittemmin Virolahdelle pysyvästi muuttanut ja siellä autoilijan ammattia harjoittanut Heikki Mäki muisti hyvin K. W. Huhtalan ja hänen isännyytensä Jaakolassa. Mäen mukaan Anton Jaakolan myyntihaluja oli herätelty alkoholin avulla, sillä isäntä ei niin sanotusti sylkenyt lasiin, kuten ei Huhtalakaan. Kauppakirja oli allekirjoitettu 12. kesäkuuta 1919 ja kauppahinta 100 000 markkaa kuitattu kokonaan maksetuksi samana päivänä tehdyllä velkakirjalla.¹⁴ Jos markkamäärää vertaa muihin hintoihin, joita Kaasmarkun maatiloista maksettiin samoihin aikoihin, niin sitä on pidettävä varsin vähäisenä ellei suorastaan naurettavan alhaisena – jopa siinä määrin, että mieleen tulee väistämättä ajatus huijauksesta. Esimerkiksi kolmannes Simulan perintötilasta, jonka kokonaispinta-alaksi mitattiin isojaonjärjestelyssä 128 hehtaaria, vaihtoi vuonna 1922 sisarusten kesken omistajaa 125 000 markalla. Siten manttaaliluvultaan Jaakolaa pienemmän Simulan hinnaksi olisi muodostunut 375 000 markkaa, jos tila olisi myyty kokonaisuutena, mitä sitäkin on pidettävä käypää arvoa alhaisempana, koska kyse oli sisarusten välisestä maakaupasta.¹⁵

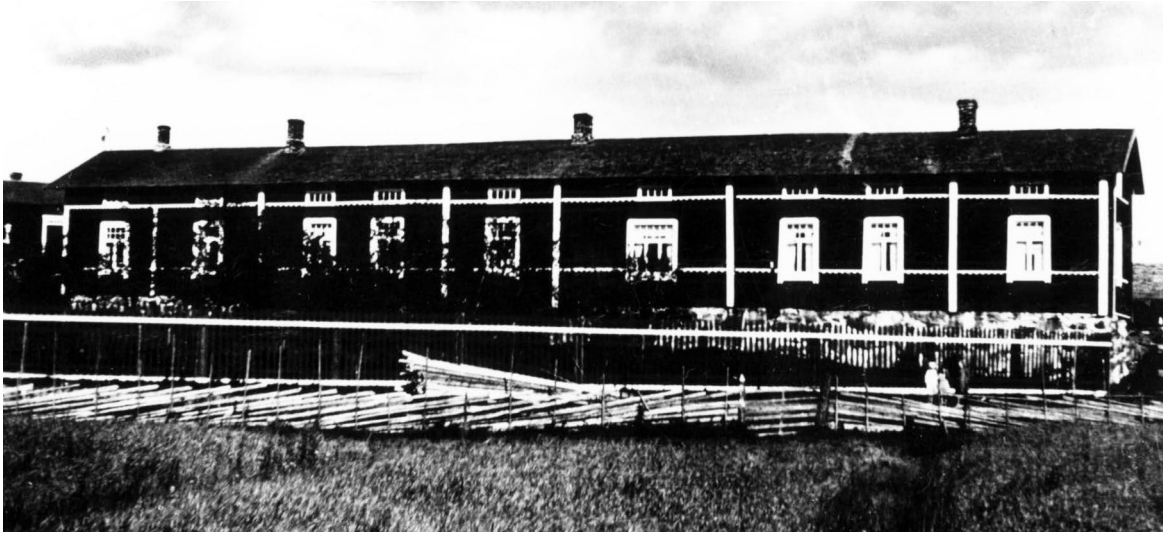
Epäilyt vilpistä vain vahvistuu maanviljelijä Antti Anttilan muistitiedosta. Anttilan mukaan Anton Jaakola oli hyväuskoisuuttaan maksanut kiinteistökaupan veromerkit eli varainsiirtoveroa vastanneen leimaveron, sillä K. W. Huhtala oli selittänyt sen myyjän velvollisuudeksi. Tältä pohjalta oli ymmärrettävää, kun katsoo Huhtalan menettelyä kokonaisuudessaan, että Jaakola ennen pitkää katui katkerasti kauppojaan ja sitä, ettei hän alkuperäisen aikomuksensa mukaisesti myynyt maatilaansa Heikki Mäelle, etenkin kun talonpito uuden isännän johdolla alkoi saada yhä huolestuttavampia muotoja. ”Mikä meen täs olis ollu olles”, hän pohti synkkänä tilannetta sisarensa pojalle.¹⁶ Eikä myyjän painostus jäänyt vain yhteen kertaan. Seuraava kuvaus, joka pojautuu erääseen Huhtalan kirjeeseen, tuo lisää näyttöä sille, että kiristystoimet Jaakolaa kohtaan jatkuivat vielä sen jälkeenkin, kun kauppakirja oli allekirjoitettu ja ehdoista sovittu myyjän ja ostajan välillä.

Kauppan ehtoihin kuului, että myyjä sai vapaan ylläpidon kiinteistössä eli syytingin (ruotsiksi *sytning*) kuolemaansa asti. Asian piti olla selvä, mutta talvella 1922 uusi isäntä palasi asiaan, nyt suljettujen ovien takana ja kahden kesken. Syynä oli se, että poikamiehenä elellyt Jaakola (55) suunnitteli vihillä käymistä, mikä ei alkuunkaan miellyttänyt K. W. Huhtalaa. Niinpä uusi omistaja alkoi uhkailla, että ”naimisen tapahduttua” hän ottaisi Jaakolalta pois ne etuudet, syytinki mukaan lukien, joita tämä kaupantekotilaisuudessa oli pidättänyt itselleen. Uhkaus sai Jaakolan hetkeksi perääntymään, vaikkei Huhtalalla tietenkään ollut oikeutta kauppaehtojen yksipuoliseen purkamiseen. Mutta sitten Anton kokosi itsensä, pohti erilaisia mahdollisuuksia ja totesi, että hänen omaisuutensa kyllä riittäisi ”syrystä syöden” siinäkin tapauksessa, ettei ylläpito jatkuisi. Vieläkään Huhtala ei hellittänyt, vaan turvautui viimeiseen keinonsa. Kuten satakuntalaiset yleensä, myös Jaakola piti arvossa sitä, että kotitilan ”nurkkakivet pysyisivät paikoillaan ja säilyisivät suvulla”, sillä tilan joutumista vieraalle pidettiin onnettomuutena, jota kaikin keinoin tuli välttää. Huhtalaa nämä seikat eivät velvoittaneet, kun näköpiirissä olivat suuremmat asiat, sillä hän virkkoi välittömästi, että talo myydään sitten vieraalle, jos Anton luopuu poikamiehen päivistään. Niitti säikäytti Jaakolan pahanpäi-

Kuva 34. Jaakolan pitkä päärakennus korkeine kivijalkoineen teki erikoisen vaikutelman ja näkyi kauas Suolistolle asti. Tekijän koelma.

14 Ulvilan käräjäk. lainhuudatusas. ptk:t 6.11.1919 § 17. UTA Cba1:49. KAT; Heikki Mäen haastattelu 6.7.1989.
 15 Simulan perintötilan kolmanneksen (1/3) kpakirja 10.10.1922. Tekijän hallussa; Salminen 1995, 90.
 16 Antti Anttilan haastattelu 20.19.1993 ja Heikki Mäen haastattelu 7.7.1989.

Kuva 35. Jaakolan päärakennus puutarhan puolelta 1920-luvulla. K. W. Huhtalan suorittamat muutostyöt kohdistuivat talon vasempaan päättyyn. Kaarina Jaakolan kokoelma.

väisesti, hän "mietti ja kyseli, ihmetteli ja päivitteli" sekä ilmoitti lopulta, että hän jättää naimahankkeensa sikseen.¹⁷

Jaakolan perintötilan "kaappaus" ja myyjän laitton uhkailu osoittivat, ettei K. W. Huhtalan karakteri lähempää tarkasteltuna ollut niin ihailtavan täydellinen kuin kauempaa katsoen olisi luullut. Hän oli kiistatta ystävällinen ja avulias, niin kuin esimerkiksi Aune Prehti on muistellut, mutta luonteenpiirteisiin kuului myös häikäilemättömyyttä ja piittaamattomuutta, joiden yhteydessä laki, oikeus ja kristilliset hyveet, joilla Huhtala mielellään ratsasti, joutuivat koetukselle. Tätä ilmeisesti Olli Korjus tarkoitti väitteellään, johon rakennusneuvonnan yhteydessä viitattiin, että valtuuston puheenjohtaja oli "luonteeltaan koko lailla karski mies".¹⁸ Samansuuntaisia ilmaisuja hänestä käyttivät myös Antti Anttila sekä Huittisista kotitalalleen palannut Antero Äijälä (1903–1992) vanhoilla päivillään. Anttila summasi eräässä haastattelussaan, että "oli monta Huhtalaa", ja Äijälän mukaan tämän tapoihin kuului "ottaa sieltä mistä sai". Sanoillaan jälkimmäinen tarkoitti naapurin isännän kursailemattomuutta, milloin kyseessä oli oma etu, ja Anttila puolestaan tähdensi sitä, että VPK:n ensimmäisellä päälliköllä oli useita, keskenään jopa ristiriitaisia roolimalleja. Hän käyttäytyi eri tavalla kontekstista riippuen ja voi etenkin humalapäissään syllistyä sellaiseen, mitä seuraavana päivänä katui.¹⁹

K. W. Huhtalan hyväsydämyydestä eli siitä puolesta, mihin Aune Prehti haastattelussaan viittasi, todisti muuan tapahtumasarja Kaasmarkun verkatehtaalla talvella 1922. Tehtaan seppä August (Aukusti) Hellström (1875–1928) oli satuttanut silmänsä työpajassaan ja tarvitsi nopeasti apua. Hän sai kyydin sairaalaan Jaakolan tilan hevosella, vaikka seppä oli kuulunut punakaartiin sekä toiminut työväenyhdistyksen puheenjohtajana ja hevosia seisoi talleissa paljon lähempänäkin tehdasta kuin Jaakolassa. Menettely paljasti paitsi Huhtalan avuliaisuuden myös hänen ja kylän muun väestön suhteen; "KooWeen" puoleen käännettiin mieluummin kuin muiden talollisten, koska tiedettiin hänen auttavan ihmisiä omista kiireistään huolimatta ja katsomatta siihen, mikä oli kenenkin vakaumus tai arvoasema.²⁰

Isäntänä K.W. Huhtala alkoi voimakkaasti investoida Jaakolan talouskeskukseen. Talli purettiin pois päärakennuksen pohjoispäästä ja siirrettiin alapihaan navettaa vastapäätä; näin rakennusryhmästä muodostui entistä yhtenäisempi, sopusuhtainen kokonaisuus. Perinteisen umpipiikan tyyliä vahvisti se, että puretun tallin perustuksille asuinhuoneiden jatkeeksi Huhtala piirsi keittiön sekä huoneet palvelusväkeä

17 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 19.1.1922. KJA; Kaukamaa 1961, 10.

18 Korjus 2014, 326; Aune Prehtin haastattelu 25.8.1993.

19 Antti Anttilan haastattelu 20.10.1993 ja Antero Äijälän haastattelu 31.8.1988. Vrt. myös Solimo 1968, 49–50. Tekijän hallussa.

20 Rippikirjat 375/1921–30, 509. UkiA; K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 16.2.1922. KJA; KTy, 9. Tekijän hallussa; SK 20.2.1941 ja 13.10.1974.

varten. Esikuvana lienee toiminut lapsuudesta tuttu Trumetarin päärakennus Vanhassakylässä. Alkuperäiset, kuusiruutuiset ikkunat koko talon mitalta vaihdettiin rakennusmestarin suosimaan, jälkijugendille tyypilliseen kolmijakoiseen malliin, mutta muutoin ulkoiset puitteet samoin kuin huonejärjestys jätettiin ennalleen. Lopputulos valokuvattuna puutarhan puolelta vuonna 1923 näkyy kuvassa 35.²¹

K. W. Huhtala lienee maksanut Jaakolan korjaukset ja muutostyöt omasta pussistaan, sillä rahaa kaiken järjen mukaan oli jäljellä kauppaliikkeen myynnistä, eikä viljelystenkään tuotto Jaakolassa varmaan ollut kehoimmasta päästä. Lainojen määrä räjähti kaikesta huolimatta kasvuun, oli käteistä käytettävissä tai ei, sillä ennestään isäntää rasitti edellämainittu velka Jaakolan ostosta, ja toukokuussa 1924 hän osti Simulan perintötilan tontin naapurista 10 000 markalla sekä kaikki Simulan rakennukset 80 000 markalla. Molemmat viimeksi mainitut ostoksensa, jotka sitten osoittautuivat jokseenkin tarpeettomiksi ja hyödyttömiksi, Huhtala maksoi aseveljelleen Kalle Simulalle velkarahalla.²²

Toki Huhtalalla oli suuria suunnitelmia Simulan rakennusryhmän varalle. Kertoman mukaan hänen tarkoituksensa oli myydä kaikki Ulvilan kunnalle ja vieläpä niin, että kunta kiitollisena tarjouksesta maksaisi niistä reilusti eli myyjä saisi kaupoistaan hyvän voiton. Huhtalan suunnitelmiin näet kuului, että maatilan kookas päärakennus suurine saleineen olisi muutettu koulukäyttöön, sillä vuonna 1898 Kaasmarkkuun valmistunut koulurakennus alkoi käydä ahtaaksi. Simulan avara pihamaa taas olisi tarjonnut erinomaiset puitteet välituntien vieton.²³ Yhä enemmän vasemmalle kallistunut kunnanvaltuusto ei kuitenkaan lämmennyt ajatukselle, missä se vaistosi selvää keinottelun makua, eikä sekään ollut mikään suositus kaupan hyväksymiselle, että tarjouksen tekijä oli punakaartiin kuuluneiden keskuudessa ”Ulvilan päälähtäri” -nimityksen saanut K. W. Huhtala.²⁴

K. W. Huhtalan vastavoimana vaikutti myös Porin piirin kansakoulujen tarkastaja, SDP:n eduskuntaryhmään vuosina 1907–1911 kuulunut filosofian maisteri Josua Järvinen – aikaisemmin Lauttajärvi (1871–1948). Vaikka Järvinen oli jättänyt eduskunnan kesken kauden ja kallistunut sittemmin poliittisesti oikealle, hän oli ajautunut Huhtalan kanssa riitoihin, koska tämä oli puolustanut Akseli Aarnion seuraajaksi tullutta pidettyä, mutta juopotteluun taipunutta kansakoulunopettajaa.²⁵ Hänet raittiusmiehenä tunnettu Järvinen oli yrittänyt panna viralta. Nyt tarkastaja lähetti ”kunnanisille” kirjelmän, jossa hän varoitti suostumasta Huhtalan suunnitelmiin, koska hänen mukaansa koululaisia uhkasi Simulassa altistuminen keuhkotuberkuloosille. Aivan tuulesta temmattuna Järvisen väitettä ei voine pitää, sillä päärakennuksessa Kalle Simulan isä oli menehtynyt tähän pelättyyn sairauteen – tosin jo vuosikautia aikaisemmin (1912). Mutta Huhtala joka tapauksessa veti vesiperän hankkeessaan, ja kalliisti ostetut rakennukset naapurissa jäivät vaille käyttöä.²⁶

7.2. ”Eikö Väpäli nyt olisi niin hyvä?”

Näyttää siltä, että K. W. Huhtalan valtasi Jaakolassa eräänlainen vauhtisokeus, kun isännän piti osallistua jos jonkinlaisiin rientoihin, mutta tulopuoli ei riittänyt kattamaan menoja. Esimerkkinä tulkoon mainituksi Itä-Karjalan pakolaisiin kuulunut Moishejeffin – sittemmin Tiiksin – perhe, joka saapui Jaakolaan keväällä 1922.²⁷ Pakolaisia oli edellisenä talvena vyörynyt rajan takaa Suomen puolelle, ja enimmillään kyse oli 35 000 siviilihenkilön joukosta. Nämä olivat seuranneet karjalais-suomalaisia sotilaita, jotka tappion hetkellä olivat vetäytyneet hyökkäävän puna-armeijan tieltä. Mahdollisuuksien mukaan turvapaikan etsijöitä sijoitettiin työvoimaksi suomalaisille maataloille, ja organisaattorina toimi helmikuussa 1922 Helsingissä perustettu Akateeminen Karjala-Seura (AKS), josta kasvoi merkittävin Suur-Suomea

21 Jonasson – Kivialho 1932, 1888 (kuva); Hilikka Leinon haastattelu 28.9.1993. Ks. myös Jaakola 2016, 49–50.

22 Simulan perintötilan Kotopalstan ja rakennusten kpakirja 3.5.1924. Ote tekijän hallussa.

23 Salminen 1998, 57 (kuva); Antero Äijälän haastattelu 31.8.1988 ja Hilikka Leinon haastattelu 15.7.1996.

24 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 1.5.1922. KJA; Koivuniemi 2006 a, 416; Antero Äijälän haastattelu 31.8.1988.

25 Siunala 2000, 325; *Lalli* 4.2.1931; Hilikka Leinon haastattelu 15.7.1996.

26 Ote Ulvilan tuomiok. välikäräjien ptk:sta Porissa 6.6.1913. Tekijän hallussa; Hilikka Huhtalan kirje Jorma Huhtalalle 27.11.1932. KJA; Hilikka Leinon haastattelu 15.7.1996.

27 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 1.5.1922. KJA.

ja heimoaatetta ajanut järjestö. Nimensä mukaisesti seura oli ylioppilaiden yhteenliittymä, joten Huhtala ei voinut marssia sen riveissä, päinvastoin kuin hänen ylioppilaisiksi kirjoittaneet poikansa, mutta yhteyksiä isällä varmasti oli AKS:n suuntaan.²⁸ Hän myös säilytti idean sukulaiskansojen auttamisesta pitkälle myöhempiin vuosiin. Vielä kansanedustajakautenaan 1930-luvun alussa Huhtala erään puheenvuoronsa lomassa muistutti inkeriläisten kohtalosta:

Eripuraisuuden kyy olisi karkotettava kauas silloin, kun alueellamme lentelee seitsemän kilometrin päässä rajastamme vieraan maan lentokoneita. Nyt ei todellakaan ole oikea aika suuntariitojen ja erimielisyyksien esille kaivamiseksi, vaan meidän olisi esiinnyttävä yksimielisinä kansainvälisillä foorumeilla tehdäksemme tunnetuksi pienen Inkerin kovia kokeneen suomalaiskansan taivasiin asti kuuluvaa hätähuutoa.²⁹

Moishejeffit saivat Jaakolassa pakarin (leivintuvan) asuttavakseen, kunnes perhe myöhemmin muutti Kaasmarkusta Kemiin. Anni Moisejeff osasi ”vähäsen” suomea ja lienee toiminut tulkkina vain venäjää puhuneelle miehelleen. Kumpikin osallistui perintötilan jokapäiväisiin askareisiin, mikä osaltaan edisti tilan tuottavuutta, mutta heidän mukanaan tulleiden lasten ja näille seuraa tehneen sukulaispojan elatus oli käytännössä pois isännän kukkarosta.³⁰ Kuitenkaan Jaakola ei suuruudellaan erottunut kylän muista perintötiloista eikä siten tarjonnut mahdollisuuksia millaiselle hyvänsä rahankäytölle. Itse asiassa muutamammat Kaasmarkun talolliset maksoivat 1920-luvun lopulla enemmän veroja kuin K. W. Huhtala, jonka rasiiteina olivat lisäksi huomattavat velkojen lyhennykset, emännän parantolalaskut, poikien koulutusmenot sekä perheen juoksevat kulut. Lopulta tilanne ajautui siihen, mitä monet paremmin eteensä katsovat osasivat aavistella, että Jaakolan isännän oli pakko turvautua vekseleihin ja tilapäisiin luottoihin sekavien raha-asoidensa järjestelyssä.³¹

Talous olisi ehkä pysynyt jotenkuten tasapainossa, jos ”ylimääräisten” huollettavien määrä Jaakolassa olisi rajoittunut vain Itä-Karjalan pakolaisiin. Mutta hyväntahtoisuuttaan ja kaiketi halustaan ohjata punakaartilaisien jälkeläisiä sille ”oikealle tielle”, mistä Ilmari Halme sekä Salmen isä ja poika olivat K. W. Huhtalalle kirjoittaneet, tämä otti hoiviinsa myös punapäällikkö Eenokki Lahden alaikäiset lapset, Esko ja Irja Lahden. Sisaruksat olivat jääneet täysorvoiksi sen jälkeen, kun heidän äitinsä oli menehtynyt kesällä 1916 ja isä kaatunut Peipohjassa huhtikuussa 1918.³² Lisäksi Jaakolassa oleskelivat ainakin ajoittain sukulaispojat Heikki ja Taavi Mäki, heidän sisarensa Etti – myöhemmin Mäkitalo (1901–1970) – sekä pysyvästi täyttä ylläpitoa nauttinut Anton Jaakola (kuva 36). Mutta Huhtala ei malttanut luopua harrastuksistaan, luottamustoimistaan ja muusta yhteiskunnallisesta vaikuttamisestaan, vaan piti niistä kiinni kaiken uhalla, kunnes ajautui menettelynsä ja velkojensa takia ylipääsemättömiin vaikeuksiin, vararikoon sekä ankariin itsesyytöksiin. Niihin palataan lähemmin tutkimuksen loppupuolella. Muistoksi tragediasta hänen viimeisien vuosiansa olemukseen jäi leima, jota *Satakunnan Kansan* nekrologissa kuvattiin osuvasti lauseella: ”Vuodet satoivat lumensa hänen päälleen liian aikaisin.”³³

Itseen kohdistuneet syytökset vain pahensivat K. W. Huhtalan tilannetta siinä vaiheessa, kun Jaakola oli siirtynyt pankin haltuun (1931). Eikä ainoastaan kotitila ja elinkeino, vaan samassa rytäkässä isäntä menetti paljon muutakin, mitä hän oli pitänyt tärkeänä ja tavoittelemisen arvoisena.³⁴ Silloin ei enää auttanut sen seikan tiedostaminen, että hänen olisi pitänyt – jos jälkiviisaus tässä kohdin sallitaan – ennen kaikkea

28 Jussila – Hentilä – Nevakivi 2009, 146; Roiko-Jokela 2011, 68–69. K. W. Huhtalan molemmista pojista tuli AKS:n valajäseniä opiskeluaikanaan, Jorma Huhtalasta Helsingin yliopistossa ja Olavi Huhtalasta Kadettikoulussa. Eskelinen 2004, 323 (alaviite), Lukkari ym. 2011, 385.

29 K. W. Huhtalan puhe eduskunnan istunnossa 14.4.1931. KJA.

30 US 18.11.1996 (Hilikka Leino). Ks. myös Jaakola 2016, 57–58.

31 SK 3.3.1929; Antero Äijälän haastattelu 31.8.1988. Ks. myös Jaakola 2016, 141–142.

32 Ilmari Halmeen ym. kortti ... 1918. KJA; K. W. Huhtalan kirjeet Anna Huhtalalle 20.7.1916 ja omaisille 8.5.1918. KJA; SK 4.2.2017 (Jarmo Huida).

33 K. W. Huhtalan ”Itsetutkiskelua”-muistiinpanot syksyllä 1932, kirjeet Olavi Huhtalalle 12.8.1919, tapaninop. 1921 ja 16.2.1922 sekä kortti Olavi Huhtalalle 24.12.1921. KJA; SK 20.2.1941.

34 KO:n lainhuudatusasiain ptk. 26.10.1932 § 165. Sis. Ulvilan tuomiok. talvikäräjien 2. istunnon ptk:an 14.4.1937. OKA; Korjus 2014, 326; Perttuli 1958, 40–41.

keskittyä maatilansa hoitoon, jotta olisi selviytynyt veloistaan ja kasvavista kuluistaan, joita suurehkon väkimäärän elatus aiheutti. Joutuu siksi kysymään, kiinnostiko Huhtalaa sanotavasti maanviljely enää sen jälkeen, kun hän oli saanut haltuunsa Jaakolan tilan? Eikö hänen mielenkiintonsa jälleen keran suuntautunut arkisten askareiden ulkopuolelle, samaan tapaan kuin Rauman kauden päätyttyä Kaasmarkussa, missä kyläkauppiaan rooli alkoi ahdistaa ja tuntua epämieluisalta. Vastaus on pääteltävissä esimerkiksi eräästä 1920-luvun valokuvasta. Siinä Huhtalan perheväkeä istuu heinäpellolla evästaukoa viettämässä ja isäntä on myös saapuvilla³⁵. Hänen kauluksestaan pilkistää esiin solmio, joka varmasti oli paikallaan kokouksissa ja juhlatilaisuuksissa, mutta vähemmän käytökelppoinen helteisessä heinänteossa.

K. W. Huhtalan tehtäväkenttä Jaakolan ulkopuolella laajeni entisestään, kun mukaan tuli lisää Ulvilan seurakunnan luottamustoimia. Häntä työllistivät etenkin Ulvilasta irtautuvien seurakuntien eroproessit, jotka alkoivat heti sen jälkeen, kun emäseurakuntaa ”kirkkoruhtinaan” elkein hallinnut rovasti Stenbäck oli kuollut. Huhtikuussa 1919 Huhtala valittiin pastori Aukusti Pukkilan – myöhemmän Halla-Seppälän (1877–1949) – ja opettaja Pajusen kanssa valvomaan seurakunnan etua virkatalon tilusjaossa, kun Kullaa hankkiutui erilleen Ulvilasta, heinäkuussa 1920 samaan tehtävään, kun vastapuolena olivat kaikki eroavat seurakunnat, sekä lokakuussa 1923 pastori Pukkilan ja Paavo Palinin kanssa hoitamaan jakoselvitykset loppuun. Kesällä 1926 rakennusmestarin asiantuntemusta käytettiin toimikunnassa, joka perustettiin Ulvilan kirkon korjaustöitä varten, ja joulukuussa tulivat ajankohtaisiksi kirkkoherran palkkaukseen liittyneet asiat. Jälkimmäisessä yhteydessä Huhtala ehdotti Stenbäck-vainajan pojan, rovasti Kaarlo Jooseppi (K. J.) Kivekkään (1870–1930) kautta, että kirkkoherran virka julistettaisiin haettavaksi vasta sitten, kun uusi palkkaus olisi ensin vahvistettu.³⁶ Syksyllä 1927 kirkkovaltuusto päätti rakennuttaa Ulvilan pappilaan tulenkestävän arkiston, ja tässäkin yhteydessä katseet kohdistettiin Huhtalaan. Hän laati arkistohuonetta varten piirustukset, jotka hyväksyttiin kesällä 1929.³⁷

K. W. Huhtalan kirjalliset taidot ja sujuva kynänkäyttö johtivat siihen, että etenkin maanpuolustusväki alkoi pyytää häneltä vapaussotaan liittyviä muistelmia ja kannanottoja. Niitä näkyi sanomalehdissä ja muissa julkaisuissa aina 1930-luvulle asti. Usein toistunut piirre pyynnöissä oli, että niissä vedottiin Huhtalan velvollisuudentuntoon ja kykyihin etevänä sananiekkana, mutta kirjoituspalkkioista ei hiiskuttu mitään. Tyypillisen esimerkin tarjosi tuttava Satakunnan rintamalta ja Suomen sairaanhoitajaliiton tuleva puheenjohtaja Kyllikki Pohjala.³⁸ Heti aseiden vaiettua kesällä 1918 hän kääntyi samassa komppaniassa palvelleen Huhtalan puoleen, jotta tämä avustaisi sairaanhoitajien ammattilehteä kirjoituksellaan. Pohjala perusteli pyyntöään taitavasti ja uskoi vakaasti, ”että Väepeli ei jätä sitä huomioon ottamatta varsinkin kun se tulee näin sotatoverin taholta”.³⁹ Yhteydenotossaan hän lähetti terveisiä myös Olaville ja asetteli sanojaan isälle tähän tapaan:

Kuva 36. Jaakolan paraatikuistin seinustalla Anni Moisejeff (vasemmalla), Anton Jaakola ja Etti Mäki. Ulvilan kotiseutuyhdistyksen kokoelmat.

35 Jaakola 2016, 58 (kuva); SK 4.2.2017 (Jarmo Huida).

36 Hirsjärvi 1932, passim; Innamaa 1968, 497. K. J. Kivekäs valittiin Ulvilasta v. 1920 itsenäistyneen Porin ensimmäiseksi kirkkoherraksi. Isänsä työn jatkajana hän oli järjestyksessä kuudes sielunpaimen Stenbäckin suvussa. Knapas – Heikkilä – Åvist 2009, 201.

37 Hirsjärvi 1932, 174; Innamaa 1968, 509.

38 Piirinen 2005, 24–25 (Toivo T. Pohjala); SK 20.2.1941.

39 Kyllikki Pohjalan kirje K. W. Huhtalalle 27.6.1918. VPSP.

Sairaanhoitajien yhteinen aikakauslehti "Epicne" on ottanut pohdittavakseen kenttäsa-
raalain asiat ja yleensä hoitajat. Sairaanhoitajat ovat saaneet ankaria moitteita. Nyt olisi
välttämättä saatava järkevä kirjoitus jonkun sotilaan taholta. Kun käyn kaikki sotatutta-
vani läpi, en tiedä ketään, jonka puoleen asiassa kääntyisin kuin oman Väapelimme,
joka harrastuksen uskon hetkeksi riittävän tähänkin. Eikö Väapeli nyt olisi niin hyvä ja
kirjoittaisi omia ajatuksiaan sairaanhoitajista? ... Olisin kovin iloinen jos Väapeli vähän
kirjoittaisi asiasta. Omasta puolestani kyllä tulen kirjoittamaan kouluutetuille hoitajille,
mutta olisi välttämätöntä saada kuulla sotilaan mielipide asiassa.⁴⁰

Syksyllä 1920 *Suojeluskuntalaisen Lehti* julkaisi K. W. Huhtalan kirjoituksen, missä hän muisteli esi-
miestään Porin rykmentissä, toukokuussa 1919 kapteeniksi ylennettyä Yrjö Ylängöä. Vaikka jääkäriup-
seeri inhosi kiitosta, minkä Huhtala omien sanojensa mukaan tiesi, hän ylisti Ylängöä viimeisellä säkeis-
töllä Hämmäläisten laulusta ("Jos miestä missä tarvitaan" jne.) ja totesi, että tämä "saavutti Satakunnan
rintamalla aivan yleistä tunnustusta". Väapelin muistikuvat Ylängöstä olivat pitkälle samansuuntaisia
kuin miehistöön kuuluneella Jalmary Mattilalla, joka kesäkuussa 1980 kertoi pidetystä päälliköstään.
Korkeimmat pisteet Huhtala antoi jääkäriupseerin henkilökohtaisista ominaisuuksista, joihin hänen
mukaansa kuului "täsmällisen sotilaallinen kuri tehtävien aikana, esimerkillisen kylmäverinen valmius
vaaran uhatessa ja toverillisen rehti huolenpito kaikista vapaina hetkinä". Yksikkönsä kunnosta ennen
Ylängön saapumista hän totesi, että "siihen saakka oli tapeltu kuten oli taidettu, mutta vasta uuden pääl-
likön saatua koitti komppanialle kunniakas aika", missä voi nähdä pienen piikin aikaisempaa päällik-
köä kohtaan. Myös tämä Huhtalan luonnehdinta vastasi täysin Jalmary Mattilan käsitystä sekä Ylängöstä
että hänen edeltäjästään.⁴¹

K. W. Huhtalan kirjoituksesta paljastuu paitsi jääkärikapteenin vilpityn kunnioitus, mikä näyttää ollen
molemmipuolista,⁴² myös tämän edustaman liikkeen uudelleenarviointi. Suomen itsenäistyminen ja sitä
seurannut valkoisten voitto sisällissodassa oli tehnyt jääkäreistä sankareita, joiden ihailussa Huhtala ei
halunnut jäädä muita vapaussotureita huonommaksi. Hänen edustamansa vanhasuomalainen ajatussuun-
ta, jonka kannattajista monet olivat suhtautuneet jääkäriliikkeeseen vähintään kylmäkiskoisesti, alkoi olla
entistä suurempi rasite Suomessa – kiviriippa, josta kunnan kansalaisen oli viisainta hankkiutua eroon.
Aika oli nyt toinen kuin keisarivallan päivinä, ja uudet tuulet eivät luvanneet hyvää entisille myöntyyväi-
syysmiehille. Jyrkentyneistä asenteista kertoi jotakin se, että jopa professori Lauri Ingmanille ennustettiin
1920-luvulla väkivaltaista loppua, professorin selvästä, joskin "kompromissilinjalle" altistuneesta oikeisto-
laisuudestaan huolimatta. Ingman kuului Suomalaisen puolueen jatkajaksi perustetun Kansallisen kokoo-
muspuolueen keskeisimpiin vaikuttajiin, ja hän oli kohonnut poliittisesti entistä näkyvimpiin aseisiin, kun
hänet oli valittu uudelleen pääministeriksi toukokuussa 1924.⁴³

Suojeluskuntalaisen Lehden päätoimittaja, filosofian tohtori Elmo Edvard (Elmo E.) Kaila – aikaisemmin
Johansson (1888–1935) – kiitti "sulimmasti" K. W. Huhtalaa tämän jääkäripäällikköä koskeneesta kirjoituk-
sesta. Samassa yhteydessä Kaila pyysi lisää vastaavia sotamuistelmia, joita hän arveli kirjoittajalla olevan
runsaasti jäljellä. Ylängön juttuun viitaten päätoimittaja uskoi, ettei muistikuvien "paperille paneminen
tästä kirjoituksesta päättäen" tuottaisi Huhtalalle mitään vaikeuksia.⁴⁴ Kirjallisista kyvyistä oli vakuuttunut
myös Kyllikki Pohjala ja hänen lisäksi monet tutut ja tuntemattomat, jotka kääntyivät Huhtalan puoleen
omine tarpeineen ja pyyntöineen. Näiden "luku ei suinkaan ollut vähäinen", todettiin Huhtalan nekrologis-
sa talvella 1941, mikä ilmaus korreloi niiden ilmaisten asiakirjojen kanssa, jotka syntyivät Jaakolan kirjoitus-
pöydän ääressä, milloin isännän sattui kotoaan tavoittamaan. Ikään kuin täydennyksenä mainittiin, kun oli

40 Ibid.

41 SL 9.9.1920 (K. W. Huhtala); Jalmary Mattilan haastattelu 12.6.1980. Mattilan mukaan Yrjö Ylängön edeltäjää 2. kom-
paniassa "inhos kaikki. Sohisi vaa ja huusi meitäki, ett älkää menkö pojat!" Mattila oli sitä mieltä, että "eikö ny soras
men(nä) tarttis", jos haluttiin päästä eteenpäin ja saavuttaa tuloksia. Jalmary Mattilan haastattelu 12.6.1980.

42 Olavi Huhtalan kirje kotoväelle 7.7.1919. KJA.

43 Ahlbäck 2018, 221 ja 251; Salokorpi 1988, 300–303; Vares 1993, 623–624.

44 E. E. Kailan kortti K. W. Huhtalalle 2.9.1920. KJA.

kulunut 100 vuotta Huhtalan syntymästä, että apua hakeneet otettiin Jaakolassa ystävällisesti vastaan, yhtä hyvin valkoiset kuin punaiset, ja usein tapaamisiin liittyi keskusteluja, joita käytiin ”leppoisassa, huumorin höystämässä hengessä”.⁴⁵ Mutta kaikki tämä vaivannäkö, niin arvokasta kuin se itsessään olikin, oli pois isännän varsinaisesta työajasta ilman, että perheen taloudellinen tilanne olisi sanottavasti kohentunut.

Kunnalliselta puolelta on mainittava kaksi komiteaa, joihin K. W. Huhtala valittiin 1920-luvulla. Ensimmäisen asetti kunnanvaltuusto vuonna 1921 ja toisen sama elin huhtikuussa 1929. Komiteat olivat tavallista mieluisampia Jaakolan isännälle, sillä ne toimivat siinä tarkoituksessa, että tiheään asutut Toejoen ja Uudenkoiviston yhdyskunnat olisi liitetty Ulvilasta Porin kaupunkiin.⁴⁶ Taajamista koitui aikanaan paljon huolta Ulvilan kunnalle, niin kuin aikaisemmin todettiin, ja kunnan reuna-alueista ylipäänsä myös Huhtalalle itselleen. Muihin kunnallisiin luottamustoimiin on viitattu useampaan kertaan edellä, joten niitä ei tarvitse tässä yhteydessä yksilöidä eikä toistaa. Todettakoon kuitenkin pitkäaikaisin tehtäväkenttä tällä alueella eli virkatalolautakunta, johon Huhtala kuului yhtäjaksoisesti 15 vuotta, samoin kuin jäsenyys laajempia alueita käsittäneissä katselmus- ja arviolautakunnissa sekä maanjako- ja sovinto-oikeudet, joissa hän istui pitkään uskottuna miehenä⁴⁷.

Entä Jaakolan isännitys niinä aikoina, kun Huhtala viipyi muissa puuhissa? Itsestään selvää oli, kun ajattelee hänen luottamustoimiensa suurta määrää, laajaa harrastuspiiriään ja ”työmatkoja” näiden yhteydessä, ettei kyse voinut olla tunnista eikä kahdesta viikottain. Aiheellisempaa olisi puhua kokonaisista päiväkausista. Kuka silloin johti töitä kotitilalla? Molemmat pojat olivat poissa laskuista, sillä Olavi opiskeli Helsingissä ja Jorma aloitteli lyseo-opintojaan Porissa, missä asunto järjestyi samasta osoitteesta kuin iso-veljelle ja serkulle aikaisemmin.⁴⁸ Anna taas vietti pitkiä ajanjaksoja hoitolaitoksissa, joiden valikoimaa täydensivät 1920-luvulla Kauttuan topilaskoti Eurassa ja Noormarkun sairaala. Oikeastaan jäljelle jäi vain yksi mahdollisuus – Anton Jaakola, joka hyvien työmiesten varassa lienee palannut entiseen rooliinsa silloin, kun Huhtalan väkeä ei näkynyt. Ehkä juuri siksi uusi isäntä halusi pitää hänet Jaakolassa eikä päästää avioliiton myötä muihin maisemiin. Antonilla oli myös kokemusta maanviljelyksestä enemmän kuin Huhtalalla, joskaan nopeus ja tehokkuus eivät ilmeisesti edelleenkään kuuluneet hänen vahvimpiin puoliinsa.⁴⁹

7.3. Ikämiehenä reservin upseeriksi

50-vuotispäiväänsä lähestyvä K. W. Huhtala saattoi tyytyväisenä arvioida monipuolista elämäntyötään ja katsella saavutuksiaan siihen mennessä. Hän oli vanhan kantatilan isäntä kotikylässään, vapaaehtoisena palokunnan päällikkö ja keskeinen hahmo niin rukoushuoneyhdistyksessä kuin kansakoulun johtokunnassa, kuvaannollisesti ilmaistuna ”Kaasmarkun keisari”, niin kuin hänen kyläkohtaista rooliaan Satakunnan historiassa on luonnehdittu (kuva 37). Kunnallispolitiikkaan osallistumisen laajuus haki vertaistaan Ulvilassa, mistä hyvänä osoituksena oli Huhtalasta myöhemmin käytetty ”työmyyrä”-nimitys, eivätkä luottamustoimet seurakunnassa jääneet nekään vieraiksi kansalaisaktiiville.⁵⁰ Tuskinpa Ulvilasta tai yleensä lähiseudulta tuohon aikaan löytyi montakaan, ehkei ainoatakaan asukasta, joka ei olisi vähintään kuullut puhuttavan K. W. Huhtalasta. Nimi näkyi tuon tuosta lehtijuttujen yhteydessä ja suhteiden verkosto maakuntaan oli laaja, alkaen aina edustajaehdokkaana luotuihin tuttavuuksiin vanhasuomalaisen riveissä ja päätyen siihen tyytyväiseen asiakaskuntaan, joka katseli Huhtalan tyylitajun jälkeä rakennuksissaan. Vapausota oli luku sinänsä, taistelu vallankumouksen poluille eksyneitä maanmiehiä vastaan oli nostanut hänessä esiin sotilaan kyvyt, ja ansiokas toiminta komppanian vääpe-

45 Kyllikki Pohjalan kirje K. W. Huhtalalle 27.6.1918. VPSP; SK 20.2.1941 ja 13.10.1974.

46 Innamaa 1968, 431 ja 448.

47 K. W. Huhtalan kirjeet Olavi Huhtalalle 6.12.1921 ja 1.5.1922. KJA; Eduskunnan keskuskanslia 1931, 29; Heikkilä 1955, 57.

48 Olavi Huhtalan kirje Jorma Huhtalalle 26.4.1922. KJA; Sysimetsä – Hannula 1954, 122.

49 K.W. Huhtalan kirjeet Anna Huhtalalle 22.1.1922 ja Olavi Huhtalalle 31.1.1922. KJA; Heikki Jokisen haastattelu 30.10.2018.

50 Koivuniemi 2006 a, 415; US 28.1.1993 (Eino Lehto).

linä oli huomattu pataljoonan portaassa asti. Valinta suoje-
luskunnan pitäjöpäälliköksi oli taannut lopullisesti pääsyn
valkoisen Suomen johtaviin piireihin Satakunnassa.

Tuo kaikki hiveli K. W. Huhtalan itsetuntoa, mutta jotakin
oli jäänyt puuttumaan. Vääpelin kunniakasta arvoa ei voinut
sinänsä väheksyä, etenkin kun sotilaallinen pohjakoulutus
oli rajoittunut vain reservimiehen vaatimattomiin kesäkurs-
seihin Ulvilassa, eivätkä vääpelit esimerkiksi suoje-
luskuntien päällikköinä Huhtalan tapaan olleet mitenkään poikkeus-
ellisiä. Mutta Kaasmarkun vääpeli tähyisi korkeammalle, hänen
elämänfilosofiansa tyyppillisiin piirteisiin kuului, että uusia
haasteita piti etsiä jatkuvasti. Niinpä upseerin arvo olisi tässä
tapauksessa se, mikä kruunaisi kaikki siihenastiset saavutuk-
set. Tosin puuttunut oppikoulusivistys mietitytti, mutta olihan
hänellä toisaalta takanaan sekä maanviljelysopinnot Virolah-
della että teollisuuskoulu Porissa, ja sitä paitsi monista hänen
kaltaisistaan vapaussotureista oli leivottu upseereita hyvinkin
kirjavin perustein. Asia ratkesi sitten varsin mutkattomasti,
kun kotikylään saapui tieto, jonka mukaan Kadettikoulussa
alkaisi helmikuussa 1921 reserviupseerikurssi, johon otettaisiin tietyn vaatimustason täyttäviä suoje-
luskuntalaisia.⁵¹ Tälle oppijaksolle Huhtala haki mukaan ja hyväksyttiin, vaikka edeltävistä opinnoista puuttui
ainakin Hämeenlinnan päällystökoulun kolmen kuukauden suoje-
luskuntakurssi, jonka noin 90 prosenttia
osanottajista oli suorittanut.⁵²

Reserviupseerikurssi Kadettikoulussa ei ollut mikään läpihuutojuttu, sillä tentit alkoivat seitsemältä
aamulla ja jatkuivat pitkälle iltapäivään asti. Hammasta purren K. W. Huhtala kävi niihin käsiksi, vaikka
Olaville lähettämässään kirjeessä isä tunnusti, että hän ilman muuta olisi jättänyt osallistumisen sikseen,
jos olisi aavistanut kurssin kireyden. Tehtäviin kuului muun muassa profiilin piirtämistä horisontaalivi-
valta vertikaalipinnalle sekä vanhojen pituusmittojen muuttamista kartalla metreiksi. Venäläinen tuuma
viimeksi mainitun yhteydessä oli Huhtalalle arvoitus, mutta eräät muut mittayksiköt hän sentään tiesi,
joten topografian lopulliseksi arvosanaksi tuli välttävä. Konekivääriä koskeneista tehtävistä kokelas selviy-
tyi tyydyttävästi ja talousasioista hyvin, mutta maasto-oppi ”oli vähällä mennä vinoon”. Itärajan takana
upseerikoulutuksen saaneet olivat hänen mielestään muita tiukempia kuulustelijoita, esimerkiksi evers-
ti Hans Brummerille (1875–1930) väärän vastauksen antaneet saivat ”heti niine hyvineen tutkintosalista
poistua”. Samanaikaisesti järjestetyn ruotsinkielisen reserviupseerikurssin 27 osanottajasta vain 14 selvisi
lopputenttiin ja näistä yhdeksän hyväksyttiin, minkä Huhtala muisti heti ilmoittaa sekä Olaville että kotivä-
elle; epäilemättä tässä pääsi ääneen hänen ”vanhasuomalainen” minänsä, joka mielihyvin tölvi tilaisuuden
tullen ruotsia äidinkielenään puhuneita.⁵³

Kadettikoulun 85 reserviupseerikokelaasta 58 sai vänrikin arvon, heidän joukossaan myös K. W. Huh-
tala, joka lopulta suoritti kaikki 10 ainetta hyväksyttävästi. Kotiseudullaan hän mielellään esiintyi tästä
lähtien suoje-
luskuntaupseerin puvussa, sillä periaatteessa kaikki suoje-
luskuntalaiset, jotka Huhtalan ta-
paan olivat läpäisseet vapaaehtoisen upseerikoulutuksen, olivat suoje-
luskuntaupseereita (kuva 38). Ar-
vohierarkiassa nämä sijoittuivat vääpeliä ylemmäksi mutta reservivänrikkiä alemmaksi, eikä näitä rauhan
aikana ylennetty vänrikin arvoon ilman reserviupseeritutkintoa.⁵⁴ Olavi Huhtala avasi Kadettikoulun ovet
vasta seuraavan vuoden lopulla, sillä isän kurssin aikoihin hän valmistautui ylioppilaskirjoituksiin Porissa.
Kun isä oli palannut kurssiltaan Kaasmarkkuun, hän lähetti Olaville postikortin, jossa koko perhe toivotti

Kuva 37. ”Kaasmarkun keisari” 50-vuotispäi-
vänään 13.10.1924. Kaarina Jaakolan kokoelma.

51 Hersalo 1962, 125; Selén – Pylkkänen 2004, 186 ja 195.

52 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 20.2.1921. KJA.

53 K. W. Huhtalan kirjeet Olavi Huhtalalle 20.2.1921 ja 24.2.1921. KJA. Suhtautumisesta ruotsinkielisiin ks. K. W. Huh-
talan puheita edustajaehdokkaana 24.2.1909 tai nuorisoseuran iltamissa 12.3.1913. KJA.

54 K. W. Huhtalan kortti Olavi Huhtalalle 28.2.1921. KJA; Hersalo 1962, 125; Selén – Pylkkänen 2004, 303 ja 308.

pojalle menestystä kirjoituksiin. Kortin yhteyteen oli puettu runomuotoon sanat, jotka yhtä hyvin sopivat lähettäjään itseensä:

Ei hermostuneisuuden häivää,
Saa tuntea miehevä mies.
Vaan ponnella päivästä päivään,
Hän raivatkoon elonties.⁵⁵

Sattui käymään niin, että virallisesti K. W. Huhtala sai reservivänrikin arvon miltei päivälleen samanaikaisesti kun Olavi ylioppilaslakin. Onnittelijoihin kuului Jaakolan ylpeä isoäiti, joka varmasti iloitsi tyttärenpoikansa saavutuksesta, mutta Huhtalan ”mamma” ei ehtinyt nähdä sukunsa ensimmäistä ylioppilasta, sillä hän oli nukkunut pois edellisen vuoden tammikuussa lähes 82-vuotiaana. Joka tapauksessa Jaakolassa oli nyt syytä kaksinkertaiseen juhlaan. Esko Huhtala, jonka toivo paranemisesta alkoi vähitellen hiipua, oli tuohon aikaan hoidettavana Takaharjun parantolassa Punkaharjulla.⁵⁶ Hän päätti lyödä kaksi karpästä yhdellä iskulla ja valitsi hänkin postikortin, jonka myötä Takaharjusta lähti onnittelut sekä enolle että serkulle. Eskon sanat läheisilleen kuuluivat näin:

Työn ja tarmon miehiä, isää ja poikaa, onnitellen kauniista saavutuksistanne:

Kaarlo Wilho Huhtala, Res.Vänrikki 2.6.1921.
Wilho Olavi Huhtala, Ylioppilas 31.5.1921.

Suokoon Jumala teidän vielä kauan toimia rinnan isänmaamme eteen!⁵⁷

Siinä missä Olavi oli kuin veli Eskolle, niin K. W. Huhtala huolehti isähahmon velvollisuuksista. Muita varttuneen iän saavuttaneita miehiä Eskon lähellä ei ollut, sillä hänen biologinen isänsä (Vihtori Klemola) oli kuollut kesällä 1903, kun poika oli vasta kaksivuotias. Huhtala tarjosi miehen mallin, jota saattoi pitää esikuvanaan, mihin selvästi viittasi sekin, että Esko käytti tämän kanssa samaa sukunimeä. Enoonsa sisarenpoika turvautui myös silloin, kun hänen piti parantoloista käsin järjestellä asioitaan kotiseudulla. Esimerkiksi tammikuussa 1921 Esko lähetti Nummelan parantolasta itseään koskevan lääkärintodistuksen Huhtalalle, jotta tämä toimittaisi todistuksen edelleen viranomaisille, jotka yllättäen olivat käskeneet hänet asevelvollisten kutsuntoihin Ulvilassa. Määräyksen noudattaminen oli tietenkin Eskolle mahdotonta ankarana jyllänneen sairauden takia. Rivit, jotka hän tässä yhteydessä kirjoitti enolle Nummelasta, osoittivat täydellistä ja ehdotonta luottamusta: ”Mitä vielä tähän lääkärintodistukseen tulee, niin voitte toimittaa sen kutsuntaviranomaisille tavalla, jonka itse katsotte sopivammaksi. Luotan siihen, Eno, että asiani on varmoissa käsissä; tämän takia juuri Teille kirjoitinkin, enkä muille.”⁵⁸

Saman vuoden (1921) kuluessa keuhkotuberkuloosi sai Esko Huhtalasta yliotteen. Kun Jorma Huhtala kävi potilasta katsomassa helmikuussa 1922, tämä ei enää tuntenut häntä eikä kyennyt puhumaan.⁵⁹ Lopullisesti Eskon elämänliekki sammui pari kuukautta myöhemmin 22. huhtikuuta. Olavi Huhtala ei päässyt serkkunsa hautajaisiin, koska esteenä oli asevelvollisuus, jota suorittamassa hän oli Lappeenrannassa. Tieto hautauksen ajankohdasta tavoitti hänet liian myöhään, ja hieman happamasti Olavi totesi, että hänet olisi nähty Eskoa saattamassa, jos asiasta olisi ilmoitettu hänelle vaikka päivää aikaisemmin. Siksi puhekin, jonka hän oli valmistellut ystävänsä, serkkunsa ja aseveljensä muistotilaisuuteen, jäi pitämättä.⁶⁰ Nyt hau-

55 K. W. Huhtalan kortti Olavi Huhtalalle 11.4.1921. KJA.

56 Sukutukimusta ... 25.3.1963. UkiA; Esko Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 28.2.1920. KJA. Sotilaspassin mukaan K. W. Huhtala ylennettiin vänrikiksi 16.5.1921, mutta tässä pitäydytään Esko Huhtalan kortin mukaiseen ylennyspäivään, joka oli 2.6.1921. Esko Huhtalan kortti K. W. Huhtalalle 5.6.1921 ja Upseerin sotilaspassi. K. W. Huhtala. KJA.

57 Esko Huhtalan kortti K. W. Huhtalalle 5.6.1921. KJA.

58 Esko Huhtalan kirje K. W. Huhtalalle 29.1.1921. KJA.

59 Jorma Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 25.2.1922. KJA.

60 Sukutukimusta ... 25.3.1963. UkiA; Olavi Huhtalan kirje kotoväelle 2.5.1922. KJA.

Kuva 38. Isä ja pojat. K. W. Huhtala keskellä suojeluskuntaupseerin, Olavi vasemmalla aktiiviupseerin (luutnantin) ja Jorma oikealla suojeluskunta-alikersantin puvuissa. Kaarina Jaakolan kokoelma.

dalla käyttivät puheenvuoron pastori Aukusti Pukkila (Halla-Seppälä), suojeluskunnan paikallispäällikkö Vihtori Hinkkala ja reservivänrikki K. W. Huhtala. Hautajaisiin, jotka Olaville lähetetyn kuvauksen mukaan

olivat ”pienet, mutta henkevät”, osallistui vain lähipiiri Kaasmarkussa eli kantajat, lähimmät sukulaiset ja naapurit.⁶¹

Reservin upseeristoon kuuluvana K. W. Huhtala kohtasi saman ongelman, joka oli tuottanut hänelle päänvaivaa väepelinä keväällä 1918. Silloin hän oli joutunut ratkaisemaan, lähteäkö mukaan Itä-Karjalan retkille Suur-Suomea luomaan vai palatako takaisin kotikylään, ansaitsemaan perheelle elatusta ja huolehtimaan laajasta yhteiskunnallisten tehtävien kirjosta. Nyt puntarissa olivat toisaalta ”koti, omaiset ja taloudelliset seikat ja toisella puolella kunniakäsitteet ja velvollisuus isänmaata kohtaan”, eli periaatteessa kevään 1918 asetelma oli säilynyt ennallaan, ellei oteta huomioon perheen lisääntyneitä rahahuolia ja sitä, ettei Huhtalan terveys enää ollut sama kuin vapaussodan päivinä. Hiljaisina hetkinään hän kävi monta sisäistä kamppailua näiden vaihtoehtojen välillä; yhä uudelleen vänrikki pysähtyi pohtimaan, asettaako etusijalle omat tarpeensa vai sotilaan kutsumuksen. Vihdoin hänen oli käännettävä puolisonsa sekä vanhemman poikansa puoleen ja kysyttävä näiden mielipidettä, jotta asia olisi selvinnyt.⁶²

Olavin vastaus ei jättänyt mitään epäselväksi. Hän kyllä myönsi, että ”isänmaan vaatiessa kansalaisia täyttämään velvollisuutensa, yksityisten pyyteiden on vaiettava”, mutta tässä tapauksessa piti muistaa isän sairastelu edellisinä vuosina sekä ikä, jotka asettivat omat rajoituksensa. Niiden perusteella olisi viisainta, että isä hankkisi lääkärintodistuksen terveydentilastaan ja pyytäisi todistukseen vedoten vapautusta rintamapalveluksesta. Pojan mielestä myös rintaman takana tarvittiin miehiä, jotka ”todenteolla johonkin pystyvät, eivätkä vain leukojaan leksottele”, ja isä nimenomaan oli kykenevin Satakunnan piirin upseereista järjestelemään suojeluskuntien toimintaa paikallisesti.⁶³ Kun muut omaiset asettuivat samalle kannalle, K. W. Huhtala tammikuussa 1922 kävi lääkärin vastaanotolla ja toimitti sitten kutsuntatoimistoon todistuksen, jonka perusteella hän jäisi taistelujoukkojen ulkopuolelle, jos maahan julistettaisiin liikekannallepano. Tyypillistä Huhtalaa oli, ettei ratkaisu ollut hänelle helppo, vaan se vaati pitkän ja perusteellisen harkinnan. Vielä jälkikäteen lähipiiri sai kuulla, ettei kyse missään tapauksessa ollut ”pelkuruudesta tai halusta väistyä syrjään silloin, kun isänmaa kutsuu”.⁶⁴

Suojeluskuntain yliesikunta ja armeijan yleisesikunta olivat sopineet, että liikekannallepanon yhteydessä maanpuolustusjärjestö ottaisi huolehtiakseen eräistä tehtävistä. Niihin kuuluivat lähinnä joukkojen perustaminen mobilisaation nopeuttamiseksi sekä osallistuminen suojajoukkotoimintaan Karjalan Kannaksella ja itärajalla.⁶⁵ Satakunnassa herätti ihmetystä, että aluksi suojeluskuntapiiri informoi miesten henkilökohtaisista osuuksista vain pientä, tarkoin valikoitua joukkoa. Siihen kuuluivat K. W. Huhtalan lisäksi maakunnan jääkäriupseerit sekä porilainen hammaslääkäri Altti Järvinen (1889–1982), toinen sotilasohjaaja Johannes (Hannes) Raikkala (1897–1977) ja Leineperin kartanon isännöitsijä K. E. Wuori. Menettelyn johdosta ounasteltiin, että asianomaisille oli kaavailtu jotakin erityistä, jos liikekannallepanoon olisi pitänyt ryhtyä – Huhtala mukaan lukien, vaikka hän oli huomattavasti iäkkäämpi kuin ryhmän kolme muuta reserviupseeria.⁶⁶ Juuri ikä lienee eniten vaikuttanut siihen, heikentynyttä terveyttä ja lähiomaisten kantaa unohtamatta, että Huhtala hakeutui rintamapalveluksen sijasta kotijoukkoihin. Toimenpide oli epäilemättä hyödyllinen hänelle itselleen ja myös perheen kannalta sikäli, että ainakin periaatteessa isännälle säästy nyt enemmän aikaa leipätyöhön Kaasmarkun Jaakolassa.

Joulukuussa 1928 K. W. Huhtala ylennettiin reservin luutnantiksi, mikä jäi hänen lopulliseksi sotilasarvokseen. Samana vuonna Olavi Huhtala, joka jätti taakseen Kadettikoulun syksyllä 1924, sai nimityksen puolustuslaitoksen luutnantin virkaan.⁶⁷ Isän kohdalla ylennykseen ehkä vaikutti se, että eräät sanomalehdet noteerasivat kesällä 1927 hänen edellä mainitun, valkoisille ”aseveikoille” osoitetun vetoomuksensa,

61 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 1.5.1922. KJA.

62 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 22.1.1922. KJA.

63 Olavi Huhtalan kirje K. W. Huhtalalle 19.1.1922. KJA.

64 K. W. Huhtalan kirjeet Anna Huhtalalle 22.1.1922 ja 12.2.1922. KJA. Liikekannallepano tarkoittaa yksityiskohtaisesti suunniteltujen toimenpiteiden sarjaa, jossa armeija asetetaan rauhan tilasta sodan kannalle. Prosessi noudattaa ennalta määrättyä aikataulua, jonka rajoissa perustetaan, aseistetaan ja varustetaan sodanaikaiset puolustusvoimat. Selén – Pylkkänen 2004, 360.

65 Selén – Pylkkänen 2004, 363–364.

66 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 31.1.1922. KJA; Hersalo 1962, 372; Selén – Pylkkänen 2004, 252.

67 Upseerin sotilaspassi. Kaarlo Wilho Huhtala. KJA; Heikkilä 1955, 57; Lipponen 1997, 128.

missä kirjoittaja esitti vakavan huolestumisensa rintamamiesten kelvottomasta kohtelusta, näiden vähäisestä arvostuksesta ja vapaussodan merkityksen aliarvioimisesta. Vaikka aseveljien järjestäytymistä koskenut aloite, jonka hän julkisti samassa yhteydessä, herätti aluksi enimmäkseen kielteisiä ja vain osaksi myönteisiä kommentteja, joita molempia esittivät myös aseveljet, on yhtä kaikki perusteltua katsoa, että Ulvilan seudulla ja jossain määrin koko Satakunnassa hyvin tunnettu aloitteentekijä viimeistään tässä vaiheessa astui julkisuuden valokeilaan myös valtakunnallisesti.⁶⁸

Puolitoista vuotta ylennyksen jälkeen Lapuan liike organisoitiin Helsinkiin valtakunnallisen mielenosoituksen, joka tunnettiin talonpoikaismarssin nimellä. K. W. Huhtala valittiin komentamaan tässä yhteydessä muodostettua Satakunnan pataljoonaa, jota muiden maakuntaosastojen tapaan kutsuttiin rykmentiksi, ja varmasti eräänä kriteerinä otettiin huomioon luutnantin arvo, kun valinnasta päätettiin. Rykmenttiin kuului noin 500 maakunnan miestä, heidän joukossaan Jussi Mäkelä, Anton Paavola, Kalle Simula, K. A. Talvinen ja Toivo Virtanen Kaasmarkku-Suolistolta. Kaikki viimeksi mainitut Talvista lukuun ottamatta olivat taistelleet vapaussodassa ja kuuluneet samaan ensimmäisen pataljoonan toiseen komppaniaan Porin rykmentissä kuin komentaja. Marssi, johon palataan lähemmin tutkimuksen loppupuolella, herätti aikanaan laajaa huomiota ja edisti osaltaan myös Huhtalan tunnettavuutta.⁶⁹ Henkilökohtaisesti toinen upseeriylennys tuotti tyydytystä ja antoi lisää rohkeutta 54-vuotiaalle veteraanille, korostihan se hänen suurta näkyään valkoisten rintamamiesten yhteenliittymisestä ja vapaussodan vähättelyksi koettujen epäkohtien korjaamisesta.

Kun puhutaan sotilasarvoista ja ylennyksistä, on luontevaa ottaa tarkastelun kohteeksi myös sotien muistomitalit ja muut kunniamerkit. Niitä K. W. Huhtalalle myönnettiin yhteensä kahdeksan. Osan merkeistä hän sai vasta elämänsä viimeisinä vuosina eli tämän tutkimuksen ajallisen rajauksen ulkopuolella, mutta yhtenäisyyden vuoksi tässä esitellään merkkien rivistö kokonaisuudessaan.⁷⁰ Tähän on päädytty myös siksi, että Vapaussodan rintamamiesten liiton ansioristi, jonka ensimmäisen numeroidun kappaleen Huhtala vastaanotti järjestön liittokokouksessa Lahdessa toukokuussa 1936, oli merkittävin hänen saamistaan huomionosoituksista ja osoitti poikkeuksellisen suurta arvostusta aseveljien taholta. Yleensäkin tätä tyyliä venäläiseen Pyhän Yrjön ristiin pohjautuvaa kunniamerkkiä, joka oli VRL:n ”hovिताiteilijana” tunnetun Uuno Eskolan (1889–1958) käsialaa, myönnettiin hyvin säästeliäästi ja vain erityisen merkittävistä ansioista (kuva 39).⁷¹ Luettelo Huhtalan kaikista risteistä ja mitaleista näyttää seuraavalta, kun ne sijoittaa Suomessa virallisesti vahvistettuun järjestykseen:

- 2. luokan Vapaudenmitali (1918)
- Vapaussodan muistomitali (1918)
- Talvisodan muistomitali (1939–1940)
- Suomen entisen sotaväen muistomitali (1881–1902)

Kuva 39. Uuno Eskolan suunnittelema Vapaussodan rintamamiesten liiton ansioristi, jonka ensimmäisen numeroidun kappaleen K. W. Huhtala vastaanotti keväällä 1936 Lahdessa. Turun museokeskuksen kokoelmat.

68 Huhtala 1939, 64–65; Rekola 1939, 15; Valkoisen armeijan aseveikoille! (liite 3). Hak. 3/1928.
 69 Porin pataljoonan II komppania (liite 2). K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918 ja Hilikka Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 2.7.1930. KJA; Karimäki 2016, 28; Kokko 1930, 143–144.
 70 K. W. Huhtalan kunniamerkkien luettelo ja yksilöinti perustuu Kaarina Jaakolan tekijälle lähettämään kuvaan sekä hänen merkeistään julkaistuihin tietoihin Porin yksityisen teollisuuskoulun matrikelissa (Heikkilä 1955, 57).
 71 Mattila 2001, 168–170; Uola 1988, 108–109.

Veteraaniristi (1881–1936)
Vapaussodan rintamamiesten liiton ansioristi (n:o 1)
Suojeluskuntain ansiomitali
Talonpoikaismarssin muistomitali

Oma mielenkiintonsa sisältyi myös sinänsä kaikkea muuta kuin harvinaiseen Talvisodan muistomitaliin, jonka Huhtala sai vain muutamia kuukausia ennen kuolemaansa. Vaikka myöntämisen perusteena oli palvelus kotijoukoissa, joihin hän oli ohjautunut lääkärintodistuksen nojalla talvella 1922, mitalin merkitystä Huhtalalle on pidettävä ennen kaikkea symbolisena.⁷² Talvisota (1939–1940) yhdisti suomalaiset, jotka vain paria vuosikymmentä aikaisemmin olivat jakautuneet jyrkästi kahteen leiriin, ja Neuvostoliiton sotatoimet Suomea vastaan herättivät kansalaisten keskuudessa suuttumusta yli puoluerajojen. Seurauksena oli yhtenäinen ja yksimielinen kansakunta, joka rajallisten voimiensa varassa kamppaili olemassaolostaan idän jättiläistä vastaan.⁷³ Yhteen hiileen puhaltamista oli korostanut myös Huhtala toistuvasti aikaisemmin, ja eripuraisuuden oksien katkaisemista kansalaisryhmien väliltä hän oli vaatinut niinkin varhain kuin kesällä 1909. Talvisodassa koettu yksituumaisuus, jonka Huhtala ehti nähdä, tuotti iloa iäkkäälle maanpuolustusmiehelle, koska siinä toteutui keskeinen osa hänen poliittisista tavoitteistaan.⁷⁴

Talvisodan yksimielisyys ei kuitenkaan ollut K. W. Huhtalalle aivan uusi ja ennen kokematon ilmiö. Paikallisesti hän sai todistaa vastaavaa kehityskulkua jo 1920-luvulla Kaasmarkku-Suoliston kyläyhteisössä kuten johdannossa todettiin. Siellä yhdistäväksi tekijäksi kohosi hänen itsensä johtama vapaaehtoinen palokunta – koskettamatta tosin jokapäiväistä elämää niin totaalisesti kuin raskaat sotatapahtumat, ja ilman sellaista ulkonaisen vihollisen aiheuttamaa vaaraa, mikä vuosina 1939–1940 kokosi kansalaisten rivit Suomessa. Seuraavassa otetaan ensin tarkastelun kohteiksi Kaasmarkun työväenyhdistys ja rukoushuoneyhdistys sekä ne Huhtalaa koskettaneet papiston murhat, jotka liittyivät Satakuntaan, minkä jälkeen paneudutaan tarkemmin kyläpalokunnan asioihin ja etsitään syytä sen jäsenmäärän kasvulle sekä suosiolle, joka jätti kauas taakseen niin Huhtalan karsastaman työväenyhdistyksen kuin hänen johtoaan nauttineen rukoushuoneyhdistyksen.

7.4. Järjestötoiminnan uudet tuulet

7.4.1. Työväenyhdistys jää taustalle

Kaasmarkun VPK oli kärsinyt tuntuvasta jäsenkadosta sen jälkeen, kun kylään oli perustettu työväenyhdistys (1906). Uusi järjestö oli tarjonnut aatteellista vaihtoehtoa VPK:n työläisjäsenille, joista monia punalippu oli miellyttänyt enemmän kuin palokunnan värit. Sisällissota jälkimaininkeineen oli sitten iskenyt pahan loven työväenyhdistyksen jäsenistöön, jonka keskuudesta ”miltei kaikki” olivat kuuluneet paikalliseen punakaartiin⁷⁵. Siinä missä valkoisen puolen menetykset Kaasmarkussa olivat jääneet yhteen kaatuneeseen (Ruupe Rotkus) ja yhteen vaikeammin haavoittuneeseen (Paavali Ylinen), lukumäärältään suuremman vastapuolen tappiot kyläyhteisössä olivat kohonneet moninkertaisiksi⁷⁶. Haavoittuneiden määrä jää täysin arvailujen varaan, mutta punakaartin riveissä henkensä menettäneet ovat selvillä jokseenkin varmasti. Näihin on syytä luoda lyhyt katsaus ennen kuin aloitetaan Kaasmarkun työväenyhdistyksen tarkastelu sisällissodan katastrofin jälkeen. Lukumääräisesti punavainajat on koottu oheiseen taulukkoon, missä ne näkyvät kuolinsyyn perusteella jaoteltuina. Luvuissa siis ovat mukana

72 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 22.1.1922. KJA; Heikkilä 1955, 57.

73 Virrankoski 2001 b, 869–871.

74 K. W. Huhtalan puhe ... v. 1909. UkoA; SK 20.2.1941; Hilikka Leinin haastattelu 15.7.1996.

75 KTY, 5. Tekijän hallussa.

76 Honkanen 2000, 60 ja 63.

ainoastaan henkensä menettäneet kaasmarkkulaiset ja suolistolaiset, ilman leineperiläisiä tai muualta joukkoon mahdollisesti kuuluneita.

Taulukko: Henkilötappiot ja niiden jakautuminen kuolinsyyn perusteella Kaasmarkku-Suoliston punakaartissa.⁷⁷

Kuolinsyy	Lkm.	%
Sotatoimissa kaatuneita	5	18
Sotatoimien yhteydessä ammuttuja	1	4
VRYO:n päätöksellä teloitettuja	1	4
Vankileirillä ammuttuja	2	7
Vankileirillä menehtyneitä	17	63
Vankileirin jälkeiseen heikkouteen menehtyneitä	1	4
Yhteensä	27	100

Jos menetyksiä vertaa taulukon perusteella Ulvilan muihin kyliin, niin kuolonuhrien lukumäärissä suhteessa punakaartilaisten kokonaismääriin ei esiinny mainittavia vaihteluita. Toisin sanoen kuolleisuus Kaasmarkku-Suoliston punakaartissa nousi suunnilleen samoihin lukemiin kuin muuallakin Ulvilassa, jos kunnan molemmat ääripäät eli suurimmat ja pienimmät kaartilaisten keskittymät jätetään vertailun ulkopuolelle. Missään tapauksessa kyläyhteisön henkilötappiot punaisten osalta eivät jääneet prosentuaalisesti vähäisemmiksi kuin muissa kylissä, vaan pikemmin näyttää siltä, että menetykset sijoittuisivat aavistuksen verran keskiarvon yläpuolelle.⁷⁸ Tämä osaltaan vahvistaisi sitä aiemmin esitettyä johtopäätöstä, etteivät K. W. ja Olavi Huhtalan ponnistelut juuri koituneet vankileireille teljettyjen hyväksi, ellei sitten oletta vankikuolemien määrän lähteneen vielä suurempaan kasvuun, mikäli Huhtalat eivät olisi asioihin puuttaneet. Olettamus ei kuitenkaan tunnu uskottavalta. Mistä sitten johtui, että Kaasmarkun väepelin hyvät yritykset, joita hän kiistatta kohdisti tiettyihin punavankeihin, näyttäisivät enimmäkseen valuneen hiekkaan?

Syynä oli aivan ilmeisesti se valkoisten keskeinen periaate, jonka mukaan punavankeja ei heti saanut laskea vapaaksi. Uuden kapinan pelossa päädyttiin siihen, että kapinalliset tuli ensin pitää telkien takana ja vapauttaa vasta sitten, jos perusteellinen tutkimus sitä olisi edellyttänyt. Vain joissakin harvoissa tapauksissa, milloin kyseessä oli ilmiselvää väärinkäsitys, tästä poikettiin ennen valtiorikosoikeuksien perustamista.⁷⁹ Monen kohdalla pitkittynyt tutkintavankeus koitui kuolemaksi, kun viikatemies teki tehtävänsä ennen oikeuskäsittelyä, ja hätähuudot ylipäänsä vangittujen puolesta kaikuivat kuuroille korville valkoisessa Suomessa.⁸⁰ Yhden käden sormin oli laskettavissa ne johtavat poliitikot, jotka näkivät – taikka halusivat nähdä – millaiseen katastrofiin 80 000 punavangin aitaaminen piikkilankojen taakse johtaisi, kun viikot kuluivat, kelvollinen ravinto jäi olemattomaksi ja kulkutaudit raivosivat. Saldona oli 12 500–13 000 vangin menehtyminen nälkään ja tauteihin.⁸¹ Jonkun Kaasmarkun väepelin vetoamukset eivät tässä tilanteessa

77 Salminen 2002, 163.

78 Honkanen 2000, 77–78. Heikki Honkasen kyläkohtaisesta taulukosta puuttuu lähdeviite, joten on ongelmallista tietää, mihin lukumäärät punaisten menetyksistä hänen tutkimuksessaan perustuvat. Kaasmarkun ja Suoliston osalta ne jäävät Honkasen taulukossa vähäisemmiksi kuin tässä käytetyssä selvityksessä, missä molempien kylien %-osuus menetyksistä ylittää Ulvilan keskiarvon. Ibid.

79 Manninen 1993 a, 462–463; Virrankoski 2001 b, 748–749.

80 OTL Hannu Vaajalan spv. ”Kaasmarkku / K V Huhtala” ... 22.12.2015. Tekijän hallussa. Punavangit eivät saaneet käyttää asianajajaa oikeuskäsittelynsä kuluessa, mikä heikensi heidän mahdollisuuksiaan lievempiin tuomioihin. Sen sijaan kotiseudulta pyydytetyt lausunnot tai vangin tunteneiden henkilöiden puoltotodistukset olivat sallittuja. Tällaisiin lausuntoihin Ilmari Halme sekä Verneri ja Onni Salmi viittasivat siinä kortissa, jonka he lähettivät Hämeenlinnasta K. W. Huhtalalle 9.6.1918. Ibid.

81 Virrankoski 2001 b, 749.

paljon painaneet, mikä sitten ratkaisi esimerkiksi sellaisten kylänmiesten kuin Jalmary Hakalan murheellisen kohtalon. Niinpä Huhtalan näkökulmasta luvattoman monta punavankia jäi aiheettomasti sille tielleen, ja vastapuolen miehiä hoippui vankileireiltä kotipuoleensa erilaisin määrin sekä toisenlaisin kokoonpanoin kuin hän olisi toivonut ja tahtonut.

Punavankien sopeutumista takaisin järjestyneeseen yhteiskuntaan auttoi, jos arki alkoi sujua suunnitteen samoissa merkeissä kuin aikaisemmin ja ilman syrjintää voittajien taholta. Jos vertailukohteena pitää Kaasmarkun järjestötoimintaa, niin ainakaan VPK:n asiakirjoista ei ilmene, että punaisten suhteen olisi ryhdytty minkäänlaisiin toimenpiteisiin sodan jälkeen. Päinvastoin niitä kapinallisten riveihin kuuluneita, joita odotettua vähemmän palaili vankileireiltä, kutsuivat aikaisemmat tehtävät VPK:n perinteisissä sammutus-, pelastus- ja vartio-osastoissa, mikäli kyseessä oli ”vanha” palokuntalainen.⁸² Päällikölle tämä oli johdonmukaista menettelyä sikäli, että hän pyrki paitsi kehityskelpoisiksi katsomiensa punavankien kotiuttamiseen, myös näiden kotouttamiseen eli tasoittamaan tietä uuden elämän alkuun. Kynnyksien madaltamista palveli myös se, että K. W. Huhtala järjesteli suunnittelemansa viljankuivauslaitteen kokoamistöitä vankileireiltä palaileville kylänmiehille.⁸³ Toisaalta tämäntyyppiset toimenpiteet olivat yhteydessä siihen, että Huhtala sai työvoimaa Kaasmarkkuun sekä pääsi entistä kiinteämmin kontrolloimaan mielialoja entisten punakaartilaiden ja ylipäänsä vasemmistoon kuuluvien keskuudessa.

Muulla Suomessa ei ollut lainkaan tavatonta, että VPK-järjestöt suhtautuivat kielteisesti vankeudesta palanneisiin jäseniinsä ja torjuivat näiden yritykset päästä takaisin aikaisempiin tehtäviinsä. Esimerkiksi Tampereella, mikä jäi punaisten viimeiseksi linnakkeeksi ennen antautumista 1918, toteutettiin aseiden vaiettua puhdistus, jonka tuloksena lähes kahdestasadasta palokuntalaisesta vain 50 säilytti paikkansa, ja johtokunnan jäsenistä peräti viisi erotettiin punakaartiin kuulumisen takia.⁸⁴ On vaikea sanoa varmasti, oivalsiko K. W. Huhtala heti rauhan palattua Kaasmarkussa, että hänen johtamallaan palokunnalla oli kaikki edellytykset muodostua sellaiseksi kokoavaksi voimaksi, mikä jättäisi varjoonsa työväenyhdistyksen ja eheyttäisi kahtia jakautuneen kyläyhteisön. Osuutta asiaan oli epäilemättä sillä, että työväenyhdistykset Ulvilassa olivat täysin lamassa tappion ja romahduksen jälkeen, eikä niiden jäsenillä ollut mitään asiaa omiin kokoontumispaikkoihinsa, sillä työväentalot oli julistettu takavarikkoon punakaarteilta vaadittavien korvauksien vakuuksina. Tilanne muuttui vasta vuoden 1919 kuluessa, kun talot luovutettiin vähitellen takaisin yhdistyksille.⁸⁵

Kaasmarkussa valkoiset olivat runnelleet työväentaloa siinä määrin, että sen kunnostamisessa vierähti toinenkin tovi. Säännöllinen toiminta rakennuksessa pääsi alkamaan vasta vuonna 1921. Silloinkin mahdollisuuksia kavensivat taloudelliset vaikeudet, joiden kanssa talossa uurastanut ”pieni aktiivinen joukko” joutui jatkuvasti kamppailemaan. Ongelmana oli myös joidenkin jäsenten sopimaton käytös ja humalassa esiintyminen, minkä johdosta häiriköille annettiin varoituksia tai joskus jopa erottamisilmoituksia määräjäksi. Erotettujen joukkoon voi kuulua yhdistyksen puheenjohtajakin.⁸⁶ Ehkä K. W. Huhtala, joka jatkuvasti vannoi yksimielisen ja yhtenäisen kansakunnan nimeen, näki juuri tässä tilaisuutensa koittaneen. Hän huomasi, ettei työväenyhdistys enää saanut rivejään järjestykseen eikä kyennyt nousemaan merkittäväksi tekijäksi, kun se pohjalla käyntinsä jälkeen yritti käynnistellä toimintaansa uudelleen. Sen sijaan VPK:lla oli edessään tuhannen taalan paikka ja päälliköllä kylliksi psykologista silmää tajutakseen, että hänen hyppysissään olivat ne langat, joista vetäisemällä työväenyhdistys jäisi sivuraiteelle kyläyhteisön elämässä ja VPK-toiminta ponnahtaisi uuteen nousuun.

Vakavaa suoneniskua Kaasmarkun työväenyhdistykselle ja jossain määrin koko kyläyhteisölle merkitsi verkatehtaan tuhonnut tulipalo. Itsenäisyyden ajalla yrityksen tuotanto oli alkanut pikkuhiljaa kangerrella, kun tuottoisat sotatarviketilaukset olivat loppuneet, koneet sekä laitteet käyneet vanhanaikaisiksi ja toimiti-

82 Kaasmarkun VPK:n ansio-, palvelus- ja vuosimerkkiluettelot v. 1923–1928. KVPKA; Hilikka Leinon haastattelu 15.7.1996 ja Toivo Saarisen haastattelu 21.12.1998.

83 Verkatehtaan varjossa -käsikirjoitus. Tekijän hallussa; SK 13.10.1974.

84 Nuorteva 1980, 214; Salminen 2002, 171.

85 Honkanen 2000, 82.

86 KTy, 6–7. Tekijän hallussa.

Kuva 40. Kaasmarkun verkatehdas roihahti liekkeihin 2.12.1926 ja paloi maan tasalle lyhyessä ajassa. Ulvilan kotiseutuyhdistyksen kokoelmat.

latkin päässeet pahoin rapistumaan.⁸⁷ Omistajataholla ei kuitenkaan ollut halua suurempiin investointeihin tai saneerauksiin, mihin epäilemättä vaikutti myös teollisuuslaitoksen syrjäinen sijainti. Siksi paikallisille ei tullut kovin suurena yllätyksenä, kun äärimmäisen tulenarka tehdaskompleksi roihahti liekkeihin varhain joulukuun 2. päivän aamuna 1926. Lyhyessä ajassa enimmät rakennukset olivat maan tasalla, eikä Kaasmarkkuun enää syntynyt uutta, korvaavaa teollisuutta (kuva 40).⁸⁸ Palanut tehdas jätti jälkeensä melkoisen sosiaalisen tyhjiön, sillä kankurien ja muiden työntekijöiden oli etsittävä uusia ansiomahdollisuuksia muualta, esimerkiksi Porista tai vieläkin kauempaa. Se tiesi vähennyksiä myös työväenyhdistyksen riveihin, joihin muutoinkaan ei ollut erityistä tungosta hävityn sisällissodan jälkeen.⁸⁹

Työväentalo seisoivatontillaan Kaasmarkun Fatiporissa K. W. Huhtalan suureksi harmiksi (kuva 9). Talo symboloi Huhtalalle kaikkea sitä vastenmielisyyttä, mitä hän tunsu sosialismia kohtaan. Huhtalan johtama VPK oli hävinnyt työväenyhdistykselle heti kättelyssä, kun järjestöt olivat kilpailleet samasta rakennusmateriaalista, ja myöhemmin hänen katkeruutensa vastapuolen päämajaa kohtaan oli vain kasvanut. Sen seinät olivat tarjonneet puitteet Huhtalaan kohdistuneelle vapaudenriistolle, mistä hänen poikansakaan ei ollut jäänyt osattomaksi, ja samassa rakennuksessa oli tehty päätös Huhtalan tappamisesta. Siksi Jaakolan isäntä ei ollut lainkaan pahoillaan, kun kyläyhteisössä vuonna 1928 levisi uutinen työväentalon liepeillä liiukkelleesta poikajoukosta ja poikien taloon kohdistamasta ilkeimmasta⁹⁰.

87 SK 21.7.1961 ja 1.12.1996.

88 Innamaa 1968, 98; SK 3.12.1926. Tulipalon jälkeen verkatehtaan johtokunta päätti myydä raunioituneen tehdaskiinteistön. Olavi Nyström, joka viimeksi toimi isännöitsijän tehtävissä, tarjosi siitä 100 000 markkaa, ja johtokunta hyväksyi hänen tarjouksensa. Sittemmin Nyström myi kiinteistön eteenpäin, muutti Kaasmarkusta Helsinkiin ja perusti sinne huolintaliikkeen. K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 6.7.1927. KJA; SK 21.7.1961.

89 KTy, 6–7. Tekijän hallussa.

90 Ibid.

Uutisen mukaan työväentalolla oli riehunut paikallisten talollisten jälkikasvua, joka oli kivittänyt sirpa-leiksi rakennuksen ikkunoita. Eräs vanhemmista oli suostunut korvaamaan vahingot, jotka olivat nousseet 1 500 markkaan, mutta K. W. Huhtala oli tapauksesta hyvillään ja pani poikien tempauksen mieleensä.⁹¹ Hän sai siitä käyttökelpoisen mallin, kun Lapualla käynnistynyt kansanliike otti kohteikseen työväentalot ja aloitti niiden sabotoinnin. Joulukuussa 1929, jolloin liikehdintä otti ensimmäisiä askeleitaan, Kaasmarkun työväentalon ikkunat olivat taas säpäleinä ja työväenyhdistys syystä huolissaan.⁹² Tihutyössä voi nähdä ilmeisen syy-yhteyden Huhtalaan, sillä hänet tunnettiin pian vannoutuneena Lapuan liikkeen kannattajana, joka johti liikkeen toimintaa Satakunnassa ja piti kiinteää yhteyttä sen valtakunnalliseen ”päämajaan”.

7.4.2. Paikallaan polkemista ja pappismurhia

Kaasmarkun työväenyhdistyksestä ei ollut VPK:n haastajaksi 1920-luvulla, mutta mikä oli rukoushuoneyhdistyksen rooli? Vähenivätkö sanankuulijat rukoushuoneella vai kasvoiko kannatus? Poliittisesti yhdistyksen toiminta ankkuroitui selvästi valkoisen Suomen ideologiaan, mistä muistuttivat sekä seppeleenlasku Ruupe Rotkuksen haudalle että suojeluskunnan herjauksesta syytetyn saarnaaja Kalle Nummisen kuulustelu. Kapinallisille ymmärrystä ei herunut, ei edes niiden punakaartilaisten suuntaan, jotka kuuluivat rukoushuoneen aktiivisimpiin käyttäjiin. Näitä edusti esimerkiksi edellä mainittu Salmen perhe, missä punaisuudesta huolimatta tunnustettiin selkeästi kristillistä uskoa, vieläpä aidosti evankelisen liikkeen hengessä.⁹³ Rukoushuoneyhdistys Kaasmarkussa heijasteli kirkon valtavirtausta ja sivuutti vallankumousta kannattaneet jäsenensä, joiden kohtelussa valkoisen armeijan ihannointi ja punakaartilaisten leimaaminen maanpettureiksi muodostivat jyrkän kontrastin.

Kylän hengellistä elämää ajatellen evankelinen suuntaus korostui itsenäisyyden ajalla, ja suuntaukseen liittynyt opillisten seikkojen tähdentäminen, mihin viitattiin edellisessä katsauksessa, johti vähitellen siihen, että rajankäynti seurakunnan muihin hengellisiin liikkeisiin nousi keskeiseksi. Asiaa valaisee Hilikka Leinon muistelu, jonka mukaan rukoushuoneessa nimestään huolimatta vierastettiin yhteisiä rukoushetkiä, koska tahdottiin ottaa etäisyyttä Länsi-Suomen rukoilevaisiin. Heidän seuratilaisuutensa pitkin polvirukouksineen ja vanhoine virsineen ei saanut kannatusta Kaasmarkussa, missä *Siionin kanteleen* heleät sävelmät kaikuivat. Jopa vuonna 1930 valmistunut Harjunpään rukoushuone, jonka taustavoimat olivat lähes yksinomaan rukoilevaisliikkeeseen lukeutuvia, kierrettiin Hilikka Leinon mukaan kaukaa Kaasmarkun evankelisten keskuudessa.⁹⁴

Mitä taas toiminnan ulkonaisiin puitteisiin tulee, niin rukoushuonekiinteistö kokonaisuudessaan oli siirtynyt Anna ja K. W. Huhtalalle Jaakolan tilakaupan myötä (1919), mutta taloudellisessa ahdingossaan nämä joutuivat myymään sen rukoushuoneyhdistykselle joulukuussa 1930. Omistajan vaihdos ei ollut esteenä sille, että Huhtala toimi yhdistyksen puheenjohtajana vielä 1930-luvulla, vaikka hänen muu harrastuspiirinsä siihen mennessä oli tuntuvasti kaventunut ja poliittinen toiminta valtakunnan tasolla kokonaan päättynyt.⁹⁵ Toisaalta hänellä riitti entistä paremmin aikaa kotikylän harrastuksille, kun silmitön antautuminen Lapuan liikkeen kaltaisiin poliittisiin järjestöihin oli karsiutunut pois. Samanaikaisesti se perinteinen kunnioitus ja arvonanto, joita Huhtala nautti kotikylänsä suuren enemmistön keskuudessa, takasivat sen ettei vastaehdokkaita juuri ilmaantunut, kun kyse oli valinnoista rukoushuoneyhdistyksen tai vapaaehtoisen palokunnan johtotehtäviin.⁹⁶

91 Ibid.

92 Huttula 2000, 71 ja 300; Sos. 4.1.1930. Ks. myös Huttula 2000, 356.

93 Anna Huhtalan kirjeet omaisille 23.4.1918 ja 30.4.1918. KJA; Jenny Salmen kirje Emmi Viljaselle (jäljennös) Verkatehtaan varjossa -käsikirjoituksessa. Tekijän hallussa.

94 Huhtala 1981, 190-191; Suntiainen-Nurmi 2006, 299 ja 301; Hilikka Leinon haastattelu 28.9.1993.

95 Maanjakoasiat 1931. No 4 (IV Da: 8). TPL. KAT; US 24.1.2000. KRhy lahjoitti omistamansa Krh:n kiinteistön eli Rauhalan nimisen tilan rakennuksineen Ulvilan srk:lle 28.2.1966. Lahjakirjan allekirjoittivat KRhy:n puolesta K. A. Talvinen sekä Frans E. Koivisto ja srk:n puolesta Arvi Suilama. Ilmoituksensa mukaan yhdistys lopetti toimintansa ”täysin palvelleena ja tehtävänsä tehneenä” 7.3.1979. Maanjakoasiat 1931 ... KAT; KRhy. Ahc. UkiA.

96 Yrjö Mäkitalon ja Toivo Saarisen haastattelut 25.6.1996.

Tietystä vireydestään huolimatta rukoushuoneyhdistys eli sisällissodan jälkeen eräänlaista pysähtymisen aikaa. Perinteiset elo- ja evankeliumijuhlat kyllä vetivät edelleen väkeä, samoin kuin äitienpäiväjuhlat aikakauden uutuuksena, mutta mistään hengellisestä uudistumisesta alkutaipaleen tapaan ei voinut enää puhua. Syitä voi hakea monesta eri tekijöistä. Yhdistyksen jäsenmäärä pysytteli suunnilleen samoissa lukemissa vuodesta toiseen, innokkaasti julistajan tehtävissä toiminut Akseli Aarnio siirtyi opettajaksi Harjunpäähän (1923), eivätkä muut maallikkoveljet saaneet väkeä liikkeelle samassa määrin kuin hän⁹⁷. Paikalliset ehkä väsyivät kuuntelemaan sitä yhtäkaikkista ”laputusta”, mikä K. W. Huhtalan ilmausta käyttäen oli tyyppillistä maallikoiden puheenvuoroille, samalla kun näiden opilliset evästyksiset olivat omiaan edistämään rukoushuoneen jäykän staattiseksi muuttunutta ilmapiiriä. Myös verkatehtaan tulipalo ja sitä seurannut muuttoliike harvensivat jossain määrin aktiivisten osallistujien joukkoa.⁹⁸

Syynä siihen, että kirkko käänsi selkänsä vallankumoukselle ja punakaartille, vaikuttivat osaltaan niiden 10 papin murhat, jotka lankesivat punaisten tilille. Surmatöistä kaksi liittyi Satakuntaan ja varsinkin jälkimmäinen kosketti läheisesti K. W. Huhtalaa perheen sukuyhteyksien vuoksi. Näistä tapauksista Huhtala sai lisää yllykettä siihen kielteiseen asennoitumiseensa, mitä hän osoitti vastapuolta kohtaan aina yleislakosta ja sisällissodan melskeistä alkaen. Valtakunnallisesti kuvaan kuului, että papisto lähes poikkeuksetta asetui voittajan puolelle, ja myöhemmin sellaiset Huhtalan perheelle läheiset järjestöt kuin Akateeminen Karjala-Seura ja Lapuan liike, jotka sijoittuivat valkoisen ajattelun äärimmäiselle laidalle, saivat monta innokasta kannattajaa juuri hengellisen säädyn keskuudesta⁹⁹.

Maakunnan ensimmäinen henkensä menettänyt sielunpaimen oli Suodenniemen edellä mainittu kirkkoherra K. J. Kalpa. Hänen tapauksessaan näytti ilmeiseltä, että paikallinen punapäällikkö Väinö Koivisto oli provosoitunut K. W. Huhtalan lipunpoisto-operaatiosta Suodenniemen kirkossa ja purkanut raivoaan punaisten keskuudessa ennestään vihattuun kirkkoherraan. Tämä sai surmansa seuraavana päivänä. Kapinallisten ja hallituksen joukkojen yhtenottoa Suodenniemellä, mitä käsiteltiin Porin rykmentin taistelutoimien yhteydessä, lienee aiheetonta tässä ruotia enempiä, mutta Koiviston osuuteen ja semminkin hänen tuomioonsa palataan seuraavassa pääluvussa.

Toinen tapaus oli kytköksissä siihen edellä mainittuun Tupin tilaan Harjavallan Hauvolassa, mistä Olavi ja Esko Huhtala saivat yösijan, kun he rykmenttinsä mukana ajoivat takaa punakaartilaisia. Jaakolan Julia-nimisestä tyttärestä, joka siis oli Anna Huhtalan sisar, oli tullut avioliiton kautta Tupin emäntä, niin kuin samasta asiayhteydestä ilmeni. Kuvaan kuului edelleen, että Julian sukulaisia Kaasmarkusta kävi usein kyläilemässä Tupilla, ja emännän Fanny-sisaren poika Taavi Mäki toisinaan lähes asui siellä. Myös Huhtalat olivat paljon tekemisissä Harjavallan sukulaisten ja nämä vuorostaan Huhtaloiden kanssa. Kyseinen henkirikos liittyi sikäli kanssakäymiseen näiden perheiden välillä ja toisaalta satakuntalaiseen papistoon, että kohteena oli Julian aviomiehen eli Tupin isännän nuorempi veli, viimeksi Längelmäen kirkkoherrana palvellut lisakki Virtanen (1866–1918).¹⁰⁰

Isakki Virtasen murha kuuluu kapinallisten tunnetuimpiin terroritekoihin. Sitä on käsitelty monissa sisällissotaa koskevissa katsauksissa, mutta Virtasen tausta ja satakuntalainen syntyperä ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Ne olivat suoraan yhteydessä Tupin tilaan, jonka isännän veljen murhasta K. W. Huhtala sai toisen konkreettisen todisteen siitä, ettei kirkolla ja ylipäänsä uskonnolla ollut sijaa punaisten ihanneyhteiskunnassa, niin kuin hän ajatteli. Alun perin tuleva pappismies oli lähtöisin Huhtalan kotiseurakunnasta, tarkemmin ilmaistuna Ulvilan pastoraattiin 1800-luvulla kuuluneesta Anolan kylästä.¹⁰¹ Ylioppilaaksi hän oli kirjoittanut Porissa, päässyt sieltä teologian opiskelijaksi Helsingin yliopistoon ja vihitty papiksi vuonna 1892. Satakuntaan nuori sananpalvelija oli palannut kuusi vuotta myöhemmin, kun hän oli saanut valtakir-

97 KRhy:n jäsenluettelot v. 1918–1928. Ahc. UkiA; Korjus 2014, 325; Kääriäinen 1950, 179.

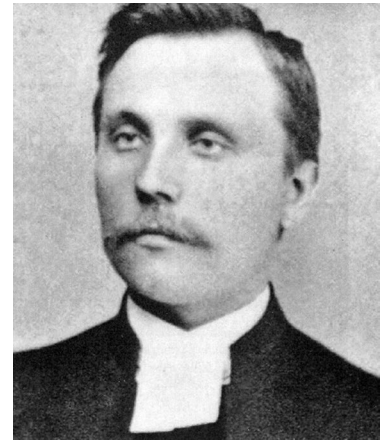
98 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 23.7.1912. KJA; Salminen 2002, 182–183.

99 Roselius 2018, 140; Virrankoski 2001 b, 1034.

100 K. W. Huhtalan kirjeet Olavi Huhtalalle 31.1.1922, 18.3.1922 ja 12.2.1930. KJA; Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Boström 1927, 858. Nykyajan näkökulmasta hieman mielikuvituksettoman Virtanen-sukunimensä Tupin lisakki-poika sai opiskeluaikanaan Porin lyseossa. Täällä sen antoi hänelle eräs opettaja, joka mahdollisesti piti lähtökohtanaan pojan kotitilan lähellä virtaavaa Kokemäenjokea. Vap. 3/2013 (Janne Nokki).

101 Innamaa 1968, 267; Vap. 3/2013 (Janne Nokki). Anolan kylä erotettiin Ulvilan emäseurakunnasta ja siirrettiin Nakkilan srk:aan kuuluvaksi 1.5.1880 lukien. Innamaa 1968, 476.

jan kirkkoherran apulaiseksi ensin Noormarkkuun ja sitten Kokemäelle. Viimeksi mainitussa seurakunnassa Iisakki Virtanen oli jatkanut kahdeksan vuotta, kunnes hänet oli valittu Längelmäen kirkkoherran virkaan Pohjois-Hämeessä. Täällä hänen raaka murhansa, joka herätti suuttumusta jopa punaisten omassa keskuudessa, päätti sitten hengenmiehen maallisen vaelluksen (kuva 41).¹⁰²

Kuva 41. Kirkkoherra Iisakki Virtanen joutui punaisen terrorin uhriksi Längelmäellä. Hänen vanhempi veljensä kuului K. W. Huhtalan lähipiiriin. Janne Nokin kokoelma.

Vallankumouksesta Tupin tila oli selvinnyt suhteellisen vähin vaurioin. Muutaman säkin viljaa sekä herneitä punaiset olivat vieneet mennessään, ja isäntä Juho Tupi (1863–1947) oli joutunut piileskelemään jonkin aikaa metsässä ennen kuin vihollinen vetäytyi. Muut perheenjäsenet olivat löytäneet turvapaikan läheisistä Harjavallan torpista.¹⁰³ Isännän pappisveljen kohtalo tietysti herätti keskustelua ja sai yksimielisen tuomion, kun Tupin ja Huhtalan väet sodan jälkeen tapasivat toisiaan, eikä punaisten syyllisyyttä yhtään vähentänyt se seikka, että edesmennyt oli saavuttanut hyvän maineen hartaana, työllään omistautuneena sielunpaimenena. Muihin kuin hengellisiin asioihin hän nimenomaan oli välttänyt ottamasta kantaa. Virtanen oli saarnannut pappisvihkimyksensä jälkeen useita kertoja myös Porissa, mutta Kaasmarkkuun asti pastorin puhujamatkat tuskin olivat ulottuneet, sillä hänet oli valittu Längelmäen seurakuntaan samana vuonna kun Kaasmarkun rukoushuone vasta valmistui (1908).¹⁰⁴

Harjunpään kylä näyttäytyi Ulvilassa esimerkkinä siitä, että SDP:n ideologiaa värittänyt vastenmielisyys uskontoa kohtaan ilmeni myös kirkosta eroamisissa. Sisällissodan alkaessa Harjunpää oli osoittautunut Ulvilan kylistä voimakkaimmin vallankumoukselliseksi, jos mittapuuna käytettiin punakaartien aggressiivisuutta. Kirkosta eroaminen tuli Suomessa mahdolliseksi vuoden 1923 alusta, ja tällöin Harjunpään työväenyhdistys puheenjohtajansa Kaarlo (Kalle) Lammisen (1879–1943) johdolla osoitti valmiutensa tässäkin suhteessa. Maaliskuussa 1923 pitkä lamuska (kahden jalasparin ja lavan muodostama reki) kyyditsi paikallista työväkeä jonossa suorittamaan kyseistä irtiottoa. Valtakunnallisesti kirkosta eroamiset jäivät odotettua vähäisimmiksi, mutta nimenomaan johtavat sosiaalidemokraatit, joihin myös Kalle Lamminen lukeutui ruohonjuuritasolla, ilmaisivat eroilmoituksiensa välityksellä periaatteellisen kielteisyytensä hengellisen sanoman julistusta kohtaan.¹⁰⁵ Myös Lammisen taustoihin ja nousuun K. W. Huhtalan vastavoimaksi Ulvilassa palataan VPK:n asioiden jälkeen seuraavassa pääluvussa.

7.4.3. Kyläyhteisön ylittämätön yhdistäjä

Kaasmarkun VPK pääsi jaloilleen heti sisällissodan jälkeen. Aikaisempien vuosien tapaan se alkoi järjestää talossaan ohjelmallisia iltamia näytelmineen sekä tansseja, joissa tahdin takasi palokunnan oma torvisoittokunta. Joku yksinäinen haitarinsoittaja työväentalossa jäi auttamatta toiseksi, milloin huvitellaisuudet osuivat päällekkäin, ja pääsylipun jälkimmäiseen lunasti yleensä vain rippeet palokunnantalon kävijämäärästä. Muistitiedon mukaan jopa omat vaalitulaisuudet tuottivat tuskaa työväenyhdistykselle, kun se ei saanut tarpeeksi väkeään liikkeelle.¹⁰⁶ Tässä tilanteessa oli tavallaan luonnollista, että

102 Kaukamaa 1954, 74; Vap. 3/2013 (Janne Nokki). Sisällissodan aikana Längelmäen pappilassa hoidettiin niin punaisia kuin valkoisia haavoittuneita. Tästä huolimatta kapinalliset toistuvasti vangitsivat ja vapauttivat kirkkoherra Virtasen sekä tekivät hänen luonaan kotitarkastuksia, joita säestivät kiväärinperällä huitomiset ja pistimellä uhkailut. Toisaalta sielunpaimen nautti niin suurta arvostusta punakaartilaisien taholla, että nämä teloittivat kaartiin kuuluneen peltiseppä Oskari Mäkisen ja kaksi hänen apumiestään, jotka todettiin syyllisiksi Virtasen murhaan. Vap. 3/2013 (Janne Nokki).

103 Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918 ja kirje omaisille 20.4.1918. KJA.

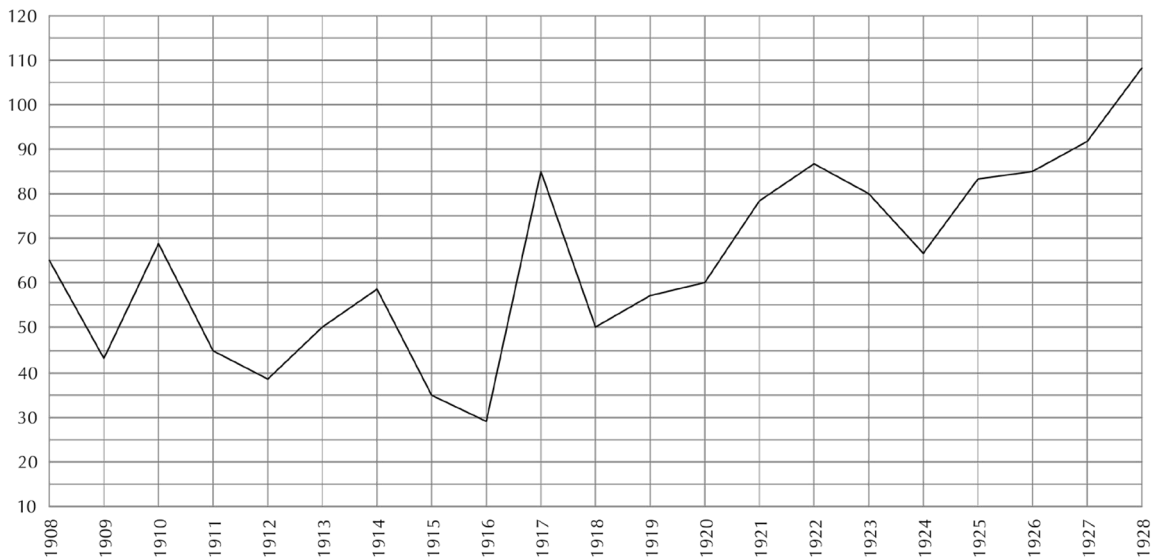
104 Vap. 3/2013 (Janne Nokki).

105 Virrankoski 2001 b, 1034–1035; Innamaa 1968, 281; UK 2/1976.

106 Salminen 1998, 73; KTy, 7. Tekijän hallussa; Hilikka Leinin haastattelu 15.7.1996.

yhä useampi kylänmies Kaasmarkku-Suolistolla suuntasi askeleensa VPK:n riveihin – kuka uudelleen, kuka vasta ensimmäistä kertaa – etenkin kun K. W. Huhtala auliisti näytti kaikille vihreää valoa. Jäsenmäärälle sisällissodan jälkeen oli tyypillistä, että laskeva trendi katkesi ja noususuhdanne jatkui paria poikkeusta lukuun ottamatta koko 1920-luvun. Alkuaikojensa korkeat lukemat VPK saavutti vuonna 1925, ja 30-vuotisjuhlaansa elokuussa 1928 se vietti yli sadan paikallisen palokuntalaisen voimin.¹⁰⁷ Vuosittaiset jäsenmäärät aikavälillä 1908–1928 näkyvät oheisessa kuviossa graafisesti esitettyinä.

K. W. Huhtalalla oli aihetta tyytyväisyyteen, kun hän 30-vuotisjuhlassa katseli valkoisiin juhla-asuihinsa sonnustautuneita palokuntalaisia. Näky oli sykhdyttävä ja epäilemättä ylitti päällikön odotukset, sillä on laskettu, että 1920-luvun loppupuolella Kaasmarkussa ja Suolistolla asui yhteensä noin 220 sopivassa ”palokuntaiässä” eli vuosina 1860–1910 syntynyttä miestä ja nuorukaista.¹⁰⁸ Käytännössä tilanne tarkoitti,

Kuvio: Graafinen esitys Kaasmarkkun VPK:n jäsenmääristä vuosina 1908–1928.

että lähes joka toinen näistä suuntasi VPK:n sini-kelta-punaisten lippujen alle, ja kokonaisuudessaan jäsenmäärä kurkotteli samaan aikaan toiselle sadalle. Mikä hyvänsä kansalaisjärjestö olisi voinut kadehtia moista saavutusta, jonka merkitystä tässä tapauksessa lisäsi se, että integraatio oli toteutunut vain 10 vuoden kuluessa yhteisöä jakaneen sisällissodan jälkeen.

1920-luvun eheytyminen kantoi kauniin hedelmän elokuussa 1948, kun VPK vietti 50-vuotisjuhlaansa Kaasmarkussa. K. W. Huhtalan elämäntaival tosin oli päättynyt muutamia vuosia aikaisemmin (1941), mutta hänen jättämänsä henkinen perintö eli edelleen ja näkyi siinä, että VPK:n juhlarassilla Suomen lippua kantoi valkoisten joukoissa taistellut Yrjö Mäkelä, kun taas lippuvartiossa hänen vierellään asteli punakaartiin kuulunut Ilmari Halme. Kuten 30-vuotisjuhlassa otettu valokuva paljastaa, molemmat oli valittu VPK:n päällystöön jo Huhtalan aikana (kuva 42).¹⁰⁹

VPK:n 30-vuotisjuhlassa julkistettiin lahjoitus, jonka jäljet mahdollisesti johtivat K. W. Huhtalaan. Anton Jaakola, joka kuului VPK:n perustajajäseniin, oli edellisenä vuonna luvannut, että hän lahjoittaa 500 markkaa pohjarahastoksi ensimmäisen moottoriruiskun hankintaa varten.¹¹⁰ Kun muistaa Jaakolan hitauden ja toisaalta Huhtalan suuren vaikutusvallan häneen, niin kyse tuskin oli entisen isännän oma-aloitteisesta toimenpiteestä. Pikemmin voisi ajatella, että VPK:n päällikkö oli kehottanut tai jopa painostanut Jaakolaa raottamaan kukkaroaan, jotta kyläyhteisölle tärkeä hanke saataisiin alulle. Kim-

107 VPK:n jäsenmäärä graafisesti esitettyinä v. 1908–1927 ja jäsenluettelo v. 1928. KVPKA.

108 Palokuntalaisten yhteiskuva VPK:n 30-vuotisjuhlassa 16.8.1928. KVPKA; Salminen 2002, 187.

109 Valokuva palokuntalaisten marssista VPK:n 50-vuotisjuhlassa 22.8.1948. KVPKA; SK 24.5.1934.

110 VPK:n väliaik. kokouksen ptk. 25.2.1927. KVPKA; SK 17.8.1928.

Kuva 42. Kaasmarkun VPK:n päällystö 30-vuotisjuhlassa 16.8.1928. Eturivissä vasemmalta Jorma Huhtala, K. A. Talvinen, Fr. Hällfors, K. W. Huhtala, Juho Sjöström, Juho Hintsala ja Juho Weckman. Takarivissä vasemmalta Ilmari Halme, Väinö Jokinen, Väinö Maula, Kalle Harju, Yrjö Mäkelä, Kalle Simula, Oskari Heino ja Juho Mäkelä. Kaasmarkun VPK:n kokoelmat.

mokkeena oli selvästi verkatehtaan tulipalo (1926), jonka yhteydessä Huhtala oli joutunut toteamaan, ettei juuri mitään ollut tehtävissä liekkien hillitsemiseksi, koska käytettävissä olivat vain heikkotehoiset miesvoimaruiskut. Moottoriruiskun ostoa oli kyllä harkittu Kaasmarkkuun aikaisemmin samana vuonna, mutta vasta teollisuuslaitoksen tuho havahdutti palokuntaväen huomaamaan, millaisen riskitekijän vanhentunut kalusto tulen torjumista ajatellen muodosti.¹¹¹

Toisaalta ruiskuhankkeen nihkeä eteneminen kieli siitä, että VPK-toiminnan painopiste 1920-luvulla sijoittui näytelmien, iltamien ja muiden samantyyppisten tilaisuuksien järjestämiseen, mihin varoja kyllä löytyi, kun taas sammutusvalmius- ja välineistö jäivät näiden rinnalla lapsipuolen asemaan. Esimerkiksi elokuussa 1925 vietetyn vuosijuhlan iltamista tuloja kertyi noin 950 markkaa, mistä VPK olisi saanut reippaan alun kalustonsa uusimiseksi, jos vain tahtoa ja mielenkiintoa olisi riittänyt. Seuraavan vuoden helmikuussa järjestetyissä iltamissa tuotto nousi 600 markkaan, mikä myös olisi antanut hyvän pesämunan keräykselle ja ylittänyt Jaakolan lahjoituksen, mutta tästä summasta VPK jäi kokonaan paitsi, sillä tuotto tasattiin kahdelle kylän puutteessa eläneelle asukkaalle. Ohjelmaan kuului viimeksi mainitussa tilaisuudessa torvisoittoa, K. W. Huhtalan puhe, palkintojen jako edellisen talven hiihtokisoista, paikallisin voimin toteutettu Kilpakosijat-näytelmä sekä lopuksi tanssia. Yleisöä oli läsnä ”koko rutkasti” siitä huolimatta, että samaan aikaan vietettiin paikallisia iltamia Friitalassa, Ruosniemessä ja Kullaan suojeluskuntatalolla.¹¹²

Kaasmarkussa ei siis riittänyt se, että VPK-harrastus suuntautui entistä painokkaammin kulttuurin ja huvitilaisuuksien alueelle, vaan toisinaan liitettiin jopa hyväntekeväisyyttä ja sosiaalisia ulottuvuuksia mukaan toimintaan. Samaan aikaan varsinaiseen palontorjuntaan, mitä tarkoitusta varten järjestö alun pitäen oli perustettu, kiinnitettiin huomiota vähäisemmässä määrin jos ollenkaan. Verkatehtaan tuhoisa katastrofi sitten muistutti laiminlyönneistä karmealla tavalla. Ylemmän päällystön katsannossa oli oleellista, että ih-

111 VPK:n vars. kevätkokouksen ptk. 24.5.1926. KVPKA; SK 1.12.1996.

112 Jorma Huhtalan kirjeet Olavi Huhtalalle 19.8.1925, 20.1.1926 ja 20.2.1926. KJA.

miset viihtyivät sekä pysyivät kaukana muista harrastuksista, etenkin työväentalolta ja sen vaikutuspiiristä. Huhtala itse hahmotti toiminnan suuntaviivat toteamalla, jos joku varovaisesti ehdotti nuorisoseuran tai vastaavan perustamista Kaasmarkkuun, etteivät sellaiset olleet tarpeen, koska kylässä toimi aktiivinen VPK¹¹³. Vastaus paljasti päällikön taitavan taktiikan. Magneetin tavoin VPK veti puoleensa seudun kulttuurinälkäisiä tai vapaa-ajalleen muuta täytettä etsiviä, koska vaihtoehdot oli supistettu miltei olemattomiin, ja sanankäytöllään näissä yhteyksissä päällikkö varmisti, että kuulijakunta tuli tietoiseksi juuri niistä arvoista, näkemyksistä ja suuntauksista, joita hän itsekin kannatti.

Mikäli Huhtalalle olisi ehdotettu urheiluseuran perustamista Kaasmarkkuun, hän luultavasti olisi tyrmannyt tämänkin aloitteen. VPK nimittäin otti ylivallan myös ruumiinkulttuurin alueella, mitä voi tietysti perustella palokuntalaiselle tärkeän fyysisen kunnan ylläpitämisellä¹¹⁴, mutta yhtä hyvin ellei paremmin näkisi, että taustalla vaikutti jälleen pyrkimys VPK:n johtoaseman lujittamiseen. Miesväen keskuudessa suosio oli taattu, kun tarjolla oli runsas kattaus erilaisia urheilumuotoja, viisiotteluista juoksukilpailuihin ja köydenvedosta talvisiin hiihtokisoihin, jotka toistuivat vuodesta toiseen.¹¹⁵ Palkinnot parhaista suorituksista kuuluivat luonnollisesti asiaan ja nostivat VPK:n entistä korkeammalle sijalle kyläläisten silmissä. Lopputuloksena oli järjestö, jonka puitteissa väki urheili, tanssi, näytteli, kokoontui kesäjuhliin ja ohjelmallisiin iltamiin sekä kuunteli torvisoittoa eli harrasti likimain kaikkea sitä, mikä kuului vapaa-ajan viettoon 1920-luvulla. Jäsenkadosta kärsinyt työväenyhdistys ja omiin ympyröihinsä sulkeutunut rukoushuoneyhdistys jäivät molemmat nuolemaan näppejään.¹¹⁶

Tulevaisuutta ajatellen oli tärkeää, että myös pojat ottaisivat asian omakseen ja seuraisivat isiensä jälkiä VPK:n lippujen alle. Tässäkin suhteessa on näkevinään päällikön määrätietoista ohjailua, sillä aikaisemmin alkunsa saaneen poikaosaston päälliköksi valittiin vuonna 1928 Jorma Huhtala. Hän piti itsestään selvänä isänsä tavoin, että kaikki halukkaat saivat tulla mukaan VPK:n toimintaan, myös taustaltaan punaisten perheiden pojat. Kertoman mukaan nämä mieluusti tarttuivatkin tilaisuuteen. Eräänlaista tähtihetkeä osastolle merkitsi se, kun pojat palokunnan 30-vuotisjuhlassa antoivat voimistelunäytöksen Jorma Huhtalan johdolla. Lehtitietojen mukaan näytös herätti ansaittua huomiota sekä onnistui muutoinkin ”erinomaisen hyvin”.¹¹⁷

30-vuotisjuhlasta muodostui ikään kuin yhteenveto ja katselmus sille Huhtalan kannalta myönteiselle kehitykselle, mitä VPK:n toiminnassa tapahtui sisällissodan jälkeen. Päällikkö aloitti valmistelut hyvissä ajoin ja oli selvästi innoissaan, kun kaikki merkit ja ennusteet viittasivat siihen, että tapahtuma tulisi onnistumaan täydellisesti. Edellisenä keväänä hänet ja Suoliston isännöitsijä K. A. Talvinen, joka oli noussut VPK:n sammutuspäälliköksi, oli valtuutettu neuvottelemaan palokuntalaisten kanssa, että jokainen osallistuisi 30-vuotisjuhlaan kaasmarkkulaisille tyypillinen valkoinen palokuntapuku yllään. Porin VPK oli poistanut valkeat takit sammutus- ja pelastusosastoiltaan vuonna 1903, mutta Kaasmarkussa nimenomaan päätettiin, että sellainen ”tulisi kunkin nyt 30-vuotisjuhlaanki hankkia”.¹¹⁸ Eikä mitään jätetty sattuman varaan, vaan ennen juhlaa Huhtala ja Talvinen kiersivät kokonaisen työpäivän kultasepäntiikkeissä, jotta juhliivat palokuntalaiset saisivat asianmukaiset palvelusmerkit ja kokardit asujaan täydentämään.¹¹⁹ Päällikön tyytyväisyys ja hienoinen ylpeys paistoivat siitä kirjeestä, missä hän yksityiskohtaisesti kuvaili valoisaa tilannetta Olavi Huhtalalle:

W.P.K. toiminta on nousun merkeissä. Uusia palokunnanpukuja on tilattu 44 kpl. Vanhojen pukujen kanssa pitäisi palokunnan riveissä 30-vuotisjuhlassa 5/8 marssiman ainakin 80 puvullista palokuntalaista, ja jos otetaan lukuun vielä Jorman joukkokin (poikaosasto), joille myös parhaillaan puserot ja lakit laitetaan, niin satapäinen joukko silloin ilman

113 Hilka Leinon haastattelu 15.7.1996. VPK:n yhteydessä oli aloittanut v. 1905 Valonsäde-niminen nuorisoseura, joka kuitenkin oli jäänyt eräänlaiseksi tähdenlennoksi ja sammunut pian. Seura oli ilmeisesti perustettu Kaasmarkkuun vain kokeilumielessä. Innamaa 1968, 287.

114 VPK:n vuosikokouksen ptk. 1.4.1981 (Tauno Nummelin). KVPKA.

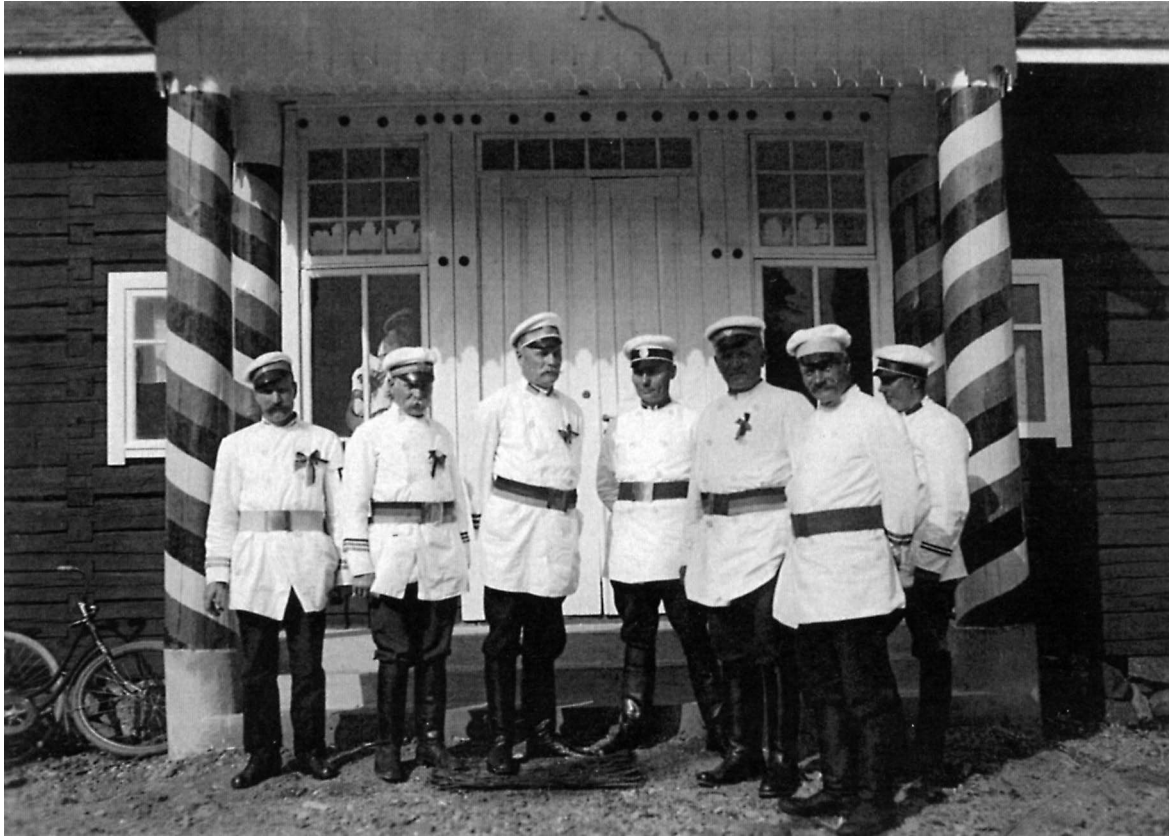
115 Jorma Huhtalan kirjeet Olavi Huhtalalle 19.8.1926 ja 20.2.1926. KJA.

116 Salminen 2002, 186–187; Paavo Prehtin haastattelu 16.7.1996.

117 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 14.7.1928. KJA; SK 7.8.1928 ja 9.8.1928; Esko Vuoren haastattelu 12.6.1996.

118 VPK:n jäsenluettelo v. 1929 ja vars. kevätkokouksen ptk. 28.5.1928. KVPKA; Salminen 2002, 65.

119 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 14.7.1928. KJA.

Kuva 43. Hymyä huuleen Kaasmarkun VPK:n vuosijuhlilla. Oman talon edustalla vasemmalta Juho Weckman, Fr. Hällfors, K. W. Huhtala, K. A. Talvinen, Anton Paavola, Juho Hintsala ja Kalle Simula. Tekijän kokoelma.

korkea-arvoista päällystä tannerta tallustaa! Ja vuosimerkit laitetaan kuten muuallakin: oksideerattuna pronssin, hopean ja kullavärisiksi, kaikki hopeasta. Toiselle tuhannelle tulevat nekin maksamaan. Talvisen kanssa olimme juuri eilen kultasepillä niiden takia. Ja vyösoljet myös uudet: kiillotettua messinkiä ja lakkien kokardit kilpimäiset muodoltaan.¹²⁰

K. W. Huhtala osui arviossaan oikeaan. Toistasataa palokuntalaista marssi juhlapäivänä VPK:n talolle ja järjestyi täällä sotilaalliseen neliömuodostelmaan, kuunnellakseen sitten päällikkönsä velvoittavia sanoja. Ne kohdistuivat tällä kertaa palokunta-aatteen tarpeellisuuteen sekä kyläläisiä yhdistävän harrastuksen hyödyllisyyteen. Huhtala ja pitkäaikainen varapäällikkö Fredrik Hällfors (1860–1933) oli aikaisemmin kutsuttu VPK:n kunniajäseniksi, ja nyt 30-vuotisjuhlassa sama julkinen tunnustus tuli kahden muun perustajajäsenen, pelastuspäällikkö Jussi Hintsalan sekä ruiskumestari Jussi Weckmanin osaksi. Heidät molemmat samoin kuin Huhtala ja Hällfors sekä muutamia muita palkittiin lisäksi erityisin kunniaruusukkein. Epäilemättä päällikkö eli näihin aikoihin viimeisiä auvoisia hetkiään ennen Jaakolan menettämistä (1931) ja siitä johtunutta taloudellista ja henkistä romahdusta. Ainakaan murheet eivät muistuneet mieleen eräässä samojen aikojen valokuvassa. Siinä Huhtala poseeraa VPK:n vuosijuhlilla luotettujen palokuntaveljiensä seurassa, ja hymynkare läsnäolijoiden huulilla viestii, etteivät huolet häirinneet enempää päällikön kuin alaistenkaan juhلاميeltä (kuva 43).¹²¹

30-vuotisjuhlan iltamissa, jotka huipensivat pienen kylän suuren päivän, saatiin kuulla K. W. Huhtalan ansiokkaaksi luonnehdittu juhlapuhe. Se käsitteli liikuntakasvatuksen merkitystä. Huhtala korosti hänelle tyypilliseen tapaan, ettei kyseessä ollut ainoastaan yksilöä, vaan kokonaista kansakuntaa kohottava tekijä, kun se omien kohtalajensa ohjailussa eteni ”kohti esi-isien viitoittamaa kansallista kukoistusta”. Isänmaalli-

120 Ibid.

121 KO:n lainhuudatusasiain ptk. ... 14.4.1937. OKA; SK 17.8.1928.

Kuva 44. Kaasmarkun VPK kokoontuneena marssille lähtöön VPK:n vuosijuhlassa 17.8.1930. Taustalla Simulan (oikealla), Rotkuksen ja Jaakolan navettarakennukset. Kaarina Jaakolan kokoelma.

nen hehku jatkui vielä Porrassalmella-nimisellä näytelmällä, missä hallitsevana teemana oli suomalaissotilaiden saavuttama voitto venäläisistä (1789), ja yhdessäolo päättyi VPK:n torvien säestyksellä ”vilkkaaseen karkeloon”.¹²²

Viimeistään 1920-luvulla VPK:n vuosijuhlat marsseineen kohosivat kyläyhteisön ykkössuosikiksi. Myös moni entinen paikkakuntalainen, joka oli muuttanut muualle, palasi varta vasten katselemaan, kun Kaasmarkun kavalkadi eteni. Samoin saapui vieraita naapurikylistä ja kauempaakin. Valkopukuiset kokoontuivat tavallisesti ensin Simulan pihaan, joka oli jäänyt autioksi sen jälkeen, kun K. W. Huhtalan yritys myydä rakennukset Ulvilan kunnalle oli epäonnistunut, tai kansakoulun pihamaalle taikka joskus Suolistolle asti, ja suuntasivat sitten päällikkönsä johdolla palokunnantalolle (kuva 44).¹²³ Ensimmäisenä marssi aina soitto-kunta, jonka tahdittamana kukin osasto omine lippuineen seurasi jäljessä. Joku Karjalan jääkärien marssi juhlakatselmuksen yhteydessä kieli siitä, että liikkeellä oli lähinnä Huhtalan ja muiden samanhenkisten inspiroima kulkue – ”punaisen kunnan valkoinen pienoisarmeija” – niin kuin sitä osuvasti myöhemmin on luonnehdittu¹²⁴.

Viittaukset politiikkaan oli kuitenkin siivottu tarkkaan pois päällystön puheista, eikä niissä vahingosaakaan palattu vuoden 1918 kahtiajakoon, joten periaatteessa kuka hyvänsä kylänmies voi tuntea itsensä tasavertaiseksi ”valkoisten” talollisten rinnalla.¹²⁵ Jotakin hyvin oleellista juhlien ilmapiiristä tavoitti joukkoa 1920-luvulla ihastellut Aili Hintsala – myöhemmin Lujamaa (1905–1983) – joka kaihoisasti muisteli menneitä siinä runossa, jonka hän kirjoitti VPK:n 70-vuotisjuhlaan elokuussa 1968:

Joka hellan kulmalla kiehuivat jo herkut,
juhlimaan nyt saapuivat sedät sekä serkut.
Kaukaa tultiin katsomaan, kun palokunta marssi,
väkeä ol’ mustanaan kylänraitin varsi.

Näky oli komea, kun ”valkotakit” lähti,
liput liehui, torvet soi, niin mainio ol’ tahti.
Läpi kylän marssittiin, ja torvein kaiku kiiri
taloon asti, jossa liehui palokunnan viiri.

122 SK 17.8.1928.

123 SK 11.5.1955; Hilikka Leinon haastattelu 15.7.1996 ja Esko Vuoren haastattelu 12.6.1996.

124 K. W. Huhtalan ohje VPK:n katselmusta varten vuosijuhlassa v. 1935. KVPKA; Korjus 2014, 326. 1920-luvun lopulla Ulvilan kunnanvaltuuston 23:sta valtuutetusta 17 oli sosialisteja, joten viittauksella ”punaiseen” kuntaan Kaasmarkun VPK:n yhteydessä oli vahvat perusteet. Koivuniemi 2006 a, 412.

125 Salminen 1998, 84–85; Yrjö Mäkitalon ja Esko Vuoren haastattelut 12.6.1996.

Juhlamarssiin osallistui isäntä ja renki,
joukon suuren innoittaja – palokuntahenki!
Miehet seisoivat rivissä, takaa katsoivat naiset,
kuului tuttu tervehdys: Palokuntalaiset!

Juhla ilman urheilua olisi vajavainen,
selostamaan tarvittaisiin – Pekka Tiilikainen!
Anttilassa aitan luona oli juoksurata,
maantiellä tomu pölysi, kun juostiin tuhatsata!

Torvisoitot kuunneltiin, juotiin limpsat, kaljat,
päivän perinteisiin kuului – pienet juhlamaljat!
Ohjelmassa oli aina puhe, pukutanssi,
uupuneina pyörähdeltiin viimein lähtövalssi.¹²⁶

Runossaan Aili Lujamaa viittasi myös – tosin lyhyesti ja hienovaraisesti – erääseen vuosijuhlien ”perinteeseen”, joka epäilemättä oli omiaan lisäämään veljeyden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta palokuntalaisten keskuudessa, mutta joka toisaalta herätti myös pahennusta ja kielteisiä kommentteja. Kyseessä oli lähes suhteettomiin mittoihin yltänyt juopottelu, jota juhlilla harrastettiin.¹²⁷ Marssin aikana miesten kunnossa ei yleensä ollut huomauttamista, mutta loppua kohden yhdessäolo sai niin hilpeän luonteen, että esimerkiksi vuoden 1926 juhlaillan ”humalaisia oli, ettei normaali miestä tahtonut löytää etsimälläkään”. Ilmiön alkusyytä on vaikea jäljittää, sillä ainakin VPK:n ensimmäisissä säännöissä (1902) väkijuomien käyttö kiellettiin.¹²⁸ Selitys luultavasti piili siinä, että viinasten viljely kytkeytyi siihen 1920-luvun tapakulttuuriin, mikä sai alkunsa eduskunnan vuonna 1909 yksimielisesti hyväksymästä ja kesällä 1919 voimaan tulleesta kieltolaista. Se edellytti kansalaisilta ehdotonta raittiutta, mutta käytännössä lakia rikottiin niin räikeästi, että sen vaikutus maassa oli pikemmin juoppoutta edistävä kuin hillitsevä.¹²⁹

Myös VPK:n vuosijuhlilla ryypiskely nähtävästi tapahtui melko julkisesti, eikä alkoholin saatavuus päihtyneiden määristä päätellen tuottanut ongelmia. Salainen pirtukauppa rehotti yleisesti 1920-luvulla Porin ympäristössä, ja salapolton sekä kaupustelun suhteen varsinkin Kullaa Kaasmarkun naapurissa oli ”erityisessä maineessa”. Takavarikot tosin tekivät jossain määrin hallaa tarjonnalle, mistä todisti sekin kyläläisiä paljon puhuttanut tapaus, kun eräs K. W. Huhtalan etäinen sukulainen menetti viranomaisille paitsi 800 litraa pirtua myös autonsa.¹³⁰ Kaikesta huolimatta ”pienet juhlamaljat” tavallaan kuuluivat asiaan väkeä ”mustanaan” vetäneessä tapahtumassa, niin kuin Aili Lujamaa runossaan muotoili, eikä poikkeusta säännöstä tehnyt myöskään VPK:n päällystö, joka haastateltavien muistikuvissa yhtyi samaan kosteaan ilonpitoon muiden ”valkotakkien” kanssa. Juhlaillamiin määrätty poliisi, jonka läsnäolosta VPK teki päätöksen kesällä 1924, lienee katsellut ainakin pienempää naukkailua läpi sormien ja puuttunut asiaan vain, jos meno iltamissa yltyi liian riehakkaaksi.¹³¹

Vuosijuhlat kaikessa värikkydessään toivat tervetullutta vaihtelua arkipäivän harmauteen. Ne yhdistivät Kaasmarkun ja Suoliston asukkaita, niin kuin VPK-aate kaiken kaikkiaan ja alusta pitäen oli pyrkinyt tekemään. Täyttymyksensä se koki aikana, jolloin kansakuntaa ravistellut kahtiajako oli vielä kyläyhteisön

126 Ote Aili Lujamaan runosta ”Kylä syrjähen säsätty”. Esitetty Kaasmarkun VPK:n 70-vuotisjuhlassa 11.8.1968. Tekijän hallussa.

127 Salminen 1998, 89–90; Hilka Leinon haastattelu 15.7.1996 ja Paavo Prehtin haastattelu 16.7.1996.

128 VPK:n säännöt v. 1902, § 27. KVPKA; Jorma Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 19.8.1925. KJA.

129 Virrankoski 2001 b, 801–802. Kieltolaki lähes kaksinkertaisti henkirikoksien määrän Suomessa sekä aiheutti yhteiskunnan raaistumista, lakien yleistä halveksuntaa ja muita ongelmia. Neuvoa antavassa kansanäänestyksessä v. 1931 sen kumoamista toivoi 72 % äänestäjistä. Alkuvuodesta 1932 eduskunta säätöi kieltolain tilalle väkijuomalain, joka tuli voimaan saman vuoden huhtikuussa. Ibid.

130 Jaakola 2016, 110; Peltola 2006 c, 518.

131 VPK:n väliaik. kokouksen ptk. 21.6.1924. KVPKA; Salminen 1998, 89–90.

muistissa ja yhteisymmärrys sekä kansalaisoppo hakivat muotojaan, olkoonkin että integraatio toteutui vain paikallisella tasolla ja lähinnä sisällissodassa voittaneen osapuolen ehdoin. Kaasmarkku-Suolistolla VPK:sta kuoriutui järjestö, joka ei ainoastaan kuuluttanut ”luokkaveljeyssanomaa” niin kuin sen varhaiset sisarjärjestöt, vaan siitä paisui tuon sanoman keskus ja ilmentymä kyläyhteisössään 1920-luvulla.¹³² Keskeisintä oli juhlilla koettu väkevä veljeyden ja solidaarisuuden tunne, K. W. Huhtalan johtama tai vastaanottama marssi omalle talolle, isännät ja rengit rinta rinnan, sekä entiset vastapuolet ainakin näennäisesti vanhat kaunansa unohtaneina. Tai Huhtalan tulisieluiset puheet noissa juhlissa, urheilukilpailut erilaisine lajeineen taikka omin voimin toteutetut näytelmät, joiden harjoittelu kysyi aikaa ja vaivaa paikallisilta. Näistä muodostunut synteesi jätti varjoonsa pahimmatkin lieveilmiöt VPK:n toiminnassa sekä nosti järjestön ensimmäiselle sijalle niin kulttuurielämyksien tarjonnassa kuin muussakin vapaa-ajan vietossa.

132 Alapuro – Stenius 1989, 31–32; SK 26.7.1998.

8. "ÄLLÖS KÄRSIKÖ KAUEMPAA"

8.1. Vastapuolen uhkaava nousu

Punavankien tuomiot ja armahdukset vaikuttivat osaltaan merkittävästi K. W. Huhtalan elämänasenteisiin ja ratkaisuihin. Vangeista viitisentuhatta vapautui ilman oikeuskäsittelyä keväällä 1918 ja runsaat 7 000 myöhemmin sillä perusteella, että valtiorikosoikeudet totesivat vangit syyttömiksi. Vajaat 45 000 punakaartilasta tuomittiin enintään kolmeksi vuodeksi telkien taakse, mutta tuomiot annettiin enimmäkseen ehdollisina, joten suuri joukko punaisia pääsi heti vapaalle jalalle. Raskaimpiin rikoksiin syyllistyneistä noin 23 000 sai ehdottoman vapausrangaistuksen ja kuolemantuomion 555 punavankia, mutta valtiorikosylioikeuksien antamien lievennyksien tai armahduksien johdosta vain 125 tuomituista teloitettiin, heidän joukossaan edellä mainitut Janne ja Yrjö Palmunen sekä Martti Vesa Ulvilasta. Entistä useammalle vangille koitti vapaus, kun joukkoarmahdukset valtionhoitaja Svinhufvudin kaudella käynnistyivät syksyllä 1918. Niiden seurauksena noin 70 % jäljellä olleesta vankimäärästä laskettiin vapauteen loppuvuoden kuluessa.¹

Amnestiat saivat lisää vauhtia, kun uusi eduskunta myös vasemmistolle vapaiden vaalien jälkeen aloitti työnsä keväällä 1919. Uudistus merkitsi päätöstä sisällissodan jälkeen muodostetulle tynkäeduskunnalle ja sitä tietä valkoisten poliittiselle monopolille. Huolimatta siitä, että monet SDP:n kannattajista olivat joko paenneet Venäjälle taikka jääneet vaille kansalaisluottamusta ja äänioikeutta vuoden 1918 tapahtumien johdosta, sosiaalidemokraatit nousivat 80 edustajallaan uuden eduskunnan suurimmaksi ryhmäksi.² Toisaalta uusi Hallitusmuoto (HM), jonka valtionhoitajaksi Svinhufvudin jälkeen tullut Mannerheim vahvisti kesällä 1919, jätti tasavallan presidentille oikeuden yksittäisten henkilöiden armahtamiseen, mutta joukkoarmahdukset vaativat taakseen valtiopäivien päätökset. Muutos tuli kuin taivaan lahjana punavankien kohtelusta huolta kantaneille sosiaalidemokraateille. Porvarillisen keskustan tuella SDP hyväksytti eduskunnassa lakeja, jotka tähtäsivät vankien vapauttamiseen samanaikaisesti ja suurin määrin. Presidentti Ståhlberg sinetöi säädökset vahvistuksillaan lähes automaattisesti. Poliitikot oikealla vastustivat jyrkästi laajamittaisia, ylisummaan tapahtuneita armahduksia ja vaativat enemmän syyllisille pidempiä rangaistuksia kuin niille, joiden menneisyyttä rikostausta varjosti vain nimeksi.³

K. W. Huhtala ei nähnyt vaaraa lievissä tai kokonaan vapauttavissa tuomioissa, mikäli kyseessä olivat nuhteettomat ja hyvämaineiset vangit, jotka olosuhteiden pakosta olivat liittyneet taikka joutuneet punakaartiin. Päinvastoin väepeli pyrki alkuvaiheessa aktiivisesti siihen, niin kuin aikaisemmin on selvinnyt, että vankileirien portit avattaisiin ja elämä jatkuisi normaalisti näiden kohdalla. Mutta tilanne muuttui toiseksi ja sai Huhtalan katsannossa huolestuttavia piirteitä, kun armahdukset jatkuivat 1920-luvulla ja ulottuivat koskemaan myös kapinaliikkeen ylintä johtoa sekä sellaisia vankeja, jotka olivat syyllistyneet murhiin, pahoinpitelyihin tai vakaviin omaisuusrikoksiin. Nimenomaan Ulvilan kaltaisissa kunnissa, missä punakaartien miesvahvuus ylittyi moninkertaisesti vähälukuisiin valkoisiin nähden, vapaiksi päässeiden joukkoon voi

1 Lehtonen 2021 b, 87; Tukkinen 2013, 37 ja 52; Virrankoski 2001 b, 749 ja 773;. Punavankien vapautumista edisti osaltaan raportti, joka tuli julkisuuteen olosuhteista Tammisaaren vankileirillä. SDP:n tuleva puheenjohtaja Väinö Tanner onnistui elok. 1918 salakuljettamaan raportin Tukholmaan, mistä se levisi yleiseen tietoisuuteen ja aiheutti suurta ällistystä Pohjoismaissa. Piilonen 1992, 228–229.

2 Pietiäinen 2023, 130; Piilonen 1992, 234; Roselius 2006, 36–37. Tynkäeduskunnan nimi johtui siitä, että lähes toinen puoli kansanedustajista puuttui istunnoista, kun valtiopäivät aloitti työskentelynsä sisällissodan jälkeen. Puuttuneista 40 odotti kapinan johdosta langetettuja lopullisia tuomioita, 42 kohtalosta ja oleskelusta ei saatu luotettavia tietoja ja kahdeksan oli todistettavasti kuollut. Kymmenkunta yritti paluuta eduskuntaan, mutta suurin osa näistä pidätettiin ja tuomittiin rangaistuksiin. Kaikki olivat kuuluneet SDP:n eduskuntaryhmään. Vares 2006, 10–103.

3 Piilonen 1992, 233–235; Virrankoski 2001 b, 772 ja 774. Presidenttikautenaan K. J. Ståhlberg tuli tunnetuksi myös siitä, että hän käytteli ahkerasi oikeuttaan yksittäisten punavankien armahtamiseen. Menettelyllään Ståhlberg kirjoitti katkeria kommentteja oikeiston taholta. Virrankoski 2001 b, 774 ja 791.

kuulua myös vähemmän lainkuuliaisia punaisia – Huhtalan sanoja käyttäen jopa sellaisia muita ”roistomaisempia henkilöitä”, jotka olivat uhka voittaneen osapuolen hengelle ja terveydelle. Näiden osalta Huhtala yhtyi oikeistopiirien vaatimuksiin pidemmistä vapausrangaistuksista ja kirjoitti ivallisesti vangittujen muka loukatusta oikeudentunnosta, jonka nimissä ”Hallituksen Sanansaattaja” rakasti ”viimeisien armahduksien puolesta puhua”.⁴

Kaasmarkussa K. W. Huhtalan asema oli niin tunnustettu ja auktoriteetti kiistaton, että fyysisen väkivallan uhka vapautuneiden punaisten taholta jäi olemattomaksi, mutta mitä lähemmäksi esikaupunkialueita saavuttiin, sitä ilmeisemmäksi vaara kasvoi. Kotikylän kaarti joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta ei muutoinkaan osoittautunut erityisen punahenkiseksi, suhteellisen suuresta koostaan huolimatta, vaikka Kaasmarkun sekä *Täällä Pohjantähden alla* -trilogiassa vahvan punavärin saaneen Pentinkulman välillä on nähty ”paljon yhtäläisyyksiä” ja Kaasmarkun kapinallisia väitetty jopa aktiivisimmiksi Ulvilassa. Jos seudun punaiset kaartit pitäisi sijoittaa järjestykseen toimeliaisuuden ja väkivaltaisuuden perusteella, niin muiden edelle sijoittuisi eittämmättä Harjunpään kaarti terrorillaan ja toistuneilla hengen riistämisiillään. Sen aiheuttama uhka ei rajoittunut ainoastaan Ulvilaan, sillä myös Kullaan valkoisista on mainittu, että nämä lähtivät vetäytymään kotipitäjästään kohti pohjoista, kun vallankumous puhkesi, nimenomaan Harjunpään punakaartin vaarallisuuden takia.⁵ Harjunpääläisten isku Palukselle helmikuussa 1918 osoitti valkoisten vetäytymispäätöksen Kullaalla täysin aiheelliseksi.

Vastapuolen silmätikoksi Harjunpäässä joutui myös punaisten takaa-ajosta kotiutunut Jalmari Mattila. Vallankumouksen puhjetessa hän oli selviytynyt täpärästi pakomatulle ja liittynyt sitten valkoiseen armeijaan, niin kuin sotatapahtumia koskeneessa pääluvussa edellä selostettiin. Mutta kapinallisten kauna ei hiipunut Harjunpäässä, vaikka taistot taukosivat, vaan johti toistuneisiin yhteenottoihin, kun entiset osapuolet kohtasivat. Mattilan kohdalla tilanne kävi niin kestävämmäksi, että hänen oli jätettävä synnyinseutunsa ja etsittävä turvallisempi asuinympäristö toisaalta. Vuonna 1922 hän osti talon Raumalta ja muutti lopulta Pyhärannan Varhokylään viljelemään Iso-Jaakkolan tilaa, missä vapausoturin elämä jatkui rauhallisemmissa merkeissä aina viimeiseen iltahuutoon (1983) asti.⁶

K. W. Huhtala ei voinut välttää Harjunpäästä tai vaihtoehtoisesti Koiviston kylää, joiden rajojen sisäpuolella esikaupunkialueet sijaitsivat, kun kyseessä olivat matkat Kaasmarkusta Poriin ja takaisin. Vuoden 1921 loppupuolella hän lähti Harjunpään kautta erääseen kansalaiskokoukseen Porissa ja taittoi paluumatkan Koiviston kautta. Rattaita veti Jaakolan Piirto-niminen hevonen, jonka Huhtala niin sanotussa Kajalinin mutkassa kannusti kevyeen hölkkään, koska mutkasta alkoi Koiviston ahteeseen päättynyt pitkä suora. Vastaan asteli huopahatulla kasvojaan peitellet mies, joka sanaakaan sanomatta ampui parin metrin etäisyydeltä laukauksen kohti Huhtalaa. Luoti ei osunut, mutta säikähtynyt ”Piirto” jäi poikkittain seisomaan maantielle, ja aseeton Huhtala hyppäsi alas rattailta. Hän ehti täpärästi painautua suojaan eläimen taakse, kun toinen luoti vihelsi aivan hevosen selkänahkaa hipoen. Nyt Huhtala keräsi kaiken rohkeutensa ja karjaisi: ”Odota roisto, viimeinen hetkesi on tullut!” Ampuja ilmeisesti kuvitteli kohteen lataavan asetta, koska hän pinkaisi pakoon, mutta Huhtala käytti tilaisuuden hyväkseen ja hoputti hevosensa täyteen laukkaan. Hetken kuluttua kajahti vielä kolmas laukaus, joka kuitenkin jäi yhtä tuloksettomaksi kuin kaksi edellistä.⁷

Koiviston välikohtaukselta puuttuivat ulkopuoliset silminnäkijät, mutta eräs lähistöllä asunut K. W. Huhtalan tuttava oli kuullut tämän huudon, laukauksien äänet sekä ampujan kiro sanat, kun viimeksi mainittu oli huomannut, ettei hänen rikoksensa kohteella ollutkaan asetta. Kiroilun perusteella tuttava oli lähes varma, että pistoolilla oli paukutellut muuan seudun tunnetuimmista punakaartilaisista, joka oli vapautunut hiljattain vankilasta. Valaehteisesti hän ei kuitenkaan halunnut nimetä punaista syylliseksi, joten enempien

4 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 6.12.1921. KJA; Piilonen 1992, 233.

5 Kaukamaa 1933, 338 (K. E. Wuori); Lehtonen 2021 b, 18; Niemi 2018, 178 ja 196. Vertailu Kaasmarkun ja Väinö Linnan Pentinkulman välillä ontuu myös siksi, että Kaasmarkusta lähti rintamalle ja osallistui taisteluihin enemmän valkoisia kuin muista Ulvilan kylästä. Romaanin harvat valkoiset sen sijaan piileskelivät metsissä, ja ensimmäisinä Pentinkulmalle saapuneet voittajat olivat pohjalaisia, jotka taas Kaasmarkusta puuttuivat. Lisäksi sieltä puuttuivat pappila, Saksaan lähtenyt jääkäri ja räätäli Halmeen kaltainen työväen johtohahmo, siellä ei istunut kenttäoikeutta kuten Pentinkulmalla eikä ammuttu ja haudattu punaisia mäensyrjiin niin kuin Linnan kertomuksessa.

6 L-S 28.1.1982; Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980.

7 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 6.12.1921. KJA; *Lalli* 50 vuotta sitten (pvm:tön lehtileike). Tekijän hallussa.

todisteiden puuttuessa mies jäi vaille oikeuden tuomiota. Kun muitakaan ei saatu vastuuseen murhayrityksestä, eikä Huhtala nähnyt selvästi ahdistelijansa kasvoja, niin asia jäi epäselväksi ja syyllinen rankaisematta. Mutta yhden muistutuksen Jaakolan isäntä sai tapauksen johdosta. Tästä lähtien Huhtala otti aina taskuunsa ladatun browning -pistoolin, kun hän poistui vähänkin etäämmälle kotikylästään.⁸

Aseistautuminen osoittautui järkeväksi ratkaisuksi, sillä muutaman kuukauden kuluttua keväällä pistooli oli tarpeen. Huhtala oli jälleen asioinut Porissa kuten monet kerrat ennenkin ja lähtenyt paluumatkalle Kaasmarkkuun Harjunpään kautta. Lumet eivät olleet vielä sulaneet, joten kulkuvälineekseen hän oli ottanut reen, jonka eteen Jaakolan Kimo-niminen hevonen oli valjastettu. Heti Toejoen taajaman jälkeen Huhtala matkaa jouduttaakseen oli kääntynyt Isojoenrannalle, mistä erkani Harjunpään johtanut oikotie. Täällä häntä vastaan horjui alkoholia nauttinut kuuden hengen miesporukka eli ”kuusi päihtynyttä huligaania”, niin kuin Huhtala asian ilmaisi, joista yksi huusi: ”Tuolla tulee Ulvilan päälantari!” Tähän toinen lisäsi: ”Taitaa olla se, joka päällikkömme Harjakankaalla ampui.” Sanoillaan jälkimmäinen paljasti, että miehet olivat vankeudesta vapautuneita punakaartilaisia ja kuuluneet siihen Arvi Höckertin johtamaan apujoukkoon, jonka eteneminen oli pysähtynyt vääpelin ampumiin luoteihin Harjakankaalla. Samassa kaksi muuta humalaista tarttui kiinni ”Kimon” suupielistä, jolloin Huhtala nousi pois reestä, laukaisi browningillaan ilmaan ja kysyi: ”Tekeekö mielenne tästä?” Häiriköt rauhoittuivat välittömästi ja vanhin joukosta alkoi sovittelua: ”No, no Huhtala ... älkää suuttuko, leikkiä tämä vaan oli.” Mutta ampuja vastasi tuntevansa heidän leikkensä ja käski miesten väistyä pois, minkä jälkeen hän jatkoi keskeytynyttä matkaansa kohti Harjunpäättä ja Kaasmarkkua.⁹

Asevelvollisuuttaan suorittanut Olavi Huhtala sai kuulla Isojoenrannan ”päällekkarkauksesta” eräältä Esko Huhtalan sukulaiselta, joka palveli Lappeenrannassa samaan aikaan. Kirjeessään Olavi ihmetteli, ”miks’ei isä tyhjentänyt browninkianne” eli pojan mielestä ei olisi aiheutunut suurtakaan vahinkoa, vaikka isä saman tien olisi ottanut hengiltä koko joukon.¹⁰ Näin suoraviivainen menettely oli kuitenkin vierasta K. W. Huhtalalle, eikä mikään viittaa siihen, että hän myöhemminkään olisi ryhtynyt kostotoimiin taikka nostanut syytteitä hyökkääjiään vastaan. Mutta kokonaan jälkiä jättämättä välikohtaukset eivät menneet. Vaikka Huhtalan ihanteena oli ”miehevä mies”, joka tunteettomasti ja kylmästi raivasi esteet tieltään, hän yhtä kaikki oli helposti haavoittuva luonteeltaan sekä ”herkkä sydämeltään”, niin kuin hänen muistokirjoituksessaan todettiin¹¹. Jotakin kertoivat esimerkiksi seuraukset siitä työmatkasta, jonka Huhtala teki Harjavaltaan Koiviston ja Isojoenrannan tapauksien välillä. Hän järkyttyi matkan yhteydessä perin pohjin sekä lähes menetti yönensä, kun hän paikallisessa mielisairaalassa joutui katselemaan sen hoidokkeja eli ”niitä onnettomia ihmisraukkoja, jotka sairastavat kenties säälittävintä tautia”.¹²

Edellä kuvatun valossa kävi ymmärrettäväksi, että ikävät muistikuvat vapautuneista punavangeista ja keskeytyneistä kaupunkimatkoista vaikuttivat haitallisesti Huhtalan psyykeen. Ne tekivät hänestä helposti säikkyvän ja hermostuneen oloisen isäntämiehen. Uni ei ottanut tullakseen illalla tai sitten Huhtala hiestä märkänä heräsi keskellä yötä painajaisiin, joissa punakaartilaiset kävivät päälle taikka Koiviston ja Isojoenrannan tapahtumat toistuivat erilaisina variaatioina. Päiväsaikaan taas joku ylimääräinen rapsahdus nurkan takana voi tarkoittaa siellä väijyvää vihollista, uusiutuvaa yritystä hänen henkensä riistämiseksi tai kokonaisen miesjoukon hyökkäystä. Myös lisääntyneet huolet raha-asioista sekä Jaakolan tulevaisuudesta painoivat mieltä, ja politiikan saralla pettymykset siitä, että vapaussodassa saavutettu voitto oli murene-massa käsiin ja vasemmisto astumassa takaisin vallan kamareihin, lisäsivät ahdistusta.¹³ Eikä Huhtala jäänyt yksin, mitä tuli paheksuviin ajatuksiin vastapuolen noususta ja punaisten kriminaalivankien vapauttamisesta. Vuoden 1918 muistot kaivelivat monia hänen porvarillisia maanmiehiään, ja se seikka, että vakaviin

8 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 6.12.1921. KJA; SK 30.9.2019 (Esa Tuominen).

9 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 1.5.1922 ja Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Salminen 1998, 47–48.

10 Olavi Huhtalan kirje K. W. Huhtalalle 23.4.1922. KJA.

11 K. W. Huhtalan kortti Olavi Huhtalalle 11.4.1921 ja kirje Anna Huhtalalle 18.2.1922. KJA; SK 20.2.1941.

12 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 12.1.1922. KJA.

13 Jaakola 2016, 111; Lehtonen 2021 b, 74–75.

rikoksiin syyllistyneitä punakaartilaisia käyskenteli jälleen kotikulmillaan, ikään kuin uutta vallankumousta suunnittelemassa, kuohutti yleisesti mielialoja valkoisen Suomen perintöä vaalineiden keskuudessa.¹⁴

Valkoisten silmissä räikeimpiin tapauksiin kuului edellisessä pääluvussa mainitun Väinö Koiviston vapaaksi laskeminen. Hän herätti kauhua etenkin Suodenniemen suunnalla, missä Koivisto johti punaisten sotatoimia talvella 1918, mutta hänen nimellään oli paha kaiku myös laajemmin ottaen Satakunnassa. Kahden vangitun Porin rykmentin vartiomiehen surmat sekä yhden siviilihenkilön ja välillisesti myös Suodenniemen kirkkoherran murhat,¹⁵ joihin viitattiin sotatoimien yhteydessä, eivät jääneet ainoiksi lajissaan, vaan punapäällikön rikosrekisteri täyttyi muistakin vakavista terroriteoista. Hänet vangittiin sodan lopulla Lahden edustalla ja siirrettiin Hämeenlinnan vankileirille, mutta päinvastoin kuin vangitut punaiset yleensä, hän onnistui pakenemaan vartijoiltaan. Pakoretki päättyi Ruotsin ja Norjan väliselle raja-asemalle, missä viranomaiset tunnistivat Suomessa surmattavaksi määrätyn Koiviston, pidättivät hänet ja lähettivät takaisin kotimaahan. Täällä punaisten kuolemantuomiot oli sillä välin muutettu elinkautisiksi kuritushuonerangaistuksiksi, joten karkuri teljettiin Tammisaaren pakkotyölaitokseen rangaistustaan suorittamaan. Hän vapautui sieltä viimeisten punavankien joukossa vuonna 1926 ja kuittasi siten muutaman vuoden istumisella sodan aikana tekemänsä murhat ja muut rikokset.¹⁶

Ulvilassa valkoisten syyttävä sormi osoitti ennen kaikkea kohti ”pahimpien murhamiesten pesää Harjunpään kylää”, mitä vangittuihin punakaartilaisiin ja heidän tekemisiinsä tuli. Harjunpäälainen Frans Raita kuului vankijoukossa niihin, joita K. W. Huhtala ja monet muut inhosivat tämän väkivaltaisen menneisyyden vuoksi, eivätkä siksi toivoneet enää koskaan näkevänsä.¹⁷ Niinpä Huhtala Ulvilan suojeluskunnan päällikkönä oli evästännyt valtiorikosoikeutta, että Raidalle olisi langettu tuomio ”sotalain koko ankaruuden mukaan”, kuten edellä selostettiin. Kyseinen oikeusistuin Lahdessa oli sitten langettanut hänelle kuolemanrangaistuksen, mutta päätös oli syntynyt äänestyksen jälkeen, ja valtiorikosylioikeudessa tuomio oli muuttunut elinkautiseksi vankeudeksi. Huhtalan kannalta ylioikeuden päätös tarkoitti entistä valppaampaa varuillaanoloa, sillä viimeisenä Harjunpään punavankina Raita asteli vapauteen talvella 1926 ja voi vain kuvitella, millaisin tuntein miehet kohtasivat sen jälkeen. Tilaisuuksia törmäämiseen riitti, sillä tuomittu palasi ”Sörkän” (Helsingin keskusvankilan) porttien avauduttua kotiseudulleen ja kuoli vasta keväällä 1972 Porissa.¹⁸

Toinen Ulvilan punavanki, jonka takaisin paluusta K. W. Huhtala ei varmaankaan ilahtunut, oli Harjunpään ja Paluksen surmista käskenyt sekä itsekin ”yhden lahtarin” tappamisella rehvastellut Vihtori Heino. Väkivaltaisuuksien sarja hänen kohdallaan oli alkanut jo yleislakon aikana syksyllä 1917. Tällöin Heino joukkoineen ensin piiritti Sunniemen kartanon ja tunkeutui sitten sisälle huoneisiin, missä sairas isäntä, taloustirehtööri J. F. Palin kiskottiin vuoteestaan, ”muljattiin kaikki sekaisin sekä varastettiin montaa eri lajia”. Sitten vangittiin neljä kartanon omaa tai siellä asioinutta miestä ja kaksi poikaa, joita uhkailtiin ampumisella, lyötiin sekä syljettiin kasvoihin. Lopuksi nämä kuljetettiin – takaapäin suunnattujen iskujen saattelmina – Harjunpään työväentalolle, missä alkoi kuulustelu ja pahoinpitely Heimon johdolla. Motiivina oli epäily aseista, joita kartanoon muka oli kätetty. Seuraavana aamuna vangitut päästettiin vapaaksi, mutta Sunniemellä suoritettiin vielä uusi, perinpohjainen ”tarkastus”. Siihen osallistui myös paikallisia elintarvikelautakunnan jäseniä, ja kirkosta eroamisien yhteydessä edellä mainittu Kalle Lamminen, joka oli valittu lautakunnan puheenjohtajaksi, otti tehtävänsä niin kirjaimellisesti, että availi lupaa kysymättä säilykepurkkeja kartanon keittiössä ja maisteli niiden sisältöä.¹⁹

Kaikesta huolimatta valtiorikosoikeus tuomitsi Vihtori Heimon ”vain” elinkaudeksi vankeuteen, ja valtiorikosylioikeus vielä lievensi hänen rangaistuksensa 12 vuoteen, kun kyläkaartin perustaja ja kovaotteinen

14 Rekola 1939, 14; Virrankoski 2001 b, 807–808.

15 Siviileihin kohdistuneet henkirikokset on tässä tutkimuksessa katsottu murhiksi ja rintamalla taistelleiden tai sinne pyrkineiden ja vangeiksi jääneiden tapot surmiksi. Vrt. Lehtonen 2021 b, 9.

16 Ahto 1993, 328; Lindholm 2017, 403; KS 15.3.2018.

17 SK 23.4.1918. Ks. myös Lehtonen 2021 b, 20; Hilikka Leinon haastattelu 21.11.1998.

18 VRYO:n akti 21691. KAH. Ks. myös Lehtonen 2021 b, 76, 88 ja 113.

19 VRYO:n akti 25282. KAH. Ks. myös Lehtonen 2021 b, 55–57 (Vihtori Hinkkala) ja Honkanen 2000, 39–40. Sunniemen kartanossa vangitut ja sieltä Harjunpään työväentalolle viedyt henkilöt olivat Iivari, Ilmari ja Vihtori Hinkkala, Arvo ja Vihtori Peltomaa sekä teurastaja Rintakoski Porista. Ibid.

päällikkö katkerasti katuen lupasi "vasta pysyä" erossa kaikista kumoushankkeista. Tuomioiden vertailu päällikön ja muiden harjunpääläisten välillä osoittaa, ettei punavangeille aina kyetty mittaamaan rangaistuksia asianmukaisessa suhteessa toisiinsa, sillä esimerkiksi Palmusen veljekset saivat osallisuudestaan veritekoihin kuolemantuomiot, kun taas tappokäskyt Harjunpäässä antanut ja moniin väkivaltaisuuksiin syyllistynyt Vihtori Heino, joka oli veljesten eno, selvisi vankeusrangaistuksella. Armahdus Heinolle suotiin joulukuussa 1924, ja Raidan tavoin hän jatkoi sen jälkeen elämäänsä Porin seudulla usean vuosikymmenen ajan.²⁰

Purkkisäilykkeiden makuun päässyt Kalle Lamminen oli jäänyt Harjunpäähän punaisten päälliköksi, kun sota oli syttynyt ja Vihtori Heino lähtenyt kaartinsa mukana rintamalle. K. W. Huhtalan asenteita ajatellen Lammisella oli merkitystä myös sikäli, että valtiorikosoikeus tuomitsi hänet elinkaudeksi ja valtiorikosylöioikeus 12 vuodeksi vankeuteen, mutta yllättäen hän palasi kotikuntaansa jo vuoden 1920 joukkoarmahduslain nojalla.²¹ Pöyristyttävintä kuitenkin oli, jos tapahtumia tarkastellaan Huhtalan näkökulmasta, että vuoden 1923 alusta Jaakolan isäntä joutui jättämään kunnanvaltuuston puheenjohtajan paikan, joka oli kuulunut hänelle valtuuston perustamisesta lähtien (1913), ja Lamminen kipusi Huhtalan työn jatkajaksi (SDP). Melkeinpä voisi ajatella, että kannatustaan kasvattanut vasemmisto halusi tahallaan ärsyttää paikallista "päälähtaria", kun Ulvilan pelätyimmän punakaartin kotiin jäänyttä joukkoa komentanut ja pian valintansa jälkeen kirkosta eronnut mies tuli Huhtalan seuraajaksi kunnan näkyvimälle paikalle. Sivuun sysätyn kannalta asetelmaa synkensi vielä se, että uusi puheenjohtaja kaiken muun lisäksi oli toiminut Harjunpään työväenyhdistyksen esimiehenä sekä vallankumousoikeuden lautamiehenä.²²

Kalle Lammisen valinnan molemmin puolin sattui muutakin, mikä mahdollisimman huonosti sopi K. W. Huhtalan pirtaan. Kaikki muutkin Harjunpään punakaartilaiset, jotka oli tuomittu vankeuteen henkirikoksista – espanjantautiin kuollutta Juho Munteria lukuun ottamatta – nimittäin armahdettiin ja laskettiin vapaalle jalalle, Väinö Nieminen ja Nikolai Storm keväällä 1920, Nikolai Helin keväällä 1925 sekä Ilmari Stenfors ja Artturi Tuori syksyllä 1925.²³ Heidän paluunsa myötä väkivallan potentiaalinen uhka voittajia kohtaan kasvoi Porin tienoilla, joten entistä huolellisemmin Jaakolan isännän tuli nyt ladata pistoolinsa, kun hän liikkui oman kyläyhteisönsä ulkopuolella, tavallista tarkemmin väistellä miesjoukkoja ja satunnaisia ohikulkijoita, jotka kulloinkin osuivat hänen kulkureittiensä varrelle. Samanaikaisesti Huhtala joutui toteamaan, kuinka hävinnyt osapuoli istui häpeämättömästi kunnalliselämän ylimmillä johtoportilla Ulvilassa²⁴, ja aseveljien piti pahimmassa tapauksessa jättää kotiseutunsa ja muuttaa rauhallisempiin maisemiin, jotta välttyisivät vapautuvien punavankien ahdistelulta. Tuo kaikki sai ikääntyvän reserviupseerin tiukentamaan linjaansa vastapuoleen nähden, omaksumaan entistä torjuvamman asenteen sellaista "toiminnan töminää" kohtaan, missä punakaartiin kuuluneita pyrki uudelleen vaikutusvaltaisille paikoille tai vilahti vähäininkin häivähdys uusiutuneesta kapinahengestä²⁵.

Eloisan kuvauksen niistä tunnoista, jotka olivat tyyppillisiä K. W. Huhtalalle, kun punakaartilaiset menneisyyteen katsomatta oli vapautettu yksi toisensa jälkeen, antoi muistelmissaan Paavo Solimo. Hän itse oli saanut Lappeenrannan vankileirillä neljän vuoden tuomion "ryöstöistä ja valtiopetoksesta", mutta päässyt ehdolliseen vapauteen jo marraskuussa 1918. Solimo ei tosin maininnut Huhtalaa nimeltä, vaan kirjoitti paikallisen suojeluskunnan päälliköstä ja esikunnan jäsenestä, joka oli "entisen Suomen armeijan vääpeli" [sic] ja kuului "Ulvilan kunnanvaltuustoon porvarien edustajana". Lievästä, sotilasarvon taustaa koskenees-

20 Lehtonen 2021 b, 36, 55–58, 88–89 ja 106; Tukkinen 2013, 37; Virrankoski 2001 b, 749.

21 VRYO:n akti 20248. KAH. Ks. myös Lehtonen 2021 b, 55 ja 71; Honkanen 2000, 46 ja 53; UK 2/1976.

22 Innamaa 1968, 281 ja 402; Koivuniemi 2006 a, 416; Lehtonen 2021 b, 15.

23 VRYO:n aktit 21099, 22036, 23354, 20243 ja 11855. KAH. Ks. myös Lehtonen 2021 b, 111–118. Vapautumisensa jälkeen Ilmari Stenfors ja Artturi Tuori osallistuivat aktiivisesti TUL:n alaisen voimistelu- ja urheiluseura Tuiskun toimintaan Harjunpäässä. Kalle Lamminen taas valittiin Ulvilan ensimmäiseksi palkkaa nauttivaksi kunnankirjuriksi, ja hän toimi tässä tehtävässä aina eläkkeelle jäämiseensä asti. Lehtonen 2021 b, 111–112; UK 2/1976.

24 Vrt. Virrankoski 2001 b, 785–786.

25 Valkoisen armeijan aseveikoille! (liite 3). Hak. 3/1928; L-5 28.1.1982.

ta väärinkäsityksestä huolimatta on pidettävä täysin kiistattomana, että kyseessä oli nimenomaan K. W. Huhtala, koska Ulvilan valtuustossa yksikään toinen ei sopinut lähellekään Solimon kuvausta.²⁶

Paavo Solimon mukaan hän oli pistäytynyt eräänä iltana kahvilaan ”vääpelin” kotikylässä. Tämä oli istuskellut siellä erään ”aatetoverinsa kanssa, kumpikin jonkin verran humalassa” ja tunkeutunut välittömästi Solimon pöytänsä. Tuolloin SDP:n valtuustoryhmään kuulunut Solimo oli saanut kuulla, miten ”yhteiskunnalle oli tullut suuri vahinko”, kun hänen kaltaisiaan kapinallisia ei ollut ”poistettu yhteiskunnasta”, vaikka siihen oli tarjoutunut hyvä tilaisuus. Eniten häirikköä oli sapettanut se, että Ulvilassa sosialistit saivat päättää mitä ikinä halusivat, koska näillä oli valtuustossa musertava ylivoima porvareihin nähden. Solimo vuorostaan oli tokaissut, että ”oletpa äijäpaha itse siihen syyllinen, kun et aikanaan saanut kaikkia toisin ajattelevia tapetuksi”. Jonkin aikaa vuoropuhelu oli jatkunut, kunnes ”vääpelin” kumppani anteeksi pyydellen oli hätistellyt tämän omaan pöytänsä. Tuossa vaiheessa Solimo oli ilkkunut, ettei ”näytös” ollut aiheuttanut hänelle minkäänlaista häiriötä. Sen sijaan hän oli saanut ”lisää kokemuksia ja näytteitä siitä luokkavihasta, mikä valkoisella puolella vielä vaikutti”.²⁷

Tyypillistä K. W. Huhtalalle olivat myös ne vastatoimet, joihin hän 1920-luvun kuluessa ryhtyi, kun ahdistavat muistot vuodesta 1918 tulivat liian lähelle ja ”huligaanielämä” hänen katsannossaan uhkasi jatkua. Hän hakeutui muiden samoin ajattelevien yhteyteen ja kommunismia kaikissa muodoissaan vastustaneiden liikkeiden jäsenyyteen. Ottipa Huhtala tavoitteekseen aivan uudenkin järjestön perustamisen, mikä ajatus tosin oli itänyt hänen mielessään vapaussodan päättymisestä lähtien, mutta vastapuolen uudistunut terrori Ulvilassa sekä vasemmiston nousu sodan jälkeen antoivat lisää puhtia idean isälle. Kyseessä oli tietysti moneen kertaan aikaisemmin mainittu Vapaussodan rintamamiesten liitto, jonka perustamiseen Jaakolan isäntä paneutui määrätietoisemmin kesästä 1927 lähtien, tulihan sodasta kuluneeksi seuraavana talvena 10 vuotta ja juhllallisuudet, joita tasaluvun johdosta järjestettäisiin, vetivät Huhtalan silmissä jo etukäteen koolle tuhansia asiasta kiinnostuneita.²⁸

Ennen lopullisia suunnitelmiaan, jotka koskivat liiton perustamista rintamamiehille, K. W. Huhtala löysi foorumikseen järjestön, johon aikaisemmin on viitattu erään pöytäkeskustelun ja Kai Donnerin yhteydessä. Kyseessä oli keväällä 1921 perustettu ja talvella 1923 julkisen toimintansa aloittanut Suomen suojelusliitto, missä Huhtalan eteneminen liiton keskeiseksi vaikuttajaksi eteni rivakkaan tahtiin. Kuitenkin järjestö lopulta tuotti hänelle pettymyksen, selkeästä kommunismin vastaisuudestaan huolimatta, sillä sen toiminta jäi jokseenkin ponnottomaksi ja merkitykseltään vähäiseksi. Hän liittyi siihen heti Isojoenrannan pahoinpitely-yrityksen jälkeen vuonna 1922, valittiin Satakunnan piiriasiamieheksi ja piiritoimikunnan sihteeriksi vuotta myöhemmin sekä jäseneksi valtakunnalliseen keskustoimikuntaan vuonna 1924.²⁹ Liittymiseen nähden oli ilmeistä, että Huhtala ennen muuta haki liitosta hengen suojaa itselleen ja perheelleen.

8.2. Suojelusliitto hengen suojaaksi

Niistä piirteistä, jotka olivat luonteenomaisia K. W. Huhtalalle, ei voi sivuuttaa sitä, ettei herkimpiä puolia itsestään saanut paljastaa ulkopuolisille. Ne oli peitettävä näennäisesti kovan ulkokuoren alle. Aivan lähipiirissäkin vain Anna Huhtala sai tietää asioista, jotka valottivat salatuimpia puolia miehen tunne-elämästä. Isojoenrannan tapaus keväällä 1922 oli kuvaava esimerkki siitä, ettei varsinkaan mitään heikkoutta sopinut näyttää ulospäin, vaan kaikki sattumukset, joita elämä kulloinkin jakeli, oli otettava

26 Solimo 1968, 49–50, 101 ja 119. Tekijän hallussa. K. W. Huhtala ei siis ollut ”entisen Suomen armeijan vääpeli”, vaan Venäjän armeijan osana v. 1881–1905 toimineen Suomen Vanhan sotaväen reservimies, joka sisällissodan aikana oli ylennetty joukkueenjohtajasta komppanian vääpeliksi. Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA; Saarinen 1967, 7.

27 Solimo 1968, 49–50. Tekijän hallussa. Ulvilan ensimmäiset kunnallisen vaalilain mukaiset vaalit pidettiin tammikuussa 1919. Tällöin sosiaalidemokraatit saivat kunnanvaltuustoon 18 ja porvarit vain 9 paikkaa. Vasemmiston vaalivoitto kertoi siitä, ettei äänestäjien poliittinen suuntautuminen ollut muuttunut Ulvilassa sisällissodan jälkeen. Honkanen 2000, 83–84.

28 Roselius 2013, 183; Valkoisen armeijan aseveikoille! (liite 3). Hak. 3/1928.

29 Uola 1988, 16; Takkinen 1998, 42–43; SaKa 18.10.1924.

vastaan miehekkäästi ja mahdolliset iskut torjuttava päättäväisesti, tuntuipa sisimmässä miltä hyvänsä. Tästä lähtökohdasta rakentui K. W. Huhtalan julkinen rooli, ja tästä saivat näytteen sekä miesjoukko Isojoenrannalla että myöhemmin Olavi Huhtala, joka luki lisätietoja vihamielisten ”huligaanien” uhitelusta isän lähettämästä kirjeestä. Isän mukaan kyseinen välikohtaus oli ”mitätön juttu muuten”, vaikka todellisuudessa tämä oli ottanut sen hyvinkin raskaasti.³⁰

Vielä vähemmän K. W. Huhtala avautui todellisista tunteistaan niille järjestöille, joiden yhteyteen hän hakeutui. Niiden kohdalla oli soveliaampaa puhua vain poliittisista motiiveista, sellaisista kuten vasemiston paluusta entisiin valta-asemiinsa, mikä oikealla herätti katkeruutta ja syvää paheksuntaa, taikka punavankien vapauttamisesta, mikäli nämä olivat syyllistyneet törkeisiin rikoksiin. Erityisesti Suomen suojelusliittoa ajatellen on mainittava lisäksi taustatekijä, joka herätti vakavaa huolestumista niin Huhtalassa kuin yleensä hänen kaltaisissaan oikeistovaikuttajissa. Se oli rajan takana Moskovassa syyskesällä 1918 alkunsa saanut Suomen kommunistinen puolue (SKP) ja sen kotimainen peitejärjestö, Helsingissä keväällä 1920 toimintansa aloittanut SSTP eli Suomen sosialistinen työväenpuolue.³¹

Kommunistisen puolueen oli perustanut joukko suomalaisia työväenliikkeen johtajia, jotka sisällissodan loppuvaiheessa olivat päässeet pakenemaan Venäjälle. Keulahahmoksi oli noussut aikaisemmin SDP:n puheenjohtajana toiminut ja sittemmin jyrkkää bolševistista linjaa ajanut Otto Wilhelm ”Wille” (O. W.) Kuusinen (1881–1964), mutta hänen takanaan ”oppimestarina” hääräili neuvostohallitusta määrätietoisesti johtanut V. I. Lenin. Muille ei juuri jäänyt sanansijaa, kun Kuusinen Leninin äänitorvena saneli suuntalinjat Moskovassa perustetulle puolueelle. Siitä oli määrä tulla venäläisten esikuvien mukainen taistelujärjestö, jonka riveissä ei olisi sijaa hoipertelijoille. Tavoitteiksi asetettiin voittoisa toisinto torjutusta vallankumouksesta Suomessa, sitä seuraava työväen diktatuuri ja lopulta ”omistavan luokan” tuhoksi koituva kommunistinen yhteiskuntajärjestelmä. Tietenkään kommunistit eivät voineet toimia kotimaassaan avoimesti oman puolueensa nimellä, mutta avuksi tuli SKP:n työrukkaseksi perustettu SSTP, joka vuoden 1922 eduskuntavaaleissa sai 27 paikkaa. Saman vuoden syksyllä puolue jätti lakialoitteen Suomen muuttamisesta sosialistiseksi neuvostotasavallaksi.³²

SSTP:n lakialoite oli ennenkuulumaton ja johti seuraavana vuonna siihen, että valtiolta sekä lakkautti puolueen että pidätytti sen eduskuntaryhmän. Jälkimmäiseen kuului myös Toivo Aronen, joka oli lähtöisin Ulvilan Koivistolta ja mainittiin aikaisemmin ensimmäisten eduskuntavaalien yhteydessä. Kansanedustajalle samoin kuin hänen veljelleen Nestori Aroselle koitti nyt vankeus useiden muiden puolueaktiivien kanssa. Ennen pidätystä SSTP ehti toteuttaa yhdessä SDP:n kanssa kampanjan, johon kuului taistelu ”taantumusta vastaan” sekä vaatimus kapinasta istuvien punakaartilaiden vapauttamisesta. Kommunistit eivät perustaneet varsinaista puoluetta lakkautetun SSTP:n tilalle, mutta poliittisen toimintansa peitteeksi nämä loivat vaalijärjestön, jonka kautta SKP osallistui eduskuntatyöhön ja teki vallankumouspropagandaa maanlaajuisesti. Uutuus oli salaa rakennettu illegaali verkosto, jonka puitteissa Moskova pyrki heikentämään suomalaista yhteiskuntaa etenkin lakkojen avulla. Työtaisteluita oli puhjennut varsinkin satamissa jo vuodesta 1919 lähtien, ja jäljet johtivat alusta pitäen lähes poikkeuksetta itärajan taakse. Tärkeällä sijalla SKP:n strategiassa olivat myös maanpuolustuksen sabotointi sekä sotilaskohteiden vakoilu Neuvostoliiton hyväksi.³³

Mikä sitten oli Suomen suojelusliitto, K. W. Huhtalan uusi viiteyhteisö 1920-luvulla? Alkuvaiheessa liitto kätkeytyi salaperäisyyden verhon taakse, ja vasta järjestön yleisessä kokouksessa joulukuussa 1922 päätettiin perustaa julkinen yhdistys. Sen tarkoituksena oli sääntöjen mukaan ”toimia valkoisen Suomen yhdysiteenä maamme itsenäisyyden ja yhteiskuntajärjestyksen suojelemiseksi, erikoisesti valistustyöllä

30 K. W. Huhtalan kirjeet Anna Huhtalalle 12.1.1922 ja 18.2.1922 sekä Olavi Huhtalalle 1.5.1922. Vrt. myös K. W. Huhtalan korttiin Olavi Huhtalalle 11.4.1921. KJA.

31 Piilonen 1992, 218–219 ja 226–227; Rekola 1939, 14.

32 Piilonen 1992, 217 ja 219–220; Virrankoski 2001 b, 788–789. Eräänä harvoista Suomesta paenneista emigranttikommunisteista O. W. Kuusinen säilytti henkensä Stalinin puhdistuksissa 1930-luvulla. Kun talvisota syttyi, Stalin määräsi hänet pääministeriksi marionettihallitukseen, jonka sanottiin kokoontuvan Terijoella. Sittemmin hän toimi mm. Karjalais-suomalaisen neuvostotasavallan johtajana sekä NL:n korkeimman neuvoston ja kommunistisen puolueen keskuskomitean puhemieshistoriassa. Kuusinen palkittiin Sosialistisen työn sankarin arvolla v. 1961. Siunala 2000, 466; Virrankoski 2001 b, 871.

33 Siunala 2000, 59–60; Virrankoski 2001 b, 789–790; Uola 1988, 15.

vastustamalla kommunismia kaikissa sen muodoissa ja ehkäisemällä kommunistien toiminnan maassa”.³⁴ Päähuomio siis kohdistui siihen, etteivät O. W. Kuusisen ”käsikäiset” Suomessa ja heidän aatteensa kannattajat saisi jalansijaa maan poliittisessa elämässä. Myös sosiaalidemokraatit tuomittiin, koska nämä liiton mielestä asettuivat samaan rintamaan kommunistien kanssa, eikä täysin puhtaita papereita saanut edes kotimainen porvaristo. Sen keskuudessa SSL:n pääasiamies, professori Kaarle Sanfrid (K. S.) Laurila (1876–1947) näki ”sangen paljon ryhdittömyyttä, arkailua jopa suorastaan palvelevaa raukkamaisuuttakin yhteiskuntaa hajottaviin kumouksellisiin voimiin ja heidän hankkeisiinsa nähden”.³⁵ Näitä sekä muita tavoitteitaan liitto toi esille kokouksissaan, julistuksissaan ja siinä informaatiossa, jota se toimitti lehdistölle.

Outi Karemaa on osoittanut, että Suomen suojelusliiton kommunismia vastustaneeseen ohjelmaan sekoittui myös venäläisvihan aineksia. Liiton erityislevitykseen kuului esimerkiksi kirkkoherra Eevertti Pärnäsen (1881–1958) kirjoittama *Bolshevikit*-niminen pamfletti, joka ilmestyi vuonna 1922. Siinä Pärnäsen esitti halveksivaan sävyyn venäläiset suomalaisten perivihollisina ja luokitteli näiden edustaman bolševismin kaikkien aikojen pahimmaksi ilmiöksi. Liiton omassa toiminnassa taas venäläisvastaisuus näkyi ennen muuta Itä-Karjalan kysymyksessä sisällissodan jälkeen. SSL edusti sellaista kantaa, että itäkarjalaisten auttamisessa kyse oli paitsi kommunismin myös venäläisyyden torjunnasta ja sellaisena suomalaisille erityisen tärkeästä velvoitteesta. Järjestön mielestä kommunismi ilmensi nimenomaan aasialaista tai itämaista oppia, joka kaikessa verisyydessään pyrki tuhoamaan länsimaisen kulttuurin. Tuottipa liitolle vaikeuksia niinkin yksinkertainen asia kuin liittyminen kansainvälisiin ja antikommunistisiin yhteisöihin, koska niihin oli hakeutunut jäseniksi venäläisiä emigrantteja.³⁶

Satakuntaan perustettiin SSL:n paikallisjärjestö 16. helmikuuta 1923. Puheessaan, jonka K. W. Huhtala piti perustamisen yhteydessä, hän korosti kommunistisen kiihotustyön ehdotonta ja pikaista lopettamista. Avainhenkilöiksi nousivat puheenjohtajan paikan saanut porilainen opettaja ja pankinjohtaja, kunnallisneuvos Mikko Latva (1870–1934) sekä piiriasiamieheksi valittu Huhtala (kuva 45). Sama kaksikko oli johtanut puhetta myös siinä tilaisuudessa, missä pian Kansallisen kokoomuspuolueen perustamisen jälkeen (1919) oli saanut alkunsa Satakunnan kansalliseurojen liitto, myöhemmältä nimeltään Satakunnan kokoomus.³⁷ Piiritoimikunta muodostui eri puolilla maakuntaa vaikuttaneista aktiivijäsenistä, joista huomattavimpiin kuuluivat vuosien 1917–1918 yhteydessä edellä mainittu eversti K. J. M. Collan Kiukaisista, varatuomari Kaarlo Johannes (K. J.) Inberg (1877–1941) Ahlaisista, Huhtalan komppaniassa taistellut ja toimikunnan varapuheenjohtajana toiminut Paluksen Kopon isäntä, maanviljelijä Kyösti Kartano (1889–1974) Kullaalta, päätoimittaja Väinö Lahtonen (1890–1938) ja johtaja, sittemmin kauppaneuvos Jalmari Penttilä (1886–1943) Raumalta sekä varatuomari Carl von Törne (1884–1938) Porista. Piirin ”valveutunut ja luotettava” asiamiesverkosto, joka oli muodostettu tiedustelujen sekä henkilökohtaisten tuttavuuksien perusteella, kattoi kaikki kunnat piirin alueella.³⁸

Satakunnan asiamiehille keväällä 1923 osoitetussa salaisessa tiedotteessa, jonka allekirjoittajiksi oli merkitty paikalliset voimahahmot Mikko Latva ja K. W. Huhtala, korostui aatteellisesti vahvan valistus- ja propagandatyön merkitys. Suojelusliittoon kuuluneiden tuli ilmoittaa maakunnassa havaitsemistaan kommunistien puuhista lähimmälle ala-asiamiehelle, joka vuorostaan informoi havainnoista paikallisasiamiestä. Tämä taas joko ensin neuvotteli asiasta paikallistoimikunnan kanssa tai laati ja lähetti suoraan päätä ”tarkan kirjallisen selostuksen piiriasiamiehelle, sitä kautta edelleen Keskustoimikunnan tietoon saatettavaksi”. Toisaalta tähdennettiin jatkuvaa valppautta sekä kattavaa järjestäytymistä isänmaallisessa hengessä. Tätä pidettiin tärkeänä, koska kommunisteilla oli ”jokaisessa kunnassa omat asiamiehensä ja kolmikkojärjestelmän-

34 SSL:n säännöt v. 1924. C 9 13/II. Kotelot 1–13. SSL 1921–1931. KAH; Lomu 1974, 17.

35 K. S. Laurilan esitelmä SSL:n Satakunnan piirin vuosikokouksessa Porissa 1.2.1924. Selostus SSL:n toiminnasta v. 1924. C 9 13/II. Kotelot 1–13. SSL 1921–1931. KAH; Uola 1988, 17. SSL:n pääasiamieheksi tuli syksyllä 1928 evl. Arne Somersalo, kun K. S. Laurila oli lähtenyt kesällä opintomatalle. Edeltäjänsä tavoin Somersalo kuului aktivisti- ja jääkäripiiriin ulkopuolisiin vaikuttajiin. Lomu 1974, 70–71.

36 Karemaa 1998, 173–174.

37 SSL:n Satakunnan piirin vuosikokouksen ptk. 24.1.1925. C 9 13/II. Kotelot 1–13. SSL 1921–1931. KAH; Sarimäki 2016, 9–10; Takkinen 1998, 43 ja 51.

38 SSL:n Satakunnan piirin vuosikokouksen ptk. 24.1.1925. C 9 13/II. Kotelot 1–13. SSL 1921–1931. KAH; Porin pataljoonan II komppania (liite 2). K. W. Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA.

sä”, joita vastaan voitiin ”menestyksellä toimia ainoastaan samalaisilla vastatoimenpiteillä”. Tiedotteen mukaan valkoisen Suomen kansalaisista itsestään riippui, halusivatko he syrjäyttää puoluenäkökohdat ja lähteä täyttämään ”tässä suhteessa kansalaisvelvollisuuttaan yhtymällä jäseneksi Suomen Suojelusliittoon”.³⁹

Vaikka K. W. Huhtala ajatteli lähinnä itsensä ja lähipiirinsä hengissä selviämistä, kun hän hakeutui Suomen suojelusliiton jäsenyyteen, ei kommunismin vastaista taistelua voi siitä huolimatta väheksyä hänen motiivinaan. Se sopi saumattomasti yhteen järjestön periaatteiden kanssa, ja siitä Huhtala sai syyn, jonka voi huoletta lausua ääneen ilman, että olisi pelkoa kasvojen menettämisestä. Itse asiassa taistelu ”kotoisten ’tavaritshien’ toiminnan töminää” eli kommunismia vastaan täytti hänen ajatuksensa ja elämänsä niin kokonaisvaltaisesti, että Huhtala lopulta hämmästeli sitä ”omituisena seikkana” itsekin. Seurauksena oli, että kaasmarkkulainen sai julkisuutta yhä enemmän, kunnes lopulta hänet tunnettiin nimenomaan kommunismin kiihkeänä vastustajana ”ei ainoastaan omassa maakunnassa, vaan laajemmaltakin”.⁴⁰

1920-luvun lopulla tilanne kärjistyi ja saavutti lakipisteensä kesällä 1930. Silloin K. W. Huhtalan kalenteri täyttyi pitkin kesää merkinnöistä, jotka kaikki muodossa tai toisessa tähtäsivät ääriivasemmiston toiminnan tukahduttamiseen. Tahtoi tulla kiire, kun Kaasmarkusta oli lähdettävä milloin Vapaussodan rintamamiesten liiton hallituksen kokouksiin Tampereelle varapuheenjohtajan ominaisuudessa tai Suomen suojelusliiton keskustoimikunnan kokouksiin ja piiriasiamiehen työkentälle Satakunnassa, milloin taas Suomen lukon ja Lapuan liikkeen valtuuskuntien kokouksiin, taikka hoidettava molempien viimeksi mainittujen puheenjohtajuutta Satakunnan piiritoimikunnissa sekä muistettava vielä rykmentin komentajan velvollisuudet talonpoikaismarssilla pääkaupungissa. Näihin palataan tarkemmin seuraavassa pääluvussa. Jossain määrin aikaa säästy, kun hänet toisinaan noudettiin autolla kotipiortailta asti Kaasmarkun Jaakolasta.⁴¹

Kun luetteloon lisätään VPK:n päällikkyyks ja muut harrastukset sekä kunnalliset ja seurakunnalliset luottamustoimet, oli ymmärrettävää, että K. W. Huhtala nähtiin yhä harvemmin leipätyössään Kaasmarkussa. Sairastelevan Annan sekä hänen Anton-veljensä, jonka työkykyä lisääntynyt alkoholin käyttö oli heikentänyt, piti usein kahdestaan vastata kotitilan asioista.⁴² Periaatteessa raskas maataloustyö ja isännän velvollisuuksista huolehtiminen Jaakolassa ei kuulunut Huhtalan vahvimpiin puoliin missään vaiheessa, mutta vakavammin muut toimet ja harrastukset olivat pyrkinet arkisen aherruksen edelle ehkä vain kerran aikaisemmin. 1920-luvun alussa tuoreen reserviupseerin piti päättää, olisiko käytettävissä rintamapalvelukseen, jos sota syttyisi, vai vetäytyisikö perheen pariin huolehtimaan pysyvästi toimeentulosta. Jälkimmäinen vaihtoehto oli päässyt voitolle sillä kertaa, mutta nyt näkymät olivat toiset. Huhtalan tempautuminen yhä syvemmälle antikommunistisen virran vietäväksi tarkoitti kääntäen kotitöiden ja taloudellisten seikkojen jättämistä lähes oman onnensa nojaan. ”Isänmaan asia oli tärkeämpi kuin raha-asiat”, muisteli Antero Äijälä silloisen naapurinsa ratkaisuja 60 vuotta myöhemmin.⁴³

Kuva 45. Kunnallisneuvos Mikko Latva, joka valittiin johtamaan Suomen suojelusliiton Satakunnan paikallisjärjestöä tammikuussa 1923. Suojelusliiton asiamieheksi Satakuntaan tuli K. W. Huhtala. Satakunnan Museon kokoelmat.

39 SSL:n Kaikille asiamiehille -tiedote, annettu Porissa 5.5.1923. Tekijän hallussa.

40 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 27.5.1930. KJA; Valkoisen armeijan aseveikoille! (liite 3). Hak. 3/1928; SK 13.9.1930. Ks. myös Koivuniemi 2006 a, 400.

41 SL:n Satakunnan piiritmk:n kokouksen ptk. 15.11.1930. C 12 19/III. SL 1930. SHA. KAH; Eduskunnan keskuskanslia 1931, 29; Jaakola 2016, 116; Kiilunen 2023, 50 (Vihtori Kosola).

42 Anna Huhtalan kirje Jorma Huhtalalle 30.11.1929 ja K. W. Huhtalan kirjeet Olavi Huhtalalle 28.11.1929 sekä 27.5.1930. KJA. Anton Jaakolan alkoholiongelmiaan viittasi Anna Huhtalan toteamus, että Anton ”on ollut vallan melkein selvä koko sen ajan kuin olen ollut kotona”. Anna Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 5.4.1929. KJA.

43 K. W. Huhtalan kirjeet Anna Huhtalalle 22.1.1922 ja 12.2.1922 sekä omaisille 28.4.1918. KJA; Antero Äijälän haastattelu 31.8.1988.

K. W. Huhtalaan kohdistunut sodanjälkeinen terrori, punaisten kriminaalivankien armahdukset ja vastapuolen voimistuminen antoivat suurimmat sysäykset hänen poliittisiin ratkaisuihinsa 1920-luvulla. Huhtalasta nyttemmin julkaistuille, tietyn sävyisille kirjoituksille on ollut tyypillistä, että niissä on todettu pääasiassa vain viimeksi mainittu eli vasemmiston nousu hänen motiivinaan, mutta sivuutettu täysin tai kuitattu vain lyhyesti henkilökohtaiseen koskemattomuuteen liittyneet tekijät.⁴⁴ Toki Huhtala joutui nousua ajatellen toteamaan, että kommunistit mellastivat tahollaan puolijulkisesti ja sosiaalidemokraatit jatkoivat vallankäyttäjinä entiseen malliin, osoittamatta vähäisintäkään katumusta epäonnistuneen kapinansa takia. Mutta sittenkin vastapuolen hyökkäykset sekä kautta linjan tapahtuneet punavankien armahdukset, joiden johdosta Huhtala joutui kulkemaan ladattu ase taskussaan ja sydän kylmänä varomaan vastaanulijoita, kun hän liikkui kotikylänsä ulkopuolella, olivat ensisijaisia vaikuttimia. Ääritapauksena tässä suhteessa on pidettävä Harjunpään kylää Ulvilassa. Täällä vankeudesta vapautuneiden kauna sai niin hurjat mitat, kuten edellä on käynyt ilmi, että samassa yksikössä taistelleen Jalmari Mattilan piti etsiä toiseen maakuntaan asti, jotta olisi välttynyt sodanaikaisten vihollistensa kimppuun käymiseltä. Myös tästä, punaisia vähemmän mairittelevasta ilmiöstä on vaiettu Huhtalaa koskevissa kirjoituksissa ja katsauksissa.⁴⁵

Kuitenkin K. W. Huhtala ja Jalmari Mattila olivat saapuneet kotiseudulleen voittajina ja uuden huomenen airueina keväällä 1918. Se oli saavutus, joka vallitsevaan todellisuuteen nähden ei alkuunkaan vastannut heidän eikä varmasti monen muunkaan laillista esivaltaa puolustaneen odotuksia. Tuntui turhauttavalta, kun pitkiäkin rikostuomioita saaneet kuljeskelivat jälleen vapaina, punaväri oli taas edustettuna yhtä hyvin kunnallisissa kuin valtiollisissa elimissä ja rajan takaa kantautui huolestuttavia tietoja, joiden mukaan uusi vallankumous Suomessa odotti vain sopivaa ajankohtaa. Eikä levottomuus suinkaan vähentynyt, kun Etsivä keskuspoliisi (EK) vuonna 1928 paljasti ja repi rikki SKP:n maanalaisen organisaation, jonka kytkös Neuvostoliittoon samalla paljastui. Se osoitti aiheelliseksi valkoisen väestön pelot maata väijyneistä kapinahankkeista.⁴⁶ Suomen suojelusliitto tarjosi ensiavun tähän hätään, siitä tuli ikään kuin ensimmäinen askel sillä tiellä, joka lopulta johti hallituksen vaihdokseen, kommunisteihin lukeutuneiden kansanedustajien vangitsemiseen sekä äärivasemmiston toiminnan täydelliseen tukahduttamiseen Lapuan liikkeen vaatimuksesta.

Suojelusliiton valtakunnallisessa toiminnassa muodosti keskeisen osan edellä mainittu uutistarjonta lehdistölle. Vaikka materiaali ei läheskään aina ylittänyt julkaisukynnystä lehtien toimituksissa, vaan päättyi tuon tuosta paperikorien täytteeksi, se kuitenkin valoi uskoa asian oikeutukseen aktiivijäsenten keskuudessa.⁴⁷ Valaisevana esimerkkinä siitä, millaista aineistoa liitto toi päivänvaloon, voidaan poimia keväällä 1923 ilmestynyt *Punikin pääsiäinen*, jonka oli kustantanut kommunistien *Tiedonantaja*. Siinä kristinuskoa pilkattiin avoimesti ja karkealla tavalla. Punapohjaiselle kansilehdelle oli kuvattu risti, jota kautta aikojen on pidetty pääsiäisen sanomaa ehkä oleellisimmin kirkastavana kristillisenä symbolina. Kansikuvassa mies oli kaatamassa ristiä nurin. Vertauskuvallisesti kaato tarkoitti, että kristinusko ja sitä julistanut kirkko pitäisi raivata pois tulevan, kommunistisen yhteiskunnan tieltä. Toisin sanoen Suomen kommunistinen puolue, joka vaikutti julkaisua kustantaneen *Tiedonantajan* taustalla, tavoitteli pyhäkköjen sulkemista kotimaassa samaan tapaan kuin venäläiset bolševikit, jotka samaan aikaan terrorisoivat ortodoksista kirkkoa Neuvostoliitossa.⁴⁸

K. W. Huhtala ei nähnyt kommunistien pyrkimyksessä mitään uutta, sillä hän oli vaistonnut uskontoon kohdistuneen vaaran ja varoittanut siitä jo talvella 1909, kun hän oli pyrkinyt valtiopäiville Suomalaisen puolueen ehdokkaana. *Punikin pääsiäisessä* Huhtalan näky kävi toteen sekä kuvallisessa että sanallisessa muodossa. Lehden sisäsivuilla jumalanpilikka jatkui kertomuksella, jonka pääosassa ilveili kolme ristiinnau-littua, ja näistä kommunisti esitettiin Kristukseen rinnastuneena marttyyrina. Kun Jeesuksen sovituskou-leva oli keskeisesti esillä nimenomaan Huhtalalle läheisessä evankelisessa liikkeessä, *Tiedonantajan* hä-

44 Roselius 2013, 184; Silvennoinen – Tikka – Roselius 2016, 140.

45 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 6.12.1921. KJA; L-S 28.1.1982.

46 Uola 1988, 22; Virrankoski 2001 b, 808–809 ja 813–814.

47 Pietiäinen 2023, 199; Siltala 1985, 49; Uola 1988, 17.

48 SSL:n arkistotallelle 94/1923. C 9 13/II. Kotelot 1–13. SSL 1921–1931. KAH.

väistys edusti hänen silmissään pahinta pilkan lajia, jonka esittäjille hän luultavasti olisi langettanut saman ikuisen kadotuksen rangaistuksen kuin aikanaan uskonnonopetuksen vastustajille viimeisellä tuomiolla.⁴⁹

Vasemmistolainen yhteisrintama sekä poliittisen elämän luisuminen uomiin, jotka oikeiston silmissä näyttivät epäilyttäviltä, olivat antaneet alkusysäyksen Suomen suojelusliitolle. Sen toiminta olisi ehkä jäänyt vain pienen piirin näpertelyksi, ellei järjestö olisi saanut julkisuuteen sitä kannanottoaan, joka talvella 1923 oli luettavissa maan porvarillisissa sanomalehdissä. Siinä suojelusliitto katsoi, ettei kansallinen yksituumaisuus saanut hukkaa puolueiden väliseen nahisteluun, eikä huoleton toimettomuus suhtautumisessa valtiollisiin asioihin ollut enää paikallaan. Useita arvovaltaisia kansalaisia jakoi liiton huolet isänmaan tilasta, heidän joukossaan lausuman ensimmäisinä allekirjoittajina P. E. Svinhufvud ja Gustaf Mannerheim. Molempien nimet olivat siinä määrin korkeassa kurssissa, että kannanotto herätti mielenkiintoa suuressa yleisössä sekä osaltaan kannusti suojelusliittolaisia julkiseen ulostuloon.⁵⁰

Suojelusliiton julistuksen talvella 1923 oli allekirjoittanut myös valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmari. Hän oli johtanut Suomalaista puoluetta vuoteen 1916 asti, tullut sittemmin kohotetuksi ”kansakunnan kaapin päälle” ja sitä rataa miltei suurmiehen asemaan. Sortovuodet jossain määrin ja sisällissota lopullisesti oli kääntänyt Danielson-Kalmarin ajattelutavan jyrkästi konservatiiviseen suuntaan, ja linja oli jyrkentynyt entisestään 1920-luvulla, jolloin hän tuli tunnetuksi tuestaan valkoisen Suomen ääriilikeille. Siten valtioneuvos tavallaan toimi esikuvana ja tiennäyttäjänä K. W. Huhtalalle, jonka varhaisin poliittinen osallistuminen oli käynnistynyt Danielson-Kalmarin luotsaamassa puolueessa. Syksyllä 1930 entisen puheenjohtajan sanat Helsingissä olivat kuin toistoa Huhtalan kokemuksista sisällissodan melkskeissä ja niiden jälkeen Satakunnassa.⁵¹ Puheessaan Danielson-Kalmari nosti esiin vuoden 1918 ja muistutti, kuinka vallankumous silloin ”lyötiin takaisin, vaikka sitä kannatti täällä suuri osa omaa kansaamme”. Sen jälkeen hänen mukaansa näytti siltä,

kuin tulevaisuus kauniina, rohkaisevana olisi edessämme. Mutta kuinka kävi? Jo vuonna 1920 astuu maanpetoksellinen puolue (SDP) julkisesti taaskin esiin. Ja sitten alkaa täällä toiminta valtiovallan ja kansalaisten, yhteiskuntaa puoltavienkin kansalaisten taholta toiminta, josta minun täytyy lujasta vakaumuksesta sanoa, että se on ollut suuri erehdys. Pyrittiinhän heti ihan kuin pyyhkäisemään pois ne rikokset, joita punaiset kapinoitsijat olivat tehneet.

Kuului niin kauniilta, kun huomautettiin, että meidän porvarillisten tulee unohtaa nuo rikokset, meidän tulee ottaa niiden tekijät keskuuteemme täysin oikeutettuina kansalaisina, kyllähän ne silloin yhtyvät meihin, he ovat ymmärtäneet erehdyksensä ja heistä tulee jälleen hyviä kansalaisia. Sen mukaan toimittiin. Lyhyessä ajassa nuo rikoksenteikijät saivat täydet kansalaisoikeudet takaisin, pääsivät jatkamaan kapinan aikana ja sen valmistuksissa aloitettua työtä. Voisi ehkä ymmärtää tällaista herkkäuskoisuutta ... jos ei olisi ollut rutonpesä (NL) aivan lähellä, josta entiset, äskeiset rikoksenteikijät saivat vaikka kuinka paljon uusia voimia, uutta johtoa.⁵²

Samassa yhteydessä J. R. Danielson-Kalmari kyllä myönsi, että ”syvästi surkuteltavia ja ankarasti tuomitavia tapauksia sattui” myös vallankumouksen kukistajien toiminnassa, mutta ne eivät himmentäneet hänen arvostustaan ja kunnioitustaan sille liikehdinnälle ja niille järjestöille, jotka 1920-luvun kuluessa nostivat päätään valkoisen Suomen perintöä vaalineiden keskuudessa. Niistä lähes kaikkien syntyyn tai toimintaan K. W. Huhtala oli antanut keskeisen panoksen. Suomen suojelusliitto, jonka keskustoimikuntaan sekä paikallisiin elimiin Huhtala kuului, sai Danielson-Kalmarilta selvästi myönteisen arvion,

49 K. W. Huhtalan puhe ... 24.2.1909. KJA; Huhtala 1981, 184–185 (A. V. Jaakkolan virsi *Siionin kanteleessa*).

50 Pietiäinen 2023, 161; Uola 1988, 16–17.

51 SSL – sen synty, tarkoitus ja toimintamuodot. Tekijän hallussa; Salokorpi 1988, 147–148 ja 317.

52 J. R. Danielson-Kalmarin puhe Isänmaallisen ... 28.9.1930. Tekijän hallussa.

ja Huhtalan ynnä muiden johtama Lapuan liike oli valtioneuvoksen mielestä ”vapauttava toimenpide, vapauttava nousu kansamme uudessa, itsenäisenä olon historiassa”. Samoin kesän 1930 talonpoikaismarssi Helsingissä, missä Jaakolan isäntä komensi satakuntalaisten osastoa, sai valtioneuvokselta syksyllä 1930 pelkkää suitsutusta. Huhtalan aloitteesta perustettuun Vapaussodan rintamamiesten liittoon, jota tarkastellaan lähemmin seuraavassa alaluvussa, Danielson-Kalmari ei suoraan ottanut kantaa, mutta epäilemättä liitto antikommunistisen rintaman uutena tulokkaana olisi myös saanut hänen silmissään korkean arvosanan.⁵³

8.3. Rintamamiesten liiton esiinmarssi

8.3.1. Huhtalan kivikkoinen tie

Oli usean eri sattumuksen summa, kun K. W. Huhtala ryhtyi vastustamaan kommunismia ja teki sen ehkä näkyvämmän kuin kukaan toinen Satakunnassa. Edellä kuvatut väkivallan yritykset, jotka kohdistuivat Huhtalaan henkilökohtaisesti Koivistolla ja Isojoenrannalla, olivat ensisijaisia vaikuttimia, mutta niiden lisäksi ajan ilmiöihin sisältyi muutakin sellaista, mikä jyrkensi hänen asenteitaan ja juonsi juurensa vuoden 1918 tapahtumiin. Kuten edellä on selvinnyt, Huhtala ei voinut unohtaa esimerkiksi punakaartilaisten remuamista ennen kapinaa Kaasmarkussa tai näiden surmatöitä Harjunpäässä ja Paluksella, kun vallankumous puhkesi, ei myöskään perheensä yöllistä pakomatkaa Levanpeltoon tai Satakuntaan liittyvien pappien murhia. Sodanaikaiset hengenvaaralliset tilanteet jättivät nekin oman jälkensä, ja rauhan palattua taas punaisten kriminaalivankien ennenaikaiset vapauttamiset sekä kapinasta tuomittujen paluu vallankäytön huipulle kaihersivat mieltä.

Kaikki mainitut tekijät yhdessä motivoivat vapaussodan vääpeliä, kun kyse oli vasemmiston toiminnan suitsemisesta, ja hakeutuminen ”aseettoman suojeluskunnan” eli Suomen suojelusliiton yhteyteen oli hänen vastatoimiensa näkyvä avaus. Lisäksi on kokonaan mainitsematta eräs valkoisia kansalaispiirejä syvästi kuohuttanut ilmiö, jonka torjunnalla ja yleiseen tietoisuuteen saattamisella oli ratkaiseva merkitys, kun ajatellaan Huhtalalle läheisen Vapaussodan rintamamiesten liiton syntyvaiheita. Liiton tärkeimmäksi tehtäväksi määriteltiin – kommunistien kiihotustyön ehkäisemisen sekä vaikeuksiin joutuneiden aseveljien auttamisen ohella – niin sanotun työmaaterrorin vastustaminen. Ensimmäiset merkit terrorista oli nähty pian sotatoimien päättymisen jälkeen, mutta ilmiö paisui ja sai räikeitä muotoja erityisesti 1920-luvun lopulla, kun kommunistit ottivat tavoitteekseen Suomen ulkomaankaupan ja talouden järjyttämisen lakkojen avulla.⁵⁴

Terrorin pääasiallisen kohteen muodostivat hallituksen joukoissa taistelleet työmiehet. Etenkin Pohjanmaalla työväkeä oli liittynyt valkoisten riveihin heti sotataipaleelle lähdetessä ja muualla Suomessa yleensä kutsuntojen kautta rekrytoituna. Kutsunnoissa jopa ”punaisuudelle alttiista” väestönosasta oli saatu jonkin verran täydennystä senaatin armeijaan.⁵⁵ Heidän lisäksi terrorin kohderyhmään kuuluivat myös heimosotiin 1918–1922 osallistuneet ja suojeluskuntiin liittyneet työläiset. Näitä jätettiin tietoisesti ammatiliittojen ulkopuolelle, vaadittiin lakkoon ryhtymisen uhalla ottamaan lopputili tai loukattiin halventavilla nimityksillä. Fyysinen väkivalta ja henkinen painostus olivat tavanomaisia. Sanomalehtiin ilmestyi niin sanottuja mustia listoja, joihin saivat nimensä edellisten lisäksi lakonalaisia töitä tehneet, ja rakennuksilla sattui entistä useammin outoja ”työtapaturmia”, kun lankunpätkiä, tiilikiviä tai työkaluja putoili kapinaa kukistaneiden päähän taikka vaarallisen lähelle. Toisinaan valkoisille rintamamiehille asetettiin määrätty

53 Ibid. SSL jäi tarpeettomaksi, kun Lapuan liike omaksui näyttävän roolin kommunismin vastavoimana Suomessa. Liiton toiminta hiipui ja oli käytännössä sammunut, kun se välirauhansopimuksen 21. artiklan perusteella päättyi lakkautettavien järjestöjen listalle lokakuussa 1944. Lakkautus merkitsi kaiken kattavaa loppua liiton olemassaololle. Uola 1999, 47 ja 262.

54 Vuosikertomus v:lta 1929. VRL:n liittokokoukset 1929-1933. RL I. KAH; Virrankoski 2001 b, 742.

55 Manninen 1993 d, 108. Valkoiseen armeijan sotilasta 45 % kuului talollisiin ja heidän poikiinsa, 23 % työväestöön, 17 % virkamiehiin, yrittäjiin ja opiskelijoihin sekä 11 % torppareihin ja mäkitupalaisiin. Virrankoski 2001 b, 732 (Viljo Rasila).

karenssiaika ammattiyhdistyksiin pääsemiseksi ja perittiin vielä erityinen sakkomaksu ”häpeällisestä” menettelystään vuonna 1918.⁵⁶

Nöyryyttävimpiä olivat julkiset anteeksipyyntöt, joita kommunistinen sekä sosiaalidemokraattinen lehdistö julkaisi 1920-luvulla. Lähes 500 tapauksen otannassa peräti 73 % niistä oli entisten vapaussoturien ja suojeluskuntalaisten kirjoittamia. Pyyntöissä asianomainen työmies tunnusti kuuluneensa valkoiseen armeijaan, katuvansa syvästi aseisiin tarttumistaan sekä sitä, että oli noussut työläisiä ja ”samalla koko maailman työväenluokkaa vastaan” (Lauri Torkkola) sekä vakuutti, ettei enää milloinkaan ”vastaisuudessa näin tee” (Kalle Öhman). Jatkeena oli tavallisesti ammattiyhdistyksen lausunto, jossa työväkeä kehoitettiin tästedes kohtelemaan parannuksen tehnyttä toverillisesti.⁵⁷ Joskus anteeksipyyntö sanomalehdessä oli edellytys vanhan työpaikan säilymiselle tai uuden saamiselle, ja vastaavasti uhriksi joutuneen kieltäytyminen voi johtaa työttömyyteen ja sitä tietä taloudelliseen ahdinkoon. Epätoivoisimmat saattoivat ajautua jopa itsemurhaan. Vaikka lehti-ilmoitukset valkoisten kokonaismäärään nähden jäivät suhteellisen vähäisiksi, ne kuitenkin kasvattivat kiukkuja K. W. Huhtalan kaltaisten valveutuneiden vaikuttajien keskuudessa. Pori oli kaupunkien joukossa viidennellä sijalla, mitä tuli pyyntöjen määrään valtakunnallisesti, ja Huhtalan mielestä varmaan yksikin katumuksen osoitus työläistaustaisen aseveljen esittämänä oli perusteeton ja liikaa.⁵⁸

Merkkejä syrjinnän päättymisestä työpaikoilla ei sanottavasti näkynyt. Pahimmatkin kiusaajat saivat usein säilyttää työpaikkansa, sillä työnantajapiireissä ilmeni haluttomuutta puuttua työpaikkaterroriin, etenkin jos elettiin nousukautta ja kyse oli ammattimiehen irtisanomisesta. Suomen suojelusliitto kyllä kävi asiasta keskustelua, ja myös hallituspiireissä ongelma tiedostettiin, mutta konkreettiset toimet terrorin kitkemiseksi jäivät yleisesti ottaen vaisuiksi ja tehottomiksi.⁵⁹ K. W. Huhtalaa ilmiö ei koskettanut henkilökohtaisesti, mutta hän oli siitä perillä ja kuului niihin harvoihin, jotka puuttuivat epäkohtaan lehtikirjoituksissaan. Sama linja jatkui myös siinä vetoomuksessa, jonka hän kesällä 1927 osoitti aseveljilleen. Tässä Huhtala muistutti, kuinka ”vapaustaisteluun osaaottaneista monin paikoin ... invaliideja itsekyläisyydessä virnistellen vierotaan ja työkykyisiä työpaikoilla terrorisoidaan”. Lääkkeenä hän näki nimenomaan tulevan rintamamiesten liiton, joka kirjoittajan mukaan sanoisi painavan sanansa ”silloin, kun sen jäseniin kohdistettu kunnoton kohtelu ... antaisi ajattelulle askarrusta”.⁶⁰

Aluksi K. W. Huhtala kohtasi esteitä ja hänellä oli ”paljon vastuksia” voitettavanaan, ennen kuin koko maan kattanut rintamamiestiliitto oli tosiasia. Heinäkuussa 1927 hän lähetti edellä usein toistetun, huolellisesti laatimansa ”Valkoisen armeijan aseveikoille!” -julistuksen maan suurimmille sanomalehdille, ilmeisen suurin toivein ja varmana asiansa menestymisestä.⁶¹ Vastaanotto ei liiemmin rohkaisut, sillä ainoastaan porilainen *Satakunnan Kansa* julkaisi vetoomuksen kokonaisuudessaan, muiden lehtien joko kieltäytyessä antamasta sille palstatilaa tai tyytyessä referoimaan sitä *Uuden Suomen* tapaan. Huhtala ei kuitenkaan helittänyt, vaan uskoi onnistuvansa paremmin suojeluskuntaväen kautta. Tämäkään väylä ei johtanut liiton perustamiseen, vaikka vetoomuksesta otettiin 500 kappaleen eripainos, jota levitettiin epävirallista tietä suojeluskuntapiireihin. Lisäksi maanpuolustusjärjestön *Hakkapeliitta*-lehti julkaisi sekä vetoomuksen että siihen liittyneen loppukaneetin seuraavana vuonna (1928). Kaneetissa, jonka muotoilu ja sananvalinnat viittasivat vahvasti Huhtalaan, vaikka allekirjoittajiksi oli merkitty ”Aseveikkoja Satakunnasta”, ehdotettiin hyväksyntää valtakunnalliselle rintamamiesten liitolle vapaussodan paikallisten 10-vuotisjuhlien yhteydessä (liite 3).⁶²

Oman lukunsa muodostivat ne vasemmiston sanomalehdet, jotka saivat käsiinsä K. W. Huhtalan julistuksen. Kirjoittaja itse muisteli myöhemmin, että vasemmalta suunnatut kannanotot olivat omiaan vah-

56 Niinistö 2003, 10; Uola 1988, 19–20; Virrankoski 2001 b, 808; Vap. 3/2022 (Mikko Uola).

57 Siitola 1985, 44 (Pekka Vanhala); leikkeet Lauri Torkkolan ja Kalle Öhmanin sanomalehti-ilmoituksista 24.3.1925 ja 14.2.1928. Ks. Vap. 3/2022 (Mikko Uola). Lauri Torkkolan tapauksessa painostus ulottui Atlantin taakse asti, sillä Torkkola asui ja työskenteli Kanadassa. Toinen, lähes yhtä uskomattoman tuntuinen oli Johan (Juho) Parkkisen tapaus. Hän oli kuulunut jääkäripataljoonaan Saksassa sekä osallistunut niin vapaus- kuin heimosotiin, ja näitä kaikkia hän pyyteli anteeksi kommunistien *Tiedonantajassa* 18.5.1927. Vap. 3/2022 (Mikko Uola).

58 Niinistö 2003, 11; Rekola 1939, 31; Uola 1988, 22.

59 Uola 1988, 21–22; Vap. 3/2022 (Mikko Uola).

60 Roselius 2013, 184; Takkinen 1998, 63; Valkoisen armeijan aseveikoille! (liite 3). Hak. 3/1928.

61 Lindh 1939, 11; Roselius 2013, 182. Valkoisen armeijan aseveikoille! -vetoomuksissa esiintyy vähäisiä eroja riippuen siitä, missä yhteyksissä niitä on julkaistu. Vrt. esim. Uola 1988, 25–27 ja Hak. 3/1928.

62 Huhtala 1939, 64; Roselius 2013, 184–185; Uola 1988, 25–27.

vistamaan hänen uskoaan VRL:n välttämättömyyteen, vaikka hän niiden yhteydessä tuli ”toisenkin kerran nostetutuksi ja kastetuksi”. Kieltämättä reaktiot Huhtalaa vastaan olivat jyrkkiä. Esimerkiksi SDP:n *Kansan Lehti* katsoi toukokuussa 1929, että perusteilla oli ”fasistiliitto” ja että Huhtalan kirjoittelu nimenomaan oli osoitus liiton fasistisesta luonteesta. Tamperelaislehden mukaan ei suinkaan ollut otollista paljon puhutulle kansakunnan eheydelle ja kokonaisuudelle, että ”perustetaan tällaisia liittoja, joiden pelkkä olemassa olo on uhittelevaa toista kansanosaa vastaan”. Lehti vaati kaikkia mahdollisia esteitä järjestön kehittymisen tielle sekä kutsui projektia vastustamaan jokaisen, joka kannatti kansanvaltaa ja tasavaltaa. Eräs ääri laidan kommunistilehti puolestaan vetosi maan hallitukseen, jonka olisi lehden mielestä pitänyt tarttua Huhtalaa ”kraiveleista kiinni” ja tiuskaista: ”Stop tykkäänään!”⁶³

Vastoin käymisistä huolimatta K. W. Huhtala jatkoi ponnistelujaan liittoajatuksensa toteuttamiseksi. Marraskuussa 1927 hänen aseveljensä ja upseeritoverinsa, porilainen varatuomari Uuno Salmi (1891–1950) kirjoitti, että Porissa oli tarkoitus järjestää rintamamiesten 10-vuotisjuhla tammikuun lopulla seuraavana vuonna. Salmi pyysi juhlaa järjestävän toimikunnan puolesta, että Huhtala tulisi esittämään ajatuksiaan rintamamiesyhdistyksen tarpeellisuudesta ja perustamisesta niin, ”että tällainen yhdistys Satakuntaan tulisi samalla perustetuksi”. Huhtalaa ei tarvinnut kahdesti kärkeä. Hän ilmoitti mielihyvin ottavansa ”pohjustuksen pakinoimisen” juhlassa tehtäväkseen, ehdotti osanottajajoukon laajentamista ”kautta koko Satakunnan suojeluskuntapiiriin” sekä innosti toimikuntaa hyvissä ajoin julkaisemaan lehti-ilmoituksia, joissa kehoitettiin ”kunkin kunnan aseveikkoja runsaslukuisesti juhlaan saapumaan”.⁶⁴

Porin 10-vuotisjuhlan yhteydessä järjestettiin kokous, jossa K. W. Huhtala kertasi asian aikaisemmat vaiheet ja perusteli laajasti liiton tarpeellisuutta. Keskustelun jälkeen asetettiin toimikunta – ties kuinka mones Huhtalan kohdalla – viemään hanketta eteenpäin. Puheenjohtajaksi tuli alustaja itse, sihteeriksi varatuomari Kaarlo Saarenheimo Porista sekä jäseniksi maanviljelijät Väinö Ikonen ja Yrjö Kares (1895–1944) Nakkilasta, tilanomistajat Toivo Pohjala Harjavallasta ja Onni Vanhakartano Ulvilasta sekä vuorineuvoksen arvonimen pian saanut maisteri Erik Rosenlew (1877–1952) ja lehtori Arvid Rydman (1884–1953) Porista.⁶⁵ Osa jäsenistä näkyy kuvassa 46, joka on otettu suojeluskuntaväen leiripäivillä Ulvilan Ravanissa, entisen reservikomppanian kasarmialueella. Samassa kokouksessa päätettiin myös perustaa paikallinen rintamamiesyhdistys Satakuntaan, niin kuin Uuno Salmi oli kaavaillut, ja pyytää vapaussodan aikainen päämajoitustemestari, kenraalimajuri Johannes (Hannes) Ignatius (1871–1941) koollekutsujaksi siihen valtakunnalliseen tapahtumaan, joka piakkoin järjestettäisiin koko maata käsittävän liiton perustamiseksi.⁶⁶

Hannes Ignatiuksella oli historiallisia yhteyksiä K. W. Huhtalan kotiseurakuntaan, sillä kenraalin isän isä, teologian tohtori Bengt Jakob (B. J.) Ignatius (1761–1827) oli palvellut sata vuotta aikaisemmin Ulvilan kirkkoherrana ja toiminut tässä tehtävässä kuolemaansa saakka. Ei liene kokonaan pois suljettua, että Huhtalaa kiehtoi ajatus tunnetun kirkonmiehen jälkeläisestä aseveljille suunnatun kutsun kuuluttajana – edellyttäen tietysti, että hän oli selvillä entisen päämajoitustemestarin sukutaustasta.⁶⁷ Todennäköisempää kuitenkin oli, niin kuin Aapo Roselius on todennut, että Ignatiusta pidettiin sopivana keulakuvana veteraanijärjestölle, koska hän oli toiminut näkyvästi itsenäisyysliikkeessä, palvellut vuonna 1918 Mannerheimin läheisenä avustajana ja saavuttanut mainetta yhtenä voiton tuojana valkoiselle armeijalle. Kenraali oli myös taitava kynäkäyttäjä ja loistava esiintyjä, jota oli totuttu katselemaan ”koristeellisessa univormussaan aina, kun vapaussodan muistoa juhlittiin”. Roseliuksen mukaan Huhtala olisi kysellyt koollekutsujaksi myös suo-

63 Huhtala 1939, 64; KL 25.5.1929. Ks. myös Uola 1988, 35 ja Andersson 1929, 9.

64 Varatuomari Uuno Salmen kirje K. W. Huhtalalle 19.11.1927 ja K. W. Huhtalan konsepti vastauskirjeeseen Uuno Salmelle tammik. 1928. VPSP; Saarenheimo 1919, 40.

65 Huhtala 1939, 65–66; Uola 1988, 28. Maanviljelijä Yrjö Karesta ei pidä sekoittaa samannimiseen jääkäriupseeriin, joka myös oli kotoisin Nakkilasta. Suur-Ulvilan historian II-osassa molemmat Yrjö Kareset on personoitu virheellisesti yhtenä henkilönä. Innamaa 1968, 589.

66 Ibid. Hannes Ignatius suoritti Suomen Kadettikoulun Haminassa ja Nikolain Yleisesikunta-Akatemian Pietarissa. Suomen sotaväen lakkauttamisen jälkeen hän toimi liikealalla Viipurissa ja viljeli omistamaansa Nybondasin kartanoa Porvoon pitäjässä. Hän kuului Suomen eroa Venäjästä tavoitelleeseen Sotilaskomiteaan ja toimi sen pj:nä v. 1914–1918. Sisällissodassa Ignatius johti Oulun valtauksen sekä palveli valkoisen armeijan päämajoitustemestarina. Hänet ylennettiin kenraaliluutnantiksi v. 1928 ja kutsuttiin VRL:n kunniajäseneksi v. 1932. Lipponen 1997, 136; Uola 1988, 67 ja 115.

67 Hirsjärvi 1932, 182; Huhtala 1981, 200; <<https://www.geni.com/Lt.gen.johannesferdinandignatius>> [luettu 13.3.2024].

Kuva 46. Suojeluntaväkeä leiripäivillä Ulvilan Ravanissa. Edessä vasemmalta Toivo Pohjala, Erik Rosenlew, Väinö Ikonen, Altti Järvinen, Uuno Salmi ja Nestori Juusela. Ulvilan kotiseutuyhdistyksen kokoelmat.

jeluskuntajärjestön ylipäällikköä, kenraalimajuri Lauri Malmbergia (1888–1948) sekä Satakunnan rintamalla taistellutta everstiluutnantti Paavo Talvelaa, mutta molemmat jääkäriupseerit olivat virkojensa takia siinä määrin esteellisiä, että tehtävään valikoitui virallisista toimistaan syrjään vetäytynyt Hannes Ignatius.⁶⁸

K. W. Huhtala kirjoitti Hannes Ignatiukselle talvella 1928 ja pyysi kenraalia kutsumaan koolle rintamamiesjärjestön perustavan kokouksen. Ignatius suhtautui hankkeeseen innostuneesti, lupautui kutsun esittäjäksi ja piti suurena vahinkona, mikäli olisi käynyt niin onnettomasti, että Huhtalan ”kaunis aate” olisi jäänyt toteutumatta. Hän ei kuitenkaan halunnut ryhtyä mihinkään agitaatioon uuden veteraaniliiton puolesta eikä odotella edustajakokouksen käynnistymistä kuinka pitkälle tahansa. Kenraalin mielestä kyseinen tilaisuus pitäisi järjestää jo huhtikuussa 1928, jotta kaikki olisi valmiina toukokuun 16. päivänä, jolloin aseveljet kautta maan kokoontuisivat valtakunnalliseen vapaussodan kymmenvuotisjuhlaan. Vasta perustettu liitto voisi tulla silloin julkisuuteen ja esittäytyä yleisölle samassa yhteydessä. Ehdottomaksi tarajaksi Ignatius asetti syyskuun, minkä jälkeen hän ei olisi enää käytettävissä koollekutsujan tehtävään. Vain jäsenen ominaisuudessa hän tulisi mukaan siinä tapauksessa, että perustaminen venyisi tätä myöhäisempään ajankohtaan.⁶⁹

Alkuvuodesta 1928 suojeluskuntapiirit eri puolilla maata saivat postia K. W. Huhtalalta ja Hannes Ignatiukselta. Tässä oli kyse joko erillisestä informaatiosta aseveljille tai samasta suojeluskuntapiireille lähetetystä ”Valkoisen armeijan aseveikoille!” -julistuksesta, mihin edellä viitattiin 500 kappaleen jälkipainoksen yhteydessä. Toimenpiteen voi tulkita kahdella eri tavalla. Niin tai näin, Huhtala ja Ignatius pysyivät vastaanottajia valitsemaan edustajia rintamamiesliiton perustavaan kokoukseen, joka lähiaikoina järjestettäisiin pääkaupungissa. Odotukset olivat korkealla, mutta karvain mielin lähettäjät joutuivat toteamaan, että heidän yhteydenottonsa suurin piirtein olivat yhtä tyhjän kanssa. Mannerheimin ihailijana tunnetun

68 Roselius 2013, 185–186. Lauri Malmberg taisteli sisällissodassa mm. Hämeen ja Karjalan rintamilla sekä toimi suojeluskuntain ylipäällikkönä v. 1921–1928, päällikkönä 1928–1941 ja komentajana 1941–1944. Sk.järjestön lakkauttamisen jälkeen hän työskenteli vakuutusosalalla. Kenraaliluutnantiksi Malmberg ylennettiin v. 1936. Lipponen 1997, 255–256.

69 Roselius 2013, 188; Uola 1988, 28; Andersson 1983, 8.

kenraalin mukaantulosta huolimatta vain muutama taho reagoi tämän sekä Huhtalan kirjeisiin ja näistäkin useimmat kielteisesti. Osasyynä epäilemättä vaikutti se, että sanomalehdissä oli julkaistu jyrkkäsanaisia kirjoituksia, joissa väitettiin liittosuunnitelmiin kätkeytyvän tuomittavia ”fascismin solutusyrityksiä”.⁷⁰

Turussa toiminut Porin rykmentin turkulaiset -niminen aseveliyhdistys piti liittoajatusta sinänsä hyvänä, mutta K. W. Huhtalan kädenjälki oli yhdistyksen mielestä liian fasistinen, eikä tulevan liiton pitäisi turkulaisten mielestä sekaantua politiikkaan eikä osoittaa liiallista aggressiivisuutta saati lainvastaisuutta. Etelä-Pohjanmaalta taas kuultiin sellaisia ääniä, että paikalliset rintamamiehet saivat elää rauhassa ilman liittoakin, koska maakunnassa oli niin vähän vasemmistolaisia, ettei ”tuota huushollia” maakunnassa tarvittu.⁷¹ Pahimman iskun järjestäytymiselle antoi huhtikuussa 1928 pidetty Antrean rintaman 10-vuotisjuhla Karjalassa. Muutaman Huhtalalle ja Ignatiukselle myötämielisen puheenvuoron jälkeen veteraani toisensa jälkeen ilmoitti, ettei suunniteltu järjestö saanut heidän kannatustaan. Karjalaiset pitivät liittoa tarpeettomana lisänä muutoinkin runsaalle yhdistyksien kirjolle ja katsoivat, että asevelitoiminta kävisi päinsä yhtä hyvin suojeluskuntien sisällä. Sen sijaan, että läsnäolijat olisivat valinneet edustajansa liiton perustavaan kokoukseen, nämä nimesivät keskuudestaan toimikunnan, jonka tehtäväksi tuli painaa jarrua valtakunnallisen veteraanijärjestön syntymiselle.⁷²

Helmikuussa 1928 K. W. Huhtala sai rohkaisevia uutisia Savosta, kun aseveljet Kuopion vapautumisen 10-vuotisjuhlassa päätyivät kannattamaan toveri- ja veljesliittoa, joka olisi käsittänyt koko maan. Kuopiossa oli pohdittu maakunnallista järjestäytymistä jo edellisenä vuonna, ja 10-vuotisjuhlan yhteydessä toista sataa paikallista veteraania ryhtyi sanoista tekoihin ensimmäisinä Suomessa. Tällöin Pohjois-Savon rintamamiesyhdistys aloitti uraa uurtaneen toimintansa, lähtökohtanaan Huhtalan vetoamus *Satakunnan Kansassa* (1927). Muualla Suomessa sen sijaan oli pahaenteisen hiljaista, vaikka edustajakokouksen ajankohtaa siirrettiin huhtikuusta toukokuun alkupäiviin. ”Kesä kului ja syksy saapui, mutta ainoatakaan ilmoitusta ei enää määrääaikana eikä sen jälkeenkään tullut”, muisteli aloitteentekijä myöhemmin. Perustavalle kokoukselle vuonna 1928 ei siten ollut edellytyksiä, ja kenraali Ignatius vetäytyi hankkeesta.⁷³ Balsamia Huhtalan haavoille toi edellä selostettu Kaasmarkun VPK:n 30-vuotisjuhla. Saman vuoden elokuussa vietetyssä juhlassa kukaan ei leimannut häntä fasistiksi eikä kyseenalaistanut päällikön sanoja, vaikka joku takanapäin kenties olisi puinut nyrkkiä, kyläyhteisö oli liikkeellä melkeinpä viimeistä asukastaan myöten ja Huhtala sai ihailla ”valkotakkien” runsaslukuista joukkoa yli puoluerajojen.

Tampereen seudulla tunnettu teollisuusmagnaatti, kauppaneuvos Rafael Haarla – aikaisemmin Harberg (1876–1938) – kuului niihin, jotka K. W. Huhtalan ohella olivat tarttuneet kynään työpaikkaterrorin ja ylipäänsä vasemmiston menettelytapojen johdosta. Suurella tyydytyksellä hän oli pannut merkille ne aloitteet, joita Porin puolella oli tehty rintamamiesten joukkotoiminnan käynnistämiseksi ja nähnyt näissä mallin myös omille, vasemmistoa yleensä ja ammattiyhdistyksiä eritoten vastustaneille toimilleen. Hänen mielestään ammattiliitot olivat takaovi sosialismiin sekä työ- ja yhteiskuntarauhan pahin uhka, koska niitä hallitsivat maanpetosta hautoneet kommunistit. Kauppaneuvos vaati työnantajilta uutta ryhtiliikettä, kovempia otteita kommunisteja vastaan sekä isänmaallisten, kunnollisten työmiesten puolustamista. Siksi hän ryhtyi perustettavan aseveliliiton puolestapuhujaksi, alleviivaten nimenomaan liiton poliittisia tarkoituksia ”yhteiskuntamme ja ennen kaikkea valkoisten työläisten turvaksi”.⁷⁴

Samaan aikaan aseveljien mitta alkoi täyttyä Rafael Haarlan kotikaupungissa Tampereella, missä punakaarti oli antautunut Pohjoismaiden siihen mennessä suurimman taajamataistelun jälkeen huhtikuussa 1918. Rintamamiesten arvostus oli painunut täällä alhaisimpiin lukemiin kuin ehkä missään muualla, ja sodan

70 Pietiäinen 2023, 196; Roselius 2013, 187; Uola 1988, 27.

71 Pietiäinen 2023, 198; Uola 1988, 29; Andersson 1983, 10.

72 Roselius 2013, 189–190;

73 Huhanantti 1939, 125–127; Huhtala 1939, 58; Uola 1988, 29.

74 Kalemaa 2012, 66; Roselius 2013, 191; Andersson 1983, 6. Rafael Haarla aloitti tukkukauppiaana Tampereella ja perusti sinne paperinjalostustehtaan v. 1903. Raaka-aineen turvaamiseksi ja tuotannon lisäämiseksi hän rakennutti 1920-luvulla paperitehtaat Tampereelle ja Tallinnaan sekä selluloosatehtaan Lievestuoreelle. 1930-luvulla hänen haltuunsa joutuivat paperialan teollisuuslaitokset Lohjalla ja Kotkassa. Haarla tuli tunnetuksi jyrkkänä oikeistopoliitikkona, demokratian vastustajana sekä vuosipalkkioistaan, jota hän kohdensi työntekijöilleen, mikäli nämä eivät kuuluneet ammattiliittoihin ja vasemmistupuolueisiin. Hän kuului Tampereen kaupunginvaltuustoon v. 1916–1921 ja sai kauppaneuvoksen arvonimen v. 1924. Kalemaa 2012, passim; Takkinen 1998, 35 (alaviite).

muistojen esilleottoa pidettiin yleisesti sopimattomana Tammerkosken kaupungissa.⁷⁵ Ei mennyt aikaakaan, kun Tampereen rintamamiesten ydinjoukko ja Haarla löysivät toisensa, tamperelaiset valtakunnallisen liittoajatuksen eteenpäin viejinä ja kauppaneuvos hankkeen keskeisenä rahoittajana. Helmikuussa 1929 muutamia Haarlan lähipiiriin kuuluneita vapaussotureita kokoontui Hallituskadulla sijainneelle Suomalaiselle klubille, asianaan rintamamiesten järjestäytyminen sekä näiden kannalta surkeampaan suuntaan kääntynyt poliittinen tilanne, kun työmaaterori ja kommunistien toiminta maassa oli kiihtynyt entisestään.⁷⁶

Tällä välin K. W. Huhtala oli pikkuhiljaa toipunut takaiskuista aseveljiä yhdistävän liiton aikaansaamiseksi; hän oli jatkanut ideansa kehittelyä ja luonnostellut säännöt kaavailemalleen järjestölle. Suomalaisella klubilla neuvotelleet miehet päätyivät siihen, että Tampereelle oli perustettava paikallinen rintamamiesten yhdistys, joka mahdollisimman pian kutsuisi koolle valtakunnallisen vapaussoturien kokouksen. Tämä taas ottaisi asialistalleen Huhtalan tarkoittaman kattojärjestön perustamisen. Sitä ennen tamperelaisille olisi esitettävä Huhtalan laatima sääntöluonnos, jonka neuvottelijat olivat saaneet haltuunsa sekä täydentäneet sitä vähäisin lisäyksin ja muutoksin.⁷⁷

Kokouksessaan 14. maaliskuuta 1929 Tampereen vapaussoturit pääsivät periaatteelliseen yksimielisyteen paikallisen rintamamiesyhdistyksen perustamisesta, mutta sääntöehdotus ei tyydyttänyt kaikkia osanottajia. Siksi ajankohtaa tamperelaisjärjestön perustavalle kokoukselle, jonka asialistalle olisi kuulunut myös valtakunnallisen liiton alullepano, piti siirtää. Muistaen epäonnistumiset, joihin järjestäytyminen oli kaatunut aikaisemmin, tamperelaiset päättivät toimia ilman huomiota herättävää lehtikirjoittelua ja laaja-alaisia yhteydenottoja. Seuraavaan varsinaiseen kokoukseensa, jolle puitteet tarjosi jälleen Tampereen Suomalainen klubi, nämä kutsuivat paikalle edustajia vain lähiseuduilta sekä heidän lisäksi eräänlaisena kunniavierana idean isän ja alullepanijan, toisinajattelijoita takajaloilleen nostattaneen maanviljelijä K. W. Huhtalan Ulvilasta.⁷⁸ Kun kutsu saapui Kaasmarkkuun ja päätyi asianomaisen luettavaksi, tämä tuskin sillä hetkellä olisi voinut toivoa enempää.

Junassa matkalla Tampereelle 27. maaliskuuta K. W. Huhtala vielä kertasi mielessään, mitä tulisi puhumaan, suki viiksensä edustuskuntoon ja perille päästyään asteli ryhdikkäänä herrasmiehenä Suomalaisille klubille, missä järjestön perustava kokous pidettiin. Kuten edellisenä vuonna Porissa, hän loi myös Tamperereella ensin katsauksen kaikkeen siihen mennessä tapahtuneeseen. Hän muistutti, kuinka liittoajatus Satakunnassa oli lähtenyt liikkeelle suotuisasti, mutta poliittiset puolueet eivät olleet ”katsoneet sitä hyvällä”, joten ”julkisen sanan ja puoluevoimien voimalla tukahutettiin hyvä yritys heti alkuunsa”.⁷⁹ Sitten Huhtala suorin sanoin kehotti tamperelaisia ryhtymään välittömästi toimiin, jotta yhteinen liitto mahdollisimman pian olisi todellisuutta. Ei ollut yllätys, kun puhe sai 50 läsnäolijan yksimielisen kannatuksen, olivathan tamperelaiset omassa keskuudessaan jo päättäneet tuestaan hankkeelle. Käytännön valmistelut uskottiin yhdistyksen vasta valitulle johtokunnalle, jonka esimieheksi tuli paikallisen suojeluskuntapiirin päällikkö, jääkärimajuri Onni Purhonen (1895–1940). Kevään kuluessa johtokunta tiedotti – varovaista lehti-ilmoittelua ja yksityisiä kanavia käyttäen – että rintamamiesten valtakunnallinen liittokokous pidettäisiin Tamperereella 25.–26. toukokuuta 1929.⁸⁰

75 Hannula 1956, 231; Uola 1988, 30 ja 32.

76 Silvennoinen – Tikka – Roselius 2016, 141 ja 145; Uola 1988, 30; Vap. 1/2024. Suomalaisella klubilla neuvotelleet vapaussoturit olivat jääkärimajuri Onni Purhonen, jääkärikapteenit Iivari Hyppölä ja Arvi Kalsta sekä toimittaja Eero Rekola. Uola 1988, 30.

77 Roselius 2013, 192; Uola 1988, 31; Andersson 1983, 8–9.

78 Ibid. Ks. myös Andersson 1983, 7. Tamperelaisien aktiivisuutta on selitetty myös sillä, että K. W. Huhtala olisi pyytänyt näitä valtakunnallisen edustajakokouksen veturiksi. Tämä olisi tapahtunut sen jälkeen, kun Hannes Ignatius oli vetäytynyt hankkeesta. Toisaalta rintamamiesten järjestäytymisen on katsottu lähteneen liikkeelle nimenomaan ”kaupungista” (Tampereelta) eikä maaseudulta, jonka väestöä Huhtala edusti sekä taustansa että kotikuntansa puolesta. Andersson 1983, 9; Takkinen 1998, 1.

79 Huhtala 1939, 69; Andersson 1983, 7–8. Puolueisiin kohdistuneesta kritiikistään huolimatta K. W. Huhtala itse lukeutui Kokoomuspuolueen aktiivijäseniin. Takkinen 1998, 51.

80 Roselius 2013, 192; Uola 1988, 31–32. Onni Purhonen taisteli sisällissodassa Mäntyharjun rintamalla ja osallistui Viipurin sekä Haminan valtauksiin. Hän palveli Pohjois-Hämeen sk.piirin päällikkönä v. 1926–1932 ja sittemmin Kuopion sk.piirissä aluepäällikkönä sekä sk:n yliesikunnassa järjestelyosaston päällikkönä. Talvisotaan Purhonen osallistui Er.P 24:n komentajana. Hänet ylennettiin everstiluutnantiksi v. 1929. Jääkäriliitto 1975, 521–522; Uola 1988, 71.

Siihen mennessä aika oli vähitellen työskennellyt K. W. Huhtalan hyväksi. Pohjois-Savon rintamamiesyhdistyksen perustamisen jälkeen oli muitakin vastaavia järjestöjä saanut alkunsa eri puolilla maata, kun aseveljet ensin olivat saaneet rauhassa perehtyä Huhtalan ideaan ja sulatella sitä. Lisäksi rintamamiehet olivat monin paikoin pitäneet epävirallisia kokouksia, joiden seurauksena sekä nämä että toimintansa aloittaneet paikallisyhdistykset lähettivät edustajansa Tampereen liittopäiville. Satakunnasta mukaan tulivat Kaarlo Saarenheimo ja K. W. Huhtala, jälkimmäinen tilaisuuden ehdottomana protagonistina.⁸¹ Hän piti kokousväelle esitelmän, jonka aiheena oli – jälleen kerran – veteraaniliikkeen aikaisempi historia. Kuulijakunta oli lähes poikkeuksetta sitä mieltä, että valtakunnallinen liitto olisi erittäin tervetullut, ja että paikalliset yhdistykset ajan mittaan sammuisivat, ellei liittoa perustettaisi.⁸²

Tampereen Puistoravintolassa pidetty liittokokous eteni hyvässä hengessä. Kun ensimmäinen kokouspäivä oli ohi, K. W. Huhtala säteili tyytyväisyyttään. Jo edellisen, maaliskuussa pidetyn kokouksen jälkeen hän oli aavistellut kirjeessään Olavi Huhtalalle, ettei esteitä järjestäytymiselle enää ilmaantuisi. ”Voimakas, innostunut kokous”, hän luonnehti edellistä tilaisuutta vanhemmalle pojalleen. Eikä isä erehtynyt arvioissaan, sillä puistoravintolassa Huhtalan hanke vihdoinkin sai sen lopputuloksen, jota hän suuresti odotti. Viikkaan keskustelun ja useiden nimiehdotuksien jälkeen todettiin, että valtakunnallinen Vapaussodan rintamamiesten liitto oli saapunut kokouksen päätöksellä maaliin. Ilmapiirin myönteisestä muutoksesta kertoi myös se, että ne kokousedustajat, joiden kotiseuduilla oli esitetty vastaväitteitä järjestäytymisen tarpeellisuudesta, ilmoittivat nyt näiden seutujen tulevan mukaan liiton toimintaan.⁸³

Jonkin verran ristivetoa perustavassa kokouksessa aiheutti jäsenten rekrytointipohja. Osa kokousväestä olisi halunnut, että liittoon hyväksyttäisiin sananmukaisesti vain rintamamiehiä eli taistelutoimissa mukana olleita, mutta K. W. Huhtala tavoitteli suurempaa järjestöä ja siten laajempaa jäsenkuntaa. Hänen mielestään oli välttämätöntä, että ”liittoon oikeutettaisiin pääsemään rintamamiesten lisäksi muitakin työssään ja elämässään isänmaan hyväksi toimineita henkilöitä”. Myös rintamamiesten jälkeläisille sekä omaisille hän olisi varannut mahdollisuuden lähteä mukaan. Huhtalan ajatusten pohjalta kokousväki päätti, että jäseniksi hyväksytään ensinnäkin kaikki henkilöt, jotka olivat toimineet osana valkoista armeijaa riippumatta siitä, olivatko he olleet taisteluissa tai rintamantakaisissa tehtävissä, johtoportaan taikka huollossa. Toiseksi liittoon olisivat tervetulleita heimosoturit ja kolmanneksi myös sotiin osallistumattomat kansalaiset edellyttäen, että näiden toimet olivat kohdistuneet itsenäisyyden ja jääkäri liikkeen tai punaisessa Suomessa ”henkensä vaaralle asettaen” valkoisen armeijan hyväksi.⁸⁴

Tampereella oli koolla 40 henkilöä, kun rintamamiehet saivat koko maata käsittäneen, nimeään huomattavasti laajapohjaisemmaksi muodostuneen liittonsa. Ensimmäisenä toimintavuotena siihen kuului viisi paikallisyhdistystä. Sinänsä vaatimattomat luvut ovat ehkä vaikuttaneet siihen, että myöhemmin liitto on luokiteltu ”mitättömyydestä” liikkeelle lähteneeksi kellarijärjestöksi, jonka perustamisvaiheessa ”mikään ei viitannut siihen, että liitosta tulisi merkittävä toimija”.⁸⁵ Tällöin on näköjään tahallisesti unohdettu, että osanottajat olivat liittokokoukseen valittuja rintamamiesten edustajia, jotka käyttivät tilaisuudessa yhdeksän kaupungin ja usean maaseutupaikunnan ”ääntä”. Kyseiset kaupungit olivat Helsinki, Kotka, Kuopio, Lappeenranta, Mikkeli, Pori, Tampere, Tornio ja Viipuri, eli väkeä oli saapunut kokoukseen lähes jokaisesta Suomen kolkasta. Siten voi perustellusti katsoa, että Huhtalan kivikkoinen tie oli jäänyt taakse ja liitolla tässä vaiheessa ”laaja kannatus”, niin kuin Kokoomuspuolueen *Aamulehti* otsikoi, sekä valoisat tulevaisuudennäkymät.⁸⁶ Mitättömyydestä tuskin lähtökohtaisesti saati myöhemmin oli aihetta puhua. Mitä sitten tulee paikallisten yhdistysten määrään, niin on huomattava, että niiden perustaminen laajemmassa mitassa

81 VRL:n ptk:t 1929–1932. RL I. KAH; Uola 1988, 32.

82 Roselius 2013, 192; Andersson 1983, 10.

83 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 6.4.1929. KJA; Uola 1988, 32-33.

84 VRL:n ptk:t 1929–1932. RL I. KAH; Roselius 2013, 193. Liittotoiminta laajeni entisestään, kun mukaan tulivat naisosastot, ensin yksittäisinä järjestöinä ja v:sta 1934 Vapaussodan rintamamiesten naisliiton (VRN) yhteyteen kuuluviina. Uola 1988, 120-121.

85 Silvennoinen – Tikka – Roselius 2016, 131; Roselius 2013, 192 ja 194. Kellarijärjestöstä on vaikea sanoa, mitä sillä VRL:n yhteydessä tarkoitettiin, muttei se sopinut ainakaan liiton varhaisten kokousten pitopaikkoihin, joita Tampereelta lähtien olivat yleensä julkiset ravintolat tai hotellit. Niihin ei liittynyt mitään suljettua tai muuta sellaista salamyhkäisyyttä, mikä olisi yhdistettävissä kellareihin. VRL:n ptk:t 1929–1932 ja vuosikertomukset 1929–1943. RL I. KAH.

86 Uola 1988, 32 ja 35; Kalemaa 2012, 123; Andersson 1983, 10.

oli käynnistynyt vasta sitten, kun kattojärjestö oli saanut alkunsa Tampereella. Liittoajatus oli rintamamiehille sen verran uusi, ettei yhdistyksiä liiton syntyhetkellä oikeastaan voinut olla toteutunutta määrää enempää.

Rintamamiesten liitto oli eräs K. W. Huhtalan elämäntyön näkyvimmistä saavutuksista, jonka tarpeellisuutta hän ei epäillyt pahimmassakaan vastatulessa. Henkilökohtaisesti Huhtala arvosti VRL:n niin korkealle, että hän oli valmis luopumaan kaikista muista yhdistyksistään, kunhan vain saisi työskennellä liitossa, jonka syntysanat itse oli lausunut. Jos järjestölle haluaisi etsiä tasapäistä vertailukohdetta, sellaisena puolustaisi paikkaansa lähinnä Kaasmarkun VPK. Sen merkityksestä Hilikka Leino totesi haastattelunsa yhteydessä, että palokunta oli hänen isälleen kuin oma ”lapsi taikka poikanen”.⁸⁷ Sama toteamus sopisi kuvastamaan rintamamiesten liiton ja Huhtalan välistä suhdetta. Se työmäärä, jonka Huhtala teki liiton perustamiseksi, oli mittava kuin vanhempien ponnistelu lastensa hyväksi, ja hän käytti työhön paitsi aikaansa myös omia varojaan. Kohtalokasta oli, että hänen suurin puurtamisensa osui ajankohtaan, jolloin isäntää olisi tarvittu ja rahanreikiä riittänyt myös kotitilalla Kaasmarkun Jaakolassa. Ehkä parhaan tiivistelmän tulevan varapuheenjohtajan osuudesta liiton syntyyn ja muotoutumiseen antoi Anneli Andersson. Pro gradu -tutkielmassaan, joka käsitteli VRL:n poliittista toimintaa, hän piti Huhtalaa ”koko liittoajatuksen alullepanijana ja pääarkkitehtina”.⁸⁸

8.3.2. Ensimmäinen varapuheenjohtaja

Vuosi 1929 toi K. W. Huhtalalle menestymisen iloa, jota hän koki sekä rintamamiesten taholta että perhepiirissä, mutta aivan loppuvuodesta häntä kohtasi myös henkilökohtainen suru-uutinen. Aseveljiä ajatellen myönteisiin tapahtumiin sisältyi se, että VRL:n perustavassa kokouksessa Huhtala valittiin liiton (hallituksen) varapuheenjohtajaksi, mikä tarkoitti näköalapaikkaa järjestön valtakunnallisessa toiminnassa. Toisaalta valinta tiesi entistä useammin toistuneita junamatkoja Ulvilasta Tampereelle kotiväen harmiksi.⁸⁹ Matkat varapuheenjohtajalle outoon, tehtaan piippujen täyttämään kaupunkiin selittyivät sillä, että Tampere tuli vastikään perustetun liiton kotipaikaksi. Tämä oli luonnollista, koska Tampereelta käsin suoritettiin monia käytännön järjestelyitä, perustava kokous oli pidetty siellä ja sihteerin tehtävät otti hoitaakseen paikallisen *Aamulehden* toimittaja Eero Rekola (1897–1970). Myös puheenjohtajan ja hallituksen jäsenten vaalit suosivat tamperelaisia, sillä liitto alkoi johtaa edellä mainittu paikallis-päällikkö, jääkärimajuri Onni Purhonen yhdessä sellaisen hallituksen kanssa, jonka jäsenet Huhtalaa ja Kaarlo Saarenheimoa sekä paria muuta lukuun ottamatta olivat Tampereelta tai sen lähiseudulta.⁹⁰

Varapuheenjohtajan ilonaiheet vuoden 1929 kuluessa saivat jatkoa, kun eräs syyskuun päivä Jaakolassa päättyi ”jännittyneen odotuksen jälkeen onnelliseen suuntaan”. Silloin perheelle tuli ilmoitus siitä, että Jorma Huhtala oli läpäissyt ylioppilastutkinnon Porin lyseossa, vieläpä sen ajan mittapuun mukaan erinomaisin arvosanoin. Myös Olavi Huhtala Helsingissä sai puhelimitse heti kuulla asiasta.⁹¹ Loppuvuoden suruviesti puolestaan kertoi siitä, että K. W. Huhtalan vanhin sisar Hilma Kleemola oli nukkunut pois Kaasmarkussa 13. joulukuuta. Veljensä lapsia uskollisesti hoitaneen ”tädin toivo täytyi tänään kello 11”, kirjoitti Huhtala kauniisti Jormalle Viipuriin, missä poika oli suorittamassa asevelvollisuuttaan. Hilma-sisar oli pitkin syksyä ”kuihtumistaan kuihtunut”, joten yllätyksenä hänen menehtymisensä ei tullut Jaakolan väelle. Sisar sai viimeisen leposijansa Ulvilan Uudelta hautausmaalta, minne perinteinen surusaatto lähti vainajan kotoa.⁹²

87 VRL:n ptk:t 1929-1932. RL I. KAH; Uola 1988, 25; Hilikka Leinon haastattelu 15.7.1996.

88 Andersson 1983, 7; SK 20.2.1941.

89 Anna Huhtalan kirje Jorma Huhtalalle 30.11.1929. KJA; Uola 1988, 33–34 ja 74.

90 Rekola 1939, 26–27 ja 29; Uola 1988, 33–34 ja 73–74.

91 K. W. Huhtalan kirjeet Jorma Huhtalalle 6.4.1929 ja 25.9.1929. KJA; Mattson 1942, 171.

92 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 28.11.1929 ja kortti Jorma Huhtalalle 13.12.1929. KJA; Ilmari Kleemolan lähettäjä saattokutsu Olavi Huhtalalle 16.12.1929. KJA.

Myös majuri Purhoselle vuosi 1929 tarjosi toisen miellyttävän uutisen. Sen lisäksi, että hänet oli valittu VRL:n ensimmäiseksi puheenjohtajaksi, itsenäisyyspäivä joulukuussa toi tullessaan ylennyksen evers-tiluutnantiksi. Vuosikokous toukokuun lopulla 1930 merkitsi kuitenkin takaiskua, sillä Purhonen joutui yllättäen väistymään puheenjohtajan paikalta. Eero Rekola sen sijaan jatkoi sihteerin tehtävissä vuodesta toiseen, kunnes järjestö monien muiden tavoin tuli tiensä päähän syksyllä 1944.⁹³ Tässä yhteydessä voi todeta, että ennen lakkauttamistaan järjestö oli muuttanut nimensä Rintamamiesliitoksi (RL) ja saanut puheenjohtajakseen keisarillisen Venäjän armeijassa aloittaneen ja sittemmin reserviin siirtyneen upseerin, everstiluutnantti Carl Lindhin (1882–1970). Järjestön kymmenvuotista taivalta esittelevässä teoksessa (1939) Carl Lindh nosti esiin kaksi rintamamiestä, ”joitten nimillä, kun Liittomme historia kerran kirjoitetaan, tulee olemaan muita kauemmaksi kantava merkitys”. Toinen oli sihteerinä uutterasti uurastanut Eero Rekola ja toinen K. W. Huhtala.⁹⁴

Vaikka Tampereella oli tukeuduttu K. W. Huhtalan luonnoksiin, kun oli päätetty VRL:n säännöistä, ohjelmasta ja tulevasta toiminnasta, niin hänen ja liiton tamperelaisjäsenten, joista uudempi kirjallisuus on käyttänyt myös ”tamperelaisklikin” nimitystä, mielipiteet eivät aina menneet yksin. Vähäisistäkin yksityiskohdista tahtoi toisinaan tulla väentöä ”klikin” kanssa. Eräs kiistanalainen kysymys koski Huhtalan väitettyä fasistisuutta, mistä hän oli saanut syytöksiä usein ennenkin ja monelta eri suunnalta. Huolimatta siitä, että varapuheenjohtaja halusi liiton sääntöihin merkinnän, jonka mukaan ”liitto tulee työskentelemään tarkoituksensa toteuttamiseksi kaikin laillisin keinoin”, jottei kukaan olisi epäillyt sitä fasistijärjestöksi, hänelle vihjailtiin asiasta myös tamperelaisten taholta. Näiden epäilyjen johdosta sekä tehdäkseen selkoa yleensä mielipide-eroista liiton johdossa, Huhtala kirjoitti nuoremmalle pojalleen syksyllä 1929. Seuraava katkelma isän kirjeestä osoittaa, ettei hän pitänyt puheita fasistisuudesta erityisen perusteltuna, ja etteivät toisaalta kaikki VRL:n jäsenet olleet sellaisia äärioikeistolaisia fanaatikkoja, millaisiksi heidät on myöhemmin leimattu, vaan joukkoon mahtui myös maltillisemmän suunnan edustajia.⁹⁵

Tampereelta kotiuduun maanantaina. Ehdotukseni (liiton ohjelmasta) otettiin keskustelun pohjaksi ja tuli, muutamin poistoin ja lisäyksin, suurin piirtein semmoisenaan hyväksytyksi. Mutta tiukkaa siinä tehtiin, monesti yhdestä ainoasta sanasta väiteltiin lujasti. Tamperelaisille oli tietenkin kunnia-asia jahnata väkevästi oman ehdotuksensa puolesta, ja siinä sivussa sopi aina erään varovaisuudestaan tunnetun jäsenen pistellä joukkoon ehdotukseni muka liiallisesta fasistimaisuudesta! Mutta valmiiksi se sittenkin tuli ja, vaikkakin toisin paikoin kompromissin tulos, luullakseni hyvä siitä tulikin.⁹⁶

Vanhemmalle pojalleen K. W. Huhtala avautui pari viikkoa myöhemmin ja luetteli osaksi samoja asioita kuin viestissään Jorma Huhtalalle. Isä totesi ensinnäkin, että VRL:n tamperelaisille oli ”luonnollisesti kunniakysymys pitää ehdotuksestaan kiinni”, ja toiseksi hän ihmetteli sitä, kuinka ”keskustapuolueisiin” lukeutuneet jäsenet liitossa ”näkivät taas yhtenäisen fasismin peikkoja melkein jokaisessa kohdassa”. Tässäkin varapuheenjohtaja selvästi väisti syytökset omasta fasistisuudesta, vaikka jonkinlaista sympatiaa hän ilmeisesti tunsu mustanpuhuvaa aatetta kohtaan.⁹⁷ Poliittisuus yleensä oli tekijä, joka aiheutti eripuraa rintamamiesten keskuudessa. Huhtala oli edellyttänyt jo kesällä 1927 kirjoittamassaan julistuksessa, että perustettavalla järjestöllä olisi sanansa sanottavana myös politiikan saralla, ja samalla linjalla jatkoi VRL:n hallitus, joka sisällytti toimintaansa selvästi poliittisuontoisia tarkoituksia. Juha Siltala on

93 Uola 1988, 63–64, 71 ja 214. NL edellytti ”fasisminluontoiseksi” katsomiensa järjestöjen lakkauttamista välirauhan-sopimuksen 21. artiklan perusteella. Venäläisten vaatimuksesta myös RL kuului lakkautettavien listalle, mutta liitto kieltäytyi itse lopettamasta itseään. Siksi lakkautus käytännössä jäi Suomen hallituksen harteille. Uola 1999, 46–47.

94 Lindh 1939, 11; Uola 1988, 74–75 ja 178. Carl Lindh kävi kadettikoulun Suomessa ja ratsuväkikoulun Venäjällä, palveli suuriruhtinatar Olga Nikolajevnan husaarirykmentissä v. 1905–1908 ja toimi sittemmin poliisiupseerina ja apulaispalomestarina Helsingissä. Sisällissodassa hän taisteli mm. Vilppulan rintamalla sekä osallistui Tampereen valloitukseen. Sodan jälkeen Lindh siirtyi ensin Suomen paperiyhdistyksen ja sitten paperikonttorin johtotehtäviin. Hänet valittiin VRL:n puheenjohtajaksi v. 1935 ja ylennettiin everstiluutnantiksi samana vuonna. Uola 1988, 72–73.

95 VRL:n ptk:t 1929–1932. RL I. KAH; Roselius 2013, 193–194.

96 K. W. Huhtalan kirje Jorma Huhtalalle 25.9.1929. KJA.

97 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 12.10.1929. KJA; Ahti 1999, 298.

jopa katsonut, että poliittisesti liittoa on pidettävä Lapuan liikkeen esiasteena tai tukirakenteena, joka tähtäsi ”fascististyyppiseen utopiaan”. Huomattava osa jäsenistöstä kiistatta oli kallellaan Lapualle päin, mutta siitä huolimatta Siltalan näkemys tuntuu liian yleistävältä ja jossain määrin asenteelliselta, kun ottaa huomioon ne ”keskustalaiset”, joihin Huhtala kirjeessään viittasi.⁹⁸ Hänen mukaansa nämä vaativat lievennyksiä ohjelman poliittiseen ”pykälään” ja saivat seuraavista riveistä päätellen myös tahtonsa läpi:

Ja kun ohjelman n k poliittinen pykälä näyttää olevan vaikeasti monellekin sulatettavissa, niin olen puolestani nyttemmin taipunut kannattamaan pykälälle lievempää muotoa, joka semmoisenaan ei oikeastaan sisällä enään juuri yhtään mitään. Mutta minun asiani ei ole tosiaankaan olla jyrkemmän suunnan ”peräänantamattomana” taistelijana, sillä ajattelen, että muutosten alainen se ohjelma vastedeskin on, ja eiköhän vuosittaisissa edustajakokouksissa siihen silloin tällöin puututtane. Kehitys kyllä sitten aikanaan luo oikeat uomat vastaista toimintaa varten, kun ei vaan järjestötoiminnalle välttämätöntä yhteisymmärrystä hajaannuteta.⁹⁹

VRL:n järjestyksessä toinen vuosikokous, joka pidettiin Tampereen Hotelli Tammerissa 29. toukokuuta 1930, keskeytettiin tunnin ajaksi. Syynä oli osanottajien kunniakäynti Kalevankankaan hautausmaalla, missä sijaitsevalle vuoden 1918 sankarihaudalle nämä laskivat liiton seppeleen. Aseveljien pyynnöstä haudalla piti puheen K. W. Huhtala. Hän piti saamaansa tehtävää niin arvokkaana, että valmistautui siihen huolellisesti ja mainitsi tilaisuudesta myös Olavi Huhtalalle, joka tuohon aikaan suoritti jatko-opintoja Sotakorkeakoulun sotateknillisellä osastolla.¹⁰⁰

Hotelli Tammerin vuosikokous oli sama, missä everstiluutnantti Purhonen ilmoitti erostaan VRL:n puheenjohtajana. Asia kosketti myös K. W. Huhtalaa, koska se sattui hänen kaudelleen liiton varapuheenjohtajana. Eron syynä oli suojeluskuntien päällikön, kenraalimajuri Lauri Malmbergin kanta, jonka mukaan vakinaisessa palveluksessa ollut upseeri ei voinut yhtäaikaisesti toimia rintamamiesten liiton johdossa. Kenraalin näkemys ihmetytti rintamamiehiä, jotka joutuivat luopumaan ”ansiokkaasta ja kunnioitetusta” puheenjohtajastaan, ja antoi aiheen julkilausumalle, jota perille viemään ja selostamaan liitto lähetti Huhtalan sekä kaksi muuta aktiivijäsentään. Lausumassaan VRL ilmaisi suuren hämmästyksensä sen johdosta, että ”määrävillä tahoilla on asetettu epäavalle kannalle armeijan ja suojeluskunnan palveluksessa olevien upseerien kuulumisesta rintamamiesjärjestöön yleensä ja johtaville paikoille erikseen”. Lähetystö keskusteli pitkään Malmbergin kanssa, mutta tämä ei muuttanut mielipidettään, vaan päin vastoin jatkoi varovaista linjaansa saman vuoden syksyyn. Tällöin päällikkö ilmoitti, etteivät suojeluskuntalaiset saaneet kantaa VRL:n uutta, taiteilija Gabriel Engbergin (1872–1953) suunnittelemaa logoa univormuissaan.¹⁰¹

Valkoisiin työmiehiin kohdistunut terrori oli ehkä pahin yhteiskunnallinen epäkohta, mikä ajoi rintamamiehiä oman liittonsa perustamiseen. Siksi siihen on syytä palata tässä yhteydessä uudelleen. Ilmiö kosketti koko yhteiskuntaa, vaikka siitä monin paikoin vaiettiin, ja antoi aseveljille pakottavan syyn järjestäytyä valtakunnallisesti. Terroriin puuttuminen oli motivoinut myös Tampereen seudun rintamamiehiä, kun nämä K. W. Huhtalan kehotuksesta olivat päättäneet paikallisen järjestön perustamisesta maaliskuussa 1929. Tällöin Onni Purhonen oli erityisesti huomauttanut ”siitä surkeasta tilanteesta, johon nykyisin on jouduttu, jolloin Suomen vapauden puolesta taistellut rintamamies ajetaan häpeällisesti pois työmailtaan yksinomaan sen takia, että hän kymmenen vuotta sitten on ollut ase kädessä luomassa maamme ja kan-

98 Siltala 1985, 334; Uola 1988, 11 ja 37; Valkoisen armeijan aseveikoille! (liite 3). Hak. 3/1928. Kirjallisuudessa on oletettu ilman lähdeviitteitä, että VRL pyrki pitämään valtaosan jäsenistään epätietoisina poliittisista tavoitteistaan, jotta ne eivät herättäisi protesteja aseveljien keskuudessa. Samasta syystä on arveltu, että liiton puuhamiehiä oli ohjeistettu vaikenemaan toiminnan poliittisesta luonteesta, kun nämä perustivat eri puolille maata uusia paikallisyhdistyksiä. Roselius 2013, 194.

99 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 12.10.1929. KJA.

100 VRL:n ptk:t 1929–1932. RL I. KAH; K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 27.5.1930. KJA; Lipponen 1997, 128.

101 VRL:n ptk:t 1929–1932. RL I. KAH; Uola 1988, 63–64 ja 101. Rintamamiehet, jotka K. W. Huhtalan kanssa luovuttivat VRL:n julkilausuman kenr. Lauri Malmbergille, olivat asemapäällikkö K. Haapalainen Koljolaista ja johtaja J. Salava Helsingistä. Vaikka evl. Onni Purhonen, jota lausuma lähinnä koski, joutui sen johdosta väistymään puheenjohtajan paikalta, hän jatkoi VRL:n hallituksen jäsenenä v:een 1937 asti. VRL:n ptk:t 1929–1932. RL I. KAH; Rekola 1939, 26.

samme vapautta”. Purhosen alustuksen johdosta kokousväki oli todennut, ettei tulevasta liitosta saanut muodostua ainoastaan ideologista vaikuttajaa, vaan sen tulisi harjoittaa aktiivista toimintaa työntajien keskuudessa, jotta nämä vihdoinkin havahtuisivat huomaamaan, mitä heidän työmaillaan tapahtui.¹⁰²

Oli itsestään selvää niin tamperelaisten näkökulmasta kuin muutoinkin, että VRL:n tärkeimmäksi tehtäväksi Onni Purhosen kaudella nousi työpaikkaterrorin kitkeminen. Siinä liitto saavutti kohtalaisen hyviä tuloksia, joskin päätepiste tai ainakin ratkaiseva väheneminen kiusaamiselle saavutettiin vasta Purhosen seuraajan aikana. Ongelmaan pureutumisen järjestön hallitus aloitti syksyllä 1929. Aluksi se ryhtyi keräämään aineistoa eri puolilla maata sattuneista, rintamamiehiin kohdistuneista terroritapauksista. Toimenpide nähtiin tarpeellisena, koska voimassa olleen työsopimuslain mukaan ainoastaan terrorin kohde saattoi nostaa tapauksista syytteen, eli kyseessä oli asianomistajarikos. Tulokset jäivät kuitenkin laihoiksi, sillä pelko työpaikan menettämisestä oli siinä määrin vallannut kohdehenkilöt, että vain aniharva rintamamies rohkeni raportoida kokemuksistaan. Siksi liitto kääntyi vuoden 1930 alkupuolella eräiden porvarillisten kansanedustajien puoleen, toiveenaan sellainen lainmuutos eduskunnassa, että työmaaterrorista tulisi virallisen syytteen alainen rikos.¹⁰³

Myös hiljan alkunsa saanut Lapuan liike vaati voimakkaasti työpaikkaterroriin puuttumista. Aihetta tutkinut Mikko Uola on väittänyt, että liikkeen syntyyn keskeisesti vaikuttaneisiin tekijöihin kuuluivat nimenomaan valkoisiin työmiehiin kohdistuneet aggressiot. Siten vasemmistopuolueet ja ammattiliitot, joiden ylle pääasiassa lankesi vastuu terroriteoista, saivat osaksi syyttää itseään rintamamiesjärjestön ja ”lapualaisuuden” herätteistä. Joulukuussa 1930 asia ratkesi molempien K. W. Huhtalalle läheisten tahojen voitoksi. Silloin eduskunta Svinhufvudin hallituksen esityksestä hyväksyi uuden työrauhalain sekä rikoslain muutoksen, huolimatta sosialistien yrityksistä äänestyyttää lait yli vaalien. Muutos merkitsi, että julkinen häpäiseminen tai pakottaminen nöyryyttävään tekoon sen johdosta, että henkilö oli ottanut osaa maan puolustamiseen taikka toimintaan laillisen yhteiskuntajärjestyksen voimassa pitämiseksi, oli vastedes lailla kiellettyä. Kriminalisoinnin seurauksena rintamamiehiä tai suojeluskuntalaisia ei enää voitu pakottaa julkisiin anteeksipyyntöihin, ja muikin poliittinen kiusanteko työpaikoilla väheni oleellisesti.¹⁰⁴

Eroamaan joutuneen everstiluutnantti Onni Purhosen tilalle kevään 1930 vuosikokous valitsi johtaja Eino Haarlan (1896–1938). K. W. Huhtala jatkoi edelleen liiton varapuheenjohtajana ja Eero Rekola sihteerinä (kuva 47). Eino Haarla oli kauppaneuvos Rafael Haarlan poika, jonka välityksellä kauppaneuvos sai tehokkaasti ääntään kuuluviin rintamamiesten keskuudessa, joskin rajoittavana tekijänä lienee vaikuttanut pojan vakava alkoholiongelma.¹⁰⁵ Kaikesta päättäen isällä oli melkoinen vaikutusvalta VRL:ssa ja hän tahtoi sitä myös käyttää, koska liitto hyvin pitkälle lepäsi hänen taloudellisen tukensa varassa. Siitä huolimatta johtopäätökseen, että järjestöä olisi pidettävä ”monella tapaa” Rafael Haarlan luomuksena, on vaikea yhtyä.¹⁰⁶ Tehtailijalla oli näihin aikoihin kädet täynnä työtä omissa asioissaan, kun uusia teollisuuslaitoksia nousi Lievestuoreelle sekä Tallinnaan, ja konserni kasvoi jatkuvasti. Jos VRL:n synty ja muotoutuminen välttämättä olisi liitettävä yhden ihmisen ansiolistaan, kohde löytyisi pikemmin Jaakolan tilalta Kaasmarkusta kuin Haarlan palatsista Tampereelta. Kauppaneuvoksen runsaskätisyyttä sen sijaan ei ole syytä epäillä, mitä liiton avustamiseen tuli, ja siksi ilmeisesti myös Huhtala viimeisenä oljenkortenaan pani toivonsa Haarloihin, kun itsellä sananmukaisesti oli matti kukkarossa ja vararikko hämötti.¹⁰⁷

Kuinka K. W. Huhtalan kävi, kun hän kaikki kivet käännettyään lähestyi kauppaneuvosta? Tuloksena oli karvas pettymys, jos hän oli kuvitellut Tampereen dynastiaalta jotain saavansa. Tyhjästä aloittanut Rafael Haarla häpesi isäänsä Elis Harbergia (1850–1906), joka elämäntapojensa seurauksena oli ajautunut

102 Lindh 1939, 10; Roselius 2013, 194; Andersson 1983, 7.

103 VRL:n vuosikertomukset 1929–1943. RL I. Vuosikertomus v:lta 1930. KAH; Uola 1988, 39–41; Vap. 3/2022 (Mikko Uola).

104 Uola 1988, 40–41; Vap. 3/2022 (Mikko Uola).

105 Kalemaa 2012, 175; Rekola 1939, 26–27; Takkinen 1998, 35. Eino Haarla kirjoitti ylioppilaaksi v. 1916 ja työskenteli sen jälkeen Raf. Haarlan paperitehtaan edustajana Venäjällä. Hän osallistui sisällissodan taisteluihin Tampereelta lähtien sodan päättymiseen asti ja jatkoi sitten armeijan palveluksessa. Myöhemmin hän oli mukana uuden paperitehtaan suunnittelussa Tampereen Santalahteen sekä toimi Haarla-yhtymän johtotehtävissä Lievestuoreella ja Lohjalla. Uola 1988, 71–72.

106 Silvennoinen – Tikka – Roselius 2016, 145.

107 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle huhtik. 1931. KJA; Kalemaa 2012, 62–64; Uola 1988, 85.

Kuva 47. VRL:n hallituksen kokous Tampereella 29.11.1931. Ikkunan edessä keskellä varapuheenjohtaja K. W. Huhtala, hänestä oikealle pöydän päässä puheenjohtaja Eino Haarla ja sihteeri Eero Rekola. Valokuvannut K. O. Lumme. Vapriikin kuva-arkisto.

kahdesti konkurssiin. Poika oli pelastanut hänet ensimmäisellä kerralla, muttei ollut ryhtynyt enää toista kertaa "konkurssihaaskan" auttajaksi. Muisto isästä painoi kauppaneuvosta hautaan asti ja vaikutti mitä ilmeisimmin siihen, ettei hän ottanut Huhtalan pyyntöjä kuuleviin korviinsa, vaikka miehet olivat tuttavია ja vaikuttivat VRL:n lisäksi Lapuan liikkeen johdossa. Jälkikäteen on kehitelty myös sellaista olettamusta, että vapaamuurarina tunnettu Haarla suhtautui Huhtalaan torjuvasti, koska avun anelija ei ollut suostunut liittymään "muurarien" veljeskuntaan, vaikka häntä oli sinne houkuteltu. Otaksuma tuntuu vähemmän uskottavalta, sillä äkkipikainen kauppaneuvos käänsi lopulta itsekin selkänsä salaseuralle, kun kaikki sen toiminnassa ei mennyt hänen nuottiensa mukaan.¹⁰⁸

K. W. Huhtala ei saanut jatkopestiä VRL:n varapuheenjohtajaksi, kun rintamamiehet päättivät henkilövalinnoista vuosikokouksessaan helluntaipyhinä 1932. Hän oli syrjäyttämistä pahoillaan ja kommentoi sitä paljon käytetyn "mauri on tehtävänsä tehnyt, mauri saa mennä" -fraasin sanoilla.¹⁰⁹ Kokousmenettelyä oli edeltänyt se henkilökohtainen tragedia, mitä monet tiesivät odottaa eikä vähiten Huhtala itse. Hänen asumisoikeutensa nimittäin oli päätynyt keväällä Kaasmarkun Jaakolassa, joka edellisen syksyn pakko-huutokaupassa oli siirtynyt pankin haltuun, ja edessä oli uuden asunnon etsintä. Nämä onnettomuudet sekä puolison kuolema maaliskuussa 1932 masensivat Huhtalan niin täydellisesti, että hän alkoi juoda ja käytännössä jätti eduskunnan kesken vaalikauden 1930–1933.¹¹⁰ Keskeytykseen palataan tutkimuksen lopulla. Varmaan hän toisaalta ymmärsi, jos varapuheenjohtaja yhtään tiedosti tilannettaan, ettei maatilansa menettänyt kansanedustajaa enää haluttu rintamamiesjärjestön eturiviin – valtakunnallisesti toiselle huomiota herättäneelle foorumille – kun häpeällisenä pidetty konkurssi Ulvilassa oli osunut samoihin tietämiin ja mustannut miehen maineen.

108 Jaakola 2016, 138, 142 ja 169; Kalemaa 2012, 12, 108 ja 155.

109 VRL:n vuosikertomukset 1929–1943. RL I. Vuosikertomus v:lta 1932. KAH; K. W. Huhtalan "Itsetutkistelua"-muistiinpanot syksyllä 1932. KJA; Takkinen 1998, 113.

110 KO:n lainhuudatusasiain ptk. ... 14.4.1937. OKA; K. W. Huhtalan kirje Jorma Huhtalalle 11.5.1932. KJA; Siunala 2000, 240; Heikki Mäen haastattelu 6.7.1989.

Tosin myös puheenjohtaja Eino Haarla joutui jättämään paikkansa samassa kokouksessa kuin K. W. Huhtala, mutta syynä hänen kohdallaan oli osanotto mahalaskuun päättyneeseen Mäntsälän kapinaan. Siihen seikkailuun taas rahahuolien painaman Huhtalan mielenkiinto ei riittänyt.¹¹¹ Puheenjohtajakaksikon seuraajista voi tässä yhteydessä todeta, että molemmat olivat syntyperältään satakuntalaisia (Kokemäeltä ja Luvialta). Puheenjohtajana aloitti tuleva Kokoomuspuolueen kansanedustaja ja sisäministeri, varatuomari Toivo Horelli (1888–1975) ja varapuheenjohtajana Suomen Gummitehdas Osakeyhtiön palveluksessa Nokialla työskennellyt diplomi-insinööri Olli Kyykoski – aikaisemmin Nordlund (1888–1959). Satakuntalaisuus säilyi myös VRL:n hallituksen jäsenistössä, missä maakuntaa edusti vuonna 1932 paikansa jättäneen varatuomari Kaarlo Saarenheimon jälkeen tilanomistaja Toivo Pohjala Harjavallasta.¹¹²

111 Jaakola 2016, 170; Uola 1988, 56.

112 Koivuniemi 2006 a, 394; Rekola 1939, 26–27; Uola 1988, 59 ja 72–73; <<https://www.geni.com/toivohorelli>> ja <<https://www.geni.com/ollikyykoski>> [luettu 15.3.2024].

9. HUIPULTA KATKERAAN LOPPUUN

9.1. Kutsu kuului Lapualta

Kommunistien toimeliaisuus 1920-luvulla ulottui myös Etelä-Pohjanmaalle, mikä oli valkoisen Suomen ydinaluetta. Punapaitoihin sonnustautuneet sekä sirpillä ja vasaralla ynnä muilla bolševikkien symboleilla varustautuneet työläisnuoret pilkkasivat avoimesti uskontoa ja isänmaallisuutta, häpäisivät voittajan vapaussota-käsitettä ja ylipäänsä kyseenalaistivat itsenäisen Suomen arvomaailmaa. Vastavaikutus, joka historiassa tunnetaan Lapuan liikkeen nimellä, sai alkunsa marraskuun loppupuolella 1929, kun arviolta tuhannen hengen väkijoukko keskeytti Lapuan työväentalon täyttäneiden kommunistien juhlinnan. Yllätyksenä haastejuhlien nimen saanut propagandatilaisuus ei tullut paikkakuntalaisille, sillä tapahtumasta oli ilmoitettu etukäteen Lapualla räikein julistein. Kaikki tosin oli tapahtunut peitejärjestön suojassa, mutta juhlan selvästi provosoivaa luonnetta ilmensi hyvin Neuvostoliiton lippu, joka oli maalattu työväentalon lähistölle. Sen oheen oli kirjoitettu sanat: ”Tämän lipun alle pyrkikäämme!” Myöhemmin kävi ilmi, että tapahtuman järjestäjät olivat painattaneet myös lehtisiä, joissa tavoitteeksi oli ilmoitettu neuvostovallan luominen sekä kehotettu tarttumaan toisella kädellä sirppiin ja toisella kivääriin.¹

Sinänsä provokaatioon Lapuan työväentalolla ei sisällynyt mitään poikkeuksellista, jos sitä vertasi kommunistien menettelytapoihin laajemmin, mutta siihen eteläpohjalaiseen pitäjään, missä työväentalo sijaitsi, liittyi omat erityispiirteensä. Ensinnäkin Lapuan sankarihaidoissa lepäsi lähes 50 valkoisten riiveissä kaatunutta, ja toiseksi uskonnollista elämää täällä leimasi herännäisyys, opillisesti Länsi-Suomen rukoilevaisuutta muistuttanut vakavahenkinen herätysliike. Sen kannattajat eli körttiläiset, niin kuin heitä tietyn kaltaisen vaateparren perusteella kutsuttiin, kokivat kommunistien rienauksen paitsi kristillisyyteen yleensä myös heihin erityisesti kohdistuneena pilkantekona.² Sellaiseksi se epäilemättä oli tarkoitettukin. Sikäli oli ymmärrettävää, että purkaus alkoi juuri täältä, joskin sama olisi voinut toistua muuallakin, missä vapaussotaan oli lähdetty seuratuipien penkeiltä ja suurin joukoin. Paikallisia mielialoja tulkitsi osuvasti maanviljelijä lisäksi Vihtori Kosola (1884–1936), joka toisena juhlapäivänä ilmestyi työväentalolle ja julisti painokkaasti: ”Täällä on jo tarpeeksi pilkattu Jumalaa, harjoitettu maanpetoksellista toimintaa ja halvennettu isänmaata. Nyt se leikki loppuu tähän kerta kaikkiaan!”³

Seuranneessa välikohtauksessa työväentaloon tunkeutuneet lapualaiset riisuivat punapaidat juhlijoilta, mikäli nämä eivät vapaaehtoisesti luopuneet ärtymystä herättäneistä asuistaan, ikkunoita kivitettiin ja kristinuskon vastaiset iskulauseet poistettiin. Nyrkkejäkin heiluteltiin, ja ilman täytti sisään heiteltyjen hajupommien äitelä katku, mikä sai läsnäolijat pyrkimään pois salista. Puhetta aloitellut kansanedustaja Emil Tabell – sittemmin Lehtokivi (1899–1937) – säikähti ja yritti piiloutua ullakolle, mutta piilo paljastui ja Tabell sai kehotuksen häipyä Lapualta. Kansanedustaja ei vitkastellut, vaan noudatti kehotusta välittömästi. Kommunistien *Työn Ääni* -sanomalehden mukaan taloon tunkeutuneiden mukana hoippui myös juopuneita, eikä kaikkia näiden huutelemia rivouksia voinut toistaa lehden palstoilla. ”Moskovan kätyrit” -nimitykset kuuluivat lievempään päähän. Päätteeksi paikallisten kiukku kohdistui linja-autoon, joka odot-

1 Niinistö 2003, 16–18; Pietiäinen 2023, 205–206 ja 220; Siltala 1985, 51–52.

2 Huhtala 1981, 185; Niinistö 2003, 19; Virrankoski 2001 b, 810–811.

3 Niinistö 2003, 16 ja 19; Siltala 1985, 243. Vihtori Kosola oli lapualainen maanviljelijä, joka ennen Suomen itsenäistymistä avusti jääkäri liikettä, jäi kiinni ja päätyi tutkintovankeuteen Pietarin Špalernajaan. Sisällissotaan v. 1918 hän osallistui konekiväärimehenä ja joukkueenjohtajana. Lapuan liikkeessä Kosola nousi ensin maltillisen, sitten jyrkemmän linjan tunnetuimmaksi edustajaksi ja keulakuvaksi. Kesällä 1930 hän komensi talonpoikaismarssia Helsingissä, mutta pidätettiin v. 1932 Mäntsälän kapinasta syytettynä. Kosolaa pidettiin näyttävänä mutta älyltään rajoittuneena ”kansanjohtajana”, eikä häntä koskaan asetettu ehdolle eduskuntaan tai nimitetty hallituksen jäseneksi. Hänen viimeisiä vuosiaan, joihin kuului mm. IKL:n nimellinen puheenjohtajuus, leimasi katkeruus ja runsas alkoholin käyttö. Niinistö 2003, Pietiäinen 2023 ja Siltala 1985, passim.

ti juhlakansaa työväentalon pihassa. Sen joukko innokkaimpia lapualaisia työnsi lähes puoli kilometriä kauemmaksi, puhkoi renkaat ja siveli kauttaaltaan paksulla asfalttitervallalla. Yhteenottoja oli sattunut jo edellisenä iltana sekä pitkin yötä kirkonkylässä, ja maakunnan kommunistinuoria, jotka olivat saapuneet Lapualle rautateitse, oli väkivalloin estetty lähtemästä pois junasta.⁴

Pian mellakan jälkeen järjestettiin paikallisella seurahuoneella Lapuan ensimmäisen kansalaiskokouksen nimellä tunnettu maakunnallinen yleisötilaisuus, mihin kehnosta säästä huolimatta saapui kolmisen tuhatta osanottajaa. Kokouksessa valittu lähetystö matkusti itsenäisyyspäivänä 1929 Helsinkiin, sai siellä juhlallisen vastaanoton ja esitti hallitukselle kansalaiskokouksen terveiset. Niiden keskeinen sisältö oli, että maanpetoksellisena lakkautetun kommunistisen puolueen laitton toiminta oli estettävä pikaisesti ja lopullisesti. Lähetystö vieraili myös presidentinlinnassa sekä kävi tervehtimässä sokeutunutta valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmaria, jonka velvoittavat sanat eteläpohjalaisille osoittautuivat pian todeksi: ”Älkää antako tulen sammua!”⁵

Danielson-Kalmarin tarkoittama ”tuli” ei sammunut, vaan jäi kytemään ja leimahti uudelleen liekkiin maaliskuun puolivälissä 1930. Tällä kertaa kyseessä oli Lapuan toinen kansalaiskokous, jota edellisestä poiketen markkinoitiin valtakunnallisena tilaisuutena. Olisi luullut, että K. W. Huhtalan halu vaikuttaa ja padota kommunismi olisivat tulleet täysin tyydytytyiksi, kun maassa toimivat ennestään Suomen suojeluliiton ja Vapaussodan rintamamiesten liiton kaltaiset järjestöt, joissa molemmissa hän oli saavuttanut vaikutusvaltaisen aseman. Huhtala näki kuitenkin tilanteen toisin. Hänen mielestään nimenomaan suojeluliiton jäsenten ja vapaussodan rintamamiesten tuli nyt huolehtia siitä, että Lapua saisi pyytämänsä edustajat valtakunnan jokaisesta pitäjästä ja kaupungista, jotta kansalaiskokous ”arvokkaasti mutta vakuuttavasti epäuskoisillekin todistaisi Suomen kansan tarkoittavan totista totta”. Henkilökohtaisena velvollisuutenaan hän näki ”ikään kuin yhdennellätoista hetkellä asiasta muistuttaa”, sillä Satakunnassa ei ollut ”miltään taholta eikä kenenkään toimesta ainakaan julkisuudessa erikoisesti asiaan puututtu”, vaikka kokoukseen oli aikaa enää muutama vuorokausi. Varmuuden vuoksi hän maalaili porilaiseen *Satakunnan Kansaan* vielä seuraavan skenaarion:

Kun on jo kaikille julkinen salaisuus, että maamme puoluepaavit ovat ryhtyneet toimenpiteisiin hajoittaaksensa viimesyksyisten n. k. ”Lapuan päivien” hetkeksi aikaansaaman isänmaalliskansallisen rintaman, niin kysytään: onko meillä siihen varaa? Annettaanko Lapuan hengen nyt tähdenlennon lailla sammua? Katsellaanko ja suvaitaanko kommunistien salaista ja julkista kumoustyötä edelleenkin melkein pä entisellä hervottomuudella ja vetelällä saamattomuudella? Jos niin teemme, niin alamme itsekin soittaa samoja kuolinkellojamme, joiden soittonuoraan kommunismi on jo niin voitonvarmana tarttunut.⁶

Kansalaiskokous alkoi valtakirjojen tarkastuksella heti sen jälkeen, kun aamujunat olivat saapuneet Lapualle 15. maaliskuuta. Ilmeisesti K. W. Huhtalalla oli jonkinlaista sisäpiirin tietoa asiasta, koska hän oli kehottanut etukäteen satakuntalaisia yhteisiin kokouksiin, valitsemaan näissä edustajansa Lapuan ”parlamenttiin” paikkakunnittain sekä varustamaan asianomaiset valtakirjoilla. Huhtala oli neuvonut merkitsemään myös ne puolueet, joihin kukin valitsijoista kuului, vaikka hän edellä siteeratussa lehtikirjoituksessaan oli leimannut juuri ”puoluepaavit” isänmaallisen rintaman hajottajiksi.⁷ Perillä hän tapasi monia tuttaviaan vuodelta 1918 ja kuuli teräviä kommentteja siitä, millaisiin toimenpiteisiin maassa oli ryhdyttävä. Jääkärimajuri, lääketieteen lisensiaatti Gunnar von Hertzen, joka pataljoonan komentajana Toijalassa oli lausunut erityisen tunnustuksensa vääpeli Huhtalalle, oli sitä mieltä, että

4 Niinistö 2003, 20–22; Pietiäinen 2023, 207–208 ja 210–211. Kolme Lapuan liikkeen aktiivia kyyditsi Emil Tabellin Sievistä Kuusamon kautta itärajalalle kesäkuussa 1930. Sieltä Tabell siirtyi Neuvostoliittoon, missä Stalinin teloittajat ampuivat hänet joulukuussa 1937. ILL vko 44/2015 (Jukka Halonen).

5 Niinistö 2003, 24–25; Siltala 1985, 53–55.

6 Niinistö 2003, 28; SK 12.3.1930 (K. W. Huhtala).

7 Ibid.

kommunistit oli karkotettava eduskunnasta, tarpeen vaatiessa vaikka tuliasein selvää jälkeä tekemällä.⁸ Häntä säestivät muiden ohella kirkkoherra Matti Jaakkola (1879–1955) samasta Viitasaaren pitäjästä, missä von Hertzen siihen aikaan toimi kunnanlääkärinä, sekä Huhtalan kompaniassa Suodenniemellä taistellut vapaaherra Gustaf Wrede Parkanosta.⁹

Omassa puheenvuorossaan K. W. Huhtala entisen jääkäripäällikkönsä tavoin suositti suoraa toimintaa. Hän ihmetteli Lapuan tapauksiin viitaten, kuinka valtiollinen alennustila oli ehtinyt niin pitkälle, että ”juljetaan jo pukeutua punaisiin paitoihin,” vaikka vain 12 vuotta oli kulunut siitä, ”kun koko maan ja kansan kohtalo oli ollut vaa’assa”. Jos Lapualla nähty näytelmä joihinkin koski, niin se hänen mukaansa koski nimenomaan rintamamiehiin. Tuntui kuin kapinalliset ”maan mustan mullan alta” olisivat kuiskailleet: ”Joko uskalletaan?” Tietysti Huhtalan jyrkkään kantaan vaikuttivat myös omakohtaiset muistot Satakunnasta, mutta tyypilliseen tapaansa hän ei hiiskunut niistä halaistua sanaa. Lapuan tilannetta hän kauhisteli yksityishenkilönä ilman liittonsa valtuuksia, jotka oli annettu kauppaneuvos Rafael Haarlalle ja jääkärimajuri Iivari Hyppölälle (1890–1944). Kaikesta huolimatta Huhtala joutui altavastajaksi, kun kokouspuheenvuorot kääntyivät VRL:n rooliin kommunismin vastustajana.¹⁰ Teema kytkeytyi siihen laajempaan kysymykseen, toimiko maassa ennestään riittävästi antikommunistisia järjestöjä ja vastasivatko ne tarkoitustaan, vai oliko aiheellista perustaa vielä uusia?

Pastori, kansanedustaja Martti Rantanen (1885–1935) esitti Vihtori Kosolan välityksellä, että maa kaipasi uutta kommunisminvastaista kansalaisjärjestöä, koska Suomen suojelusliitto oli osoittautunut tehottomaksi ja rintamamiesten liitto rekrytointipohjaltaan liian suppeaksi. Molemmat liitot olivat menettäneet sen kokoavan luonteen, jota kommunismin vastustaminen olisi edellyttänyt. SSL:n sihteeri, everstiluutnantti Arne Somersalo – aikaisemmin Sommer (1891–1941) – totesi tavallaan vasta-argumenttina, että uusi järjestö olisi jo neljäs samansuuntainen vaikuttaja antikommunismiin saralla. K. W. Huhtala taas puolustautui sillä, että VRL tahtoi vain olla mukana eikä koskaan ollut pyrkinyt ainoaksi toimijaksi kommunismin vastustamisessa. Sanoillaan hän sekä antoi tilaa ennen perustetuille että avasi tietä uusille järjestöille. Tuntikausia jatkunut puheenvuorojen sarja johti seuraavana päivänä siihen, että kokous perusti Suomen lukko-nimisen yhdistyksen ja valitsi sitä johtamaan 32-jäsenisen valtuuskunnan. Valinnoissa maltillinen suunta pääsi voitolle, koska paino pantiin maakuntien mahdollisimman kattavalle edustukselle. Radikaalin linjan kannattajista vain Rafael Haarla, Huhtala sekä Lapuan yhteiskoulun rehtori Hilja Riipinen – aikaisemmin Metsäpolku (1883–1966) – saivat paikan valtuuskunnassa (kuva 48).¹¹

Kansalaiskokouksen puheenvuorot paljastivat, että Lapuan liike oli jakautumassa maltilliseen ja jyrkkään siipeen, vaikka päätös Suomen lukon perustamisesta syntyi näennäisen yksimielisesti. Kokouksessa valittu valtuuskunta koostui suurelta osin Maalaisliittoa kannattaneesta maltillisesta aineksestä, joka koston menettelytapojen laillisuutta, mutta radikaaleja valtuuskunnan hidas, laillisiin uomiin pitäytynyt puuhastelu ei tyydyttänyt. Näiden mielestä kehitys kansanliikkeessä lähti väärään suuntaan ja Suomen lukko ”heti synnyttyään harhautui tyhjyyden teille”, niin kuin jyrkkää linjaa edustanut liikemies Artturi Vuorimaa – aikaisemmin Blomberg (1890–1972) – kokemuksiin tilitti¹². Näyttö siitä, että Lapuan liikkeessä pian puhaltaisivat uudet tuulet, saatiin maaliskuun lopulla, kun joukko nuoria miehiä moukaroivat palasiksi *Työn Ääni*-sanomalehden kirjepainon Vaasassa. Suomen lukon johtohahmot tuomitsivat tihutyön rikoksena, mutta siihen asti väkivaltaa karttanut Vihtori Kosola asettui moukarimiesten tueksi ja ryhtyi kannattamaan näiden aloittamaa suoraa toimintaa. Hänen vanavedessään kulkivat maltillisten ”uuslapualaisiksi” sekä puukko-

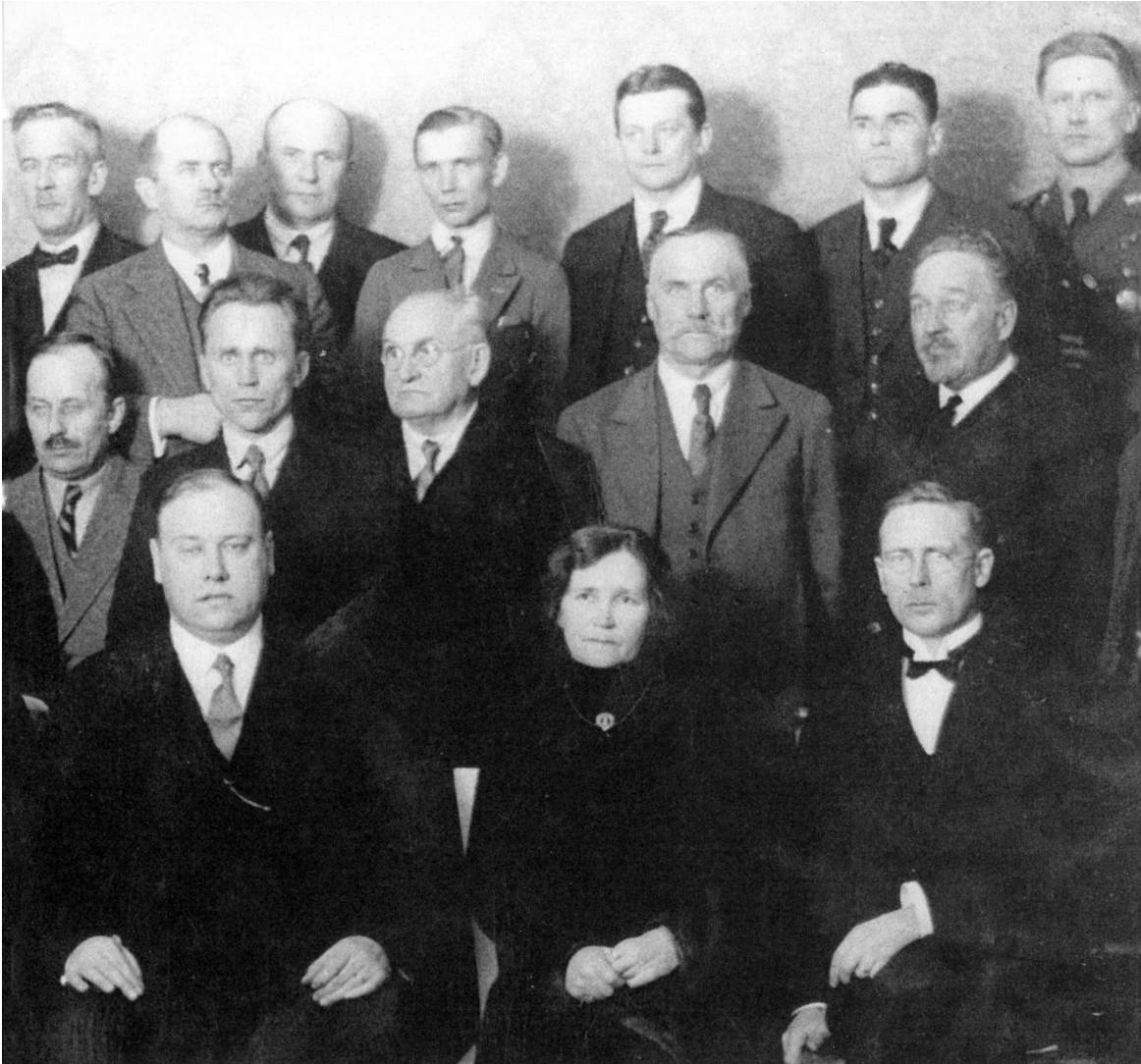
8 K. W. Huhtalan kirje omaisille 10.5.1918. KJA; Jääkäriliitto 1975, 173; Siltala 1985, 64.

9 Jääkäriliitto 1975, 173; Kaján 1930, 77 ja 79; Siltala 1985, 64. Tieto Gustaf Wreden taistelusta K. W. Huhtalan kompaniassa perustuu haastattelutietoihin ja Wreden kanta Lapuan kansalaiskokouksessa hänen tervehdykseensä Sini-musta-lehdessä 17.5.1931. Mäkyne-Schouwvliiger 1994, 159; Jalmari Mattilan haastattelu 12.6.1980.

10 Siltala 1985, 64–66; Uola 1988, 44–45; Andersson 1983, 36.

11 Ibid.

12 Vuorimaa 1931, 25.

Kuva 48. Suomen lukon valtuuskuntaa. Eturivissä keskellä Hilja Riipinen, hänen takanaan K. W. Huhtala ja hänestä oikealle Rafael Haarla. Kuva Jussi Niinistön teoksesta *Lapuan liike* (Helsinki 2003).

junkkarien seuraajiksi nimeämät talonpoikien joukot. Suomen lukko sysättiin sivuraiteelle, ja portit avattiin uusille, laista piittaamattomille toimintamuodoille, joiden kulkua vastedes ohjailtiin Kosolan talosta.¹³

Satakunnassa K. W. Huhtala otti tyytyväisenä vastaan uutiset *Työn Äänen* kirjapainon särkemisestä. Hänen ajatuksiaan tulkitsi suojeluskunnan piiripäällikkö Väinö Ikonen, joka joukkoineen suunnitteli vastaavaa tempausta Poriin. Täältä tosin puuttui kommunistien kirjapaino, mutta Ikonen oli niin sydämistynyt, että olisi ampunut tykillä kärpistä eli kohteeksi olisi kelvannut erään vasemmistolaisen toimittajan kirjoituskone. Kolmanteen kansalaiskokoukseen, joka järjestettiin Lapualla huhtikuun alussa 1930, Huhtala ei osallistunut, mistä hän muisti erikseen mainita vanhemmalle pojalleen. Samoin kansanliikkeen seuraavan etapin, maakuntain miesten kokouksen Helsingissä, hän lienee jättänyt väliin, vaikka vieraana nähtiin toinen Satakunnan rintamalta tuttu komentaja, vakinaisesta palveluksesta eronnut jääkärieversti Paavo Talvela. Everstin vakuuttelulle siitä, että maan "sotavoima ei ole tämän hallituksen käsissä, jos se asettuu tätä liikettä vastaan", hän todennäköisesti olisi yhtynyt ja antanut raikuvat aplodit.¹⁴ Kuitenkaan Huhtalan

13 Niinistö 2003, 32–33 ja 36–38; Pietiäinen 2023, 236; Siltala 1985, 72–73. Suomen lukko monien muiden järjestöjen tavoin lakkautettiin välirauhansopimuksen 21. artiklan perusteella tammik. 1945. Lapuan liike kiellettiin sisäministerin ja raastuvanoikeuden päätöksillä jo keväällä 1932 ja lakkautettiin lopullisesti kesällä 1935, koska sen todettiin sekaantuneen Mäntsälän kapinaan. Pietiäinen 2023, 387; Uola 1999, 262 ja 268.

14 K. W. Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 27.5.1930. KJA; Niinistö 2003, 54; Pietiäinen 2023, 259; Siltala 1985, 87–88 (Paavo Talvela).

tai hänen puolisonsa taikka lastensa kirjeisiin ei sisälly mainintoja Helsingin tilaisuudesta, joten on syytä olettaa, että perheenpäällä tuohon aikaan oli muita kiireitä.

Sen sijaan neljänteen Lapuan kokoukseen, joka järjestettiin valtakunnallisena 20.–21. kesäkuuta 1930, K. W. Huhtala osallistui yli 300 muun valtakirjalla varustetun kokousedustajan kanssa. Tilaisuus osoitti, että kansanliike oli jättänyt lopullisesti taakseen juridiset järjestömuodot, kyseenalaistanut hallituksen arvovalan ja lähtenyt pastori Rantasen sanoja käyttäen ”tielle, jolta ei ole paluuta” eli omaksunut ohjelmaansa suoran toiminnan. Käytännön toimenpiteistä tärkein oli päätös talonpoikaismarssista, jonka järjestämisestä oli sovittu alustavasti jo maakuntain miesten kokouksessa. Alun perin oli puhuttu suojeluskuntamarssista, mutta kenraali Malmberg varovaiselle linjalleen uskollisena oli kieltänyt osanottajilta suojeluskuntapuvun käytön, minkä johdosta oli päädytty marssijoiden enemmistön taustaa vähintään yhtä hyvin kuvanneeseen ilmaisuun. Valmistelu uskottiin Lapuan liikkeen valtuuskunnalle, johon kuului 31 jäsentä. Se muodostettiin täydentämällä Etelä-Pohjanmaan toimikuntaa kahdella helsinkiläisellä, kahdella viipurilaisella ja yhdellä kunkin maakunnan edustajalla. Satakunnan edustajaksi valittiin odotetusti K. W. Huhtala.¹⁵

Valintansa jälkeen K. W. Huhtala istui kahden antikommunistisen järjestön valtuuskunnassa, Suomen lukon ja Lapuan liikkeen. Ensin mainitun yhteyteen syntyi nopeassa tahdissa paikallisosastoja, joista heinäkuussa 1930 Satakuntaan perustettu sai puheenjohtajakseen Huhtalan. Käytännön työskentelystä huolehti paikallinen piiritoimikunta. Siihen valittiin Huhtalan lisäksi alun toistakymmentä jäsentä maakunnan eri puolilta, aikaisemmin mainituista K. J. M. Collan Kiukaisista, Väinö Ikonen Nakkilasta ja Carl von Törne Porista. Varapuheenjohtajaksi tuli rintamamiesten paikallinen aktiivi, maanviljelijä Yrjö Kares Nakkilasta. Marraskuussa 1930 Lapuan liikkeen tähti oli jo laskussa ja paras kannatus takanapäin. Tällöin se rekisteröityi yhdistykseksi ja halusi sulauttaa Suomen lukon itseensä. Myös lukkolaisten piiritoimikunta Satakunnassa pohti yhdistämisasiä ja lähetti valtakunnalliselle valtuuskunnalle mielipiteensä, jonka mukaan organisaatiot pitäisi liittää yhteen. Ehdotustaan se perusteli sillä, että kahden samoihin päämääriin tähdänneen järjestön samanaikaista toimintaa oli ”pidettävä varojen ja isänmaallisten kansalaisten voimien tuhlauksena”. Ongelma olisi poistunut piiritoimikunnan mielestä, jos järjestöt olisi liitetty yhteen.¹⁶

K. W. Huhtala olisi voinut omasta puolestaan lisätä perusteluksi sen, että hänen aikansa vaivoin riitti niin monelle taholle kuin edellytettiin, sillä Suomen lukon rinnalle Satakuntaan perustettiin myös Lapuan liikkeen piiritoimikunta ja Huhtala valittiin siihenkin puheenjohtajaksi.¹⁷ Yhä useammin sattui, että lukuisien luottamustoimien sekä erilaisten järjestöjen ja yhteisöjen tilaisuudet osuivat päällekkäin Huhtalan kalenterissa, ja silloin joku näistä oli jätettävä väliin. Hyväksi esimerkiksi sopi Suomen lukon valtuuskunnan kokous Helsingissä 19. lokakuuta 1930. Edellisenä päivänä pidetyssä Satakunnan piiritoimikunnan kokouksessa Huhtala oli ilmoittanut, että muiden toimiensa takia hän oli estynyt matkustamasta pääkaupunkiin. Tällöin hänen täysivaltaiseksi sijaisekseen oli valittu VRL:n perustamishankkeissa edellä mainittu varatuomari Uno Salmi.¹⁸

Osallistumista ajatellen oli merkitystä myös sillä, vaikei K. W. Huhtala arvatenkaan tätä ääneen lausunut, että matkat Helsinkiin maksoivat rahaa, ja siitä Jaakolan isännällä oli jatkuva pula. Aune Prehti, joka tuohon aikaan palveli Jaakolassa, näki läheltä isäntänsä taloudellisen ahdingon. Hänen muistikuvissaan etenkin eräs vuoden 1930 huutokauppa, joihin Jaakolassa turvauduttiin useamman kerran, kun käteisvarat näyttivät pelkkää nollaa, kertoi karua kieltään tilanteen toivottomuudesta. Vasaran pauketta sinänsä ei tarvinnut kenenkään ihmetellä, sillä Huhtalan maksukyvyttömyys oli yleisesti ihmisten tiedossa.¹⁹ Ennen sitä huutokauppaa, mistä Aune Prehti haastattelussaan kertoi, joitakin Huhtalan takaajia oli joutunut

15 Hilka Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 26.6.1930. KJA; Kaján 1930, 132–133; Siltala 1985, 98–99; ILL vko 44/2015 (Jukka Halonen).

16 SL:n Satakunnan piiritmk:n kokouksen ptk. 15.11.1930 ja valtuuskunnan kokouksen ptk. 19.11.1930. C 12 19/III. SHA. KAH; Koivuniemi 2006 a, 394; Pietiäinen 2023, 342. Suomen lukkoa johtanut op. Artturi Leinonen (1888–1963) ehdotti Lapuan liikkeen 5. valtakunnalliselle kokoukselle, joka pidettiin Lapualla marrask. 1930, että Suomen lukko ja Lapuan liike yhtyisivät yhdeksi kansalaisjärjestöksi, mutta kokousväki ei lämmennyt ehdotukselle. Sen sijaan se esitti toivomuksen, että Lukko ja VRL lopettaisivat toimintansa ja liittyisivät Lapuan liikkeeseen. Pietiäinen 2023, 343.

17 SL:n Satakunnan piiritmk:n kokouksen ptk. 15.11.1930. C 12 19/III. SHA. KAH; Eduskunnan keskuskanslia 1931, 29.

18 SL:n Satakunnan piiritmk:n kokouksen ptk. 18.10.1930. C 12 19/III. SHA. KAH.

19 Jaakola 2016, 147; Aune Prehtin haastattelu 25.8.1993 ja Antero Äijälän haastattelu 31.8.1988.

maksamaan tämän erääntyneitä vekseleitä, ottanut sitten haltuunsa Jaakolan irtaimiston ja myynyt sen erälle toisille takaajille sekä isännöitsijä K. A. Talviselle, joka toimi Kaasmarkun osuuskassan kirjanpitäjänä. Näiltä taas kaiken oli ostanut maanviljelijä Kaarlo Wiktor (K. W.) Keskimäki (1892–1953), Ulvilasta valkoiseen armeijaan kuulunut vapaaehtoinen, joka hääräili huutokaupassa jonkinlaisena toimitusmiehenä ja meklarina.²⁰

Uteliaita kyläläisiä oli kokoontunut sankoin joukoin Jaakolan pihaan, kun K. W. Keskimäki tarttui vasaran varteen ja kopautti tilaisuuden alkaneeksi. Ensin myytiin viljaa, sitten karjaa navetasta ja lopuksi siirryttiin sisälle päärakennukseen, missä huutokauppaväkeä ei kuitenkaan päästetty muihin huoneisiin kuin keittiöön. Isäntä oli poistunut omille teilleen, mutta Huhtalan molemmat pojat olivat paikalla samoin kuin Anna Huhtala, joka tyyneesti seurasi synnyinkotinsa alasajoa. Anton Jaakola lienee hakenut lohtua alkoholista. Monia luultavasti kiinnostivat talon arvokkaat huonekalut, mutta niiden suhteen läsnäolijat joutuivat pettymään, sillä tässä vaiheessa väelle ilmoitettiin, että perikunta oli ostanut irtaimiston omaan lukuunsa, ja tähän tiedotukseen huutokauppa sillä kertaa päättyi.²¹

9.2. "Kommunismmin kova kuri"

Talonpoikaismarssi oli siihen mennessä suurin mielenosoitusmarssi itsenäisessä Suomessa. Sen kannatuspohja sijoittui lähinnä poliittiseen oikeistoon ja valkoisiin rintamamiehiin, joista lähes kaikki olivat suojeluskuntalaisia, kun taas vasemmisto kokonaisuudessaan vastusti tapahtumaa. Valintaperusteiksi säädettiin 24 vuoden ikä ja tottuneisuus sotilaskuriin. K. W. Huhtala luonnollisesti täytti kriteerit ja kuului niihin, jotka eivät voineet ajatellakaan pois jäämistä, vaikka osanottajien piti maksaa omat matkakulunsa. Jostakin rahat oli löydettävä, jollei muualta niin opintojaan Sotakorkeakoulussa lopetelleelta Olavi Huhtalalta. Lähtijöitä olisi kyllä ilmaantunut tarpeeksi ja jopa enemmän kuin kulkueeseen voitiin ottaa, mutta Jaakolan isännän asema Lapuan liikkeen maakunnallisena johtomiehenä sekä Satakunnan osaston tulevana komentajana vaati ehdotonta läsnäoloa.²²

Kaikesta huolimatta oli aivan vähällä, ettei K. W. Huhtalan terveydentilasta heinäkuussa 1930 tullut estettä marssille. Hän oli saapunut Lapuan neljänteen kansalaiskokoukseen komeasti reposaarelaisen aseveljen, kauppaneuvos Werner Hacklinin (1880–1958) henkilöautolla, seuranaan Hacklinin autonkuljettaja ja maanviljelijä Kares Nakkilasta. Paluumatkalla, kun satakuntalaiset olivat ehtineet noin 60 kilometrin etäisyydelle Lapualta, puhkesi auton rengas. Kulkuneuvo suistui maantieltä, kierähti katon kautta ympäri ja päätyi ojan pohjalle. Kaikki kolme pääsivät omin avuin kömpimään ulos pahoin vaurioituneesta autosta, jonka miehet luulivat pian sytyvän tuleen ja räjähtävän. Vaikeimmin oli loukkaantunut kuljettajan vieressä istunut Huhtala. Hänen nenästään, suustaan sekä naarmuista eri puolilla kehoa valui verta, toinen käsivarsi oli nyrjähtänyt aiheuttaen nivelen halvaantumisen ja kylkeen tullut ruhjevammoja.²³

Onnettomuuspaikalle saatiin toinen auto, ja sen kyydissä K. W. Huhtala pääsi lääkärin hoitoon Seinäjoelle. Täällä loukkaantunut nukutettiin, käsivarsi vedettiin takaisin pakoilleen ja haavoihin ommeltiin tikkejä. Kipuja lievittämään annettiin vielä morfiiniruiske. Kotona Kaasmarkussa Huhtala nukkui aluksi huonosti, kun kylkiluihin ja keuhkoihin koski, mutta suhteellisen pian potilas pääsi jalkeille ja avasi toisen silmänsä, joka sekin oli muurautunut umpeen ojaanajon seurauksena. Juhannuksena kunto oli jo siinä määrin parempi, että Jaakolan isäntä ja emäntä nähtiin yhdessä Kaasmarkunjoen vastakkaisella rannalla, missä pariskunta ihaili eri puolilla kylää liehuneita Suomen lippuja. Niitä oli aattoiltana noussut salkoihin samanaikaisesti peräti 18. Mutta harmikseen Huhtala joutui pitkän aikaa kuuntelemaan leikinlaskua, joka

20 Suomen vapaussotaan v. 1918 ... -kuvataulu. Tekijän hallussa; Jaakola 2016, 145–146; Perttuli 1958, 36–37.

21 Aune Prehtin haastattelu 25.8.1993. Kaarina Jaakolan tiedot eroavat hieman Aune Prehtin muistikuvista ja lienevät luotettavimpia. Hänen mukaansa kyseinen irtaimistohuutokauppa Jaakolassa pidettiin maaliskuussa 1931 ja "perikunta", jonka Aune Prehti mainitsi haastattelunsa yhteydessä, tarkoitti todellisuudessa Olavi Huhtalaa, joka osti irtaimiston takaisin vanhemmilleen velkarahalla (66 000 mk). Jaakola 2016, 146.

22 Lipponen 1997, 128; Niinistö 2003, 62 ja 64–65; Pietiäinen 2023, 288 ja 302.

23 Hilikka Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 26.6.1930. KJA.

eräs irvileuka oli pannut alulle hänen kovaonnisesta Lapuan matkastaan: ”Sinä olet nyt tämän sodan invaliidi.”²⁴

Lapualaisten isku *Työn Äänen* kirjapainoon oli esillä Vaasan raastuvanoikeudessa 5. toukokuuta 1930, mutta vastaajat eivät silloin saapuneet paikalle. Siksi istuntoa lykättiin kesäkuun 4. päivään. Esimakua siitä mitä tuleman piti, sai Vaasassa puhunut kirjapainon asianajaja, kommunisteihin lukeutunut kansanedustaja Asser Salo (1902–1938). Häntä kehoitettiin seuraavalla kerralla, kun hän saapuisi kaupunkiin, ottamaan ruumisarkku valmiiksi mukaansa. Tekijöiksi oli paljastunut viisi, mutta syyllisiksi ilmoittautunut 72 ja Lapuan liikkeen äänenkannattajaksi perustetussa *Aktivist*-lehdessä peräti 650 miestä. Hämmästyksellä oli valtava ministerien ja muun valtiovallan taholla, eikä hallituksen huoli jatkosta ainakaan vähentynyt, kun uuden käräjätalouden aamuna 1 800 liikkeen kannattajaa ajeli Vaasaan yli 200 henkilöauton muodostelmassa, jäädyttäjien säleikköihin kiinnitetyt Suomen liput liehuen. Ensimmäisinä tulivat lapualaiset ja heidän jäljessään osanottajat muista kunnista aakkosjärjestyksessä.²⁵

Aamupäivä Vaasassa sujui jokseenkin rauhallisesti, mutta iltapäivällä kun tuomiot julistettiin, tilanne kärjistyi ja mielenosoittajien menettely sai ennennäkemättömät muodot. Todistajana kuultu faktori Eino Nieminen (1903–1933), joka oli syntynyt Ulvilan Toejoelta, raahattiin oikeustalosta kadulle, missä hän joutui pahoinpitelyn uhriksi ja alushousuilleen riisutuksi. Hänet tiedettiin varmasti kommunistiksi ja väitetysti myös punaupseeriksi. Samalla kertaa mukiloitiin muitakin vasemmistolaisia. Kaiken huippuna kaupunkiin uhmakkaasti saapunut Asser Salo siepattiin häntä henkilökohtaisesti suojelleen maaherran käsistä ja kiskottiin paikalla odottaneeseen autoon. Kansanedustaja kyydittiin Lapualle ja sieltä edelleen Viitasaarelle, pakotettiin kesken matkan vannomaan, ettei enää koskaan saapuisi Vaasan lääneen kommunistien asioissa ja uhattiin jopa tappaa, mutta päästettiin viimein vapaaksi.²⁶

Varmaan K. W. Huhtala oli hengessä mukana, jos hän tiesi mielenosoittajien hulinoinnista Vaasan mellakassa, mutta aivan konkreettisesti hänet on yhdistetty niihin pakkokyydityksiin, joista ensimmäinen tapahtui vappuna 1930 Oulun läänin Limingassa. Kyydityksien ylimpänä tahona toimi lähes poikkeuksetta Lapuan liikkeen päämaja, ja parhaiten ne tunnetaan muilutuksina kahden innokkaan kyytimiehen, Jaakko ja Jussi Muilun sukunimen mukaan. Myös kansanliike sinänsä on leimautunut ehkä eniten näiden, tavallisesti öiseen aikaan suoritettujen vapaudenriistojen perusteella. Satakunnassa asialla oli yleensä Porin seudun iskujoukko, joka Juha Siltalan mukaan lienee järjestänyt muilutuksiin käytetyn etappitien Etelä-Pohjanmaalle Kosolan taloon ja ulottanut toimintansa myös Ulvilaan. Iskut organisoivat ja toimintaa johti vanha aktivisti ja järjestömiehen Toivo Pohjala, Huhtalan hyvä tuttava monesta aikaisemmasta yhteydestä.²⁷

K. W. Huhtala itse oli siinä määrin iäkäs ja sairauksien rasittama, ettei hän liene kuulunut kyyditysten varsinaiseen suorittajaportaaseen. Ripeyttä vaatineissa iskuissa hän olisi jäänyt jalkoihin ja ollut luultavasti vain tiellä. Mutta vapaudenriistot sinänsä hän näyttää hyväksyneen empimättä ja täysin määrin, niin kuin muilutuksia myötäillen sekä Rafael Haarlan rahoitukseen nojautuneen *Aktivistin* leikkimielinen riittäminen osoittaa. Lehden joulunumerossa 1930 Huhtala sai vertailukohteekseen presidentti Hindenburgin, tunnetun saksalaisen sotasankarin, jonka ulkonäköä hän viiksineen jossain määrin muistutti:

Tää Suomen lukon Hindenburgin
on kommunismin kova kuri.
Ken vastaan käy, hän vastuun saa:
”Suakin pitäis muiluttaa!”²⁸

24 Ibid.

25 Pietiäinen 2023, 245–246 ja 249; Siltala 1985, 75–76; *Aktivist* 1/1930. Ks. myös Niinistö 2003, 38–39.

26 Niinistö 2003, 42–45 ja 48; Siltala 1985, 76–78; <<https://www.geni.com/einoemilnieminen>> [luettu 12.4.2024]. Eino Nieminen ja Asser Salo saivat surmansa Neuvostoliitossa, Nieminen sairauteen menehtyneenä ja Salo Stalinin puhdistuksissa. Tiettävästi Niemisen sairastumista edistivät ne vammat, joita hän oli saanut pahoinpitelynsä yhteydessä Vaasan mellakassa. Salo ammuttiin 78 muun suomalaisen kanssa Karhumäen Sandarmohissa 11.2.1938. ILL vko 44/2015 (Jukka Halonen); SK 14.2.2021 (Ilari Tapio).

27 Niinistö 2003, 52 (Martti Pihkala); Pietiäinen 2023, 244 ja 264; Siltala 1985, 282–283, 335 ja kuvaliite. Monessa julkaisussa havaitsee lähes sääntönä, että Toivo Pohjalan sukunimi kirjoitetaan virheellisesti Pohjola-muodossa. Ks. esim. Siltala 1985, passim; Silvennoinen – Tikka – Roselius 2016, 190 tai HS kuukausiliite 7/1930.

28 Kalemaa 2012, 127; *Aktivistin* joulun:o 1930 (Tauno Miesmaa). Ks. myös Niinistö 2003, 140.

K. W. Huhtalaa vastaan kävi Ulvilassa ainakin Erkki Uusiniitty (1906–1971) – piiriasiamies ja sittemmin Hyvinkään kunnansihteeriksi – eikä seurauksia tarvinnut kauan odotella. Uusiniitty tosin kannatti sosiaalidemokraatteja eikä kommunisteja, mutta eräs hänen ivailunsa, jonka hän kesäkuussa 1930 esitti Huhtalan kotikunnassa, oli kuin kopio ääriivasemmiston poliittisista provokaatioista Lapualla ja muualla (kuva 49). Puitteet parodialle Ulvilassa tarjosi Vanhankylän työväentalo ja siellä järjestetty työväenyhdistyksen kesäjuhla. Uusiniitty kipusi liperit kaulassa paikalle pystytettyyn ”saarnatuoliin”, joka oli verhottu punaisella kankaalla, oli julistavinaan sielut Jumalan sanaa ikään kuin kirkossa, mutta todellisuudessa puhe vilisi kristillisen uskon solvauksia ja *Raamatun* rienauksia, jopa *Isä meidän* -rukouksen vääntelyä. Osansa ”saarnasta” saivat monet tunnetut paikkakuntalaiset ja heistä erityisesti K. W. Huhtala, jota puhuja nimitteli ”Lapuan roistoksi.” Uutinen tapahtuneesta levisi nopeasti pitäjän eri puolille ja aiheutti luonnollisesti paheksuntaa monin paikoin. Varsinkin herätysliikkeiden keskuudessa reaktiot olivat siinä määrin tuomitsevia, että Uusiniitty katsoi parhaaksi piiloutua, kunnes pöly olisi laskeutunut.²⁹

Kuva 49. Erkki Uusiniitty ivaili Ulvilassa K. W. Huhtalaa ja muita tunnettuja paikkakuntalaisia. Satakunnan Museon kokoelmat.

Erkki Uusiniitty katosi maan alle muutamaksi päiväksi, mutta juhannusiltana 1930 eräät Ulvilan lapualaismieliset löysivät hänet. Nämä veivät kommunistiksi katsomansa Uusiniityn saman tien ”huvijalulle”, niin kuin Hilka Huhtala (Leino) kirjeissään asian ilmaisi. Hilkan käyttämä termi tässä yhteydessä osoitti, ettei muilutus-sanaa vielä tunnettu tai ei ainakaan käytetty pakkokyydityksistä Ulvilan seudulla. K. W. Huhtala lienee tyytynyt juhannuksena vain katselemaan edellä mainittua siniristilippujen liehuntaa, ilman nimittelijänsä etsintöihin osallistumista, mutta selvänä on pidettävä, että hän hyväksyi Uusiniityn muilutuksen ellei peräti antanut käskyä siihen. Kyyditys suuntautui Ilmajolle, mistä jatko-osuuden Lapualle järjesti kansanliikkeen epäviralliseen ”triumviraattiin” kuulunut pankinjohtaja livari Koivisto (1894–1946). Perillä Uusiniitty onnistui vakuuttamaan paikallisen virkavallan edustajan, nimismies Aleksanteri Koron (1900–1991) siitä, ettei hän suinkaan ollut ”moskoviitti” vaan sosiaalidemokraatti, joka itse asiassa vastusti kommunismia. Kun asialle vielä saatiin puhelimitse vahvistus Ulvilasta, nimismies lähetti Uusiniityn takaisin kotiinsa, antoipa vielä muilutetulle matkarahatkin, ”ettei tule taloudellista vahinkoa”.³⁰

Yleisesti ottaen muiluttajilla eli kyydityksien toimeenpanijoilla ei ollut huolta tekojensa seurauksista, sillä lain koura harvemmin ylsi heihin asti. Vaikka vapaudenriistoihin liittyi lähes poikkeuksetta pahoinpitelyjä tai ainakin uhrien nöyryyttämistä, vain joka viides muilutus päättyi raastupaan, ja tuomiot olivat varsin lieviä tai annettiin ehdollisina niissäkin tapauksissa, että leivättömän pöydän ääressä olisi seissyt rikoksen uusija. 37 prosenttia syytteistä raukesi kokonaan. Oikeudenkäyntiprosessit saivat nekin farssinomaisia piirteitä, kun kyyditsijät istuntojen aikana eivät osoittaneet vähäisintäkään katumusta tai naureskelivat tuomareilleen, joiden sympatiat vastaavasti kallistuivat enimmäkseen syytettyjen puolelle. Todisteetkin tahtoivat jäädä heppoiseksi, sillä lapualaisten käytäntöihin kuului, että ulkopuoliset silminnäkijät maksettiin tai peloteltiin etukäteen hiljaisiksi. Taustalla vaikutti se porvarillisessa väestössä tavallinen katsomus, jonka mukaan muilutukset eivät oikeastaan olleet laittomuuksia, vaan kyse oli eräänlaisesta hevosenleikistä tai niin kuin Vesa Vares on muotoillut, valitettavasta ”kauneusvirheestä” sinänsä terveen asian lieveilmiönä.³¹

Vasta vuoden 1930 syksyllä, kun pakkokyyditykset olivat jatkuneet ja uhrien avunhuudot kaikuneet pitkin kesää, yleinen mielipide laajemmassa mitassa kääntyi Lapuan liikettä vastaan. Tuomioistuimet alkoivat suhtautua ilmiöön tosissaan, eivätkä muiluttajat välttämättä enää päässeet kuin koira veräjältä. Syynä

29 Hilka Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 26.6.1930. KJA; Koivuniemi 2006 a, 395; US 21.1.1999 (Eino Lehto) ja 28.1.1999 (Hilka Leino).

30 Hilka Huhtalan kirjeet Olavi Huhtalalle 26.6.1930 ja 2.7.1930. KJA; Niinistö 2003, 56–57; Siltala 1985, 283 ja 554. Erkki Uusiniitty menehtyi sittemmin liikenneonnettomuudessa. Hänen autonsa ovi aukesi kesken ajomatkan ja Uusiniitty putosi ajotielle, missä hän jäi takaa tulleen auton alle. US 21.1.1999 (Eino Lehto).

31 Niinistö 2003, 57–60; Siltala 1985, 422; ILL vko 44/2015 (Jukka Halonen ja Timo Kiiski).

oli ennen kaikkea entisen tasavallan presidentin, professori K. J. Ståhlbergin ja hänen puolisonsa kaappaus Helsingissä ja kyyditys, joka herätti huomiota ulkomaista myöten ja syöksi liikkeen kannatuksen alamäkeen.³² Siihen mennessä lapualaisten tilille oli kertynyt lähes kaksi ja puolisataa väkivaltaista kyyditystä, joiden yhteydessä nämä olivat tehneet kolme murhaa. Toisaalta myös kaksi kommunistia olivat syyllistyneet henkirikoksiin poliittisista syistä samana kesänä.³³

Satakunta selvisi ampumisien osalta puhtain paperein, sillä maakunta jäi esimerkiksi Pohjanmaan lakeuksiin verrattuna liikehännän katvealueeksi. Kyyditsijöitäkin itse teossa nähtiin Satakunnassa vasta pari viikkoa sen jälkeen, kun ensimmäisiin sijoittunut Asser Salon muilutus oli tapahtunut. Myöskään numeroiden valossa ei voine puhua erityisen suuresta innostuksesta, sillä Satakunnan alueelle kirjattiin valtakunnallisesti melko vähäiset 18 pakkokyyditystä ja viisi kyyditystyötä. Näistä Porin seudun iskujoukon osalle lankesi kahdeksan onnistunutta ja kolme epäonnistunutta tapausta.³⁴

Erkki Uusiniityn kyydityksessä herättää huomiota hänelle maksettu matkakorvaus. Rahalliset tai muutaan hyvitykset muilutetuille eivät yleensä tulleet kysymykseen, joten tässä suhteessa nimismies Koron menettelyä on pidettävä poikkeuksellisenä. Näin on tehtävä sitä suuremmalla syyllä, kun Koro suhtautui Lapuan liikkeeseen myönteisesti ja kuului jopa liikkeen valtuuskuntaan, mutta ehkä hän piti vapaa-ajan harrastuksensa erillään viranhoidosta, jota on luonnehdittu joustavaksi ja tahdikkaaksi.³⁵ Mitään seuraamuksia nimismies ei tietävästi langettanut kyyditsijöille, mutta Uusiniity joutui Ulvilassa välikäräjille vastaamaan syytteeseen jumalanpilkasta. Asianomistajiin kuului myös K. W. Huhtala, sillä syyte koski samalla kertaa niiden henkilöiden halventamista, joita Uusiniity oli parodioinut. Rangaistukseksi tuli sakkoa. Vanhankylän työväenyhdistys vältti käräjäoikeuden, mutta kirkollisten piirien painostus johti siihen, että yhdistyksen oli siirrettävä pahennusta herättänyt talonsa sivummalle. Hirret purettiin kesällä 1933 ja pystytettiin uudelleen Ravaninkylään johtavan maantien varteen. Alkuperäinen tontti tasoitettiin sittemmin Ulvilan uuden kunnantalon paikoitusalueeksi.³⁶

Kyydityksien päätepisteeksi Satakunnassa tuli talonpoikaismarssi, jonka jälkeen ajeluja organisoinut Toivo Pohjala ei katsonut aiheelliseksi niitä enää jatkaa. Hänen päätökseensä vaikutti se, että marssipäivän aamuna hallitus oli luvannut tukea Lapuan liikettä, jos liike lopettaa omavaltaisuudet ja keskittyy yhteiskuntarauhan palauttamiseen. Silloin marssimiehet olisivat tervetulleita pääkaupunkiin. Liikkeen johto puolestaan oli antanut sanansa siitä, että muilustoitimet ja väkivaltaisuuDET keskeytettäisiin, mikäli hallitus tarkoitti täyttä totta ja sen toimet kommunismin nujertamiseksi ”viimeistä piirtoa myöten” olisivat pikaisia. Toivo Pohjala, joka osallistui näkyvästi talonpoikaismarssin järjestelyihin Senaatintorilla, piti huolen siitä, ettei hallitukselle annettu lupaus jäänyt vaille katetta Satakunnassa.³⁷ Tosin kyydityksistä pidättymistä oli helppo luvata ainakin muutamaksi päiväksi, sillä kuljetuksiin joutilaat autot samoin kuin maakunnan aktiivimuiluttajat, joiden joukkoon Pohjala itsekin lukeutui, olivat enimmäkseen kaikki kiinni Helsingin suurtaapahtumassa.

32 Niinistö 2003, 99–100; ILL vko 44/2015 (Jukka Halonen). Alkusoittona K. J. Ståhlbergin kyyditykselle voidaan pitää kahden kommunisteihin lukeutuneen kansanedustajan, Eino Pekkalan ja Jalmarin Röttön muilutusta. Heinäkuussa 1930 heidät siepattiin Helsingin Säätytalolta kesken perustuslakivaliokunnan istunnon ja kyydittiin Lapualle, missä heidät vapautettiin. Kaappaus oli tavallaan turha, sillä hallitus oli jo päättänyt ääriavasemmiston kaikkien kansanedustajien vangitsemisesta. Niinistö 2003, 57–58; Pietiäinen 2023, 280.

33 Niinistö 2003, 58 ja 60–61. Kyyditsijät surmasivat väkivaltarikoksiensa yhteydessä pienviljelijä Onni Haposen Heinävedeltä, työmies Yrjö Holmin Forssasta ja suutari Erik Mätön Heinjoelta. Kommunistien surmaamina henkensä menettivät poliisikonstaapelit Ivar Kokkonen Heinolasta ja Arvo Sorvari Vaasasta. Niinistö 2003, 60–61; Vap. 2/2022 (Mikko Uola).

34 Koivuniemi 2006 a, 394–395; Siltala 1985, 282.

35 Kaján 1930, 119 ja 133; Niinistö 2003, 56 (kuvateksti).

36 Hilikka Huhtalan kirje Olavi Huhtalalle 2.7.1930. KJA; US 21.1.1999 (Eino Lehto) ja 28.1.1999 (Hilikka Leino). Vanhankylän työväentalon siirtoa on selitetty myös sillä, että se oli rakennettu alun perin vuokratontille, ja tontin vuokra-aika umpeutui v. 1933. UK 1/1975 (Martti Rusola).

37 Tpm. 1930. C 12 19/IV. SHA. KAH; Siltala 1985, 119–121 ja 282–283; ILL vko 44/2015 (Jukka Halonen). Työmies Yrjö Holmin murha sijoittui LL:n viimeisiin väkivaltaisuuksiin ennen talonpoikaismarssia. Eräitä Loimaan iskujoukkoon kuuluneita kyyditsijöitä tunkeutui aamuyöstä 4.7.1930 kommunistina tunnetun Holmin kotiin, missä tämä puolustautui revolverillaan. Seurasi tulitaistelua, jonka aikana Holm sai surmansa, kun eräs kyyditsijöistä ampui hänet. Siltala 1985, 279 ja 388–389.

9.3. Vaatimukset marssien maaliin

Perusteiltaan talonpoikaismarssi jäi melko hataralle pohjalle, jos motiivina pidetään vain Lapuan liikkeen tavoitteiden vauhdittamista, sillä pääpiirteissään tavoitteet olivat toteutuneet tai toteutumassa marssipäivään 7.7.1930 mennessä. Maalaisliittolaisen Kyösti Kallion (1873–1940) kolmas hallitus oli kesän kuluessa lakkauttanut *Työn Äänen* ja muut samansuuntaiset julkaisut sekä antanut kommunistilakien nimellä tunnetun esityspaketin, jonka tarkoituksena oli ääriivasemmiston toiminnan täydellinen tukahduttaminen. Kuitenkin lapualaiset olivat pitäneet Kallion hallitusta saamattomana ja vaatineet sen eroa, mikä sitten oli toteutunut vain muutamia päiviä ennen marssijoukon saapumista pääkaupunkiin ja sikäli poikkeuksellisesti, että samana päivänä (2.7.) eduskunta oli antanut hallitukselle luottamuslauseen. Seuraajakseen se oli saanut oikeistopiirien arvostaman P. E. Svinhufvudin laajapohjaisen koalition, joka ensi töikseen oli määrännyt pidätettäväksi kommunisteihin lukeutuneet kansanedustajat. Nämä olivat kuuluneet lakkautetun SSTP:n tilalle perustettuun Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestöön (STPV). Siten valtiopäivillä ei vastedes nähty ääriivasemmiston edustajia eli niitä ”selviä ryssän agentteja, jotka olivat avoimesti aseellisen vallankumouksen kannalla”, niin kuin erästä marssipataljoonaa komentanut everstiluutnantti Paavo Susitaival – aikaisemmin Sivén (1896–1993) – jälkikäteen räväkästi asian ilmaisi.³⁸

K. W. Huhtalan kotikunnassa keskusteltiin talonpoikaismarssille osallistumisesta 1. heinäkuuta 1930. Kyseessä oli kansalaiskokous, joka järjestettiin Ulvilan nuorisoseuran talossa. Huhtalan piirustusten mukaan vuonna 1913 valmistuneeseen rakennukseen oli kokoontunut ”satalukuinen” määrä paikallisia asukkaita – luultavasti lähinnä Lapuan liikkeelle myötämielistä väestöä, koska kannatus liikettä kohtaan oli tilaisuudessa yksimielinen ja päätös marssille lähtemisestä myönteinen.³⁹ Kokouksen avasi Huhtala, joka samassa yhteydessä selosti poliittista tilannetta läsnäolijoille. Puheenjohtajana toimi Ulvilan kirkkoherra Aukusti Halla-Seppälä ja sihteerinä Vanhankylän koulun opettaja Hannu Fredrik (Hannu Fr.) Nikki (1898–1975). Käytännön järjestelyt uskottiin toimikunnalle, johon valittiin Koiviston koulun opettaja Johan August (J. A.) Elovainio – aikaisemmin Eklund (1870–1951) – Huhtalan aseveli ja sukulaismies, Vanhankylän Trumetarin isäntä Eeli Sippola (1896–1944), isännöitsijä K. A. Talvinen, tilanomistaja Onni Vanhakartano sekä maanviljelijä Artturi Yli-Rantala. Halla-Seppälä ja Sippolaa lukuun ottamatta kaikki edellä mainitut osallistuivat Helsingin marssitapahtumaan, johon eri puolilta Ulvilaa lähti yhteensä 20 miestä.⁴⁰

Helsinkiin saapuvien kuljetukset hoidettiin siten, että Tampereen linjan eteläpuoli käytti henkilöautoja ja muut tulivat junilla. Jälkimmäisten matkalippuihin uusi kulkulaitosministeri, RKP:n Rolf Witting (1879–1944) oli luvannut 50 prosentin alennuksen. Kurin ja järjestyksen säilymisestä vastanneen Paavo Talvelan ehdotuksesta oli päätetty, että marssi siihen liittyvine ohjelmineen viedään läpi yhdessä päivässä. Siten suuri osanottajajoukko pääkaupungissa olisi helpommin hallittavissa. Päätös viittasi siihen, ettei marssin järjestäjillä ollut mitään etukäteen tehtyjä vallankumoussuunnitelmia tai jos sellaisia olikin, nämä olivat niistä luopuneet. Päivämääräksi oli sovittu maanantai 7. heinäkuuta, mutta ajoneuvojen oli syytä lähteä liikkeelle jo edellisenä lauantaina tai viimeistään sunnuntaina, koska matkanteko kapeilla ja mutkaisilla teillä sujui verkalleen, eikä autojen kestävydestä etenkin pidemmällä välimatkoilla voinut mennä takuuseen.⁴¹

38 Niinistö 2003, 54 ja 56; HS kuukausiliite 7/1990 (Riitta Anttikoski); ILL vko 44/2015 (Jyrki Vesikansa). Paavo Susitaival taisteli v. 1918 komppanianpäällikkönä Karjalan rintamalla. Lupaavasti alkaneen sotilasuran katkaisi v. 1932 Mäntsälän kapina, johon sekaantumisesta hänet tuomittiin vankeuteen. 1930-luvulla Susitaival loi poliittista ideologiaa IKL:lle ja valittiin v. 1939 puolueen kansanedustajaksi. Talvisotaan hän osallistui Ryhmä Suden ja jatkosotaan mm. rykmentin komentajana Itä-Karjalassa. Sotien jälkeen Susitaival, joka elämänsä loppuun asti luonnehti itseään fasis-tiksi, toimi lähinnä vapaana kirjailijana. Everstiluutnantiksi hänet ylennettiin v. 1929. Niinistö 1998, passim; ILL vko 44/2015 (Jyrki Vesikansa).

39 Innaamaa 1968, 278; SK 2.7.1930.

40 Suomen Vapaussotaan v. 1918 ... -kuvataulu. Tekijän hallussa; Jonasson – Kivialho 1932, 1887; Kokko 1930, 143–144 ja 147; Ulvilan koululaitoksen ... 1980, 8 ja 21–22. Tekijän hallussa; SK 2.7.1930. Ulvilasta valkoisten joukkoihin kuulunut Eero Elovainio (1900–1944) oli op. J. A. Elovainion poika. Hän haavoittui Mustapään kahakassa Suomen niemellä 13.2.1918. Suomen Vapaussotaan v. 1918 ... -kuvataulu. Tekijän hallussa; Saarenheimo 1919, 52 ja 59; Sysimetsä – Hannula 1954, 97.

41 Kaján 1930, 158; Niinistö 2003, 62 ja 68; Pietiäinen 2023, 289 ja 291. Rolf Wittingin lupauksesta huolimatta alennus rautateillä jäi lopulta 25 prosenttiin ja koski vain yli 20 miehen ryhmiä. Pietiäinen 2023, 294.

Autot kokoontuivat ennalta sovittuihin paikkoihin ja etenivät sitten kohti pääkaupunkia pitkissä saatueissa, määrätyn välimatkan päässä toisistaan ja Lapuan liikkeen tunnuksilla varustettuina. Ajan infrastruktuurille oli tyypillistä, että sankka pilvi maantiepölyä seurasi mukana.⁴² Satakunnasta mukaan ilmoitautunutta, yhteensä 517 marssijan joukkoa varten oli varattu lähes 130 henkilöautoa, kaksi linja-autoa sekä Punaisen Ristin lääkintäauto ja korjaustarvikkeita kuljettanut kuorma-auto. Lisäksi läheteillä oli käytössään kaksi moottoripyörää. Porista lähtenyttä autokolonnaa johti K. W. Huhtalan esimies vuodelta 1918, diplomi-insinööri Matti Ikonen, joka oli määrätty myös toiseksi apulaiskomentajaksi satakuntalaisten rykmenttiin. Toisena apulaiskomentajana toimi Kokoomuspuolueen raumalainen kansanedustaja, varatuomari Toivo Armas (T. A.) Aalto-Setälä (1896–1977).⁴³

Kaasmarkkulaiset marssijat K. W. Huhtala, Jussi Mäkelä, Anton Paavola, Kalle Simula ja Toivo Virtanen sekä K. A. Talvinen Suolistolta eivät itse omistaneet autoja, mutta heille järjestyi kyyti ajoneuvoissa, joiden reitti kulki Lavian suunnalta Kaasmarkkuun ja sieltä edelleen Poriin. Autoja asianmukaisin tunnuksin nähtiin Satakunnan teillä jo lauantaina, ja kaupunkiin näitä saapui pitkin päivää, koska lähtö Porin kauppatorilta kohti Punkalaidunta, mistä yhteinen taival varsinaisesti alkoi, tapahtui varhain kello 7 sunnuntaiamuna. Lavian suuntalaisten piti saavuttaa Kaasmarkku iltakahdeksaan mennessä lauantaina, mutta jostain syystä ajoneuvot myöhästivät, ja Huhtala käytti odotusajan tilannekatsaukseen kotikylässään. Hän painotti vielä kerran kommunismin vaaraa Suomelle, kun hän puhui entisen kauppaliikkeensä edustalla kanssaan pääkaupunkiin lähteville.⁴⁴

Talonpoikaismarssin satakuntalaiset osanottajat kaikkialta maakunnasta kokoontuivat aamulla kello 9 jälkeen Punkalaitumen kirkolle. Täällä tulijat järjestettiin viiteen erilliseen komppaniaan, jotka sitten jaettiin Satakunnan rintamalta useimmille tuttuihin joukkueisiin ja ryhmiin. Kukin komppania sai oman päällikkönsä. Yhdessä yksiköt muodostivat suunnilleen pataljoonan vahvuisen ”joukko-osaston”, josta virallisesti käytettiin rykmentin nimeä. Puoli kahdentoista maissa osasto marssi Punkalaitumen kirkolta urheilukentälle, missä taloustirehtööri Juho Lähti (1866–1957) paikallisten puolesta evästi Helsinkiin matkavia. Hän lausui toivomuksen, että edessä oleva tapahtuma koituisi isänmaan onneksi ja menestykseksi. Lähtin puheeseen vastasi komentajan ominaisuudessa K. W. Huhtala, joka sanojensa päätteeksi kohotti eläköön-huudon isänmaalle. Siihen ”pataljoonan jäsenet ja saapuvilla olleet lukuisat paikkakuntalaiset voimakkaasti yhtyivät”. Juhlan tuntua lisäsi se, että Punkalaitumen taloissa yleisesti liehuivat Suomen liput, ja vieraat saivat nauttiakseen voileipiä, kahvia ja virvokkeita, joita paikalliset lotat auliisti tarjoilivat.⁴⁵

Tasan kello 12 autot käynnistettiin ja matka Punkalaitumelta kohti Helsinkiä alkoi. Kulkuneuvot suuntasivat numerjärjestyksessä ensin Urjalan kautta Lopelle, missä oli seuraava taukopaikka kahvitarjoiluineen. Tavoitteeksi oli asetettu, että satakuntalaiset saapuisivat pääkaupunkiin kello 19, mutta taival taittui niin joutuisasti ja ilman suurempia ongelmia, että autokolonna ohitti Töölön tullin ensimmäisten joukossa ja saavutti määränpään puoli tuntia etuajassa. Pysäköinti oli järjestetty Sepän aukiolle. Täältä miehet marsivat majoituspaikkaansa Ratakadun kansakoululle, missä tapahtui myös ruokailu. Tarjolla oli lihakeittoa puoli litraa miestä kohti. Kaupungissa joukon vahvuus oli noussut noin viiteen ja puoleen sataan, sillä osa oli tullut Helsinkiin aikaisemmin junilla tai omilla kulkuneuvoillaan.⁴⁶ Ilmeisesti majoituspäällikkö Toivo Pohjala ja hänen apulaisensa, nakkilalainen johtaja sekä myöhempi kauppaneuvos Leo Suominen (1904–1970), olivat varautuneet lisätarpeeseen, sillä yösija järjestyi kaikille Satakunnasta matkaan lähteneille. Muualta maasta saapui lisää autosattueita illan mittaan niin, että koolla oli kaikkiaan viitisentuhatta maanantaipäivän marssiin osallistujaa.⁴⁷

42 Tpm. 1930. C 12 19/IV. SHA. KAH; Niinistö 2003, 63 ja Pietiäinen 2023, 294 (kuvat).

43 Tpm. 1930. C 12 19/IV. SHA. KAH; Kokko 1930, 37 ja 143; SK 8.7.1930.

44 Kokko 1930, 143–144; SK 6.7.1930; Paavo Prehtin haastattelu 16.7.1996. Juha Siltalan mukaan kommunismin vaaraa liioiteltiin lapualaisten keskuudessa. Todellisuudessa Neuvostoliitto oli romahduksen partaalla, kun maatalouden kollektivisointi ei sujunut suunnitelmien mukaan, ja kotimaassa kommunistien toimintaa vaikeutti EK, joka oli murskanut SKP:n maanalaisen organisaation v. 1928. HS kuukausiliite 7/1990 (Riitta Anttikoski); ILL vko 44/2015 (Timo Kiiski).

45 Kokko 1930, 143; SK 6.7.1930.

46 Pietiäinen 2023, 293; SK 6.–8.7.1930.

47 Tpm. 1930. C 12 19/IV. SHA. KAH; Niinistö 2003, 64.

Kuva 50. Vihtori Kosola johtaa Lapuan liikkeen valtuuskuntaa talonpoikaismarssilla 7.7.1930. K. W. Huhtala toisessa rivissä ensimmäinen vasemmalta, rovasti K. R. Kares eturivissä toinen vasemmalta. Kotkaniemen kuvakokoelma.

Varhain maanantiaamuna saapuivat ylimääräiset junat Karjalasta, Savosta sekä Oulusta Pohjanmaan kautta Helsinkiin ja toivat tullessaan valtaosan marssijoista, heidän joukossaan myös Vihtori Kosolan Lapualta tyylikkäässä kesäpuvussaan. Hänen rinnallaan K. W. Huhtala, jolla ymmärrettävistä syistä ei ollut mahdollisuuksia vaatevarastojensa ehostamiseen, näytti jotenkin rähjäntyneeltä. Ero pisti silmään heti ensi tapaamisesta alkaen, kun Kosola saapui tarkastamaan Satakunnan pataljoonalle annettua marssikkäskyä. Siinä toistui sama vaatimus kuin järjestysmiehille jaetuissa ohjeissa sekä lehdissä julkaistuissa marssin järjestyssäännöissä. Niiden mukaan minkäänlainen mielivalta osallistujien taholta ei saanut tulla kysymykseen, eli marssijoilta edellytettiin joka suhteessa moitteetonta käytöstä ja kurinalaisuutta. Noudattamista valvoivat ryhmänjohtajat kukin oman joukkonsa osalta. Alkoholin käyttö oli ehdottomasti kielletty, samoin meno Siltasaareen ja muihin työläiskaupunginosiin.⁴⁸

Junilla saapuneille oli järjestetty aamupesu ja ruokailu Valtionrautateiden makasiinien tuntumassa, muut saivat siistittyä sekä nauttia lottien tarjoileman aamupalan Hakasalmen ja Hesperian puistoissa. Ennen juhllisuuksien alkamista kaikki osanottajat, joiden määräksi oli ennalta sovittu 12 000, saivat Lapuan vaakunalla varustetut käsivarsinauhat. Kello 11 jälkeen alkoi järjestäytyminen silloiselle Pallokentälle, myöhemmän Olympiastadionin maisemiin.⁴⁹ Täällä pidetyistä puheista varsinkin Lapuan kirkkoherran, rovasti Kaarlo Fredrik ”Rietriikki” (K. R.) Kareksen (1873–1942) voimaa uhkuneet sanat tempasivat Huhtalan mukaansa, osaksi niiden sisältämän isänmaallisen paatoksen, osaksi taas sen takia, että rovasti oli lähtöisin hänen naapuripitäjästään Nakkilasta. Se toi puhujan ikään kuin lähemmäksi ulvilalaisia ja viittasi myös muihin Nakkilan Kareksiin, joista aikaisemmin mainittu jääkärikapteeni Yrjö Kares oli rovastin veljenpoika. Puhe otettiin vastaan riehakkain huudoin ja kättentaputuksin.⁵⁰

48 Kokko 1930, 38; Niinistö 2003, 64; Pietiäinen 2023, 292 ja 296–298.

49 Niinistö 2003, 65 ja 68–69; HS kuukausiliite 7/1990 (Riitta Anttikoski).

50 Pietiäinen 2023, 298; SK 4.2.2017 (kuva); <<https://www.geni.com/karlfredrikkares>> [luettu 16.4.2024] K. R. Kareksen uskonnollinen vakaumus kytkeytyi alun perin Länsi-Suomen rukoilevaisuuteen, jonka hän oli lapsuusvuosinaan omaksunut kotiseudullaan Nakkilassa. Lapualla hänen hengelliseksi viiterühmäkseen vakiintui rukoilevaisväritteinen herännäisyys. Huhtala 1981, 185; Silvennoinen – Tikka – Roselius 2016, 178–180.

Peräti kolme akateemisen tason tutkijaa on väittänyt, että valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmari oli kutsuttu Pallokentälle ruotsinkielisen puheen pitäjäksi, ja että hänen julistuksensa oli ”kuivahko yhteenveto kaikista päivän puheista”. Samat tutkijat ovat myös tietäneet, että valtioneuvos oli ”pitkä, kumarainen ja hontelolta vaikuttava” sekä lähes kuuro, mutta hänen puheensa kaikesta huolimatta nostatti ”huutomyrskyn” juhlaväen keskuudessa. Jos jätetään Danielson-Kalmarin ruumiinrakennetta koskeneet arviot sikseen, niin on todettava, että esitetyt väitteet jäivät kauaksi siitä, mitä Pallokentällä todellisuudessa tapahtui. Siellä kyllä kuultiin puhe ruotsin kielellä, mutta sen piti kirkkoherra Paul Danielsson (1891–1988) osoituksena ”kommunisminvastaisen taistelun kielirajat rikkovasta luonteesta”, niin kuin Jussi Niinistön ansiokkaasta kuvahistoriasta selviää, eikä suinkaan Danielson-Kalmari. Sen sijaan sokeutumisesta kärsinyt mutta ilmeisen hyväkuuloinen valtioneuvos istui kutsuvierasaitiossa kenraali Hannes Ignatiuksen, säveltäjämestari Jean Sibeliuksen (1865–1957) ja monen muun Lapuan liikkettä sympatisoineen seurassa, missä hänen läsnäolonsa varmasti herätti ansaittua huomiota.⁵¹

Juhlapäivän huipentuma, varsinainen talonpoikaismarssi alkoi iltapäivällä ja suuntautui Pallokentältä ohi Vanhan kirkon puiston sankarihautojen Senaatintorille. K. W. Huhtala sijoittui Lapuan liikkeen valtuuskuntaan, joka asteli rivistössä ensimmäisenä Vihtori Kosolan johdolla (kuva 50). Muut satakuntalaiset tulivat omana ”joukko-osastonaan” komppanioihin järjestyneinä, kuten muidenkin maakuntien miehet. Kunkin osaston edellä kannettiin asianomaisen maakunnan nimikylttiä. Senaatintorilla valtuuskunta ryhmittyi Aleksanteri II:n patsaan taakse, vastapäätä nykyisen Helsingin tuomiokirkon eli silloisen Suurkirkon portaikkoa. Valokuvista huomaa, kuinka Huhtala on hakeutunut täällä viimeiseen riviin ehkä hieman nukavierua asuaan peittääkseen; myös kasvoissa voi näkyä arpia epäonnisen Lapuan matkan jäljiltä. Paikojakin kenties kolotti, mikä ei kuitenkaan estänyt häntä nauttimasta speaktaakkelista täysin siemauksin, etenkin kun kirkon portaat täyttyivät valtioneuvoston jäsenistä, kansanedustajista, korkeimmista upseereista ja muista arvovieraista. Hymyilevä tasavallan presidentti Lauri Kristian (Lauri Kr.) Relander (1883–1942) saapui vierasjoukkoon viimeisenä protokollan mukaan. Täpärästi ennen presidenttiä paikalle ennätti kenraali Mannerheim, jonka nouto kenraalin Kaivopuiston kodista oli uskottu hovioikeudenneuvos Harald Bouchtin (1872–1963), Vihtori Kosolan ja Toivo Pohjalan tehtäväksi.⁵²

Marssitapahtumaan liittyi piirre, joka oli yhteydessä Satakunnan rintamalla vuonna 1918 operoivaseen Porin rykmenttiin. Joukko-osasto oli tullut tiensä päähän, kun siihen kuulunut jäännös oli mainitun vuoden kesällä muutettu Tammisaaren vartiopataljoonaksi ja Porissa toiminut täydennyspataljoona hajotettu. Armeijan uudelleenjärjestely, johon senaatti oli ryhtynyt saksalaisten suuntaviivojen mukaisesti, oli johtanut seuraavan vuoden kuluessa siihen, että Porin rykmentti oli syntynyt ja muovautunut uudelleen. Sijoituspaikakseen se oli saanut Turun, missä autonomian ajalla rakennetut kasarmit harjoituskenttineen tarjosivat ”porilaisille” toimitilat.⁵³ Päälylystö tervehti Lapuan liikkettä yleisesti myönteisenä ilmiönä, eikä poikkeusta tehnyt myöskään edellä mainittu everstiluutnantti Paavo Susitaival, joka oli määrätty suojeluskuntajärjestöstä pataljoonan komentajan sijaiseksi Porin rykmenttiin. Talonpoikaismarssissa Susitaival oli nähnyt tilaisuuden toteuttaa omia, demokratiaa vastustaneita pyrkimyksiään ja ilmoittautunut mukaan suojeluskuntaupseerin ominaisuudessa. Komentoonsa hän oli saanut Varsinais-Suomen rykmentin ensimmäisen pataljoonan, joka lähti mielenosoitukseen Loimaalta.⁵⁴

Omia tavoitteitaan silmälläpitäen Paavo Susitaival ahtoi siviilipukunsa taskut täyteen käsikranaatteja, kun varsinaissuomalaisten matka kohti pääkaupunkia alkoi. Samassa tarkoituksessa hän pakkasi mukaan upseerin virkapukunsa, sillä päävartiioon Helsingissä oli komennettu eräs Porin rykmentin komppania hänen pataljoonastaan. Perillä Susitaival olisi pukenut ylleen univormunsa, jos ylempää olisi käsketty tai syy vallankaappaukselle muutoin ilmaantunut, ja ottanut komppanian komentoonsa. Ohjesäännön mukaan

51 Niinistö 2003, 71 ja 74; Siltala 1985, 120; Silvennoinen – Tikka – Roselius 2016, 188.

52 Niinistö 2003, 71–72 sekä kuvat s. 82–83 ja 85; Siltala 1985 (kuvaliite); HS kuukausiliite 7/1990 (Riitta Anttikoski ja kuva).

53 Sutela – Mikkola 1986, 178–180 ja 188.

54 Kokko 1930, 110; Niinistö 1998, 80–81 ja 83; HS kuukausiliite 7/1990 (Riitta Anttikoski). Vaikka evl. Susitaival komensi pataljoonaa Porin rykmentissä, talonpoikaismarssi oli hänelle mahdollinen, koska hän virallisesti kuului sk-järjestön upseereihin. Näille oli myönnetty poikkeuslupa, joka salli marssille osallistumisen siviilipuvussa. Niinistö 1998, 81.

näet päävartio totteli ”päivystävää upseeria, kaupungin komendanttia ja oman joukko-osaston komentajaa” edellyttäen, että nämä käyttivät virkapukua. Sitten Susitaipaleen yksikkö lapualaisen pöytäkirjan johdolla olisi tunkeutunut valtioneuvoston linnaan sekä presidentinlinnaan, pidättänyt hallituksen jäsenet ja presidentin sekä eristänyt nämä muusta maailmasta. Operaation varmistamiseksi pari henkilöautoa turkulaisten kolonnasta oli täytetty konepistooleilla ja pikakivääreillä. Lisäksi marssijoiden taskussa siellä täällä yli maakuntarajojen pullotti ”mauseri” tai vastaava, vaikka virallisesti puhuttiin vain mielenosoituksesta, eivätkä osanottajat ohjeistuksen mukaan saaneet kantaa mukanaan minkäänlaisia tuli- eikä muitakaan aseita.⁵⁵

Juha Siltalan mukaan vallankaappauksen uhka tuona helteisenä heinäkuun päivänä 1930 oli lähempänä kuin milloinkaan. Hänen nähdäkseen kyse ei niinkään ollut ”voimain mittelöstä” hallitukselle uskollisten ja sitä kaatavien tahojen välillä, vaan lopputuloksen olisi ratkaissut kieltäytyjien määrä Senaatintorilla, jos merkki kaappaukseen ryhtymisestä todella olisi annettu. Tori oli täynnä miehiä, jotka olivat omistaneet elämänsä taisteluun valkoisen Suomen arvomaailman puolesta ja tuikein katsein vaativat nyt kommunismin ehdotonta kitkemistä. Tuskinpa monikaan heistä olisi jäänyt hallituksen ja ylipäänsä laillisten muotojen puolustajaksi, vaikka Susitaipaleen kaltaisia aktivisteja olisi ilmaantunut vain kourallinen, jos vaihtoehtona olisi väläytetty hallituksen syrjäyttämistä ja Lapuan liikkeen tarttumista valtiolaivan peräsimeen. Vielä vähemmän jos ensinkään olisi löytynyt niitä, jotka olisivat nousseet barrikadeille hallituksen puolesta ja ulkoparlamentaarisia voimia vastaan. Tästä saatiin näyttö, kun kotimatkan alkaessa osanottajien joukosta kuului myös sellaisia ääniä, että pääkaupungista oli lähdetty pois kesken.⁵⁶

K. W. Huhtalan jäämistöstä ei ilmene, olisiko hän pysynyt uskollisena demokraattisesti valituille valtiolimille, jos idea vallankaappauksesta olisi saanut kannatusta ja lyönyt itsensä läpi marssin johdossa. Vastaus on kuitenkin pääteltävissä, kun tarkastelee Huhtalan kannanottoja ja suhtautumista valkoisen Suomen laitaliimioihin yleensä. Ensinnäkin hän paljasti jo Suomen suojelusliiton varhaisvuosina suopeutensa ”fascismiin”, ellei eduskunta puuttuisi maanpuolustuksen laiminlyönteihin, ja VRL:n perustamisen aikoihin hänen väitetty fasistisuutensa oli jatkuvasti tulilinjalla.⁵⁷ Toiseksi on muistettava, että Huhtala kuului Lapuan liikkeessä nimenomaan radikaalin linjan kannattajiin, sellaisiin kuten Gunnar von Hertzen tai Toivo Pohjala, jotka varauksetta suosittivat suoraa toimintaa. Hän myös näki ympärillään jatkuvasti niitä, joita ”pitäisi muiluttaa”, vaikkei ikänsä ja horjuneen terveytensä takia liene henkilökohtaisesti osallistunut pakkokyydityksiin, sanalla sanoen hän menetteli kaasmarkkulaisen Esko Vuoren (1922–2002) ilmausta käyttäen joka suhteessa kuin ”täys Kosola”.⁵⁸ Ei jää varteenotettavia epäilyksiä sille, että vallankaappajat olisivat saaneet Huhtalasta varauksettoman tukijan, jos kaappaukseen olisi ryhdytty talonpoikaismarssin huumassa, tai ainakaan hän ei olisi kuulunut niihin, jotka olisivat vastustaneet toimenpiteitä valtiojohdon vaihtamiseksi.

9.4. Senaatintorilta Arkadianmäelle

Kaappauskäskyn sijaan talonpoikaismarssin lopputuloksena oli Lapuan liikkeen ja valtiovallan kädenlyönti Senaatintorilla. Osanottajat palasivat enemmän tai vähemmän tyytyväisinä kotiseuduilleen, ja turkulaiset palauttivat aseensa vähin äänin Porin rykmentin varikolle, mistä ne olivat peräisin. Ennen satakuntalaisten lähtöä K. W. Huhtala kiitti näitä ”retken aikana yli odotusten osotetusta maltillisesta ja ar-

55 Niinistö 2003, 72–73; Niinistö 1998, 83; HS kuukausiliite 7/1990 (Riitta Anttikoski). Esikuvan menettelyllään evl. Susitaival todennäköisesti oli saanut Italian fasistien marssista Roomaan Mussolinin johdolla v. 1922. ILL vko 44/2015 (Jyrki Vesikansa).

56 Pietiäinen 2023, 302; HS kuukausiliite 7/1990 (Riitta Anttikoski). Jussi Niinistö on arvioinut, että vallanvaihto talonpoikaismarssin yhteydessä olisi ehkä onnistunut, jos Lapuan liikkeen johto olisi niin tahtonut. Joukkoa komentanut Vihtori Kosola oli valtansa kukkuloilla, mutta hallituksen arvovalta heikoissa kantimissa. Jukka-Pekka Pietiäinen puolestaan on epäillyt, olisivatko Kosolan kyvyt riittäneet vallankumouksen päämieheksi. Pietiäisen mielestä kaappauksella ylipäätään ei ollut onnistumisen edellytyksiä Senaatintorilla. Niinistö 1998, 81; Pietiäinen 2023, 303.

57 K. W. Huhtalan kirje Jorma Huhtalalle 25.9.1929. KJA; Ahti 1999, 298; KL 25.5.1929.

58 Siltala 1985, 64–66 ja 335; *Aktivistin* joulun:o 1930 (Tauno Miesmaa). Ks. myös Niinistö 2003, 140; Esko Vuoren haastattelu 25.6.1996.

vokkaasta käyttäytymisestä” ja nostatti kolminkertaisen eläköön-huudon isänmaalle.⁵⁹ Tyynesti perisatuntalaiseen tapaan matkanteko olisi kaiketi sujunut länsirannikolle asti, ellei välikohtaus Helsingistä lähdetessä olisi aiheuttanut lievähköä tunteenpurkausta. Pitäjänmäen ylikäytävän kohdalla nimittäin moottoripyörälähetä, joka ajoi autosaattueen edellä, sai kimppuunsa erään paikallisen kommunistin. Kärkiauton miehet näkivät hyökkäyksen, pysäyttivät ajoneuvonsa ja juoksivat lähettä ”lahtariksi” nimittellen häiritsijän kiinni. Hänet pakotettiin autoon sekä kydittiin joitakin kilometrejä, kunnes kolonna pysähtyi ja kommunisti vietiin sorakasan päälle maantien poskeen. Rangaistukseksi Huhtala määräsi, että hänen oli seisottava siinä lakki kädessään niin kauan, kunnes viimeinenkin auto oli ajanut ohi.⁶⁰

Jos Lapuan liikkeen kannattajat luulivat, että talonpoikaismarssi lopullisesti sinetöi kommunismin kitkemisen Suomessa, niin he erehtyivät. Esityspaketti, jonka Kallion hallitus juuri ennen eroamistaan oli antanut ääri vasemmiston vaimentamiseksi, sai eduskunnan käsittelyssä 15. heinäkuuta 1930 hyväksynnän vain joiltakin osin, ja paketin keskeinen sisältö eli kommunistilait, jotka käytännössä tekivät ääri vasemmiston toiminnan mahdolltomaksi, kelpasivat kyllä porvarillisille ryhmille sekä tietyn varauksin myös keskustalle, mutta eivät sosiaalidemokraateille. Nämä estivät joidenkin ruotsalaisten tukemana kyseisten lakien kiireelliseksi julistamisen ja äänestivät säädökset yli vaalien. Seurauksena oli Lapuan liikkeen tyy tuomio sosialisteille, jotka eivät alun alkaenkaan kuuluneet kärkipäähän liikkeen suosikkilistalla.⁶¹

Maltillisina sosiaalidemokraattina tunnettu Tampereen pormestari ja eduskunnan varapuhemies Väinö Hakkila (1882–1958) sai tuta henkilökohtaisesti, mitä merkitsi joutuminen Lapuan liikkeen tai tässä tapauksessa oikeastaan Vapaussodan rintamamiesten liiton hampaisiin. Hän oli vastustanut valtiopäivillä voimakkaasti kommunistilakien säätämistä ja arvostellut kovin sanoin lapualaisten mellastusta. Kärvekielisen pormestarin puheet olivat liikaa VRL:n johdon tamperelaiskaksikolle, puheenjohtaja Eino Haaralle ja sihteeri Eero Rekolalle, jotka kuuluivat myös Lapuan liikkeen aktiivisiin toimijoihin. He värväsivät joukon miehiä muiluttamaan puhemies Pohjanmaalle asiaankuuluvien selkäsaunoien ja uhkausryöpyin. On vaikea kuvitella, että K. W. Huhtala olisi lähtenyt kotoaan Tampereelle vain siksi, että olisi päässyt mukaan Hakkilan pahoinpitelyyn, mutta henkistä tukeaan hän epäilemättä iskulle antoi, jos varapuheenjohtajan mielipidettä kyseltiin. Kyditsijät saatiin pian selville ja tuomittiin oikeudessa, mutta idean isät eli Eino Haarla ja Eero Rekola, jotka operoivat taustalla, jäivät ilman rangaistuksia.⁶² Mikäli heidän ajatuksensa sosiaalidemokraateista olisi pitänyt pukea sanoiksi, osuva ilmaus olisi jälleen kerran löytynyt J. R. Danielson-Kalmarin puheesta:

Mutta pääasia on, että sosialidemokraattinen puolue seisoo viivan toisella puolella. Se ei kuulu yhteiskuntaa säilyttäviin kansanaineksiin, se kuuluu kommunistien ohella niihin, jotka pyrkivät tavalla tai toisella tarpeen tullen vallankumouksella ja väkivallalla hävittämään nykyisen yhteiskunnan. Sentähden tämä sosialidemokraattinen puolue on kautta viimeisen vuosikymmenen helpoittanut kommunistien toimintaa, vastustanut kaikkea tehokasta toimenpidettä sen kukistamiseksi. Sentähden se myöskin nyt vastustaa lepäämässä olevia lakeja ja koettaa mustata, minkä se suinkin voi, kaikkia niitä porvarillisia aineksia, jotka eivät ota kulkeakseen siihen suuntaan, jonne sosialidemokraatit pyrkivät.⁶³

Samana päivänä (15.7.) kun kommunistilait äänestettiin yli vaalien, Lapuan liikettä myötäillyt presidentti Lauri Kr. Relander päätti hajottaa eduskunnan. Hän määräsi uudet vaalit toimitettavaksi lokakuun alkupäivinä, ilmeisenä tarkoituksenaan saada porvaripuolueille sellainen enemmistö, että kommunistilakien hyväksyminen valtiopäivillä kävisi päinsä. Myös Svinhufvudin hallitus auttoi asiaa torjumalla

59 Silvennoinen – Tikka – Roselius 2016, 177; HS kuukausiliite 7/1990 (Riitta Anttikoski); SK 8.7.1930.

60 Siltala 1985, 283; Silvennoinen – Tikka – Roselius 2016, 195.

61 Niinistö 2003, 88; Pietiäinen 2023, 307; Uola 2006, 210.

62 Pietiäinen 2023, 309; Uola 1988, 46–47; Uola 2006, 212. Väinö Hakkilan muilutus tuli yllätyksenä sekä maan hallitukselle että Lapuan liikkeen johdolle, koska johto oli kieltänyt yksityishenkilöihin kohdistuneet kyditykset. Osataan Hakkilan tapaus lisäsi yleistä paheksuntaa kansanliikettä kohtaan. Pietiäinen 2023, 309–310.

63 J. R. Danielson-Kalmarin puhe Isänmaallisen ... 28.9.1930. Tekijän hallussa.

kommunistien vaalilistat, kieltämällä näiden kokoukset ja julkiset esiintymiset sekä sulkemalla toimilat. Nyt K. W. Huhtala huomasi tilaisuutensa koittaneen. Talonpoikaismarssi oli tuonut hänelle lisää julkisuutta, nimi vilahteli yhtenä uutiskatsauksissa ja komea valokuva julkaistiin jopa Suomen Kuvalehdessä. Marssin yli 500 satakuntalaista osanottajaa, jotka muistivat komentajansa ripeät otteet matkan aikana ja vakuuttavan esiintymisen Helsingissä, sekä suuri joukko muita kommunisminvastaisia tuttavita pitivät huolen siitä, että maine kiiri ja kannatusta riitti, kun Huhtala päätti pyrkiä eduskuntaan Kansallisen kokoomuspuolueen listoilta Turun ja Porin läänin pohjoisessa vaalipiirissä. Kokoomuspuolueen jäsenkirjaa hän oli kantanut alusta alkaen näennäisestä puoluevastaisuudestaan huolimatta.⁶⁴

Vapaussodan rintamamiesten liitto teki niin läheistä vaalityötä Lapuan liikkeen kanssa, että Mikko Uolan mukaan liiton voi tässä suhteessa rinnastaa liikkeen alaosastoihin, varsinkin jos tarkastellaan toimintaa paikallisilla tasoilla. VRL esimerkiksi hyväksyi täysin lapualaisvaltuuskunnan julistuksen, jossa tuomittiin kaikki ”puoluepyyteissä” esitetyt mielenilmaukset vaalien yhteydessä. Menettely hyödytti eniten K. W. Huhtalan kaltaisia molempiin järjestöihin näkyvästi kuuluneita tarjokkaita. Kun äänet sitten oli laskettu, eduskunnan todettiin saaneen kahden kolmasosan porvarillisen enemmistön. Sen turvin kommunistilait hyväksyttiin täpärästi marraskuussa, vaikka SDP edelleen pani vastaan. Tulos sai valtiojohton huokaisemaan helpotuksesta, sillä levottomuuksien oli pelätty lisääntyvän, mikäli porvarillinen määräenemmistö olisi jäänyt saavuttamatta.⁶⁵

Vapaat vaalit jäivät suhteelliseksi käsitteeksi syksyn 1930 äänestyksessä, sillä Lapuan liikkeen harjoittama painostus ja ääri vasemmiston suun tukkiminen rajoittivat kansalaisten demokraattisia perusoikeuksia. Tuntuvimmin rajoitukset iskivät niihin osapuilleen 20 000 ehdokkaaseen, jotka lainvastaisesti karsittiin äänestyslistoilta, ja toisena kohteena niihin kommunistisiin järjestöihin, jotka lakkautettiin – raittiusyhdistyksistä naisosastoihin ja urheiluseuroihin asti. Siksi Kokoomuspuolueen suuri vaalivoitto on luettavissa hyvin pitkälle olosuhteiden tuottamaksi voitoksi. Puolue oli nauttinut eniten kannatusta Lapuan liikkeessä ja kahmi nyt huikeat 14 lisäpaikkaa, mikä toi sille yhteensä 42 kansanedustajaa. Uusiin kasvoihin kuului noin 3 400 ääntä kerännyt K. W. Huhtala. Hän lienee yllätynyt laajasta kannatuksestaan, vaikka toki tiesi odottaa läpimenoa, sillä ammoin suomalaisessa puolueessa, kun Huhtala tavoitteli edustajuutta, hän tuskin edes näki unta näin runsaasta äänipotista.⁶⁶

Arkadianmäelle seuraavana talvena valmistunut Eduskuntatalo tarjosi upeat puitteet kansanedustajille (kuva 51), mutta K. W. Huhtalan kohdalla lapualaisuus seurasi rasitteena istuntosaliin asti. Kaasmarkun VPK:n juhlissa hän oli tottunut siihen, että yleisö hartain mielin ja hiiskumatta kuunteli päällikön sanoja, mutta täällä viiltävät välihuudot keskeyttivät hänen huolella valmistelemansa puheenvuorot. Lapuan liikkeen laittomuudet nousivat nekin toistuvasti esiin vasemmiston kannanotoissa. Kaiken lisäksi Huhtala joutui ennen pitkää toteamaan, että hän oli joutunut ”ikään kuin jonkin rikollisen” maineeseen Etsivän keskuspoliisin silmissä. Suuresti hämmästyneenä hän kirjoitti puolisolleen, että EK oli ”koplannut” hänen työhuoneensa puhelinjohdot omiinsa, joten kaikki Huhtalan puhelinkeskustelut olivat välittömästi viranomaisten tiedossa.⁶⁷ Mahdollisesti salakuuntelusta oli määrännyt EK:n päällikkö Esko Rieki (1891–1973), joka piti Huhtalaa VRL:n johtoon nousseena vaarallisena seikkailijana ja sijoitti hänet samaan ryhmään kuin livari Hyppölän, Eero Rekolan ja Artturi Vuorimaan kaltaiset äärimmäisyysmiehet.⁶⁸

Myös rempalleen jääneet raha-asiat ahdistivat K. W. Huhtalaa eduskunnassa ensimmäisestä syksystä lähtien. Ne yhdistyivät näihin aikoihin läheisesti Simulan perintötilaan Kaasmarkussa ja vaikuttivat siihen, että tietty osa Simulasta, joka kokonaisuudessaan oli kuulunut omistajiensa suvulle vuodesta 1698 lähtien, ajautui suuriin vaikeuksiin ja lopulta pakkohuutokauppaan (1932). Tyypillisenä ajan ilmiönä ja Huhtalan ahdingon kuvastajana Simulan tapaukseen on syytä pysähtyä tarkemmin. Prosessi alkoi siitä, kun kansanedustaja oli saanut joidenkin velkojensa takaajaksi maanviljelijä Väinö Jokisen (1901–1971), joka yhdes-
sä aviopuolisonsa Tyyne Jokisen – aikaisemmin Simula (1900–1978) – kanssa omisti kyseisen, sittemmin

64 Jaakola 2016, 123–124; Uola 2006, 210–211; Takkinen 1998, 43 ja 51.

65 Uola 1988, 48–49; Uola 2006, 211–212; Andersson 1983, 46.

66 Jaakola 2016, 123–124; Pietiäinen 2023, 317 ja 330–331; Siltala 1985, 178–179.

67 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 13.11.1931. KJA; Jaakola 2016, 126 ja 138.

68 Lackman 2007, 270.

pakkohuutokaupatun osan Simulasta.⁶⁹ Jokiset asuivat tilapäisesti Jaakolan naapurissa ja olivat paljon tekemisissä Huhtaloiden kanssa – etenkin emännät keskenään, koska nämä tunsivat yhteenkuuluvuutta ikivanhojen talonpoikaissukujen jäseninä. Perheitä yhdistivät myös velat, sillä Simulan pellot olivat päässeet heikkoon kuntoon niitä aikaisemmin viljelneiden vuokraajien käsissä, ja tiluksiensa uudelleen raivaamisessa Väinö Jokinen oli turvautunut pankkiluottoihin.⁷⁰

Kaasmarkussa ja lähiympäristössä luotonantoa harjoitti vuonna 1923 perustettu osuuskassa. Sen toimipaikka sijaitsi Suoliston kartanossa isännöitsijä K. A. Talvisen tarkassa huostassa. Vuonna 1929 alkanut yleismaailmallinen talouslama iski Suomen 1930-luvun alussa ja koetteli erityisen raskaasti maataloutta. Lama näkyi myös rahamarkkinoiden tuntuva kirstymisessä.⁷¹ Kaasmarkussa eräs vaikeuksiin joutuneista oli Väinö Jokinen, joka pula-ajan paikallisissa syövereissä ei selviytynyt kaikista lyhennyksistään. Samaan aikaan kaatuivat päälle takaukset K. W. Huhtalan pankkilainoista, mikä merkitsi sitä, että kyseiset lainaerät Huhtalan maksukyvyttömyyden vuoksi lankesivat Jokisen suoritettaviksi. Seurauksena olivat rahattoman viljelijän kumarrusmatkat pääkonttoriin Poriin ja Talvisen luokse Suolistolle. Markkoja ei herunut Jokiselle kummaltakaan käynniltä, mutta Anna Huhtala löysi ulospääsyn pinteestä omalla tavallaan.⁷² Syksyllä 1930 hän raportoi eduskuntaan lähteneelle miehelleen seuraavasti:

Täytyy heti lähdettyäsi kirjoittaa näitä koto asioita. Jokinen kävi eilen tiistaina Porissa eikä asiat olleetkaan menestyneet niin kuin puhe oli. Ei sieltä ollu annettu hänelle yhtään rahaa. Vaan vaadittu vielä lisää tuhatta markkaa. Ei ollu pääkonttorissa hyväksytty sitä siinä muodossa. Väinö kävi ehtoolla vielä Talvisella kuulemassa sitä rahaa, vaan ei saanut. Näytti kaikki kohdat mahdottomilta.

Sitte tähän tuli ehtoolla Mäkelän Anna⁷³. Kysyin eikö hänellä olisi sitä antaa. Ja sain myös, hän kun lähtee ensi viikolla sinne Helsinkiin. Oli jo varannut itselleen matkaa varten rahaa. Sain hältä siis muutamaksi päiväksi. Eli siksi muka kuin meijeritili tulee. En arvanut sanoa, että meen on otettu jo meijeritilille niin paljon. Jos sieltä enää tuleekaan niin paljon, vaan muukaan ei auttanut.⁷⁴

Kuva 51. Eduskuntatalon vihkiäiset 7.3.1931. Etualalla Kokoomuspuolueen kansanedustajia, K. W. Huhtala takarivissä neljäntenä oikealta. Parvekkeella kutsuvieraita. Museoviraston kokoelmat.

- 69 Kaasmarkun osuuskassan hakemus Turun ja Porin läänin maaherralle 2.9.1931. Sis. Turun HO:n valitusaktiin n:o 4/1932 s. 14. Ebc 2053. THOA. KAT; Sukuselvitys Kaasmarkun kylän Simulan talon omistajista v:sta 1725. UkiA; Suomen asutuksen yleisluettelo. Ulfsby socken 1694–1713. Karlsmark s. 65/Simula. Tekijän hallussa; Heikki Jokisen haastattelu 30.10.2018.
- 70 Velkakirjat Tyynne ja Väinö Jokisen sitoumuksista Kaasmarkun osuuskassalle 8.10.1930 ja 4.12.1930. Sis. Turun HO:n valitusaktiin n:o 4/1932 s. 14. Ebc 2053. THOA. KAT; Simulan tilan katselmuspkt:t 22.4.1912 ja 16.11.1916. Tekijän hallussa; Hilikka Leinon haastattelu 28.9.1993.
- 71 Peltola 2006 b, 421–422; Perttuli 1958, 36–37.
- 72 Anna Huhtalan kirje K. W. Huhtalalle 12.11.1930 ja K. W. Huhtalan kirje Jorma Huhtalalle 11.5.1932. KJA; Hilikka Leinon haastattelu 28.9.1993. Vararikkonsa jälkeen Väinö Jokinen sai työpaikan Kaasmarkun Alisesta myllystä. Hän työskenteli siellä myllärinä vuoteen 1962 asti, jolloin jauhatus myllyssä päättyi. Jokinen 1970, 8 ja 19–20.
- 73 Tarkoittanee Anna Mäkelää (1901–1948), joka oli Maria Jaakolan o.s. Mäkelä veljentytär ja siten Anna Huhtalan serkku. Virkatodistus Jaakola-Mäkelän sukuvieriä varten 17.2.1988. UkiA.
- 74 Anna Huhtalan kirje K. W. Huhtalalle 12.11.1930. KJA.

Ilme K. W. Huhtalan kasvoilla kirkastui hetkeksi, kun tulos tasavallan presidentin vaalista talvella 1931 selvisi. Ratkaisevalla kolmannella kierroksella olivat vastakkain Lapuan liikkeen kelpuuttama P. E. Svinhufvud, joka tosin jäi kauas liikkeen ihanne-ehdokkaasta, sekä kyydityksestään edellisenä syksynä sisuuntunut K. J. Ståhlberg. Ensimmäisen presidentin valinta Jussi Niinistöä lainaten olisi merkinnyt lapualaisille samaa kuin punainen vaate härälle, joten oli ymmärrettävää, että vaalien alla nämä hyökkäsivät nimenomaan inhoamaansa "Plootuvuorta" vastaan. Kuvaan kuului jälleen, että ihmisiä peloteltiin levottomuuksilla ja ulkoparlamentaarisilla toimenpiteillä, jos Lapuan liike ei saisi tahtoaan läpi.⁷⁵ Aikanaan vanhasuomalainen Huhtala oli pitänyt etäisyyttä nuorsuomalaiseen Svinhufvudiin, mutta nyt molemmat olivat kokoomuslaisia ja näkymät toiset, kun Huhtala äänestettiin Svinhufvudin valitsijamieheksi tämän vaaliliiton toiseksi suurimmalla äänimäärällä (1 864) Turun ja Porin läänin pohjoisessa vaalipiirissä. Lopputuloksen ratkaisivat Maalaisliiton valitsijat. Osa heistä oli jo ensimmäisellä kierroksella antanut äänensä "Ukko-Pekalle" eikä Kyösti Kalliolle, joka oli puolueen oma ehdokas, ja lopullisessa äänestyksessä maalaisliittolaisten ryhmä kokonaisuudessaan taipui valituksi tulleen Svinhufvudin taakse.⁷⁶

9.5. Jäähvyäiset Jaakolalle

K. W. Huhtalan ilo menestyksestä presidentinvaalin yhteydessä jäi lyhyeksi, sillä pian edessä oli arki ja ahdistava huoli omasta ja perheen toimeentulosta. Poliittisille vastustajille hänen taloudelliset vaikeutensa tarjosivat – lapualaisterrorin ohella – herkullisen ivailun kohteen. Ilkeimpiin sanailijoihin kuului sosiaalidemokraattien kansanedustaja, toimittaja Arthur (Artturi) Aalto – aikaisemmin Silfver (1876–1937). Kun Huhtala valitteli puheenvuorossaan, etteivät tietyt kansanedustajat näyttäneet ollenkaan tajuavan maatalousväestön hätää, Aalto heitti välittömästi takaisin: "Tahdon huomauttaa edustaja Huhtalalle, että me kyllä tunnemme kovin hyvin maatalouden hädän, vaikkemme ehkä sillä tavalla ja niin perinpohjaisesti kuin edustaja Huhtala."⁷⁷ Jonkinlaista helpotusta toi se, että Jorma Huhtala, joka oli aloittanut agronomiksi tähdänneet opintonsa Helsingin yliopistossa, voi majoittua samaan huoneistoon kuin isä ja siten säästää vuokratuloissa. Asunnossa oli molemmilla oma työtila, johon "parahiksi" mahtuivat kaikki tarpeelliset esineet ja huonekalut. Niukkuuteen Huhtaloilla todenteolla oli aihetta, sillä rahavarat olivat hupenneet siinä määrin, että perheenpäällä edustajatoimestaan huolimatta oli "koko viikon, vähän toistakin, ollut (vain) markka viisikymmentä penniä lompakossa".⁷⁸

Puolisolleen K. W. Huhtala tunnusti, että hän olisi eduskunnassa "pystynyt varmasti paljon enempään", ellei "olisi ollut tätä joka vuorokautista painajaista". Sanoillaan Huhtala viittasi perheen taloushuoliin ja edessä häämöttäneeseen vararikoon. Nyt hän ei voinut parhaalla tahdollaankaan "ottaa osaa eduskuntatyöhön kuin kolmasosahöyryllä". Ponnottomaksi Huhtalan kausi valtiopäivillä ei kuitenkaan jäänyt, eivätkä Artturi Aallon ja muiden välihuudot häntä kokonaan lannistaneet. Ehkä parhaan esimerkin tarjosi kommunistilakien yhteydessä annettu ja kapinan ehkäisyyn tarkoitettu tasavallan suojelulaki. Huhtala suhtautui siihen kriittisesti, vaikka kommunistilait kokonaisuudessaan oli säädetty Lapuan liikkeen vaatimuksesta, sillä hän ennakoiki, että suojelulakiin niin sanotusti oli koira haudattuna. Lähikuukaudet osoittivat Huhtalan epäilykset oikeiksi. Laista kehkeytyi poliittinen paradoksi sikäli, että sen säädöksiä ruvettiin pian käyttämään Lapuan liikettä vastaan, ja Mäntsälän kapinan jälkiselvittelyissä suojelulaki tarjosi käyttökelpoisen välineen liikkeen lakkauttamista vaatineille. Niinpä lapualaishenkiset edustajatoverit Arkadianmäellä saivat tehdä töitä Huhtalan epäluulojen hälventämiseksi.⁷⁹

75 Niinistö 2003, 102; Uola 2006, 223–224.

76 Satak. kansallisseurojen toim.kertomukset 1918–1945. Satak. kokoomuksen arkisto. PTA; Uola 2006, 224 ja 226.

77 Jaakola 2016, 169 (Artturi Aalto); SK 30.9.2019 (Esa Tuominen).

78 K. W. Huhtalan kirjeet Anna Huhtalalle 13.2.1931 ja huhtik. 1931. KJA. Ks. myös Jaakola 2016, 134 ja 137–138. Jorma Huhtalan yliopisto-opinnoista ks. Mattson 1942, 171 ja Sysimetsä – Hannula 1954, 122.

79 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle huhtik. 1931. KJA; Siltala 1985, 184; Uola 2006, 220.

Toisena esimerkkinä voi mainita vastalauseen, jonka K. W. Huhtala kirjoitti marraskuussa 1931 asevelvollisille kaavailtujen lomien johdosta. ”Jopa maalaisliiton kunnolliset edustajatkin” – omasta eduskuntaryhmästä puhumattakaan – painostivat häntä vetämään kyseisen lausunnon takaisin, mutta Huhtala oli ”kerta kaikkiaan päättänyt”, ettei hän siitä luovu vaikka kaatuisi siihen paikkaan. Taustatukea antoivat hänen molemmat upseeripoikansa, toukokuussa kapteeniksi ylennetty Olavi ja reservivänrikkinä sotaväestä aikaisemmin kotiutunut Jorma Huhtala.⁸⁰ Suurinta huolta, jonka rinnalla kalpenivat yhtä hyvin suojelulaikiin kohdistuneet epäilykset kuin varusmiesten lomakysymykset, edustajaisälle kuitenkin tuotti maatalousväestön toimeentulo. Huhtala tiesi hyvin, ettei hän ollut ainoa maanviljelijä, joka tuohon aikaan kamppaili ylipääsemättömien ongelmien parissa. Tuhannet muut horjuivat konkurssin partaalla, kun pankit vaativat omiaan pois lainoista, joiden maksamisen vakuutena olivat arvonsa romahdusmaisesti menettäneet maatilat.⁸¹ Huhtikuussa 1931 hän vetosi päättäjiin eduskunnassa näin:

Eikö olisi jo korkea aika eduskunnankin ryhtyä sovinnollisesti yhteisin ponnistuksin kiinnittämään huomiota siihen vaikeaan talouspulaan, joka maassamme parhailaan vallitsee ja joka uhkaa tuottaa sellaisia vaikeuksia, joiden poistaminen myöhemmin saattaa käydä aivan ylivoimaiseksi. En jaksa käsittää, minkä tähden eduskunta ei halua jättää ainaisia suuntariitojaan silloinkaan, kun todellisessa taloudellisessa ahdingossa elävät laajat kansankerrokset odottavat eduskunnalta yhteisymmärryksessä päätettyä ja nopeasti tuloksiin johtavaa otetta vakavan talouspulamme pikaiseksi lievittämiseksi.⁸²

Kuten edellisen pääluvun päätteeksi mainittiin, pakkohuutokauppa syksyllä 1931 ja puolison päivien päättyminen keväällä 1932 suistivat K. W. Huhtalan elämän kokonaan pois raiteiltaan. Jos hänen työskentelynsä eduskunnassa oli tapahtunut aikaisemmin vain ”kolmasosahöyryllä” – kansanedustajan omaa ilmaisua käyttäen – niin tästä eteenpäin kaikki oli yhtä kaaosta ja sekamelskaa. Huhtala ei koskaan ollut ”mikään vesipoika”, niin kuin Kaarina Jaakola on todennut isoisästään, mutta nyt alkoi ”alkoholi ottaa hänestä niskalenkin”. Yhä pidempiä aikoja kestivät hänen poissaolonsa eduskunnasta – muka sairauden vuoksi – ja kun Huhtala kalpeana ja verestävin silmin saapui viimeiseen istuntoon kevätkaudella 1932, hänen kansanedustajan uransa voi katsoa päättyneen siihen.⁸³ Alkukesä kului Kaasmarkussa muuton merkeissä, sillä pakkohuutokaupan seurauksena osuuskassa vaati Jaakolan kaikkia rakennuksia tyhjennettäviksi. Uudeksi, tilapäiseksi asunnokseen hän sai Simulan tyhjinä ammottaneet huoneet, jotka koulunkäyntinsä keskeyttämään joutuneen Hilikka-tyttären, tämän tilanteesta järkyttyneen Anton-enon ja avuksi rientäneiden kyläläisten voimin täytyivät perheen niistä tavaroista, joita vielä oli jäljellä irtaimistoa verottaneista huutokaupoista. Huhtala itse oli niin poissa tolaltaan, ettei sanottavasti kyennyt muuhun kuin lamaantuneena katselemaan vararikkonsa viimeistä näytöstä.⁸⁴

Heikki Mäki näki henkilökohtaisesti tätänsä aviomiehen nurjan puolen tämän viimeisien edustajakuukausien aikana vuonna 1932. Mäki oli lähetetty viemään erästä rahalähetystä Huhtalalle Helsinkiin, mutta perille päästyään hän ei löytänyt tätä työpaikaltaan eduskunnasta. Hän sai kuitenkin vahtimestarilta katuosoitteen, josta Huhtalan arveltiin löytyvän. Mäen hämmästys oli melkoinen, kun hän aikansa kaupungilla harhailtuaan havaitsi tulleensa salakapakkaan – kieltolaki kun vielä oli voimassa – ja Huhtalan istuneen siellä päihtyneenä korttia pelaamassa. Peli oli keskeytynyt, kun Mäki saapui paikalle, ja Huhtala oli antanut hänelle erään toisen osoitteen sekä pyytänyt, että hän noutaisi sieltä kansanedustajan hopeisen savukeasian. Se oli Huhtalan mukaan jäänyt häneltä sinne jossain aikaisemmassa yhteydessä. Mäki lähti jälleen asialle ja saapui kotvan kuluttua panttilainakonttoriin, joka sijaitsi kyseisessä osoitteessa. Siellä hän lunasti perhekalleuden takaisin, vei sen sekä jäännöksen mukanaan tuomista rahoista Huhtalalle ja palasi sitten

80 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle 13.11.1931. KJA; Lipponen 1997, 129; Sysimetsä – Hannula 1954, 122.

81 K. W. Huhtalan kirje Anna Huhtalalle huhtik. 1931. KJA; Peltola 2006 b, 421–422; Pietiäinen 2023, 353.

82 K. W. Huhtalan puhe eduskunnan istunnossa 14.4.1931. KJA.

83 K. W. Huhtalan kirjeet Anna Huhtalalle huhtik. 1932 ja Jorma Huhtalalle 5.4.1932. KJA; Jaakola 2016, 176–177.

84 Anna Huhtalan kirje Jorma Huhtalalle 11.3.1932 ja K. W. Huhtalan kirje Jorma Huhtalalle 11.5.1932. KJA; Jaakola 2016, 177–178; Hilikka Leinon haastattelu 25.8.1994.

Kuva 52. Raunioista vasemmalle Kaasmarkun verkatehtaan "herrainrivi", missä K. W. Huhtala vietti viimeiset vuotensa. Rakennus oli säästynyt tehtaan tulipalossa myöhäisyyksyllä 1926. Satakunnan Museon kokoelmat.

Kaasmarkkuun. Tapaus jäi Mäen mieleen niin voimakkaasti, että hän muisti kaiken yksityiskohtaisesti, kun hän lähes 60 vuotta myöhemmin kertoili siitä tekijän haastattelussa.⁸⁵

Kaasmarkussa Heikki Mäki tapasi Olavi Huhtalan, joka kertoi serkulleen, ettei perheellä ollut asiaa Jaakolaan toukokuun alusta lukien. Perintötila oli siten menetetty Huhtaloiden osalta, mutta kovan onnen tila liittyi vielä samana vuonna (1932) Mäkeen sikäli, että K. A. Talvinen osuuskassan asiamiehenä tarjosi sitä hänelle. Jos Mäki olisi suostunut tarjoukseen, Anton-enon alkuperäinen tarkoitus sisarenpojastaan Jaakolan isäntänä olisi toteutunut. Hintapyyntö oli kuitenkin niin korkea, ettei Mäki uskaltanut tarttua tilaisuuteen, vaikka Talvinen oli luvannut hänelle lainaa ostoa varten.⁸⁶ Lopulta osuuskassa viipaloi Jaakolan viiteen pienempään osaan, saadakseen siten omansa pois ja edistääkseen ostohalukkuutta, sillä K. W. Huhtalan lainat olivat "jäädyttäneet huomattavan summan kassan varoja, vähentäen muutenkin pieniä pääomia ja korkotuloja". Ositus osoittautui järkeväksi ratkaisuksi pankin kannalta, sillä vuoteen 1935 mennessä kaikki tiluslohkot oli myyty ja osuuskassa saanut liiketoimistaan hyvän voiton. Ulvilan kruunuvoudin (nimismiehen) toimittamassa pakkohuutokaupassa lokakuussa 1931 se oli maksanut Jaakolasta 351 000 markkaa, mutta kaikkien tilanosien yhteenlaskettu myyntihinta, jonka kassankokous joulukuussa 1935 yksimielisesti hyväksyi, oli 539 000 markkaa.⁸⁷

Simulasta K. W. Huhtalan ja Hilkan oli lähdeittävä joulukuussa 1932, sillä aikaisemmin Jaakolan yhteydessä mainittu kansakouluntarkastaja Josua Järvinen osti yllättäen perintötilan tontin ja rakennukset omiin tarpeisiinsa. 1920-luvun alussa Järvinen oli varoitellut Ulvilan kuntaa keuhkotuberkuloosista, joka hänen mukaansa piili Simulassa ja olisi altistanut lapset tartuntavaaraan, jos kunta olisi ostanut rakennukset koulukäyttöön, mutta nyt varoittaja lienee muuttanut käsitystään tai sitten puhunut palturia alusta pitäen Huhtalan kiusaksi. "Muistatko tarkastajan mielipidettä silloin, kun Simulaan aiottiin koulua," kyseli Hilikka aiheellisesti Jorma-veljeltään.⁸⁸ Uusi asunto löytyi Kaasmarkun tehtaanmäestä, missä sijainneesta entisestä "herrainrivistä" isännöitsijä Olavi Nyström suostui vuokraamaan isälle ja Hilikalle toisen päädyn huoneiston tai "vaikka koko tehtaanmäen kaikkineen". Kyseinen rakennus oli säästynyt liekkien tuholta verkathtaalla raivonneessa tulipalossa loppusyksyllä 1926 (kuva 52). Täällä Huhtala vietti viimeiset vuotensa,

85 Heikki Mäen haastattelu 6.7.1989. K. W. Huhtalan tupakoinnista ks. Olavi Huhtalan kirje kotoväelle 4.8.1919. KJA.

86 Heikki Mäen haastattelu 6.7.1989.

87 KO:n lainhuudatusasiain pt. ... 14.4.1937. OKA; Perttuli 1958, 41.

88 Hilikka Huhtalan kirje Jorma Huhtalalle 27.11.1932. KJA; Hilikka Leinon haastattelu 15.7.1996.

Kuva 53. Vapaussodan rintamamiehiä puolisoineen viettämässä iltaa Pyhäjärven rannalla Säskylässä. Leskeksi jäänyt K. W. Huhtala seisoo muiden takana. Valokuvannut K. E. Klint 1936. Satakunnan Museon kokoelmat.

Frans Eino (Frans E.) Koivisto (1901–1978) lokakuussa 1934 osti rakennukset sekä päätilan, joka lohkomisien johdosta oli supistunut 32 hehtaariin. Aikaisempiin tiluksiin verrattuna jäännös oli vaatimaton, sillä Huhtalan isännnydessä Jaakolan kokonaispinta-ala oli yltänyt 119 hehtaariin. Päätilaan kuuluivat Frans E. Koiviston aikana Kotopalsta, Kotopellon palsta, Kiviperon palsta ja Lanningin (ruotsiksi *Landäng*) palsta, joista lähes kaikkia tätä kirjoitettaessa (2024) viljelee hänen pojanpoikansa Olli Koivisto (1968–).⁸⁹

K. W. Huhtala jättäytyi pois valtakunnanpolitiikasta niin kategorisesti, ettei hän osallistunut edes Lapuan liikkeen seuraajaksi vuonna 1932 perustetun Isänmaallisen kansanliikkeen (IKL) toimintaan. Poikkeuksen muodosti vain Vapaussodan rintamamiesten liitto – sikäli kuin se katsotaan poliittiseksi järjestöksi – sillä liitto säilyi Huhtalan mielenkiinnon kohteena loppuun asti. Siitä kertoo esimerkiksi valokuva, jossa aseveljiä on koolla Pyhäjärven rannalla Säskylässä kesällä 1936 (kuva 53), sekä muistelus, jonka hän kirjoitti liiton perustamisajoista VRL:n juhlaulkaisuun vuonna 1939.⁹⁰ Liitto puolestaan arvosti syntysanojensa lausujaa poikkeuksellisen näkyvästi, olkoonkin että hän joutui väistymään varapuheenjohtajan paikalta kesällä 1932. Toukokuussa 1935 hänet palkittiin VRL:n ensimmäisellä numeroidulla ansioristillä Lahdessa, ja vuoden 1939 julkaisussa silloinen puheenjohtaja Carl Lindh totesi, että Huhtalan ja Eero Rekolan nimillä ”tulee olemaan muita kauemmaksi kantava merkitys”, kun liiton lopullinen historia aikanaan kirjoitetaan. Sekä ansioristiin että Lindhin toteamukseen on viitattu edellä tässä tutkimuksessa.

Sen sijaan on mainitsematta, että keväällä 1937 Vapaussodan rintamamiesten liitto myönsi kiittollisuuden osoituksena K. W. Huhtalalle pienen kuukausieläkkeen (500 markkaa), joka varmasti tuli todelliseen tarpeeseen, ja kuoleman vierailtua 7. helmikuuta 1941 se tarjoutui pystyttämään kiven Huhtalan haudalle, ”mikäli hänen omaisensa antavat siihen suostumuksensa”. Lähellä Ulvilan kirkkoa ja vuoden 1918 sankarihautaus sijaitseva kookas paasi näkyy kuvassa 54, samoin keväällä 1977 edesmenneen kenraaliluutnantti Olavi Huhtalan hautakivi. Kuva on otettu talvella 1981, jolloin Vapaussoturien Huoltosäätiön Satakunnan

89 K. W. Huhtalan kirje 12.12.1932 ja Olavi Huhtalan kirje toukok. 1932 Jorma Huhtalalle. KJA; Jaakola 2016, 182–183; SK 1.12.1996 (Arvi Kuusela).

90 Heikki Jokisen haastattelu 30.10.2018 ja Hilikka Leinin haastattelu 25.8.1994.

91 Jaakolan tilan kpakirja 30.10.1934. Sis. KO:n lainhuudatusasiain ptk:an ... 14.4.1937. OKA; Jaakola 2016, 147. Jaakolan muiden tilanosien uudet omistajat olivat Juho ja Hilma Aho, Juho ja Alma Levola, Hugo Prehti ja Porin seudun osuuskassa. Viimeksi mainittu myi osuutensa sittemmin pienviljelijä Frans Laiholle. KO:n lainhuudatusasiain ptk. 14.4.1937. OKA; Perttuli 1958, 117–118.

92 Huhtala 1939, 60; Virrankoski 2001 b, 817.

Kuva 54. Vapaussoturien Huoltosäätiön Satakunnan piirin edustajat Kalle Simula nuorempi, tekijä, Eero Harkila ja Ensio Sippola laskivat havuseppeleet K. W. Huhtalan ja Olavi Huhtalan haudoille Ulvilassa 22.2.1981. Valokuvannut A. & H. Hinkkala. Tekijän kokoelma.

piiri vietti vuosikokoustaan Ulvilassa ja piirin edustajat laskivat aseveljien puolesta havuseppeleet molempien, sekä isän että pojan viimeisille leposijoille⁹³. Ensinnä mainittuun kiveen on hakattu myös Anna Huhtalan sekä Itä-Karjalassa syyskuussa 1941 kaatuneen reserviluutnantti Jorma Huhtalan nimet.⁹⁴

Tuntuu kummalliselta, ettei Vapaussodan rintamamiesten liitto tehnyt elettäkään silloin, kun avun tarve K. W. Huhtalalla oli suurin. Vielä oudommalta VRL:n passiivisuus vaikuttaa sikäli, että se elokuussa 1930 jätti valtioneuvostolle anomuksen ”kansalaislahjan” kokoamisesta Vihtori Kosolalle. Kuitenkaan tämä isäntämies ei mitenkään näkyvästi osallistunut liiton toimintaan eikä kuulunut missään vaiheessa sen hallintoelimiin. Itse asiassa Kosola oli äänekkäästi yhtynyt niihin eteläpohjalaisiin, jotka olivat pitäneet järjestöä tarpeettomana ja vastustaneet sen perustamista. Käytännössä VRL:n käynnistämä keräys tarkoitti sitä, että Kosola yritettiin pelastaa vararikolta ja suurehkon maatilaa menettämislä, sillä huolettoman elämäntyyliinsä seurauksena hän kamppaili vastaavan kaltaisissa rahavaikeuksissa kuin Huhtala. Joitakin kuukausia myöhemmin myös eräät elinkeinoelämän vaikuttajat, kokoomuspoliitikot ja pankinjohtajat ryhtyivät auttamaan Vihtoria. Heidän karttuista kätensä ojentautui edistämään varainhankintaa, jonka vähimmäistavoitteeksi asetettiin 600 000 markkaa. Näillä keinoin sekä erinäisin järjestelyin Kosolan konkurssia saatiin lykättyä muutamalla vuodella.⁹⁵ Huhtalalla taas oli kiistatta kirkkaimmat ansiot VRL:n perustamisessa ja myös keskeinen osuus alkuaikojen toiminnassa, mutta kuitenkin hän jäi kaikkea apua ilman liittonsa, muiden järjestöjen ja yksityisten kansalaisten taholta.

Vesa Vares on todennut osuvasti, ettei kommunistisen vallankumouksen pelko, mikä vaikutti Lapuan liikkeen taustalla, ollut ”tuulesta temmattu eikä sielullinen häiriö,” eikä se ”koteloitunut pelkästään oikeis-

93 SK 23.2.1981.

94 VRL:n kirje K. W. Huhtalalle 24.3.1937 ja RL:n kirje Olavi Huhtalalle 27.3.1941. VPSP; Sysimetsä – Hannula 1954, 122.

95 Pietiäinen 2023, 198, 316 ja 355. Vihtori Kosolan maatilaa Lapualla osti lopulta hänen poikansa Niilo Kosola, kun tilalla toimitettiin pakkohuutokauppa 1.3.1933. Pietiäinen 2023, 420.

toon, vaan myös porvarilliseen keskustaan”.⁹⁶ Aivan erityisesti sanat sopivat K. W. Huhtalaan, jonka karvaat kokemukset vallankumousta ajaneiden menettelytavoista ennen sisällissotaa, sodan aikana ja etenkin sen jälkeen johdattivat ensin Suomen suojelusliittoon, sitten perustamaan Vapaussodan rintamamiesten liittoa sekä lopuksi johtamaan satakuntalaisten toimintaa Suomen lukossa ja Lapuan liikkeessä. Uhkakuvat uusiutuvasta vallankumouksesta näyttäytyivät ensi sijassa murha- ja pahoinpitely-yrityksinä kotiseudulla, mutta myös rikoksista tuomittujen kapinallisten armahduksina ja vasemmiston uutena nousuna. Kaiken kaikkiaan poliittinen kehitys vasta itsenäistyneessä Suomessa, jonka vapautta Huhtala oli ase kädessä puolustanut, ei vastannut lähimainkaan sitä, mitä hän lukuisine aseveljineen oli odottanut. Seurauksena oli kaiken muun ohittanut taistelu valkoisen aatteen puolesta kommunismia vastaan sekä voitot, joita Huhtala kokemiensa vastoinkäymisten ohella saavutti taistelussaan. Hänen kannaltaan ylväimmät niistä – aseveljien järjestäytyminen ja ääri vasemmiston toiminnan tukahduttaminen – sijoittuivat 1920-luvun loppuun sekä huipentuivat valintaan eduskunnan jäseneksi syksyllä 1930.

K. W. Huhtala ei ollut ainoa julkisuudessa esiintynyt vaikuttaja, joka kulki pitkän tien Suomalaisesta puolueesta Lapuan liikkeeseen. Hänen kaltaisiaan vanhasuomalaisia, jotka aluksi suhtautuivat joustavasti keisarilliseen Venäjään, mutta itsenäisyyden ajalla yhdistivät bolševismin venäläisyyteen ja näkivät molemmat äärimmäisen vaarallisina ilmiöinä, tuntee poliittinen historia muitakin. Esimerkiksi rovasti K. R. Kares sekä rehtori Hilja Riipinen tämän tutkimuksen henkilögalleriasta kuuluivat ”suomettarelais-lapualaisen” tien kulkijoihin, samoin jossain määrin myös valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmari. Itsenäisessä Suomessa heitä kaikkia yhdisti voimakas antikommunismi, ja ainekset siihen antoi vuosi 1918 yhteenottoineen. K. R. Kares oli toiminut jopa jyrkempiä linjauksia karttaneen Suomalaisen puolueen kansanedustajana, ja kuitenkin hän vaikutti eräänä kiivaimmista hahmoista ensin Lapuan liikkeen johdossa sekä IKL:n perustamisen jälkeen sen eduskuntaryhmässä. Samaan ryhmään kuului ”Hurja-Hiljan” nimen vastustajiltaan saanut rehtori Riipinen.⁹⁷ Kenties myös Huhtala olisi nähty valtiopäivillä IKL:n sinimustassa järjestöasussa, jos asiat hänen kohdallaan olisivat menneet toisin, eli ilman traagista vararikkoa ja pakkohuutokauppaa sekä niistä aiheutunutta elämäntilanteen kriisiytymistä.

96 ILL vko 44/2015 (Timo Kiiski).

97 Niinistö 2003, 67–70 ja 128; Siltala 1985, 140 ja 181; Vares 2006, 26.

10. SUOMETTARELAISISTA ÄÄRIVALKOISIIN

Tässä katsauksessa kerrataan K. W. Huhtalan tärkeimmät elämänvaiheet ja summataan lopputulos, pysähdytään keskeisiin osa-alueisiin ja vastataan niihin kysymyksiin, joita johdannossa nostettiin esille. Aihepiiri kytkeytyy läheisesti vuoden 1918 sotaan Suomessa, sen jälkeiseen sisäpoliittiseen kehitykseen ja tavallaan näiden huipentumana Lapuan liikkeeseen, jotka kaikki liittyivät voimakkaasti Huhtalan vaiheisiin ja vaikuttivat hänen tekemisiinsä enemmän kuin muut tapahtumat poliittisen elämän alalla. Valitsemansa vaikuttajan kautta tekijä on tahtonut tuoda oman panoksensa siihen poliittisten ja yhteiskunnallisten tapahtumien jälkiarviointin, mitä meidän maassamme on harrastettu tutkimusperiodini osalta, sekä ottaa kantaa siihen viime vuosina päätään nostaneeseen suuntaukseen, missä Huhtalan kaltaiset henkilöt järjestöineen on sijoitettu usein ”fasismin” kaatoluokkaan ja nähty pelkätään kielteisinä ilmiöinä aikamme yksipuolisten käsitysten valossa. Tutkimusmetodi kytkeytyy vahvasti mikrohistoriaan ja avaa sille tyypilliseen tapaan uusia näkökulmia paikallisesti sekä joiltakin osin myös valtakunnallisesti.

K. W. Huhtala ei kuulunut valtakunnallisesti nimekkäisiin poliitikoihin, mutta kotimaakunnassaan Satakunnassa hänet tunnettiin jossain määrin Venäjän vallan viimeisinä vuosina sekä verrattain laajasti itsenäisyyden ajalla. 1920-luvun edetessä tuntemus kohdistui nimenomaan hänen jyrkkään oikeistolaisuutensa, kommunismin vastaisuuteensa ja valkoisen Suomen arvoja puolustavaan ehdottomuuteensa. Hän syntyi Ulvilan Kaasmarkussa, missä hän myös suoritti varsinaisen elämäntyönsä, mutta sukujuuriltaan paikkakuntalaisena häntä ei voinut pitää. Isoisä Matias Hemmi oli muuttanut 1840-luvulla Ulvilaan Köyliöstä ja saanut täällä omistukseensa suuren Trumetarin ratsutilan. Sieltä hänen poikansa eli K. W. Huhtalan isä Emanuel Trumetari oli päätenyt isännäksi pienemmälle, Huhtala-nimiselle perintötilalle Kaasmarkkuun. Äiti Wilhelmiina eli Miina puolestaan oli Kiukaisista Ulvilaan muuttaneen kanttorin ja tulevan verkatehtailijan palvelustyttö.

K. W. Huhtalan lapsuus sujui vähemmän onnellisissa merkeissä sikäli, että vain kahden vuoden ikäisenä poika menetti isänsä ja joutui sitten kasvatiksi Trumetarin tilalle, joka sijaitsi Ulvilan Vanhassakylässä. Tänne hänen setänsä ja Emanuel-isän vanhempi veli Kalle Trumetari oli tullut isännäksi Matias Hemmin eli Trumetarin jälkeen. Huhtalan tilalle Kaasmarkkuun jäivät vain erikoisilla elämäntavoillaan närkästyttä herättänyt äiti sekä hänen vanhin tyttärensä Hilma Huhtala. Suurimman osan perheen muista lapsista ennenaikainen kuolema oli tempaissut hautaan Emanuelin lisäksi. Sittenmin Hilmasta tuli emäntä Huhtalan tilalle, mutta 1900-luvun alussa tila oli pantava myyntiin ja päätyi vieraisiin käsiin, kun isäntäväkeä kohtasivat ylipääsemättömät ongelmat maksamattomien velkojen muodossa. K. W. Huhtala ei missään vaiheessa saanut tätä vanhemmilleen ja sisarelleen kuulunutta perintötilaa yksin haltuunsa.

Trumetarin vauraalta ratsutilalta K. W. Huhtala sai kuitenkin hyviä rakennuspuita elämäntaipaleelleen, vaikka hän tavallaan joutui siellä orpopojan asemaan. Täällä nimittäin hänen monipuolinen lahjakkuutensa huomattiin ja poika pääsi maanviljelyskoulun oppilaaksi Virolahdelle. Trumetarin tilalta lienee peräisin myös hänen kiinnostuksensa yhteiskunnallisiin asioihin ja poliittiseen vaikuttamiseen Suomalaisen puolueen yhteydessä. J. W. Snellmanin ajatusten pohjalta muotoutunut puolue kokosi suurin joukoin riveihinsä maaseudun talonpoikaisväestöä, johon Huhtala isänsä puolelta lukeutui. Sen ohjelmassa häntä kiehtoivat etenkin suomen kielen aseman parantaminen vastapainona ruotsinkielisen ”herrasluokan” osoittamalle elitismille. Talonpoikaiset tavat ja hyveet, kansallisuusajattelu sekä äidinkieli olivat niitä teemoja, joihin Huhtala vetosi, kun Ulvilan suomenmieliset valitsivat hänet varhaiseksi eduskuntaehdokkaakseen 1900-luvun alkupuolella. Siihen mennessä hän oli täydentänyt opintojaan teollisuuskoululla Porissa, valmistunut sieltä rakennusmestariksi ja jättänyt taakseen lyhyen ammatillisen kokeilun Raumalla.

Rakennusmestarin taidoille riitti kysyntää esimerkiksi Kaasmarkun verkatehtaalla, joka oli pienestä alusta 1800-luvun puolimaissa liikkeelle lähtenyt ja paikallisesti katsoen huomattaviin mittoihin yltänyt

teollisuuslaitos. Sen palveluksessa ahersi parhaimmillaan toistasataa työntekijää, jotka valmistivat lankaa ja erilaisia tekstiilialan tuotteita asiakaskunnalle ulkomaita myöten. Parhaat päivänsä tehdas näki ensimmäisen maailmansodan aikana, jolloin monet muut lähiseudun tehtaat sulki oviaan, mutta Kaasmarkussa lisättiin volyymia Venäjän armeijan sotatarviketilauksen ansiosta. K. W. Huhtala suhtautui hieman happamasti paikallisen teollisuuden uranuurtajaan, koska sen julkikuva värittyi vahvasti Huhtalan karsastamaan ruotsalaisuuteen, mutta hänen avunantoon ”fabriikille” se ei estänyt. Kilpailusta pudonneen ja konekannaltaan vanhentuneen yrityksen toiminta päättyi myöhäisyyksyllä 1926, kun äärimmäisen tulenarka tehdasrakennus roihahti liekkeihin ja paloi maan tasalle.

Suomalaisessa puolueessa tapahtuneen jakautumisen jälkeen K. W. Huhtala lukeutui vanhasuomalisiin eli suomettelaisiin. Näille tyyppillisistä piirteistä arvokonservatismi ja maltillinen suhtautuminen keisarilliseen Venäjään löivät leimansa myös Huhtalan poliittisille kannanotoille, joissa ei vielä ollut havaittavissa sellaista jyrkkyyttä ja ehdottomuutta, mikä oli ominaista hänen sanankäytölleen itsenäisyyden ajalla. Vasta tällöin alkoi syntyä kuva kommunismin ja yleensä poliittisen vasemmiston ehkä kiivaimmasta vastustajasta Satakunnassa. Vedenjakajana vaikutti ennen kaikkea vuoden 1918 sisällissota taustatapahtumiseen ja seurauksiin. Mainitun vuoden lopulla suomalainen puolue tuli tiensä päähän, ja sen aatteellisen perinnön jatkajaksi perustettiin Kansallinen kokoomuspuolue, jonka jäsenkirjaa Huhtala siitä lähtien kantoi. Näkyvämmän toimintakentän hänelle tarjosivat sellaiset 1920-luvulla syntyneet äärijärjestöt kuin Suomen suojelusliitto, Vapaussodan rintamamiesten liitto ja Lapuan liike, jotka kaikki olivat enemmän tai vähemmän sidoksissa vuoden 1918 sotatapahtumiin.

K. W. Huhtala solmi avioliiton kaasmarkkulaisen Anna Jaakolan kanssa pian sen jälkeen, kun teollisuuskoulu Porissa oli jäänyt taakse. Nuorikko oli lähtöisin samannimiseltä perintötilalta, jota siihen aikaan hallitsi hänen äitinsä, asemastaan tietoinen vanhaemäntä Maija Jaakola aikamiespoikansa Anton Jaakolan kanssa. Viimeksi mainitun talonpito ei aina ottanut sujuakseen parhaalla mahdollisella tavalla, mistä syystä Huhtala tuon tuosta riensi apuun, vaikkei vanhaemäntä oikein vävyään hyväksynyt, tämän koulunkäyneistä ja talonpoikaisesta lähtökohdasta huolimatta. 1920-luvulla Jaakolan tila tarjosi mieluisan elinkeinon Huhtalalle sekä näyttävän kodin hänen perheelleen, kun rakennusmestari hieman kyseenalaisia keinoja käyttäen ja velkarahaan turvautumalla pääsi sinne isännäksi. Siihen mennessä hän oli luopunut kyläkauppiaan ammatista, joka oli tuonut perheelle leivän lyhyeksi jääneen Rauman kauden jälkeen, sekä samanaikaisesti hoitamastaan rakennusneuvojan toimesta Satakunnan maanviljelysseuran palveluksessa.

Häikäilemättömyys Jaakolan tilan haltuunotossa paljasti K. W. Huhtalan luonteessa piirteitä, johon eräät hänet tunteneista kyläläisistä ovat viitanneet. Tietty karskius väritti luonnekuvaa jossain määrin ja sai ilmauksensa varsinkin silloin, kun kyseessä oli oma etu tai pyrkimys ylöspäin entistä näkyvimpiin aseisiin. Tällöin kunnioitus lakia ja järjestystä kohtaan sekä kristilliset arvot, joiden noudattamista hän mielellään painotti, tahtoivat unohtua. Toisaalta hänet tunteneet ovat tuoneet esille Huhtalan pyyteettömän auttamishalun sekä monenlaiset ilmaiset palvelukset, joille hän uhrasi aikaansa, alkaen asiakirjojen laatimisesta tarvitseville ja päätyen hyvässä hengessä tapahtuneeseen riitojen sovitteluun. Toisinaan häneltä haettiin apua jopa eläimien sairastuessa ja kuvaavaa oli, että kauppianaan toimiessaan hän säilytti pientä lääkevarastoa ihmistenkin vaivoja helpottamaan. Taiteellisista taipumuksista taas todistivat maatilojen lähinnä jugendtyyliset päärakennukset, joita Huhtala piirsi eri puolille Satakuntaa, sekä hänen kirjoittamansa runot ja näytelmät ikään kuin vastapainona karkeaa miehisyttä tavoitelleelle minäkuvalleen.

Varhaisin, läheisin ja kestoltaan pitkäaikaisin K. W. Huhtalan harrastuksista oli epäilemättä vapaaehtoinen palokuntatyö. Suurelta osin hänen puuhakkuutensa ansiosta Kaasmarkkuun ja sen lähikylään Suolistolle perustettiin talvella 1898 Ulvilan ensimmäinen VPK, ja paria Rauman vuotta lukuun ottamatta Huhtala vaikutti palokunnan päällikkönä lopun ikänsä. Satakunnassa tyyppilliseen tapaan ja päällikön nimienomaisesta halusta lähes kaikki vapaa-ajan toiminnot kyläyhteisössä keskitettiin VPK:n yhteyteen. Ajan mittaan siitä kehittyi vähemmän palontorjuntaan suuntautunut mutta sitäkin enemmän kyläläisiä yhteen koonnut veljellinen järjestö, joka jätti taakseen kilpailijaksi ilmaantuneen työväenyhdistyksen. Kasvanut kannatus saavutti lakipisteensä 1920-luvun lopulla. Silloin suurin osa kylänmiehistä marssi VPK:n lippujen alla, valkoiseen palokuntapukuun sonnustautuneena ja yhteisöä jakaneen sisällissodan muistot ainakin

näennäisesti unohtaneena. Peitellysti päällikkö sai ututettua myös poliittisia näkemyksiään palokunnan toimintaan, samoin kuin vuosisadan alussa perustetun Kaasmarkun rukoushuoneyhdistyksen, vaikka edessä päin näistä tietysti vaiettiin, jottei toiminta kenenkään silmissä olisi näyttäytytnyt liiaksi tietyn suuntaisena.

Yritykset kansanedustajaksi Suomalaisen puolueen ehdokkaana eivät tuottaneet tulosta, mutta kunnanvaltuustoa K. W. Huhtala alkoi johtaa heti, kun sellainen perustettiin Ulvilaan (1913). Hän myös säilytti paikkansa aina vuoteen 1922 asti, kunnes vasemmisto huomattavan vaalivoittonsa turvin nosti puheenjohtajaksi entisen punapäällikön, joka oli lähtöisin ”terrorismin pesänä” vuonna 1918 tunnetusta Harjunpään kylästä. Tämä jos mikä oli myrkyä vääpeliksi valkoisessa armeijassa ja paikallispäälliköksi suojeluskunnassa kohonneelle Huhtalalle. Ennen pitkää hän sai muutoinkin havaita, että vasemmisto saavutti pian entiset asemansa Ulvilassa, ikään kuin mihinkään vallankumoukseen vasemmalla ei olisi ryhdytty eikä mitään tappioita koettu. Asetelma antoi aineksia aseveljiä yhdistävälle ja valkoisen Suomen perintöä vaalivalle valtakunnalliselle järjestölle, jonka perustaminen oli alkanut itää vääpelin mielessä jo aseiden vaiettua keväällä 1918. Vaikka takkiin tuli kunnallispolitiikassa, niin kotikylässä karismaattisen Huhtalan valta-asema vain vahvistui, kun mukaan tulivat rukoushuoneyhdistyksen ja kansakoulun johtokuntien puheenjohtajuudet.

K. W. Huhtalan suosion salaisuus piili ennen muuta hänen määrätietoisuudessaan, ystävällisyydessään ja reippaissa otteissaan yhteisten asioiden hoitajana. Merkitystä oli myös sillä, että hän oli todistetusti lahjakas puhuja ja kirjoittaja, jonka ilmaisuissa mielikuvitus ja runolliset muodot pääsivät oikeuksiinsa. Vietettiinpä miltei mitä tilaisuutta tahansa, yleisön on sanottu tempautuneen mukaan nimenomaan Huhtalan verbaalisten taitojen ansiosta, ja samasta syystä kokoukset hänen johdollaan etenivät yleensä sujuvasti ja Huhtalan nuottien mukaan. Toisena punnuksena taas painoivat edellä mainittu kursailemattomuus omien etujen ajamisessa, mitä kaikki eivät katsoneet hyvällä silmällä, sekä julkisia esiintymisiä toisinaan häirinnyt alkoholin liiallinen käyttö. Vanhemmalla iällä jälkimmäinen oli riistäytyä todelliseksi ongelmaksi, kun henkilökohtaiset vastoinkäymiset kasautuivat ja väkijuomat saivat entistä ratkaisevamman otteen. Valoisa evankelinen uskonnäkemyks, jonka Huhtala kaikesta huolimatta säilytti kotikylänsä hengellisen uudistuksen perintönä, lienee lopulta auttanut vaikeimpien aikojen yli.

Vuodet 1917 ja 1918 merkitsivät suurta käännekohtaa K. W. Huhtalan elämässä ja asennoitumisessa. Huolestuneena hän oli seurannut maan sisäpoliittista kehitystä, kun Venäjällä keisari oli syrjäytetty ja valtaan noussut väliaikainen hallitus, jonka toimenpiteiden seurauksena lakkoilu, levottomuudet ja työväenyhdistysten esiinmarssi saivat jalansijaa Suomessa. Kaasmarkku ei muodostanut poikkeusta tässä suhteessa, päinvastoin Huhtala joutui syksyllä 1917 kokemaan työväenjoukkojen aggressiot ja vapaudenriistot henkilökohtaisesti. Täpärästi hän erään naapurinsa avulla välttyi punakaartin murhayritykseltä, kun valankumous puhkesi seuraavana talvena, minkä jälkeen ainoaksi vaihtoehdoksi jäi pako kohti pohjoista, jos mieli selviytyä hengissä punaisen vallan syövereissä. Yhtä onnekkaita eivät olleet ne kolme Ulvilaan eksynyttä pohjoiseen pyrkijää, jotka jäivät punaisten käsiin Harjunpäässä; nämä samoin kuin kaksi kotiin jäänyttä suojeluskuntalaista naapurikylästä menettivät henkensä pian kiinni jouduttuaan.

Aivan vierasta aseisiin tarttuminen ei ollut K. W. Huhtalalle, sillä kesällä 1917 hän oli liittynyt aseelliseen Ulvilan järjestyskuntaan, ja lisäksi hän oli ehtinyt suorittaa asevelvollisuutensa 1800-luvun lopulla Ulvilan 7. reservikomppaniassa, sen viimeisen ikäluokan riveissä. Varsinkin reservipalvelus osoittautui hyödylliseksi talvella 1918, sillä osoittamansa rohkeuden ja ehkä myös ikänsä vuoksi Huhtala ylennettiin joukkueenjohtajasta vääpeliksi heti ensimmäisten taisteluiden jälkeen. Vääpelin tehtävissä auttoi ulvilalaisen J. H. Talvitien esimerkki, sillä kyseinen ”vanhan väen” aliupseeri oli palvellut reservikomppanian vääpelinä Huhtalan aikana, ja kunnanvaltuuston puheenjohtajana hän oli saanut Talvitiestä oivallisen sihteerin. Luonteenomaista Huhtalaa oli, ettei hän tyytynyt rintamalla saavuttamaansa vääpelin arvoon, vaan hakeutui sodan jälkeen ikämiehenä Kadettikouluun suojeluskuntalaisille tarkoitetulle reserviupseerikursseille. Sen suoritettuaan hänet ylennettiin vänrikiksi ja vuonna 1928 reservin luutnantiksi, mikä jäi hänen lopulliseksi sotilasarvokseen.

Sisällissodan taisteluihin K. W. Huhtala osallistui Suodenniemellä, Laviassa, Pomarkussa ja Noormarkun Lassilassa sekä Harjakankaalla. Isänsä mukana rintamalle lähti 15-vuotias Olavi Huhtala, jonka koulu-

pojan tarkkuudella pidetty muistikirja vuodelta 1918 tarjoaa yksityiskohtaisia kuvauksia sotatapahtumista, sisältäen siten käyttökelpoista mikrohistoriaa parhaimmillaan. Tulevan kenraaliluutnantin muistiinpanoista selviää muun muassa, että ensimmäiset jääkärit saapuivat Satakunnan rintamalle Kankaanpäähän vasta helmikuun lopulla, ja siihen mennessä punaisten hyökkäykset maakunnassa oli torjuttu, alustava koulutus miehistölle annettu sekä siviilipainotteiset joukot ylipäänsä saatettu sotaväkeä muistuttaneeseen muotoon. Menestyksellisen avauksen takana vaikutti lähinnä kaksi keisarillisen Venäjän suomalaista upseeria, ratsu- mestari Walter Bergh tulevan Porin rykmentin ja luutnantti Aaro Lindqvist Porin pataljoonan komentajina. Heidän ja muiden Satakunnassa palvelleiden tsaarinupseerien sotilastausta on ehkä tarkoituksella jäänyt tai jätetty ihailtujen Saksan jääkärien varjoon.

Toinen sisällissotaan liittynyt mielenkiintoinen seikka, jonka pureutuminen paikalliseen mikrohistoriaan paljastaa, liittyy Ulvilasta valkoiseen armeijaan kuuluneiden kantajoukkoon. Tähän asti on tiedetty, että vain 42 vapaaehtoista lähti Ulvilasta hallituksen joukkoihin, kun sota syttyi, mutta paikallisen punakaartin vahvuus liikkui peräti tuhannen miehen paikkeilla. Epäsuhte selittyi suureksi osaksi Ulvilaan kuuluneiden Porin esikaupunkialueiden runsaalla edustuksella. Syystä K. W. Huhtala moitti kunnan valkoista väestöä Kaasmarkun ulkopuolella, sillä rintamalle lähteneiden kokonaismäärä muualla Ulvilassa ylitti vain vaivoin hänen kotikylästään lähteneiden valkoisten määrän. Mutta mistään Ulvilan opuksesta ei käy ilmi, että kantajoukkoon kuuluneista Arvi Pajunen ja Vilho Rikkonen olivat maailmansodan syttyessä tsaarin armeijaan liittyneitä ja sieltä Suomeen palanneita vapaaehtoisia. Siten näiden "historian unohtamien", mitä nimitystä Tuomas Hoppu on käyttänyt Venäjän vapaaehtoisista valtakunnallisesti, osuus paikallisista valkoisista oli suhteellisesti katsottuna poikkeuksellisen suuri. Kuviolle antoi oman lisämausteensa se, ettei ulvilalaisista yksikään lähtenyt kohti Saksaa jääkäripataljoona mielessään, vaikka jossain määrin "vihreä-takkien" tarina muutoin kosketti Ulvilan kuntaa.

Alun perin jääkäreihin kielteisesti suhtautunut Mannerheim sai tehtäväkseen puhkeamassa olleen valankumouksen kukistamisen, kun hän palasi Venäjältä kotimaahansa loppuvuodesta 1917. Avukseen hän sai suojeluskuntajoukot eli valkoisen armeijan, jonka hallitus julisti maan viralliseksi sotavoimaksi. Sen aseistariisunnan jälkeen, jonka ylipäällikkö kohdisti varotoimenpiteenä venäläisiin varuskuntiin Suomessa, suojeluskuntien suorituskyky kuitenkin todettiin liian heikoksi, minkä johdosta senaatin armeijaa vahvistettiin yleisillä kutsunnoilla. Tässä yhteydessä korostettiin, että kyseessä oli vapaussota eli taistelutoimet venäläistä "miehitysarmeijaa" vastaan, vaikka todellisuudessa venäläissotilaat lähinnä seurasivat sivusta ja valkoiset saivat vastaansa pääosin kotimaisia punakaartilaiden joukkoja. Siten Suomessa vuodatettiin talvella 1918 mitä suuremmassa määrin omien kansalaisten verta, eli yhteenottoa kuvaavista käsitteistä sisällissota lienee luonteenomaisin. Sen rinnalla perinteinen vapaussota-termi, joka jäi yleiseen käyttöön valkoisella puolella, ansainnee hyväksynnän sikäli, että punakaartin voitto ilmeisesti ennemmin tai myöhemmin olisi merkinnyt vasta saavutetun itsenäisyyden menettämistä Neuvosto-Venäjän osana tai liittovaltiona.

K. W. Huhtalan kotikunnassa sisällissodan luonne vuonna 1918 korostui. Myös paikallinen mikrohistoria antaa asiasta yhtäpitävän todisteen, sillä Huhtalan komppaniassa taistellut ulvilalainen Jalmari Mattila painotti haastattelussaan yli 60 vuotta myöhemmin, ettei heidän yksikkönsä tielle missään vaiheessa osunut käytännössä lainkaan venäläisiä sotilaita, punakaartin valtavista miesmääristä huolimatta. Huhtalan tavoin Mattila oli viime hetkellä päässyt turvaan kotikylästään, kun punakaarti oli kaapannut vallan, ja rauhan palattua hänen oli lähdettävä kotoaan sekä muutettava muualle välttyäkseen entisten vihollistensa käsiksi käymisiltä. Tässäkin suhteessa Mattilan kokemukset yhdistyivät Huhtalan vastaaviin Ulvilan seudulla, sillä vääpeli joutui kahdesti hengenvaaraan, kun punakaartiin kuuluneet keskeyttivät väkivalloin hänen kaupunkimatkinsa sodan jälkeen. Huhtala ei tosin vaihtanut paikkakuntaa kuten Mattila, mutta pistoolia hän alkoi kantaa mukanaan sekä omaksui entistä tiukemman asenteen punavankien vapauttamisen ja näiden yhteiskuntaan sijoittumisen suhteen.

K. W. Huhtalan asenne punavankeihin nähden ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että nämä kaikki automaattisesti olisi pitänyt jättää telkien taakse. Puolisonsa viesteistä ja muutoinkin hän tiesi, että rekrytointien yhteydessä oli käytetty painostusta ja kaartiin kuulunut ainakin Kaasmarkku-Suolistolla myös sellaisia miehiä, joilla hänen katsannossaan oli hyvä maine. Näitä Huhtala yritti pojalleen antamiensa valtakirjojen

nojalla palauttaa takaisin Hämeenlinnan vankileiriltä, missä ulvilalaiset pääosin viruivat, joskin on jäänyt epäselväksi, missä määrin hänen yrityksensä tuottivat tulosta. Toisaalta hän yhtyi niihin lausuntoihin, joissa paikalliset elimet esittivät kuolemanrangaistuksia murhiin ja väkivaltaisuuksiin syyllistyneille punaisille, eikä katsellut hyvillä silmin myöskään sitä, kun viimeksi mainittuja palasi takaisin kotiseudulle vain muutamiksi vuosiksi tyypistyneiden vankeustuomioiden jälkeen.

Suomen suojelusliitto tuli kuvaan mukaan välittömästi sen jälkeen, kun K. W. Huhtala oli selviytynyt punakaartiin kuuluneiden jälkimmäisestä pahoinpitely-yrityksestä. Ajankohtien läheisyys antaa aiheen olettaa, että motiivin tarjosivat nimenomaan omat kokemukset sekä vakava huoli itsensä ja perheensä hengissä säilymisestä, vaikkei hän näitä vaikuttimiaan julkisesti ääneen lausunut. Sopivampaa oli puhua kommunismin vaarasta ja kitkemisestä, uhattuna olleesta valkoisen Suomen perinnöstä sekä maanpuolustuksen tärkeydestä. Huhtalan aktiivisuudelle oli tyypillistä, että hän kohosi lyhyessä ajassa näkyviin aseisiin sekä suojelusliiton valtakunnallisena vaikuttajana että piiriasiamiehenä Satakunnassa. Järjestön vaisuhko puuhastelu ei kuitenkaan tyydyttänyt hyvään vauhtiin pääsystä kommunismin vastustajaa, minkä johdosta hän kesällä 1927 herätti henkiin pitkään hautomansa hankkeen vapaussotureita yhdistävästä liitosta, tulihan seuraavana vuonna kuluneeksi 10 vuotta valkoisten bolševismin vastaisesta taistelusta Suomessa.

Vapaussodan rintamamiesten liiton perustaminen ei käynyt käden käänteessä eikä toteutunut aivan vaivatta, sillä vastustusta ilmeni aluksi jopa aseveljien keskuudessa, puoluekentän vasemmasta laidasta puhumattakaan. Monet pitivät K. W. Huhtalan kaavailuja liian fasisistina, toiset taas katsoivat suojeluskuntien riittävän valkoisten yhdyssiteeksi ja vapaussodan saavutusten takaajaksi. Erinäisten vaiheiden ja Huhtalan väsymättömien ponnistelujen tuloksena liitto sai alkunsa Tampereella toukokuussa 1929. Siitä tuli nimeään huomattavasti laajapohjaisempi, kaikkien vallankumouksen kukistamiseen tavalla tai toisella osallistuneiden etujärjestö, joka otti ohjelmaansa myös poliittisia tavoitteita ja keskittyi aluksi etenkin valkoihin työmiehiin kohdistuneen terrorin vastustamiseen. Tässä se saavutti pian lainsäädäntöteitse haluaamiaan myönteisiä tuloksia. Huhtala valittiin perustavassa kokouksessa liiton varapuheenjohtajaksi, ja hän säilytti asemansa aina kevääseen 1932 asti, jolloin hänen oli väistyttävä syrjään vararikkonsa aiheuttaman kohun ja mainehaitan vuoksi.

Osallistumista Lapuan liikkeen toimintaan K. W. Huhtala piti isänmaallisena velvollisuutenaan. Viimeistään tässä vaiheessa hänet oli vallannut tietty vauhtisokeus, joka jätti huolenpidon elinkeinosta eli Jaakolan tilasta Anna Huhtalan ja tämän Anton-veljen vastuulle. Ennen pitkää tilan tuotto ei riittänyt isännän laajalle suuntautuneeseen vaikuttamiseen ja perheen kasvaneisiin kuluihin, kun Jaakolaan kaiken lisäksi otettiin elätettäväksi milloin keitäkin. Samanaikaisesti Huhtalan ”työmatkat” kestivät yhä pidempiä aikoja, velkojen määrä kasvoi ja likviditeetin loppuessa vekselit sekä huutokaupat tulivat tutuiksi. Hyvän kuvan siitä, kuinka kauas hän etääntyi 1920-luvun kuluessa kyläyhteisönsä jokapäiväisestä elämästä ja antautui sen sijaan isänmaan asioille valkoisen Suomen hengessä, antoi harrastuskentän monipuolisuus. Jaakolan isäntä johti Suomen suojelusliiton sekä Lapuan liikkeen ja sen rinnalla toimineen Suomen lukon piirijärjestöjä Satakunnassa, kuului molempien viimeksi mainittujen valtuuskuntiin valtakunnan tasolla ja ennätti vielä rintamamiestenkin liiton palavereihin Tampereelle. Eräänlaista huipentumaa merkitsi se, kun Huhtala kaikkien kiireittensä keskellä komensi Satakunnan pataljoonaa mielenosoituksessa, jonka Lapuan liike kesällä 1930 organisoivat talonpoikaismarssin nimellä Helsingissä.

Lapuan liikkeessä K. W. Huhtala kannatti jyrkimpiä toimenpiteitä Satakunnan rintamalta tuttujen Gunnar von Hertzenin ja Toivo Pohjalan tapaan. Hänen mielestään kaikki mahdollinen oli tehtävä bolševismin vaaran torjumiseksi, eikä väkivaltakaan saanut jäädä vieraaksi, kun ryhdyttiin suitcaseen kommunismin julkeaa ”toiminnan töminää” lopullisesti. Innolla hän kokosi lähtijöitä Lapualla järjestettyihin kansalaiskoukuihin ja oli selvästi mielissään, kun Pohjanmaalta kantautui tietoja voimakeinoista, joiden kohteeksi ääri vasemmiston edustajat maakunnassa olivat joutuneet. Lapuan liikkeen organisoimat pakkokyyditykset eli muilutukset hän ilmeisesti hyväksyi empimättä. Myös fasismin mahdollisuus vilahteli toisinaan Huhtalan puheissa, mikä antoi aiheen aseveljien piikittelylle sekä häneen kohdistetuille syytöksille vastustajien taholta. Asianomainen itse suhtautui herättämäänsä kritiikkiin viileän rauhallisesti, mutta mitä fasismiin

sinänsä tulee, niin hän kyllä kannatti fasismia tietyissä tilanteissa kommunismin väkivaltaisena kukistajana, muttei kiinnostunut fasismin valtioteorioista tai korporatiivisista ohjelmista.

Syynä K. W. Huhtalan jyrkkyyteen ei ollut hetken mielijohde eikä sielullinen häiriö, niin kuin ei yleensä Lapuan liikkeen aktiiveilla, vaan pontta antoivat ne vuosien 1917 ja 1918 tapahtumat jälki-ilmiöineen, joihin edellä viitattiin. Hän ei voinut unohtaa kohdalleen osuneita ja lukuisien aseveljiensä kohtaloita noihin aikoihin, ei Satakuntaan liittyneiden pappien murhia tai sodan jälkeen jatkunutta punaista väkivaltaa Ulvilassa, kuten ei myöskään rikoksiin syyllistyneiden punavankien armahduksia taikka vasemiston nousua entisiin asemiinsa 1920-luvulla. Ne kaikki saivat häneltä yksiselitteisen tuomion. Lapuan liike osoittautui suojelusliittoa arhakkäämmäksi ja rintamamiesten liittoa kattavammaksi, kun kyseessä oli vastavoima Huhtalan katsannossa ”väärälle” yhteiskunnalliselle kehitykselle. Liikkeen toiminnassa hän näki uuden mahdollisuuden muuttaa Suomi sellaiseksi valkoisten arvojen mallimaaksi, joka hänen silmissään oli kangastellut heti vuoden 1918 voittoisan taistelun jälkeen.

Talonpoikaismarssin noste kantoi K. W. Huhtalan eduskuntaan syksyllä 1930, muttei pelastanut vararikolta ja maatilan menetykseltä vuotta myöhemmin. Tällöin Jaakolan otti haltuunsa paikallinen osuuskassa, ja vastavalittu kansanedustaja joutui etsimään uuden asunnon itselleen ja Hilikka-tyttärelleen toisaalta. Perheen Anna-äiti menehtyi sairauksiensa uuvuttamana ja varmaan myös surun murtamana samoihin aikoihin. Valoisampia näkymiä tarjosi poikien tilanne, sillä Olavi Huhtala oli kohonnut kapteeniksi ja nuorempi Jorma-veli aloittanut yliopisto-opinnot Helsingissä. Lohtua isälle tuotti myös tasavallan presidentin vaali talvella 1931, sillä valituksi tuli Lapuan liikkeen kelpuuttama P. E. Svinhufvud, ja Huhtala oli äänestetty hänen valitsijamiehekseen ennätysmäisen korkein numeroin. Kuitenkin työskentely valtiopäivillä jäi vaillinaiseksi, sillä rempalleen jääneet raha-asiat kaihersivat kaikesta huolimatta mieltä, ja puolison kuolema oli isku, joka miltei ylitti sietokyvyn. Ilkeät välihuudot istuntosalissa pahensivat tilannetta, ja lopulta Huhtala käytännössä keskeytti edustajakautensa ennen aikojaan. Konkurssi kotikylässä sitten sinetöi katastrofin ja tiesi päätepestettävä hänen poliittiselle uralleen.

Tuntuu siltä kuin K. W. Huhtalan vararikkoa olisi avitettu joltain ylemmältä taholta, sillä pahimman pulan hetkellä jopa Vapaussodan rintamamiesten liitto käänsi selkensä syntysanojensa lausujalle. Sen sijaan vastaavaan ahdinkoon ajautuneelle ja Lapuan liikkeessä johtohahmona häärineelle Vihtori Kosolalle liitto organisoivat huomattavaa taloudellista tukea, vaikkei Kosola missään muodossa lukeutunut järjestön ystäviin eikä kunnostautunut sen toiminnassa. Ehkä huonoa omaatuntoaan peittääkseen VRL myöhemmin osoitti Huhtalalle kiittollisuuttaan ja arvostustaan, muun muassa myöntämällä hänelle harvinaisen ansioristinsä ensimmäisen kappaleen. Tavallisesti tämäntyyppiset huomionosoitukset tulevat lähinnä ylemmän valtiojohdon tai korkeimman sotilaspäällystön osaksi. Kotikylässä ”keisarin” maine ei pahemmin ryvettynyt haaksirikon johdosta, mikä näkyi esimerkiksi siinä, että Kaasmarkun VPK – toinen hänen läheisimmistä järjestöistään – valitsi Huhtalan yhä uudelleen päälliköksi, kunnes vasta hänen kuolemansa jälkeen (1941) maanviljelijä Antti Anttila alkoi johtaa yhteisöä.

K. W. Huhtalan poliittinen polku kulki eräänlaista vuoristorataa vähittäisine nousuineen ja jyrkkine laskuineen. Hän aloitti paikallispoliittikkona suomalaisessa puolueessa, kohosi nopeasti puolueensa näkyvimpiin hahmoin Ulvilassa sekä eturiviin kunnalliselämässä. Kuvaan kuului alusta pitäen jäsenyyttä lukuisissa lautakunnissa ja erilaisissa luottamustoimissa, samoin harrastuspiirit kotikylässä. Autonomian aikana työskentelyä leimasi maltti ja varovaisuus suomettelaisessa hengessä, mutta tilanne muuttui ja sai toisenlaisen sisällön, kun sosialismi näyttäytyi aggressiivisina voimatoimina syksyn 1917 ja talven 1918 tapahtumissa. Vaikka punakaarti lyötiin maahan ja Huhtala palasi voittajana kotiseudulleen, väkivalta vastapuolen taholta ei laantunut, ja ennen pitkää vasemmisto määräsi taas politiikan suuntaviivoista Ulvilassa. Huhtalan vastaus oli ehdoton sulkua punavärille, täydellinen omistautuminen valkoiselle aatteelle ja hakeutuminen niihin järjestöihin, joille vapaussodan perintö oli pyhä, hänen itsensä alulle panema rintamamiesten liitto mukaan lukien. Seurasi johtoasema oikeistokentän äärimmäisellä laidalla Satakunnassa, talonpoikaismarssi ja pyrähdys poliittisen elämän näköalapaikoille valtakunnallisesti, kunnes tie päättyi umpikujaan pitkään jatkuneen velkaantumisen ja yhtäkkisen taloustaantumisen seurauksena.

LIITTEET

LIITE 1: Palokuntako tarpeeton?

Palokuntako tarpeeton? Ei, tuhat kertaa ei!
Se luulo on väärää vallan.
Kun tuli on irti, niin yksin tein
soi hälyytys kaikkialla.
Ja huoneissa liekit jo laajentuu,
ja palavina hohtaa orret,
ja seinät hiilihin verhoutuu,
ja tuhkana on oljenkorret.

Niin silloin jo kummasti kumisten
kuuluu askelten töminä maassa,
ja pelastusvälineet humisten
kulkee kädessä voitokkaassa.
Jo leviää purjeet; yhä ryskyy tulen räiske,
hulmuten sauhu, liekit loimuaapi,
kiihtyy taistelu ... jo loiskuu veden läiske,
ja sammuu tuli, kauhu katoaapi.

Tarpeetonko ois? Se käyköön katsomaan,
joka moittia julkeaapi,
unisijoilta usein palavaan
rakennukseenkin mennä kun saapi.
Tulensyöksijäkyy sitä vartioi –
Hei miehet! Palamaan soihdut!
Eivät pelkää mitään, koska tiedossa on
myös tulikäärmehen loihdut.

Ja katsokaa! Sinne mi vaara uhkaa,
palakoon mökki, talo tai mikä muu,
jossa vahingontuli tekee tuhkaa,
sinne se tiensä suuntautuu.
Ja siellä kun kaluston käyntiin luovat,
tullut silloin on toiminnan aika,
ja työhön kun heikotkin voimat tuovat,
on työssään voiton – ei tappion – taika!

K. W. Huhtala

Lähde: KJA.

LIITE 2: Porin pataljoonan II komppania

Kankaanpäässä, laskiaissunnuntaina 1918.

Satakunnan piirin suojeluskuntalaisten päällikkö Ernst Linder.

Porin Pataljoonan päällikkö luutnantti Lindqvist.

Porin Pataljoonan

II komppanian	päällikkö	Yrjö Ylänkö
"	vääpeli	K. W. Huhtala
"	kasööri	E. Kivekäs
"	varusmestari	A. Paavola
"	asemestari	E. Väänänen
"	lähetti	O. Huhtala
"	päivystäjä	S. Nyström
"	varusmest. apul.	E. Kleemola
"	tallipäällikkö	V. Lundström
"	lääkäri	Th. Roos
"	välskäri	L. Kukkonen
"	sairaanhoitaja	K. Pohjala ¹

II komppanian miehistö

I Joukkue

Joukkueen päällikkö T. E. Soini, Köyliö 1881

Ryhmä n:o	Nimi	Kompp. n:o	Kotipaikka	Syntymävuosi
1	Kalle Filppula	1		
2	Vilho Kytövuori	2	Kiikka	1898
3	Niilo Laurila	3	Tyrvää	1889
4	Albert Järnefelt	4	Köyliö	1895
5	Ville Lundström	5	Tyrvää	1886
6	Valto Helin	6	Tyrvää	1898
7	Vihtori Yski	7	Köyliö	1884
8	Leonard Sofronoff	8	Eura	1899
9	Edvard Rajakangas	9	Noormarkku	1887
1	Kalle Filppula	10	Säkylä	1888
2	Erkki Vahlberg	11	Oripää	1899
3	Viljo Ala-Futka	12	Harjavalta	1896
4	Jussi Hurri	13	Huittinen	1896
5	Viljo Aaltonen	14	Huittinen	1893
6	Viljo Jaakola	15	Huittinen	1892

1 K. W. Huhtalan alkuperäisestä henkilöstöluettelosta puuttuu sairaanhoitajan nimi. Kyllikki Pohjala on merkitty II komppanian sairaanhoitajaksi Olavi Huhtalan muistiinpanoissa ja otettu sieltä tähän liitesivustoon. Olavi Huhtalan Muistiinpanoja ... v. 1918. KJA.

7	August Ääri	16	Punkalaidun	1893
8	Heikki Uusitalo	17	Kiikoinen	1898
9	Viljo Jaakkola	18	Säkylä	1888
1	Uuno Kestilä	19	Punkalaidun	1892
2	Jalmari Luukela	20	Säkylä	1886
3	Kalle Heikkilä	21	Tyrvää	1891
4	August Kuusisto	22	Köyliö	1895
5	Kalle Kouhi	23	Huittinen	1901
6	Santeri Järvinen	24	Punkalaidun	1894
7	Väinö Niemistö	25	Tyrvää	1895
8	Yrjö Vuorinen	26	Tyrvää	1899
9	Kalle Uotila	27	Köyliö	1889
1	Einari Puuska	28	Tyrvää	1896
2	Vihtori Männistö	29	Köyliö	1899
3	Voitto Suhonen	30	Tyrvää	1889
4	Urpo Männistö	31	Köyliö	1894
5	Arvo Paavola	32	Huittinen	1902
6	Kauno Olli	33	Huittinen	1899
7	Matti Noppari	34	Huttinen	1898
8	Edvard Zilliacus	35	Kuhmoinen	1901
9	Kalle Vihanto	36	Loimaa	1891
1	Aleksi Mäkitalo	37	Punkalaidun	1897
2	Artturi Kovero	38	Parkano	1897
3	Aarne Santti	39	Kankaanpää	1893
4	Frans Viinämäki	40	Kankaanpää	1874
5		41		
6	Juho Pyykkö	42	Koski Tl.	1883
7	Kaarle Rekola	43	Huittinen	1898
8	Verner Laurila	44	Huittinen	1897
9	Viljo Mesimaa	45	Kankaanpää	1899
	Fr. Mansikkala		Pomarkku	1895
	Osk. Honkasalo			1893
	Ylinen			

II Joukkue

Joukkueen päällikkö Harald Roos, Helsinki 1881

Ryhmä n:o	Nimi	Kompp. n:o	Kotipaikka	Syntymävuosi
1	Vilho Sivander	46	Pori	1897
2		47		
3		48		
4		49		
5	Juho Suuriniemi	50	Lavia	1880
6	F. Uotila	51	Ahlainen	1895
7		52		
8	R. Ramstedt	53	Ahlainen	1895
9	E. Lehtisalo	54	Ahlainen	1892

1	Väinö Ylinen	55	Pori	1900
2	N. Vuorinen	56	Pori, Lyttylä	1900
3	P. Hannula	57	Pori, Lyttylä	1897
4	P. Heikkilä	58	Pori, Lyttylä	1897
5	A. Tiisala	59	Lavia	1896
6	A. Kataja	60	Pori, Lyttylä	1898
7	J. Mäkinen	61	Pori, Lyttylä	1895
8	F. Mäkinen	62	Pori, Lyttylä	1898
9	O. Pasila	63	Ahlainen	1888
1	S. Aarnio	64	Pori	1891
2	K. Isosävi	65	Suodenniemi	1898
3	P. Salonen	66	Pori, Lyttylä	1900
4	F. Vitsberg	67	Ahlainen	1896
5	N. Multisilta	68	Kankaanpää	1894
6	E. Reko	69	Parkano	1895
7	Eeti Naskali	70	Parkano	1901
8	Matti Yrjölä	71	Hämeenkyrö	1891
9	Jalo Aho	72	Parkano	1897
1	Antti Tulonen	73	Pori, Tuorsniemi	1887
2	A. Möhkö	74	Parkano	1894
3	V. Sundell	75	Pori, Lyttylä	1895
4	A. Kokko	76	Kiikka	1890
5	E. Möhkö	77	Parkano	1890
6	V. Tuina	78	Kiikka	1892
7	O. Kökkö	79	Kiikka	1892
8	V. Seppä	80	Kiikka	1889
9	M. Sundell	81	Pori, Lyttylä	1897
1	J. Kiilholma	82	Pomarkku	
2	L. Uusitalo	83	Suodenniemi	1896
3	Aug. Pälä	84	Suodenniemi	1887
4	N. Starck	85	Siikainen	1894
5	E. Langén	86	Pori, Hyvelä	1898
6	L. Majamaa	87	Suodenniemi	1891
7	E. Majamaa	88	Suodenniemi	1896
8	F. Sillanpää	89	Ahlainen	1901
9	K. Sillanpää	90	Ahlainen	1896
	Toivo Jons --- ?			1898

III Joukkue

Joukkueen päällikkö Niilo T. Jaakkola, Nakkila 1894

Ryhmä n:o	Nimi	Kompp. n:o	Kotipaikka	Syntymävuosi
1	Toivo Virtanen	91	Ulvila	1893
2	Veikko Vihervaara	92	Kauvatsa	1900
3	Olavi Nyström	93	Ulvila	1890
4	Yrjö Mäkelä	94	Ulvila	1889
5	Ruupe Rotkus	95	Ulvila	1884
6	Hannes Reikko	96	Kauvatsa	1895

7		97		
8		98		
9	Kalle Simula	99	Ulvila	1896
1	Juho Hintsala	100	Ulvila	1874
2		101		
3	Paavo Ylinen	102	Ulvila	1871
4	Arvo Vanne	103	Pori	1901
5	Emil Frigren	104	Ulvila	1890
6	L. Sandberg	105	Ahlainen	1899
7	Juho Virtanen	106	Ahlainen	1896
8	August Takala	107	Kullaa	1875
9	Edvard Rautell	108	Ulvila	1899
1	Frans Kirra	109	Kullaa	1875
2	Kalle Heinimaa	110	Kullaa	1884
3	Jalmari Mattila	111	Ulvila	1898
4	Vihtori Kivisalo	112	Kullaa	1884
5	Edv. Kiilo	113	Kullaa	1890
6	Emil Kiilo	114	Kullaa	1888
7	Frans Paavola	115	Kullaa	1886
8	Jalmari Kiilo	116	Kullaa	1893
9	Arvo Lauri	117	Kullaa	1893
1	Yrjö Huovari	118	Nakkila	1888
2	Vilho Tuumi	119	Kiukainen	1897
3	Yrjö Unkuri	120	Nakkila	1898
4	E. N. Oksanen	121	Eurajoki	1893
5	Paavo Rosendahl	122	Ahlainen	1897
6	Paavo Syvänen	123	Porin maaseurak.	1898
7	Oiva Lehtola	124	Eurajoki	1899
8	Jussi Kallio	125	Kiikoinen	1893
9	Kosti Vahlroos	126	Pori	1894
1	K. K. Saarenheimo	127	Pori	1895
2		128		
3	Kalle Torkki	129	Huittinen	1884
4	Väinö Mäkinen	130	Kullaa	1901
5	Kalle Paavola	131	Kullaa	1882
6	Jalmari Kotiranta	132	Kullaa	1898
7	Oiva Takala	133	Kullaa	1897
8	Yrjö Takala	134	Kullaa	1900
9	Kalle Lehto	135	Kullaa	1896

Kuularuiskuosasto

Päällikkö Onni Vanhakartano, Porin maaseurakunta 1887

N:o	Nimi	Kompp. n:o	Kotipaikka	Syntymävuosi
1	Eero Friisi	136	Porin maaseurak.	1898
2	Heikki Vanhakartano	137	Porin maaseurak.	1891
3	Lauri Vanhakartano	138	Porin maaseurak.	1892
4	Otto Anttila	139	Ulvila	1889
5	Niilo Perämäki	140	Kihniö	1898
6	Kyösti Kartano	141	Kullaa	1889
7	Niilo Myllymaa	142	Kiukainen	1892
8	Matti Ilkka	143	Ikaalinen	1896
9	Lauri Grostedt	144	Tampere	1898
10	Lauri Silén	145	Ikaalinen	1895
11	Vilho Hiekka	146	Ikaalinen	1896
12	Vihtori Kauppila	147	Ikaalinen	1896
13	Eino Vähäpeltomäki	148	Kihniö	1895
14	Niilo Kaurainen	149	Kullaa	1894

Sanitäärit

Päällikkö Lauri Kukkonen, Pomarkku 1887

N:o	Nimi	Kompp. n:o	Kotipaikka	Syntymävuosi
	Tuomas Timgren	8	Porin maaseurak.	1896
	Rafael Timgren	9	Porin maaseurak.	1898
	Erkki Tavela	25	Kangasala	1899
	Väinö Naski	41	Kiukainen	1890

Lähde: K. W. Huhtalan Muistiinpanoja Vapaustaistelun retkiltä v. 1918. KJA.

LIITE 3: Vapaussodan rintamamiesten järjestäytyminen

Pyynnöstä julkaisee Hakkapeliittakin tämän kirjoituksen, joka on jo ollut painettuna maamme useimmissa päivälehdissä.

V a l k o i s e n a r m e i j a n a s e v e i k o i l l e !

Vieläkö kärsisit kauempaa,
Vieläkö luontososi sallis?

Suoralta kädeltä: Eikö Valkoisen Armeijan aseveikkojen kesken ole erillään elämistä, hajallaan hapuilemista jo kyllin kauan kestänyt? Ja yhäkö historiamme kaikkien aikojen ainutlaatuisen armeijan jäsenet joutavat, paitsi maamme itsenäisyyden ja laillisen yhteiskuntajärjestyksen turvaamista tarkottaviin erilaisiin edesottamisiin, vielä myöskin jos jonkinlaisiin joukkotoimintoihin toisaalla, järjestäytymättä kuitenkin keskenään? Edelleenkö sallisi luontomme? Kysytään vain, ja – aika antanee vastauksen.

Vai etteikö vapaussodan rintamasotilaiden järjestöllä olisikaan mitään merkitystä?

Katsotaanpa!

Luonnonlain järkähtämättömyydellä poistuu yksi toisensa jälkeen siitä joukosta, joka aikoinaan maamme itsenäisyyden, isiemme uskon ja laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolesta isänmaansa alttarille kaikkensa kantoi, "uhris´ itsens´ antoi", ja kerran siis myöskin koittavi aika, jolloin viimeinenkin vapaustaistelija verhotaan vapauttamansa maan multiin. Niin, ja muistonsa elävät, sanotaan. Elävät kyllä ehkä joukkona ja joidenkin yksilöjen luonnollisesti erikseenkin, mutta suuri osa vaipuu siinä suhteessa aivankuin nimettöminä hiljaisiin hautoihinsa. Sillä kukapa heitä vapaustaistelijoina noin vaan ilman muuta luetteloi, ei toki kukaan. Nykyaika kirjaa kyllä jo kohta kaikki kotieläimetkin jälkipolvien pohdintaan, mutta esim. yhtenäistä, kunkin elinaikaa y.m. ilmaisevaa luetteloa maan vapaustaistelijoista ei todellakaan jää vastaisten aikojen aineistoon, elleivät Valkoisen Armeijan aseveikot järjesty, joko sitte Vapaussodan Veteraanit tai jonkun muun nimiseksi järjestöksi, omine keskus- ja piiritoimikuntineen sekä asiamiesverkkoineen, ottamatta asiaa omakseen.

Ja sitäpaitsi tulisi tällä jäyhällä järjestöllä olemaan oma osuutensa vielä muutamissa muissakin muhi-noissa

Sillä paitsi luettelompitoa ja sitä, että vapaussotaan osaaottaneet kokoontuisivat vuosittain kussakin suojeluskuntapiirissä aseveljeyttään verestämään ja esim. viisivuosittain yhteiseen, koko maata käsitävään joukkojen katselmusjuhlaan, tulisi järjestön myöskin siekailematta sanoa sanansa silloin, kun sen jäseniin kohdistettu kunnoton kohtelu koskettaisi tai maamme kalliimpien arvojen asema antaisi ajattelulle askarrusta. Sillä leikittä ja liioittelematta sanoen: hulinaksi alkavat jo taas tämän maan meiningit mennä, ellei ajoissa asetuta. Maan vapaustaisteluun osaaottaneista monin paikoin sankarivainajien uhrimuistoja jo hiljalleen himmennetään, invaliideja itsekylläisyydessä virstistellen vierotaan ja työkykyisiä työpaikoilla terrorisoidaan. Maanpuolustuksen tavalla ja toisella tapahtuva heikontaminen on muodostumassa tuhoavaksi taktikoimiseksi, puolueiden poliittiseksi ponnahtauslaudaksi. Ja kaiken kukkurana rajan takaiset livanat ilkamoiden maanittelevat maassamme yhä yltyvää, kotoisten "tavaritshien" toiminnan töminää.

Ja vallan valtava liuta lienee maassamme nykyisin niitäkin, niinhyvin asioiden ohjissa olijoita kuin muitakin kunnon kansalaisia, jotka eivät kallista korvaansa vartioäänien varoituksille valleilta: seis! tähän saakka, vaan ei edemmäksi!

Ajankellosta vaarinottaen olisi jo aika niidenkin, jotka aikoinaan ase kädessä ovat tälle maalle itsenäisyyden lopullisesti lukkoon lyöneet, vapauden voittaneet, järjestäytyä kiinteämmin keskenään. Ja jos heistä vaikkapa vaan valveutunein väki lujittuisi liitoksi, niin tulisi järjestöstä jo silloinkin vallan väkivoimakas. Tällöin se kaiken varsinaisen toimintansa ohella voisi myöskin tarpeen tullen omis- sa julkilausumissaan moksahuttaa mojavon moitteensa m.m. niinhyvin joko puoluepelin tai poliittisen kaupankäynnin "antaa mennä" aherruksista, kuin kaikenlaisen kumouksellisen kiihotuksen veltoista valvonnastakin. Ja kaiken toiminnan tehona tulisi järjestössä järkähtämättömänä aina huokua hengen, jonka kohteena olisi isänmaanrakkauden innoittaman, verisitein vahvistetun aseveljeyden vaaliminen pääpyrkimyksenään maamme itsenäisyyden, isiemme uskon ja laillisen yhteiskuntajärjestyksen turvaamista tarkoittavan lujan puolustustahdon takominen ja tukeminen.

Valkoisen Armeijan aseveikot! Asian ajatteluun, toiminnan toteuttamiseen järjestykäämme!

Ällös kärsikö kauempaa, ei sitä Luojasi sallis!

Ulvilassa, heinäkuun 29 p:nä 1927.

K. W. Huhtala

Kun vapaussodan aikaisten rintamamiesten 10-vuotisjuhlaa 28.1.28 Poriin järjestävä toimikunta on päättänyt esittää edelläkosketellun asian juhlaa kokoontuvien aseveikkojen päätettäväksi, niin yhtenäisyyden vuoksi ehdotetaan, että maamme Valkoisen Armeijan jäsenet muuallakin, kokoontuessaan tietenkin muutenkin kukin piirissään mainittuna, eli siis vapaussodan alkamisen 10-vuotispäivänä yhteisiin muistojuhliinsa, ottaisivat silloin myös vapaussodan rintamasotilaiden liiton perustamisen lopullisesti päätettäväkseen, jotta puheenalaisesta päivästä myönteisessä tapauksessa muodostuisi myöskin yhteisen järjestömme varsinainen perustamispäivä.

Aseveljeystervehdyksin:

Aseveikkoja Satakunnasta.

Lähde: *Hakkapeliitta* 3/1928

LÄHTEET

I Painamattomat lähteet

ARKISTOT

Kansallisarkisto/Helsingin toimipiste (KAH)

Suomen 1920–40-luvun historian arkisto (SHA).

Suomen lukko 1930–1930 (SL 1930).

Talonpoikaismarssi 1930–1930 (Tpm. 1930)

Rintamamiesliiton arkisto I (RL I)

Liittokokoukset 1929–1933

Pöytäkirjat 1929–1932

Vuosikertomukset 1929–1943

Suomen suojelusliitto 1921–1931 (SSL).

Arkistotalenteet 1923–1925.

Pöytäkirjoja ja toimintakertomuksia.

Valtiorikosylioikeuden (VRYO) aktit 1918.

Vapaussodan historian komitean arkisto (VHKA).

Kullaan papiston kertomukset.

Ulvilan papiston kertomukset.

Kansallisarkisto/Turun toimipiste (KAT)

Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkisto (TATA).

Saapuneet asiakirjat. Hakemukset ja anomukset. Avioero- ja kihlauserohakemukset 1887–1888.

Turun hovioikeuden arkisto (THOA).

Valitusaktit 1932.

Turun ja Porin lääninhallitus (TPL).

Maanjakoasiat 1931.

Ulvilan kihlakunnan henkikirjoittaja (UKH).

Henkikirjat 1840–1871, 1872–1877, 1879–1880 ja 1882–1901.

Ulvilan tuomiokunnan arkisto (UTA).

Ulvilan kärjäkunnan lainhuudatusasiain pöytäkirjat 1919.

Maanmittauslaitoksen arkisto (MLA), Jyväskylä

Isojaonjärjestelyä koskevat asiakirjat. Kaasmarkku 1896–1902.

Kuorilan kylän asiakirjat. Ulvila.

Porvarillisen työn arkisto (PTA), Espoo

Satakunnan kokoomuksen arkisto.

Työväen arkisto (TA), Helsinki

Terroritilasto.

Porilaismuseon arkisto (PA), Säskylä

Eräitä huomattavimpia Vapaussodan Porin Rykmentin miehiä.

Ulvilan kaupunginarkisto (UkaA), Ulvila

Ulvilan kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1913–1918.

Ulvilan kirkonarkisto (UkiA), Ulvila

Kaasmarkun rukoushuoneyhdistyksen (KRhy) jäsenluettelot.

Kaasmarkun rukoushuoneyhdistyksen (KRhy) pöytäkirjat.

Rippikirjat 1911–20 ja 1921–30.

Sukututkimuskokoelma.

Ulvilan kotiseutuyhdistyksen arkisto (UkoA), Ulvila

Kaasmarkun VPK:n nuottikokoelma. Lahjoittanut Raimo Sumiala.

Paavolan talon asiakirjoja. Luovuttanut Kalle Paavola.

Varatuomari Arvi Suilaman yksityiskokoelma.

Vapaussodan Porin seudun perinneyhdistys ry:n arkisto (VPSP), Pori

Asiakirjoja ja kirjeitä.

Kaasmarkun VPK:n arkisto (KVPKA), Ulvila

Ansio-, palvelus- ja vuosimerkkiluetteloita.

Jäsenluetteloita- ja kaavioita.

Kiinteistöjä koskevia asiakirjoja.

Kokouspöytäkirjoja.

Palokuntalaisten haastatteluja.

Valokuvakokoelma.

Yksityisarkistot:

Kaarina Jaakolan yksityisarkisto (KJA), Tampere

Anna Huhtalan kirjeenvaihtoa 1903–1932.

Esko Huhtalan kirjeenvaihtoa 1919–1921.

Hilkka Huhtalan kirjeenvaihtoa 1918–1932.

Jorma Huhtalan kirjeenvaihtoa 1926–1932.

K. W. Huhtalaa koskevia asiakirjoja 1896–1921.

K. W. Huhtalan kirjeenvaihtoa 1892–1932.

K. W. Huhtalan muistiinpanoja 1918.

K. W. Huhtalan puheita ja esitelmiä 1900–1932.

K. W. Huhtalan runoja ja näytelmiä.

Olavi Huhtalan kirjeenvaihtoa 1918–1932.

Olavi Huhtalan muistiinpanoja 1918.

Kaunokirjoitus- ym. vihkoja 1884–1888.

Koululaisen muistikirja (Olavi Huhtala).

Hilkka Leinin o.s. Huhtala lehtikirjoituksia.

Sekalaisia asiakirjoja ja kirjeitä.

Valokuvakokoelma.

Olli Koiviston yksityisarkisto (OKA), Ulvila

Ote Ulvilan tuomiokunnan lainhuudatusasiain pöytäkirjasta 1937.

Maija-Liisa Palosen yksityisarkisto (MPA), Ulvila

Huhtalan perintötilan asiakirjoja 1889–1906.

PAINAMATTOMAT OPINNÄYTTEET

- Andersson, Anneli 1983: Vapaussodan Rintamamiesten Liiton poliittinen toiminta osana suomalaista oikeistosuuntausta vuodesta 1929 vuoteen 1944. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Honkanen, Heikki 2000: Kartanokapinoista kenttäkäräjille. Sisällissota ja siihen johtanut kehitys Ulvilan kunnassa. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- Jokinen, Heikki 1970: Lahkomylly Ulvilan Kaasmarkussa. Suomalaisen ja vertailevan kansatieteen seminaariesitelmä. Jyväskylän yliopisto.
- Lomu, Juhani 1974: Valistuksellisen antikommunismien uranuurtaja. Suomen suojelusliitto 1921–1932. Suomen historian sivulaudatur -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Salminen, Tuomas 2002: Kaasmarkun VPK kyläyhteisönsä sosiaalisena järjestönä 1800-luvun lopulta 1920-luvulle. Suomen historian lisensiaattitutkimus. Tampereen yliopisto.
- Satamo, Vesa 2003–2006: Poliisikunnan uhri isänmaalle 1939–1945. Poliisipäällystön tutkinto nro 8. Poliisiammattikorkeakoulu.
- Takkinen, Jan-Mikael 1998: Vapaussodan Rintamamiesten Liitto (VRL). Poliittinen toiminta Tampereelta Mäntsälään 1929–1932. Valtio-opin pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

TEKIJÄN HALLUSSA

- Lapuan liike ja Svinhufvudin hallitus on Suomen ankkuri. Valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmarin puhe Isänmaallisen vaaliliiton vaalijuhlassa Helsingissä 28.9.1930. Isänmaallisen vaaliliiton julkaisuja n:o 1. Helsinki 1930.
- Kaasmarkun Paavolan navetta- ja tallirakennus. Piirtänyt K. W. Huhtala. Jäljennös.
- Kaasmarkun rukoushuone (KRh). Tietoja 90-vuotisjuhlaan koonnut Kalle Simula. Moniste.
- Kaasmarkun työväenyhdistys 1906–1956 (KTy). 50 -vuotishistoriikin kirjoittanut Arvo Mäki. Jäljennös.
- Kaikille asiamiehille -tiedote, annettu Porissa 5.5.1923. Säilytettävä siten, ettei joudu asiattomien käsiin. Allekirjoittaneet Mikko Latva ja K. W. Huhtala. Jäljennös.
- Kylä syrjähän sysätty (runo). Kirjoittanut Aili Lujamaa. Esitetty Kaasmarkun VPK:n 70-vuotisjuhlassa 11.8.1968. Jäljennös.
- Lalli 50 vuotta sitten. Päiväämätön sanomalehtileike. Jäljennös.
- Lehtisen sukupuu graafisesti esitettynä. Tehnyt P. O. Ekko v. 1960. Jäljennös.
- Muistelmia vuodelta 1918. Kirjoittanut Paavo Solimo. Pori 1968. Jäljennös.
- Tauno Nummelinin tervehdyspuhe Kaasmarkun VPK:n 75-vuotisjuhlassa 5.8.1973. Jäljennös.
- Simulan perintötilan asiakirjajäljennöksiä 1900–1930. Ulvila, Kaasmarkku.
- Suomen asutuksen yleisluettelo. Ulfby socken 1694–1713. Kaasmarkku s. 65/Simula. Jäljennös.
- Suomen Suojelusliitto – sen synty, tarkoitus ja toimintamuodot. Suomal. Kirjall. Seuran Kirjapainon Oy 1927.
- Suomen Vapaussotaan v. 1918 vapaaehtoisina Valkoisessa Armeijassa Ulvilasta osaaottaneet henkilöt -muistotaulu.
- Erik Mattsson Tuomola 1701–1777, bonde i Härpö. Sukututkimus. Jäljennös.
- Ulvilan kihlakunnan kartta. Laadittu Maanmittauksen Ylihallituksessa v. 1901–1905. Jäljennös.
- Ulvilan koululaitoksen 100-vuotishistoriikki. Kirjoittanut op. Vilho Ketola 1980.

Verkatehtaan varjossa. Taiteilija Sulo Salmen lapsuudenmuistoja. Kirjoittanut rak.mest. J. Saarenoja.
Jäljennös.

Räättäli K. V. Vuoren muistokirjoitus. Päiväämätön sanomalehtileike. Jäljennös.

II Sähköiset lähteet

SÄHKÖPOSTIVIESTIT

Khra Marianne Känän spv. "K. V. Huhtala ja Kaasmarkun rukoushuone" Tuomas Salmiselle 3.7.2018.
Tekijän hallussa.

Tstosiht. Terhi Laineen spv:t "Vilho Rikkonen" ja "Juho Nestori Latva" Tuomas Salmiselle 1.9.2020 ja
27.10.2021. Tekijän hallussa.

Tstosiht. Ritva Päärnän spv. "H. E. Pajunen" Tuomas Salmiselle 13.2.2019. Tekijän hallussa.

OTL Hannu Vaajalan spv. "Kaasmarkku / KV Huhtala" Tuomas Salmiselle 22.12.2015. Tekijän hallus-
sa.

VERKKOSIVUT

Geni.com -sukutukimussivusto <<https://www.geni.com/etunimi/sukunimi>>.

Punaisten muistomerkit -sivusto <<https://www.tyovaenliike.fi/punaisten-muistomerkit-ulvila>>.

III Sanoma- ja aikakauslehdet

Aktivisti

Hakkapeliitta (Hak.)

Helsingin Sanomat (HS)

Iltalehti – Lapuan liike (ILL)

Kankaanpään Seutu (KS)

Kansan Lehti (KL)

Lalli

Länsi-Suomi (L-S)

Satakunnan Kansa (SK)

Satakunnan Karhu (SaKa)

Satakunta (Sat.)

Sosialidemokraatti (Sos.)

Suojeluskuntalaisen Lehti (SL)

Ulvilan Kotiseutulehti (UK)

Ulvilan Seutu (US)

Uusi Aura (UA)

Vapaussoturi (Vap.)

IV Kirjallisuus

MATRIKKELIT

- Boström, H. J. 1927: Sankarien muisto. Suomen itsenäisyyden ja vapauden puolesta henkensä antaneiden kansalaisten elämäkertoja. Helsinki.
- Eduskunnan keskuskanslia (julk.) 1931. Suomen Eduskunta – Finlands Riksdag 1930–1932. Helsinki.
- Heikkilä, Kauko (toim.) 1955: Porin yksityinen teollisuuskoulu 1899–1920. Pori.
- Härkönen, Iivo & al. (toim.) 1940: Sortavalan seminaari 1880–1940. Muistojulkaisu. Helsinki.
- Jääkäriliitto ry. (julk.) 1975: Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XIV. Vaasa.
- Kurvinen, Onni & al. (toim.) 1947: Rauman seminaari 1896–1946. Muistojulkaisu. Helsinki.
- Kääriäinen, Fr. & al. (toim.) 1950: Kajaanin seminaari 1900–1950. Muistojulkaisu. Helsinki.
- Lipponen, Rauno (toim.) 1997: Itsenäisen Suomen kenraalikunta 1918–1996. Biografiat. Porvoo.
- Mattson, S. (toim.) 1942: Suomen agronomit 1853–1941. Avustaneet Eero Maamies ja Hj. Sandberg. Agronomien Yhdistyksen julkaisuja n:o 38. Helsinki.
- Ranta, Karl H. (toim.) 1965: Diplomi-insinöörit ja arkkitehdit. Diplomingenjörner och arkitekter. Helsinki.
- Siunala, Riitta (toim.) 2000: Suomen kansanedustajat 1907–2000. Julk. Eduskunnan matrikkelitoimikunta. Helsinki.
- Sysimetsä, J. V. – Hannula, Reino & al. (toim.) 1954: Porin lyseon 75-vuotismatrikkeli. Teoksessa Porin lyseo 1879–1954. Pori.

AIKALAISKIRJALLISUUS

- Avellan, Niilo J. 1928: Entisen Ulvilan pitäjän maatilat II. Teoksessa Satakunta. Kotiseutututkimuksia III. Julk. Satakuntalainen osakunta. Vammala.
- Hellens, Oskar von 1946: Suomen keskinäinen eläinvakuutusyhtiö 1896–1946. Julk. yhtiön 50-vuotispäivän johdosta syyskuun 9 p:nä 1946. Helsinki.
- Hirsjärvi, Tarmo 1932: Ulvilan seurakunta. Forssa.
- Huhanantti, H. J. 1939: Pohjois-Savon rintamayhdistys. Teoksessa Vapaussodan Rintamamiesten Liitto 1929–1939. Tampere.
- Huhtala, K. W. 1939: Muistelmia liittomme perustamisajoilta. Teoksessa Vapaussodan Rintamamiesten Liitto 1929–1939. Tampere.
- Jalava, Lauri 1928: Komppaniamme vapaussodassa. Turun komppanian eli myöhemmin Porin rykmentin 5. komppanian ”turkulaisten” vaiheet vapaussodassa. Turku.
- Jonasson, Felix – Kivialho, Akseli – Kivialho, K. (toim.) 1932: Suomen maatilat. Tietokirja maamme keskikokoisista ja suurista maatiloista. III osa. Turun ja Porin lääni. Ahvenanmaa. Porvoo.
- Jutikkala, Eino – Nikander, Gabriel (toim.) 1941: Suomen kartanot ja suurtilat II. Helsinki.
- Jutila, K. T. (toim.) 1939: Suomen sukutilat I. Helsinki.
- Kaján, Arvid 1930: Lapuan nousu. Suomenkielisen laitoksen toimittanut Pertti Uotila. Jyväskylä.
- Kaukamaa, L. I. 1933: Porin seutu itsenäisyystaistelun vaiheissa. Pori.
- Kokko, Arvo 1930: Lapuan laki. Talonpoikaisliike Suomessa v. 1930. Helsinki.
- Linder, Ernst 1936: Kuudentoista vuoden takaa. Katsaus toimintaani Suomen vapaussodassa. Suomentanut kapteeni S. Frey. Helsinki.
- 1921: Muistelmia Suomen vapausodasta. Suomentanut Kalle Väänänen. Helsinki.

- Lindh, Carl 1939: Tervehdys aseveljille. Teoksessa Vapaussodan Rintamamiesten Liitto 1929–1939. Tampere.
- Mercator 1911: Häfte, utgifvet i anledning af köpmannamötet i Björneborg 1911. Karlsmarks Fabriks Aktiebolag. Helsingfors.
- Raeuori, Yrjö 1942: Friitalan nahkatehdas 1892–1942. Helsinki.
- Rekola, Eero 1939: Vapaussodan Rintamamiesten Liitto vv. 1929–39. Teoksessa Vapaussodan Rintamamiesten Liitto 1929–1939. Tampere.
- Saarenheimo, K. K. 1919: Porin rykmentti vapaussodassa. Pori.
- Suomen Yleisen Palokuntaliiton Keskushallitus (julk.) 1938: Suomen Vapaaehtoinen Palokuntaliike 100-vuotias 1838–1938. Osa I. Helsinki.
- Wegelius, K. A. 1935: Aselaiva. Porvoo.
1934: Aseveljet I. Läntinen etappi ja Simon kahakka. Porvoo.
- Vuorimaa, Artturi 1931: Kolme kuukautta Kosolassa. Lapuan liikkeen pesässä nähtyä, kuultua ja kuviteltua. Mänttä.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Ahlbäck, Anders 2018: Uljaat jääkärit – sotahenkisen mieskuvan synty. Teoksessa Tepora, Tuomas – Roselius, Aapo (toim.), Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö. Suomenkielinen toimitus Kati Pitkänen. Tallinna.
- Ahti, Martti 1999: Ryssänvihassa. Elmo Kaila 1888–1935. Aktivistin, asevoimien harmaan eminenssin ja Akateemisen Karjala-Seuran puheenjohtajan elämäkerta. Juva.
- Ahto, Sampo 1992: Sotarekillä. Teoksessa Manninen, Ohto (toim.), Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. Osa 2. Taistelu vallasta. Helsinki.
- Aitto-Oja, Suvi – Sivula, Anna 2013: Karhu, kirves ja punainen kukko. Porin Vapaaehtoinen Palokunta 1863–2013. Kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen julkaisuja 39. Pori.
- Alapuro, Risto 1994: Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933. Porvoo.
- Alapuro, Risto – Stenius, Henrik 1989: Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Teoksessa Alapuro, Risto & al. (toim.), Kansa liikkeessä. Vaasa.
- Eskelinen, Heikki 2004: Me tahdoimme suureksi Suomenmaan. Akateemisen Karjala-Seuran historia I. Tausta, organisaatio, aatteet ja asema yhteiskunnassa 1922–1939. Juva.
- Grahn, Maarit 2013: A. Ahlström Osakeyhtiö ja Ahlströmin suku paikallisina toimijoina. Teoksessa Haanpää, Riina & Tuomi-Nikula, Outi (toim.), Ruotsinkielisten kulttuuriperintöä. Kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen julkaisut 41. Turun yliopisto. Keuruu.
- Haapala, Pertti 2018: Kaaoksen monet juuret. Teoksessa Tepora, Tuomas – Roselius, Aapo (toim.), Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö. Suomenkielinen toimitus Kati Pitkänen. Tallinna.
- Hakala, Sirkka-Liisa & al. 2006: Yhteisö ja elämäntapa. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.), Nouseva maa-kunta. Satakunnan historia VII (1870–1939). Pori.
- Hannula, J. O. 1956: Suomen vapaussodan historia. Tarkistanut ja alkulauseen kirjoittanut Arvi Korhonen. Porvoo.
- Harjula, Mirko 2013: "Ryssänupseerit". Ensimmäisen maailmansodan Venäjän asevoimien suomalais-taustaiset upseerit 1914–1956. S.I.
- Heikkilä, Markku – Seppo, Juha 1987: Uskonnollinen liike, esivalta ja "maailma". Teoksessa Alapuro, Risto & al. (toim.), Kansa liikkeessä. Helsinki.
- Hersalo, N. V. 1962: Suojeluskuntain historia II. Puolustuskelpoinen kansa. Vaasa.
- Hoppu, Tuomas 2005: Historian unohtamat. Suomalaiset vapaaehtoiset Venäjän armeijassa 1. maailmansodassa 1914–1918. Tampere.

- Huhtala, Heikki 1981: Seurakunta on elänyt ja uskonut. Ulvilalaista kristillisyyttä 750 vuoden aikana. Pori.
- Huttula, Tapio 2000: Nauloilla laadittu laki. Työväentalojen sulkemiset 1929–1932. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Bibliotheca historica 55. Helsinki.
- Innamaa, Kerttu 1968: Suur-Ulvilan historia II. Pori.
- Jaakola, Kaarina 2016: Anna ja Kalle. Tampere.
- Jussila, Osmo – Hentilä, Seppo – Nevakivi, Jukka 2009: Suomen poliittinen historia 1809–2009. Helsinki.
- Jutikkala, Eino 2003: Aatelisvalta ja lahjoitusmaat. Teoksessa Rasila, Viljo – Jutikkala, Eino – Mäkelä-Alitalo, Anneli (toim.), Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika. Esihistoriasta 1870-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:1. Helsinki.
- 1958: Suomen talonpojan historia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 257. Turku.
- Juuti, Petri 1998 : Suomen palotoimen historia. Helsinki.
- Kalemaa, Kalevi 2012: Veljekset kuin ilvekset. Kertomus Lauri ja Rafael Haarlasta. Tampere.
- Karemaa, Outi 1998: Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917–1923. Suomen historiallinen seura. Bibliotheca historica 30. Helsinki.
- Karimäki, Jenni 2016: Karhun kämmenellä. Satakunnan kokoomus 1919–2016. Pori.
- Kaukamaa, L. I. 1954: Porin lyseo 1879–1954. Teoksessa Sysimetsä, J. V. – Hannula, Reino & al. (toim.), Porin lyseo 1879–1954. Pori.
- 1961: Satakunnan maatalouden tilasta 1800-luvun puolimaissa. Teoksessa Kaukamaa, L. I. – Lähdeoja, V., Satakunnan maanviljelysseura 1861–1961. Pori.
- Kiilo, Tuulikki 1994: Leineperin rautaruukki. Teoksessa Härö, Erkki (toim.), Leineperin rautaruukki. Tutkimus- ja restaurointiraportti. Museoviraston rakennushistorian osaston raportteja 7. Vantaa.
- Kiilunen, Matti 2023: Sinistä ja mustaa. Lapuan Liike ja Isänmaallinen Kansanliike keräilyn kohteena. Vaasa.
- Knapas, Marja Terttu – Heikkilä, Markku – Ävist, Timo 2009: Suomalaiset pappilat. Kulttuuri-, talous- ja rakennushistoriaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1238/Tieto. Hämeenlinna.
- Koivuniemi, Jussi 2006a: Jakautuneet yhteisöt (1919–1939). Teoksessa Haapala, Pertti (toim.), Nouseva maakunta. Satakunnan historia VII (1870–1939). Pori.
- 2006b: Kansalaiset liikkeessä (1870–1918). Teoksessa Haapala, Pertti (toim.), Nouseva maakunta. Satakunnan historia VII (1870–1939). Pori.
- 2006c: Kuntalaiset (1870–1918). Teoksessa Haapala, Pertti (toim.), Nouseva maakunta. Satakunnan historia VII (1870–1939). Pori.
- 2006d Yhteisö ja elämäntapa (1870–1918). Teoksessa Haapala, Pertti (toim.), Nouseva maakunta. Satakunnan historia VII (1870–1939). Pori.
- Korjus, Olli 2014: Kuusi kuolemaantuomittua. Jyväskylä.
- Kostiainen, Auvo 1994: Elämäkerta historiantutkimuksena. Käsitteestä ja ongelmasta. Teoksessa Koivunen, Mari – Soikkanen, Timo (toim.), Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleja. Turku.
- Lackman, Matti 2007: Esko Rieki. Jääkärivärveri, Etsivän keskuspoliisin päällikkö, SS-pataljoonan luojana. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Historiallisia tutkimuksia 232. Hämeenlinna.
- 2017: Kullervo Manner. Kumouksellisen muotokuva. S.I.
- 2000: Suomen vai Saksan puolesta? Jääkäreiden tuntematon historia. Keuruu.
- Lauerma, Matti 1966: Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27. Vaiheet ja vaikutus. Porvoo.
- Lehtinen, Erkki 1967: Keskiajalta 1860-luvulle. Teoksessa Virkkala, K. – Kopisto, A. – Lehtinen, E: Suur-Ulvilan historia I. Pori.
- Lehtinen, Lasse 2021: Murhattu ministeri. Heikki Ritavuoren elämä ja kuolema. Keuruu.

- Lehtonen, Heikki 2021a: Mannerheim-ristin jääkäriupseerit. Helsinki.
- Lehtonen, Pentti 2021b: Neljä päivää – viisi surmaa. Ulvilan Harjunpään punakaarti 2.2.–5.2.1918. Helsinki.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko – Uino, Ari 1994: Suomalaiskansallinen Kokoomus. Suomalaisen Puolueen ja Kansallisen Kokoomuspuolueen historia vuoteen 1929. Vammala.
- Lindholm, Sture 2017: Vankileirihelvetti Dragsvik. Tammisaaren joukkokuolema 1918. Käsikirjoituksesta suomentanut Anu Koivunen. Jyväskylä.
- Lukkari, Matti ym. 2011: Sanan ja säilän veljet. Teoksessa Uola, Mikko (toim.), AKS:n tie. Akateeminen Karjala-Seura isänmaan ja heimoaatteen asialla. Hämeenlinna.
- Luntinen, Pertti 1992: Itsenäisyyspäätös kypsyy. Teoksessa Manninen, Ohto (toim.), Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. Osa 1. Irti Venäjältä. Helsinki.
- Lähdeoja, V. 1961: Sata vuotta maatalouden kehittämistyötä Satakunnassa. Teoksessa Kaukamaa, L. I. – Lähdeoja, V.: Satakunnan maanviljelysseura 1861–1961. Pori.
- Manninen, Ohto 1993a: Rauhantahtoa ja väkivaltaa. Teoksessa Manninen, Ohto (toim.): Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. Osa 2. Taistelu vallasta. Helsinki.
- 1993b: Sodanjohto ja strategia. Teoksessa Manninen, Ohto (toim.), Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. Osa 2. Taistelu vallasta. Helsinki.
- 1993c: Sotaretkillä. Teoksessa Manninen, Ohto (toim.), Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. Osa 2. Taistelu vallasta. Helsinki.
- 1993d: Taistelevat osapuolet. Teoksessa Manninen, Ohto (toim.), Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. Osa 2. Taistelu vallasta. Helsinki.
- Manninen, Turo 1992a: Järjestysvalta järkkyy. Teoksessa Manninen, Ohto (toim.), Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. Osa 1. Irti Venäjältä. Helsinki.
- 1992b: Tie sotaan. Teoksessa Manninen, Ohto (toim.), Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. Osa 1. Irti Venäjältä. Helsinki.
- 1982: Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa. *Studia Historica Jyväskyläensia* 24. Jyväskylä.
- Mattila, Jukka I. 2001: Vapaussodan muistomitalit. The Finnish commemorative medals of the war of independence 1918. *Sotilasperinteen Seuran julkaisusarjan nro 5*. Keuruu.
- Meinander, Henrik 2017: Gustaf Mannerheim. Aristokraatti sarkatakissa. Käsikirjoituksesta suomentanut Kari Koski. Helsinki.
- 2019: Vaikutus ja jälkimaailma. Teoksessa Jääkärisäätiö (julk.), Suomen jääkärit. Itsenäisyytemme kärkeijoukko. S.I.
- Muilu, Heikki 2010: Venäjän sotilaat valkoisessa Suomessa. Keuruu.
- Mäki-Mikola, Jarmo 2018: Kullaalaisten sisällissota. Raisio.
- Mäkynen-Schouwvlieger, Aune 1994: Parkanon parooni. Ihminen roolin ja tarinoiden takana. Parkano.
- Mälkki, Erkki 1998: Koulu keskellä kylää. Toistasataa vuotta kansanopetusta Ulvilan Vanhassakylässä. Pori.
- Niemi, Tapio 2018: Porilaisten sisällissota 1918. Rauma.
- Niinistö, Jussi 2003: Lapuan liike. Kuvahistoria kansannoususta 1929–1932. Helsinki.
- Niinistö, L. J. 1998: Paavo Susitaival 1896–1993. Aktivismi elämänasenteena. Suomen Historiallinen Seura. *Bibliotheca historica* 29. Helsinki.
- Nuorteva, Vilho (toim.) 1980: Suomen palontorjunnan historia. Jyväskylä.
- Orrman, Eljas 2003: Talonpoikainen maalaisyhteiskunta. Teoksessa Rasila, Viljo – Jutikkala, Eino – Mäkelä-Alitalo, Anneli (toim.), Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika. Esihistoriasta 1870-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:1. Jyväskylä.
- Peltola, Jarmo 2006a: Leveämpi leipä – Elinkeinojen murros. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.), Nouseva maakunta. Satakunnan historia VII (1870–1939). Pori.

- 2006b: Monipuolinen ja omavarainen talous. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.): Nouseva maakunta. Satakunnan historia VII (1870–1939). Pori.
- 2006c: Uusi elämisen malli. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.): Nouseva maakunta. Satakunnan historia VII (1870–1939). Pori.
- Peltonen, Matti 1999: Mikrohistoriasta. Tampere.
- Perho, Aarno 1995: "Kapinasta" 1918 pirtuvuosiin. Pori.
- Perttuli, Veli 1958: Porin seudun osuuskassa 1928–1958. Vammala.
- Pietiäinen, Jukka-Pekka 1984: Elämäkerrallisesta historiantutkimuksesta. Teoksessa Hietala, Marjatta – Setälä, Päivi – Viikari, Matti (toim.), Katsauksia tulkintoja näkemyksiä historiasta historijoitsijalle. Suomen historiallinen Seura. Arkisto 82. Helsinki.
- 1992: Suomen ulkopoliitiikan alku. Teoksessa Manninen, Ohto (toim.): Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. Osa 3. Katse tulevaisuuteen. Helsinki.
- 2023: Vihtori Kosola. Mies ja myytti. Helsingin Suomalaisen Klubin Julkaisusarja 18. Helsinki.
- Piilonen, Juhani 1992: Sisäinen rakennustyö. Teoksessa Manninen, Ohto (toim.), Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. Osa 3. Katse tulevaisuuteen. Helsinki.
- Piirinen Pertti (toim.) 2005: 180 vuotta Nakkilan Pohjala -sukua. S.I.
- Pohjala, Kyllikki 1966: Kuljin tietäni. Porvoo.
- Ringbom, Sixten 1998: Jugend, nationalromantik och rationalism. I verket Bengt von Bonsdorff etc., Konsten i Finland. Från medeltid till nutid. Helsingfors.
- Roiko-Jokela, Heikki 2011: "Suur-Suomi on yhtä kuin isänmaa". Akateemisen Karjala-Seuran suomalaistustyö. Teoksessa Uola, Mikko (toim.), AKS:n tie. Akateeminen Karjala-Seura isänmaan ja heimoaateen asialla. Hämeenlinna.
- Roselius, Aapo 2013: Isänmaallinen kevät. Vapausotamyytin alkulähteillä. Helsinki.
- 2018: Pyhä sota – suomalaiset heimosodat sisällissodan jälkimainingeissa. Teoksessa Tepora, Tuomas – Roselius, Aapo (toim.), Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö. Suomenkielinen toimitus Kati Pitkänen. Tallinna.
- 2006: Teloittajien jäljillä. Valkoisten väkivalta Suomen sisällissodassa. S.I.
- Saarinen, Eero-Eetu 1967: Ensimmäiset asevelvolliset reservimiehet. Lammin, Urjalan, Oriveden ja Saarijärven reservikomppaniat 1883–99. Sotahistoriallisen Seuran Julkaisuja N:o 3. Helsinki.
- Salminen, Tuomas 1995: Sarkajaosta uusjakaan. Maanjaot ja kyläkuvan muuttuminen Ulvilan Kaasmarkussa 1700-luvulta vuoteen 1903. Kokemäki.
- 1998: Sata vuotta sanoin ja kuvin. Kaasmarkun vapaaehtoinen palokunta 1898–1998. Kokemäki
- Salokorpi, Hannu 1988: Pietarin tie. Suomalainen puolue ja suomettarelainen politiikka helmikuun manifestista 1899 Tarton rauhaan 1920. Helsinki.
- Selén, Kari – Pylkkänen, Ali 2004: Sarkatakkien armeija. Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset 1918–1944. Juva.
- Seppälä, Aarne 2004: Menestyjän muotokuva – Porin seudun osuuspankki 1928–2003. Pori.
- Siltala, Juha 1985: Lapuan liike ja kyyditykset 1930. Keuruu.
- 2018: Ratkaisuna sota, jota kukaan ei halunnut. Teoksessa Tepora, Tuomas – Roselius, Aapo (toim.), Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö. Suomenkielinen toimitus Kati Pitkänen. Tallinna.
- Silvennoinen, Oula – Tikka, Marko – Roselius, Aapo 2016: Fasistit. Mustan sarastuksen airueet. Helsinki.
- Soininen, Arvo M. 1975: Vanha maataloutemme. Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle. Maataloustieteellinen aikakauskirja, erikoisnumero 46/1974. Forssa.

- Stenius, Henrik 1987: Frivilligt, jämlikt, samfällt. Föreningsväsendets utveckling i Finland fram till 1900-talets början med speciell hänsyn till massorganisationsprincipens genombrott. Helsingfors.
- Sulkunen, Irma 1987: Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa Alapuro, Risto & al. (toim.): Kansa liikkeessä. Helsinki.
- Sulkunen, Irma – Alapuro, Risto 1987: Raittiusliike ja työväen järjestäytyminen. Teoksessa Alapuro, Risto & al. (toim.): Kansa liikkeessä. Helsinki.
- Suntiainen-Nurmi, Anne 2006: Kansalaiset liikkeessä (1870–1918). Teoksessa Haapala, Pertti (toim.): Nouseva maakunta. Satakunnan historia VII (1870–1939). Pori.
- Sutela, Tauno – Mikkola, Antti 1986: Kunnia, velvollisuus, tahto. Porin Prikaatin historia 1626–1985. Hämeenlinna.
- Tikka, Marko 2006: Satakunta sodassa 1918. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.), Nouseva maakunta. Satakunnan historia VII (1870–1939). Pori.
- 2018: Suomen sisällissodan tapahtumat. Teoksessa Tepora, Tuomas – Roselius, Aapo (toim.), Rikki revitty maa. Suomenkielinen toimitus Kati Pitkänen. Tallinna.
- Tukkinen, Tauno 2010: Punaisten taistelutappiot kaatuneina 1918. Karjalohja.
- 2013: Punaisten teloitustappiot 1918. Karjalohja.
- Tuomi-Nikula, Jorma & Päivi 2010: Nikolai II – Suomen suuriruhtinas. Keuruu.
- Uino, Ari 1994: Elämäkerrallisen tutkimuksen ongelmia. Teoksessa Koivunen, Mari – Soikkanen, Timo (toim.): Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleja. Turku.
- Uola, Mikko 2006: Parlamentaarisen demokratian haastajat 1920- ja 1930-luvuilla. Teoksessa Vares, Vesa – Uola, Mikko – Majander, Mikko: Kansanvalta koetuksella. Suomen eduskunta 100 vuotta 3. Helsinki.
- 1988: Rintamamiesten liitto. Vapaussodan Rintamamiesten liitto/Rintamamiesliitto 1929–1944. Rauma.
- 1998: "Seinää vasten vain!" Poliittisen väkivallan motiivit Suomessa 1917–18. Keuruu.
- 1999: "Suomi sitoutuu hajottamaan ..." Järjestöjen lakkauttaminen vuoden 1944 välirauhansopimuksen 21. artiklan perusteella. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 205. Helsinki.
- Urbans, Runar 1958: Villatehtailijain yhdistys r.y. 1907–1957. Helsinki.
- Vallin, Ari 2007: Kapina Jokilaaksossa 1918. Kokemäki.
- Vares, Vesa 1994: Biografiat kirjoittamisaikansa kuvaajina. Teoksessa Koivunen, Mari – Soikkanen, Timo (toim.), Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleja. Turku.
- 2006: Demokratian haasteet. Teoksessa Vares, Vesa – Uola, Mikko – Majander, Mikko: Kansanvalta koetuksella. Suomen eduskunta 100 vuotta 3. Helsinki.
- 1993: Konservatiivi ja murrosvuodet. Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa vuoteen 1922. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia Tutkimuksia 174. Helsinki.
- Viertiö, Sari 2000a: Keskiäika maassa ja maisemassa. Teoksessa Viertiö, Sari (toim.): Ulvila maisemassa. Tampere.
- 2000b: Rakennettu maisema. Teoksessa Viertiö, Sari (toim.): Ulvila maisemassa. Tampere.
- Virrankoski, Pentti 2001a: Suomen historia. Ensimmäinen osa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 846. Jyväskylä.
- 2001b: Suomen historia. Toinen osa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 846. Jyväskylä.
- Virtaranta, Pertti (toim.) 1953: Elettiinpä ennenkin. Vammala.

V Haastattelut

Tekijän hallussa

Maanviljelijä Antti Anttila (1909–1995), Ulvila. Haastattelut tehty 9.8.1990 ja 20.10.1993.

Kirkkoherra, teologian tohtori Heikki Huhtala (1931–2015), Ulvila. Haastattelu tehty 13.10.1993.

Seurakuntaneuvos Heikki Jokinen (1927–2020), Tampere. Haastattelut tehty 8.8.2007 ja 30.10.2018.

Maanviljelijä Arvi Kuusela (1900–1997), Pori. Haastattelu tehty 1.7.1996.

Rouva Hilikka Leino o.s. Huhtala (1913–2000), Tampere. Haastattelut tehty 28.9.1993 ja 15.7.1996, joista jälkimmäinen nauhoitettu ja translitteroitu. Puhelinhaastattelu 21.11. 1998.

Maanviljelijä Jalmari Mattila (1897–1983), Pyhäranta. Haastattelu tehty 12.6.1980. Nauhoitettu ja translitteroitu.

Autoilija Heikki Mäki (1904–1990), Virolahti. Haastattelu tehty 6.7.1989.

Jaostopäällikkö Yrjö Mäkitalo (1916–2000), Ulvila. Haastattelu tehty 25.6.1996.

Rouva Maija-Liisa Palonen o.s. Kleemola (1928–2017), Pori. Haastattelu tehty 28.12.1993.

Neiti Aune Prehti (1913–2015), Ulvila. Haastattelu tehty 25.8.1993.

Maanviljelijä Paavo Prehti (1915–2013). Haastattelut tehty 15.7.1994 ja 16.7.1996.

Maanviljelijä Toivo Saarinen (1920–2001), Ulvila. Haastattelut tehty 25.6.1996 ja 21.12.1998.

Laitosmies Taisto Terho (1912–2003), Pori. Haastattelu tehty 25.8.1999.

Vahtimestari Uuno Valkama (1918–2006), Pori. Haastattelu tehty 19.12.1987.

Työmies Esko Vuori (1922–2002), Ulvila. Haastattelu tehty 25.6.1996.

Maanviljelijä Antero Äijälä (1903–1992), Ulvila. Haastattelu tehty 31.8.1988.

LYHENTEITÄ

al. = et al.	ja muut
ev.lut.	evankelisluterilainen
evp	eronnut vakinaisesta palveluksessa
fil.tri	filosofian tohtori
em.	edellä mainittu
ha	hehtaari
HM	hallitusmuoto
HO	hovioikeus
ibid. = ibidem	sama kuin edellä
IKL	Isänmaallinen kansanliike
julk.	julkaissut
khra	Kirkkoherra
KO	kihlakunnanoikeus
kok.	kokoelma
kpa	kauppa
KRh	Kaasmarkun rukoushuone
KRhy	Kaasmarkun rukoushuoneyhdistys
ks.	katso
KTy	Kaasmarkun työväenyhdistys
KVPK	Kaasmarkun vapaaehtoinen palokunta
käräjäk.	kärjäkunta
LL	Lapuan liike
mlk.	maalaiskunta
NL	Neuvostoliitto
n:o	numero
o.s.	omaa sukua
OTL	oikeustieteen lisensiaatti
passim	siellä täällä, paikoittain
pj.	puheenjohtaja
p.o.	pitäisi olla
p.s.	jälkikirjoitus
ptk.	pöytäkirja
pvk.	päiväkirja
pvm.	päivämäärä
RL	Rintamamiesliitto
Satak.	Satakunta
sic (erat scriptum)	näin se oli kirjoitettu
sk.	suojeluskunta
s.l. = sine loco	ilman painopaikkaa
spv.	sähköpostiviesti
srk.	seurakunta
SL	Suomen lukko
SKP	Suomen kommunistinen puolue
SSL	Suomen suojelusliitto

SSTP	Suomen sosialistinen työväenpuolue
STPV	Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestö
tmk.	toimikunta
toim.	toimittanut/toimitus
tpm.	talonpoikaismarssi
tsto	toimisto
TUL	Suomen työväen urheiluliitto
ty.	työväenyhdistys
UKV	Ulvilan kunnanvaltuusto
vko	viikko
VPK	vapaaehtoinen palokunta
VRL	Vapaussodan rintamamiesten liitto
VRO	valtiorikosoikeus
VRYO	valtiorikosylioikeus
vt.	virkaa tekevä
YK	Yhdistyneet kansakunnat

Henkilöhakemisto

A

Aalto, Allan 110–111, 116
Aalto, Artturi 214–215
Aalto-Setälä, T. A. 207
Aarikka, Hilma 43
Aarikka, Vihtori 43, 101, 121, 135
Aarnio, Akseli 55–58, 84, 86–88, 91, 134, 138,
140, 149, 164
Ahlström, Antti 33–34
Ahonen, E. W. 65
Ahto, Sampo 112, 125
Alapuro, Risto 11, 16, 126
Alasmaa, Väinö 110, 113, 131
Aleksanteri II 209
Allén, J. O. 38
Andersson, Anneli 191
Anttila, Antti 49, 147–148, 226
Anttila, Frans 101, 121, 135
Aronen, Nestori 73, 81, 179
Aronen, Toivo 73, 179

B

Berg, Juho 42
Bergh, Walter 99, 100, 102, 105, 109–111,
114, 116–117, 224
Blick, Aarne 79
Bobrikov, Nikolai 67
Boucht, Harald 209
Brandenstein, Otto von 129
Brummer, Hans 154

C

Collan, K. J. M. 89, 99, 102, 180, 201

D

Danielson-Kalmari, J. R. 48, 72, 183–184, 198,
209, 211, 219
Danielsson, Paul 209
Donner, Kai 49, 178

E

Elovainio, J. A. 206
Engberg, Gabriel 193

Eskola, Uuno 158

F

Fogin, laaduntarkastaja 41
Forstén, Herman 136–138, 140

G

Goltz, Rüdiger von 143
Grönfors, Frans 31
Grönholm, Kalle 137
Grönroos, Evert 31
Grönvall, A. 35

H

Haarla, Eino 194–196, 211
Haarla, Rafael 188–189, 194–195, 199–200,
203
Hacklin, Werner 202
Hakala, Jalmari 123, 137, 161
Hakala, Sulo 137
Hakkila, Väinö 211
Halla-Seppälä, Aukusti 151, 156, 206
Halme, Ilmari 138–140, 150, 166–167
Harberg, Elis 194
Harju, Kalle 167
Harjula, Mirko 17
Harjunen, Yrjö 96–97
Harkila, Eero 218
Heino, Oskari 167
Heino, Vihtori 96, 98, 176, 177
Helin, Nikolai 98, 177
Hellgren, Aksel 98, 132
Hellman, Antero 134
Hellman, Arthur 102
Hellström, Aukusti 148
Helsingius, Jarl 107
Hemmi, Matias. ks. Trumetari, Matias
Hertzen, Gunnar von 116, 118, 122, 127–128,
198–199, 210, 225
Hindenburg, Paul von 203
Hinkkala, Vihtori 90, 156
Hintsala, Jussi 102, 108, 121, 135, 138, 167,
169
Honkanen, Heikki 103, 136
Hoppu, Tuomas 77, 224
Horelli, Toivo 196
Huhtala, Anna 32, 44, 55, 60, 64, 87, 97, 123,
125, 130, 134–135, 141, 145, 164,
178, 202, 213, 218, 225

Huhtala, Emanuel 19, 19–20, 24, 30–31, 221
Huhtala, Esko 87–88, 96, 101, 102, 113, 116,
120, 124, 128, 131–132, 155, 164, 175
Huhtala, Heikki 54
Huhtala, Hilikka. ks. Leino, Hilikka
Huhtala, Hilma. ks. Kleemola, Hilma
Huhtala, Jorma 62–63, 95–97, 146, 153, 155,
156, 167–168, 191–192, 214–216,
215, 218, 226
Huhtala, Kustaa 20, 28
Huhtala, Miina 20, 30–31, 43
Huhtala, Olavi 16–17, 44, 62–63, 77–80, 82,
87–88, 95–96, 101–103, 105–107,
109–113, 115, 117, 119–120, 124,
127, 129–131, 134, 137–140, 145–146,
151, 153–157, 160, 164, 168, 175,
179, 190–191, 193, 202, 215–217,
218, 223, 226
Huovari, Yrjö 101
Hyppölä, Iivari 199, 212–213
Hällfors, Fredrik 167, 169
Höckert, Arvi 86, 117, 175

I

Ignatius, B. J. 186
Ignatius, Hannes 186–188
Ikonen, Kauko 79
Ikonen, Matti 100, 107, 117, 121, 142, 207
Ikonen, Väinö 89, 186–187, 200–201
Ilander, Heikki 59
Inberg, K. J. 180
Ingman, Lauri 69, 152
Innamaa, Kerttu 17
Isopuro, Akseli 128
Iso-Tuomola, Niilo 134

J

Jaakkola, A. V. 135
Jaakkola, Matti 199
Jaakkola, Niilo T. 101, 108, 114
Jaakola, Anna. ks. Huhtala, Anna
Jaakola, Anton 55, 64, 145–148, 150, 151,
153, 166, 202, 217, 222
Jaakola, Kaarina 15, 16, 18, 76, 139, 215
Jaakola, Maija 64–65, 222
Jalkanen, Aatami 85
Jokinen, Tytyne 212
Jokinen, Väinö 167, 213
Juusela, Nestori 187

Jägerskiöld, Stig 14
Järvinen, Altti 157, 187
Järvinen, Annikki 15, 18
Järvinen, Josua 149, 216

K

Kaila, Elmo E. 152
Kallio, Kyösti 206, 211, 214
Kalpa, K. J. 112, 164
Karemaa, Outi 17, 41, 180
Kares, K. R. 208, 219–220
Kares, Yrjö jääkärikapteeni 79, 208
Kares, Yrjö maanviljelijä 186, 201–202
Kartano, Kyösti 180
Kataja, Verner 86, 98, 99, 123, 138, 140
Kaukamaa, L. I. 41
Keskimäki, K. W. 202
Kirra, Frans 101
Kivekäs, Eino 114, 116, 121
Kivekäs, K. J. 151
Kleemola, Hilma 28, 42–43, 57, 61, 88, 191
Kleemola, Ilmari 88
Kleemola, Vihtori 28, 42–43, 50, 88, 155
Koivisto, Frans E. 217–218
Koivisto, Iivari 204
Koivisto, Olli 217
Koivisto, Väinö 112, 164, 176
Koivuniemi, Jussi 17
Korjus, Olli 17, 130, 148
Koro, Aleksanteri 204–205
Koski, Jussi 123
Kosola, Vihtori 14, 18, 197, 199–200,
208–209, 218, 226
Kostiainen, Auvo 13
Kuiri, Auno 133
Kulki, Juho 42
Kuusinen, O. W. 179–180
Kyykoski, Olli 196

L

Laakso, Vihtori 133
Lackman, Matti 127
Lahti, Eenokki 52, 84, 123, 134, 138, 150
Lahti, Esko 150
Lahti, Irja 150
Lahtinen, Tapani 96–97
Lahtonen, Väinö 180
Lamminen, Kalle 165, 176–177
Latva, Kalle 137

Latva, Mikko 180, 181
Latva, Nestori 95
Latva, Väinö 95
Laurila, K. S. 180
Lehtinen, Fanny 146, 217
Lehtinen, Riku 87, 95–96, 102, 115
Lehto, Eino 76
Lehtonen, Pentti 17
Leino, Hilikka 15, 18, 25, 47, 163, 191, 204
Leino-Kaukiainen, Pirkko 18
Lenin, V. I. 88, 91, 93, 142–143, 179
Liljeroos, punakaartilainen 120
Linder, Ernst 102, 110–112, 114, 116, 122
Lindgren, Aukusti 53, 73, 76
Lindh, Carl 192, 217
Lindqvist, Aaro 99–100, 110, 224
Lujamaa, Aili 170–171
Lyytinen, Arvo 123
Lähti, Juho 207

M

Malmberg, Lauri 187, 193, 201
Mannerheim, Gustaf 79, 93, 101, 110, 128,
130, 142–143, 173, 183, 186–187,
209, 224
Manner, Junno 126–127
Manner, Kullervo 126
Mannila, Hugo 31
Manninen, Ohto 17
Manninen, Turo 17
Mattila, Jalmari 16, 95–96, 100, 103–104, 106,
109, 111, 112–113, 116–117, 124,
127–128, 142, 152, 174, 182, 224
Maula, Väinö 167
Meinander, Henrik 79
Moisejeff, Anni 150, 151
Muilu, Jaakko 203
Muilu, Jussi 203
Munck, Gösta 126
Munter, Juho 98, 177
Mäkelä, Anna 213
Mäkelä, Jussi 102, 158, 167, 207
Mäkelä, Yrjö 102, 128, 166, 167
Mäki, Etti 150–151
Mäki, Heikki 146–147, 150, 215
Mäki, Taavi 146, 150, 164
Mäki-Mikola, Jarmo 17, 18, 94
Mäkinen, Frans 94, 98, 122–123, 132

N

Niemeläinen, Kaino 117, 128
Nieminen, Eino 203
Nieminen, Frans 40
Nieminen, Väinö 98, 177
Niemi, Tapio 17
Niinistö, Jussi 14, 18, 209, 214
Nikki, Hannu Fr. 206
Nikolai II 41, 73
Nordman, Ilmari 133
Nordman, Tiddy 128–129
Numminen, Kalle 135, 163
Nyström, J. F. 29
Nyström, Olavi 115, 216
Nyström, Toivo. ks. Virtanen, Toivo
Närvä, Vihtori 42, 50, 52

O

Oksanen, E. N. 106, 119–120, 127

P

Paasikivi, J. K. 69
Paavola, Anton 29, 101, 121, 135, 158, 169,
207
Paavola, Oskar 116
Pajunen, Arvi 104, 111, 224
Pajunen, H. E. 68, 73, 78–79, 82, 151
Pajunen, Yrjö 78
Palin, J. F. 19–20, 74, 83, 101, 176
Palin, Paavo 121–122, 151
Palmunen, Janne 98
Palmunen, Yrjö 97–98, 173
Peltonen, Matti 11–12
Penttilä, Jalmari 180
Perho, Aarno 136
Pietiäinen, Jukka-Pekka 12, 14, 18
Pihkala, Lauri 90–91
Pohjala, Kyllikki 107, 108, 114, 151–152
Pohjala, Toivo 89–90, 142, 186, 187, 196, 203,
205, 207, 209–210, 225
Prehti, Aune 134, 148, 201
Purhonen, Onni 189, 191–194
Pärnänen, Eevertti 180

R

Raikkala, Hannes 157
Rainio, Roopertti 55–56
Raita, Frans 87, 97, 140, 176

Rantanen, Martti 199, 201
Rapola, F. O. 68
Rekola, Eero 191–192, 194–195, 211, 212,
217
Relander, Lauri Kr. 209, 211
Reunanen, A. F. 58
Rieki, Esko 212
Riipinen, Hilja 199–200, 219–220
Rikkonen, Vilho 78, 111, 224
Roiha, insinööri 75
Roselius, Aapo 17, 130, 186
Rosenlew, Erik 186, 187
Rotkus, Frans 134, 146
Rotkus, Kalle 96, 119
Rotkus, Ruupe 117, 134, 159, 163
Runeberg, J. L. 110
Rydman, Arvid 186

S

Saarenheimo, Kaarlo 17, 100–101, 102, 116,
117, 186, 190–191, 196
Salmi, Jenny 134
Salmi, Onni 134, 138
Salmi, Sulo 75, 134
Salmi, Uuno 186–187, 201
Salmi, Verner 134, 138–140, 145, 150
Salo, Asser 203, 205
Salo, Kalle 37–38, 53, 73
Salokorpi, Hannu 18
Sibelius, Jean 209
Sileävuori, Yrjö 123
Siltala, Juha 18, 192–193, 203, 210
Silvennoinen, Oula 17
Simula, Kalle 128–129, 149, 158, 167, 169,
207
Simula, Kalle nuorempi 218
Sippola, Eeli 206
Sippola, Eeva-Kristiina 25–26, 28
Sippola, Ensio 218
Sippola, Rooperti 25, 28, 101
Sjöström, Juho 167
Snellman, J. W. 13, 26, 27, 37, 221
Soini, T. E. 107, 111, 114, 131–132
Soisalon-Soininen, Eliel 67–68, 70
Solimo, Paavo 17, 123, 132–133, 142–143,
177–178
Somersalo, Arne 199
Stahovitš, Mihail 93
Stalin, J. V. 92, 93

Stenbäck, Josef 82
Stenbäck, K. E. 56, 67, 82, 151
Stenfors, Ilmari 97, 177
Stenroos, Kalle 59
Stenroos, Maria 59
Stenroos, Oskari 44, 59
Storm, Nikolai 97, 177
Stubb, Aukusti 122–123, 138
Ståhlberg, K. J. 79, 173, 205, 214
Sundelin, Kalle 137
Suojanen, J. I. 20, 31, 42
Suojanen, Miina. ks. Huhtala, Miina
Suomi, Juhani 14
Suomi, Jussi 134
Suominen, Leo 207
Suonio, Jonne 39, 53, 55, 57
Susitaival, Paavo 18, 206, 209–210
Svinhufvud, P. E. 70, 92, 130, 140, 142, 173,
183, 194, 206, 211, 214, 226
Söderlund, maanviljelijä 145

T

Tabell, Emil 197
Talvela, Paavo 116–117, 127, 187, 200, 206
Talvinen, K. A. 34, 86, 158, 167–169, 202,
206–207, 213–214, 216
Talvitie, J. H. 28–29, 74, 76, 81, 90, 108, 223
Tiilikainen, Pekka kaupanhoitaja 98
Tiilikainen, Pekka urheiluselostaja 171
Tikka, Marko 17
Toivio, Tuure 57–58
Toivonen, Antero 57
Topelius, Zachris 82
Torkkola, Lauri 185
Trumetari, Eeva Kristiina. ks. Sippola, Eeva
Kristiina
Trumetari, Emanuel. ks. Huhtala, Emanuel
Trumetari, Kalle 19–20, 23, 25, 26, 28–29, 221
Trumetari, Matias 23, 221
Tuominen, Esa 18
Tuori, Artturi 97, 177
Tuori, Frans 98
Tupi, Juho 165
Tupi, Julia 124
Törne, Carl von 180, 201

U

Uino, Ari 14, 18
Uola, Mikko 17, 194, 212

Uusiniitty, Erkki 204–205

V

Vaajala, Hannu 139

Vallin, Ari 17

Vanhakartano, Heikki 101

Vanhakartano, Lauri 101

Vanhakartano, Onni 101, 142, 186, 206

Vanhatalo, Vilho 76

Vares, Vesa 12, 14, 18, 204, 218

Vesa, Martti 86–87, 97–99, 138, 140, 173

Vihervaara, Veikko 102

Viitanen, Onni 145

Virrankoski, Pentti 18

Virtanen, Iisakki 164–165

Virtanen, Toivo 100, 115, 127–128, 158, 207

Vuori, Esko 210

Vuori, K. V. 54

Vuorimaa, Artturi 199, 212

Vuorinen, Ruupe 84, 134

Weckman, Jussi 169

Wegelius, K. A. 100

Witting, Rolf 206

Wrede, Gustaf af Elimä 108–109, 199

Wuori, K. E. 85, 100, 107, 116, 142, 157

Y

Ylinen, Martta 121

Ylinen, Paavali 121, 135, 159

Yli-Rantala, Artturi 90, 206

Ylänkö, Yrjö 111–112, 114, 117, 128, 131, 152

Yrjö-Koskinen, Eino 72

Yrjö-Koskinen, Yrjö 72

Yrjö-Koskinen, Y. S. 26, 42, 48, 70

Ä

Äijälä, Antero 148, 181

Äijälä, Jenny 121

Ö

Öhman, Kalle 185

9 789520 203078 >

ISBN 978-952-02-0307-8